

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Jātaka-aṭṭhakathā

Catuttho bhāgo

10. Dasakanipāto

[439] 1. Catudvārajātakaṇṇanā

Catudvāramidaṃ nagaranti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu navakanipātassa paṭhamajātake vitthāritameva. Idha pana satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “pubbepi tvaṃ bhikkhu dubbacatāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā khuracakkaṃ āpādesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kassapadasabalassa kāle bārāṇasiyaṃ asītikoṭivibhavassa seṭṭhino eko putto mittavindako nāma ahosi. Tassa mātāpitāro sotāpannā ahesuṃ, so pana dussīlo assaddho. Atha naṃ aparabhāge pitāri kālakate mātā kuṭumbaṃ vicārentī āha – “tāta, tayā dullabhaṃ manussattaṃ laddhaṃ, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karohi, dhammaṃ suṇāhi”ti. Amma, na mayhaṃ dānādīhi attho, mā maṃ kiñci avacuttha, ahaṃ yathākammaṃ gamissāmīti. Evaṃ vadantampi naṃ ekadivasaṃ puṇṇamuposathadivase mātā āha – “tāta, ajja abhilakkhito mahāuposathadivaso, ajja uposathaṃ samādiyitvā vihāraṃ gantvā sabbarattim dhammaṃ sutvā ehi, ahaṃ te sahassaṃ dassāmī”ti. So “sādhū”ti dhanalobhena uposathaṃ samādiyitvā bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā divasaṃ vītināmetvā rattim yathā ekampi dhammapadaṃ kaṇṇaṃ na paharati, tathā ekasmiṃ padese nipajjitvā niddaṃ okkamitvā punadivase pātova mukhaṃ dhovitvā gehaṃ gantvā nisīdi.

Mātā panassa “ajja me putto dhammaṃ sutvā pātova dhammakathikattheraṃ ādāya āgamissatī”ti yāguṃ khādāniyaṃ bhojāniyaṃ paṭiyādetvā āsanaṃ pañṇapetvā tassāgamaṇaṃ paṭimānentī taṃ ekakaṃ āgataṃ disvā “tāta, dhammakathiko kena na ānīto”ti vatvā “na mayhaṃ dhammakathikena attho”ti vutte “tena hi yāguṃ pivā”ti āha. So “tumhehi mayhaṃ sahassaṃ paṭissutaṃ, taṃ tāva me detha, pacchā pivissāmī”ti āha. “Piva, tāta, pacchā dassāmī”ti. “Gahetvā pivissāmī”ti. Athassa mātā sahassabhaṇḍikaṃ purato ṭhapesi. So yāguṃ pivitvā sahassabhaṇḍikaṃ gahetvā vohāraṃ karonto na cirasseva vīsasatasahassaṃ uppādesi. Athassa etadahosi – “nāvaṃ upaṭṭhapetvā vohāraṃ karissāmī”ti. So nāvaṃ upaṭṭhapetvā “amma, ahaṃ nāvāya vohāraṃ karissāmī”ti āha. Atha naṃ mātā “tvaṃ tāta, ekaputtako, imasmiṃ ghare dhanampi bahu, samuddo anekādīnavo, mā gamī”ti nivāresi. So “ahaṃ gamissāmeva, na sakkā maṃ nivāretu”nti vatvā “ahaṃ taṃ, tāta, vāressāmī”ti mātārā hatthe gahito hatthaṃ vissajjāpetvā mātaraṃ paharitvā pātetvā antaraṃ katvā gantvā nāvāya samuddaṃ pakkhandi.

Nāvā sattame divase mittavindakaṃ nissāya samuddapiṭṭhe niccalā aṭṭhāsi. Kālakaṇṇisalākā kariyamānā mittavindakasseva hatthe tikkhattuṃ pati. Athassa uḷumpaṃ datvā “imaṃ ekaṃ nissāya bahū mā nassantū”ti taṃ samuddapiṭṭhe khipiṃsu. Tāvadeva nāvā javena mahāsamuddaṃ pakkhandi. Sopi uḷumpe nipajjitvā ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇi. Tattha phalikaṃ vimāne catasso vemānikapetiyo addasa. Tā sattāhaṃ dukkhaṃ anubhavanti, sattāhaṃ sukhaṃ. So tāhi saddhiṃ sattāhaṃ dibbasampattim anubhavi. Atha naṃ tā dukkhānubhavanatthāya gacchamānā “sāmī, mayhaṃ sattame divase āgamissāma, yāva mayhaṃ āgacchāma, tāva anukkaṇṭhamāno idheva vasā”ti vatvā agamaṃsu. So taṇhāvasiko hutvā tasmimyeva phalake nipajjitvā puna samuddapiṭṭhena gacchanta aparāṃ dīpakaṃ patvā tattha rajatavimāne aṭṭha vemānikapetiyo disvā eteneva upāyena aparasmim dīpake maṇivimāne soḷasa, aparasmim dīpake kanakavimāne dvattimsa vemānikapetiyo disvā tāhi saddhiṃ dibbasampattim

anubhavitvā tāsampi dukkhaṃ anubhavituṃ gatakāle puna samuddapiṭṭhena gacchanto ekaṃ pākāraparikkhitaṃ catudvāraṃ nagaraṃ addasa. Ussadanirayo kiresa, bahūnaṃ nerayikasattānaṃ kammakaraṇānubhavanaṭṭhānaṃ mittavindakassa alaṅkatapaṭiyattanagaraṃ viya hutvā upaṭṭhāsi.

So “imaṃ nagaraṃ pavisitvā rājā bhavissāmī”ti cintetvā khuracakkaṃ ukkhipitvā sīse paccamānaṃ nerayikasattaṃ addasa. Athassa taṃ tassa sīse khuracakkaṃ padumaṃ viya hutvā upaṭṭhāsi. Ure pañcaṅgikabandhanaṃ uracchadapasādhanaṃ hutvā sīsato galantaṃ lohitaṃ lohitaṃ candanavilepanaṃ viya hutvā paridevanasaddo madhurasaro gītasaddo viya hutvā upaṭṭhāsi. So tassa santikaṃ gantvā “bho purisa, ciraṃ tayā padumaṃ dhāritaṃ, dehi me eta”nti āha. “Samma, nayidaṃ padumaṃ, khuracakkaṃ eta”nti. “Tvamaṃ mayhaṃ adātukāmatāya evaṃ vadasī”ti. Nerayikasatto cintesi “mayhaṃ kammaṃ khīṇaṃ bhavissati, imināpi mayā viya mātaraṃ paharivā āgatenā bhavitabbaṃ, dassāmissa khuracakka”nti. Atha naṃ “ehi bho, gaṇha ima”nti vatvā khuracakkaṃ tassa sīse khiṇi, taṃ tassa matthakaṃ pisamānaṃ bhassi. Tasmaṃ khaṇe mittavindako tassa khuracakkabhāvaṃ ñatvā “tava khuracakkaṃ gaṇha, tava khuracakkaṃ gaṇhā”ti vedanāppatto paridevi, itaro antaradhāyi. Tadā bodhisatto rukkhadevatā hutvā mahantena parivārena ussadacārikaṃ caramāno taṃ ṭhānaṃ pāpuṇi. Mittavindako taṃ oloketvā “sāmi devarāja, idaṃ maṃ cakkaṃ saṅhakarāṇiyaṃ viya tilāni pisamānaṃ otarati, kiṃ nu kho mayā pāpaṃ pakata”nti pucchanto dve gāthā abhāsi –

1. “Catudvāramidaṃ nagaraṃ, āyasaṃ daḷhapākāraṃ;
Oruddhapaṭiruddhosmi, kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayā.
2. “Sabbe apihitā dvārā, oruddhosmi yathā dijo;
Kimādhikaraṇaṃ yakkha, cakkābhinihato aha”nti.

Tattha **daḷhapākāraṃ** thirapākāraṃ. “Daḷhatorāṇa”ntipi pāṭho, thiradvāranti attho. **Oruddhapaṭiruddhosmī**ti anto katvā samantā pākārena ruddho, palāyanaṭṭhānaṃ na paññāyati. **Kiṃ pāpaṃ pakatanti** kiṃ nu kho mayā pāpakammaṃ kataṃ. **Apihitā**ti thakitā. **Yathā dijo**ti pañjare pakkhitto sakuṇo viya. **Kimādhikaraṇanti** kiṃ kāraṇaṃ. **Cakkābhinihatoti** cakkena abhinihato.

Athassa devarājā kāraṇaṃ kathetuṃ cha gāthā abhāsi –

3. “Laddhā satasahassāni, atirekāni vīsati;
Anukampakānaṃ ñātīnaṃ, vacanaṃ samma nākari.
4. “Laṅghim samuddaṃ pakkhandi, sāgaram appasiddhikaṃ;
Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.
5. “Soḷasāhi ca bāttiṃsa, aticchaṃ cakkamāsado;
Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake.
6. “Uparivīsālā duppūrā, icchā viṣaṭagāminī;
Ye ca taṃ anugijjhanti, te honti cakkadhārino.
7. “Bahubhaṇḍaṃ avahāya, maggaṃ appaṭivekkhiya;
Yesañcetam asaṅkhātaṃ, te honti cakkadhārino.
8. “Kammaṃ samekkhe vipulaṅca bhogaṃ, icchaṃ na seveyya anattasamhitam;
Kareyya vākyam anukampakānaṃ, taṃ tādīsaṃ nātivatteyya cakka”nti.

Tattha **laddhā satasahassāni, atirekāni vīsati**ti tvamaṃ uposathaṃ katvā mātu santikā sahasaṃ

gahetvā vohāraṃ karonto satasahassāni ca atirekāni vīsatisahassāni labhitvā. **Nākarīti** tena dhanena asantuṭṭho nāvāya samuddaṃ pavisanto samudde ādīnavañca kathetvā mātuyā vāriyamānopi anukampakānaṃ ñātīnaṃ vacanaṃ na karosi, sotāpannaṃ mātaraṃ paharivā antaraṃ katvā nikkhantoyevāsīti dipeti.

Laṅghinti nāvaṃ ullaṅghanasamatthaṃ. **Pakkhandīti** pakkhandosi. **Appasiddhikanti** mandasiddhiṃ vināsabahulaṃ. **Catubbi aṭṭhāti** atha naṃ nissāya ṭhitāya nāvāya phalakaṃ datvā samudde khittopi tvaṃ mātaraṃ nissāya ekadivasam katassa uposathakammassa nissandena phalikavimāne catasso itthiyo labhitvā tato rajatavimāne aṭṭha, maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattiṃsa adhigatosīti. **Aticchaṃ cakkamāsadoti** atha tvaṃ yathāladdhena asantuṭṭho “ātra uttaritaraṃ labhissāmī”ti evaṃ laddhaṃ laddhaṃ atikkamanalobhasaṅkhātāya aticchāya samannāgatattā aticcho pāpapuggalo tassa uposathakammassa khīṇattā dvattiṃsa itthiyo atikkamitvā imaṃ petanagaraṃ āgantvā tassa mātupahāradānaakusalassa nissandena idaṃ khuracakkaṃ sampattosi. “Atricchā”ntipi pāṭho, atra atra icchamānoti attho. “Atricchā”tipi pāṭho, atricchāyāti attho. **Bhamatīti** tassa te icchāhatassa posassa idaṃ cakkaṃ matthakaṃ pisamānaṃ idāni kumbhakāracakkaṃ viya matthake bhamatīti attho.

Ye ca taṃ anugijjhantīti taṅhā nāmesā gacchantī uparūpari visālā hoti, samuddo viya ca duppūrā, rūpādīsu tassa tassa icchanaicchāya visaṭṭagāminī, taṃ evarūpaṃ taṅhaṃ ye ca anugijjhanti gidhā gadhitā hutvā punappunaṃ allīyanti. **Te honti cakkadhārinoti** te evaṃ paccantā khuracakkaṃ dhārenti. **Bahubhaṅganti** mātāpitūnaṃ santakaṃ bahudhanaṃ ohāya. **Magganti** gantabbaṃ appasiddhikam samuddamaggaṃ apaccavekkhitvā yathā tvaṃ paṭipanno, evameva aññesampi yesaṅcetaṃ asaṅkhātā avīmaṃsitaṃ, te yathā tvaṃ tatheva taṅhāvasikā hutvā dhanam pahāya gamanamaggaṃ anapekkhitvā paṭipannā cakkadhārinoti. **Kammaṃ samekkheti** tasmā paṇḍito puriso attanā kattabbakammaṃ “sadosaṃ nu kho, niddosa”nti samekkheyya paccavekkheyya. **Vipulañca bhoganti** attano dhammaladdhaṃ dhanarāsimpi samekkheyya. **Nātivatteyyāti** taṃ tādisaṃ puggalaṃ idaṃ cakkaṃ na ativatteyya nāvattareyya. “Nātivatteṭī”tipi pāṭho, nāvattaratīti attho.

Taṃ sutvā mittavindako “iminā devaputtana mayā katakammaṃ tathato ñātaṃ, ayaṃ mayhaṃ paccanapamāṅampi jānissati, pucchāmi na”nti cintetvā navamaṃ gāthamāha –

9. “Kīvaciraṃ nu me yakkha, cakkaṃ sirasi ṭhassati;
Kati vassasahassāni, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa kathento mahāsatto dasamaṃ gāthamāha –

10. “Atisaro paccasaro, mittavinda suṇohi me;
Cakkaṃ te sirasi māviddhaṃ, na taṃ jīvaṃ pamokkhasī”ti.

Tattha **atisaroti** atisarītipi atisaro, atisarissatītipi atisaro. **Paccasaroti** tasseva vevacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – samma mittavindaka, suṇohi me vacanaṃ, tvañhi atidāruṇassa kammassa katattā atisaro, tassa pana na sakkā vassagaṇanāya vipāko paññāpetuntī aparimāṇaṃ atimahantaṃ vipākadukkhaṃ sarissasi paṭipajjissasīti atisaro. Tena te “ettakāni vassasahassāni”ti vattuṃ na sakkomi. **Sirasimāviddhanti** yaṃ pana te idaṃ cakkaṃ sirasmiṃ āviddhaṃ kumbhakāracakkamiva bhamati. **Na taṃ jīvaṃ pamokkhasīti** taṃ tvaṃ yāva te kammavipāko na khīyati, tāva jīvamāno na pamokkhasi, kammavipāke pana khīṇe idaṃ cakkaṃ pahāya yathākammaṃ gamissasīti.

Idaṃ vatvā devaputto attano devaṭṭhānameva gato, itaropi mahādukkhaṃ paṭipajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā mittavindako ayaṃ dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosi”nti.

Catudvārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[440] 2. Kaṇhajātakavaṇṇanā

Kaṇho vatāyaṃ purisoti idaṃ satthā kapilavatthuṃ upanissāya nigrodhārāme viharanto sitapātukammaṃ ārabha kathesi. Tadā kira satthā sāyanhasamaye nigrodhārāme bhikkhusaṅghaparivuto jaṅghavihāraṃ anucaṅkamamāno aññatarasmim padese sitaṃ pātvākāsi. Ānandatthero “ko nu kho hetu, ko paccayo bhagavato sitassa pātukammāya, na ahetu tathāgatā sitaṃ pātukaronti, pucchissāmi tāvā”ti añjaliṃ paggayha sitakāraṇaṃ pucchi. Athassa satthā “bhūtapubbaṃ, ānanda, kaṇho nāma isi ahosi, so imasmim bhūmippadese vihāsi jhāyī jhānarato, tassa sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi”ti sitakāraṇaṃ vatvā tassa vatthuno apākaṭattā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārānasiyaṃ ekena asītikoṭivibhavana aputtakena brāhmaṇena sīlaṃ samādiyivā putte patthite bodhisatto tassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti. Kāḷavaṇṇattā panassa nāmaggaṇadivase “kaṇhakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassakāle maṇipaṭimā viya sobhaggappatto hutvā pitarā sippuggaṇatthāya pesito takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggahetvā paccāgacchi. Atha naṃ pitā anurūpena dārena saṃyojesi. So aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena sabbissariyaṃ paṭipajji. Atheadivasam ratanaḷḷhāgarāni viloketvā varapallankamajjhagato suvaṇṇapaṭṭaṃ āharāpetvā “ettakaṃ dhaṇaṃ asukena uppāditaṃ, ettakaṃ asukenā”ti pubbañātīhi suvaṇṇapaṭṭe likhitāni akkharāni disvā cintesi “yehi imaṃ dhaṇaṃ uppāditaṃ, te na paññāyanti, dhanameva paññāyati, ekopi idaṃ dhaṇaṃ gahetvā gato nāma natthi, na kho pana sakkā dhanabhaṇḍikaṃ bandhitvā paralokaṃ gantuṃ. Pañcannaṃ verānaṃ sādharmaṇabhāvena hi asārassa dhanassa dānaṃ sāro, bahurogasādharmaṇabhāvena asārassa sarīrassa sīlavantesu abhivādanādikammaṃ sāro, aniccābhibhūtabhāvena asārassa jīvitassa aniccādivasena vipassanāyogo sāro, tasmā asārehi bhogehi sāruggaṇattham dānaṃ dassāmi”ti.

So āsanā vuṭṭhāya rañño santikaṃ gantvā rājānaṃ āpucchitvā mahādānaṃ pavattesi. Yāva sattamā divasā dhaṇaṃ aparikkhīyamānaṃ disvā “kiṃ me dhanena, yāva maṃ jarā nābhibhavati, tāvadeva pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi”ti cintetvā gehe sabbadvārāni vivarāpetvā “dinnaṃ me, harantū”ti asuciṃ viya jigucchanto vatthukāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nagarā nikkhamitvā himavantapadesaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā attano vasanattāya ramaṇiyaṃ bhūmibhāgaṃ olovento imaṃ ṭhānaṃ patvā “idha vasissāmi”ti ekaṃ indavāruṇīrukkhaṃ gocaragāmaṃ adhiṭṭhāya tasseva rukkhassa mūle vihāsi. Gāmantasenāsaṇaṃ pahāya āraññiko ahosi, paṇṇasālaṃ akatvā rukkhāmūliko ahosi, abbhokāsiko nesajjiko. Sace nipajjitukāmo, bhūmiyaṃyeva nipajjati, dantamūsaliko hutvā anaggipakkameva khādati, thusaparikkhittaṃ kiñci na khādati, ekadivasaṃ ekavārameva khādati, ekāsaniko ahosi. Khamāya pathavīpatejavāyusamo hutvā ete ettake dhutaṅgaguṇe samādāya vattati, imasmim kira jātake bodhisatto paramappiccho ahosi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto tattheva vasati, phalāphalattampi aññattha na gacchati, rukkhassa phalitakāle phalaṃ khādati, pupphitakāle pupphaṃ khādati, sapattakāle pattāni khādati, nippattakāle papaṭikaṃ khādati. Evaṃ paramasantuṭṭho hutvā imasmim ṭhāne ciraṃ vasati.

So ekadivasaṃ pubbaṇhasamaye tassa rukkhassa pakkāni phalāni gaṇhi, gaṇhanto pana loluppacārena uṭṭhāya aññasmim padese na gaṇhāti, yathānisinnova hatthaṃ pasāretvā hatthappasāraṇatṭhāne ṭhitāni phalāni saṃharati, tesupi manāpāmanāpaṃ avicinitvā sampattasampattameva gaṇhāti. Evaṃ paramasantuṭṭhassa tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Taṃ kira sakkassa āyukkayena vā uṇhaṃ hoti puññakkayena vā, aññasmim vā mahānubhāvasatte taṃ ṭhānaṃ patthente, dhammikānaṃ vā mahiddhikasamaṇabrāhmaṇānaṃ sīlatejena uṇhaṃ hoti. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti āvajjetvā imasmim padese vasantaṃ kaṇhaṃ isiṃ rukkhaphalāni uccinantam disvā cintesi “ayaṃ isi ghoratapo paramajitindriyo, imaṃ dhammakathāya sīhanādaṃ nadāpetvā sukāraṇaṃ sutvā varena santappetvā imassa rukkhāṃ dhuvaphalaṃ katvā āgamissāmi”ti. So mahantenānubhāvena sīghaṃ

otarivā tasmim rukkhamūle tassa piṭṭhipasse thatvā “attano avaṇṇe kathite kujjhissati nu kho, no”’ti vīmaṃsanto paṭhamam gāthamāha –

11. “Kaṇho vatāyaṃ puriso, kaṇhaṃ bhuñjati bhojanaṃ;
Kaṇhe bhūmipadesasmim, na mayhaṃ manaso piyo”’ti.

Tattha **kaṇhoti** kāḷavaṇṇo. **Bhojananti** rukkaphalabhojanaṃ.

Kaṇho isi sakkassa vacanaṃ sutvā “ko nu kho mayā saddhim kathetī”’ti dibbacakkhunā upadhārento “sakko”’ti ñatvā anivattitvā anoloketvāva dutiyaṃ gāthamāha –

12. “Na kaṇho tacasā hoti, antosāro hi brāhmaṇo;
Yasmim pāpāni kammāni, sa ve kaṇho sujampatī”’ti.

Tattha **tacasāti** tacena kaṇho nāma na hotīti attho. **Antosāro** abbhantare sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāḍadassanasārehi samannāgato. Evarūpo hi bāhitapāpattā brāhmaṇo nāma hoti. **Sa veti** yasmim pana pāpāni kammāni atthi, so yattha katthaci kule jātopi yena kenaci sarīravaṇṇena samannāgatopi kāḷakova.

Evañca pana vatvā imesaṃ sattānaṃ kaṇhabhāvakarāni pāpakammāni ekavidhādibhedehi vitthāretvā sabbānipi tāni garahitvā sīlādayo guṇe pasamsitvā ākāse candaṃ utthāpento viya sakkassa dhammaṃ desesi. Sakko tassa dhammakathaṃ sutvā pamudīto somanassajāto mahāsattaṃ varena nimantento tatiyaṃ gāthamāha –

13. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsate;
Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”’ti.

Tattha **etasminti** yaṃ idam tayā sabbaññubuddhena viya sulapitaṃ, tasmim sulapite tumhākameva anucchavikattā patirūpe subhāsate yaṃ kiñci manasā icchasi, sabbaṃ te yaṃ varam icchitaṃ patthitaṃ, taṃ dammīti attho.

Taṃ sutvā mahāsatto cintesi “ayaṃ kiṃ nu kho attano avaṇṇe kathite kujjhissati, noti maṃ vīmaṃsanto mayhaṃ chavivaṇṇaṇca bhojanaṇca vasanaṭṭhānaṇca garahitvā idāni mayhaṃ akuddhabhāvaṃ ñatvā pasannacitto varam deti, maṃ kho panesa ‘sakkissariyabrhmīssariyānaṃ atthāya brahmacariyaṃ caratī’’tipi maññeyya, tatrassa nikkāṅkhabhāvattaṃ mayhaṃ paresu kodho vā doso vā mā uppajjatu, parasampattiyaṃ lobho vā paresu sineho vā mā uppajjatu, majjhattova bhavēyanti ime mayā cattāro vare gahetuṃ vaṭṭatī”’ti. So tassa nikkāṅkhabhāvattāya cattāro vare gaṇhanto catutthaṃ gāthamāha –

14. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Sunikkodhaṃ suniddosaṃ, nillobhaṃ vuttimattano;
Nisnehamabhikaṅkhāmi, ete me caturo vare”’ti.

Tattha **varaṇce me ado sakkāti** sace tvaṃ mayhaṃ varam adāsi. **Sunikkodhanti** akujjhanavasena suṭṭhu nikkodhaṃ. **Suniddosanti** adussanavasena suṭṭhu niddosaṃ. **Nillobhanti** parasampattīsu nillobhaṃ. **Vuttimattanoti** evarūpaṃ attano vuttim. **Nisnehanti** puttadhītādīsu vā saviññāṇakesu dhanadhaññādīsu vā aviññāṇakesu attano santakesupi nisnehaṃ apagatalobhaṃ. **Abhikaṅkhāmīti** evarūpaṃ imehi catūhaṅgehi samannāgataṃ attano vuttim abhikaṅkhāmi. **Ete me caturo vareti** ete nikkodhādike caturo mayhaṃ vare dehīti.

Kim panesa na jānāti “yathā na sakkā sakkassa santike varam gahetvā varena kodhādayo

hanitu’’nti. No na jānāti, sakke kho pana varam dente na gaṇhāmīti vacanam na yuttanti tassa ca nikkāṅkhabhāvattāya gaṇhi. Tato sakko cintesi ‘‘kaṇhapāṇḍito varam gaṇhanto ativiya anavajje vare gaṇhi, etesu varesu guṇadosam etameva pucchissāmī’’ti. Atha nam pucchanto pañcamam gāthamāha –

15. ‘‘Kiṃnu kodhe vā dose vā, lobhe snehe ca brāhmaṇa;
Ādīnavam tvam passasi, tam me akkhāhi pucchito’’ti.

Tassattho – brāhmaṇa kiṃ nu kho tvam kodhe dose lobhe snehe ca ādīnavam passasi, tam tāva me pucchito akkhāhi, na hi mayam ettha ādīnavam jānāmāti.

Atha nam mahāsatto ‘‘tena hi suṇāhī’’ti vatvā catasso gāthā abhāsi –

16. ‘‘Appo hutvā bahu hoti, vaḍḍhate so akhantijo;
Āsaṅgī bahupāyāso, tasmā kodham na rocaye.
17. ‘‘Duṭṭhassa pharusā vācā, parāmāso anantarā;
Tato pāṇi tato daṇḍo, satthassa paramā gati;
Doso kodhasamuṭṭhāno, tasmā dosam na rocaye.
18. ‘‘Ālopasāhasākārā, nikatī vañcanāni ca;
Dissanti lobhadhammesu, tasmā lobham na rocaye.
19. ‘‘Snehasaṅgathitā ganthā, senti manomayā puthū;
Te bhusam upatāpentī, tasmā sneham na rocaye’’ti.

Tattha **akhantijoti** so anadhivāsakajātikassa akhantito jāto kodho paṭhamam paritto hutvā pacchā bahu hoti aparāparam vaḍḍhati. Tassa vaḍḍhanabhāvo **khantivādijātakena** (jā. 1.4.49 ādayo) ceva **cūladhammapārajātakena** (jā. 1.5.44 ādayo) ca vaṇṇetabbo. Apica tissāmacassapettha bhariyam ādim katvā sabbam saparijanam māretvā pacchā attano māritavatthu kathetabbam. **Āsaṅgīti** āsaṅgakaṇḍo. Yassa uppajjati, tam āsattam laggitam karoti, tam vatthum vissajjevā gantum na deti, nivattitvā akkosaṇāḍini kāreti. **Bahupāyāsoti** bahunā kāyikacetasikadukkhasaṅkhātena upāyāsena kilamathena samannāgato. Kodham nissāya hi kodhavasena ariyādīsu katavīttikamā diṭṭhadhamme ceva samparāye ca vadhabandhavipparāḍini ceva pañcavidhabandhanakammakaraṇāḍini ca bahūni dukkhāni anubhavanti kodho bahupāyāso nāma. **Tasmāti** yasmā esa evam anekādīnavo, tasmā kodham na rocemi.

Duṭṭhassāti kujjhanalakkhaṇena kodhena kujjhitvā aparabhāge dussanalakkhaṇena dosena duṭṭhassa paṭhamam tāva ‘‘are, dāsa, pessā’’ti pharusavācā niccharati, vācāya anantarā ākaḍḍhanavikaḍḍhanavasena hatthaparāmāso, tato anantarā upakkamanavasena pāṇi pavattati, tato daṇḍo, daṇḍappahāre atikkamitvā pana ekatodhāraubhatodhārassa satthassa paramā gati, sabbapariyantā satthanipphatti hoti. Yadā hi satthena param jīvitā voropetvā pacchā teneva satthena attānam jīvitā voropeti, tadā doso matthakappatto hoti. **Doso kodhasamuṭṭhānoti** yathā anambilaṃ takkam vā kaṅḍikam vā pariṇāmasena parivattitvā ambilaṃ hoti, tam ekajātikampi samānam ambilaṃ anambilanti nānā vuccati, tathā pubbakāle kodho pariṇāmitvā aparabhāge doso hoti. So akusalamūlattena ekajātikopi samāno kodho dosoti nānā vuccati. Yathā anambilato ambilaṃ, evam sopi kodhato samuṭṭhātīti kodhasamuṭṭhāno. **Tasmāti** yasmā evam anekādīnavo doso, tasmā dosampi na rocemi.

Ālopasāhasākārāti divā divasseva gāmam paharivā vilumpanāni ca āvudham sarīre ṭhapetvā ‘‘idaṃ nāma me dehī’’ti sāhasākārā ca. **Nikatī vañcanāni cāti** patirūpakam dassetvā parassa haraṇam nikatī nāma, sā asuvaṇṇameva ‘‘suvaṇṇa’’nti kūṭakahāpaṇam ‘‘kahāpaṇo’’ti datvā parasantakaggahaṇe

datṭhabbā. Paṭibhānavasena pana upāyakusalatāya parasantakaggahaṇaṃ vañcanaṃ nāma. Tassevaṃ pavatti datṭhabbā – eko kira ujujātikō gāmikapuriso araññato sasakaṃ ānetvā nadītīre ṭhapetvā nhāyituṃ otari. Atheko dhutto taṃ sasakaṃ sīse katvā nhāyituṃ otiṇṇo. Itaro uttaritvā sasakaṃ apassanto ito cito ca vilokesi. Tamevaṃ dhutto “kiṃ bho vilokesī”ti vatvā “imasmim me ṭhāne sasako ṭhapito, taṃ na passāmī”ti vutte “andhabāla, tvam na jānāsi, sasakā nāma nadītīre ṭhapitā palāyanti, passa ahaṃ attano sasakaṃ sīse ṭhapetvāva nhāyāmī”ti āha. So appaṭibhānatāya “evaṃ bhavissatī”ti pakkāmi. Ekakahāpaṇena migapotakaṃ gahetvā puna taṃ datvā dvikahāpaṇagghanakassa migassa gahitavatthupettha kathetabbaṃ. **Dissanti lobhadhammesūti** sakka, ime ālopādayo pāpadhammā lobhasabhāvesu lobhābhūtesu sattesu dissanti. Na hi aluddhā evarūpāni kammāni karonti. Evaṃ lobho anekādīnavo, tasmā lobhampi na rocemi.

Snehasaṅgathitā ganthāti ārammaṇesu allīyanalakkhaṇena snehena saṅgathitā punappaṇaṃ uppādasena ghaṭitā suttana pupphāni viya baddhā nānappaṅkāresu ārammaṇesu pavattamānā abhijjhākāyaganthā. **Senti manomayā puthūti** te puthūsu ārammaṇesu uppannā suvaṇṇādīhi nibbattāni suvaṇṇādīmayāni ābharaṇādīni viya manena nibbattattā manomayā abhijjhākāyaganthā tesu ārammaṇesu senti anusenti. **Te bhusaṃ upatāpentīti** te evaṃ anusayitā balavatāpaṃ janentā bhusaṃ upatāpenti atikilamenti. Tesam pana bhusaṃ upatāpane “sallaviddhova ruppātī”ti (su. ni. 773) gāthāya vatthu, “piyajātikā hi gahapati, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā piyappabhutikā” (ma. ni. 2.353), “piyato jāyatī soko”tiādīni (dha. pa. 212) suttāni ca āharitabbāni. Apica maṅgalabodhisattassa dārake datvā balavasokena hadayaṃ phali, vessantarabodhisattassa mahantaṃ domanassaṃ udapādi. Evaṃ pūritapāramīnaṃ mahāsattānaṃ pemaṃ upatāpaṃ karotiyeva. Ayaṃ snehe ādīnavo, tasmā snehampi na rocemīti.

Sakko pañhavissajjanaṃ sutvā “kaṇhapaṇḍita tayā ime pañhā buddhalīlāya sādhukaṃ kathitā, ativiya tuṭṭhosmi te, aparampi varam gaṇhāhī”ti vatvā dasamaṃ gāthamāha –

20. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tato bodhisatto anantaragāthamāha –

21. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Araññe me viharato, niccaṃ ekavihārino;
Ābādha mā uppajjeyyūṃ, antarāyakarā bhusā”ti.

Tattha **antarāyakarā bhusāti** imassa me tapokammaṃ antarāyakarā.

Taṃ sutvā sakko “kaṇhapaṇḍito varam gaṇhanto na āmisasannissitaṃ gaṇhāti, tapokammaṃ nissitameva gaṇhātī”ti cintetvā bhīyosomattāya pasanno aparampi varam dadamāno itaraṃ gāthamāha –

22. “Etasmim te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varam brāhmaṇa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Bodhisattopi varaggahaṇāpadesena tassa dhammaṃ desento osānagāthamāha –

23. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Na mano vā sarīraṃ vā, maṃ-kate sakka kassaci;
Kadāci upahaññetha, etaṃ sakka varam vare”ti.

Tattha **mano vāti** manodvāraṃ vā. **Sarīraṃ vāti** kāyadvāraṃ vā, vacīdvārampi etesaṃ gahaṇena

gahitamevāti veditabbaṃ. **Maṃ-kateti** mama kāraṇā. **Upahaññethāti** upaghātaṃ āpajjeyya aparissuddhaṃ assa. Idaṃ vuttaṃ hoti – sakka devarāja, mama kāraṇā maṃ nissāya mama anattakāmatāya kassaci sattassa kismiñci kāle idaṃ tividhampi kammadvāraṃ na upahaññetha, pañātipātādīhi dasahi akusalakamma pathehi vimuttaṃ parisuddhameva bhavēyyāti.

Iti mahāsatto chasupi ṭhānesu varaṃ gaṇhanto nekkhammanissitameva gaṇhi, jānāti cesa “sarīraṃ nāma byādhidhammaṃ, na taṃ sakkā sakkena abyādhidhammaṃ kātu”nti. Sattānañhi tīsu dvāresu parisuddhabhāvo asakkāyattova, evaṃ santēpi tassa dhammadesanattaṃ ime vare gaṇhi. Sakkopi taṃ rukkaṃ dhuvaphalaṃ katvā mahāsattaṃ vanditvā sirasi añjaliṃ patitṭhapetvā “arogā idheva vasathā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnājjhāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “ānanda, pubbe mayā nivutthabhūmippadeso ceso”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā sakko anuruddho ahoṣi, kaṇhapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[441] 3. Catuposathikajātakavaṇṇanā

24-38. Yo kopaneyyoti idaṃ catuposathikajātakaṃ **punṇakajātake** āvi bhavissati.

Catuposathikajātakavaṇṇanā tatiyā.

[442] 4. Saṅkhajātakavaṇṇanā

Bahussutoti idaṃ satthā jetavane viharanto sabbaparikkhāradānaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyāṃ kireko upāsako tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto svātanāya nimantetvā attano gharadvāre maṇḍapaṃ kāretvā alaṅkaritvā punadivase tathāgatassa kālaṃ ārocāpesi. Satthā pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Upāsako saputtadāro saparijano buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā puna svātanāyāti evaṃ sattāhaṃ nimantetvā mahādānaṃ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāraṃ adāsi. Taṃ pana dadamāno upāhanadānaṃ ussannaṃ katvā adāsi. Dasabalassa dinno upāhanasaṅghāto sahasagghanako ahoṣi, dvinnaṃ aggasāvākānaṃ pañcasatagghanako, sesānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ satagghanako. Iti so sabbaparikkhāradānaṃ datvā attano parisāya saddhiṃ bhagavato santike nisīdi. Athassa satthā madhurena sarena anumodanaṃ karonto “upāsaka, uḷāraṃ te sabbaparikkhāradānaṃ, attamano hohi, pubbe anuppanne buddhe paccekabuddhassa ekaṃ upāhanasaṅghātaṃ datvā nāvāya bhinnāya appatitṭhe mahāsamuddepi upāhanadānanissandena patitṭhaṃ labhiṃsu, tvaṃ pana buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sabbaparikkhāradānaṃ adāsi, tassa te upāhanadānassa phalaṃ kasmā na patitṭhā bhavissatī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte ayaṃ bārāṇasī molīnī nāma ahoṣi. Molīnīnagare brahmadatte rajjaṃ kārente saṅkho nāma brāhmaṇo aḍḍho mahaddhano mahābhogo pahūtavittupakaraṇo pahūtadhanadhaññasuvaṇṇarajato catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti chasu ṭhānesu cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ chasatasahassāni vissajjento kapaṇaddhikānaṃ mahādānaṃ pavattesi. So ekadivasaṃ cintesi “ahaṃ gehe dhane khīṇe dātuṃ na sakkhissāmi, aparikkhīṇeyeva dhane nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gantvā dhanam āharissāmi”ti. So nāvaṃ bandhāpetvā bhaṇḍassa pūrāpetvā puttadāraṃ āmantetvā “yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva me dānaṃ anupacchinditvā pavatṭeyyāthā”ti vatvā dāsakammakaraparivuto chattaṃ ādāya upāhanaṃ āruya majjhanhikasamaye paṭṭanagāmābhimukho pāyāsi. Tasmīṃ khaṇe gandhamādane eko paccekabuddho āvajjetvā taṃ dhanāharaṇatthāya gacchantaṃ disvā “mahāpuriso dhanam āharitum gacchati, bhavissati nu kho assa samudde antarāyo, no”ti āvajjetvā “bhavissatī”ti ṇātvā “esa maṃ disvā chattañca upāhanañca mayhaṃ datvā upāhanadānanissandena samudde bhinnāya nāvāya patitṭhaṃ labhissati, karissāmi anuggaha”nti ākāsēnāgantvā tassāvidūre otaritvā caṇḍavātātape aṅgārasantharasadisam uṇhavālukaṃ maddanto tassa abhimukho āgacchi.

So taṃ disvāva ‘‘puññakkhettaṃ me āgataṃ, ajja mayā ettha dānabījaṃ ropetaṃ vaṭṭatī’’ti tuṭṭhacitto vegena taṃ upasaṅkamitvā vanditvā ‘‘bhante, mayhaṃ anuggahatthāya thokaṃ maggā okkamma imaṃ rukkhamaṃ upasaṅkamathā’’ti vatvā tasmaṃ rukkhamaṃ upasaṅkamante rukkhamaṃ vālukaṃ ussāpetvā uttarāsaṅgaṃ paññāpetvā paccekabuddhaṃ nisīdāpetvā vanditvā vāsītaparissāvitena udakena pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā attano upāhanā omuñcitvā papphoṭetvā gandhatelena makkhetvā tassa pādesu paṭimuñcitvā ‘‘bhante, imā upāhanā āruya chattaṃ matthake katvā gacchathā’’ti chattupāhanaṃ adāsī. So assa anuggahatthāya taṃ gahetvā pasādasamaṃvaḍḍhanatthaṃ passantassevassa uppatitvā gandhamādanameva agamāsī. Bodhisattopi taṃ disvā ativiya pasannacitto paṭṭanaṃ gantvā nāvaṃ abhiruhi. Athassa mahāsamuddaṃ paṭipannaṃ sattaṃ divase nāvā vivaraṃ adāsī, udakaṃ ussiñcituṃ nāsakkhiṃsu. Mahājano maraṇabhaya bhīto attano attano devatā namassitvā mahāviraṃ viravi. Mahāsatto ekaṃ upaṭṭhākaṃ gahetvā sakalasarīraṃ telena makkhetvā sappinā saddhiṃ sakkharacuṇṇaṃ yāvadatthaṃ khādītva tampi khādāpetvā tena saddhiṃ kūpakayaṭṭhimatthakaṃ āruya ‘‘imāya disāya amhākaṃ nagara’’nti disaṃ vavatthapetvā macchakacchapaparipanthato attānaṃ mocento tena saddhiṃ usabhamattaṃ atikkamitvā pati. Mahājano vināsaṃ pāpuṇi. Mahāsatto pana upaṭṭhākena saddhiṃ samuddaṃ tarituṃ ārabhi. Tassa tarantasseva sattaṃ divaso jāto. So tasmimpi kāle loṇodakena mukhaṃ vikkhāletvā uposathiko ahoṣiyeva.

Tadā pana catūhi lokapālehi maṇimekhalā nāma devadhītā ‘‘sace samudde nāvāya bhinnāya tisaraṇagatā vā sīlasampannā vā mātāpitupaṭṭhākā vā manussa dukkhappattā honti, te rakkheyyāsī’’ti samudde ārakkhaṇatthāya ṭhapitā hotī. Sā attano issariyena sattāhamanubhavitvā pamajjitvā sattaṃ divase samuddaṃ oloketi sīlacārasamaṃyuttaṃ saṅkharābhaṇaṃ disvā ‘‘imassa sattaṃ divaso samudde patitassa, sace so marissati ativiya gārayhā me bhavissati’’ti saṃviggamānahadaya hutvā ekaṃ suvaṇṇapātiṃ nānagarasabhojanassa pūretvā vātavegena tattha gantvā tassa purato ākāse ṭhatvā ‘‘brāhmaṇa, tvaṃ sattāhaṃ nirāhāro, idaṃ dibbabhojanaṃ bhuñjā’’ti āha. So taṃ oloketvā ‘‘apanehi tava bhattaṃ, ahaṃ uposathiko’’ti āha. Athassa upaṭṭhāko pacchato āgato devataṃ adisvā saddameva sutvā ‘‘ayaṃ brāhmaṇo pakatisukhumālo sattāhaṃ nirāhāratāya dukkhito maraṇabhayena vilapati maññe, assāsessāmi na’’nti cintetvā paṭhamaṃ gāthamāha –

39. ‘‘Bahussuto sutadhammosi saṅkha, diṭṭhā tayā samaṇabrāhmaṇā ca;
Athakkaṇe dassayase vilāpaṃ, añño nu ko te paṭimantako mayā’’ti.

Tattha **sutadhammosī**ti dhammopi tayā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ santike suto asi. **Diṭṭhā tayā**ti tesam paccaye dentena veyyāvaccaṃ karontena dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca tayā diṭṭhā. Evaṃ akaronto hi passantopi te na passatiyeva. **Athakkaṇeti** atha akkaṇe sallapantassa kassaci abhāvena vacanassa anokāse. **Dassayaseti** ‘‘ahaṃ uposathiko’’ti vadanto vilāpaṃ dassesi. **Paṭimantakoti** mayā añño ko tava paṭimantako paṭivacanadāyako, kiṃkāraṇā evaṃ vippalapasīti?

So tassa vacanaṃ sutvā ‘‘imassa devatā na paññāyati maññe’’ti cintetvā ‘‘samma, nāhaṃ maraṇassa bhāyāmi, atthi pana me añño paṭimantako’’ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

40. ‘‘Subbhū subhā suppaṭimukkakambu, paggayha sovaṇṇamayāya pātiyā;
‘Bhuñjassu bhattaṃ’ iti maṃ vadeti, saddhāvittā, tamahaṃ noti brūmī’’ti.

Tattha **subbhūti** subhamukhā. **Subhāti** pāsādikā uttamarūpadharā. **Suppaṭimukkakambūti** paṭimukkasuvaṇṇālaṅkāra. **Paggayhāti** suvaṇṇapātiyā bhattaṃ gahetvā ukkhipitvā. **Saddhāvittāti** saddhā ceva tuṭṭhacittā ca. ‘‘Saddhaṃ citta’’ntipi pāṭho, tassattho **saddhanti** saddahantaṃ, **cittanti** tuṭṭhacittaṃ. **Tamahaṃ notīti** tamahaṃ devataṃ uposathikattā paṭikkhipanto noti brūmi, na vippalapāmi sammāti.

Athassa so tatiyaṃ gāthamāha –

41. “Etādisaṃ brāhmaṇa disvāna yakkhaṃ, puccheyya poso sukhamāsisāno;
Uṭṭhehi naṃ pañjalikābhipuccha, devī nusi tvaṃ uda mānusi nū”ti.

Tattha **sukhamāsisānoti** etādisaṃ yakkhaṃ disvā attano sukhaṃ āsīanto paṇḍito puriso
“amhākaṃ sukhaṃ bhavissati, na bhavissati”ti puccheyya. **Uṭṭhehīti** udakato uṭṭhānākāraṃ dassento
uṭṭhaha. **Pañjalikābhipucchāti** añjaliko hutvā abhipuccha. **Uda mānusi**ti udāhu mahiddhikā mānusi
tvanti.

Bodhisatto “yuttaṃ kathesi”ti taṃ pucchanto catutthaṃ gāthamāha –

42. “Yaṃ tvaṃ sukhenābhisamekkhase maṃ, bhuñjassu bhattaṃ iti maṃ vadesi;
Pucchāmi taṃ nāri mahānubhāve, devī nusi tvaṃ uda mānusi nū”ti.

Tattha **yaṃ tvanti** yasmā tvaṃ sukkena maṃ abhisamekkhase, piyacakkhūhi olokesi. **Pucchāmi**
tanti tena kāraṇena taṃ pucchāmi.

Tato devadhītā dve gāthā abhāsi –

43. “Devī ahaṃ saṅkha mahānubhāvā, idhāgatā sāgaravārimajjhe;
Anukampikā no ca paduṭṭhacittā, taveva atthāya idhāgatāsmi.
44. “Idhannapānaṃ sayanāsanañca, yānāni nānavividhāni saṅkha;
Sabbassa tyāhaṃ paṭipādayāmi, yaṃ kiñci tuyhaṃ manasābhipatthita”nti.

Tattha **idhāti** imasmiṃ mahāsamudde. **Nānavividhānīti** bahūni ca anekappakārāni ca
hatthiyānaassayānādīni atthi. **Sabbassa tyāhanti** tassa annapānādino sabbassa sāmikaṃ katvā taṃ te
annapānādīṃ paṭipādayāmi dadāmi. **Yaṃ kiñcīti** aññampi yaṃ kiñci manasā icchitaṃ, taṃ sabbhaṃ te
dammīti.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ devadhītā samuddapiṭṭhe mayhaṃ ‘idañcidañca dammī’ti vadati, kiṃ
nu kho esā mayā katena puññakammena dātukāmā, udāhu attano balena, pucchissāmi tāva na”nti
cintetvā pucchanto sattamaṃ gāthamāha –

45. “Yaṃ kiñci yiṭṭhañca hutañca mayhaṃ, sabbassa no issarā tvaṃ sugatte;
Sussoṇi subbhamu suvilaggamajjhe, kissa me kammaṃ ayaṃ vipāko”ti.

Tattha **yiṭṭhanti** dānavasena yajitaṃ. **Hutanti** āhunapāhunavasena dinnamaṃ. **Sabbassa no issarā**
tvanti tassa amhākaṃ puññakammaṃ tvaṃ issarā, “imassa ayaṃ vipāko, imassa aya”nti byākārituṃ
samatthāti attho. **Sussoṇīti** sundaraūrulakkhaṇe. **Subbhamūti** sundarabhamuke. **Suvilaggamajjheti**
suṭṭhuvilaggitanumajjhe. **Kissa meti** mayā katakammesu katarakammaṃ ayaṃ vipāko, yenāhaṃ
appatiṭṭhe samudde patiṭṭhaṃ labhāmīti.

Taṃ sutvā devadhītā “ayaṃ brāhmaṇo ‘yaṃ tena kusalaṃ kataṃ, taṃ kammaṃ na jānāti’ti aññāya
pucchati maññe, kathayissāmi dānissā”ti taṃ kathenti aṭṭhamaṃ gāthamāha –

46. “Ghamme pathe brāhmaṇa ekabhikkhuṃ, ugghaṭṭapādaṃ tasitaṃ kilantaṃ;
Paṭipādayī saṅkha upāhanāni, sā dakkhiṇā kāmāduhā tavajjā”ti.

Tattha **ekabhikkhūnti** ekaṃ paccekabuddhaṃ sandhāyāha. **Ugghaṭṭapādanti** uṇhavālukāya
ghaṭṭitapādaṃ. **Tasitanti** pipāsitaṃ. **Paṭipādayīti** paṭipādesi, yojesīti attho. **Kāmāduhāti**
sabbakāmādayikā.

Taṃ sutvā mahāsatto “evarūpepi nāma appatitthe mahāsamudde mayā dinnaupāhanadānaṃ mama sabbakāmadadaṃ jātaṃ, aho sudinnaṃ me paccekabuddhassa dāna”nti tuṭṭhacitto navamaṃ gāthamāha

47. “Sā hotu nāvā phalakūpapannā, anavassutā erakavātayuttā;
Aññassa yānassa na hettha bhūmi, ajjeva maṃ moḷiniṃ pāpayassū”ti.

Tassattho – devate, evaṃ sante mayhaṃ ekaṃ nāvaṃ māpehi, khuddakaṃ pana ekadoṇikanāvaṃ māpehi, yaṃ nāvaṃ māpessasi, sā hotu nāvā bahūhi susibbitehi phalakehi upapannā, udakapavesanassābhāvena anavassutā, erakena sammā gahetvā gacchantena vātena yuttā, ṭhapetvā dibbanāvaṃ aññassa yānassa ettha bhūmi natthi, tāya pana dibbanāvāya ajjeva maṃ moḷininagaraṃ pāpayassūti.

Devadhītā tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhacittā sattaratanamayaṃ nāvaṃ māpesi. Sā dīghato aṭṭhausabhā ahosi vitthārato catuusabhā, gambhīrato vīsatiyaṭṭhikā. Tassā indanīlamayā tayo kūpakā, sovaṇṇamayāni yottāni rajatamayāni pattāni sovaṇṇamayāni ca phiyārittāni ahesuṃ. Devatā taṃ nāvaṃ sattannaṃ ratanānaṃ pūretvā brāhmaṇaṃ ālingitvā alaṅkatanāvāya āropesi, upaṭṭhākaṃ panassa na olokesi. Brāhmaṇo attanā katakalyāṇato tassa pattiṃ adāsi, so anumodī. Tadā devatā tampi ālingitvā nāvāya patiṭṭhāpesi. Atha naṃ nāvaṃ moḷininagaraṃ netvā brāhmaṇassa ghare dhanam patiṭṭhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Sattā abhisambuddho hutvā –

48. “Sā tatha vittā sumanā patītā, nāvaṃ sucittaṃ abhinimminivā;
Ādāya saṅkhaṃ purisena saddhiṃ, upānayī nagaraṃ sādthuramma”nti. –

Imaṃ osānagāthaṃ abhāsi.

Tattha **sāti** bhikkhave, sā devatā tatha samuddamajjhe tassa vacanaṃ sutvā vittisaṅkhātāya pītiyā samannāgatattā **vittā**. **Sumanā**ti sundaramanā pāmojjena patitacittā hutvā vicitranāvaṃ nimminivā brāhmaṇaṃ paricārakena saddhiṃ ādāya **sādthurammaṃ** atiramaṇīyaṃ nagaraṃ upānayīti.

Brāhmaṇopi yāvajīvaṃ aparimitadhanaṃ gehaṃ ajjhāvasanto dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā jīvitapariyosāne sapaṇṇaṃ devanagaraṃ paripūresi.

Sattā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, upaṭṭhākapuriso ānando, saṅkhabrāhmaṇo pana ahameva ahosinti.

Saṅkhajātakavaṇṇanā catutthā.

[443] 5. Cūḷabodhijātakavaṇṇanā

Yo te imaṃ visālakkhinti idaṃ sattā jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. So kira bhikkhu niyyānike buddhasāsane pabbajitvāpi kodhaṃ niggahetuṃ nāsakkhi, kodhano ahosi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno abhisajji kuppi byāpajji patiṭṭhayaī. Sattā tassa kodhanabhāvaṃ sutvā pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam kodhano”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu kodho nāma vāretabbo, evarūpo hi idhaloke ca paraloke ca anattakārako, tvam nikkodhassa buddhassa sāsane pabbajitvā kasmā kujjhasi, porāṇakapaṇḍitā bāhiraśāsane pabbajitvāpi kodhaṃ na karimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente aññatarasmim kāsinigame eko brāhmaṇo aḍḍho

mahaddhano mahābhogo aputtako ahosi, tassa brāhmaṇī puttam patthesi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tassā kucchiyaṃ nibbatti, tassa nāmaggaḥaṇadivase “bodhikumāro”ti nāmam karimṣu. Tassa vayappattakāle takkasilam gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgatassa anicchantasseva mātāpitaro samānajatikā kulā kumārikam ānesuṃ. Sāpi brahmalokā cutāva uttamarūpadharā devaccharapaṭibhāgā. Tesam anicchamaññaññaeva aññamaññaṃ āvāhavivāham karimṣu. Ubhinnaṃ panetesam kilesasamudācāro nāma na bhūtapubbo, samrāgavasena aññamaññaṃ olokanam nāma nāhosi, supinepi methunadhammo nāma na diṭṭhapubbo, evam parisuddhasilā ahesuṃ.

Athāparabhāge mahāsatto mātāpitūsu kālakatesu tesam sarīrakiccaṃ katvā tam pakkosivā “bhadde, tvaṃ imaṃ asītikotidhanam gahetvā sukhena jīvāhi”ti āha. “Kiṃ karissatha tumhe pana, ayyaputtā”ti? “Mayham dhanena kiccaṃ natthi, himavantapadesam pavisivā isipabbajjam pabbajitvā attano patittham karissāmi”ti. “Kiṃ pana ayyaputta pabbajjā nāma purisānaññaeva vaṭṭati”ti? “Itthīnampi vaṭṭati, bhadde”ti. “Tena hi aham tumhehi chaṭṭitakheḷam na gaṇhissāmi, mayhampi dhanena kiccaṃ natthi, ahampi pabbajissāmi”ti. “Sādhu, bhadde”ti. Te ubhopi mahādānam datvā nikkhamitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya phalāphalehi yāpentā tattha dasamattāni samvaccharāni vasimṣu, jhānam pana nesam na tāva uppajjati. Te tattha pabbajjāsukheneva dasa samvacchare vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikam carantā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasimṣu.

Athekadivasam rājā uyyānapālam paṇṇākāram ādāya āgataṃ disvā “uyyānakīlikam kīḷissāma, uyyānam sodhehi”ti vatvā tena sodhitam sajjitam uyyānam mahantena parivārena agamāsi. Tasmim khaṇe te ubhopi janā uyyānassa ekapasse pabbajjāsukhena vītināmetvā nisinnā honti. Atha rājā uyyāne vicaranto te ubhopi nisinnake disvā paramapāsādikam uttamarūpadharam paribbājikam olokeno paṭibaddhacitto ahosi. So kilesavasena kampanto “pucchissāmi tāva, ayam paribbājikā imassa kiṃ hoti”ti bodhisattam upasaṅkamitvā “pabbajita ayam te paribbājikā kiṃ hoti”ti pucchi. Mahārāja, kiñci na hoti, kevalam ekapabbajjāya pabbajitā, apica kho pana me gihikāle pādapariçārikā ahosīti. Tam sutvā rājā “ayam kiretassa kiñci na hoti, apica kho pana gihikāle pādapariçārikā kirassa ahosi, sace panāham issariyabalena gahetvā gaccheyyam, kiṃ nu kho esa karissati, pariggaṇhissāmi tāva na”nti cintetvā upasaṅkamitvā paṭhamam gāthamāha –

49. “Yo te imaṃ visālakkhiṃ, piyam saṃmhitabhāsiniṃ;
Ādāya balā gaccheyya, kiṃ nu kayirāsi brāhmaṇā”ti.

Tattha **saṃmhitabhāsini**nti mandahasitabhāsiniṃ. **Balā gaccheyyā**ti balakkārena ādāya gaccheyya. **Kiṃ nu kayirāsī**ti tassa tvaṃ brāhmaṇa kiṃ kareyyāsīti?

Athassa katham sutvā mahāsatto dutiyam gāthamāha –

50. “Uppajje me na mucceyya, na me mucceyya jīvato;
Rajamva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivāraye”ti.

Tassattho – mahārāja, sace imaṃ gahetvā gacchante kismiñci mama abhantare kopo uppajjeyya, so me anto uppajjitvā na mucceyya, yāvāham jīvāmi, tāva me na mucceyya. Nāssa anto ghanasannivāseṇa patitthātuṃ dassāmi, atha kho yathā uppannam rajam vipulā meghavuṭṭhi khippam nivāreti, tathā khippameva nam mettābhāvanāya niggahetvā vāressāmīti.

Evam mahāsatto sīhanādam nadi. Rājā panassa katham sutvāpi andhabālatāya paṭibaddham attano cittaṃ nivāretuṃ asakkonto aññataram amaccam āṇāpesi “imaṃ paribbājikam rājanivesanam nehī”ti. So “sādhu”ti paṭissuṇitvā “adhammo loke vattati, ayutta”ntiādīni vatvā paridevamānamyeva nam ādāya pāyāsi. Bodhisatto tassā paridevanasaddam sutvā ekavāram oloketvā puna na olokesi. Tam rodantiṃ paridevantiṃ rājanivesanameva nayimṣu. Sopi bārāṇasirājā uyyāne papañcam akatvāva

sīghataram gantvā taṃ paribbājikam pakkosāpetvā mahantena yasena nimantesi. Sā yasassa aguṇaṃ pabbajāya eva guṇaṃ kathesi. Rājā kenaci pariyāyena tassā maṇaṃ alabhanto taṃ ekasmiṃ gabbhe kāretvā cintesi “ayaṃ paribbājikā evarūpaṃ yaṣaṃ na icchati, sopi tāpaṣo evarūpaṃ mātuḡāmaṃ gahetvā gacchante kujjhivā olokitaṃattampi na akāsi, pabbajitā kho pana bahumāyā honti, kiñci payojetvā anattampi me kareyya, gacchāmi tāva jānāmi kiṃ karonto nisinno”ti saṅghātuṃ asakkonto uyyānaṃ agamāsi. Bodhisattopi cīvaraṃ sibbanto nisīdi. Rājā mandaparivārova padasaddaṃ akaronto saṅkamaṃ upasaṅkamaṃ. Bodhisatto rājānaṃ anoloketvā cīvameva sibbi. Rājā “ayaṃ kujjhivā mayā saddhiṃ na sallapaṭī”ti maññaṃāno “ayaṃ kūtatāpaṣo ‘kodhassa uppajjitūṃ na dassāmi, uppannampi naṃ khippameva niggaṇhissāmi”ti paṭhamameva gajjitvā idāni kodhena thaddho hutvā mayā saddhiṃ na sallapaṭī”ti saññaṃāya tatiyaṃ gāthamāha –

51. “Yaṃ nu pubbe vikatthittho, balamhiva apassito;
Svajja tuṅhikato dāni, saṅghāṭiṃ sibbamacchasi”ti.

Tattha **balamhiva apassitoti** balanissito viya hutvā. **Tuṅhikatoti** kiñci avadanto. **Sibbamacchasi** sibbanto acchasi.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ rājā kodhavasena maṃ nālapaṭīti maññati, kathessāmi dānissa uppannassa kodhassa vaṣaṃ agatabhāva”nti cintetvā catutthaṃ gāthamāha –

52. “Uppajji me na muccittha, na me muccittha jīvato;
Rajaṃva vipulā vuṭṭhi, khippameva nivārayi”nti.

Tassattho – mahārāja, uppajji me, na na uppajji, na pana me muccittha, nāssa pavisitvā hadaye thātuṃ adāsiṃ, iti so mama jīvato na muccittheva, rajaṃ vipulā vuṭṭhi viya khippameva naṃ nivāresinti.

Taṃ sutvā rājā “kiṃ nu kho esa kopameva sandhāya vadati, udāhu aññaṃ kiñci sippaṃ sandhāya kathesi, pucchissāmi tāva na”nti cintetvā pucchanto pañcamaṃ gāthamāha –

53. “Kiṃ te uppajji no mucci, kiṃ te na mucci jīvato;
Rajaṃva vipulā vuṭṭhi, katamaṃ taṃ nivārayi”ti.

Tattha **kiṃ te uppajji no muccīti** kiṃ tava uppajji ceva na mucci ca.

Taṃ sutvā bodhisatto “mahārāja, evaṃ kodho bahuādīnavo mahāvināsadāyako, eso mama uppajji, uppannaṃca naṃ mettābhāvanāya nivāresi”nti kodhe ādīnavaṃ pakāsento –

54. “Yamhi jāte na passati, ajāte sādhu passati;
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

55. “Yena jātena nandanti, amittā dukkhamesino;
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

56. “Yasmiṃca jāyamānamhi, sadatthaṃ nāvabujjhati;
So me uppajji no mucci, kodho dummedhagocaro.

57. “Yenābhibhūto kusalaṃ jahāti, parakkare vipulañcāpi atthaṃ;
Sa bhīmaseno balavā pamaddī, kodho mahārāja na me amuccatha.

58. “Kaṭṭhasmiṃ matthamānasmim, pāvako nāma jāyati;
Tameva kaṭṭhaṃ ḍahati, yasmā so jāyate gini.

59. “Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato;
Sārambhā jāyate kodho, sopi teneva ḍayhati.
60. “Aggīva tiṇakaṭṭhasmiṃ, kodho yassa pavaḍḍhati;
Nihīyati tassa yaso, kāḷapakkheva candimā.
61. “Aneḍho dhūmaketūva, kodho yassūpasammati;
Āpūراتi tassa yaso, sukkaḷapakkheva candimā”ti. – imā gāthā āha;

Tattha **na passatīti** attatthampi na passati, pageva parattham. **Sādhu passatīti** attattham parattham ubhayatthampi sādhu passati. **Dummedhagocaroti** nippaññaṃ ādhārabhūto gocaro. **Dukkhamasinoti** dukkham icchantā. **Sadatthanti** attano atthabhūtam atthato ceva dhammato ca vuddhiṃ. **Parakkareti** vipulampi attham uppannam parato kāreti, apanetha, na me iminā atthoti vadati. **Sa bhīmasenoti** so kodho bhīmāya bhayajananiyā mahatiyā kilesasenāya samannāgato. **Pamaddīti** attano balavabhāvena ulārepi satte gaḥetvā attano vase karaṇena maddanasamatto. **Na me amuccathāti** mama santikā mokkham na labhati, hadaye vā pana me khīram viya muhuttaṃ dadhibhāvena na patiṭṭhahitthātipi attho.

Kaṭṭhasmiṃ matthamānasminti araṇīsaḥitena matthiyamāne, “maddamānasmi”ntipi pāṭho. **Yasmāti** yato kaṭṭhā jāyati, tameva ḍahati. **Ginīti** aggi. **Bālassa avijānatoti** bālassa avijānantassa. **Sārambhā jāyati** aham tvanti ākaḍḍhanavikaḍḍhanam karontassa karaṇuttariyalakkhaṇā sārambahā araṇīmatthanā viya pāvako kodho jāyati. **Sopi tenevāti** sopi bālo teneva kodhena kaṭṭham viya agginā ḍayhati. **Aneḍho dhūmaketūvāti** anindhano aggi viya. **Tassāti** tassa adhivāsanakantiyā samannāgatassa puggalassa sukkaḷapakkhe cando viya laddho yaso aparāparam āpūratīti.

Rājā mahāsattassa dhammakatham sutvā tuṭṭho ekaṃ amaccam āṇāpetvā paribbājikam āharāpetvā “bhante nikkodhatāpasa, ubhopi tumhe pabbajjāsukhena vītināmentā idheva uyyāne vasatha, aham vo dhammikam rakkhāvaraṇaguttim karissāmī”ti vatvā khamāpetvā vanditvā pakkāmi. Te ubhopi tattheva vasimsu. Aparabhāge paribbājikā kālamakāsi. Bodhisatto tassā kālakatāya himavantam pavisitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadeśanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi.

Tadā paribbājikā rāhulamātā ahoṣi, rājā ānando, paribbājako pana ahameva ahoṣinti.

Cūḷabodhijātakavaṇṇanā pañcamā.

[444] 6. Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā

Sattāhamevāhanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kathesi. Vatthu **kusajātake** (jā. 2.20.1 ādayo) āvi bhavissati. Satthā tam bhikkhum “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe bāhirakapabbajjam pabbajitvā atirekapaññāsavassāni anabhiratā brahmacariyam carantā hirottappabhedabhayena attano ukkaṇṭhitabhāvam na kassaci kathesum, tvam kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā mādisassa garuno buddhassa sammukhe ṭhatvā catuparisamajje ukkaṇṭhitabhāvam āvi karosī, kimattham attano hirottappam na rakkhasī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte vaṃsaraṭṭhe kosambiyam nāma nagare kosambako nāma rājā rajjam kāresi. Tadā aññatarasmim nigame dve brāhmaṇā asītikotiḍhanavibhavā aññamaññaṃ piyasahāyakā kāmesu dosam disvā mahādānam pavattetvā ubhopi kāme pahāya mahājanassa rodantassa paridevantassa nikkhamitvā himavantapadese assamapadam katvā pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalena yāpentā paṇṇāsa

vassāni vasiṃsu, jhānaṃ uppādetuṃ nāsakkhiṃsu. Te paññāsavassaccayena loṇambilasevanatthāya janapadaṃ carantā kāsiraṭṭhaṃ sampāpuṇiṃsu. Tatra aññatarasmiṃ nigamaḡāme dīpāyanatāpasassa gihisahāyo maṇḡabyo nāma atthi, te ubhopi tassa santikaṃ agamaṃsu. So te disvāva attamano paññasālaṃ kāretvā ubhopi te catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Te tatha tīṇi cattāri vassāni vasitvā taṃ āpucchitvā cārikaṃ carantā bārāṇasiṃ patvā atimuttakasusāne vasiṃsu. Tatha dīpāyano yathābhirantaṃ viharitvā puna tasseva sahāyassa santikaṃ gato. Maṇḡabyatāpasaso tattheva vasi.

Athekadivasāṃ eko coro antonagare corikaṃ katvā dhanasāraṃ ādāya nikkhanto “coro”ti ñatvā paṭibuddhehi gharassāmihehi ceva ārakkhamanussehi ca anubaddho niddhamanena nikkhamitvā vegena susānaṃ pavisitvā tāpasassa paññasāladvāre bhaṇḡikaṃ chaṭṭetvā palāyi. Manussā bhaṇḡikaṃ disvā “are duṭṭhajaṭila, tvaṃ rattim corikaṃ katvā divā tāpasarūpena carasi”ti tajjetvā pothetvā taṃ ādāya netvā rañño dassayiṃsu. Rājā anupaparikkhitvāva “gacchatha, naṃ sūle uttāsethā”ti āha. Te taṃ susānaṃ netvā khadirasūlaṃ āropayiṃsu, tāpasassa sarīre sūlaṃ na pavisati. Tato nimbasūlaṃ āhariṃsu, tampi na pavisati. Ayasūlaṃ āhariṃsu, tampi na pavisati. Tāpasaso “kiṃ nu kho me pubbakamma”nti olokesi, athassa jātissarañānaṃ uppajji, tena pubbakammaṃ oloketvā addasa. Kiṃ panassa pubbakammanti? Koviḡārasūle makkhikāvedhanaṃ. So kira purimabhava vaḡḡhakiputto hutvā pitu rukkhatacchanatṭhānaṃ gantvā ekaṃ makkhikaṃ gahetvā koviḡārasalākāya sūle viya vijjhi. Tamenāṃ pāpakammaṃ imaṃ ṭhānaṃ patvā gaṇhi. So “na sakkā ito pāpā mayā muccitu”nti ñatvā rājapurise āha “sace maṃ sūle uttāsetukāmattha, koviḡārasūlaṃ āharathā”ti. Te tathā katvā taṃ sūle uttāsetvā ārakkhaṃ datvā pakkamiṃsu.

Ārakkhakā paṭicchannā hutvā tassa santikaṃ āgacchante olokenti. Tadā dīpāyano “ciradiṭṭho me sahāyo”ti maṇḡabyassa santikaṃ āgacchanto “sūle uttāsito”ti taṃ divasaññeva antarāmagge sutvā taṃ ṭhānaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ samma kārakosī”ti pucchitvā “akārakomhī”ti vutte “attano manopadosaṃ rakkhituṃ sakkhi, nāsakkhī”ti pucchi. “Samma, yehi ahaṃ gahito, neva tesāṃ, na rañño upari mayhaṃ manopadoso atthi”ti. “Evaṃ sante tādisassa silavato chāyā mayhaṃ sukhā”ti vatvā dīpāyano sūlaṃ nissāya nisīdi. Athassa sarīre maṇḡabyassa sarīrato lohitabindūni patiṃsu. Tāni suvaṇṇavaṇṇasarīre patitapatitāni sussitvā kāḡakāni uppajjiṃsu. Tato paṭṭhāyeva so kaṇhadīpāyano nāma ahoṣi. So sabbarattim tattheva nisīdi.

Punadivase ārakkhapurisā āgantvā taṃ pavattim rañño ārocesuṃ. Rājā “anisāmetvāva me kata”nti vegena tatha gantvā “pabbajita, kasmā sūlaṃ nissāya nisinnosī”ti dīpāyanaṃ pucchi. Mahārāja, imaṃ tāpasāṃ rakkhanto nisinnomhi. Kiṃ pana tvaṃ mahārāja, imassa kārakabhāvaṃ vā akārakabhāvaṃ vā ñatvā evaṃ kāresīti? So kammaṃ asodhitabhāvaṃ ācikkhi. Athassa so “mahārāja, raññā nāma nisammakārinā bhavitabbaṃ, alaso gihī kāmabhogī na sādhu”tiādīni vatvā dhammaṃ desesi. Rājā maṇḡabyassa niddosabhāvaṃ ñatvā “sūlaṃ harathā”ti āṇāpesi. Sūlaṃ harantā harituṃ na sakkhiṃsu. Maṇḡabyo āha – “mahārāja, ahaṃ pubbe katakammadosena evarūpaṃ bhayaṃ sampatto, mama sarīrato sūlaṃ harituṃ na sakkā, sace mayhaṃ jīvitaṃ dātukāmo, kakacaṃ āharāpetvā imaṃ sūlaṃ cammasamaṃ chindāpehī”ti. Rājā tathā kāresi. Antosarīre sūlo antoyeva ahoṣi. Tadā kira so sukhumaṃ koviḡārasalākāṃ gahetvā makkhikāya vaccamaggāṃ pavesesi, taṃ tassa antosarīreyeva ahoṣi. So tena kāraṇena amaritvā attano āyukkhayeneva mari, tasmā ayampi na mato. Rājā tāpase vanditvā khamāpetvā ubhopi uyyāne vasāpento paṭijaggi, tato paṭṭhāya maṇḡabyo āṇimaṇḡabyo nāma jāto. So rājānaṃ upanissāya tattheva vasi, dīpāyano pana tassa vaṇaṃ phāsukaṃ katvā attano gihisahāyamaṇḡabyassa santikameva gato.

Taṃ paññasālaṃ pavisantaṃ disvā eko puriso sahāyassa ārocesi. So sutvāva tuṭṭhacitto saputtadāro bahū gandhamālatelaphañitādīni ādāya taṃ paññasālaṃ gantvā dīpāyanaṃ vanditvā pāde dhovitvā telena makkhetvā pānakaṃ pāyetvā āṇimaṇḡabyassa pavattim suṇanto nisīdi. Athassa putto yaññadattakumāro nāma caṅkamanakoṭiyaṃ geṇḡukena kīḡi, tatra cekasmim vammike āsīviso vasati. Kumārassa bhūmiyaṃ pahaṭageṇḡuko gantvā vammikabile āsīvisassa matthake pati. So ajānanto bile hatthaṃ pavesesi. Atha naṃ kuddho āsīviso hatthe ḡaṃsi. So visavegena mucchito tattheva pati. Athassa

mātāpitaro sappena ḍaṭṭhabhāvaṃ ñatvā kumārakaṃ ukkhipitvā tāpasassa santikaṃ ānetvā pādamūle nipajjāpetvā “bhante, pabbajitā nāma osadhaṃ vā parittaṃ vā jānanti, puttakaṃ no ārogaṃ karoṭhā”ti āhaṃsu. Ahaṃ osadhaṃ na jānāmi, nāhaṃ vejjakammaṃ karissāmīti. “Tena hi bhante, imasmiṃ kumārake mettaṃ katvā saccakiriyaṃ karoṭhā”ti vutte tāpaso “sādhu, saccakiriyaṃ karissāmī”ti vatvā yaññadattassa sīse hatthaṃ ṭhapetvā paṭhamāṃ gāthamāha –

62. “Sattāhamevāhaṃ pasannacitto, puññatthiko ācarim brahmacariyaṃ;
Athāparaṃ yaṃ caritaṃ mamedam, vassāni paññāsa samādhikāni;
Akāmakovāpi ahaṃ carāmi, etena saccena suvatthi hotu;
Hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto”ti.

Tattha **athāparaṃ yaṃ caritanti** tasmā sattāhā uttari yaṃ mama brahmacariyaṃ. **Akāmakovāpī** pabbajjaṃ anicchantoyeva. **Etena saccena suvatthi hotūti** sace atirekapaññāsavassāni anabhirativāsaṃ vasantena mayā kassaci anārocitabhāvo saccam, etena saccena yaññadattakumārassa sotthibhāvo hotu, jīvitaṃ paṭilabhatūti.

Athassa saha saccakiriyaṃ yaññadattassa thanappadesato uddhaṃ visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvīsi. Kumāro akkhīni ummīletvā mātāpitaro oloketvā “ammatātā”ti vatvā parivattitvā nipajji. Athassa pitaraṃ kaṇhadīpāyano āha – “mayā tava mama balaṃ kataṃ, tvampi attano balaṃ karoḥī”ti. So “ahampi saccakiriyaṃ karissāmī”ti puttassa ure hatthaṃ ṭhapetvā dutiyaṃ gāthamāha –

63. “Yasmā dānaṃ nābhinandim kadāci, disvānaḥaṃ atithim vāsakāle;
Na cāpi me appiyataṃ avedum, bahussutā samaṇabrāhmaṇā ca;
Akāmakovāpi ahaṃ dadāmi, etena saccena suvatthi hotu;
Hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto”ti.

Tattha **vāsakāleti** vasanatthāya geḥaṃ āgatakāle. **Na cāpi me appiyataṃ aveduntī** bahussutāpi samaṇabrāhmaṇā “ayaṃ neva dānaṃ abhinandati na amhe”ti imaṃ mama appiyabhāvaṃ neva jāniṃsu. Ahañhi te piyacakkhūhiyeva olokemīti dīpeti. **Etena saccenāti** sace ahaṃ dānaṃ dadamāno vipākaṃ asaddahitvā attano anicchāya dammi, anicchanabhāvaṃ mama pare na jānanti, etena saccena suvatthi hotūti attho.

Evam tassa saccakiriyaṃ saha kaṭito uddhaṃ visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvīsi. Kumāro uṭṭhāya nisīdi, ṭhātuṃ pana na sakkoti. Athassa pitā mātaraṃ āha “bhadde, mayā attano balaṃ kataṃ, tvam idāni saccakiriyaṃ katvā puttassa uṭṭhāya gamanabhāvaṃ karoḥī”ti. “Sāmi, atthi mayhaṃ ekaṃ saccam, tava pana santike kathetuṃ na sakkomī”ti. “Bhadde, yathā tathā me puttaṃ arogaṃ karoḥī”ti. Sā “sādhu”ti sampaṭicchitvā saccam karontī tatiyaṃ gāthamāha –

64. “Āsīviso tāta pahūtatejo, yo taṃ aḍaṃsī bilarā udicca;
Tasmiṃca me appiyatāya ajja, pitaraṃca te natthi koci viseso;
Etena saccena suvatthi hotu, hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto”ti.

Tattha **tātāti** puttaṃ ālapati. **Pahūtatejoti** balavaviso. **Bilarāti** vivarā, ayameva vā pāṭho. **Udiccāti** uṭṭhahitvā, vammikabilato uṭṭhāyāti attho. **Pitaraṃca teti** pitari ca te. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana ayameva pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti – “tāta, yaññadatta tasmiṃca āsīvise tava pitari ca appiyabhāvena mayhaṃ koci viseso natthi. Taṃca pana appiyabhāvaṃ ṭhapetvā ajja mayā koci jānāpitapubbo nāma natthi, sace etaṃ saccam, etena saccena tava sotthi hotū”ti.

Saha ca saccakiriyaṃ sabbaṃ visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvīsi. Yaññadatto nibbisena sarīrena uṭṭhāya kīḷituṃ āraddho. Evam putte uṭṭhite maṇḍabyo dīpāyanassa ajjhāsayaṃ pucchanto catutthaṃ gāthamāha –

65. “Santā dantāyeva paribbajanti, aññatra kaṇhā natthākāmarūpā;
Dīpāyana kissa jigucchamāno, akāmakō carasi brahmacariya’nti.

Tassattho – ye keci khattiyādayo kāme pahāya idha loke pabbajanti, te aññatra kaṇhā bhavantaṃ kaṇhaṃ ṭhapetvā aññe akāmarūpā nāma natthi, sabbe jhānabhāvanāya kilesānaṃ samitattā santā, cakkhādīni dvārāni yathā nibbisevanāni honti, tathā tesam damitattā dantā hutvā abhiratāva brahmacariyaṃ caranti, tvaṃ pana bhante dīpāyana, kiṃkāraṇā tapaṃ jigucchamāno akāmakō hutvā brahmacariyaṃ carasi, kasmā puna na agārameva ajjhāvasasīti.

Athassa so kāraṇaṃ kathento pañcamaṃ gāthamāha –

66. “Saddhāya nikkhamma punaṃ nivatto, so eḷamūgova bālo vatāyaṃ;
Etassa vādassa jigucchamāno, akāmakō carāmi brahmacariyaṃ;
Viññuppasatthañca satañca ṭhānaṃ, evampahaṃ puññakaro bhavāmī’ti.

Tassattho – kaṇho kammañca phalañca saddahitvā tāva mahantaṃ vibhavaṃ pahāya agārā nikkhamitvā yaṃ jahi, puna tadatthameva nivatto. So ayaṃ eḷamūgo gāmadārako viya bālo vatāti imaṃ vādaṃ jigucchamāno ahaṃ attano hirottappabhedabhayena anicchamānopi brahmacariyaṃ carāmi. Kiñca bhiyyo pabbajjāpuññañca nāmetaṃ viññūhi buddhādīhi pasatthaṃ, tesamyeva ca sataṃ nivāsattṭhānaṃ. Evaṃ imināpi kāraṇena ahaṃ puññakaro bhavāmi, assumukhopi rudamāno brahmacariyaṃ carāmiyevāti.

Evaṃ so attano ajjhāsayaṃ kathetvā puna maṇḍabyaṃ pucchanto chaṭṭhaṃ gāthamāha –

67. “Samaṇe tuvaṃ brāhmaṇe addhike ca, santappayāsī annapānena bhikkhaṃ;
Opānabhūtaṃva gharaṃ tava yidaṃ, annena pānena upetarūpaṃ;
Atha kissa vādassa jigucchamāno, akāmakō dānamimaṃ dadāsī’ti.

Tattha **bhikkhanti** bhikkhāya carantānaṃ bhikkhañca sampādetvā dadāsī. **Opānabhūtaṃvāti** catumahāpathe khatasādhāraṇapokkharāṇī viya.

Tato maṇḍabyo attano ajjhāsayaṃ kathento sattamaṃ gāthamāha –

68. “Pitaro ca me āsuṃ pitāmahā ca, saddhā ahuṃ dānapatī vadaññū;
Taṃ kullavattaṃ anuvattamāno, māhaṃ kule antimagandhano ahuṃ;
Etassa vādassa jigucchamāno, akāmakō dānamimaṃ dadāmī’ti.

Tattha “āsu’nti padassa “saddhā’nti iminā sambandho, saddhā ahesunti attho. **Ahanti** saddhā hutvā tato uttari dānajeṭṭhakā ceva “detha karothā’nti vuttavacanassa atthajānanakā ca ahesuṃ. **Taṃ kullavattanti** taṃ kulavattaṃ, aṭṭhakathāyaṃ pana ayameva pāṭho. **Māhaṃ kule antimagandhano ahanti** “ahaṃ attano kule sabbapacchimako ceva kulapalāpo ca mā ahu’nti sallakkhetvā etaṃ “kulaantimo kulapalāpo’nti vādaṃ jigucchamāno dānaṃ anicchantopi idaṃ dānaṃ dadāmīti dīpeti.

Evañca pana vatvā maṇḍabyo attano bhariyaṃ pucchamāno aṭṭhamaṃ gāthamāha –

69. “Dahariṃ kumāriṃ asamatthapaññaṃ, yaṃ tānayaṃ ñātikulā sugatte;
Na cāpi me appiyataṃ avedi, aññatra kāmā paricārayantā;
Atha kena vaṇṇena mayā te bhoti, saṃvāsadhammo ahu evarūpo’nti.

Tattha **asamatthapaññanti** kuṭumbaṃ vicāretuṃ appaṭṭibalapaññaṃ atitaruṇiññeva samānaṃ. **Yaṃ tānayinti** yaṃ taṃ ānayaṃ, ahaṃ daharimeva samānaṃ taṃ ñātikulato ānesinti vuttaṃ hoti. **Aññatra**

kāmā paricārayantāti ettakaṃ kālaṃ vinā kāmēna anicchāya maṃ paricārayantāpi attano appiyataṃ maṃ na jānāpesi, sampiyāyamānarūpāva paricari. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena. **Bhotī**ti taṃ ālapati. **Evarūpoti** āśīvisasamānapaṭikūlabhāvena mayā saddhiṃ tava saṃvāsadhammo evarūpo piyasamvāso viya kathaṃ jātoti.

Athassa sā kathentī navamaṃ gāthamāha –

70. “Ārā dūre nayidha kadāci atthi, paramparā nāma kule imasmiṃ;
Taṃ kullavattaṃ anuvattamānā, māhaṃ kule antimagandhinī ahuṃ;
Etassa vādassa jigucchamānā, akāmikā paddhacarāmi tuyha’’nti.

Tattha **ārā dūre**ti aññamaññavevacanaṃ. Atidūreṭi vā dassentī evamāha. **Idhā**ti nipātamattaṃ, na kadācīti attho. **Paramparā**ti purisaparamparā. Idaṃ vuttaṃ hoti – sāmi, imasmiṃ amhākaṃ nātikule dūrato paṭṭhāya yāva sattamā kulaparivaṭṭā purisaparamparā nāma na kadāci atthi, ekitthiyāpi sāmikaṃ chaḍḍetvā añño puriso gahitapubbo nāma natthīti. **Taṃ kullavattanti** ahampi taṃ kulavattaṃ kulapaveṇiṃ anuvattamānā attano kule pacchimikā palālabhūtā mā ahunti sallakkhetvā etaṃ kulaantimā kulagandhinīti vādaṃ jigucchamānā akāmikāpi tuyhaṃ paddhacarāmi veyyāvaccakārikā pādapāricārikā jātāmihi.

Evañca pana vatvā “mayā sāmikassa santike abhāsitaṃ guyhaṃ bhāsitaṃ, kujjheyyapi me ayaṃ, amhākaṃ kulūpakatāpasassa sammukheyyeva khamāpessāmi’’ti cintetvā khamāpentī dasamaṃ gāthamāha –

71. “Maṇḍabya bhāsimaṃ yamabhāsaneyyaṃ, taṃ khamyataṃ puttakahetu majja;
Puttapemā na idha paratthi kiñci, so no ayaṃ jīvati yaññadatto’’ti.

Tattha **taṃ khamyatanti** taṃ khamayatu. **Puttakahetu majjā**ti taṃ mama bhāsitaṃ ajja imassa puttassa hetu khamayatu. **So no ayanti** yassa puttassa kāraṇā mayā etaṃ bhāsitaṃ, so no putto jīvati, imassa jīvitalābhabhāvena me khama sāmi, ajjato paṭṭhāya tava vasavattinī bhavissāmihi.

Atha naṃ maṇḍabyo “uṭṭhehi bhadde, khamāmi te, ito pana paṭṭhāya mā pharusacittā ahoṣi, ahampi te appiyaṃ na karissāmi’’ti āha. Bodhisatto maṇḍabyaṃ āha – “āvuso, tayā dussaṅgharaṃ dhaṇaṃ saṅgharivā kammañca phalañca asaddahitvā dānaṃ dadantena ayuttaṃ kataṃ, ito paṭṭhāya dānaṃ saddahitvā dehi’’ti. So “sādhū’’ti sampaṭicchitvā bodhisattaṃ āha – “bhante, tayā amhākaṃ dakkhiṇeyyabhāve ṭhatvā anabhiratena brahmacariyaṃ carantena ayuttaṃ kataṃ, ito paṭṭhāya idāni yathā tayi katakārā mahapphalā honti, evaṃ cittaṃ pasādetvā suddhacitto abhirato hutvā brahmacariyaṃ carāhi’’ti. Te mahāsattaṃ vanditvā uṭṭhāya agamaṃsu. Tato paṭṭhāya bhariyā sāmike sasnehā ahoṣi, maṇḍabyo pasannacitto saddhāya dānaṃ adāsi. Bodhisatto anabhiratiṃ vinodetvā jhānābhīññaṃ uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā maṇḍabyo ānando ahoṣi, bhariyā visākhā, putto rāhulo, āṇimaṇḍabyo sārīputto, kaṇhadīpāyano pana ahameva ahoṣinti.

Kaṇhadīpāyanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[445] 7. Nigrodhajātakavaṇṇanā

Na vāhametaṃ jānāmiti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba katesi. Ekadivasañhi bhikkhū tena “āvuso devadatta, satthā tava bahūpakāro, tvañhi satthāraṃ nissāya pabbajjaṃ labhi upasampadaṃ labhi, teṭṭakaṃ buddhavacanaṃ uggaṇhi, jhānaṃ uppādesi, lābhasakkāropi te dasabalasseva santako’’ti bhikkhūhi vutte tiṇasalākaṃ ukkhipitvā “ettakampi

samaṇena gotamena mayhaṃ kataṃ guṇaṃ na passāmi”ti vutte dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto akataññū mittadubbhī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte rājagahe magadhamahārājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā rājagahasetṭhi attano puttassa janapadasetṭhino dhītaraṃ ānesi, sā vañjhā ahosi. Athassā aparabhāge sakkāro parihāyi. “Amhākaṃ puttassa gehe vañjhithiyā vasantiyā kathaṃ kulavaṃso vaḍḍhissatī”ti yathā sā suṇāti, evampi kathaṃ samuṭṭhāpentī. Sā taṃ sutvā “hotu gabbhiniālayaṃ katvā ete vañcessāmi”ti cintetvā attano atthacārikaṃ dhātiṃ āha “amma, gabbhiniyo nāma kiñca kiñca karontī”ti gabbhiniparihāraṃ pucchitvā utunikāle paṭicchadetvā ambulādirucikā hutvā hatthapādānaṃ uddhumāyanakāle hatthapādapiṭṭhiyo koṭṭāpetvā bahalaṃ kāresi, divase divasepi pilotikāveṭhanena ca udaravaḍḍhanaṃ vaḍḍhesi, thanamukhāni kāḷāni kāresi, sarīrakiccaṃ karontīpi aññatra tassā dhātiyā aññesaṃ sammukhaṭṭhāne na karoti. Sāmikopissā gabbhaparihāraṃ adāsi. Evaṃ nava māse vasitvā “idāni janapade pītu gharaṃ gantvā vijāyissāmi”ti sasare āpucchitvā rathamāruhitvā mahantena parivārena rājagahā nikkhamitvā maggaṃ paṭipajji. Tassā pana purato eko sattho gacchati. Satthena vasitvā gataṭṭhānaṃ eṣā pātarāsakāle pāpuṇāti.

Athekadivasāṃ tasmīṃ satthe ekā duggatitthī rattiyā ekasmīṃ nigrodhamūle puttaṃ vijāyitvā pātova satthe gacchante “ahaṃ vinā satthena gantuṃ na sakkhissāmi, sakkā kho pana jīvantiyā puttaṃ labhitu”nti nigrodhamūlajāle jalābuñceva gabbhamalañca attharivā puttaṃ chaṭṭetvā agamāsi. Dārakassapi devatā ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. So hi na yo vā so vā, bodhisattoyeva. So pana tadā tādisaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Itarā pātarāsakāle taṃ ṭhānaṃ patvā “sarīrakiccaṃ karissāmi”ti tāya dhātiyā saddhiṃ nigrodhamūlaṃ gatā suvaṇṇavaṇṇaṃ dāraṃ disvā “amma, nipphannaṃ no kicca”nti pilotikāyo apanetvā ucchaṅgapadesaṃ lohiteṇa ca gabbhamalena ca makkhetvā attano gabbhavuṭṭhānaṃ ārocesi. Tāvadeva naṃ sāniyā parikkhipitvā haṭṭhatuṭṭho saparijano rājagahaṃ paṇṇaṃ pesesi. Athassā sassusasurā vijātakālato paṭṭhāya “pītu kule kiṃ karissati, idheva āgacchatū”ti pesayīṃsu. Sā paṭṭinivattitvā rājagahameva pāvīsi. Tattha taṃ sampaṭicchitvā dārakassa nāmaṃ karontā nigrodhamūle jātatā “nigrodhakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Taṃ divasaññeva anusetṭhisuṇisāpi vijāyanatthāya kulagharaṃ gacchantī antarāmagge ekissā rukkhasākhāya heṭṭhā puttaṃ vijāyi, tassa “sākhakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Taṃ divasaññeva seṭṭhiṃ nissāya vasantassa tunnakārassa bhariyāpi pilotikantare puttaṃ vijāyi, tassa “pottiko”ti nāmaṃ kariṃsu.

Mahāseṭṭhi ubhopi te dāraṃ “nigrodhakumārassa jātadivasaññeva jātā”ti āṇāpetvā teneva saddhiṃ saṃvaḍḍhesi. Te ekato vaḍḍhitvā vayappattā takkasiṃ gantvā sippaṃ uggaṇhiṃsu. Ubhopi seṭṭhiputtā ācariyassa dve sahasāni adāsu. Nigrodhakumāro pottikassa attano santike sippaṃ paṭṭhapesi. Te nipphannasippā ācariyaṃ āpucchitvā nikkhantā “janapadacārikaṃ carissāmā”ti anupubbena bārānasīṃ patvā ekasmīṃ rukkhamūle nipajjiṃsu. Tadā bārānasirañño kālakatassa sattamo divaso, “sve phussarathaṃ yojessāmā”ti nagare bheriṃ carāpesuṃ. Tesupī sahāyesu rukkhamūle nipajjitvā niddāyantesu pottiko paccūsakāle utṭhāya nigrodhakumārassa pāde parimajjanto nisīdi. Tasmīṃ rukkhe vutthakukkuṭesu uparikukkuṭo heṭṭhākukkuṭassa sarīre vaccaṃ pātesi. Atha naṃ so “kenetaṃ pātita”nti āha. “Samma, mā kujjhi, mayā ajānantena pātita”nti āha. “Are, tvaṃ mama sarīraṃ attano vaccaṭṭhānaṃ maññasi, kiṃ mama pamāṇaṃ na jānāsī”ti. Atha naṃ itaro “are tvaṃ ‘ajānantena me kata’nti vuttepi kujjhasiyeva, kiṃ pana te pamāṇa”nti āha. “Yo maṃ māretvā maṃsaṃ khādati, so pātova sahasaṃ labhati, tasmā ahaṃ mānaṃ karomī”ti. Atha naṃ itaro “are ettakamattena tvaṃ mānaṃ karosi, maṃ pana māretvā yo thūlamamaṃsaṃ khādati, so pātova rājā hoti, yo majjhimamaṃsaṃ khādati, so senāpati, yo aṭṭhinissitaṃ khādati, so bhaṇḍāgāriko hoti”ti āha.

Pottiko tesāṃ kathaṃ sutvā “kiṃ no sahasena, rajjameva vara”nti saṅikaṃ rukkhaṃ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṃ gahetvā māretvā aṅgāre pacitvā thūlamamaṃsaṃ nigrodhassa adāsi, majjhimamaṃsaṃ sākhasa adāsi, aṭṭhimaṃsaṃ attanā khādī. Khāditvā pana “samma nigrodha, tvaṃ ajja rājā bhavissasi, samma sākha, tvaṃ senāpati bhavissasi, ahaṃ pana bhaṇḍāgāriko bhavissāmi”ti

vatvā “katham jānāsī”ti puṭṭho taṃ pavattiṃ ārocesi. Te tayopi janā pātarāsavelāya bārāṇasiṃ pavisitvā ekassa brāhmaṇassa gehe sappisakkarayuttaṃ pāyāsaṃ bhuñjitvā nagarā nikkhamitvā uyyānaṃ pavisiṃsu. Nigrodhakumāro silāpaṭṭe nipajji, itare dve bahi nipajjiṃsu. Tasmim samaye pañca rājakakudhabhaṇḍāni anto ṭhapetvā phussarathaṃ vissajjesuṃ. Tattha vitthārakathā **mahājanakajātake** (jā. 2.22.123 ādayo) āvi bhavissati. Phussaratho uyyānaṃ gantvā nivattitvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito “uyyāne puññavatā sattena bhavitabba”nti uyyānaṃ pavisitvā kumāraṃ disvā pādantato sāṭakaṃ apanetvā pādesu lakkhaṇāni upadhāretvā “tiṭṭhatu bārāṇasiyaṃ rajjaṃ, sakalajambudīpassa adhipatirājā bhavituṃ yutto”ti sabbatālāvacare paggaṇhāpesi. Nigrodhakumāro pabujjhitvā mukhato sāṭakaṃ apanetvā mahājanaṃ oloketvā parivattitvā nipanno thokaṃ vītināmetvā silāpaṭṭe pallankena nisīdi. Atha naṃ purohito jaṇṇunā patiṭṭhāya “rajjaṃ te deva pāpuṇāti”ti vatvā “sādhū”ti vutte tattheva ratanarāsimiṃ ṭhapetvā abhisīnci. So rajjaṃ patvā sākhaṃ senāpatiṭṭhānaṃ datvā mahantena sakkārena nagaraṃ pāvīsi, pottikopi tehi saddhiññeva agamāsi. Tato paṭṭhāya mahāsatto bārāṇasiyaṃ dhammena rajjaṃ kāresi.

So ekadivasam mātāpitūnaṃ saritvā sākhaṃ āha – “samma, na sakkā mātāpitūhi vinā vattituṃ, mahantena parivārena gantvā mātāpitāro no ānehī”ti. Sākho “na me tattha gamanakammaṃ atthī”ti paṭikkhipi. Tato pottikaṃ āṇāpesi. So “sādhū”ti tattha gantvā nigrodhassa mātāpitāro “putto vo rajje patiṭṭhito, etha gacchāmā”ti āha. Te “atthi no tāva vibhavamattaṃ, alaṃ tattha gamanena”ti paṭikkhipiṃsu. Sākhasapi mātāpitāro avoca, tepi na icchiṃsu. Attano mātāpitāro avoca, “mayam tāta tunnakārakamma jīvissāma ala”nti paṭikkhipiṃsu. So tesam manam alabhitvā bārāṇasimeva paccāgantvā “senāpatissa ghare maggakilamathaṃ vinodetvā pacchā nigrodhasahāyaṃ passissāmī”ti cintetvā tassa nivesanadvāraṃ gantvā “sahāyo kira te pottiko nāma āgatoti senāpatissa ārocehī”ti dovārikaṃ āha, so tathā akāsi. Sākho pana “ayaṃ mayham rajjaṃ adatvā sahāyanigrodhassa adāsī”ti tasmim veraṃ bandhi. So taṃ kathaṃ sutvāva kuddho āgantvā “ko imassa sahāyo ummattako dāsiputto, gaṇhatha na”nti vatvā hatthapādajañṇukapparehi koṭṭāpetvā gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi.

So cintesi “sākho mama santikā senāpatiṭṭhānaṃ labhitvā akataññū mittadubbhī, maṃ koṭṭāpetvā nīharāpesi, nigrodho pana paṇḍito kataññū sappuriso, tasseva santikaṃ gamissāmī”ti. So rājadvāraṃ gantvā “deva, pottiko kira nāma te sahāyo dvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā pakkosāpetvā taṃ āgacchantam disvā āsanā vuṭṭhāya paccuggantvā paṭisanthāraṃ katvā massukammādīni kārapetvā sabbālānkārapaṭimaṇḍitena paribhuttanānaggarasabhojanena tena saddhiṃ sukhanisinno mātāpitūnaṃ pavattiṃ pucchitvā anāgamanabhāvaṃ suṇi. Sākhopi “pottiko maṃ rañño santike paribhindeyya, mayi pana gate kiñci vattuṃ na sakkhissati”ti tattheva agamāsi. Pottiko tassa santikeyeva rājānaṃ āmantetvā “deva, aham maggakilanto ‘sākhaṃ geham gantvā vissamitvā idhāgamissāmī”ti agamiṃ. Atha maṃ sākho ‘nāham taṃ jānāmī’ti vatvā koṭṭāpetvā gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesīti saddaheyyāsi tvam eta”nti vatvā tisso gāthā abhāsi –

72. “Na vāhametaṃ jānāmi, ko vāyaṃ kassa vāti vā;
Yathā sākho vadī eva, nigrodha kinti maññasi.
73. “Tato galavinītena, purisā nīharimṃsu maṃ;
Datvā mukhapahārāni, sākhaṃ vacanaṃkarā.
74. “Etādisaṃ dummatinā, akataññūna dubbhinā;
Kataṃ anariyaṃ sākheṇa, sakhinā te janādhipā”ti.

Tattha **kinti maññasīti** yathā maṃ sākho acari, kiṃ tvampi evameva maññasi, udāhu aññāthā maññasi, maṃ sākho evaṃ vadeyyāti saddahasi, taṃ na saddahasīti adhippāyo. **Galavinītenāti** galaggāhena. **Dubbhināti** mittadubbhinā.

Taṃ sutvā nigrodho catasso gāthā abhāsi –

75. “Na vāhametaṃ jānāmi, napi me koci saṃsati;
Yaṃ me tvaṃ samma akkhāsi, sākhena kāraṇaṃ kataṃ.
76. “Sakhīnaṃ sājīvakaro, mama sākhassa cūbhayaṃ;
Tvayaṃ nosissariyaṃ dātā, manussesu mahantataṃ;
Tayāmaṃ labbhitaṃ iddhi, ettha me natthi saṃsayo.
77. “Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhata na virūhata;
Evaṃ kataṃ asappurise, nassata na virūhata.
78. “Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine;
Sukhette viya bījāni, kataṃ tamhi na nassatī”ti.

Tattha **saṃsatī**ti ācikkhati. **Kāraṇaṃ katanti** ākaḍḍhanavikaḍḍhanapoṭhanakoṭṭanasankhātaṃ kāraṇaṃ katanti attho. **Sakhīnaṃ sājīvakaroti** samma, pottika tvaṃ sahāyakānaṃ suājīvakaro jīvikāya uppādetā. **Mama sākhassa cūbhayanti** mayhañca sākhassa ca ubhinnaṃpi sakhīnanti attho. **Tvaṃ nosissariyanti** tvaṃ no asi issariyaṃ dātā, tava santikā imā sampattī amhehi laddhā. **Mahantatanti** mahantabhāvaṃ.

Evañca pana vatvā ettakaṃ kathente nigrodhe sākho tattheva aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā “sākha imaṃ pottikaṃ sañjānāsī”ti pucchi. So tuṅhī ahosi. Athassa rājā daṇḍaṃ āṇāpento aṭṭhamaṃ gāthamāha –

79. “Imaṃ jammaṃ nekatikaṃ, asappurisacintakaṃ;
Hanantu sākhaṃ sattīhi, nāssa icchāmi jīvita”nti.

Tattha **jammanti** lāmakāṃ. **Nekatikanti** vañcakaṃ.

Taṃ sutvā pottiko “mā esa bālo maṃ nissāya nassatū”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha –

80. “Khamatassa mahārāja, pāṇā na paṭiānayā;
Khama deva asappurisassa, nāssa icchāmahaṃ vadha”nti.

Tattha **khamatassā**ti khamataṃ assa, etassa asappurisassa khamathāti attho. **Na paṭiānayāti** matassa nāma pāṇā paṭiānetuṃ na sakkā.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā sākhassa khami, senāpatiṭṭhānaṃpi pottikasessa dātukāmo ahosi, so pana na icchi. Athassa sabbasenānīnaṃ vicāraṇārahaṃ bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṃ nāma adāsi. Pubbe kiretaṃ ṭhānantaraṃ nāhosi, tato paṭṭhāya jātaṃ. Aparabhāge pottiko bhaṇḍāgāriko puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttadhītānaṃ ovādavasena osānagāthamāha –

81. “Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasaṃvase;
Nigrodhasmiṃ mataṃ seyyo, yañce sākhasmi jīvita”nti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, devadatto pubbepi akataññūyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā sākho devadatto ahosi, pottiko ānando, nigrodho pana ahameva ahosi”nti.

Nigrodhajātakavaṇṇanā sattamā.

[446] 8. Takkalajātakavaṇṇanā

Na takkalā santi na āluvānīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ pituposakaṃ upāsakaṃ

ārabha kathesi. So kira daliddakule paccājāto mātari kālakatāya pātova utthāya dantakattamukhodakādānādīni karonto bhatim vā kasim vā katvā laddhavibhavānurūpena yāgubhattādīni sampādetvā pitaraṃ posesi. Atha naṃ pitā āha – “tāta, tvaṃ ekakova anto ca bahi ca kattabbaṃ karosī, ekaṃ te kuladārikāṃ ānessāmi, sā te gehe kattabbaṃ karissatī”ti. “Tāta, itthiyo nāma gharaṃ āgatā neva mayhaṃ, na tumhākaṃ cittasukhaṃ karissanti, mā evarūpaṃ cintayittha, ahaṃ yāvajīvaṃ tumhe posetvā tumhākaṃ accayena jānissāmi”ti. Athassa pitā anicchamānasseva ekaṃ kumārikaṃ ānesi. Sā sasurassa ca sāmikassa ca upakārikā ahosi nīcavutti. Sāmikopissā “mama pitu upakārikā”ti tussitvā laddhaṃ laddhaṃ manāpaṃ āharitvā deti, sāpi taṃ sasurasseva upanāmesi. Sā aparabhāge cintesi “mayhaṃ sāmiko laddhaṃ laddhaṃ pitu adatvā mayhameva deti, addhā pitari nisneho jāto, imaṃ mahallakaṃ ekenupāyena mama sāmikassa paṭikkūlaṃ katvā gehā nikkadḍhāpessāmi”ti.

Sā tato paṭṭhāya udakaṃ atisītaṃ vā accuṇhaṃ vā, āhāraṃ atiloṇaṃ vā aloṇaṃ vā, bhattaṃ uttaṇḍulaṃ vā atikilinnaṃ vāti evamādīni tassa kodhuppattikāraṇāni katvā tasmim kujjhante “ko imaṃ mahallakaṃ upaṭṭhātuṃ sakkhissatī”ti pharusāni vatvā kalahaṃ vaḍḍhesi. Tattha tattha kheḷapiṇḍādīni chaḍḍetvāpi sāmikaṃ ujjhāpesi “passa pitu kammaṃ, ‘idañcidañca mā karī’ti vutte kujjhati, imasmim gehe pitaraṃ vā vasāpehi maṃ vā”ti. Atha naṃ so “bhadde, tvaṃ daharā yattha katthaci jīvitum sakkhissasi, mayhaṃ pitā mahallako, tvaṃ tassa asahantī imahā gehā nikkhamā”ti āha. Sā bhītā “ito paṭṭhāya evaṃ na karissāmi”ti sasurassa pādesu patitvā khamāpetvā pakatiniyāmeneva paṭijaggitum ārabhi. Atha so upāsako purimadivasesu tāya ubbālho satthu santikaṃ dhammassavanāya agantvā tassā pakatiyā paṭiṭṭhitakāle agamāsi. Atha naṃ satthā “kiṃ, upāsaka, sattaṭṭha divasāni dhammassavanāya nāgatosī”ti pucchi. So taṃ kāraṇaṃ kathesi. Satthā “idāni tāva tassā kathaṃ aggahetvā pitaraṃ na nīharāpesi, pubbe pana etissā kathaṃ gahetvā pitaraṃ āmakasusānaṃ netvā āvātaṃ khaṇitvā tattha naṃ pakkhipitvā māraṇakāle ahaṃ sattavassiko hutvā mātāpitūnaṃ guṇaṃ kathetvā pitughātakakammā nivāresim, tadā tvaṃ mama kathaṃ sutvā tava pitaraṃ yāvajīvaṃ paṭijaggitvā saggaparāyaṇo jāto, svāyaṃ mayā dinno ovādo bhavantaragatampi na vijahati, iminā kāraṇena tassā kathaṃ aggahetvā idāni tayā pitā na nīhaṭo”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente aññatarasmim kāsigāme ekassa kulassa ghare ekaputtako ahosi nāmena savitthako nāma. So mātāpitāro paṭijagganto aparabhāge mātari kālakatāya pitaraṃ posesīti sabbaṃ vatthu paccuppannavatthuniyāmeneva kathetabbaṃ. Ayaṃ panettha viseso. Tadā sā itthī “passa pitu kammaṃ, ‘idañcidañca mā karī’ti vutte kujjhati”ti vatvā “sāmi, pitā te caṇḍo pharusō niccaṃ kalahaṃ karoti, jarājīṇṇo byādhipīḷito na cirasseva marissati, ahañca etena saddhim ekagehe vasitum na sakkomi, sayampesa katipāhena marissatiyeva, tvaṃ etaṃ āmakasusānaṃ netvā āvātaṃ khaṇitvā tattha naṃ pakkhipitvā kuddālena sīsaṃ chinditvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā upari paṃsunā chādetvā āgacchāhī”ti āha. So tāya punappunaṃ vuccamāno “bhadde, purisamāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ, kathaṃ naṃ māressāmi”ti āha. “Ahaṃ te upāyaṃ ācikkhissāmi”ti. “Ācikkha tāvā”ti. “Sāmi, tvaṃ paccūsakāle pitu nisinnaṭṭhānaṃ gantvā yathā sabbe suṇanti, evaṃ mahāsaddaṃ katvā ‘tāta, asukagāme tumhākaṃ uddhāraṇako atthi, mayi gate na deti, tumhākaṃ accayena na dassateva, sve yānake nisīditvā pātova gacchissāmā”ti vatvā tena vuttavelāyameva utthāya yānakaṃ yojetvā tattha nisīdāpetvā āmakasusānaṃ netvā āvātaṃ khaṇitvā corehi acchinnasaddaṃ katvā māretvā āvāte pakkhipitvā sīsaṃ chinditvā nhāyitvā āgacchā”ti.

Savitthako “atthesa upāyo”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā yānakaṃ gamanasajjaṃ akāsi. Tassa paneko sattavassiko putto atthi paṇḍito byatto. So mātu vacanaṃ sutvā “mayhaṃ mātā pāpadhammā pitaraṃ me pitughātakammaṃ kāreti, ahaṃ imassa pitughātakammaṃ kātuṃ na dassāmi”ti saṅkamaṃ gantvā ayyakena saddhim nipajji. Savitthakopi itarāya vuttavelāya yānakaṃ yojetvā “ehi, tāta, uddhāraṃ sodhessāmā”ti pitaraṃ yānake nisīdāpesi. Kumāropi paṭhamataraṃ yānakaṃ abhiruhi. Savitthako taṃ nivāretum asakkonto teneva saddhim āmakasusānaṃ gantvā pitarañca kumārakena saddhim ekamante ṭhapetvā sayam otaritvā kuddālapīṭakaṃ ādāya ekasmim paṭicchannaṭṭhāne caturassāvātaṃ khaṇitum ārabhi. Kumārako otaritvā tassa santikaṃ gantvā ajānanto viya kathaṃ

samuṭṭhāpetvā paṭhamamaṃ gāthamāha –

82. “Na takkalā santi na āluvāni, na biḷāliyo na kaḷambāni tāta;
Eko araṇṇamhi susānamajjhe, kimatthiko tāta khaṇāsi kāsu”’nti.

Tattha **na takkalā santī**ti piṇḍālukandā na santi. **Āluvānī**ti āluvakandā. **Biḷāliyoti** biḷārivallikandā. **Kaḷambānī**ti tālakandā.

Athassa pitā dutiyamaṃ gāthamāha –

83. “Pitāmaho tāta sudubbalo te, anekabyādhīhi dukhena phuṭṭho;
Tamajjahaṃ nikhaṇissāmi sobbhe, na hissa taṃ jīvitamaṃ rocaयāmi”’ti.

Tattha **anekabyādhīhī**ti anekehi byādhīhi uppanna dukhena phuṭṭho. **Na hissa tanti** ahañhi tassa tava pitāmahassa taṃ dujjīvitamaṃ na icchāmi, “evarūpā jīvitā maraṇamevassa vara”’nti mañṇamāno taṃ sobbhe nikhaṇissāmīti.

Taṃ sutvā kumāro upaḍḍamaṃ gāthamāha –

84. “Saṅkappametamaṃ paṭiladdha pāpakaṃ, accāhitamaṃ kamma karosi ludda”’nti.
Tassattho – tāta, tvamaṃ “pīṭaram dukkhā pamocessāmi”’ti maraṇadukkhena yojento etaṃ pāpakaṃ saṅkappamaṃ paṭiladdhā tassa ca saṅkappavasena hitamaṃ atikkamma ṭhitattā accāhitamaṃ kammaṃ karosi luddanti.

Evañca pana vatvā kumāro pitu hatthato kuddālamaṃ gahetvā avidūre aññataram āvāṭamaṃ khaṇitumaṃ ārabhi. Atha namaṃ pitā upasaṅkamitvā “kasmā, tāta, āvāṭamaṃ khaṇāsi”’ti pucchi. So tassa kathento tatiyamaṃ gāthamāha –

- “Mayāpi tāta paṭilacchase tuvaṃ, etādisamaṃ kamma jarūpanīto;
Taṃ kullavattamaṃ anuvattamāno, ahampi taṃ nikhaṇissāmi sobbhe”’ti.

Tassattho – tāta, ahampi etasmiṃ sobbhe taṃ mahallakakāle nikhaṇissāmi, iti kho tāta, mayāpi kate imasmiṃ sobbhe tuvaṃ jarūpanīto etādisamaṃ kammaṃ paṭilacchase, yaṃ etaṃ tayā pavattitamaṃ kulavattamaṃ, taṃ anuvattamāno vayappatto bhariyāya saddhiṃ vasanto ahampi taṃ nikhaṇissāmi sobbheti.

Athassa pitā catutthamaṃ gāthamāha –

85. “Pharusāhi vācāhi pakubbamāno, āsajja mamaṃ tvamaṃ vadase kumāra;
Putto mamaṃ orasako samāno, ahītānukampī mama tvamaṃsi puttā”’ti.

Tattha **pakubbamānoti** abhibhavanto. **Āsajjāti** ghaṭṭetvā.

Evaṃ vutte paṇḍitakumārako ekaṃ paṭivacanagāthamaṃ, dve udānagāthāti tisso gāthā abhāsi –

86. “Na tāhamaṃ tāta ahītānukampī, hitānukampī te ahampi tāta;
Pāpañca taṃ kamma pakubbamaṇamaṃ, arahāmi no vārayitumaṃ tato.
87. “Yo mātaram vā pīṭaram saviṭṭha, adūsake hiṃsati pāpadhammo;
Kāyassa bhedaṃ abhisamparāyamaṃ, asaṃsayamaṃ so nirayamaṃ upeti.

88. “Yo mātaraṃ vā pitaraṃ savitṭha, annena pānena upaṭṭhahāti;
Kāyassa bhedaṃ abhisamparāyaṃ, asaṃsayam so sugatiṃ upeti”ti. –

Imaṃ pana puttassa dhammakathaṃ sutvā pitā aṭṭhamam gāthamāha –

89. “Na me tvam putta ahitānukampī, hitānukampī me tvamsi putta;
Ahañca taṃ mātaraṃ vuccamāno, etādisam kamma karomi ludda”nti.

Tattha **ahañca taṃ mātaraṃ**ti ahañca te mātaraṃ, ayameva vā pāṭho.

Taṃ sutvā kumāro “tāta, itthiyo nāma uppanne dose aniggayhamānā punappunam pāpaṃ karonti,
mama mātā yathā puna evarūpaṃ na karoti, tathā naṃ paṇāmetuṃ vaṭṭati”ti navamaṃ gāthamāha –

90. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā, mātā mamesā sakiyā janetti;
Niddhāpaye tañca sakā agārā, aññampi te sā dukhamāvaheyyā”ti.

Savitṭhako paṇḍitaputtassa kathaṃ sutvā somanassajāto hutvā “gacchāma, tātā”ti saddhiṃ puttena
ca pitaraṃ ca yānake nisīditvā pāyāsi. Sāpi kho anācārā “nikkhantā no gehā kālakañṇī”ti haṭṭhatuṭṭhā
allagomayena geham upalimpetvā pāyāsam pacitvā āgamanamaggaṃ oloketi te āgacchante disvā
“nikkhantaṃ kālakañṇiṃ puna gahetvā āgato”ti kujjhivā “are nikatika, nikkhantaṃ kālakañṇiṃ puna
ādāya āgatosi”ti paribhāsi. Savitṭhako kiñci avatvā yānakaṃ mocetvā “anācāre kiṃ vadesi”ti taṃ
sukoṭṭitaṃ koṭṭetvā “ito paṭṭhāya mā imaṃ geham pāvisi”ti pāde gahetvā nikkadḍhi. Tato pitarañca
puttañca nhāpetvā sayampi nhāyivā tayopi pāyāsam paribhuñjimsu. Sāpi pāpadhammā katipāham
aññasmiṃ gehe vasi. Tasmim kāle putto pitaraṃ āha – “tāta, mama mātā ettakena na bujjhati, tumhe
mama mātu mañkubhāvakaraṇatthaṃ ‘asukagāmake mama mātuladhītā atthi, sā mayham pitarañca
puttañca mañca paṭijaggissati, taṃ ānessāmi”ti vatvā mālāgandhādīni ādāya yānakena nikkhamitvā
khettaṃ anuvaritvā sāyaṃ āgacchathā”ti. So tathā akāsi.

Paṭivissakakule itthiyo “sāmiko kira te aññaṃ bhariyaṃ ānetuṃ asukagāmaṃ nāma gato”ti tassā
ācikkhimsu. Sā “dānimhi natṭhā, natthi me puna okāso”ti bhītā tasitā hutvā “puttameva yācissāmi”ti
paṇḍitaputtassa santikaṃ gantvā tassa pādesu pativā “tāta, taṃ ṭhapetvā añño mama paṭisaraṇam natthi,
ito paṭṭhāya tava pitarañca pitāmahañca alaṅkacetiyaṃ viya paṭijaggissāmi, puna mayham imasmim
ghare pavesanaṃ karohi”ti āha. So “sādhu, amma, sace puna evarūpaṃ na karissatha, karissāmi,
appamattā hothā”ti vatvā pitu āgatakāle dasamaṃ gāthamāha –

91. “Yā te sā bhariyā anariyarūpā, mātā mamesā sakiyā janetti;
Dantā kareṇūva vasūpanitā, sā pāpadhammā punarāvajātū”ti.

Tattha **kareṇūvāti** tāta, idāni sā āneñjakāraṇam kārikā hatthinī viya dantā vasaṃ upanītā
nibbisevanā jātā. **Punarāgajātūti** puna imaṃ geham āgacchatūti.

Evaṃ so pitu dhammaṃ kathetvā gantvā mātaraṃ ānesi. Sā sāmikañca sasurañca khamāpetvā tato
paṭṭhāya dantā dhammena samannāgatā hutvā sāmikañca sasurañca puttañca paṭijaggi. Ubhopi ca
puttassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni karitvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne
pituposako sotāpattiphale patitṭhahi. Tadā pitā ca putto ca suṇisā ca teyeva ahesuṃ, paṇḍitakumāro pana
ahameva ahosinti.

Takkalajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[447] 9. Mahādhammapālajātakavaṇṇanā

Kiṃ te vatanti idaṃ satthā paṭhamagamanena kapilapuraṃ gantvā nigrodhārāme viharanto pitu nivesane rañño asaddahanam ārabha kathesi. Tadā hi suddhodanamahārājā vīsatisahassabhikkhuparivārassa bhagavato attano nivesane yāgukhajjakam datvā antarābhatte sammodaniyam katham kathento “bhante, tumhākam padhānakāle devatā āgantvā ākāse ṭhatvā ‘putto te siddhatthakumāro appāhāratāya mato’ ti mayham ārocesu” nti āha. Satthārā ca “saddahi, mahārājā” ti vutte “na saddahim, bhante, ākāse ṭhatvā kathentiyopi devatā, ‘mama puttassa bodhitale buddhattam appatvā parinibbānam nāma natthi’ ti paṭikkhipi” nti āha. “Mahārāja, pubbepi tvam mahādhammapālakālepi ‘putto te mato imānissa aṭṭhīni’ ti dassetvā vadantassapi disāpāmokkhācariyassa ‘amhākam kule taruṇakāle kālakiriya nāma natthi’ ti na saddahi, idāni pana kasmā saddahissasi” ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente kāsiraṭṭhe dhammapālagāmo nāma ahosi. So dhammapālakulassa vasanatāya etaṃ nāmam labhi. Tattha dasannaṃ kusalakammaphānaṃ pālanato “dhammapālo” tveva paññāto brāhmaṇo paṭivasati, tassa kule antamaso dāsakammakarāpi dānam denti, sīlam rakkhanti, uposathakammaṃ karonti. Tadā bodhisatto tasmim kule nibbatti, “dhammapālakumāro” tvevassa nāmam kariṃsu. Atha naṃ vayappattam pitā sahasam datvā sippuggahaṇatthāya takkasilam pesesi. So tattha gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sippam uggaṇhi, pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ jeṭṭhantevāsiko ahosi. Tadā ācariyassa jeṭṭhaputto kalamakāsi. Ācariyo māṇavakaparivuto ñātigaṇena saddhim rodanto kandanto susāne tassa sarīrakiccaṃ kāreti. Tattha ācariyo ca ñātivaggo cassa antevāsikā ca rodanti paridevanti, dhammapāloyeveko na rodati na paridevati. Apica kho pana tesu pañcasatesu māṇavesu susānā āgamma ācariyassa santike nisīditvā “aho evarūpo nāma ācārasampanno taruṇamāṇavo taruṇakāleyeva mātāpitūhi vippayutto maraṇappatto” ti vadantesu “sammā, tumhe ‘taruṇo’ ti bhaṇatha, atha kasmā taruṇakāleyeva marati, nanu ayuttam taruṇakāle maritu” nti āha.

Atha naṃ te āhaṃsu “kiṃ pana samma, tvam imesaṃ sattānaṃ maraṇabhāvaṃ na jānāsī” ti? Jānāmi, taruṇakāle pana na maranti, mahallakakāleyeva marantīti. Nanu aniccā sabbe saṅkhārā hutvā abhāvinoti? “Saccaṃ aniccā, daharakāle pana sattā na maranti, mahallakakāle maranti, aniccataṃ pāpuṇantī” ti. “Kiṃ samma, dhammapāla, tumhākam gehe na keci marantī” ti? “Daharakāle pana na maranti, mahallakakāleyeva marantī” ti. “Kiṃ panesā tumhākam kulapaveṇī” ti? “Āma kulapaveṇī” ti. Māṇavā taṃ tassa katham ācariyassa ārocesuṃ. Atha naṃ so pakkosāpetvā pucchi “saccaṃ kira tāta dhammapāla, tumhākam kule daharakāle na mīyanti” ti? “Saccaṃ ācariyā” ti. So tassa vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ ativiya acchariyam vadati, imassa pitu santikam gantvā pucchitvā sace etaṃ saccaṃ, ahampi tameva dhammaṃ pūressāmi” ti. So puttassa kattabbakiccaṃ katvā sattaṭṭhadivasaccayena dhammapālam pakkosāpetvā “tāta, aham khippam āgamissāmi, yāva mamāgamanā ime māṇave sippam vācehi” ti vatvā ekassa eḷakassa aṭṭhīni gahetvā dhovitvā pasibbake katvā ekaṃ cūlupaṭṭhākam ādāya takkasilato nikkhamitvā anupubbena taṃ gāmaṃ patvā “kataram mahādhammapālassa geha” nti pucchitvā gantvā dvāre aṭṭhāsī. Brāhmaṇassa dāsamanussesu yo yo paṭhamaṃ addasa, so so ācariyassa hatthato chattaṃ gaṇhi, upāhanaṃ gaṇhi, upaṭṭhākassapi hatthato pasibbakaṃ gaṇhi. “Puttassa vo dhammapālakumārassa ācariyo dvāre ṭhitoti kumārassa pitu ārocethā” ti ca vuttā “sādhū” ti gantvā ārocayimṃsu. So vegena dvāramūlam gantvā “ito ethā” ti taṃ gharam abhinetvā pallanke nisīdāpetvā sabbaṃ pādadhovanādikkiccaṃ akāsi.

Ācariyo bhuttaḥojano sukhakathāya nisinnakāle “brāhmaṇa, putto te dhammapālakumāro paññavā tiṇṇam vedānaṃ aṭṭhārasannaṃca sippānaṃ nipphattim patto, apica kho panekena aphāsukena jīvitakkhayaṃ patto, sabbe saṅkhārā aniccā, mā socitthā” ti āha. Brāhmaṇo paṇim paharivā mahāhasitaṃ hasi. “Kiṃ nu brāhmaṇa, hasasi” ti ca vutte “mayham putto na marati, añño koci mato bhavissati” ti āha. “Brāhmaṇa, puttōyeva te mato, puttasseva te aṭṭhīni disvā saddahā” ti aṭṭhīni nīharitvā “imāni te puttassa aṭṭhīni” ti āha. Etāni eḷakassa vā sunakhassa vā bhavissanti, mayham pana putto na marati, amhākāñhi kule yāva sattamā kulaparivaṭṭā taruṇakāle matapubbā nāma natthi, tvam musā bhaṇasīti. Tasmim khaṇe sabbe pi paṇim paharivā mahāhasitaṃ hasimṃsu. Ācariyo taṃ acchariyam disvā

somanassappatto hutvā “brāhmaṇa, tumhākaṃ kulapaveṇiyaṃ daharānaṃ amaraṇena na sakkā ahetukena bhavituṃ, kena vo kāraṇena daharā na mīyanti”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha –

92. “Kiṃ te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ, kissa suciṇṇassa ayaṃ vipāko;
Akkhāhi me brāhmaṇa etamatthaṃ, kasmā nu tumhaṃ daharā na mīyare”ti.

Tattha **vatanti** vatasamādānaṃ. **Brahmacariyanti** seṭṭhacariyaṃ. **Kissa suciṇṇassāti** tumhākaṃ kule daharānaṃ amaraṇaṃ nāma katarasucaritassa vipākoti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo yesaṃ guṇānaṃ ānubhāvena tasmim kule daharā na mīyanti, te vaṇṇayanto –

93. “Dhammaṃ carāma na musā bhaṇāma, pāpāni kammāni parivajjayāma;
Anariyaṃ parivajjemu sabbam, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
94. “Suṇoma dhammaṃ asataṃ sataṅca, na cāpi dhammaṃ asataṃ rocayāma;
Hitvā asante na jahāma sante, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
95. “Pubbeva dānā sumanā bhavāma, dadampi ve attamanā bhavāma;
Datvāpi ve nānutappāma pacchā, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
96. “Samaṇe mayaṃ brāhmaṇe addhike ca, vanibbake yācanake dalidde;
Annena pānena abhitappayāma, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
97. “Mayaṅca bhariyaṃ nātikkamāma, amhe ca bhariyā nātikkamanti;
Aññatra tāhi brahmacariyaṃ carāma, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
98. “Pāṇātipātā viramāma sabbe, loke adinnaṃ parivajjayāma;
Amajjapā nopi musā bhaṇāma, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
99. “Etāsu ve jāyare suttamāsu, medhāvino honti pahūtapaññā;
Bahussutā vedaguno ca honti, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
100. “Mātā pitā ca bhaginī bhātaro ca, puttā ca dārā ca mayaṅca sabbe;
Dhammaṃ carāma paralokahetu, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare.
101. “Dāsā ca dāsyo anujīvino ca, paricārakā kammakarā ca sabbe;
Dhammaṃ caranti paralokahetu, tasmā hi amhaṃ daharā na mīyare”ti. –

Imā gāthā āha.

Tattha **dhammaṃ carāmāti** dasakusalakammaphadhammaṃ carāma, attano jīvitahetu antamaso kunthakipillikampi jīvitā na voropema, parabhaṇḍam lobhacittena na olokemāti sabbam vitthāretabbam. Musāvādo cettha musāvādissa akaraṇapāpaṃ nāma natthīti ussannavasena puna vutto. Te kira hasādhippāyenapi musā na bhaṇanti. **Pāpānīti** sabbāni nirayagāmikammāni. **Anariyanti** ariyagarahitaṃ sabbam asundaram aparisuddham kammaṃ parivajjayāma. **Tasmā hi amhanti** ettha **hi-kāro** nipātamatto, tena kāraṇena amhākaṃ daharā na mīyanti, antarā akālamaraṇaṃ nāma no natthīti attho. “Tasmā amha”ntipi pāṭho. **Suṇomāti** mayaṃ kiriyaṇānaṃ sappurisānaṃ kusalaḍḍipānampi asappurisānaṃ akusalaḍḍipānampi dhammaṃ suṇoma, so pana no sutamattakova hoti, taṃ na rocayāma. Tehi pana no saddhim viggaho vā vivādo vā mā hotūti dhammaṃ suṇāma, sutvāpi hitvā asante sante vattāma, ekampi khaṇam na jahāma sante, pāpamitte pahāya kalyāṇamittasevinova homāti.

Samaṇe mayaṃ brāhmaṇeti mayaṃ samitapāpe bāhitapāpe paccekabuddhasamaṇabrāhmaṇepi avasesadhammikasamaṇabrāhmaṇepi addhikayācace sesajanepi annapānena abhitappemāti attho. Pāliyaṃ pana ayaṃ gāthā “pubbeva dānā”ti gāthāya pacchato āgatā. **Nātikkamāmāti** attano bhariyaṃ atikkamitvā bahi aññaṃ micchācāraṃ na karoma. **Aññatra tāhīti** tā attano bhariyā ṭhapetvā sesaitthīsu brahmacariyaṃ carāma, amhākaṃ bhariyāpi sesapurisesu evameva vattanti. **Jāyareti** jāyanti. **Suttamāsūti** susīlāsu uttamitthīsu. Idam vuttaṃ hoti – ye etāsu sampannasīlāsu uttamitthīsu amhākaṃ puttā jāyanti, te medhāvinoti evampakārā honti, kuto tesam antarā maraṇaṃ, tasmāpi amhākaṃ kule daharā na marantīti. **Dhammaṃ carāmāti** paralokatthāya tividhasucaritadhammaṃ carāma. **Dāsyoti** dāsiyo.

Avasāne –

102. “Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ, dhammo suciṇṇo sukhamāvahati;
Esānisamaṃso dhamme suciṇṇe, na duggatiṃ gacchati dhammacārī.

103. “Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ, chattaṃ mahantaṃ viya vassakāle;
Dhammena gutto mama dhammapālo, aññassa aṭṭhīni sukhī kumāro”ti. –

Imāhi dvīhi gāthāhi dhammacārīnaṃ guṇaṃ kathesi.

Tattha **rakkhatīti** dhammo nāmeso rakkhito attano rakkhitaṃ paṭirakkhati. **Sukhamāvahatīti** devamanussasukhañceva nibbānasukhañca āvahati. **Na duggatīti** nirayādibhedaṃ duggatiṃ na gacchati. Evaṃ brāhmaṇa, mayaṃ dhammaṃ rakkhāma, dhammopi amhe rakkhatīti dasseti. **Dhammena guttoti** mahāchattasadisena attanā gopitadhammena gutto. **Aññassa aṭṭhīnīti** tayā ānītāni aṭṭhīni aññassa eḷakassa vā sunakhassa vā aṭṭhīni bhavissanti, chaḍḍethetāni, mama putto sukhī kumāroti.

Taṃ sutvā ācariyo “mayhaṃ āgamaṇaṃ suāgamaṇaṃ, saphalaṃ, no nipphala”nti sañjātasomanasso dhammapālassa pitaraṃ khamāpetvā “mayā āgacchantena tumhākaṃ vīmaṃsanatthāya imāni eḷakaṃ aṭṭhīni ābhatāni, putto te arogoyeva, tumhākaṃ rakkhitadhammaṃ mayhampi dethā”ti paṇṇe likhitvā katipāhaṃ tattha vasitvā takkasilaṃ gantvā dhammapālaṃ sabbasippāni sikkhāpetvā mahantena parivārena pesesi.

Satthā suddhodanamahārājassa imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne rājā anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, ācariyo sārīputto, parisā buddhāparisā, dhammapālakumāro pana ahameva ahosinti.

Mahādhammapālaajātakavaṇṇanā navamā.

[448] 10. Kukkuṭajātakavaṇṇanā

Nāsmase katapāpamhīti idam satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū devadattassa aguṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto dhanuggahādīpayojanena dasabalassa vadhatthameva upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi esa mayhaṃ vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kosambiyaṃ kosambako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto ekasmiṃ veḷuvane kukkuṭayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro araññe vasati, tassāvidūre eko seno vasati. So upāyena ekekaṃ kukkuṭaṃ gahetvā khādanto ṭhapetvā bodhisattaṃ sese khādi, bodhisatto ekakova ahoṣi. So appamatto veḷāya gocaraṃ gahetvā veḷuvanaṃ pavisitvā vasati. So seno taṃ gaṇhituṃ asakkonto “ekena naṃ upāyena upalāpetvā gaṇhissāmī”ti cintetvā tassāvidūre sākāya nilīyitvā

“samma kukkuṭarāja, tvaṃ mayhaṃ kasmā bhāyasi, ahaṃ tayā saddhiṃ vissāsaṃ kattukāmo, asukasmīṃ nāma padese sampannagocarō, tattha ubhōpi gocaraṃ gahetvā aññaṃaññaṃ piyaṃvāsaṃ vasissāmā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto āha “samma, mayhaṃ tayā saddhiṃ vissāso nāma natthi, gaccha tva”nti. “Samma, tvaṃ mayā pubbe katapāpatāya na saddhasi, ito paṭṭhāya evarūpaṃ na karissāmī”ti. “Na mayhaṃ tādisena sahāyenattho, gaccha tva”nti. Iti naṃ yāvatatiyaṃ paṭikkhipitvā “etehi aṅgehi samannāgatena puggalena saddhiṃ vissāso nāma kātuṃ na vaṭṭatī”ti vanaghaṭaṃ unnādentō devatāsu sādhuḥkāraṃ dadamānāsu dhammakathaṃ samuṭṭhāpentō –

104. “Nāsmase katapāpamhi, nāsmase alikavādine;
Nāsmase attatthapaññaṃhi, atisantepi nāsmase.
105. “Bhavanti heke purisā, gopipāsikajātikā;
Ghasanti maññe mittāni, vācāya na ca kammunā.
106. “Sukkhāñjalipaggahitā, vācāya paliguṇṭhitā;
Manussapheggū nāsīde, yasmiṃ natthi kataññutā.
107. “Na hi aññaññacittānaṃ, itthīnaṃ purisāna vā;
Nānāvikatvā saṃsaggaṃ, tādisampi ca nāsmase.
108. “Anariyakammamokkantaṃ, athetaṃ sabbaghātināṃ;
Nisitaṃva paṭicchannaṃ, tādisampi ca nāsmase.
109. “Mittarūpenidhekacce, sākhalyena acetasā;
Vividhehi upāyanti, tādisampi ca nāsmase.
110. “Āmiṣaṃ vā dhaṇaṃ vāpi, yattha passati tādiso;
Dubbhiṃ karoti dummedho, tañca hantvāna gacchatī”ti. – imā gāthā āha;

Tattha **nāsmaseti** nāssase. Ayameva vā pāṭho, na vissaseti vuttaṃ hoti. **Katapāpamhīti** paṭhamam katapāpe puggale. **Alikavādineti** musāvādimhipi na vissase. Tassa hi akattabbaṃ nāma pāpaṃ natthi. **Nāsmase attatthapaññaṃhi** attano atthāya eva yassa pañña snehavasena na bhajati, dhanatthikova bhajati, tasmiṃ attatthapaññaṃhi na vissase. **Atisanteti** anto upasame avijjamāneyeva ca bahi upasamadassanena atisante viya paṭicchannakammantepi bilapaṭicchannaāsīvisasadise kuhakapuggale. **Gopipāsikajātikāti** gunnaṃ pipāsakajātikā viya, pipāsitagōdisātī vuttaṃ hoti. Yathā pipāsitagāvo tittāṃ otarivā mukhapūraṃ udakaṃ pivanti, na pana udakassa kattabbayuttakaṃ karonti, evameva ekacce “idañcidañca karissāmā”ti madhuravacanena mittāni ghasanti, piyavacanānucchavikaṃ pana na karonti, tādisesu vissāso mahato anattāya hotīti dīpeti.

Sukkhāñjalipaggahitāti paggahitacchāñjalino. **Vācāya paliguṇṭhitāti** “idaṃ dassāma, idaṃ karissāmā”ti vacanena paṭicchādikā. **Manussapheggūti** evarūpā asārakā manussā manussapheggū nāma. **Nāsīdeti** na āsīde evarūpe na upagaccheyya. **Yasmiṃ natthīti** yasmiñca puggale kataññutā natthi, tampi nāsīdeti attho. **Aññaññacittānanti** aññaññañña cittena samannāgatānaṃ, lahucittānanti attho. Evarūpānaṃ itthīnaṃ vā purisānaṃ vā na vissaseti dīpeti. **Nānāvikatvā saṃsagganti** yopi na sakkā anupagantvā etassa antarāyaṃ kātunti antarāyakaṇṭhaṃ nānākāraṇehi saṃsaggamāvikatvā daḷhaṃ karitvā pacchā antarāyaṃ karoti, tādisampi puggalaṃ nāsmase na vissaseyyāti dīpeti.

Anariyakammamokkantaṃ anariyānaṃ dussīlānaṃ kammaṃ otarivā ṭhitaṃ. **Athetanti** athiraṃ appatiṭṭhitavacanāṃ. **Sabbaghātinanti** okāsaṃ labhitvā sabbesaṃ upaghātakaraṃ. **Nisitaṃva paṭicchannanti** kosiyā vā pilotikāya vā paṭicchannaṃ nisitakhaggamiva. **Tādisampīti** evarūpampi amittaṃ mittapatirūpakaṃ na vissaseyya. **Sākhalyenāti** maṭṭhavacanena. **Acetasāti** acittakena.

Vacanameva hi nesam maṭṭham, cittaṃ pana thaddham pharusam. **Vividhehīti** vividhehi upāyehi otārāpekkhā upagacchanti. **Tādisampīti** yo etehi amittehi mittapatirūpakehi sadiso hoti, tampi na vissaseti attho. **Āmisanti** khādanīyabhojanīyam. **Dhananti** mañcapaṭipādakam ādiṃ katvā avasesam. **Yattha passatīti** sahāyakagehe yasmim ṭhāne passati. **Dubbhim karotīti** dubbhiccittam uppādeti, tam dhanam harati. **Taṅca hantvānāti** taṅca sahāyakampi chetvā gacchati. Iti imā satta gāthā kukkuṭarājā kathesi.

111. “Mittarūpena bahavo, channā sevanti sattavo;
Jahe kāpurise hete, kukkuṭo viya senakam.
112. “Yo ca uppatitam attham, na khippamanubujjhati;
Amittavasamanveti, pacchā ca manutappati.
113. “Yo ca uppatitam attham, khippameva nibodhati;
Muccate sattusambādā, kukkuṭo viya senakā.
114. “Tam tādisam kūṭamivoḍḍitam vane, adhammikam niccavidhamsakārinam;
Ārā vivajjeyya naro vicakkhaṇo, senam yathā kukkuṭo vaṃsakānane”’ti. –

Imā catasso dhammarājena bhāsītā abhisambuddhagāthā.

Tattha **jahe kāpurise heteti** bhikkhave, ete kāpurise paṇḍito jaheyya. **Ha-kāro** panettha nipātamattam. **Pacchā ca manutappatīti** pacchā ca anutappati. **Kūṭamivoḍḍitanti** vane migānam bandhanatthāya kūṭapāsam viya oḍḍitam. **Niccavidhamsakārinanti** niccam viddhamsanakaram. **Vaṃsakānane**ti yathā vaṃsavane kukkuṭo senam vivajjeti, evam vicakkhaṇo pāpamitte vivajjeyya.

Sopi tā gāthā vatvā senam āmantetvā “sace imasmim ṭhāne vasissasi, jānissāmi te kattabba”’nti tajjesi. Seno tato palāyitvā aññatra gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evam bhikkhave devadatto pubbepi mayham vadhāya parisakkī”’ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā seno devadatto ahosi, kukkuṭo pana ahameva ahosi”’nti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā dasamā.

[449] 11. Maṭṭhakuṇḍalījātakavaṇṇanā

Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalīti idam satthā jetavane viharanto ekam mataputtam kuṭumbikam ārabha kathesi. Sāvattiyam kirekassa buddhupaṭṭhākassa kuṭumbikassa piyaputto kālamakāsi. So puttasokasamappito na nhāyati na bhuñjati na kammante vicāreti, na buddhupaṭṭhānam gacchati, kevalam “piyaputtaka, maṃ ohāya paṭhamataram gatosī”’tiādīni vatvā vippalapati. Satthā paccūsasamaye lokam olokento tassa sotāpattiphalūpanissayam disvā punadivase bhikkhusaṅghaparivuto sāvattiyam piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā ānandattherena pacchāsamaṇena tassa gharadvāram agamāsi. Satthu āgatabhāvam kuṭumbikassa ārocesum. Athassa gehajano āsanam paññapetvā satthāram nisīdāpetvā kuṭumbikam pariggahetvā satthu santikam ānesi. Tam vanditvā ekamantam nisinnam satthā karuṇāsītalena vacanena āmantetvā “kiṃ, upāsaka, puttakam anusocāsi”’ti pucchitvā “āma, bhante”’ti vutte “upāsaka, porāṇakapaṇḍitā putte kālakate sokasamappitā vicarantāpi paṇḍitānam katham sutvā ‘alabbhanīyaṭṭhāna’nti tathato ñatvā appamattakampi sokam na karimsū”’ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa putto pañcadasasoḷasavassakāle ekena byādhinā phuṭṭho kalam katvā devaloke nibbatti. Brāhmaṇo tassa

kālakiriyato paṭṭhāya susānaṃ gantvā chārikapuñjaṃ āvijjhanto paridevati, sabbakammante pariccajitvā sokasamappito vicarati. Tadā devaputto anuvicaranto taṃ disvā “ekaṃ upamaṃ katvā sokaṃ harissāmi”ti tassa susānaṃ gantvā paridevanakāle tasseva puttavaṇṇī hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍito ekasmiṃ padese ṭhatvā ubho hatthe sīse ṭhapetvā mahāsaddena paridevi. Brāhmaṇo saddaṃ sutvā taṃ oloketvā puttapemaṃ paṭilabhivā tassa santike ṭhatvā “tāta māṇava, imasmiṃ susānamajjhe kasmā paridevasī”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha –

115. “Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado;
Bāhā paggayha kandasī, vanamajjhe kiṃ dukkhito tuva”nti.

Tattha **alaṅkatoti** nānābharaṇavibhūsito. **Maṭṭhakuṇḍalīti** karaṇapariniṭṭhitehi maṭṭhehi kuṇḍalehi samannāgato. **Māladhārīti** vicitrakusumamāladhāro. **Haricandanussadoti** suvaṇṇavaṇṇena candanena anulitto. **Vanamajjheti** susānamajjhe. **Kiṃ dukkhito tuvanti** kiṃkāraṇā dukkhito tvaṃ, ācikkha, ahaṃ te yaṃ icchasi, taṃ dassāmīti āha.

Athassa kathento māṇavo dutiyaṃ gāthamāha –

116. “Sovaṇṇamayo pabhassaro, uppanno rathapañjaro mama;
Tassa cakkayugaṃ na vindāmi, tena dukkhena jahāmi jīvita”nti.

Brāhmaṇo sampaṭicchanto tatiyaṃ gāthamāha –

117. “Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ, lohamayaṃ atha rūpiyāmayam;
Pāvada rathaṃ karissāmi te, cakkayugaṃ paṭipādayāmi ta”nti.

Tattha **pāvadāti** yādisena te attho yādisaṃ rocesi, tādisaṃ vada, ahaṃ te ratha karissāmi. **Paṭipādayāmi tanti** taṃ pañjarānurūpaṃ cakkayugaṃ adhigacchāpemi.

Taṃ sutvā māṇavena kathitāya gāthāya paṭhamapādaṃ sathā abhisambuddho hutvā kathesi, sesaṃ māṇavo.

118. “So māṇavo tassa pāvadi, candasūriyā ubhayettha bhātaro;
Sovaṇṇamayo ratho mama, tena cakkayugena sobhatī”ti.

Brāhmaṇo tadanantaraṃ āha –

119. “Bālo kho tvaṃsi māṇava, yo tvaṃ patthayasi apatthiyaṃ;
Maññāmi tvaṃ marissasi, na hi tvaṃ lacchasi candasūriye”ti. –

Brāhmaṇena vuttagāthāya **apatthiyanti** apatthetabbaṃ.

Tato māṇavo āha –

120. “Gamanāgamanampi dissati, vaṇṇadhātu ubhayettha vīthiyo;
Peto pana neva dissati, ko nu kho kandataṃ bālyataro”ti.

Māṇavena vuttagāthāya **gamanāgamananti** uggamanañca atthagamanañca. Vaṇṇoyeva vaṇṇadhātu. **Ubhayettha vīthiyoti** ettha ākāse “ayaṃ candassa vīthi, ayaṃ sūriyassa vīthi”ti evaṃ ubhayagamanāgamanabhūmiyopi paññāyanti. **Peto panāti** paralokaṃ gatasatto pana na dissateva. **Ko nu khoti** evaṃ sante amhākaṃ dvinnaṃ kandantānaṃ ko nu kho bālyataroti.

Evam māṇave kathente brāhmaṇo sallakkhetvā gāthamāha –

121. “Saccam kho vadesi māṇava, ahameva kandatam bālyataro;
Candam viya dārako rudam, petam kālakatābhipatthaye”ti.

Tattha **candam viya dārakoti** yathā daharo gāmadārako “candam dethā”ti candassatthāya rodeyya, evam ahampi petam kālakatam abhipatthemīti.

Iti brāhmaṇo māṇavassa kathāya nissoko hutvā tassa thutiṃ karonto sesagāthā abhāsi –

122. “Ādittam vata maṃ santam, ghatasittamva pāvakaṃ;
Vāriṇā viya osiṅcam, sabbam nibbāpaye daram.

123. “Abbahī vata me sallam, yamāsi hadayassitam;
Yo me sokaparetassa, puttasokam apānudi.

124. “Soham abbūlhasallosmi, vītasoko anāvilo;
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti.

Atha naṃ māṇavo “brāhmaṇa, yassatthāya tvam rodasi, aham te putto, aham devaloke nibbato, ito paṭṭhāya mā maṃ anusoci, dānam dehi, sīlam rakkhāhi, uposatham karohi”ti ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Brāhmaṇopi tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā kālakato devaloke nibbatti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānehi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā dhammadesakadevaputto ahameva ahosinti.

Maṭṭhakuṇḍalijātakavaṇṇanā ekādasamā.

[450] 12. Bilārakosiyajātakavaṇṇanā

Apacantāpīti idam satthā jetavane viharanto ekaṃ dānavittam bhikkhum ārabha katesi. So kira bhagavato dhammadesanam sutvā sāsane pabbajitvā pabbajitakālato paṭṭhāya dānavitto ahoṣi dānajjhāsayo, pattapariyāpannampi piṇḍapātam aññassa adatvā na bhuñji, antamaso pānīyampi labhitvā aññassa adatvā na pivi, evam dānābhirato ahoṣi. Athassa dhammasabhāyam bhikkhū guṇakatham katesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte tam bhikkhum pakkosāpetvā “saccam kira tvam bhikkhu dānavitto dānajjhāsayo”ti pucchitvā “saccam, bhante”ti vutte “bhikkhave ayam pubbe assaddho ahoṣi appasanno, tiṇaggena telabindumpi uddharitvā kassaci na adāsi, atha naṃ aham dametvā nibbisevanam katvā dānaphalam ṇāpesim, tameva dānaninam cittam bhavantarepi na pajahatī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto kuṭumbam saṅghapetvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānam patvā ekadivasam dhanavilokanam katvā “dhanam paññāyati, etassa uppādakā na paññāyanti, imam dhanam vissajjetvā mahādānam dātuṃ vaṭṭatī”ti dānasālam kāretvā yāvajīvam mahādānam pavattetvā āyupariyosāne “idam dānavattam mā upacchindī”ti puttassa ovādam datvā tāvatimsabhavane sakko hutvā nibbatti. Puttopissa tatheva dānam datvā puttam ovaditvā āyupariyosāne cando devaputto hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo hutvā nibbatti, tassapi putto mātalisaṅgāhako hutvā nibbatti, tassa putto pañcasikho gandhabbadevaputto hutvā nibbatti. Chaṭṭho pana assaddho ahoṣi thaddhacitto nisneho maccharī, dānasālam viddhamsetvā jhāpetvā yācake pothetvā nīharāpesi, kassaci tiṇaggena uddharitvā telabindumpi na deti. Tadā sakko devarājā attano pubbakammaṃ oloketvā “pavattati nu kho me dānavamso, udāhu no”ti upadhārento “putto me dānam pavattetvā cando hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo, tassa putto mātali, tassa putto pañcasikho gandhabbadevaputto hutvā nibbatti, chaṭṭho pana tam vaṃsam upacchindī”ti passi.

Athassa etadahosi “imaṃ pāpadhammaṃ dametvā dānaphalaṃ jānāpetvā āgamissāmī”ti. So candasūriyamātalipañcasikhe pakkosāpetvā “sammā, amhākaṃ vaṃse chaṭṭho kulavaṃsaṃ samucchinditvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake nīharāpesi, na kassaci kiñci deti, etha naṃ damessāmā”ti tehi saddhiṃ bārānasim āgamāsi. Tasmim khaṇe seṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ katvā āgantvā sattame dvārakoṭṭhake antaravīthim olokeno caṅkamati. Sakko “tumhe mama pavīṭṭhakāle pacchato paṭipāṭiyā āgacchathā”ti vatvā gantvā seṭṭhissa santike ṭhatvā “bho mahāseṭṭhi, bhojanaṃ me dehi”ti āha. “Brāhmaṇa natthi tava idha bhattaṃ, aññattha gacchā”ti. “Bho mahāseṭṭhi, brāhmaṇehi bhatte yācite na dātuṃ na labbhatī”ti. “Brāhmaṇa, mama gehe pakkampi pacitabbampi bhattaṃ natthi, aññattha gacchā”ti. “Mahāseṭṭhi, ekaṃ te silokaṃ kathessāmi, taṃ suṇāhī”ti. “Natthi mayhaṃ tava silokenattho, mā idha tiṭṭhā”ti. Sakko tassa kathaṃ asuṇanto viya dve gāthā abhāsi –

125. “Apacantāpi dicchanti, santo laddhāna bhojanaṃ;
Kimeva tvaṃ pacamāno, yaṃ na dajjā na taṃ samaṃ.

126. “Maccherā ca pamādā ca, evaṃ dānaṃ na dīyati;
Puññaṃ ākaṅkhamānena, deyyaṃ hoti vijānatā”ti.

Tāsaṃ attho – mahāseṭṭhi apacantāpi santo sappurisā bhikkhācariyāya laddhampi bhojanaṃ dātuṃ icchanti, na ekakā paribhuñjanti. Kimeva tvaṃ pacamāno yaṃ na dadeyyāsi, na taṃ samaṃ, taṃ tava anurūpaṃ anucchavikaṃ na hoti. Dānañhi maccherena ca pamādena cāti dvīhi dosehi na dīyati, puññaṃ ākaṅkhamānena vijānatā paṇḍitamanussena dātabbameva hotīti.

So tassa vacanaṃ sutvā “tena hi gehaṃ pavisitvā nisīda, thokaṃ lacchāsī”ti āha. Sakko pavisitvā te siloke sajjhāyanto nisīdi. Atha naṃ cando āgantvā bhattaṃ yāci. “Natthi te bhattaṃ, gacchā”ti ca vutto “mahāseṭṭhi anto eko brāhmaṇo nisinno, brāhmaṇavācanaṃ maññe bhavissati, ahampi bhavissāmī”ti vatvā “natthi brāhmaṇavācanaṃ, nikkhamā”ti vuccamānopi “mahāseṭṭhi iṅgha tāva silokaṃ suṇāhī”ti dve gāthā abhāsi –

127. “Yasseva bhīto na dadāti maccharī, tadevādadato bhayaṃ;
Jighacchā ca pipāsā ca, yassa bhāyati maccharī;
Tameva bālaṃ phusati, asmim loke paramhi ca.

128. “Tasmā vineyya maccheraṃ, dajjā dānaṃ malābhībhū;
Puññāni paralokasmim, patiṭṭhā honti pāṇina”nti.

Tattha **yassa bhāyatīti** “ahaṃ aññesaṃ datvā sayam jighacchito ca pipāsito ca bhavissāmī”ti yassā jighacchāya pipāsāya bhāyati. **Tamevāti** taññeva jighacchāpipāsāsānkhātāṃ bhayaṃ etaṃ bālaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne idhaloke paraloke ca phusati pīleti, accantadālididiyaṃ pāpuṇāti. **Malābhībhūti** macchariyamalaṃ abhibhavanto.

Tassapi vacanaṃ sutvā “tena hi pavisa, thokaṃ labhissāsī”ti āha. Sopi pavisitvā sakkassa santike nisīdi. Tato thokaṃ vītināmetvā sūriyo āgantvā bhattaṃ yācanto dve gāthā abhāsi –

129. “Duddadaṃ dadamānānaṃ, dukkaraṃ kamma kubbatam;
Asanto nānukubbanti, sataṃ dhammo durannayo.

130. “Tasmā satañca asataṃ, nānā hoti ito gati;
Asanto nirayaṃ yanti, santo saggaparāyaṇā”ti.

Tattha **duddadanti** dānaṃ nāma duddadaṃ maccheraṃ abhibhavitvā dātabbato, taṃ dadamānānaṃ. **Dukkaranti** tadeva dānakammaṃ dukkaraṃ yuddhasadisam, taṃ kubbatam.

Nānukubbantīti asappurisā dānaphalaṃ ajānantā tesam gatamaggaṃ nānugacchanti. **Sataṃ dhammoti** sappurisānaṃ bodhisattānaṃ dhammo aññehi duranugamo. **Asantoti** macchariyavasena dānaṃ adatvā asappurisā nirayaṃ yanti.

Seṭṭhi gahetabbagahaṇaṃ apassanto “tena hi pavisitvā brāhmaṇānaṃ santike nisīda, thokaṃ lacchasi”ti āha. Tato thokaṃ vītināmetvā mātali āgantvā bhattaṃ yācitvā “natthī”ti vacanamattakālameva sattamaṃ gāthamāha –

131. “Appasmeke pavecchanti, bahuneke na dicchare;
Appasmā dakkhiṇā dinnā, sahassena samaṃ mitā”ti.

Tattha **appasmeke pavecchantī**ti mahāseṭṭhi ekacce paṇḍitapurisā appasmimpi deyyadhamme pavecchanti, dadantiyevāti attho. Bahunāpi deyyadhammena samannāgatā eke sattā **na dicchare** na dadanti. **Dakkhiṇāti** kammaṇca phalaṇca saddahitvā dinnadānaṃ. **Sahassena samaṃ mitāti** evaṃ dinnā kaṭacchubhattamattāpi dakkhiṇā sahassadānena saddhiṃ mitā, mahāphalattā sahassadānasadisāva hotīti attho.

Tampi so “tena hi pavisitvā nisīdā”ti āha. Tato thokaṃ vītināmetvā pañcasikho āgantvā bhattaṃ yācitvā “natthi gacchā”ti vutte “ahaṃ na gatapubbo, imasmim gehe brāhmaṇavācanaṃ bhavissati maññe”ti tassa dhammakathaṃ ārabhanto aṭṭhamāṃ gāthamāha –

132. “Dhammaṃ care yopi samuñchakaṃ care, dāraṇca posam dadamappakasmim;
Sataṃ sahassānaṃ sahassayāginam, kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **dhammanti** tividhasucaritadhammaṃ. **Samuñchakanti** gāme vā āmakapakkabhikkhācariyaṃ araññe vā phalāphalaharaṇasaṅkhātāṃ uñchaṃ yo careyya, sopi dhammameva care. **Dāraṇca posanti** attano ca puttadāraṃ posentoyeva. **Dadamappakasminti** paritte vā deyyadhamme dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ dadamāno dhammaṃ careti attho. **Sataṃ sahassānaṃ sahassayāginanti** paraṃ pothetvā vihetthetvā sahassena yāgaṃ yajantānaṃ sahassayāginam issarānaṃ satahassampi. **Kalampi nāgghanti tathāvidhassa teti** tesam satahassasaṅkhātānaṃ sahassayāginam yāgā tathāvidhassa dhammena samena deyyadhammaṃ uppādetvā dentassa duggatamanussassa soḷasiṃ kalamāṃ na agghantīti.

Seṭṭhi pañcasikhassa kathaṃ sutvā sallakkhesi. Atha naṃ anagghakāraṇaṃ pucchanto navamaṃ gāthamāha –

133. “Kenesa yañño vipulo mahagghato, samena dinnassa na agghameti;
Kathaṃ sataṃ sahassānaṃ sahassayāginam, kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **yaññoti** dānayāgo satahassapariccāgavasena vipulo, vipulattāva mahagghato. **Samena dinnassāti** dhammena dinnassa kena kāraṇena agghaṃ na upeti. **Kathaṃ sataṃ sahassānanti** brāhmaṇa, kathaṃ sahassayāginam purisānaṃ bahūnaṃ sahassānaṃ satahassasaṅkhātā issarā tathāvidhassa dhammena uppādetvā dāyakassa ekassa duggatamanussassa kalamāṃ nāgghantīti.

Athassa kathento pañcasikho osānagāthamāha –

134. “Dadanti heke visame nivīṭṭhā, chetvā vadhitvā atha socayitvā;
Sā dakkhiṇā assumukhā sadaṇḍā, samena dinnassa na agghameti;
Evaṃ sataṃ sahassānaṃ sahassayāginam, kalampi nāgghanti tathāvidhassa te”ti.

Tattha **visameti** visame kāyakammādimhi nivīṭṭhā. **Chetvāti** kilametvā. **Vadhitvāti** māretvā.

Socayitvāti sasoke katvā.

So pañcasikhassa dhammakathaṃ sutvā “tena hi gaccha, gehaṃ pavisitvā nisīda, thokaṃ lacchasi”ti āha. Sopi gantvā tesam santike nisīdi. Tato bilārakosiyo seṭṭhi ekaṃ dāsiṃ āmantetvā “etesam brāhmaṇānaṃ palāpavīhīnaṃ nāḷiṃ nāḷiṃ dehī”ti āha. Sā vīhī gahetvā brāhmaṇe upasaṅkamtivā “ime ādāya yattha katthaci pacāpetvā bhuñjathā”ti āha. “Na amhākaṃ vīhinā attho, na mayaṃ vīhiṃ āmasāmā”ti. “Ayya, vīhiṃ kirete nāmasanti”ti? “Tena hi tesam taṇḍule dehī”ti. Sā taṇḍule ādāya gantvā “brāhmaṇā taṇḍule gaṇhathā”ti āha. “Mayaṃ āmakaṃ na paṭiggaṇhāmā”ti. “Ayya, āmakaṃ kira na gaṇhanti”ti. “Tena hi tesam karoṭiyaṃ vaḍḍhetvā gobhattaṃ dehī”ti. Sā tesam karoṭiyaṃ vaḍḍhetvā mahāgoṇānaṃ pakkabhattaṃ āharitvā adāsi. Pañcapi janā kabaḷe vaḍḍhetvā mukhe pakkhipitvā gale laggāpetvā akkhini parivattetvā vissatṭhasaññā matā viya nipajjimsu. Dāsī te disvā “matā bhavissanti”ti bhītā gantvā seṭṭhino ārocesi “ayya, te brāhmaṇā gobhattaṃ gilituṃ asakkontā matā”ti.

So cintesi “idāni ayaṃ pāpadhammo sukhumālabrāhmaṇānaṃ gobhattaṃ dāpesi, te taṃ gilituṃ asakkontā matāti maṃ garahissanti”ti. Tato dāsiṃ āha – “khippaṃ gantvā etesaṃ karoṭikesu bhattaṃ haritvā nānaggarasaṃ sālibhattaṃ vaḍḍhehī”ti. Sā tathā akāsi. Seṭṭhi antarapīthiṃ paṭipannamanusse pakkosāpetvā “ahaṃ mama bhuñjananiyāmena etesaṃ brāhmaṇānaṃ bhattaṃ dāpesiṃ, ete lobhena mahante piṇḍe katvā bhuñjamānā gale laggāpetvā matā, mama niddosabhāvaṃ jānāthā”ti vatvā parisam sannipātesi. Mahājane sannipatite brāhmaṇā utṭhāya mahājanaṃ oloketvā “passathimassa seṭṭhissa musāvāditam, ‘amhākaṃ attano bhuñjanabhattaṃ dāpesi’nti vadati, paṭhamaṃ gobhattaṃ amhākaṃ datvā amhesu matesu viya nipannesu imaṃ bhattaṃ vaḍḍhāpesi”ti vatvā attano mukhehi gahitabhattaṃ bhūmiyaṃ pātetvā dassesuṃ. Mahājano seṭṭhiṃ garahi “andhabāla, attano kulavaṃsaṃ nāsesi, dānasālaṃ jhāpesi, yācake gīvāyaṃ gahetvā nīharāpesi, idāni imesaṃ sukhumālabrāhmaṇānaṃ bhattaṃ dento gobhattaṃ dāpesi, paralokaṃ gacchanto tava ghare vibhavaṃ gīvāyaṃ bandhitvā gamissasi maññe”ti.

Tasmiṃ khaṇe sakko mahājanaṃ pucchi “jānātha, tumhe imasmimṃ gehe dhanam kassa santaka”nti? “Na jānāmā”ti. “Imasmimṃ nagare asukakāle bārāṇasiyaṃ mahāseṭṭhi nāma dānasālaṃ kāretvā mahādānaṃ pavattayī”ti sutapubbaṃ tumhehīti. “Āma suṇāmā”ti. “Ahaṃ so seṭṭhi, dānaṃ datvā sakko devarājā hutvā puttopi me taṃ vaṃsaṃ avināsetvā dānaṃ datvā cando devaputto hutvā nibbato, tassa putto sūriyo, tassa putto mātali, tassa putto pañcasikho gandhabbadevaputto hutvā nibbato. Tesu ayaṃ cando, ayaṃ sūriyo, ayaṃ mātali saṅgāhako, ayaṃ imassa pāpadhammassa pitā pañcasikho gandhabbadevaputto, evaṃ bahugūṇaṃ etaṃ dānaṃ nāma, kattabbameva kusalaṃ paṇḍitehī”ti kathentā mahājanassa kaṅkacchedanattaṃ ākāse uppatitvā mahantenānubhāvena mahantena parivārena jalamānasarīrā atṭhaṃsu, sakalanagaraṃ pajjalantaṃ viya ahoṣi. Sakko mahājanaṃ āmantetvā “mayaṃ attano dibbasampattiṃ pahāya āgacchantā imaṃ kulavaṃsanāsakaraṃ pāpadhammabilārakosiyaṃ nissāya āgatā, ayaṃ pāpadhammo attano kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake gīvāyaṃ gahetvā nīharāpetvā amhākaṃ vaṃsaṃ samucchindi, ‘ayaṃ adānasīlo hutvā niraye nibbatteyyā’ti imassa anukampāya āgatāmhā”ti vatvā dānagūṇaṃ pakāseto mahājanassa dhammaṃ desesi. Bilārakosiyo sirasmimṃ añjaliṃ paṭiṭṭhapetvā “deva, ahaṃ ito paṭṭhāya porāṇakulavaṃsaṃ anāsāpetvā dānaṃ pavattessāmi, ajja ādiṃ katvā antamaso udakadantaponam upādāya attano laddhāhāraṃ parassa adatvā na khādissāmi”ti sakkassa paṭiṇṇaṃ adāsi. Sakko taṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhapetvā cattāro devaputte ādāya sakaṭṭhānameva gato. Sopi seṭṭhi yāvajīvaṃ dānaṃ datvā tāvatimsabhavane nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu pubbe assaddho ahoṣi kassaci kiñci adātā, ahaṃ pana naṃ dametvā dānaphalaṃ jānāpesiṃ, tameva cittaṃ bhavantaragatampi na jahātī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā seṭṭhi ayaṃ dānapatiko bhikkhu ahoṣi, cando sārīputto, sūriyo moggallāno, mātali kassapo, pañcasikho ānando, sakko pana ahameva ahoṣi”nti.

Bilārakosiyajātakavaṇṇanā dvādasamā.

[451] 13. Cakkavākajātakavaṇṇanā

Vaṇṇavā abhirūposīti idam sathā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira cīvarādīhi atitto “kaḥaṃ saṅghabhattaṃ, kaḥaṃ nimantana”nti pariyesanto vicarati, āmisakathāyameva abhiramati. Athaññe pesalā bhikkhū tassānuggahena satthu ārocesuṃ. Sathā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā lolo ahosi, lolabhāvo ca nāma pāpako, pubbepi tvaṃ lolabhāvaṃ nissāya bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīhi atitto mahāraaññaṃ pavīṭṭho”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko lolakāko bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīhi atitto “araññaṃ nu kho kīdisa”nti araññaṃ gantvā tathapi phalāphalehi asantuṭṭho gaṅgāya tīraṃ gantvā vicaranto jayampatike cakkavāke disvā “ime sakuṇā ativiya sobhanti, ime imasmim̐ gaṅgātīre bahuṃ macchamaṃsaṃ khādanti maññe, ime paṭipucchitvā mayāpi imesaṃ bhojanaṃ gocaraṃ khādītva vaṇṇavanteṇa bhavituṃ vaṭṭatī”ti tesam̐ avidūre nisīditvā cakkavākaṃ pucchanto dve gāthā abhāsi –

135. “Vaṇṇavā abhirūposi, ghano sañjātarohito;
Cakkavāka surūposi, vipasannamukhindriyo.

136. “Pāṭhīnaṃ pāvusaṃ macchaṃ, balajaṃ muñjarohitaṃ;
Gaṅgāya tīre nisinno, evaṃ bhuñjasi bhojana”nti.

Tattha **ghanoti** ghanasarīro. **Sañjātarohitoti** uttattasuvaṇṇaṃ viya suṭṭhujātarohitavaṇṇo. **Pāṭhīnanti** pāṭhīnanāmakam̐ pāsāṇamacchaṃ. **Pāvusanti** mahāmukhamacchaṃ, “pāhusa”ntipi pāṭho. **Balajanti** balajamacchaṃ. **Muñjarohitanti** muñjamacchañca rohitamacchañca. **Evaṃ bhuñjasīti** evarūpaṃ bhojanaṃ maññe bhuñjasīti pucchati.

Cakkavāko tassa vacanaṃ paṭikkhipanto tatiyaṃ gāthamāha –

137. “Na vāhametaṃ bhuñjāmi, jaṅgalānodakāni vā;
Aññatra sevālapaṇakā, etaṃ me samma bhojana”nti.

Tassattho – ahaṃ samma, aññatra sevālā ca paṇakā ca sesāni jaṅgalāni vā odakāni vā maṃsāni ādāya etaṃ bhojanaṃ na bhuñjāmi, yaṃ panetaṃ sevālapaṇakam̐, etaṃ me samma, bhojananti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi –

138. “Na vāhametaṃ saddahāmi, cakkavākassa bhojanaṃ;
Ahampi samma bhuñjāmi, gāme loṇiyateliyaṃ.

139. “Manussesu kataṃ bhattaṃ, sucim̐ maṃsūpasecanaṃ;
Na ca me tādiso vaṇṇo, cakkavāka yathā tuva”nti.

Tattha **yathā tuvanti** yathā tuvaṃ sobhaggappatto sarīravaṇṇo, tādiso mayhaṃ vaṇṇo natthi, etena kāraṇena ahaṃ tava “sevālapaṇakam̐ mama bhojana”nti vadantassa vacanaṃ na saddahāmīti.

Athassa cakkavāko dubbaṇṇakāraṇaṃ kathetvā dhammaṃ desento sesagāthā abhāsi –

140. “Sampassaṃ attani veraṃ, hiṃsayaṃ mānusiṃ pajam̐;
Utrasto ghasasī bhīto, tena vaṇṇo tavediso.

141. “Sabbalokaviruddhosi, dhañka pāpena kammunā;
Laddho piñḍo na piñeti, tena vaṇṇo tavediso.
142. “Ahampi samma bhuñjāmi, ahiṃsaṃ sabbapāṇinaṃ;
Apposukko nirāsankī, asoko akutobhayo.
143. “So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ;
Ahiṃsāya cara loke, piyo hohisi maṃmiva.
144. “Yo na hanti na ghātetī, na jināti na jāpaye;
Mettaṃso sabbabhūtesu, veraṃ tassa na kenacī”ti.

Tattha **sampassanti** samma kāka tvam paresu uppannaṃ attani veracittaṃ sampassamāno mānusiṃ pajaṃ hiṃsanto viheṭhento. **Utrastoti** bhīto. **Ghasasīti** bhuñjasi. Tena te ediso bībhacchavaṇṇo jāto. **Dhañkāti** kākaṃ ālapati. **Piñḍoti** bhojanaṃ. **Ahiṃsaṃ sabbapāṇinanti** ahaṃ pana sabbasatte ahiṃsanto bhuñjāmīti vadati. **So karassu ānubhāvanti** so tvampi vīriyaṃ karohi, attano sīliyasankhātaṃ dussīlabhāvaṃ vītivattassu. **Ahiṃsāyāti** ahiṃsāya samannāgato hutvā loke cara. **Piyo hohisi maṃmivāti** evaṃ sante mayā sadiso va lokassa piyo hohisi. **Na jināti** dhanajāniṃ na karoti. **Na jāpayeti** aññepi na kāreti. **Mettaṃsoti** mettakoṭṭhāso mettacitto. **Na kenacīti** kenaci ekasattenapi saddhiṃ tassa veraṃ nāma natthīti.

Tasmā sace lokassa piyo bhavitum icchasi, sabbaverehi viramāhīti evaṃ cakkavāko kākassa dhammaṃ desesi. Kāko “tumhe attano gocaraṃ mayhaṃ na kathetha, kā kā”ti vassanto uppativā bārāṇasiyaṃ ukkārahūmiyaññeva otari.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, cakkavākī rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahosinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā terasamā.

[452] 14. Bhūripaññajātakavaṇṇanā

145-154. **Saccaṃ kirāti** idaṃ bhūripaññajātakam **mahāmaṅgalajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Bhūripaññajātakavaṇṇanā cuddasamā.

[453] 15. Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā

Kimsu naroti idaṃ satthā jetavane viharanto **mahāmaṅgalasuttaṃ** (khu. pā. 5.1 ādayo) ārabha katesi. Rājaganagarasmiñhi kenacideva karaṇīyena santhāgāre sannipatitassa mahājanassa majjhe eko puriso “ajja me maṅgalakiriya atthī”ti utthāya agamāsi. Aparo tassa vacanaṃ sutvā “ayaṃ ‘maṅgala’nti vatvāva gato, kiṃ etaṃ maṅgalaṃ nāmā”ti āha. Tamañño “abhimāngalarūpadassanaṃ maṅgalaṃ nāma. Ekacco hi kālasseva utthāya sabbasetam usabham vā passati, gabbhinittim vā rohitamaccham vā puṇṇaghaṭam vā navanītam vā gosappim vā ahatavattham vā pāyasaṃ vā passati, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthī”ti āha. Tena kathitam ekacce “sukathita”nti abhinandiṃsu. Aparo “netam maṅgalaṃ, sutam nāma maṅgalaṃ. Ekacco hi ‘puṇṇā’ti vadantānaṃ suṇāti, tathā ‘vaḍḍhā’ti ‘vaḍḍhamānā’ti suṇāti, ‘bhuñjā’ti ‘khādā’ti vadantānaṃ suṇāti, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthī”ti āha. Tena kathitampi ekacce “sukathita”nti abhinandiṃsu. Aparo “na etaṃ maṅgalaṃ, mutaṃ nāma maṅgalaṃ. Ekacco hi kālasseva utthāya pathaviṃ āmasati, haritaiṇaṃ allagomayaṃ parisuddhasātakam rohitamaccham suvaṇṇarajatabhājanaṃ āmasati, ito uttari maṅgalaṃ nāma natthī”ti āha. Tena kathitampi ekacce “sukathita”nti abhinandiṃsu. Evaṃ diṭṭhamaṅgalikā sutamaṅgalikā mutamaṅgalikāti

tissopi parisā hutvā aññamaññaṃ saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu, bhummadevatā ādiṃ katvā yāva brahmalokā “idaṃ maṅgala”nti tathato na jāniṃsu.

Sakko cintesi “imaṃ maṅgalapañhaṃ sadevake loke aññatra bhagavatā añño kathetuṃ samattho nāma natthi, bhagavantaṃ upasaṅkamitvā imaṃ pañhaṃ pucchissāmi”ti. So rattibhāge satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā añjaliṃ paggayha “bahū devā manussā cā”ti pañhaṃ pucchi. Athassa satthā dvādasahi gāthāhi aṭṭhatimsa mahāmaṅgalāni kathesi. Maṅgalasutte vinivaṭṭanteyeva koṭisatasahassamattā devatā arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sotāpannādīnaṃ gaṇanapatho natthi. Sakko maṅgalaṃ sutvā sakaṭṭhānameva gato. Satthārā maṅgale kathite sadevako loko “sukathita”nti abhinandī. Tadā dhammasabhāyaṃ tathāgatassa guṇakathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā aññesaṃ avisayaṃ maṅgalapañhaṃ sadevakassa lokassa cittaṃ gahetvā kukkucçaṃ chinditvā gaganatale candaṃ utṭhāpento viya kathesi, evaṃ mahāpañño, āvuso, tathāgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, idāneva sambodhippattassa mama maṅgalapañhakathanaṃ, svāhaṃ bodhisattacariyaṃ carantopi devamanussānaṃ kaṅkhaṃ chinditvā maṅgalapañhaṃ kathesi”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāme vibhavasampannassa brāhmaṇassa kule nibbatti, “rakkhitakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto takkasilāyaṃ uggahitasippo katadārapariggaho mātāpitūnaṃ accayena ratanavilokanaṃ katvā saṃviggamānaso mahādānaṃ pavattetvā kāme pahāya himavantapadese pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro ekasmiṃ padese vāsaṃ kappesi. Anupubbenassa parivāro mahā ahoṣi, pañca antevāsikasatāni ahesuṃ. Athekadivasaṃ te tāpasā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā “ācariya, vassārattasamaye himavantato otarivā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ gacchāma, evaṃ no sarīraṇca thiraṃ bhavissati, jaṅghavīhāro ca kato bhavissati”ti āhaṃsu. Te “tena hi tumhe gacchatha, ahaṃ idheva vasissāmi”ti vutte taṃ vanditvā himavantā otarivā cārikaṃ caramānā bārānasiṃ patvā rājuyyāne vasīṃsu. Tesāṃ mahāsakkārasammāno ahoṣi. Athekadivasaṃ bārānasiyaṃ santhāgāre sannipatite mahājānakāye maṅgalapañho samuṭṭhāti. Sabbhaṃ paccuppannavatthunayeneva veditabbaṃ.

Tadā pana manussānaṃ kaṅkhaṃ chinditvā maṅgalapañhaṃ kathetuṃ samatthaṃ apassanto mahājāno uyyānaṃ gantvā isigaṇaṃ maṅgalapañhaṃ pucchi. Isayo rājānaṃ āmantetvā “mahārāja, mayaṃ etaṃ kathetuṃ na sakkhissāma, apica kho amhākaṃ ācariyo rakkhitatāpaso nāma mahāpañño himavante vasati, so sadevakassa lokassa cittaṃ gahetvā etaṃ maṅgalapañhaṃ kathessati”ti vadiṃsu. Rājā “bhante, himavanto nāma dūre duggamova, na sakkhissāma mayaṃ tattha gantuṃ, sādhu vata tumheyeva ācariyassa santikaṃ gantvā pucchitvā uggaṇhitvā punāgantvā amhākaṃ kathethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā katapaṭṭisanthārā ācariyena rañño dhammikabhāve janapadacāritte ca pucchite taṃ diṭṭhamaṅgalādīnaṃ uppattim ādito paṭṭhāya kathetvā rañño yācanāya ca attano pañhasavanatthaṃ āgatabhāvaṃ pakāsetvā “sādhu no bhante, maṅgalapañhaṃ pākataṃ katvā kathethā”ti yāciṃsu. Tato jeṭṭhantevāsiko ācariyaṃ pucchanto paṭṭhamaṃ gāthamāha –

155. “Kiṃsu naro jappamadhicca kāle, kaṃ vā vijjaṃ katamaṃ vā sutānaṃ;
So macco asmiṇca paramhi loke, kathaṃ karo sotthānena gutto”ti.

Tattha **kāleti** maṅgalapatthanakāle. **Vijjanti** vedaṃ. **Sutānanti** sikkhitabbayuttakapariyattīnaṃ. **Asmiṇcāti** ettha **cāti** nipātamattaṃ. **Sotthānenāti** sotthibhāvāvahena maṅgalena. Idaṃ vuttaṃ hoti – “ācariya, puriso maṅgalaṃ icchanto maṅgalakāle kiṃsu nāma jappanto tīsu vedesu kataraṃ vā vedaṃ kataraṃ vā sutānaṃ antare sutapariyattim adhiyitvā so macco imasmiṇca loke paramhi ca kathaṃ karo etesu jappādīsu kiṃ kena niyāmena karonto sotthānena niraparādhamaṅgalena gutto rakkhito hoti, taṃ ubhaya lokahitaṃ gahetvā ṭhitamaṅgalaṃ amhākaṃ kathehi”ti.

Evaṃ jeṭṭhantevāsikena maṅgalapañhaṃ puṭṭho mahāsatto devamanussānaṃ kaṅkhaṃ chindanto “idañcidañca maṅgala”nti buddhalīlāya maṅgalaṃ kathento āha –

156. “Yassa devā pitaro ca sabbe, sarīsapā sabbabhūtāni cāpi;
Mettāya niccaṃ apacitāni honti, bhūtesu ve sothhānaṃ tadāhū”ti.

Tattha **yassāti** yassa puggalassa. **Devāti** bhummadeve ādiṃ katvā sabbepi kāmāvacaradevā. **Pitaro cāti** tatuttari rūpāvacarabrahmāno. **Sarīsapāti** dīghajātikā. **Sabbabhūtāni cāpīti** vuttāvasesāni ca sabbānīpi bhūtāni. **Mettāya niccaṃ apacitāni hontīti** ete sabbe sattā dasadisāpharaṇavasena pavattāya appanāppattāya mettābhāvanāya apacitā honti. **Bhūtesu veti** taṃ tassa puggalassa sabbasattesu sothhānaṃ nirantaraṃ pavattaṃ niraparādhamāṅgalaṃ āhu. Mettāvihārī hi puggalo sabbesaṃ piyo hoti parūpakkamena avikopiyo. Iti so iminā māṅgalena rakkhito gopito hotīti.

Iti mahāsatto paṭhamaṃ māṅgalaṃ kathetvā dutiyādīni kathento –

157. “Yo sabbalokassa nivātavutti, itthīpumānaṃ sahadārakānaṃ;
Khantā duruttānamappaṭikūlavādī, adhivāsanaṃ sothhānaṃ tadāhu.
158. “Yo nāvajānāti sahāyamatte, sippena kulyāhi dhanena jaccā;
Rucipaṅṅo atthakāle matīmā, sahāyesu ve sothhānaṃ tadāhu.
159. “Mittāni ve yassa bhavanti santo, saṃvissatthā avisaṃvādakassa;
Na mittadubbhī saṃvibhāgī dhanena, mittesu ve sothhānaṃ tadāhu.
160. “Yassa bhariyā tulyavayā samaggā, anubbatā dhammakāmā pajātā;
Kolīniyā sīlavatī patibbatā, dāresu ve sothhānaṃ tadāhu.
161. “Yassa rājā bhūtapati yasassī, jānāti soceyyaṃ parakkamañca;
Advejjhatā suhadayaṃ mamanti, rājūsu ve sothhānaṃ tadāhu.
162. “Annañca pānañca dadāti saddho, mālañca gandhañca vilepanañca;
Pasannacitto anumodamāno, saggesu ve sothhānaṃ tadāhu.
163. “Yamariyadhammena punanti vuddhā, ārādhitā samacariyāya santo;
Bahussutā isayo sīlavanto, arahantamajjhe sothhānaṃ tadāhū”ti. –

Imā gāthā abhāsi.

Tattha **nivātavuttīti** muducittatāya sabbalokassa nīcavutti hoti. **Khantā duruttānanti** parehi vuttānaṃ duṭṭhavačanānaṃ adhivāsako hoti. **Appaṭikūlavādīti** “akkocchi maṃ, avadhi ma”nti yugaggāhaṃ akaronto anukūlameva vadati. **Adhivāsanaṃ** idaṃ adhivāsanaṃ tassa sothhānaṃ niraparādhamāṅgalaṃ paṇḍitā vadanti.

Sahāyamatteti sahāye ca sahāyamatte ca. Tattha sahapamaṃsukīlītā sahāyā nāma, dasa dvādasa vassāni ekato vutthā sahāyamattā nāma, te sabbepi “ahaṃ sippavā, ime nisippā”ti evaṃ sippena vā “ahaṃ kulīno, ime na kulīnā”ti evaṃ kulasampattisaṅkhātāhi kulyāhi vā, “ahaṃ aḍḍho, ime duggatā”ti evaṃ dhanena vā, “ahaṃ jātisampanno, ime dujjātā”ti evaṃ jaccā vā nāvajānāti. **Rucipaṅṅoti** sādhuṃ paṅṅo sundarapaṅṅo. **Atthakāleti** kassacideva atthassa kāraṇassa uppannakāle. **Matīmāti** taṃ taṃ atthaṃ paricchinditvā vicāraṇasamatthātāya matīmā hutvā te sahāye nāvajānāti. **Sahāyesūti** taṃ tassa anāvajānaṃ sahāyesu sothhānaṃ nāmāti porāṇakapaṇḍitā āhu. Tena hi so niraparādhamāṅgalena idhaloke ca paraloke ca gutto hoti. Tattha paṇḍite sahāye nissāya sothhibhāvo **kusanālijātakena** (jā. 1.1.121 ādayo) kathetabbo.

Santoti paṇḍitā sappurisā yassa mittāni bhavanti. **Samvissatthāti** gharaṃ pavisitvā

icchiticchitasseva gahaṇavasena vissāsamāpannā. **Avisaṃvādakassā**ti avisaṃvādanasīlassa. **Na mittadubbhī**ti yo ca mittadubbhī na hoti. **Samvibhāgī dhanenā**ti attano dhanena mittānaṃ samvibhāgaṃ karoti. **Mittesū**ti mitte nissāya laddhabbaṃ tassa taṃ mittesu sothhānaṃ nāma hoti. So hi evarūpehi mittehi rakkhito sothhiṃ pāpuṇāti. Tattha mitte nissāya sothhibhāvo **mahāukkusajātakādī**hi (jā. 1.14.44 ādayo) kathetabbo.

Tulyavayāti samānavayā. **Samaggā**ti samaggavāsā. **Anubbatā**ti anuvattitā. **Dhammakāmā**ti tividhasucaritadhammaṃ roceti. **Pajā**tāti vijāyinī, na vañjhā. **Dāresū**ti etehi sīlaguṇehi samannāgate mātugāme gehe vasante sāmikassa sothhi hotīti paṇḍitā kathenti. Tattha sīlavantaṃ mātugāmaṃ nissāya sothhibhāvo **maṇicorajātaka-** (jā. 1.2.87 ādayo) **sambūlajātaka-** (jā. 1.16.297 ādayo) **khaṇḍahārajātakehi** (jā. 2.22.982 ādayo) kathetabbo.

Soceyyanti sucibhāvaṃ. **Advejjhatā**ti advejjhatāya na esa mayā saddhiṃ bhijjitvā dvidhā bhavissatīti evaṃ advejjhabhāvena yaṃ jānāti. **Suhadayaṃ mamanti** suhado ayaṃ mamanti ca yaṃ jānāti. **Rājūsu veti** evaṃ rājūsu sevakānaṃ sothhānaṃ nāmāti paṇḍitā kathenti. **Dadāti saddhoti** kammaṇca phalaṇca saddahitvā dadāti. **Saggesu veti** evaṃ sagge devaloke sothhānaṃ niraparādhamāṅgalanti paṇḍitā kathenti, taṃ petavatthuvimānavatthūhi vitthāretvā kathetabbaṃ.

Punanti vuddhāti yaṃ puggalaṃ ñāṇavuddhā ariyadhammena punanti parisodhenti. **Samacariyāyā**ti sammāpaṭipattiyā. **Bahussutā**ti paṭivedhabahussutā. **Isayoti** esitaguṇā. **Sīlavantoti** ariyasīlena samannāgatā. **Arahantamajjheti** arahantānaṃ majjhe paṭilabhitabbaṃ taṃ sothhānanti paṇḍitā kathenti. Arahanto hi attanā paṭividdhamaggaṃ ācikkhitvā paṭipādentā ārādhakaṃ puggalaṃ ariyamaggena punanti, sopi arahāva hoti.

Evaṃ mahāsatto arahattena desanāya kūṭaṃ gaṇhanto aṭṭhahi gāthāhi aṭṭha mahāmaṅgalāni kathetvā tesaññeva maṅgalānaṃ thutiṃ karonto osānagāthamāha –

164. “Etāni kho sothhānāni loke, viññūppasatthāni sukhudrayāni;
Tānīdha sevetha naro sapañño, na hi maṅgale kiñcanamatthi sacca”nti.

Tattha **na hi maṅgale**ti tasmim̐ pana diṭṭhasutamutappabhede maṅgale kiñcanaṃ ekamaṅgalampi saccaṃ nāma natthi, nibbānameva panekaṃ paramatthasaccanti.

Isayo tāni maṅgalāni sutvā sattaṭṭhadivasaccayena ācariyaṃ āpucchitvā tattheva agamaṃsu. Rājā tesam̐ santikaṃ gantvā pucchi. Te tassa ācariyena kathitaniyāmena maṅgalapañhaṃ kathetvā himavantameva āgamaṃsu. Tato paṭṭhāya loke maṅgalaṃ pākaṭaṃ ahoṣi. Maṅgalesu vattitvā matamatā saggapathaṃ pūresuṃ. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā isigaṇaṃ ādāya brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ maṅgalapañhaṃ kathesi”nti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā isigaṇo buddhapaṇḍitā ahoṣi, maṅgalapañhapucchako jeṭṭhantevāsiko sārīputto, ācariyo pana ahameva ahoṣi”nti.

Mahāmaṅgalajātakavaṇṇanā pannarasamā.

[454] 16. Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā

Uṭṭhehi kaṇhāti idaṃ satthā jetavane viharanto mataputtaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. Vatthu maṭṭhakunḍalisadisameva. Idha pana satthā taṃ upāsakaṃ “kiṃ, upāsaka, socasī”ti vatvā “āma, bhante”nti vutte “upāsaka, porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā mataputtaṃ nānusocim̐sū”ti vatvā tena yācīto atītaṃ āhari.

Atīte uttarapathe kaṃsabhogē asitañjananagare mahākāṃso nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa kaṃso

ca, upakaṃso cāti dve puttā ahesuṃ, devagabbhā nāma ekā dhītā. Tassā jātadivase nemittakā brāhmaṇā “etissā kucchiyaṃ nibbattaputtā kaṃsagottaṃ kaṃsavamaṃsaṃ nāsessanti”ti byākarimsu. Rājā balavasinehena dhītaraṃ viṇasetuṃ nāsakkhi, “bhātaro jānissanti”ti yāvatāyukaṃ ṭhatvā kālamakāsi. Tasmim̄ kālakate kaṃso rājā ahoṣi, upakaṃso uparājā. Te cintayimsu “sace mayaṃ bhaginiṃ nāsessāma, gārayhā bhavissāma, etaṃ kassaci adatvā nissāmikaṃ katvā paṭijaggissāmā”ti. Te ekathūṇakaṃ pāsādaṃ kāretvā taṃ tattha vasāpesuṃ. Nandigopā nāma tassā paricārikā ahoṣi. Andhakaveṇḍo nāma dāso tassā sāmiko ārakkhamakāsi.

Tadā uttaramadhurāya mahāsāgaro nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa sāgaro, upasāgaro cāti dve puttā ahesuṃ. Tesu pitu accayena sāgaro rājā ahoṣi, upasāgaro uparājā. So upakaṃsassa sahāyako ekācariyakule ekato uggahitasippo. So sāgarassa bhātu antepure dubbhitvā bhāyamāno palāyitvā kaṃsabhoge upakaṃsassa santikaṃ agamāsi. Upakaṃso taṃ rañño dassesi, rājā tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So rājupaṭṭhānaṃ gacchanta devagabbhāya nivāsaṃ ekathambhaṃ pāsādaṃ disvā “kasseso nivāso”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā devagabbhāya paṭibaddhacitto ahoṣi. Devagabbhāpi ekadivasāṃ taṃ upakaṃsena saddhiṃ rājupaṭṭhānaṃ āgacchantaṃ disvā “ko eso”ti pucchitvā “mahāsāgarassa putto upasāgaro nāmā”ti nandigopāya santikā sutvā tasmim̄ paṭibaddhacittā ahoṣi. Upasāgaro nandigopāya lañjaṃ datvā “bhagini, sakkhissasi me devagabbhaṃ dassetu”nti āha. Sā “na etaṃ sāmī, garuka”nti vatvā taṃ kāraṇaṃ devagabbhāya ārocesi. Sā pakatiyāva tasmim̄ paṭibaddhacittā taṃ vacanaṃ sutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā nandigopā upasāgarassa saññaṃ datvā rattibhāge taṃ pāsādaṃ āropesi. So devagabbhāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Atha nesāṃ punappunaṃ saṃvāsena devagabbhā gabbhaṃ paṭilabhi.

Aparabhāge tassā gabbhapatiṭṭhānaṃ pākāṭaṃ ahoṣi. Bhātaro nandigopaṃ pucchiṃsu, sā abhayaṃ yācitvā taṃ antaraṃ kathesi. Te sutvā “bhaginiṃ nāsetuṃ na sakkā, sace dhītaraṃ vijāyissati, tampi na nāsessāma, sace pana putto bhavissati, nāsessāmā”ti cintetvā devagabbhaṃ upasāgarasseva adāṃsu. Sā paripuṇṇagabbhā dhītaraṃ vijāyi. Bhātaro sutvā haṭṭhatuṭṭhā tassā “añjanadevī”ti nāmaṃ karimsu. Tesāṃ bhogavaḍḍhamānaṃ nāma bhogagāmaṃ adāṃsu. Upasāgaro devagabbhaṃ gahetvā bhogavaḍḍhamānagāme vasi. Devagabbhāya punapi gabbho patiṭṭhāsi, nandigopāpi taṃ divasameva gabbhaṃ paṭilabhi. Tāsu paripuṇṇagabbhāsu ekadivasameva devagabbhā puttaṃ vijāyi, nandigopā dhītaraṃ vijāyi. Devagabbhā puttassa viṇāsanabhayena puttaṃ nandigopāya rahassena pesetvā tassā dhītaraṃ āharāpesi. Tassā vijātabhāvaṃ bhātikānaṃ ārocesuṃ. Te “puttaṃ vijātā, dhītara”nti pucchitvā “dhītara”nti vutte “tena hi poseṭhā”ti āhaṃsu. Etenupāyena devagabbhā dasa putte vijāyi, dasa dhītaro nandigopā vijāyi. Dasa puttā nandigopāya santike vaḍḍhanti, dhītaro devagabbhāya. Taṃ antaraṃ koci na jānāti. Devagabbhāya jeṭṭhaputto vāsudevo nāma ahoṣi, dutiyo baladevo, tatiyo candadevo, catuttho sūriyadevo, pañcama aggidevo, chaṭṭho varuṇadevo, sattamo ajjuno, aṭṭhama pajjuno, navamo ghaṭapaṇḍito, dasama ānkuro nāma ahoṣi. Te andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā ceṭakāti pākāṭā ahesuṃ.

Te aparabhāge vuddhimanvāya thāmabalasampannā kakkhaḷā pharusā hutvā vilopaṃ karontā vicaranti, rañño gacchante paṇṇākārepi vilumpanteva. Manussā sannipatitvā “andhakaveṇḍadāsaputtā dasa bhātikā raṭṭhaṃ vilumpanti”ti rājāṅgaṇe upakkosimsu. Rājā andhakaveṇḍaṃ pakkosāpetvā “kasmā puttehi vilopaṃ kārāpesi”ti tajjesi. Evaṃ dutiyampi tatiyampi manussehi upakkose kate rājā taṃ santajjesi. So maraṇabhayabhīto rājānaṃ abhayaṃ yācitvā “deva, ete na mayhaṃ puttā, upasāgarassa puttā”ti taṃ antaraṃ ārocesi. Rājā bhīto “kena te upāyena gaṇhāmā”ti amacce pucchitvā “ete, deva, mallayuddhavittakā, nagare yuddhaṃ kāretvā tattha ne yuddhamaṇḍalaṃ āgate gāhāpetvā māressāmā”ti vutte cārurañca, muṭṭhikañcāti dve malle poseṭvā “ito sattame divase yuddhaṃ bhavissati”ti nagare bheriṃ carāpetvā rājāṅgaṇe yuddhamaṇḍalaṃ sajjāpetvā akkhavāṭaṃ kāretvā yuddhamaṇḍalaṃ alaṅkārepetvā dhajapaṭākāṃ bandhāpesi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Cakkācikkāṃ mañcātimañcaṃ bandhitvā cāruramuṭṭhikā yuddhamaṇḍalaṃ āgantvā vaggantā gajjantā apphoṭentā vicarimsu. Dasa bhātikāpi āgantvā rajakavīthiṃ vilumpitvā vaṇṇasātake nivāsetvā gandhāpaṇesu gandhaṃ, mālākārāpaṇesu mālāṃ vilumpitvā vilittagattā māladhārino katakaṇṇapūrā vaggantā gajjantā apphoṭentā

yuddhamaṇḍalam pavisiṃsu.

Tasmiṃ khaṇe cāruro appoṭento vicarati. Baladevo taṃ disvā “na naṃ hatthena chupissāmī”ti hatthisālato mahantaṃ hatthiyottaṃ āharitvā vaggitvā gajjitvā yottaṃ khipitvā cāruraṃ udare vethetvā dve yottaḷoṭiyo ekato katvā vattetvā ukkhipitvā sīsamatthake bhametvā bhūmiyaṃ pothetvā bahi akkhavāṭe khipi. Cārure mate rājā muṭṭhikamallaṃ āṇāpesi. So utṭhāya vaggitvā gajjitvā appoṭesi. Baladevo taṃ pothetvā aṭṭhīni saṅcuṇṇetvā “amallomhi, amallomhi”ti vadantameva “nāhaṃ tava mallabhāvaṃ vā amallabhāvaṃ vā jānāmī”ti hatthe gahetvā bhūmiyaṃ pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā bahi akkhavāṭe khipi. Muṭṭhiko maranto “yakkho hutvā taṃ khāditaṃ labhissāmī”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. So kālamattikaataviyaṃ nāma yakkho hutvā nibbatti. Rājā “gaṇhatha dasa bhātike ceṭake”ti utṭhahi. Tasmiṃ khaṇe vāsudevo cakkaṃ khipi. Taṃ dvinnampi bhātikānaṃ sīsāni pātesi. Mahājano bhītatasito “avassayā no hothā”ti tesam pādesu patitvā nipajji. Te dvepi mātule māretvā asitaṇṇananagare rajjaṃ gahetvā māṭāpitāro tattha katvā “sakalajambudīpe rajjaṃ gaṇhissāmā”ti nikkhamitvā anupubbena kālayonakaraṇṇo nivāsaṃ ayujjhanagaraṃ gantvā taṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ parikhārukkhagahanaṃ viddhaṃsetvā pākāraṃ bhinditvā rājānaṃ gahetvā taṃ rajjaṃ attano hatthagataṃ katvā dvāravatiṃ pāpuṇiṃsu. Tassa pana nagarassa ekato samuddo ekato pabbato, amanussapariggahitaṃ kira taṃ ahosi.

Tassa ārakkhaṃ gahetvā ṭhitayakkho paccāmitte disvā gadrabhavesena gadrabharavaṃ ravati. Tasmiṃ khaṇe yakkhānubhāvena sakalanagaraṃ uppattitvā mahāsamudde ekasmiṃ dīpake tiṭṭhati. Paccāmittesu gatesu punāgantvā sakatṭhāneyeva patiṭṭhāti. Tadāpi so gadrabho tesam dasannaṃ bhātikānaṃ āgamaṃ ṇātvā gadrabharavaṃ ravi. Nagaraṃ uppattitvā dīpake patiṭṭhāya tesu nagaraṃ adisvā nivattantesu punāgantvā sakatṭhāne patiṭṭhāsi. Te puna nivattiṃsu, punapi gadrabho tatheva akāsi. Te dvāravatinagare rajjaṃ gaṇhituṃ asakkontā kaṇhadīpāyanassa isino santikaṃ gantvā vanditvā “bhante, mayaṃ dvāravatiyaṃ rajjaṃ gahetuṃ na sakkoma, ekaṃ no upāyaṃ karothā”ti pucchitvā “parikhāpiṭṭhe asukasmiṃ nāma ṭhāne eko gadrabho carati. So hi amitte disvā viravati, tasmiṃ khaṇe nagaraṃ uppattitvā gacchati, tumhe tassa pāde gaṇhatha, ayaṃ vo nipphajjanūpāyo”ti vutte tāpasam vanditvā gantvā gadrabhassa pādesu gahetvā nipatitvā “sāmi, ṭhapetvā tumhe añño amhākaṃ avassayo natthi, amhākaṃ nagaraṃ gaṇhanakāle mā ravitthā”ti yāciṃsu. Gadrabho “na sakkā na viravituṃ, tumhe pana paṭhamataraṃ āgantvā cattāro janā mahantāni ayaṇṅalāni gahetvā catūsu nagaradvāresu mahante ayakhāṇuke bhūmiyaṃ ākoṭetvā nagarassa uppattanakāle naṅgalāni gahetvā naṅgalabaddhaṃ ayasaṅkhalikaṃ ayakhāṇuke bandheyyātha, nagaraṃ uppattituṃ na sakkhissatī”ti āha.

Te “sādhū”ti vatvā tasmiṃ aviravanteyeva naṅgalāni ādāya catūsu nagaradvāresu khāṇuke bhūmiyaṃ ākoṭetvā aṭṭhaṃsu. Tasmiṃ khaṇe gadrabho viravi, nagaraṃ uppattitumārabhi. Catūsu dvāresu ṭhitā catūhi ayaṇṅalehi gahetvā naṅgalabaddhā ayasaṅkhalikā khāṇukesu bandhiṃsu, nagaraṃ uppattituṃ nāsakkihi. Dasa bhātikā tato nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ māretvā rajjaṃ gaṇhiṃsu. Evaṃ te sakalajambudīpe tesatṭhiyā nagarasahassee sabbarājāno cakkena jīvitakkhayaṃ pāpetvā dvāravatiyaṃ vasamānā rajjaṃ dasa koṭṭhāse katvā vibhajiṃsu, bhaginiṃ pana añjanadeviṃ na sariṃsu. Tato puna “ekādasa koṭṭhāse karomā”ti vutte aṅkuro “mama koṭṭhāsaṃ tassā detha, ahaṃ vohāraṃ katvā jīvissāmi, kevalaṃ tumhe attano janapade mayhaṃ suṅkaṃ vissajjethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampatiṇṇitvā tassa koṭṭhāsaṃ bhaginiyā datvā saddhiṃ tāya nava rājāno dvāravatiyaṃ vasimṃsu. Aṅkuro pana vaṇijjamakāsi. Evaṃ tesu aparāparaṃ puttadhītāhi vaḍḍhamānesu addhāne gate māṭāpitāro kālamakaṃsu.

Tadā kira manussānaṃ vīsativassasahassāyukakālo ahosi. Tadā vāsudevamahārājassa eko putto kālamakāsi. Rājā sokapareto sabbakiccāni pahāya maṅcassa aṇaṇiṃ pariggahetvā vilapanto nipajji. Tasmiṃ kāle ghaṭapaṇḍito cintesi “ṭhapetvā maṃ añño koci mama bhātu sokaṃ harituṃ samattho nāma natthi, upāyenassa sokaṃ harissāmī”ti. So ummattakavesaṃ gahetvā “sasaṃ me detha, sasaṃ me dethā”ti ākāsaṃ ullokento sakalanagaraṃ vicari. “Ghaṭapaṇḍito ummattako jāto”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Tasmiṃ kāle rohiṇeyyo nāma amacco vāsudevāraṇṇo santikaṃ gantvā tena saddhiṃ kathaṃ

samuṭṭhāpento paṭhamam gāthamāha –

165. “Uṭṭhehi kaṇha kiṃ sesi, ko attho supanena te;
Yopi tuyhaṃ sako bhātā, hadayaṃ cakkhu ca dakkhiṇaṃ;
Tassa vātā balīyanti, ghaṭo jappati kesavā”’ti.

Tattha **kaṇhā**ti gottenālapati, kaṇhāyanagotto kiresa. **Ko attho**ti katarā nāma vaḍḍhi. **Hadayaṃ cakkhu ca dakkhiṇaṃ**ti hadayena ceva dakkhiṇacakkhunā ca samānoti attho. **Tassa vātā balīyanti**ti tassa hadayaṃ apasmāravātā avattharanti attho. **Jappati**ti “sasam me dethā”’ti vippalapati. **Kesavā**ti so kira kesasobhanatāya “kesavā”’ti paññāyittha, tena taṃ nāmenālapati.

Evam amaccena vutte tassa ummattakabhāvaṃ ñatvā sathā abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha –

166. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, rohiṇeyyassa kesavo;
Taramānarūpo vuṭṭhāsi, bhātusokena aṭṭito”’ti.

Rājā uṭṭhāya sīghaṃ pāsādā otaritvā ghaṭapaṇḍitassa santikaṃ gantvā ubhosu hatthesu daḷhaṃ gahetvā tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha –

167. “Kiṃ nu ummattarūpova, kevalaṃ dvārakaṃ imaṃ;
Saso sasoti lapasi, ko nu te sasamāharī”’ti.

Tattha **kevalaṃ dvārakaṃ imanti** kasmā ummattako viya hutvā sakalaṃ imaṃ dvāravatinagaraṃ vicaranto “saso saso”’ti lapasi. Ko tava sasam hari, kena te saso gahitoti pucchati.

So rañña evaṃ vuttepi punappunaṃ tadeva vacanaṃ vadati. Rājā puna dve gāthā abhāsi –

168. “Sovaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ, lohamayaṃ atha rūpiyāmayaṃ;
Sankhasilāpavāḷamayaṃ, kārayissāmi te sasam.

169. “Santi aññepi sasakā, araññe vanagocarā;
Tepi te ānayissāmi, kīdisaṃ sasamicchasi”’ti.

Tatrāyaṃ sankhepattho – tesu suvaṇṇamayādīsu yaṃ icchasi, taṃ vada, ahaṃ te kāretvā dassāmi, athāpi te na rocesi, aññepi araññe vanagocarā sasakā atthi, tepi te ānayissāmi, vada bhadramukha, kīdisaṃ sasamicchasi.

Rañño kathaṃ sutvā ghaṭapaṇḍito chaṭṭhaṃ gāthamāha –

170. “Na cāhamete icchāmi, ye sasā pathavissitā;
Candato sasamicchāmi, taṃ me ohara kesavā”’ti.

Tattha **oharā**ti otārehi.

Rājā tassa kathaṃ sutvā “nissamsayaṃ me bhātā ummattakova jāto”’ti domanassappatto sattamaṃ gāthamāha –

171. “So nūna madhuraṃ ñāti, jīvitaṃ vijahissasi;
Apatthiyaṃ yo patthayasi, candato sasamicchasi”’ti.

Tattha **ñātī**ti kaniṭṭhaṃ ālapanto āha. Idaṃ vuttaṃ hoti – “tāta, mayhaṃ piyañāti so tvaṃ nūna atimadhuraṃ attano jīvitaṃ vijahissasi, yo apatthetabbaṃ patthayasī”ti.

Ghaṭapaṇḍito rañño vacanaṃ sutvā niccalo ṭhatvā “bhātika, tvaṃ candato sasakaṃ patthentassa taṃ alabhitvā jīvitaṃ kkhaya bhāvaṃ jānanto kiṃ kāraṇā mataputtaṃ anusocasi”ti vatvā aṭṭhamāṃ gāthamāha –

172. “Evaṃ ce kaṇha jānāsi, yadaññamanusāsasi;
Kasmā pure mataṃ puttaṃ, ajjāpi manusocasi”ti.

Tattha **evanti** idaṃ alabbhaneyyaṭṭhānaṃ nāma na patthetabbanti yadi evaṃ jānāsi. **Yadaññamanusāsasī**ti evaṃ jānantova yadi aññaṃ anusāsasīti attho. **Pureti** atha kasmā ito catumāsamatthake mataputtaṃ ajjāpi anusocasīti vadati.

Evaṃ so antaravīthiyaṃ ṭhitakova “bhātika, ahaṃ tāva paññāyamānaṃ patthemi, tvaṃ pana apaññāyamānassa socasi”ti vatvā tassa dhammaṃ desento puna dve gāthā abhāsi –

173. “Yaṃ na labbhā manussena, amanussena vā puna;
Jāto me mā marī putto, kuto labbhā alabbhiyaṃ.
174. “Na mantā mūlabhesajjā, osadhehi dhanena vā;
Sakkā ānayituṃ kaṇha, yaṃ petamanusocasi”ti.

Tattha **yanti** bhātika yaṃ evaṃ jāto me putto mā marīti manussena vā devena vā puna na labbhā na sakkā laddhuṃ, taṃ tvaṃ patthesi, tadetaṃ kuto labbhā kena kāraṇena sakkā laddhuṃ, na sakkāti dīpeti. Kasmā? Yasmā alabbhiyaṃ, alabbhaneyyaṭṭhānañhi nāmetanti attho. **Mantā**ti mantapayogena. **Mūlabhesajjā**ti mūlabhesajjena. **Osadhehi**ti nānāvidhosadhehi. **Dhanena vā**ti koṭṭisatasankhyenapi dhanena vā. Idaṃ vuttaṃ hoti – “yaṃ tvaṃ petamanusocasi, taṃ etehi mantapayogādīhi ānetuṃ na sakkā”ti.

Rājā taṃ sutvā “yuttaṃ, tāta, sallakkhitaṃ me, mama sokaharaṇatthāya tayā idaṃ kata”nti ghaṭapaṇḍitaṃ vaṇṇento catasso gāthā abhāsi –

175. “Yassa etādisā assu, amaccā purisapaṇḍitā;
Yathā nijjhāpaye ajja, ghaṭo purisapaṇḍito.
176. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ;
Vārinā viya osiñcaṃ, sabbhaṃ nibbāpaye daraṃ.
177. “Abbahī vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ;
Yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.
178. “Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo;
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna mānavā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya sankhepattho – yathā yena kāraṇena ajja maṃ puttasokaparetāṃ ghaṭo purisapaṇḍito sokaharaṇatthāya nijjhāpaye nijjhāpesi bodhesi. Yassa aññassapi etādisā purisapaṇḍitā amaccā assu, tassa kuto sokoti. Sesagāthā vuttatthāyeva.

Avasāne –

179. “Evam karonti sappañña, ye honti anukampakā;
Nivattayanti sokamhā, ghaṭo jeṭṭhamva bhātara”nti. –

Ayaṃ abhisambuddhagāthā uttānatthāyeva.

Evam ghaṭakumārena vītasoke kate vāsudeve rajjam anusāsante dīghassa addhuno accayena dasabhātikaputtā kumārā cintayimṣu “kaṇhadīpāyanam ‘dibbacakkhuko’ti vadanti, vīmaṃsissāma tāva na”nti. Te ekaṃ daharakumāram alaṅkaritvā gabbhiniākārena dassetvā udare masūrakam bandhitvā tassa santikam netvā “bhante, ayaṃ kumārikā kiṃ vijāyissatī”ti pucchimṣu. Tāpaso “dasabhātikarājūnam vināsakālo patto, mayham nu kho āyusaṅkhāro kīdiso hotī”ti olokento “ajjeva maraṇam bhavissatī”ti ṇatvā “kumārā iminā tumhākam ko attho”ti vatvā “kathetheva no, bhante”ti nibaddho “ayaṃ ito sattame divase khadiraghaṭikam vijāyissati, tāya vāsudevakulam nassissati, apica kho pana tumhe tam khadiraghaṭikam gahetvā jhāpetvā chārikam nadiyam pakkhipeyyāthā”ti āha. Atha nam te “kūṭajaṭila, puriso vijāyanako nāma natthī”ti vatvā tantarajjukam nāma kammakaraṇam katvā tattheva jīvitakkhayam pāpayimṣu. Rājāno kumāre pakkosāpetvā “kiṃ kāraṇā tāpasam mārayitthā”ti pucchitvā sabbam sutvā bhītā tassa ārakkham datvā sattame divase tassa kucchito nikkhantam khadiraghaṭikam jhāpetvā chārikam nadiyam khipimṣu. Sā nadiyā vuyhamānā mukhadvāre ekapasse laggi, tato erakam nibbatti.

Athekadivasam te rājāno “samuddakīlam kīlissāmā”ti mukhadvāram gantvā mahāmaṇḍapam kārapetvā alaṅkatamaṇḍape khādantā pivantā kīlāvaseneva pavattahatthapādaparāmāsā dvidhā bhijjivā mahākalaham karimṣu. Atheko aññaṃ muggaram alabhanto erakavanato ekaṃ erakapattam gaṇhi. Tam gahitamattameva khadiramusalam ahosi. So tena mahājanam pothesi. Athaññehi sabbehi gahitagahitam khadiramusalameva ahosi. Te aññaṃaññaṃ paharivā mahāvināsam pāpuṇimṣu. Tesu mahāvināsam vinassantesu vāsudevo ca baladevo ca bhaginī añjanadevī ca purohito cāti cattāro janā ratham abhiruhitvā palāyimṣu, sesā sabbepe vinaṭṭhā. Tepi cattāro rathena palāyantā kālamattikaatāvim pāpuṇimṣu. So hi mutṭhikamallo patthanam katvā yakkho hutvā tattha nibbato baladevassa āgatabhāvam ṇatvā tattha gāmam māpetvā mallavesam gahetvā “ko yujjhitukāmo”ti vagganto gajjanto apphoṭento vicari. Baladevo tam disvāva “bhātika, aham iminā saddhim yujjhissāmī”ti vatvā vāsudeve vārenteyeva rathā oruyha tassa santikam gantvā vagganto gajjanto apphoṭesi. Atha nam so pasāritahattheyeva gahetvā mūlakandaṃ viya khādi. Vāsudevo tassa matabhāvam ṇatvā bhaginiṅca purohitaṅca ādāya sabbarattim gantvā sūriyodaye ekaṃ paccantagāmam patvā “āharam pacitvā āharathā”ti bhaginiṅca purohitaṅca gāmam pahīṇitvā sayam ekasmim gacchantare paṭicchanno nipajji.

Atha nam jarā nāma eko luddako gaccham calantam disvā “sūkaro ettha bhavissatī”ti saññāya sattim khipitvā pāde vijjhivā “ko maṃ vijjhi”ti vutte manussassa viddhabhāvam ṇatvā bhīto palāyituṃ ārabhi. Rājā satim paccupaṭṭhapetvā uṭṭhāya “mātula, mā bhāyi, ehi”ti pakkosivā āgataṃ “kosi nāma tva”nti pucchitvā “aham sāmī, jarā nāmā”ti vutte “jarāya viddho marissatīti kira maṃ porāṇā byākarimṣu, nissamsayam ajja mayā maritabba”nti ṇatvā “mātula, mā bhāyi, ehi pahāram me bandhā”ti tena pahāramukham bandhāpetvā tam uyyojesi. Balavavedanā pavattimṣu, itarehi ābhatam āharam paribhuñjitum nāsakki. Atha te āmantetvā “ajja aham marissāmi, tumhe pana sukhumālā aññaṃ kammam katvā jīvitum na sakkhissatha, imam vijjam sikkhathā”ti ekaṃ vijjam sikkhāpetvā te uyyojetvā tattheva jīvitakkhayam pāpuṇi. Evam añjanadevim ṭhapetvā sabbeva vināsam pāpuṇimṣūti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “upāsaka, evam porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānam katham sutvā attano puttasokam harimṣu, mā cintayī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rohiṇeyyo ānando ahosi, vāsudevo sārīputto, avasesā buddhāparisā, ghaṭapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Ghaṭapaṇḍitajātakavaṇṇanā soḷasamā.

Iti soḷasajātakapaṭimaṇḍitassa

Dasakanipātajātakassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Jātakuddānaṃ –

Catudvāro kaṇhuposō, saṅkha bodhi dīpāyano;
Nigrodha takkala dhamma-pālo kukkuṭa kuṇḍalī;
Bilāra cakka bhūri ca, maṅgala ghaṭa soḷasa.

Dasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasakanipāto

[455] 1. Mātuposakajātakavaṇṇanā

Tassa nāgassa vippavāsenāti idaṃ satthā jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu sāmajātakavatthusadisameva. Satthā pana bhikkhū āmantetvā “mā bhikkhave, etaṃ bhikkhuṃ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitā tiracchānayanoniyāṃ nibbattāpi mātaraṃ viyuttā sattāhaṃ nirāhāratāya sussamānā rājārahaṃ bhojanaṃ labhivāpi ‘mātaraṃ vinā na bhuñjissāmā’ ti mātaraṃ disvāva gocaraṃ gaṇhiṃsū” ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese hatthiyoniyāṃ nibbattitvā sabbaseto ahosi abhirūpo dassanīyo pāsādiko lakkhaṇasampanno asītihatthisahassaparivāro. So jarājīṇṇaṃ mātaraṃ posesi, mātā panassa andhā. So madhuramadhurāni phalāphalāni hatthīnaṃ datvā mātu santikaṃ pesesi. Hatthī tassā adatvā attanāva khādanti. So pariggaṇhanto taṃ pavattiṃ ñatvā “yūthaṃ chaḍḍetvā mātaraṃ meva possessāmī” ti rattibhāge aññesaṃ hatthīnaṃ ajānantānaṃ mātaraṃ gahetvā caṇḍoraṇapabbatapādaṃ gantvā ekaṃ naḷiniṃ upanissāya ṭhitāya pabbataguḥāyaṃ mātaraṃ ṭhapetvā posesi. Atheko bārāṇasivāsī vanacarako maggamūlho disaṃ vavatthapetuṃ asakkonto mahantena saddena paridevi. Bodhisatto tassa saddaṃ sutvā “ayaṃ puriso anātho, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yaṃ esa mayi ṭhite idha vinasseyyā” ti tassa santikaṃ gantvā taṃ bhayena palāyantaṃ disvā “ambho purisa, natthi te maṃ nissāya bhayaṃ, mā palāyi, kasmā tvaṃ paridevanto vicarasi” ti pucchitvā “sāmi, ahaṃ maggamūlho, ajja me sattamo divaso” ti vutte “bho purisa, mā bhāyi, ahaṃ taṃ manussapathe ṭhapessāmī” ti taṃ attano piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā araññaṃ nīharitvā nivatti. Sopi pāpo “nagaraṃ gantvā rañño āroccassāmī” ti rukkhasaññaṃ pabbatasaññaṃ karontova nikkhamitvā bārāṇasiṃ agamāsi.

Tasmiṃ kāle rañño maṅgalahatthī kālamakāsi. Rājā “sace kenaci katthaci opavayhaṃ kātuṃ yuttarūpo hatthī diṭṭho atthi, so ācikkhatū” ti bheriṃ carāpesi. So puriso rājānaṃ upasaṅkamitvā “mayā, deva, tumhākaṃ opavayho bhavituṃ yuttarūpo sabbaseto sīlavā hatthirājā diṭṭho, ahaṃ maggaṃ dassessāmi, mayā saddhiṃ hatthācariye pesetvā taṃ gaṇhāpethā” ti āha. Rājā “sādhū” ti “imaṃ maggadesakaṃ katvā araññaṃ gantvā iminā vuttaṃ hatthināgaṃ ānethā” ti tena saddhiṃ mahantena parivārena hatthācariyaṃ pesesi. So tena saddhiṃ gantvā bodhisattaṃ naḷiniṃ pavisitvā gocaraṃ gaṇhantaṃ passi. Bodhisattopi hatthācariyaṃ disvā “idaṃ bhayaṃ na aññato uppannaṃ, tassa purisassa santikā uppannaṃ bhavissati, ahaṃ kho pana mahābalo hatthisahassampi viddhamsetuṃ samattho homi, kujjhivā saraṭṭhakaṃ senāvāhanaṃ nāsetuṃ, sace pana kujjhissāmi, sīlaṃ me bhijjissati, tasmā ajja sattīhi koṭṭiyamānopi na kujjhissāmī” ti adhiṭṭhāya sīsaṃ nāmetvā niccalova aṭṭhāsi. Hatthācariyo padumasaraṃ otarivā tassa lakkhaṇasampattiṃ disvā “ehi puttā” ti rajatadāmasadisāya soṇḍāya gahetvā sattame divase bārāṇasiṃ pāpuṇi. Bodhisattamātā pana putte anāgacchante “putto me rājārajamahāmatādīhi nīto bhavissati, idāni tassa vippavāsena ayaṃ vanasaṇḍo vaḍḍhissati” ti paridevamānā dve gāthā abhāsi –

1. “Tassa nāgassa vippavāsena, virūḷho sallakī ca kuṭajā ca;
Kuruvindakaravīrā bhisasāmā ca, nivāte pupphitā ca kaṇikārā.
2. “Kocideva suvaṇṇakāyurā, nāgarājaṃ bharanti piṇḍena;
Yattha rājā rājakumāro vā, kavacamabhihessati achambhito”ti.

Tattha **virūḷhā**ti vaḍḍhitā nāma, natthettha saṃsayoti asaṃsayavasenevamāha. **Sallakī ca kuṭajā cāti** indasālarukkhā ca kuṭajarukkhā ca. **Kuruvindakaravīrā bhisasāmā cāti** kuruvindarukkhā ca karavīranāmakāni mahātiṇāni ca bhisāni ca sāmākāni cāti attho. Ete ca sabbe idāni vaḍḍhissantīti paridevati. **Nivāte**ti pabbatapāde. **Pupphitā**ti mama puttana sākhaṃ bhañjivā akhādiyamānā kaṇikārāpi pupphitā bhavissantīti vuttaṃ hoti. **Kocidevā**ti katthacideva gāme vā nagare vā. **Suvaṇṇakāyurā**ti suvaṇṇābharaṇā rājarājamahāmattā. **Bharanti piṇḍenā**ti ajja mātuposakaṃ nāgarājaṃ rājārahassa bhojanassa suvaḍḍhitena piṇḍena posenti. **Yatthā**ti yasmim nāgarāje rājā nisīditvā. **Kavacamabhihessatī**ti saṅgamaṃ pavisitvā paccāmittānaṃ kavacaṃ abhihanissati bhindissati. Idaṃ vuttaṃ hoti – “yattha mama putte nisinna rājā vā rājakumāro vā achambhito hutvā sapattānaṃ kavacaṃ hanissati, taṃ me puttaṃ nāgarājānaṃ suvaṇṇābharaṇā ajja piṇḍena bharanti”ti.

Hatthācariyopi antarāmaggeva rañño sāsanaṃ pesesi. Taṃ sutvā rājā nagaraṃ alaṅkārapesi. Hatthācariyo bodhisattaṃ katagandhaparibhaṇḍaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ hatthisālaṃ netvā vicitrasañiyā parikkhipāpetvā rañño ārocāpesi. Rājā nānaggarasabhojanaṃ ādāya gantvā bodhisattassa dāpesi. So “mātaraṃ vinā gocaraṃ na gaṇhissāmi”ti piṇḍaṃ na gaṇhi. Atha naṃ yācanto rājā tatiyaṃ gāthamāha –

3. “Gaṇhāhi nāga kabaḷaṃ, mā nāga kisako bhava;
Bahūni rājakiccāni, tāni nāga karissasī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha –

4. “Sā nūnasā kapaṇikā, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Tattha **sā nūnasā**ti mahārāja, nūna sā esā. **Kapaṇikā**ti puttaviyogena kapaṇā. **Khāṇunti** tattha tattha patitaṃ rukkhakaliṅgaram. **Ghaṭṭeti**ti paridevamānā tattha tattha pādena pothentī nūna pādena hanati. **Giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī**ti caṇḍoraṇapabbatābhimukhī, pabbatapāde paripphandaṃnāti attho.

Atha naṃ pucchanto rājā pañcamaṃ gāthamāha –

5. “Kā nu te sā mahānāga, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Bodhisatto chaṭṭhaṃ gāthamāha –

6. “Mātā me sā mahārāja, andhā aparīṇāyikā;
Khāṇuṃ pādena ghaṭṭeti, giriṃ caṇḍoraṇaṃ patī”ti.

Rājā chaṭṭhagāthāya tamatthaṃ sutvā muñcāpento sattamaṃ gāthamāha –

7. “Muñcathetaṃ mahānāgaṃ, yoyaṃ bharati mātaraṃ;
Sametu mātaraṃ nāgo, saha sabbehi ñātibhi”ti.

Tattha **yoyaṃ bharati**ti ayaṃ nāgo “ahaṃ, mahārāja, andhaṃ mātaraṃ posemi, mayā vinā

mayhaṃ mātā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissati, tāya vinā mayhaṃ issariyena attho natthi, ajja me mātu gocaraṃ alabhantiyā sattamo divaso’’ti vadati, tasmā yo ayaṃ mātaraṃ bharati, etaṃ mahānāgaṃ khippaṃ muñcatha. **Sabbehi nātibhīti** saddhiṃ esa mātaraṃ sametu samāgacchatūti.

Aṭṭhamanavamā abhisambuddhagāthā honti –

8. ‘‘Mutto ca bandhanā nāgo, muttamādāya kuñjaro;
Muhuttaṃ assāsavitvā, agamā yena pabbato.
9. ‘‘Tato so naḷiniṃ gantvā, sītaṃ kuñjarasevitaṃ;
Soṇḍāyūdakamāhatvā, mātaraṃ abhisiñcathā’’ti.

So kira nāgo bandhanā mutto thokaṃ vissamitvā rañño dasarājadhammagāthāya dhammaṃ desetvā ‘‘appamatto hohi, mahārājā’’ti ovādaṃ datvā mahājanena gandhamālādīhi pūjyamāno nagarā nikkhamitvā tadaheva taṃ padumasaraṃ patvā ‘‘mama mātaraṃ gocaraṃ gāhāpetvāva sayam gaṇhissāmī’’ti bahuṃ bhisamuḷālaṃ ādāya soṇḍapūraṃ udakaṃ gahetvā guhāleṇato nikkhamitvā guhādvāre nisinnāya mātuyā santikaṃ gantvā sattāhaṃ nirāhāratāya mātu sarīrassa phassapaṭilābhatthaṃ upari udakaṃ siñci, tamatthaṃ āvikaronto satthā dve gāthā abhāsi. Bodhisattassa mātāpi ‘‘devo vassatī’’ti saññāya taṃ akkosantī dasamaṃ gāthamāha –

10. ‘‘Koyaṃ anariyo devo, akālenapi vassati;
Gato me atrajo putto, yo mayhaṃ paricārako’’ti.

Tattha **atrajoti** attato jāto.

Atha naṃ samassāsento bodhisatto ekādasamaṃ gāthamāha –

11. ‘‘Uṭṭhehi amma kiṃ sesi, āgato tyāhamatrajo;
Muttomhi kāsirājena, vedehena yasassinā’’ti.

Tattha **āgato tyāhanti** āgato te ahaṃ. **Vedehenāti** nāṇasampanna. **Yasassināti** mahāparivārena tena raññā maṅgalahatthibhāvāya gahitopi ahaṃ mutto, idāni tava santikaṃ āgato uṭṭhehi gocaraṃ gaṇhāhīti.

Sā tuṭṭhamānasā rañño anumodanaṃ karontī osānagāthamāha –

12. ‘‘Ciraṃ jīvatu so rājā, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
Yo me puttaṃ pamocesi, sadā vuddhāpacāyika’’nti.

Tadā rājā bodhisattassa guṇe pasīditvā naḷiniyā avidūre gāmaṃ māpetvā bodhisattassa ca mātu cassa nibaddhaṃ vattaṃ paṭṭhapesi. Aparabhāge bodhisatto mātari kālakatāya tassā sarīraparihāraṃ katvā kāraṇḍakaassamapadaṃ nāma gato. Tasmim̐ pana ṭhāne himavantato otarivā pañcasatā isayo vasim̐su, taṃ vattaṃ tesam̐ adāsi. Rājā bodhisattassa samānarūpaṃ silāpaṭimaṃ kāretvā mahāsakkāraṃ pavattesi. Sakalajambudīpavāsino anusam̐vaccharaṃ sannipatitvā hatthimahaṃ nāma kariṃsu.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahi. Tadā rājā ānando ahoṣi, pāpapurisō devadatto, hatthācariyo sarīputto, mātā hatthinī mahāmāyā, mātuposakanāgo pana ahameva ahoṣinti.

Mātuposakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[456] 2. Juṇhajātakavaṇṇanā

Suṇohi mayhaṃ vacanaṃ janindāti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherena laddhavare ārabba kathesi. Paṭhamabodhiyañhi vīsati vassāni bhagavato anibaddhupaṭṭhākā ahesuṃ. Ekadā thero nāgasamālo, ekadā nāgito, ekadā upavāṇo, ekadā sunakkhatto, ekadā cundo, ekadā nando, ekadā sāgato, ekadā meghiyo bhagavantaṃ upaṭṭhahi. Athekadivasam bhagavā bhikkhū āmantesi “bhikkhave, idānimhi mahallako, ekacce bhikkhū ‘iminā maggena gacchāmā’ ti vutte aññena gacchanti, ekacce mayhaṃ pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ nikkhipanti, nibaddhupaṭṭhākaṃ me ekaṃ bhikkhuṃ jānāthā” ti. “Bhante, ahaṃ upaṭṭhahissāmi, ahaṃ upaṭṭhahissāmi” ti sirasi añjalim katvā uṭṭhite sārīputtattherādayo “tumhākaṃ patthanā matthakaṃ pattā, ala” nti paṭikkhipi. Tato bhikkhū ānandattheraṃ “tvaṃ āvuso, upaṭṭhākaṭṭhānaṃ yācāhi” ti āhaṃsu. Thero “sace me bhante, bhagavā attanā laddhacīvaraṃ na dassati, piṇḍapātaṃ na dassati, ekagandhakuṭiyaṃ vasituṃ na dassati, maṃ gahetvā nimantaṇaṃ na gamissati, sace pana bhagavā mayā gahitaṃ nimantaṇaṃ gamissati, sace ahaṃ tioraṭṭhā tirojanapadā bhagavantaṃ datṭhuṃ āgataṃ parisam āgatakkhaṇeyeva dassetuṃ labhissāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmim khaṇeyeva bhagavantaṃ upasankamituṃ labhissāmi, sace yaṃ bhagavā mama parammukhā dhammaṃ katheti, taṃ āgantvā mayhaṃ kathessati, evāhaṃ bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmi” ti ime cattāro paṭikkhepe catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci, bhagavāpissa adāsi.

So tato paṭṭhāya pañcavīsati vassāni nibaddhupaṭṭhāko ahosi. So pañcasu ṭhānesu etadagge ṭhapanam patvā āgamasampadā, adhigamasampadā, pubbahetusampadā, attatthaparipucchāsampadā, tīthavāsasampadā, yonisomanasikārasampadā, buddhūpanissayasampadāti imāhi sattaḥi sampadāhi samannāgato buddhassa santike aṭṭhavaradāyajjam labhitvā buddhasāsane paññāto gaganamajjhe cando viya pākaṭo ahosi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, tathāgato ānandattheraṃ varadānena santappesi” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ānandaṃ varena santappesiṃ, pubbepāhaṃ yaṃ yaṃ esa yāci, taṃ taṃ adāsiṃyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa putto juṇhakumāro nāma hutvā takkasīlayam sippam uggahetvā ācariyassa anuyogam datvā rattibhāge andhakāre ācariyassa gharā nikkhamitvā attano nivāsaṭṭhānaṃ vegena gacchanto aññataram brāhmaṇam bhikkham caritvā attano nivāsaṭṭhānaṃ gacchantam apassanto bāhunā paharivā tassa bhattapātiṃ bhindim, brāhmaṇo patitvā viravi. Kumāro kāruṇṇena nivattitvā taṃ hatthe gahetvā uṭṭhāpesi. Brāhmaṇo “tayā, tāta, mama bhikkhābhājanam bhinnam, bhattamūlam me dehī” ti āha. Kumāro “brāhmaṇa, na dānāham tava bhattamūlam dātuṃ sakkomi, ahaṃ kho pana kāsikarañño putto juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā maṃ dhanam yāceyyāsī” ti vatvā niṭṭhitasippo ācariyam vanditvā bārāṇasiṃ gantvā pitu sippam dassesi. Pitā “jīvantena me putto diṭṭho, rājabhūtampi nam passissāmi” ti rajje abhisiñci. So juṇharājā nāma hutvā dhammena rajjam kāresi. Brāhmaṇo taṃ pavattim sutvā “idāni mama bhattamūlam āharissāmi” ti bārāṇasiṃ gantvā rājānam alaṅkatanagaraṃ padakkhiṇam karontameva disvā ekasmiṃ unnatappadese ṭhito hattham pasāretvā jayāpesi. Atha nam rājā anoloketvāva atikkami. Brāhmaṇo tena adiṭṭhabhāvaṃ ṇatvā katham samuṭṭhāpento paṭhamaṃ gāthamāha –

13. “Suṇohi mayhaṃ vacanaṃ janinda, atthena juṇhamhi idhānupatto;
Na brāhmaṇe addhike tiṭṭhamāne, gantabbamāhu dvipadinda seṭṭhā” ti.

Tattha **juṇhamhīti** mahārāja, tayi juṇhamhi ahaṃ ekena atthena idhānupatto, na nikkāraṇā idhāgatomhīti dīpeti. **Addhiketī** addhānaṃ āgate. **Gantabbanti** taṃ addhikam addhānamāgataṃ yācamānaṃ brāhmaṇam anoloketvāva gantabbanti paṇḍitā na āhu na kathenti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā hatthim vajiraṅkusena niggahetvā dutiyaṃ gāthamāha –

14. “Suṇomi tiṭṭhāmi vadehi brahme, yenāsi atthena idhānupatto;
Kaṃ vā tvamatthaṃ mayi patthayāno, idhāgamo brahme tadīṅgha brūhī” ti.

Tattha **in**ghāti codanatthe nipāto.

Tato param brāhmaṇassa ca rañño ca vacanapaṭivacanasena sesagāthā kathitā –

15. “Dadāhi me gāmarāni pañca, dāsīsataṃ satta gavamsatāni;
Parosahassañca suvaṇṇanikkhe, bhariyā ca me sādīsī dve dadāhi.
16. “Tapo nu te brāhmaṇa bhimsarūpo, mantā nu te brāhmaṇa cittarūpā;
Yakkhā nu te assavā santi keci, atthaṃ vā me abhijānāsi kattaṃ.
17. “Na me tapo atthi na cāpi mantā, yakkhāpi me assavā natthi keci;
Atthampi te nābhijānāmi kattaṃ, pubbe ca kho saṅgattimattamāsi.
18. “Paṭhamam idaṃ dassanam jānato me, na tābhijānāmi ito puratthā;
Akkhāhi me pucchito etamattham, kadā kuhiṃ vā ahu saṅgamo no.
19. “Gandhārārājassa puramhi ramme, avasimhase takkasīlayam deva;
Tatthandhakāramhi timīsikāyam, aṃsena aṃsam samaghaṭṭayimha.
20. “Te tattha thatvāna ubho janinda, sārāṇiyam vītisārayimha tattha;
Sāyeva no saṅgattimattamāsi, tato na pacchā na pure ahosi.
21. “Yadā kadāci manujesu brahme, samāgamo sappurisenā hoti;
Na paṇḍitā saṅgatisanthavāni, pubbe kataṃ vāpi vināsayanti.
22. “Bālāva kho saṅgatisanthavāni, pubbe kataṃ vāpi vināsayanti;
Bahumpi bālesu kataṃ vinassati, tathā hi bālā akataññurūpā.
23. “Dhīrā ca kho saṅgatisanthavāni, pubbe kataṃ vāpi na nāsayanti;
Appampi dhīresu kataṃ na nassati, tathā hi dhīrā sukataññurūpā.
24. “Dadāmi te gāmarāni pañca, dāsīsataṃ satta gavamsatāni;
Parosahassañca suvaṇṇanikkhe, bhariyā ca te sādīsī dve dadāmi.
25. “Evaṃ sataṃ hoti samecca rāja, nakkhattarājāriva tārakānam;
Āpūrati kāsipatī tathāham, tayāpi me saṅgamo ajja laddho”ti.

Tattha **sādīsī**ti rūpavaṇṇajātikulapadesena mayā sādīsī ekasadisā dve mahāyasā bhariyā ca me dehīti attho. **Bhimsarūpoti** kiṃ nu te brāhmaṇa balavarūpasīlacāraguṇasaṅkhātāṃ tapokammaṃ atthīti pucchati. **Mantā nu teti** udāhu vicitrarūpā sabbatthasādhakā mantā te atthi. **Assavā**ti vacanakārakā icchiticchitadāyaka yakkhā vā te keci santi. **Kattanti** kataṃ, udāhu tayā kataṃ kiñci mama atthaṃ abhijānāsīti pucchati. **Saṅgattimattanti** samāgamamattaṃ tayā saddhiṃ pubbe mama āsīti vadati. **Jānato meti** jānantassa mama idaṃ paṭhamam tava dassanam. **Na tābhijānāmīti** na taṃ abhijānāmi. **Timīsikāyanti** bahalatimirāyam rattiyam. **Te tattha thatvānā**ti te mayam tasmim aṃsena aṃsam ghaṭṭitattāhāne thatvā **vītisārayimha tatthā**ti tasmimyeva thāne saritabbayuttakaṃ katham vītisārayimha, aham “bhikkhābhājanam me tayā bhinnam, bhattamūlam me dehī”ti avacam, tvam “idānāham tava bhattamūlam dātum na sakkomi, aham kho pana kāsikarañño putto juṇhakumāro nāma, mayi rajje patiṭṭhite āgantvā maṃ dhanam yāceyyāsī”ti avacāti imam sārāṇiyakatham karimhāti āha. **Sāyeva no saṅgattimattamāsi**ti deva, amhākaṃ sāyeva aññamaññaṃ saṅgattimattamāsi, ekamuhuttikamahosīti dīpeti. **Tatoti** tato pana taṃmuhuttikamittadhammato pacchā vā pure vā kadāci amhākaṃ saṅgati nāma na bhūtapubbā.

Na paṇḍitāti brāhmaṇa paṇḍitā nāma taṃmuhuttikaṃ saṅgatiṃ vā cirakālasanthavāni vā yaṃ kiñci pubbe katagaṇaṃ vā na nāsenti. **Bahumpīti** bahukampi. **Akataññurūpāti** yasmā bālā akataññusabhāvā, tasmā tesu bahumpi kataṃ nassatīti attho. **Sukataññurūpāti** suṭṭhu kataññusabhāvā. Etthāpi tatthāpi **tathā hīti hi-kāro** kāraṇattho. **Dadāmi teti** brāhmaṇena yācitayācitāṃ dadanto evamāha. **Evam satanti** brāhmaṇo rañño anumodanaṃ karonto vadati, sataṃ sappurisānaṃ ekavārampi samecca saṅgati nāma evaṃ hoti. **Nakkhattarājārivāti** ettha **ra-kāro** nipātamattaṃ. **Tārakānanti** tārakagaṇamajjhe. **Kāsipatīti** rājānamālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti – “deva, kāsiraṭṭhādhipati yathā cando tārakānaṃ majjhe ṭhito tārakagaṇaparivuto paṭipadato paṭṭhāya yāva puṇṇamā āpūrati, tathā ahampi ajja tayā dinnehi gāmarādīhi āpūrāmī”ti. **Tayāpi meti** mayā pubbe tayā saddhiṃ laddhopi saṅgamo aladdhova, ajja pana mama manorathassa nipphannatā mayā tayā saha saṅgamo laddho nāmāti nipphannaṃ me tayā saddhiṃ mittaphalanti vadati. Bodhisatto tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ ānandaṃ varena santappesiṃ yevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā brāhmaṇo ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosi”nti.

Juṇhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[457] 3. Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā

Yasokaro puññakarohamasmiti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa pathavipavesanaṃ ārabha kathesi. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto tathāgatena saddhiṃ paṭivirujjhivā pathaviṃ pavīṭṭho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na idānevesa, bhikkhave, mama jinacakke pahāraṃ datvā pathaviṃ pavīṭṭho, pubbepi dhammacakke pahāraṃ datvā pathaviṃ pavisitvā avīciparāyaṇo jātoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāmāvacaradevaloke dhammo nāma devaputto hutvā nibbatti, devadatto adhammo nāma. Tesu dhammo dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito dibbarathavaramabhiruyha accharāgaṇaparivuto manussesu sāyamāsaṃ bhuñjitvā attano attano gharadvāre sukhakathāya nisinnesu puṇṇamuposathadivase gāmanigamajanapadarājadhānīsu ākāse ṭhatvā “pāṇātipātādīhi dasahi akusalakammapathehi viramitvā mātupaṭṭhānadhammaṃ pitupaṭṭhānadhammaṃ tividhasucaritadhammañca pūretha, evaṃ saggaparāyaṇā hutvā mahantaṃ yasaṃ anubhavissathā”ti manusse dasa kusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ padakkhiṇaṃ karoti. Adhammo pana devaputto “pāṇaṃ hanathā”tiādinā nayena dasa akusalakammapathe samādapento jambudīpaṃ vāmaṃ karoti. Atha tesam ākāse rathā sammukhā ahesuṃ. Atha nesam parisā “tumhe kassa, tumhe kassā”ti pucchitvā “mayāṃ dhammassa, mayāṃ adhammassā”ti vatvā maggā okkamitvā dvidhā jātā. Dhammopi adhammaṃ āmantetvā “samma, tvaṃ adhammo, ahaṃ dhammo, maggo mayhaṃ anucchaviko, tava rathaṃ okkāmetvā mayhaṃ maggaṃ dehī”ti paṭhamaṃ gāthamāha –

26. “Yasokaro puññakarohamasmi, sadātthuto samaṇabrāhmaṇānaṃ;
Maggāraho devamanussapūjito, dhammo ahaṃ dehi adhamma magga”nti.

Tattha **yasokaroti** ahaṃ devamanussānaṃ yasadāyako. Dutiyapadepe eseva nayo. **Sadātthutoti** sadā thuto niccapasattho. Tato parā –

27. “Adhammayānaṃ dalhamāruhivā, asantasanto balavāhamasmi;
Sa kissa hetumhi tavajja dajjaṃ, maggaṃ ahaṃ dhamma adinnaṃpubbaṃ.
28. “Dhammo have pāturaḥosi pubbe, pacchā adhammo udapādi loke;
Jeṭṭho ca seṭṭho ca sanantano ca, uyyāhi jeṭṭhassa kaniṭṭha maggā.

29. “Na yācanāya napi pātirūpā, na arahatā tehaṃ dadeyyaṃ maggaṃ;
Yuddhañca no hotu ubhinnamajja, yuddhamhi yo jessati tassa maggo.
30. “Sabbā disā anuvisaṭohamasmi, mahabbalo amitayaso atulyo;
Guṇehi sabbehi upetarūpo, dhammo adhamma tvaṃ kathaṃ vijessasi.
31. “Lohena ve haññati jātarūpaṃ, na jātarūpena hananti lohaṃ;
Sace adhammo hañchati dhammamajja, ayo suvaṇṇaṃ viya dassaneyyaṃ.
32. “Sace tvaṃ yuddhabalo adhamma, na tuyha vuḍḍhā ca garū ca atthi;
Maggañca te dammi piyāpiyena, vācāduruttānipi te khamāmī”ti. –

Imā cha gāthā tesaññeva vacanapaṭivacanasena kathitā.

Tattha **sa kissa hetumhi tavajja dajjanti** somhi ahaṃ adhammo adhammayānaṃ rathaṃ āruḷho abhīto balavā. Kiṃkāraṇā ajja bho dhamma, kassaci adinnapubbaṃ maggaṃ tuyhaṃ dammīti. **Pubbeti** paṭhamakappikakāle imasmim loke dasakusalakammaphadhammo ca pubbe pāturaḥosi, pacchā adhammo. **Jeṭṭho cāti** pure nibbattabhāvena ahaṃ jeṭṭho ca seṭṭho ca porāṇako ca, tvaṃ pana kaniṭṭho, tasmā maggā uyyāhīti vadati. **Napi** pātirūpāti ahañhi te neva yācanāya na pātirūpavacanena maggārahātāya maggaṃ dadeyyaṃ. **Anuvisaṭoti** ahaṃ catasso disā catasso anudisāti sabbā disā attano guṇena patthaṭo paññāto pākaṭo. **Lohenāti** ayamuṭṭhikena. **Hañchatīti** hanissati. **Tuvaṃ yuddhabalo adhammāti** sace tvaṃ yuddhabalosi adhamma. **Vuḍḍhā ca garū cāti** yadi tuyhaṃ “ime vuḍḍhā, ime garū paṇḍitā”ti evaṃ natthi. **Piyāpiyenāti** piyenāpi appiyenāpi dadanto piyena viya te maggaṃ dadāmīti attho.

Bodhisattena pana imāya gāthāya kathitakkhaṇeyeva adhammo rathe ṭhātuṃ asakkonto avaṃsiro pathaviyaṃ patitvā pathaviyā vivare dinne gantvā avīcimhiyeva nibbatti. Etamatthaṃ viditvā bhagavā abhisambuddho hutvā sesagāthā abhāsi –

33. “Idaṅca sutvā vacanaṃ adhammo, avaṃsiro patito uddhapādo;
Yuddhatthiko ce na labhāmi yuddhaṃ, ettāvatā hoti hato adhammo.
34. “Khantībalo yuddhabalaṃ vijetvā, hantvā adhammaṃ nihanitva bhūmyā;
Pāyāsi vitto abhiruyha sandanaṃ, maggeneva atibalo saccanikkamo.
35. “Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca, asammānitā yassa sake agāre;
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti te;
Yathā adhammo patito avaṃsiro.
36. “Mātā pitā samaṇabrāhmaṇā ca, susammānitā yassa sake agāre;
Idheva nikkhippa sarīradehaṃ, kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajanti te;
Yathāpi dhammo abhiruyha sandana”nti.

Tattha **yuddhatthiko ceti** ayaṃ tassa vilāpo, so kirevaṃ vilapantoyeva patitvā pathaviṃ pavīṭṭho. **Ettāvatāti** bhikkhave, yāvatā pathaviṃ pavīṭṭho, tāvatā adhammo hato nāma hoti. **Khantībaloti** bhikkhave, evaṃ adhammo pathaviṃ pavīṭṭho adhvāsānakhantībalo taṃ yuddhabalaṃ vijetvā vadhitvā bhūmiyaṃ nihanitvā pātetvā vittajātatāya **vitto** attano rathaṃ āruyha maggeneva **sacchanikkamo** tathaparakkamo dhammadevaputto pāyāsi. **Asammānitāti** asakkatā. **Sarīradehanti** imasmimyeva loke sarīrasaṅkhātā dehaṃ nikkhipitvā. **Nirayaṃ vajantīti** yassa pāpapuggalassa ete sakkārārahā gehe asakkatā, tathārūpā yathā adhammo patito avaṃsiro, evaṃ avaṃsirā nirayaṃ vajantīti attho. **Sugatiṃ vajantīti** yassa panete sakkatā, tādisā paṇḍitā yathāpi dhammo sandanaṃ abhiruyha devalokaṃ gato,

evaṃ sugatiṃ vajantīti.

Satthā evaṃ dhammaṃ desetvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayā saddhiṃ paṭivirujjhivā pathaviṃ pavitṭho”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā adhammo devaputto devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisā, dhammo pana ahameva, parisā buddhaparisāyevā”ti.

Dhammadevaputtajātakavaṇṇanā tatiyā.

[458] 4. Udayajātakavaṇṇanā

Ekā nisinnāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu **kusajātake** (jā. 2.20.1 ādayo) āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā kilesavasena evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhito? Porānakapaṇḍitā samiddhe dvādasayojanike surundhananagare rajjaṃ kārentā devaccharapaṭibhāgāya itthiyā saddhiṃ satta vassasatāni ekagabbhe vasantāpi indriyāni bhinditvā lobhavasena na olokesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kāsiraṭṭhe surundhananagare kāsirājā rajjaṃ kāresi, tassa neva putto, na dhītā ahosi. So attano deviyo “putte patthethā”ti āha. Aggamahesīpi rañño vacanaṃ sampaṭicchitvā tathā akāsi. Tadā bodhisatto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Athassa mahājanassa hadayaṃ vaḍḍhetvā jātabhāvena “udayabhaddo”ti nāmaṃ kariṃsu. Kumārassa padasā caraṇakāle añño pi satto brahmalokā cavitvā tasseva rañño aññatarāya deviyā kucchimhi kumārikā hutvā nibbatti, tassāpi “udayabhaddā”ti nāmaṃ kariṃsu. Kumāro vayappatto sabbasippanipphattiṃ pāpuṇi, jātabrahmacārī pana ahosi, supinantenapi methunadhammaṃ na jānāti, na tassa kilesesu cittaṃ allīyi. Rājā puttaṃ rajje abhisiñcukāmo “kumārassa idāni rajjasukhasevanakālo, nātakāpissa paccupaṭṭhāpessāmī”ti sāsanaṃ pesesi. Bodhisatto “na mayhaṃ rajjenattho, kilesesu me cittaṃ na allīyati”ti paṭikkhipitvā punappunaṃ vuccamāno rattajambunadamayaṃ itthirūpaṃ kāretvā “evarūpaṃ itthiṃ labhamāno rajjaṃ sampaṭicchissāmī”ti mātāpitūnaṃ pesesi. Te taṃ suvaṇṇarūpaṃ sakalajambudīpaṃ parihārāpetvā tathārūpaṃ itthiṃ alabhantā udayabhaddaṃ alaṅkāretvā tassa santike ṭhapesuṃ. Sā taṃ suvaṇṇarūpaṃ abhibhavitvā aṭṭhāsi. Atha nesaṃ anicchamānānaññeva vemātikaṃ bhaginiṃ udayabhaddakumāriṃ aggamahesiṃ katvā bodhisattaṃ rajje abhisiñciṃsu. Te pana dvepi brahmacariyavāsameva vasiṃsu.

Aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena bodhisatto rajjaṃ kāresi. Ubho ekagabbhe vasamānāpi lobhavasena indriyāni bhinditvā aññamaññaṃ na olokesuṃ, apica kho pana “yo amhesu paṭhamataraṃ kālaṃ karoti, so nibbattaṭṭhānato āgantvā ‘asukaṭṭhāne nibbattosmi’ti ārocetū”ti saṅgaramakāmsu. Atha kho bodhisatto abhisekato sattavassasataccayena kālamakāsi. Añño rājā nāhosi, udayabhaddāyayaeva añṇā pavatti. Amaccā rajjaṃ anusāsiṃsu. Bodhisattopi cutikkhaṇe tāvatimsabhavane sakkattaṃ patvā yasamahantāyā sattāhaṃ anussarituṃ nāsakkhi. Iti so manussagaṇanāya sattavassasataccayena āvajjetvā “udayabhaddaṃ rājadhītaraṃ dhanena vīmaṃsitvā sīhanādaṃ nadāpetvā dhammaṃ desetvā saṅgaramā mocetvā āgamissāmī”ti cintesi. Tadā kira manussānaṃ dasavassasahassāyukakālo hoti. Rājadhītāpi taṃ divasaṃ rattibhāge pihitesu dvāresu ṭhapitāārakkhe sattabhūmikapāsādaratale alaṅkatasirigabbhe ekikāva niccalā attano sīlaṃ āvajjamānā nisīdi. Atha sakko suvaṇṇamāsakapūraṃ ekaṃ suvaṇṇapātītiṃ ādāya āgantvā sayanagabbheyeva pātubhavitvā ekamantaṃ ṭhito tāya saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha –

37. “Ekā nisinnā suci saññatūrū, pāsādamāruyha aninditaṅgī;
Yācāmi taṃ kinnaranettacakkhu, imekarattiṃ ubhayo vasemā”ti.

Tattha **sucī**ti sucivatthanivatthā. **Saññatūrū**ti suṭṭhu ṭhapitāūrū, iriyāpathaṃ saṅṭhapetvā sucivatthā ekikāva nisinnāsīti vuttaṃ hoti. **Aninditaṅgī**ti pādantato yāva kesaggā aninditasarīrā paramasobhaggappattasarīrā. **Kinnaranettacakkhū**ti tīhi maṅḍalehi pañcahi ca pasādehi upasobhitattā

kinnarānaṃ nettasadisehi cakkhūhi samannāgate. **Imekarattinti** imaṃ ekarattaṃ ajja imasmim alaṅkatasayanagabbhe ekato vaseyyāmaṭi yācati.

Tato rājadhītā dve gāthā abhāsi –

38. “Okīṇṇantaraparikhaṃ, daḷhamatṭālakotṭhakaṃ;
Rakkhitaṃ khaggahatthehi, duppavesamidaṃ puramaṃ.
39. “Daharassa yuvino cāpi, āgama ca na vijjati;
Atha kena nu vaṇṇena, saṅgamaṃ icchase mayā”’ti.

Tattha **okīṇṇantaraparikhanti** idaṃ dvādasayojanikaṃ surundhanapuraṃ antarantarā udakaparikhānaṃ kaddamaparikhānaṃ sukkhaparikhānaṃ okīṇṇattā okīṇṇantaraparikhaṃ. **Daḷhamatṭālakotṭhakanti** thiratarehi aṭṭālakehi dvārakoṭṭhakehi ca samannāgataṃ. **Khaggahatthehī** āvudhahatthehi dasahi yodhasahasseehi rakkhitaṃ. **Duppavesamidaṃ puranti** idaṃ sakalapurampi tassa anto māpitaṃ mayhaṃ nivāsapurampi ubhayaṃ kassaci pavisitumaṃ na sakkā. **Āgama cāti** idha imāya velāya taruṇassa vā yobbanappattassa vā thāmasampannayodhassa vā aññassa vā mahantampi paṇṇākāraṃ gahetvā āgacchantassa āgama nāma natthi. **Saṅgamaṃ** atha tvaṃ kena kāraṇena imāya velāya mayā saha samāgamaṃ icchasīti.

Atha sakko catutthaṃ gāthamāha –

40. “Yakkhohamasmi kalyāṇi, āgatosmi tavantike;
Tvaṃ maṃ nandaya bhaddante, puṇṇakaṃsaṃ dadāmi te”’ti.

Tassattho – kalyāṇi, sundaradassane ahameko devaputto devatānubhāvena idhāgato, tvaṃ ajja maṃ nandaya tosehi, ahaṃ te imaṃ suvaṇṇamāsakapuṇṇaṃ suvaṇṇapātiṃ dadāmi.

Taṃ sutvā rājadhītā pañcamaṃ gāthamāha –

41. “Devaṃva yakkhaṃ atha vā manussaṃ, na patthaye udayamaticca aññaṃ;
Gaccheva tvaṃ yakkha mahānubhāva, mā cassu gantvā punarāvajjitthā”’ti.

Tassattho – ahaṃ devarāja, devaṃ vā yakkhaṃ vā udayaṃ atikkamitvā aññaṃ na patthemī, so tvaṃ gaccheva, mā idha aṭṭhāsi, na me tayā ābhatena paṇṇākārena attho, gantvā ca mā imaṃ ṭhānaṃ punarāvajjitthāti.

So tassā sīhanādaṃ sutvā aṭṭhatvā gatasadiso hutvā tattheva antarahito aṭṭhāsi. So punadivase tāya velāyameva suvaṇṇamāsakapūraṃ rajatapātiṃ ādāya tāya saddhiṃ sallapanto chaṭṭhaṃ gāthamāha –

42. “Yā sā rati uttamā kāmabhoginaṃ, yaṃhetu sattā visamaṃ caranti;
Mā taṃ ratiṃ jīyi tvaṃ sucimhite, dadāmi te rūpiyaṃ kaṃsapūra”’nti.

Tassattho – bhadde, rājadhīte yā esā kāmabhogisattānaṃ ratīsu methunakāmarati nāma uttamā rati, yassā ratiyā kāraṇā sattā kāyaduccaritādivisamaṃ caranti, taṃ ratiṃ tvaṃ bhadde, sucimhite manāpahasite mā jīyi, ahampi āgacchanto na tucchahattho āgato, hiyyo suvaṇṇamāsakapūraṃ suvaṇṇapātiṃ āharim, ajja rūpiyapātiṃ, imaṃ te ahaṃ rūpiyapātiṃ suvaṇṇapūraṃ dadāmi.

Rājadhītā cintesi “ayaṃ kathāsallāpaṃ labhanto punappunaṃ āgamissati, na dāni tena saddhiṃ kathessāmi”’ti. Sā kiñci na kathesi.

Sakko tassā akathitabhāvaṃ ñatvā tattheva antarahito hutvā punadivase tāyameva velāya lohapātiṃ kahāpaṇapūraṃ ādāya “bhadde, tvaṃ maṃ kāmaratiyā santappehi, imaṃ te kahāpaṇapūraṃ lohapātiṃ dassāmi”ti āha. Taṃ disvā rājadhītā sattamaṃ gāthamāha –

43. “Nāriṃ naro nijjhapaṃyaṃ dhanena, ukkaṃsatī yattha karoti chandaṃ;
Vipaccanīko tava devadhammo, paccakkhato thokatarena esī”ti.

Tassattho – bho purisa, tvaṃ jaḷo. Naro hi nāma nāriṃ kilesaratikāraṇā dhanena nijjhāpento saññāpento yattha nāriyā chandaṃ karoti, taṃ ukkaṃsati vaṇṇetvā thometvā bahutarena dhanena palobheti, tuyhaṃ paneso devasabhāvo vipaccanīko, tvañhi mayā paccakkhato thokatarena esi, paṭhamadivase suvaṇṇapūraṃ suvaṇṇapātiṃ āharitvā, dutiyadivase suvaṇṇapūraṃ rūpiyapātiṃ, tatiyadivase kahāpaṇapūraṃ lohapātiṃ āharasīti.

Taṃ sutvā sakko “bhadde rājakumāri, ahaṃ chekavāṇijo na niratthakena atthaṃ nāsemi, sace tvaṃ āyunā vā vaṇṇena vā vaḍḍheyyāsī, ahaṃ te paṇṇākāraṃ vaḍḍhetvā āhareyyaṃ, tvaṃ pana parihāyaseva, tenāhampi dhanam parihāpemi”ti vatvā tisso gāthā abhāsi –

44. “Āyu ca vaṇṇo ca manussaloke, nihīyati manujānaṃ sugatte;
Teneva vaṇṇena dhanampi tuyhaṃ, nihīyati jiṇṇatarāsi ajja.
45. “Evaṃ me pekkhamānassa, rājaputti yasassini;
Hāyateva tava vaṇṇo, ahorattānamaccaye.
46. “Imināva tvaṃ vayasā, rājaputti sumedhase;
Brahmacariyaṃ careyyāsī, bhīyyo vaṇṇavatī siyā”ti.

Tattha **nihiyatīti** parissāvane āsittaudakaṃ viya parihāyati. Manussalokasmiñhi sattā jīvitena vaṇṇena cakkhupasādādīhi ca dine dine parihāyanteva. **Jiṇṇatarāsīti** mama paṭhamaṃ āgatadivase pavattañhi te āyu hiyyo divasaṃ na pāpuṇi, kuṭhāriyā chinnaṃ viya tattheva nirujjhi, hiyyo pavattampi ajjadivasaṃ na pāpuṇi, hiyyova kuṭhāriyā chinnaṃ viya nirujjhi, tasmā ajja jiṇṇatarāsi jātā. **Evaṃ meti** tiṭṭhatu hiyyo ca parahiyyo ca, ajjeva pana mayhaṃ evaṃ pekkhamānasseva hāyateva tava vaṇṇo. **Ahorattānamaccayeti** ito paṭṭhāya rattindivesu vītivattesu ahorattānaṃ accayena apaṇṇattikabhāvameva gamissasīti dasseti. **Imināvāti** tasmā bhadde, sace tvaṃ iminā vayeneva imasmiṃ suvaṇṇavaṇṇe sarīre rajāya avilutteyyeva seṭṭhacariyaṃ careyyāsī, pabbajitvā samaṇadhammaṃ kareyyāsī. **Bhīyyo vaṇṇavatī siyāti** atirekataravaṇṇā bhavyeyāsīti.

Tato rājadhītā itaraṃ gāthamāha –

47. “Devā na jīranti yathā manussā, gattesu tesam valiyo na honti;
Pucchāmi taṃ yakkha mahānubhāva, kathaṃ nu devāna sarīradeho”ti.

Tattha **sarīradehoti** sarīrasaṅkhāto deho, devānaṃ sarīraṃ kathaṃ na jīraṭi, idaṃ ahaṃ taṃ pucchāmīti vadati.

Athassā kathento sakko itaraṃ gāthamāha –

48. “Devā na jīranti yathā manussā, gattesu tesam valiyo na honti;
Suve suve bhīyyatarova tesam, dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā”ti.

Tattha **yathā manussāti** yathā manussā jīrantā rūpena vaṇṇena bhogena cakkhupasādādīhi ca jīranti, na evaṃ devā. Tesañhi gattesu valiyopi na santi, maṭṭhakañcanapaṭṭamiva sarīraṃ hoti. **Suve**

suveti divase divase. **Bhiyyatarovā**ti atirekatarova tesam dibbo ca vaṇṇo vipulā ca bhogā honti, manussesu hi rūpaparihāni cirajātabhāvassa sakkhi, devesu atirekarūpasampatti ca atirekparivārasampatti ca. Evaṃ aparihānadhammo nāmesa devaloko. Tasmā tvaṃ jaraṃ appatvāva nikkhamitvā pabbaja, evaṃ parihānīyasabhāvā manussalokā cavitvā aparihānīyasabhāvaṃ evarūpaṃ devalokaṃ gamissasīti.

Sā devalokassa vaṇṇaṃ sutvā tassa gamanamaggaṃ pucchantī itaraṃ gāthamāha –

49. “Kiṃsūdhā bhītā janatā anekā, maggo ca nekāyatanaṃ pavutto;
Pucchāmi taṃ yakkha mahānubhāva, katthaṭṭhito paralokaṃ na bhāye”ti.

Tattha **kiṃsūdhā bhītā**ti devarāja, ayaṃ khattiyādībhedaṃ anekā janatā kiṃbhītā kassa bhayena parihānīyasabhāvā manussalokā devalokaṃ na gacchatīti pucchati. **Maggo**ti devalokagāmimaggo. Idha pana “ki”nti āharitvā “ko”ti pucchā kātabbā. Ayañhettha attho “anekatiṭṭhāyanavasena paṇḍitehi pavutto devalokamaggo ko kataro”ti vutto. **Katthaṭṭhitoti** paralokaṃ gacchanto katarasmiṃ magge ṭhito na bhāyatīti.

Athassā kathento sakko itaraṃ gāthamāha –

50. “Vācaṃ manañca paṇidhāya sammā, kāyena pāpāni akubbamāno;
Bahunnapānaṃ gharamāvasanto, saddho mudū saṃvibhāgī vadaññū;
Saṅgāhako sakhilo saṅhavāco, etthaṭṭhito paralokaṃ na bhāye”ti.

Tassattho – bhadde, udaye vācaṃ manañca sammā ṭhapetvā kāyena pāpāni akaronto ime dasa kusalakammapathe samādāya vattanto bahuannapāne pahūtadeyyadhamme ghare vasanto “dānassa vipāko atthī”ti saddhāya samannāgato muducitto dānasamvibhāgatāya **saṃvibhāgī** pabbajitā bhikkhāya caramānā vadanti nāma, tesam paccayadānena tassa vādassa jānanato **vadaññū** catūhi saṅgahavatthūhi saṅgahatāya **saṅgāhako** piyavādītāya **sakhilo** maṭṭhavacanaṭṭhāya **saṅhavāco ettha** ettake guṇarāsīmhi ṭhito paralokaṃ gacchanto na bhāyatīti.

Tato rājadhītā taṃ tassa vacanaṃ sutvā thutiṃ karontī itaraṃ gāthamāha –

51. “Anusāsasi maṃ yakkha, yathā mātā yathā pitā;
Uḷāravaṇṇa pucchāmi, ko nu tvamasi subrahā”ti.

Tassattho – yathā mātāpitāro puttake anusāsanti, tathā maṃ anusāsasi. Uḷāravaṇṇa sobhaggappattarūpadāraka ko nu asi tvaṃ evaṃ accuggatasarīroti.

Tato bodhisatto itaraṃ gāthamāha –

52. “Udayohamasmi kalyāṇi, saṅgarattā idhāgato;
Āmanta kho taṃ gacchāmi, muttosmi tava saṅgarā”ti.

Tassattho – kalyāṇadassane ahaṃ purimabhava tava sāmiko udayo nāma tāvatīmsabhavane sakko hutvā nibbatta, idhāgacchanto na kilesavasenāgato, taṃ vīmaṃsitvā pana saṅgaraṃ mocessāmīti saṅgarattā pubbe saṅgarassa katattā āgatosmi, idāni taṃ āmantetvā gacchāmi, muttosmi tava saṅgarāti.

Rājadhītā assasitvā “sāmi, tvaṃ udayabhaddarājā”ti assudhārā pavattayamānā “ahaṃ tumhehi vinā vasituṃ na sakkomi, yathā tumhākaṃ santike vasāmi, tathā maṃ anusāsathā”ti vatvā itaraṃ gāthamāha abhāsī –

53. “Sace kho tvam udayosi, saṅgarattā idhāgato;
Anusāsa maṃ rājaputta, yathāssa puna saṅgamo”ti.

Atha maṃ anusāsanto mahāsatto catasso gāthā abhāsi –

54. “Atipatati vayo khaṇo tatheva, ṭhānaṃ natthi dhuvam cavanti sattā;
Parijīyati addhuvam sarīraṃ, udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.
55. “Kasiṇā pathavī dhanassa pūrā, ekasseva siyā anaññadheyyā;
Taṃ cāpi jahati avītarāgo, udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.
56. “Mātā ca pitā ca bhātaro ca, bhariyā yāpi dhanena hoti kītā;
Te cāpi jahanti aññamaññaṃ, udaye mā pamāda carassu dhammaṃ.
57. “Kāyo parabhojananti ñatvā, saṃsāre sugatiñca duggatiñca;
Ittaravāsoti jāniyāna, udaye mā pamāda carassu dhamma”nti.

Tattha **atipatati**ti ativiya patati, sīghaṃ atikkamati. **Vayoti** paṭhamavayāditividhopi vayo. **Khaṇo tathevāti** uppādaṭṭhitibhaṅgakkhaṇopi tatheva atipatati. Ubhayenapi bhinno imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhāro nāma sīghasotā nadī viya anivattanto sīghaṃ atikkamati dasseti. **Ṭhānaṃ natthīti** “uppanā saṅkhārā abhijjivā tiṭṭhantū”ti patthanāyapi tesam ṭhānaṃ nāma natthi, dhuvam ekamseneva buddhaṃ bhagavantaṃ ādim katvā sabbepe sattā cavanti, “dhuvam maraṇaṃ, addhuvam jīvita”nti evaṃ maraṇassatiṃ bhāvehīti dīpeti. **Parijīyati**ti idaṃ suvaṇṇavaṇṇampi sarīraṃ jīrateva, evaṃ jānāhi. **Mā pamādanti** tasmā tvam udayabhadde mā pamādaṃ āpajji, appamattā hutvā dasakusalakammaṃ pathadhammaṃ carāhīti.

Kasiṇāti sakalā. **Ekassevāti** yadi ekasseva rañño, tasmim ekasmimyeva anaññadhīnā assa. **Taṃ cāpi jahati avītarāgoti** taṇhāvasiko puggalo ettakenapi yasena atitto maraṇakāle avītarāgo va taṃ vijahati. Evaṃ taṇhāya apūraṇīyabhāvaṃ jānāhīti dīpeti. **Te cāpīti** mātā puttaṃ, putto mātaraṃ, pitā puttaṃ, putto pitaraṃ, bhātā bhaginim, bhaginī bhātaraṃ, bhariyā sāmikaṃ, sāmiko bhariyanti ete aññamaññaṃ jahanti, nānā honti. Evaṃ sattānaṃ nānābhāvavinābhāvaṃ jānāhīti dīpeti.

Parabhojananti vividhānaṃ kākādīnaṃ parasattānaṃ bhojanaṃ. **Ittaravāsoti** yā esā imasmim saṃsāre manussabhūtā suggati ca tiracchānabhūtā duggati ca, etaṃ ubhayampi “ittaravāso”ti jānitvā mā pamādaṃ, carassu dhammaṃ. Imesaṃ sattānaṃ nānāṭhānato āgantvā ekasmim ṭhāne samāgamo paritto, ime sattā appakasmimyeva kāle ekato vasanti, tasmā appamattā hohīti.

Evaṃ mahāsatto tassā ovādamadāsi. Sāpi tassa dhammakathāya pasīditvā thutiṃ karontī osānagāthamāha –

58. “Sādhu bhāsatiyaṃ yakkho, appaṃ maccāna jīvitaṃ;
Kasirañca parittañca, tañca dukkhena saṃyutaṃ;
Sāhaṃ ekā pabbajissāmi, hitvā kāsīm surundhana”nti.

Tattha **sādhūti** “appaṃ maccāna jīvita”nti bhāsamāno ayaṃ devarājā sādhu bhāsati. Kimkāraṇā? Idañhi kasirañca dukkhaṃ assādarahitaṃ, parittañca na bahukaṃ ittarakālaṃ. Sace hi kasirampi samānaṃ dīghakālaṃ pavatteyya, parittakampi samānaṃ sukhaṃ bhavye, idaṃ pana kasirañceva parittañca sakalena vaṭṭadukkhena saṃyutaṃ sannihitaṃ. **Sāhanti** sā ahaṃ. **Surundhananti** surundhananagarañca kāsiraṭṭhañca chaḍḍetvā ekikāva pabbajissāmīti āha.

Bodhisatto tassā ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato. Sāpi punadivase amacce rajjaṃ paṭicchāpetvā

antonagareyeva ramaṇīye uyyāne isipabbajjaṃ pabbajitvā dhammaṃ caritvā āyupariyosāne tāvatimsabhavane bodhisattassa pādapariṇāṇikā hutvā nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃphale patiṭṭhahi. Tadā rājadhītā rāhulamātā ahosi, sakko pana ahameva ahosinti.

Udayajātakavaṇṇanā catutthā.

[459] 5. Pāṇiyajātakavaṇṇanā

Mitto mittassāti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Ekasmiṃhi samaye sāvatthivāsino pañcasatā gihisahāyakā tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā upasampannā antokoṭṭisanthāre vasantā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṃ vitakkesuṃ. Sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva vedittabbaṃ. Bhagavato āṇattiyā panāyasmātā ānandena bhikkhusaṅghe sannipātite satthā paññattāsane nisīditvā anodissakaṃ katvā “kāmavitakkaṃ vitakkayitthā”ti avatvā sabbasaṅgāhikavaseneva “bhikkhave, kilesa khuddako nāma natthi, bhikkhunā nāma uppannuppannā kilesā niggahetabbā, porāṇakapaṇḍitā anuppannepi buddhe kilese niggahetvā paccekabodhiñāṇaṃ pattā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake dve saḥāyakā pāṇiyatumbāni ādāya khettaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhapetvā khettaṃ koṭṭetvā pipāsitaḥāle āgantvā pāṇiyaṃ pivanti. Tesu eko pāṇiyatthāya āgantvā attano pāṇiyaṃ rakkhanto itarassa tumbato pivitvā sāyaṃ araṇṇā nikkhamitvā nhāyitvā ṭhito “atthi nu kho me kāyadvārādīhi ajja kiñci pāpaṃ kata”nti upadhārento thenetvā pāṇiyassa pivitabhāvaṃ disvā saṃvegappatto hutvā “ayaṃ taṇhā vaḍḍhamānā maṃ apāyesu khipissati, imaṃ kilesaṃ niggāṇhissāmi”ti pāṇiyassa thenetvā pivitabhāvaṃ ārammaṇaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā paṭiladdhaguṇaṃ āvajjento aṭṭhāsi. Atha naṃ itaro nhāyitvā utṭhito “ehi, samma, gharaṃ gacchāma”ti āha. “Gaccha tvaṃ, mama gharena kiccaṃ natthi, paccekabuddhā nāma maya”nti. “Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti”ti. “Atha kīdisā paccekabuddhā honti”ti? “Dvaṅgulakesā kāsāyavatthavasanaṃ uttarahimavante nandamūlakapabbhāre vasanti”ti. So sīsaṃ parāmasi, taṃ khaṇaṇṇevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, surattadupaṭṭaṃ nivatthameva, vijjulatāsadisāṃ kāyabandhanaṃ baddhameva, alattakapāṭalavaṇṇaṃ uttarāsaṅgacīvaraṃ ekaṃsaṃ katameva, meghavaṇṇaṃ paṃsukūlacīvaraṃ dakkhiṇaṃsaṃsakūṭe ṭhapitameva, bhamaṃvaṇṇo mattikāpattaṃ vāmaṃsaṃsakūṭe laggitova ahosi. So ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā uppatitvā nandamūlakapabbhāreyaeva otari.

Aparopi kāsīgāmeyaeva kuṭumbiko āpaṇe nisinna ekaṃ purisaṃ attano bhariyaṃ ādāya gacchantaṃ disvā taṃ uttamarūpadharaṃ itthiṃ indriyāni bhinditvā oloketvā puna cintesi “ayaṃ lobho vaḍḍhamāno maṃ apāyesu khipissati”ti saṃviggaṃ mānaso vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā ākāse ṭhito dhammaṃ desetvā nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparepi kāsīgāmaṃvāsinoyeva dve pitāputtā ekato maggaṃ paṭipajjimsu. Aṭavīmukhe pana corā utṭhitā honti. Te pitāputte labhitvā puttaṃ gahetvā “dhanaṃ āharitvā tava puttaṃ gaṇhā”ti pitaraṃ vissajjenti, dve bhātaro labhitvā kaniṭṭhaṃ gahetvā jeṭṭhaṃ vissajjenti, ācariyantevāsike labhitvā ācariyaṃ gahetvā antevāsikaṃ vissajjenti, antevāsiko sippalobhena dhanaṃ āharitvā ācariyaṃ gaṇhitvā gacchati. Atha te pitāputtāpi tattha corānaṃ utṭhitabhāvaṃ ṇatvā “tvaṃ maṃ ‘pitā’ti mā vada, ahampi taṃ ‘putto’ti na vakkhāmi”ti katikaṃ katvā corehi gahitakāle “tumhe aññamaññaṃ kiṃ hothā”ti puṭṭhā “na kiñci homā”ti sampajānamusāvādaṃ kariṃsu. Tesu aṭavito nikkhamitvā sāyaṃ nhāyitvā ṭhitesu putto attano sīlaṃ sodhento taṃ musāvādaṃ disvā “idaṃ pāpaṃ vaḍḍhamānaṃ maṃ apāyesu khipissati, imaṃ kilesaṃ niggāṇhissāmi”ti vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā ākāse ṭhito pitu dhammaṃ desetvā nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparopi kāsīgāmeveva pana eko gāmabhojako māghātaṃ kārāpesi. Atha naṃ balikammakāle mahājano sannipatitvā āha “sāmi, mayam migasūkarādayo māretvā yakkhānaṃ balikammaṃ karissāma, balikammakālo eso”ti. Tumhākaṃ pubbe karaṇaniyāmeneva karoṭhāti manussā bahuṃ pāṇātipātamaṃsu. So bahuṃ macchamaṃsaṃ disvā “ime manussā ettake pāṇe mārentā mamevekassa vacanena mārayiṃsū”ti kukkucchaṃ katvā vātapānaṃ nissāya ṭhitakova vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñānaṃ nibbattetvā ākāse ṭhito mahājanassa dhammaṃ desetvā nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparopi kāsiratṭheveva gāmabhojako majjavikkayaṃ vāretvā “sāmi, pubbe imasmiṃ kāle surāchaṇo nāma hoti, kiṃ karomā”ti mahājanena vutto “tumhākaṃ porāṇakaniyāmeneva karoṭhā”ti āha. Manussā chaṇaṃ katvā suraṃ pivitvā kalahaṃ karontā hatthapāde bhañjitvā sīsaṃ bhinditvā kaṇṇe chinditvā bahudaṇḍena bajjhimsu. Gāmabhojako te disvā cintesi “mayi ananujānante ime imaṃ dukkhaṃ na vindeyyu”nti. So ettakena kukkucchaṃ katvā vātapānaṃ nissāya ṭhitakova vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñānaṃ nibbattetvā “appamattā hothā”ti ākāse ṭhatvā dhammaṃ desetvā nandamūlakapabbhārameva gato.

Aparabhāge te pañca paccekabuddhā bhikkhācārathāya bārāṇasidvāre otaritvā sunivatthā supārutā pāsādikehi abhikkamādīhi piṇḍāya carantā rājadvāraṃ sampāpuṇimsu. Rājā te disvā pasannacitto rājanivesanaṃ pavesetvā pāde dhovitvā gandhatelena makkhetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante, tumhākaṃ paṭhamavaye pabbajjā sobhati, imasmiṃ vaye pabbajantā kathaṃ kāmesu ādīnavaṃ passittha, kiṃ vo ārammaṇaṃ ahoṣī”ti pucchi. Te tassa kathentā –

59. “Mitto mittassa pānīyaṃ, adinnaṃ paribhuñjisaṃ;
Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ.
60. “Paradāraṇca disvāna, chando me udapajjatha;
Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ.
61. “Pitaraṃ me mahārāja, corā agaṇhu kānane;
Tesāhaṃ pucchito jānaṃ, aññathā naṃ viyākarim.
62. “Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ.
63. “Pāṇātipātamaṃkaruṃ, somayāge upaṭṭhite;
Tesāhaṃ samanūñāsīm.
64. “Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito ahaṃ.
65. “Surāmerayamādhukā, ye janā paṭhamāsu no;
Bahūnaṃ te anattāya, majjapānamakappayūṃ;
Tesāhaṃ samanūñāsīm.
66. “Tena pacchā vijigucchim, taṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
Mā puna akaraṃ pāpaṃ, tasmā pabbajito aha”nti. –

Imā paṭipāṭiyā pañca gāthā abhāsimsu. Rājāpi ekamekassa byākaraṇaṃ sutvā “bhante, ayaṃ pabbajjā tumhākaṃ yevānucchavikā”ti thutimakāsi.

Tattha **mitto mittassāti** mahārāja, ahaṃ ekassa mitto hutvā tassa mittassa santakaṃ pānīyaṃ iminā niyāmeneva paribhuñjiṃ. **Tasmāti** yasmā puthujjanā nāma pāpakammaṃ karonti, tasmā ahaṃ **mā puna akaraṃ pāpaṃ**, taṃ pāpaṃ ārammaṇaṃ katvā pabbajitomi. **Chandoti** mahārāja, imināva niyāmena mama paradāraṃ disvā kāme chando uppajji. **Agaṇhūti** agaṇhiṃsu. **Jānanti** tesam corānaṃ “ayaṃ kiṃ te hotī” ti pucchito jānantoyeva “na kiñci hotī” ti aññathā byākāsiṃ. **Somayāgeti** navacande uṭṭhite somayāgaṃ nāma yakkhabaliṃ karimṃsu, tasmim upaṭṭhite. **Samanuññāsinti** samanunño āsiṃ. **Surāmerayamādhukāti** piṭṭhasurādisurañca pupphāsavādimerayañca pakkamadhu viya madhuraṃ maññamānā. **Ye janā paṭhamāsu noti** ye no gāme janā paṭhamaṃ evarūpā āsuṃ ahesuṃ. **Bahūnaṃ teti** te ekadivasaṃ ekasmiṃ chaṇe patte bahūnaṃ anattāya majjapānaṃ akappayimṃsu.

Rājā tesam dhammaṃ sutvā pasannacitto cīvarasāṭake ca bhesajjāni ca datvā paccekabuddhe uyyojesi. Tepi tassa anumodanaṃ katvā tattheva agamaṃsu. Tato paṭṭhāya rājā vatthukāmesu viratto anapekkho hutvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā itthiyo anālapitvā anoloketvā virattacitto uṭṭhāya sirigabbhaṃ pavisitvā nisinno setabhittiyaṃ kasiṇaparikammaṃ katvā jhānaṃ nibbatesi. So jhānappatto kāme garahanto –

67. “Dhiratthu subahū kāme, duggandhe bahukaṇṭake;
Ye ahaṃ paṭisevanto, nālabhiṃ tādisaṃ sukha”nti. – gāthamāha;

Tattha **bahukaṇṭaketi** bahū paccāmitte. **Ye ahanti** yo ahaṃ, ayameva vā pāṭho. **Tādisanti** etādisaṃ kilesarahitaṃ jhānasukhaṃ.

Athassa aggamaheṣi “ayaṃ rājā paccekabuddhānaṃ dhammakathaṃ sutvā ukkaṇṭhitarūpo ahoṣi, amhehi saddhiṃ akathetvāva sirigabbhaṃ pavitṭho, pariggaṇhissāmi tāva na”nti cintetvā sirigabbhadvāre ṭhitā rañño kāmesu garahantassa udānaṃ sutvā “mahārāja, tvaṃ kāme garahasi, kāmasukhasadisāṃ nāma sukhaṃ natthi” ti kāme vaṇṇenti itaraṃ gāthamāha –

68. “Mahassādā sukhā kāmā, natthi kāmā paraṃ sukhaṃ;
Ye kāme paṭisevanti, saggam te upapajjare”ti.

Tattha **mahassādāti** mahārāja, ete kāmā nāma mahāassādā, ito uttariṃ aññaṃ sukhaṃ natthi. Kāmasevino hi apāye anupagamma sagge nibbantantīti attho.

Taṃ sutvā bodhisatto tassā “nassa vasali, kiṃ kathesi, kāmesu sukhaṃ nāma kuto atthi, vipariṇāmadukkhā ete” ti garahanto sesagāthā abhāsi –

69. “Appassādā dukkhā kāmā, natthi kāmā paraṃ dukhaṃ;
Ye kāme paṭisevanti, nirayaṃ te upapajjare.
70. “Asī yathā sunisito, nettiṃsova supāyiko;
Sattīva urasi khittā, kāmā dukkhatarā tato.
71. “Aṅgārānaṃva jalitaṃ, kāsūṃ sādhiṃkaporisaṃ;
Phālaṃva divasaṃtattaṃ, kāmā dukkhatarā tato.
72. “Visaṃ yathā halāhalaṃ, telaṃ pakkuthitaṃ yathā;
Tambalohavilīnaṃva, kāmā dukkhatarā tato”ti.

Tattha **nettiṃsoti** nikkaruṇo, idampi ekassa khaggassa nāmaṃ. **Dukkhatarāti** evaṃ jalitaṅgārakāsūṃ vā divasaṃ tattaṃ phālaṃ vā paṭicca yaṃ dukkhaṃ uppajjati, tatopi kāmāyeva dukkhatarāti attho. Anantaragāthāya yathā etāni visādīni dukkhāvahanato dukkhāni, evaṃ kāmāpi

dukkhā, taṃ pana kāmadukkhaṃ itarehi dukkhehi dukkhataranti attho.

Evam mahāsatto deviyā dhammaṃ desetvā amacce sannipātetvā “bhonto amaccā, tumhe rajjaṃ paṭipajjatha, ahaṃ pabbajissāmi”ti vatvā mahājanassa rodantassa paridevantassa uṭṭhāya ākāse thatvā ovādaṃ datvā anilapatheneva uttarahimavantam gantvā ramaṇīye padese assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave, kilesa khuddako nāma natthi, appamattakopi paṇḍitehi niggahitabboyevā”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsu. Tadā paccekabuddhā parinibbāyimsu, devī rāhulamātā ahoṣi, rājā pana ahameva ahoṣinti.

Pānīyajātakavaṇṇanā pañcamā.

[460] 6. Yudhañcayajātakavaṇṇanā

Mittāmaccapariyūḷhanti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso, sace dasabalo agāraṃ ajjhāvasissa, sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirājā abhaviṣsa sattaratanasamannāgato caturiddhīhi samiddho parosahassaputtaparivāro, so evarūpaṃ sirivibhavaṃ pahāya kāmesu dosaṃ disvā aḍḍharattasamaye channasahāyova kaṇṭakamāruya nikkhamitvā anomaditūre pabbajitvā chabbassāni dukkarakārikam katvā sammāsambodhiṃ patto”ti satthu guṇakathaṃ kathayimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva mahābhinnikkhamaṃ nikkhanto, pubbepi dvādasayojanike bārāṇasinagare rajjaṃ pahāya nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte rammanagare sabbadatto nāma rājā ahoṣi. Ayañhi bārāṇasī **udayajātake** (jā. 1.11.37 ādayo) **surundhananagaraṃ** nāma jātā, **cūlasutasomajātake** (jā. 2.17.195 ādayo) **sudassanaṃ** nāma, **soṇanandajātake** (jā. 2.20.92 ādayo) **brahmavaḍḍhanaṃ** nāma, **khaṇḍahālaajātake** (jā. 2.22.982 ādayo) **pupphavatī** nāma, **saṅkhabrāhmaṇajātake** (jā. 1.10.39 ādayo) **moḷinī** nāma, imasmimṃ pana yudhañcayajātake **rammanagaraṃ** nāma ahoṣi. Evamassā kadāci nāmaṃ parivattati. Tattha sabbadattarañño puttasahassaṃ ahoṣi. Yudhañcayassa nāma jeṭṭhaputtassa uparajjaṃ adāsi. So divase divase mahādānaṃ pavattesi. Evam gacchante kāle bodhisatto ekadivasaṃ pātova rathavaramāruya mahantena sirivibhavana uyyānakīḷaṃ gacchanto rukkhaggatiṇaggasākhaggamakkaṭakasuttajālādīsū muttājālākārena laggitaussavabindūni disvā “samma sārathi, kiṃ nāmeta”nti pucchitvā “ete deva, himasamaye patanakaussavabindūni nāmā”ti sutvā divasabhāgaṃ uyyāne kīḷitvā sāyanhakāle paccāgacchanto te adisvāva “samma sārathi, kahaṃ nu kho ete ussavabindū, na te idāni passāmi”ti pucchi. “Deva, te sūriye uggacchante sabbeva bhijjivā pathaviyaṃ patanti”ti sutvā samvegappatto hutvā “imesaṃ sattānaṃ jīvitasāṅkhārāpi tiṇagge ussavabindusadisāva, mayā byādhijarāmarañehi apīḷiteyeva mātāpitaro āpucchitvā pabbajitum vaṭṭati”ti ussavabindumeva ārammaṇaṃ katvā āditte viya tayo bhava passanto attano gehaṃ agantvā alaṅkatapaṭiyattāya vinicchayasālāya nisinnassa pitu santikaṃyeva gantvā pitaraṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito pabbajjaṃ yācanto paṭhamam gāthamāha –

73. “Mittāmaccapariyūḷhaṃ, ahaṃ vande rathesabhaṃ;
Pabbajissāmaṃ rāja, taṃ devo anumaññatū”ti.

Tattha **pariyūḷhanti** parivāritaṃ. **Taṃ devoti** taṃ mama pabbajjaṃ devo anujānātūti attho.

Atha naṃ rājā nivārento dutiyaṃ gāthamāha –

74. “Sace te ūnaṃ kāmehi, ahaṃ paripūrayāmi te;
Yo taṃ hiṃ sati vāremi, mā pabbaja yudhañcayā”ti.

Taṃ sutvā kumāro tatiyaṃ gāthamāha –

75. “Na matthi ūnaṃ kāmehi, hiṃsitā me na vijjati;
Dīpañca kātumicchāmi, yaṃ jarā nābhikīratī”ti.

Tattha **dīpañcā**ti tāta neva mayhaṃ kāmehi ūnaṃ atthi, na maṃ hiṃsanto koci vijjati, ahaṃ pana paralokagamanāya attano patiṭṭhaṃ kātumicchāmi. Kīdisaṃ? **Yaṃ jarā nābhikīratī** na viddhaṃseti, tamaṃ kātumicchāmi, amatamahānibbānaṃ gavesissāmi, na me kāmehi attho, anujānātha maṃ, mahārājāti vadati.

Iti punappunaṃ kumāro pabbajjaṃ yāci, rājā “mā pabbajā”ti vāreti. Tamatthamāvikaronto satthā upaḍḍhaṃ gāthamāha –

76. “Putto vā pitaraṃ yāce, pitā vā puttamorasa”nti.
Tattha **vā-kāro** sampiṇḍanatto. Idaṃ vuttaṃ hoti – “evaṃ, bhikkhave, putto ca pitaraṃ yācati, pitā ca orasaṃ puttaṃ yācati”ti.

Sesaṃ upaḍḍhagāthaṃ rājā āha –

“Negamo taṃ yāce tāta, mā pabbaja yudhañcayā”ti.

Tassattho – ayaṃ te tāta nigamavāsimahājano yācati, nagarajanopi mā tvaṃ pabbajāti.

Kumāro punapi pañcamaṃ gāthamāha –

77. “Mā maṃ deva nivārehi, pabbajantaṃ rathesabha;
Māhaṃ kāmehi sammatto, jarāya vasamanvagū”ti.

Tattha **vasamanvagū**ti mā ahaṃ kāmehi sammatto pamatto jarāya vasagāmī nāma homi, vaṭṭadukkhaṃ pana khepetvā yathā ca sabbaññutaññāppaṭivijjhanako homi,. Tathā maṃ olokehīti adhippāyo.

Evaṃ vutte rājā appaṭibhāṇo ahosi. Mātā panassa “putto te, devi, pitaraṃ pabbajjaṃ anujānāpetī”ti sutvā “kiṃ tumhe kathethā”ti nirassāsena mukhena suvaṇṇasivikāya nisīditvā sīghaṃ vinicchayaṭṭhānaṃ gantvā yācamānā chaṭṭhaṃ gāthamāha –

78. “Ahaṃ taṃ tāta yācāmi, ahaṃ putta nivāraye;
Ciraṃ taṃ daṭṭhumicchāmi, mā pabbaja yudhañcayā”ti.

Taṃ sutvā kumāro sattamaṃ gāthamāha –

79. “Ussāvova tiṇaggamhi, sūriyuggamaṃ pati;
Evamāyu manussānaṃ, mā maṃ amma nivārayā”ti.

Tassattho – amma, yathā tiṇagge ussavabindu sūriyassa uggamaṃ patiṭṭhātuṃ na sakkoti, pathaviyaṃ patati, evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitaṃ parittaṃ tāvakālikaṃ aciraṭṭhitikaṃ, evarūpe lokasannivāse kathaṃ tvaṃ ciraṃ maṃ passasi, mā maṃ nivārehīti.

Evaṃ vuttepi sā punappunaṃ yāciyeva. Tato mahāsatto pitaraṃ āmantetvā aṭṭhamaṃ gāthamāha –

80. “Taramāno imaṃ yānaṃ, āropetu rathesabha;

Mā me mātā tarantassa, antarāyakarā ahū’’ti.

Tassattho – tāta rathesabha, imaṃ mama mātaraṃ taramāno puriso suvaṇṇasivikāyānaṃ āropetu, mā me jātijarābyādhimaraṇakantāraṃ tarantassa atikkamantassa mātā antarāyakarā ahūti.

Rājā puttassa vacanaṃ sutvā “gaccha, bhadde, tava sivikāya nisīditvā rativaḍḍhanapāsādaṃ abhiruhā’’ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā ṭhātum asakkontī nārīgaṇaparivutā gantvā pāsādaṃ abhiruhitvā “kā nu kho puttassa pavattī’’ti vinicchayaṭṭhānaṃ olokontī aṭṭhāsi. Bodhisatto mātu gatakāle puna pitaraṃ yāci. Rājā paṭibāhitum asakkonto “tena hi tāta, tava manaṃ matthakaṃ pāpehi, pabbajāhī’’ti anujāni. Rañño anuññātakāle bodhisattassa kaniṭṭho yudhiṭṭhilakumāro nāma pitaraṃ vanditvā “tāta, mayhaṃ pabbajjaṃ anujānāthā’’ti anujānāpesi. Ubhopi bhātaro pitaraṃ vanditvā kāme pahāya mahājanaparivutā vinicchayato nikkhamiṃsu. Devīpi mahāsattaṃ oloketvā “mama putte pabbajite rammanagaraṃ tucchaṃ bhavissatī’’ti paridevamānā gāthādvayamāha –

81. “Abhidhāvatha bhaddante, suññaṃ hessati rammakam;
Yudhañcayo anuññāto, sabbadattena rājinā.

82. “Yohu seṭṭho sahasassa, yuvā kañcanasannibho;
Soyam kumāro pabbajito, kāsāyavasano balī’’ti.

Tattha **abhidhāvathā**ti parivāretvā ṭhitā nāriyo sabbā vegena dhāvathāti āṇāpeti. **Bhaddanteti** evaṃ gantvā “bhaddaṃ tava hotū’’ti vadatha. **Rammakanti** rammanagaraṃ sandhāyāha. **Yohu seṭṭhoti** yo rañño putto sahasassa seṭṭho ahoṣi, so pabbajitoti pabbajjāya gacchantam sandhāyevamāha.

Bodhisattopi na tāva pabbajati. So hi mātāpitāro vanditvā kaniṭṭhaṃ yudhiṭṭhilakumāraṃ gahetvā nagarā nikkhamma mahājanaṃ nivattetvā ubhopi bhātaro himavantaṃ pavisitvā manorame ṭhāne assamapadaṃ karitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalādīhi yāvajīvaṃ yāpetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ. Tamatthaṃ osāne abhisambuddhagāthāya dīpeti –

83. “Ubho kumārā pabbajitā, yudhañcayo yudhiṭṭhilo;
Pahāya mātāpitāro, saṅgaṃ chetvāna maccuno’’ti.

Tattha **maccunoti** mārassa. Idaṃ vuttaṃ hoti – bhikkhave, yudhañcayo ca yudhiṭṭhilo ca te ubhopi kumārā mātāpitāro pahāya mārassa santakaṃ rāgadosamohasaṅgaṃ chinditvā pabbajitāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā “na bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato rajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitoyevā’’ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, yudhiṭṭhilakumāro ānando, yudhañcayo pana ahameva ahoṣi’’nti.

Yudhañcayajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[461] 7. Dasarathajātakavaṇṇanā

Etha lakkhaṇa sītā cāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ matapitikaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So hi pitari kālakate sokābhībhūto sabbakiccāni pahāya sokānuvattakova ahoṣi. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokonto tassa sotāpattiphalūpanissayaṃ disvā punadivase sāvattiyam piṇḍāya caritvā katabhattakicco bhikkhū uyyojetvā ekaṃ pacchāsamaṇaṃ gahetvā tassa gehaṃ gantvā vanditvā nisinnaṃ madhuravacanena ālapanto “kiṃ socasi upāsakā’’ti vatvā “āma, bhante, pitusoko maṃ bādhati’’ti vutte “upāsaka, porāṇakapaṇḍitā aṭṭhavidhe lokadhamme tathato jānantā pitari kālakate appamattakampi sokaṃ na kariṃsū’’ti vatvā tena yācito aṭṭam āhari.

Atīte bārānasiyaṃ dasarathamahārājā nāma agatigamaṇaṃ pahāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa

soļasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhikā aggamaheṣī dve putte ekañca dhītaraṃ vijāyi. Jeṭṭhaputto rāmapaṇḍito nāma ahosi, dutiyo lakkhaṇakumāro nāma, dhītā sītā devī nāma. Aparabhāge mahesī kālamakāsi. Rājā tassā kālakatāya cirataraṃ sokavasamaṃ gantvā amaccehi saññāpito tassā kattabbaparihāraṃ katvā aññaṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Sāpi aparabhāge gabbhaṃ gaṇhitvā laddhagabbhaparihārā puttaṃ vijāyi, “bharatakumāro” tissa nāmaṃ akaṃsu. Rājā puttasiṃhena “bhaddo, varam te dammi, gaṇhāhī” ti āha. Sā gahitakam katvā ṭhapetvā kumārassa sattaṭṭhavassakāle rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, tumhehi mayham puttassa varo dinno, idānissa varam dethā” ti āha. Gaṇha, bhaddeti. “Deva, puttassa me rajjam dethā” ti vutte rājā accharaṃ paharitvā “nassa, vasali, mayham dve puttā aggikkhandhā viya jalantī, te mārāpetvā tava puttassa rajjam yācasī” ti tajjesi. Sā bhītā sirigabbhaṃ pavisitvā aññesupi divasesu rājānaṃ punappunaṃ rajjameva yāci.

Rājā tassā taṃ varam adatvāva cintesi “mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī, ayaṃ me kūṭapaṇṇaṃ vā kūṭalaññaṃ vā katvā putte ghātāpeyyā” ti. So putte pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “tātā, tumhākaṃ idha vasantānaṃ antarāyopi bhavēyya, tumhe sāmantarajjam vā araññaṃ vā gantvā mama maraṇakāle āgantvā kulasantakam rajjam gaṇheyyāthā” ti vatvā puna nemittake brāhmaṇe pakkosāpetvā attano āyuparicchedaṃ pucchitvā “aññāni dvādasa vassāni pavattissatī” ti sutvā “tātā, ito dvādasavassaccayena āgantvā chattaṃ ussāpeyyāthā” ti āha. Te “sādhū” ti vatvā pitaraṃ vanditvā rodantā pāsādā otariṃsu. Sītā devī “ahampi bhātikehi saddhiṃ gamissāmi” ti pitaraṃ vanditvā rodantī nikkhami. Tayopi janā mahāparivārā nikkhamitvā mahājanaṃ nivattetvā anupubbena himavantaṃ pavisitvā sampannodake sulabhaphalāphale padese assamaṃ māpetvā phalāphalena yāpentā vasīṃsu.

Lakkhaṇapaṇḍito ca sītā ca rāmapaṇḍitaṃ yācitvā “tumhe amhākaṃ pituṭṭhāne ṭhitā, tasmā assameyeva hotha, mayaṃ phalāphalaṃ āharitvā tumhe posessāmā” ti paṭiññaṃ gaṇhiṃsu. Tato paṭṭhāya rāmapaṇḍito tattheva hoti. Itare dve phalāphalaṃ āharitvā taṃ paṭijaggiṃsu. Evaṃ tesam phalāphalena yāpetvā vasantānaṃ dasarathamahārājā puttasaṅkena navame saṃvacchare kālamakāsi. Tassa sarīrakiccaṃ kāretvā devī “attano puttassa bharatakumārassa chattaṃ ussāpethā” ti āha. Amaccā pana “chattassāmikā araññe vasantī” ti na adāṃsu. Bharatakumāro “mama bhātaraṃ rāmapaṇḍitaṃ araññāto ānetvā chattaṃ ussāpessāmi” ti pañcarājakakudhabhaṇḍāni gahetvā caturaṅginīyā senāya tassa vasanaṭṭhānaṃ patvā avidūre khandhāvāraṃ katvā tattha nivāsetvā katipayehi amaccehi saddhiṃ lakkhaṇapaṇḍitaṃ ca sītāya ca araññaṃ gataṃ kāle assamaṃ padamaṃ pavisitvā assamaṃ padadvāre ṭhapitakañcanarūpakam viya rāmapaṇḍitaṃ nirāsaṅkam sukhanisinnam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito rañño pavattiṃ ārocetvā saddhiṃ amaccehi pādesu patitvā rodati. Rāmapaṇḍito pana neva soci, na paridevi, indriyavikāramattampissa nāhosi. Bharatassa pana roditvā nisinnakāle sāyanhasamaye itare dve phalāphalaṃ ādāya āgamīṃsu. Rāmapaṇḍito cintesi “ime daharā mayham viya pariggaṇhanapañña etesaṃ natthi, sahasā ‘pitā vo mato’ ti vutte sokaṃ sandhāretuṃ asakkontānaṃ hadayampi tesam phaleyya, upāyena te udakam otāretvā etaṃ pavattiṃ ārocessāmi” ti. Atha nesam purato ekam udakaṭṭhānaṃ dassetvā “tumhe aticirena āgatā, idaṃ vo daṇḍakammaṃ hotu, imaṃ udakam otaritvā tiṭṭhathā” ti upaḍḍhagāthaṃ tāva āha –

84. “Etha lakkhaṇa sītā ca, ubho otarathodaka” nti.

Tassattho – etha lakkhaṇa sītā ca āgacchatha, ubhopi otaratha udakanti;

Te ekavacaneneva otaritvā aṭṭhaṃsu. Atha nesam pitu pavattiṃ āroceto sesam upaḍḍhagāthamāha

“Evāyaṃ bhārato āha, rājā dasaratho mato” ti.

Te pitu matasānaṃ sutvāya visaññaṃ ahesuṃ. Punapi nesam kathesi, punapi te visaññaṃ ahesunti evaṃ yāvatatiyaṃ visaññaṃ patte te amaccā ukkhipitvā udakā nīharitvā thale nisīdāpetvā laddhassāsesu tesu sabbe aññaṃ aññaṃ roditvā paridevitvā nisīdiṃsu. Tadā bharatakumāro cintesi – “mayham bhātā lakkhaṇakumāro ca bhaginī ca sītā devī pitu matasānaṃ sutvāya sokaṃ sandhāretuṃ na sakkonti, rāmapaṇḍito pana neva socati, na paridevati, kiṃ nu kho tassa asocanakāraṇaṃ,

pucchissāmi na’’nti. So taṃ pucchanto dutiyaṃ gāthamāha –

85. “Kena rāmapabhāvena, socitabbam na socasi;
Pitaram kālakatam sutvā, na taṃ pasahate dukha’’nti.

Tattha **pabhāvenāti** ānubhāvena. **Na taṃ pasahate dukhanti** evarūpaṃ dukkham kena kāraṇena taṃ na pīleti, kiṃ te asocanakāraṇam, kathehi tāva nanti.

Athassa rāmapaṇḍito attano asocanakāraṇam kathento –

86. “Yaṃ na sakkā nipāletuṃ, posena lapataṃ bahuṃ;
Sa kissa viññū medhāvī, attānamupatāpaye.
87. “Daharā ca hi vuddhā ca, ye bālā ye ca paṇḍitā;
Aḍḍhā ceva daliddā ca, sabbe maccuparāyaṇā.
88. “Phalānamiva pakkānam, niccam patanato bhayaṃ;
Evam jātāna maccānam, niccam maraṇato bhayaṃ.
89. “Sāyameke na dissanti, pāto diṭṭhā bahujjanā;
Pāto eke na dissanti, sāyam diṭṭhā bahujjanā.
90. “Paridevayamāno ce, kiñcidattham udabbahe;
Sammūlho hiṃsamattānam, kayirā taṃ vicakkhaṇo.
91. “Kiso vivaṇṇo bhavati, hiṃsamattānamattano;
Na tena petā pāleni, niratthā paridevanā.
92. “Yathā saraṇamādittam, vārinā parinibbaye;
Evampi dhīro sutavā, medhāvī paṇḍito naro;
Khippamuppatitam sokaṃ, vāto tūlamva dhamṣaye.
93. “Macco ekova acceti, ekova jāyate kule;
Saṃyogaparamātveva, sambhogā sabbapāṇinam.
94. “Tasmā hi dhīrassa bahussutassa, sampassato lokamimam parañca;
Aññāya dhammam hadayaṃ manañca, sokā mahantāpi na tāpayanti.
95. “Sohaṃ dassaṇca bhokkhañca, bharissāmi ca ñātake;
Sesaṇca pālayissāmi, kiccametaṃ vijānato’’ti. –

Imāhi dasahi gāthāhi aniccatam pakāseti.

Tattha **nipāletunti** rakkhituṃ. **Lapatanti** lapantānam. Idaṃ vuttam hoti – “tāta bharata, yaṃ sattānam jīvitaṃ bahumpi vilapantānam purisānam ekenāpi mā ucchijjīti na sakkā rakkhituṃ, so dāni mādiso aṭṭha lokadhamme tathato jānanto viññū medhāvī paṇḍito maraṇapariyosānajīvitesu sattesu kissa attānamupatāpaye, kiṃkāraṇā anupakārena sokadukkhena attānam santāpeyyā’’ti.

Daharā cāti gāthā “maccu nāmesa tāta bharata, neva suvaṇṇarūpakasadisānam daharānam khattiyakumārakādīnam, na vuddhipattānam mahāyodhānam, na bālānam puthujjanasattānam, na buddhādīnam paṇḍitānam, na cakkavattiādīnam issarānam, na niddhanānam daliddādīnam lajjati,

sabbepime sattā maccuparāyaṇā maraṇamukhe sambhaggavibhaggā bhavantiyevā’’ti dassanattham vuttā.

Niccaṃ patanatoti idaṃ vuttaṃ hoti – yathā hi tāta bharata, pakkānaṃ phalānaṃ pakkakālato paṭṭhāya ‘‘idāni vaṇṭā chijjivā patissanti, idāni patissanti’’ti patanato bhayaṃ niccaṃ dhuvam ekamsikameva bhavati, evaṃ āsaṅkanīyato evaṃ jātānaṃ maccānampi ekamsikaṃyeva maraṇato bhayaṃ, natthi so khaṇo vā layo vā yattha tesam maraṇam na āsaṅkitabbaṃ bhaveyyāti.

Sāyanti vikāle. Iminā rattibhāge ca diṭṭhānaṃ divasabhāge adassanaṃ, divasabhāge ca diṭṭhānaṃ rattibhāge adassanaṃ dīpeti. **Kiñcidatthanti** ‘‘pitā me, putto me’’tiādīhi paridevamānova poso sammūlho attānaṃ himsanto kilamento appamattakampi atthaṃ āhareyya. **Kayirā taṃ vicakkaṇoti** atha paṇḍito puriso evaṃ paridevaṃ kareyya, yasmā pana paridevanto mataṃ vā ānetuṃ aññaṃ vā tassa vaḍḍhiṃ kātuṃ na sakkoti, tasmā niratthakattā paridevitassa paṇḍitā na paridevanti.

Attānamattanoti attano attabhāvaṃ sokaparidevadukkhena himsanto. **Na tenāti** tena paridevena paralokaṃ gatā sattā na pārenti na yāpenti. **Niratthāti** tasmā tesam matasattānaṃ ayaṃ paridevanā niratthakā. **Saraṇanti** nivāsagehaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā paṇḍito puriso attano vasanāgāre āditte muhuttampi vosānaṃ anāpajjivā ghaṭasatena ghaṭasahassena vārinā nibbāpayateva, evaṃ dhīro uppatitaṃ sokaṃ khippameva nibbāpaye. Tūlaṃ viya ca vāto yathā saṅṭhātuṃ na sakkoti, evaṃ dhamṣaye viddhamseyyāti attho.

Macco ekova accetīti ettha tāta bharata, ime sattā kammassakā nāma, tathā hi ito paralokaṃ gacchanto satto ekova acceti atikkamati, khattiyādikule jāyamānopi ekova gantvā jāyati. Tattha tattha pana ñātimittasamyogena ‘‘ayaṃ me pitā, ayaṃ me mātā, ayaṃ me mitto’’ti samyogaparamātveva sambhogā sabbapāṇīnaṃ, paramatthena pana tīsupi bhavesu kammassakāvete sattāti attho.

Tasmāti yasmā etesaṃ sattānaṃ ñātimittasamyogaṃ ñātimittaparibhogamattaṃ ṭhapetvā ito paraṃ aññaṃ natthi, tasmā. **Sampassatoti** imaṅca paraṅca lokaṃ nānābhāvavinābhāvameva sammā passato. **Aññāya dhammanti** aṭṭhavidhalokadhammaṃ jānitvā. **Hadayaṃ manañcāti** idaṃ ubhayampi cittasseva nāmaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti –

‘‘Lābho alābho yaso ayaso ca, nindā pasamsā ca sukhaṅca dukkhaṃ;
Ete aniccā manujesu dhammā, mā soca kiṃ socasi poṭṭhapādā’’ti. (jā. 1.4.114) –

Imesaṃ aṭṭhannaṃ lokadhammānaṃ yena kenaci cittaṃ pariyādīyati, tassa ca aniccataṃ ñatvā ṭhitassa dhīrassa pituputtamaraṇādivatthukā mahantāpi sokā hadayaṃ na tāpayantīti. Etaṃ vā aṭṭhavidham lokadhammaṃ ñatvā ṭhitassa hadayavatthuṅca manaṅca mahantāpi sokā na tāpayantīti evampettha attho daṭṭhabbo.

Sohaṃ dassaṅca bhokkañcāti gāthāya – tāta bharata, andhabālānaṃ sattānaṃ viya mama rodanaparidevanam nāma na anucchavikaṃ, ahaṃ pana pitu accayena tassa ṭhāne ṭhatvā kapaṇādīnaṃ dānārahānaṃ dānaṃ, ṭhānantarārahānaṃ ṭhānantaraṃ, yasārahānaṃ yasaṃ dassāmi, pitarā me paribhuttanayena issariyaṃ paribhuñjissāmi, ñātake ca possessāmi, avasesaṅca antoparijanādikaṃ janam pālessāmi, dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ dhammikaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ karissāmīti evañhi jānato paṇḍitapurisassa anurūpaṃ kiccanti attho.

Parisā imaṃ rāmapaṇḍitassa aniccāpakāsaṃ dhammadesanaṃ sutvā nissokā ahesuṃ. Tato bharatakumāro rāmapaṇḍitaṃ vanditvā ‘‘bārāṇasirajjaṃ sampaṭicchathā’’ti āha. Tāta lakkhaṇaṅca, sītādeviṅca gahetvā gantvā rajjaṃ anusāsathāti. Tumhe pana, devāti. Tāta, mama pitā ‘‘dvādasavassaccayena āgantvā rajjaṃ kāreyyāsī’’ti maṃ avoca, ahaṃ idāneva gacchanto tassa vacanakaro nāma na homi, aññānīpi tīṇi vassāni atikkamitvā āgamissāmīti. ‘‘Ettakaṃ kālaṃ ko rajjaṃ

kāressatī”ti? “Tumhe kārethā”ti. “Na mayam kāressāmā”ti. “Tena hi yāva mamāgamanā imā pādukā kāressantī”ti attano tiṇapādukā omuñcitvā adāsi. Te tayopi janā pādukā gahetvā rāmapaṇḍitaṃ vanditvā mahājanaparivutā bārāṇasiṃ agamaṃsu. Tīṇi saṃvaccharāni pādukā rajjaṃ kāresuṃ. Amaccā tiṇapādukā rājapallaṅke ṭhapetvā aḍḍaṃ vinicchīnanti. Sace dubbīnicchito hoti, pādukā aññaṃaññaṃ paṭihaññanti. Tāya saññāya puna vinicchīnanti. Sammā vinicchītakāle pādukā nissaddā sannisīdanti. Rāmapaṇḍito tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayena arañña nikkhamitvā bārāṇasinagaraṃ patvā uyyānaṃ pāvīsi. Tassa āgamanabhāvaṃ ñatvā kumārā amaccagaṇaparivutā uyyānaṃ gantvā sītaṃ aggamaheṣiṃ katvā ubhinnaṃpi abhisekaṃ akaṃsu. Evaṃ abhisekappaṭto mahāsatto alaṅkatarathe ṭhatvā mahantena parivārena nagaraṃ pavisitvā padakkhiṇaṃ katvā candakapāsāḍavarassa mahātalaṃ abhiruhi. Tato paṭṭhāya soḷasa vassasahassāni dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūresi.

96. “Dasa vassasahassāni, saṭṭhi vassasatāni ca;
Kambugīvo mahābāhu, rāmo rajjamakārayī”ti. –

Ayaṃ abhisambuddhagāthā tamatthaṃ dīpeti.

Tattha **kambugīvoti** suvaṇṇāḷiṅgasadisagīvo. Suvaṇṇañhi kambūti vuccati.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṃphale patiṭṭhahi. Tadā dasarathamahārājā suddhodanamahārājā ahoṣi, mātā mahāmāyādevī, sītā rāhulamātā, bhārato ānando, lakkhaṇo sārīputto, parisā buddhapaṇḍitā, rāmapaṇḍito pana ahameva ahoṣinti.

Dasarathajātakavaṇṇanā sattamā.

[462] 8. Saṃvarajātakavaṇṇanā

Jānanto no mahārājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba katesi. So kira sāvattivāsī kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado ācariyupajjhāyavattaṃ pūrento ubhayāni pātimokkhāni paṇḍāni katvā paripuṇṇapañcavasso kammaṭṭhānaṃ gahetvā “araññe vasissāmī”ti ācariyupajjhāye āpucchitvā kosalaratṭhe ekaṃ paccantagāmaṃ gantvā tattha iriyāpathe pasannamanussehi paṇṇasālaṃ katvā upaṭṭhiyamāno vassaṃ upagantvā yuñjanto ghaṭento vāyamanto accāradhena vīriyena temāsaṃ kammaṭṭhānaṃ bhāvetvā obhāsamattampi uppādetuṃ asakkonto cintesi “addhā ahaṃ satthārā desitesu catūsu puggalesu padaparamo, kiṃ me araññavāseṇa, jetavanaṃ gantvā tathāgatassa rūpasiriṃ passanto madhuradhammadesanaṃ suṇanto vītināmessāmī”ti. So vīriyaṃ ossajitvā tato nikkhanto anupubbena jetavanaṃ gantvā ācariyupajjhāyehi ceva sandiṭṭhasambhattehi ca āgamanakāraṇaṃ puṭṭho tamatthaṃ kathetvā tehi “kasmā evamakāsi”ti garahitvā satthu santikaṃ netvā “kiṃ, bhikkhave, anicchamānaṃ bhikkhuṃ ānayitthā”ti vutte “ayaṃ, bhante, vīriyaṃ ossajitvā āgato”ti ārocite satthā “saccaṃ kirā”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu vīriyaṃ ossaji, imasmiñhi sāsane nibbīriyassa kusītapuggalassa aggaphalaṃ arahattaṃ nāma natthi, āradhāvīriyā imaṃ dhammaṃ āradhenti, tvaṃ kho pana pubbe vīriyavā ovāḍakkhāmo, teneva kāraṇena bārāṇasirañña puttasaṭṭassa sabbakaniṭṭho hutvāpi paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā setacchattaṃ pattosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente saṃvarakumāro nāma puttasaṭṭassa sabbakaniṭṭho ahoṣi. Rājā ekekaṃ puttaṃ “sikkhitabbayuttakaṃ sikkhāpethā”ti ekekassa amaccassa adāsi. Saṃvarakumārassa ācariyo amacco bodhisatto ahoṣi paṇḍito byatto rājaputtassa pituṭṭhāne ṭhito. Amaccā sikkhitasippe rājaputte rañña dassesuṃ. Rājā tesam janapadaṃ datvā uyyojesi. Saṃvarakumāro sabbasippassa nipphattiṃ patvā bodhisattaṃ pucchi “tāta, sace maṃ pitā janapadaṃ peseti, kiṃ karomī”ti? “Tāta, tvaṃ janapade dīyamāne taṃ aggahetvā ‘deva ahaṃ sabbakaniṭṭho, mayipi gate tumhākaṃ pādāmūlaṃ tucchaṃ bhavissati, ahaṃ tumhākaṃ pādāmūleyeva vasissāmī”ti vadeyyāsi”ti. Athekadivasaṃ rājā saṃvarakumāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ pucchi “kiṃ tāta, sippaṃ te

niṭṭhita’’nti? “Āma, devā’’ti. “Tuyhampi janapadaṃ demī’’ti. “Deva tumhākaṃ pādamūlaṃ tuccamaṃ bhavissati, pādamūleyeva vasissāmī’’ti. Rājā tussitvā “sādhū’’ti sampaṭicchi. So tato paṭṭhāya rañño pādamūleyeva hutvā punapi bodhisattaṃ pucchi “tāta aññaṃ kiṃ karomī’’ti? “Tāta rājānaṃ ekaṃ purāṇuyyānaṃ yācāhī’’ti. So “sādhū’’ti uyyānaṃ yācitvā tattha jātakehi pupphaphalehi nagare issarajanaṃ saṅgaṇhitvā puna “kiṃ karomī’’ti pucchi. “Tāta, rājānaṃ āpucchitvā antonagare bhattavetaṇaṃ tvameva dehī’’ti. So tathā katvā antonagare kassaci kiñci ahāpetvā bhattavetaṇaṃ datvā puna bodhisattaṃ pucchitvā rājānaṃ viññāpetvā antonivesane dāsaporisānampi hatthīnampi assānampi balakāyassapi vattaṃ aparihāpetvā adāsi, tirojanapadehi āgatānaṃ dūtādīnaṃ nivāsaṭṭhānādīni vāṇijānaṃ suṅkanti sabbakaraṇīyāni attanāva akāsi. Evaṃ so mahāsattassa ovāde ṭhatvā sabbamaṃ antojanaṅca bahijanaṅca nāgare ca raṭṭhavāsino ca āgantuke ca āyavattane ca tena tena saṅgahavatthunā ābandhitvā saṅgaṇhi, sabbesaṃ piyo ahosi maṅpo.

Aparabhāge rājānaṃ maraṇamañce nipannaṃ amaccā pucchiṃsu “deva, tumhākaṃ accayena setacchattaṃ kassa demā’’ti? “Tāta, mama puttā sabbepi setacchattassa sāmīnova. Yo pana tumhākaṃ manaṃ gaṇhāti, tasseva setacchattaṃ dadeyyāthā’’ti. Te tasmiṃ kālakate tassa sarīraparihāraṃ katvā sattame divase sannipatitvā “rañña ‘yo tumhākaṃ manaṃ gaṇhāti, tassa setacchattaṃ ussāpeyyāthā’’ti vuttaṃ, amhākaṅca ayaṃ saṃvarakumāro manaṃ gaṇhātī’’ti nātakehi parivāritā tassa kañcanaṃmālaṃ setacchattaṃ ussāpayiṃsu. Saṃvaramahārājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dhammena rajjaṃ kāresi. Itare ekūnasatakumārā “pitā kira no kālakato, saṃvarakumārassa kira setacchattaṃ ussāpesuṃ, so sabbakaniṭṭho, tassa chattaṃ na pāpuṇāti, sabbajeṭṭhakassa chattaṃ ussāpessāmā’’ti ekato āgantvā “chattaṃ vā no detu, yuddhaṃ vā’’ti saṃvaramahārājassa paṇṇaṃ pesetvā nagaraṃ uparundhiṃsu. Rājā bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocetvā “idāni kiṃ karomā’’ti pucchi. Mahārāja, tava bhātikehi saddhiṃ yujjhanakiccaṃ natthi, tvaṃ pitu santakaṃ dhaṇaṃ satakoṭṭhāse kāretvā ekūnasataṃ bhātikānaṃ pesetvā “imaṃ tumhākaṃ koṭṭhāsaṃ pitu santakaṃ gaṇhatha, nāhaṃ tumhehi saddhiṃ yujjhāmī’’ti sāsanaṃ paḥiṇhāti. So tathā akāsi. Athassa sabbajeṭṭhabhātiko uposathakumāro nāma sese āmantetvā “tātā, rājānaṃ nāma abhibhavituṃ samatthā nāma natthi, ayaṅca no kaniṭṭhabhātiko paṭisattupi hutvā na tiṭṭhati, amhākaṃ pitu santakaṃ dhaṇaṃ pesetvā ‘nāhaṃ tumhehi saddhiṃ yujjhāmī’’ti pesesi, na kho pana mayaṃ sabbepi ekakkhaṇe chattaṃ ussāpessāma, ekasseva chattaṃ ussāpessāma, ayameva rājā hotu, etha taṃ passitvā rājakuṭumbaṃ paṭicchadetvā amhākaṃ janapadameva gacchāmā’’ti āha. Atha te sabbepi kumārā nagaradvāraṃ vivarāpetvā paṭisattuno ahutvā nagaraṃ pavasiṃsu.

Rājāpi tesamaṃ amaccehi paṇṇākāraṃ gāhāpetvā paṭimaggamaṃ peseti. Kumārā nātimahantena parivārena pattikāva āgantvā rājanivesanaṃ abhiruhitvā saṃvaramahārājassa nipaccakāraṃ dassetvā nīcāsane nisīdiṃsu. Saṃvaramahārājā setacchattassa heṭṭhā sīhāsane nisīdi, mahanto yaso mahantaṃ sirisobhaggaṃ ahosi, olokitolokitaṭṭhānaṃ kampi. Uposathakumāro saṃvaramahārājassa sirivibhavaṃ oloketvā “amhākaṃ pitā attano accayena saṃvarakumārassa rājabhāvaṃ ṇatvā maññe amhākaṃ janapade datvā imassa na adāsi’’ti cintetvā tena saddhiṃ sallapanto tisso gāthā abhāsi –

97. “Jānanto no mahārāja, tava sīlaṃ janādhipo;
Ime kumāre pūjento, na taṃ kenaci maññatha.
98. “Tiṭṭhante no mahārāje, adu deve divāngate;
Ñāti taṃ samanuññiṃsu, sampassaṃ atthamattano.
99. “Kena saṃvara vattena, sañjāte abhitiṭṭhasi;
Kena taṃ nātivattanti, ñātisaṅghā samāgatā’’ti.

Tattha **jānanto** noti jānanto nu. **Janādhipoti** amhākaṃ pitā narindo. **Imeti** ime ekūnasate kumāre. **Pāḷipotthakesu** pana “aññe kumāre’’ti likhitaṃ. **Pūjenti** tena tena janapadena mānento. **Na taṃ kenacīti** khuddakenāpi kenaci janapadena taṃ pūjetabbaṃ na maññittha, “ayaṃ mama accayena rājā

bhavissatī” ti ñatvā maññe attano pādamūleyeva vāsesīti. **Tiṭṭhante noti** tiṭṭhante nu, dharamāneyeva nūti pucchati, **adu deveti** udāhu amhākaṃ pitari divaṅgate attano atthaṃ vuḍḍhiṃ passantā saddhiṃ rājakārahehi negamajānapadehi ñātayo taṃ “rājā hohī” ti samanūññimsu. **Vattenāti** sīlācārena. **Sañjāte abhitiṭṭhasīti** samānajātike ekūnasatabhātaro abhibhavitvā tiṭṭhasi. **Nātivattantīti** na abhibhavanti.

Taṃ sutvā saṃvaramahārājā attano guṇaṃ kathento cha gāthā abhāsi –

100. “Na rājaputta usūyāmi, samaṇānaṃ mahesinaṃ;
Sakkaccaṃ te namassāmi, pāde vandāmi tādinaṃ.
101. “Te maṃ dhammaguṇe yuttaṃ, sussūsamanusūyakaṃ;
Samaṇā manusāsanti, isī dhammaguṇe ratā.
102. “Tesāhaṃ vacanaṃ sutvā, samaṇānaṃ mahesinaṃ;
Na kiñci atimaññāmi, dhamme me nirato mano.
103. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
Tesaṃ nappaṭibandhāmi, niviṭṭhaṃ bhattavetaṇaṃ.
104. “Mahāmattā ca me atthi, mantino paricārakā;
Bārāṇasiṃ voharanti, bahumaṃsasurodanaṃ.
105. “Athopi vāñijā phītā, nānāraṭṭhehi āgatā;
Tesu me vihitā rakkhā, evaṃ jānāhuposathā” ti.

Tattha **na rājaputtāti** ahaṃ rājaputta, kañci sattaṃ “ayaṃ sampatti imassa mā hotū” ti na usūyāmi. **Tādinanti** tādilakkhaṇayuttānaṃ samitapāpatāya samaṇānaṃ mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ guṇānaṃ esitatāya mahesinaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ pañcapatiṭṭhitena pāde vandāmi, dānaṃ dadanto dhammikañca nesaṃ rakkhāvaraṇaguttiṃ paccupaṭṭhapento sakkaccaṃ te namassāmi, manena sampiyāyanto ca pūjemīti attho. **Te manti** te samaṇā maṃ “ayaṃ dhammakotṭhāse yuttapayutto sussūsaṃ anusūyako” ti tathato ñatvā maṃ dhammaguṇe yuttaṃ sussūsaṃ anusūyakaṃ anusāsanti, “idaṃ kara, idaṃ mā karī” ti ovdantīti attho. **Tesāhanti** tesaṃ ahaṃ. **Hatthārohāti** hatthiṃ āruyha yujjhanakā yodhā. **Anikaṭṭhāti** hatthānīkādisu ṭhitā. **Rathikāti** rathayodhā. **Pattikārakāti** pattinova. **Niviṭṭhanti** yaṃ tehi sajjitaṃ bhattañca vetanañca, ahaṃ taṃ nappaṭibandhāmi, aparihāpetvā dadāmīti attho.

Mahāmattāti bhātika, mayhaṃ mahāpaññā mantesu kusalā mahāamaccā ceva avasesamantino ca paricārakā atthi. Iminā imaṃ dasseti “tumhe mantasampanne paṇḍite ācariye na labhittha, amhākaṃ pana ācariyā paṇḍitā upāyakusalā, te no setacchattena yojesu” nti. **Bārāṇasinti** bhātika, mama chattaṃ ussāpitakālato paṭṭhāya “amhākaṃ rājā dhammiko anvaddhamāsaṃ devo vassati, tena sassāni sampajjanti, bārāṇasiyaṃ bahuṃ khādītabbayuttakaṃ macchamaṃsaṃ pāyitabbayuttakaṃ surodakañca jāta” nti evaṃ raṭṭhavāsino bahumaṃsasurodakaṃ katvā bārāṇasiṃ voharanti. **Phītāti** hatthiratanaassaratanamuttaratanādīni āharitvā nirupaddavā vohāraṃ karontā phītā samiddhā. **Evaṃ jānāhīti** bhātika uposatha ahaṃ imehi ettakehi kāraṇehi sabbakaniṭṭhōpi hutvā mama bhātike abhibhavitvā setacchattaṃ patto, evaṃ jānāhīti.

Athassa guṇaṃ sutvā uposathakumāro dve gāthā abhāsi –

106. “Dhammena kira ñātīnaṃ, rajjaṃ kārehi saṃvara;
Medhāvī paṇḍito cāsi, athopi ñātīnaṃ hito.

107. “Taṃ taṃ ñātipariyūḷhaṃ, nānāratanamocitaṃ;
Amittā nappasahanti, indaṃva asurādhipo”ti.

Tattha **dhammena kira ñātīnanti** tāta saṃvara mahārāja, dhammena kira tvaṃ ekūnasatānaṃ ñātīnaṃ attano jeṭṭhabhātikānaṃ ānubhāvaṃ abhibhavasi, ito paṭṭhāya tvameva rajjaṃ kārehi, tvameva medhāvī ceva paṇḍito ca ñātīnañca hitoti attho. **Taṃ tanti** evaṃ vividhaguṇasampannaṃ taṃ. **Ñātipariyūḷhanti** amhehi ekūnasatehi ñātakehi parivāritaṃ. **Nānāratanamocitanti** nānāratanehi ocitaṃ sañcitaṃ bahuratanasañcayāṃ. **Asurādhipoti** yathā tāvatimsehi parivāritaṃ indaṃ asurarājā nappasahati, evaṃ amhehi ārakkhaṃ karontehi parivāritaṃ taṃ tiyojanasatike kāsiraṭṭhe dvādasayojanikāya bārāṇasiyā rajjaṃ kārentaṃ amittā nappasahantīti dīpeti.

Saṃvaramahārājā sabbesampi bhātikānaṃ mahantaṃ yasaṃ adāsi. Te tassa santike māsaḍḍhamāsaṃ vasitvā “mahārāja janapadesu coresu uṭṭhahantesu mayaṃ jānissāma, tvaṃ rajjasukhaṃ anubhavā”ti vatvā attano attano janapadaṃ gatā. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā āyupariyosāne devanagaraṃ pūrento agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhu evaṃ tvaṃ pubbe ovādakkhamo, idāni kasmā vīriyaṃ na akāsi”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā saṃvaramahārājā ayaṃ bhikkhu ahosi, uposathakumāro sārīputto, sesabhātikā therānuthera, parisā buddhāparisā, ovādadāyako amacco pana ahameva ahosinti.

Saṃvarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[463] 9. Suppārakajātakavaṇṇanā

Ummujjanti nimujjantīti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi sāyanhasamaye tathāgatassa dhammaṃ desetum nikkhamanaṃ āgamayamānā bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā “āvuso, aho satthā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño tatra tatra upāyapaññāya samannāgato vipulāya pathavīsamāya, mahāsamuddo viya gambhīrāya, ākāso viya vitthiṇṇāya, sakalajambudīpasmiñhi uṭṭhitapañño dasabalaṃ atikkamitvā gantum samattho nāma natthi. Yathā mahāsamudde uṭṭhitaūmiyo velaṃ nātikkamanti, velaṃ patvā bhijjanti, evaṃ na koci pañño dasabalaṃ atikkamati, satthu pādamaṃ patvā bhijjatevā”ti dasabalassa mahāpaññāpāramiṃ vaṇṇesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva paññavā, pubbepi aparipakke ñāṇe paññavā, andho hutvāpi mahāsamudde udakasaññāya ‘imasmiṃ imasmiṃ samudde idaṃ nāma idaṃ nāma ratana’nti aññāsi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kururāṭṭhe kururājā nāma rajjaṃ kāresi, kurukacchaṃ nāma paṭṭanagāmo ahosi. Tadā bodhisatto kurukacche niyāmakajetṭhakassa putto hutvā nibbatti pāsādiko suvaṇṇavaṇṇo, “suppārakakumāro”tissa nāmaṃ karīmsu. So mahantena parivārena vaḍḍhanto soḷasavassakāleyeva niyāmakasippe nipphattiṃ patvā aparabhāge pitu accayena niyāmakajetṭhako hutvā niyāmakakammaṃ akāsi, paṇḍito ñāṇasampanno ahosi. Tena āruḷhanāvāya byāpatti nāma natthi. Tassa aparabhāge loṇajalapahaṭāni dvepi cakkhūni nassīmsu. So tato paṭṭhāya niyāmakajetṭhako hutvāpi niyāmakakammaṃ akatvā “rājānaṃ nissāya jīvissāmi”ti rājānaṃ upasaṅkami. Atha naṃ rājā agghāpaniyakamme ṭhapesi. So tato paṭṭhāya rañño hatthirātanaassaratanaṃ muttasāraṃ nissārādīni agghāpesi.

Athekadivasaṃ “rañño maṅgalahatthī bhavissatī”ti kāḷapāsānakūṭavaṇṇaṃ ekaṃ vāraṇaṃ ānesuṃ. Taṃ disvā rājā “paṇḍitassa dassethā”ti āha. Atha naṃ tassa santikaṃ nayīmsu. So hatthena tassa sarīraṃ parimajjitvā “nāyaṃ maṅgalahatthī bhavitum anucchaviko, pādehi vāmanadhātuko esa, etañhi

mātā vijāyamānā ankena sampañcchitum nāsakkhi, tasmā bhūmiyaṃ patitvā pacchimapādehi vāmanadhātuko hoti”ti āha. Hatthiṃ gahetvā āgate pucchimsu. Te “saccaṃ paṇḍito katheti”ti vadimsu. Taṃ kāraṇaṃ rājā sutvā tuṭṭho tassa aṭṭha kahāpaṇe dāpesi.

Punekadivasam “rañño maṅgalaasso bhavissatī”ti ekaṃ assaṃ ānayaṃsu. Tampi rājā paṇḍitassa santikaṃ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṃ maṅgalaasso bhavitum na yutto, etassa hi jātadvaseyeva mātā mari, tasmā mātu khīraṃ alabhanto na sammā vaḍḍhito”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Tampi sutvā rājā tussitvā aṭṭha kahāpaṇe dāpesi. Athekadivasam “rañño maṅgalaratho bhavissatī”ti rathaṃ āharimsu. Tampi rājā tassa santikaṃ pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “ayaṃ ratho susirarukkheṇa kato, tasmā rañño nānucchaviko”ti āha. Sāpissa kathā saccāva ahosi. Rājā tampi sutvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi. Athassa mahagghaṃ kambalaratanaṃ āharimsu. Tampi tasseva pesesi. So tampi hatthena parāmasitvā “imassa mūsikacchinnam ekaṭṭhānaṃ atthi”ti āha. Sodhentā taṃ disvā rañño ārocesum. Rājā sutvā tussitvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi.

So cintesi “ayaṃ rājā evarūpānipi acchariyāni disvā aṭṭheva kahāpaṇe dāpesi, imassa dāyo nhāpitadāyo, nhāpitajātiko bhavissati, kiṃ me evarūpena rājupatṭhānena, attano vasaṇaṭṭhānameva gamissāmi”ti. So kurukacchapaṭṭanameva paccāgami. Tasmīṃ tattha vasante vāṇijā navaṃ sajjetvā “kaṃ niyāmakam karissāmā”ti mantesuṃ. “Suppārakapaṇḍitena āruḷhanāvā na byāpajjati, esa paṇḍito upāyakusalo, andho samānopi suppārakapaṇḍitova uttamo”ti taṃ upasaṅkamitvā “niyāmakam no hohi”ti vatvā “tātā, ahaṃ andho, kathaṃ niyāmakakammaṃ karissāmi”ti vutte “sāmi, andhāpi tumheyeva amhākam uttamā”ti punappunaṃ yāciyamāno “sādhu tātā, tumhehi ārocitasaññāya niyāmakam bhavissāmi”ti tesam navaṃ abhiruhi. Te nāvāya mahāsamuddaṃ pakkhandimsu. Nāvā satta divasāni nirupaddavā agamāsi, tato akālavātaṃ uppātitaṃ uppajji, nāvā cattāro māse pakatisamuddaṃ piṭṭhe vicaritvā khuramālīsamuddaṃ nāma pattā. Tattha macchā manussasamānasarīrā khuranāsā uduke ummujjanimuḷḷaṃ karonti. Vāṇijā te disvā mahāsattaṃ tassa samuddassa nāmaṃ pucchantaṃ paṭṭhamam gāthamāhaṃsu –

108. “Ummujjanti nimujjanti, manussā khuranāsikā;
Suppārakam taṃ pucchāma, samuddo katamo aya”nti.

Evam tehi puṭṭho mahāsatto attano niyāmakasuttana saṃsanditvā dutiyaṃ gāthamāha –

109. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, khuramālīti vuccatī”ti.

Tattha **payātānanti** kurukacchapaṭṭanā nikkhamitvā gacchantānaṃ. **Dhanesinanti** tumhākam vāṇijānaṃ dhanam pariyesantānaṃ. **Nāvāya vippanaṭṭhāyāti** tāta tumhākam imāya videsam pakkhandanāvāya kammakāraṃ pakatisamuddaṃ atikkamitvā sampatto ayaṃ samuddo “khuramālī”ti vuccati, evametam paṇḍitā kathenti.

Tasmīṃ pana samudde vajiraṃ ussannaṃ hoti. Mahāsatto “sacāham ‘ayaṃ vajirasamuddo’ti evam etesaṃ kathessāmi, lobhena bahum vajiraṃ gaṇhitvā navaṃ osīdāpessanti”ti tesam anācikkhitvāva navaṃ laggāpetvā upāyenaṃ yottaṃ gahetvā macchagahaṇaniyāmena jālam khipāpetvā vajirasāram uddharitvā nāvāyaṃ pakkhipitvā aññaṃ appagghabhaṇḍam chaḍḍāpesi. Nāvā taṃ samuddaṃ atikkamitvā purato aggimāliṃ nāma gatā. So pajjalitaaggikkhandho viya majjhanhikasūriyo viya ca obhāsam muñcanto aṭṭhāsi. Vāṇijā –

110. “Yathā aggīva sūriyova, samuddo paṭḍissati;
Suppārakam taṃ pucchāma, samuddo katamo aya”nti. – gāthāya taṃ pucchimsu;

Mahāsattopi tesam anantaragāthāya kathesi –

111. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, aggimālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde suvaṇṇaṃ ussannaṃ ahosi. Mahāsatto purimanayeneva tatopi suvaṇṇaṃ gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ atikkamitvā khīraṃ viya dadhiṃ viya ca obhāsantaṃ dadhimāliṃ nāma samuddaṃ pāpuṇi. Vāṇijā –

112. “Yathā dadhīva khīraṃva, samuddo paṭidissati;
Suppāraḥkaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo aya”nti. –

Gāthāya tassapi nāmaṃ pucchimṣu.

Mahāsatto anantaraḡāthāya ācikkhi –

113. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, dadhimālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde rajataṃ ussannaṃ ahosi. So tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ atikkamitvā nīlakusatiṇaṃ viya sampannasassaṃ viya ca obhāsamānaṃ nīlavaṇṇaṃ kusamāliṃ nāma samuddaṃ pāpuṇi. Vāṇijā –

114. “Yathā kusova sassova, samuddo paṭidissati;
Suppāraḥkaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo aya”nti. –

Gāthāya tassapi nāmaṃ pucchimṣu.

So anantaraḡāthāya ācikkhi –

115. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, kusamālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde nīlamanīratanaṃ ussannaṃ ahosi. So tampi upāyeneva gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Nāvā tampi samuddaṃ atikkamitvā naḷavanaṃ viya veḷuvanaṃ viya ca khāyamānaṃ naḷamāliṃ nāma samuddaṃ pāpuṇi. Vāṇijā –

116. “Yathā naḷova veḷūva, samuddo paṭidissati;
Suppāraḥkaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo aya”nti. –

Gāthāya tassapi nāmaṃ pucchimṣu.

Mahāsatto anantaraḡāthāya kathesi –

117. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, naḷamālīti vuccatī”ti.

Tasmiṃ pana samudde masāragallaṃ veḷuriyaṃ ussannaṃ ahosi. So tampi upāyena gāhāpetvā nāvāyaṃ pakkhipāpesi. Aparo nayo – **naḷoti** vicchikanaḷopi kakkāṭakanaḷopi, so rattavaṇṇo hoti. **Veḷūti** pana pavāḷassettaṃ nāmaṃ, so ca samuddo pavāḷussanno rattobhāso ahosi, tasmā “yathā naḷova veḷuvā”ti pucchimṣu. Mahāsatto tato pavāḷaṃ gāhāpesīti.

Vāṇijā naḷamāliṃ atikkantā balavāmukhasamuddaṃ nāma passimṣu. Tattha udakaṃ kaḍḍhitvā

kaḍḍhitvā sabbato bhāgena uggacchati. Tasmim̄ sabbato bhāgena uggate udakaṃ sabbato bhāgena chinnapapātamahāsobbho viya paññāyati, ūmiyā uggatāya ekato papātasadisam̄ hoti, bhayajanano saddo uppajjati sotāni bhindanto viya hadayaṃ phārento viya ca. Taṃ disvā vāṇijā bhītatasitā –

118. “Mahabbhayo bhimsanako, saddo suyyatimānuso;
Yathā sobbho papātova, samuddo paṭidissati;
Suppārakaṃ taṃ pucchāma, samuddo katamo aya’nti. –

Gāthāya tassapi nāmaṃ pucchiṃsu.

Tattha **suyyatimānuso**ti suyiyati amānuso saddo.

119. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
Nāvāya vippanaṭṭhāya, balavāmukhīti vuccatī’nti. –

Bodhisatto anantaragāthāya tassa nāmaṃ ācikkhitvā “tātā, imaṃ balavāmukhasamuddaṃ patvā nivattitum̄ samatthā nāvā nāma natthi, ayaṃ sampattanāvaṃ nimujjāpetvā vināsaṃ pāpetī’nti āha. Tañca nāvaṃ satta manussasatāni abhiruhiṃsu. Te sabbe maraṇabhayaabhītā ekappahārenea avīcimhi paccamānasattā viya atikāruññaṃ ravaṃ muñciṃsu. Mahāsatto “ṭhapetvā maṃ añño etesaṃ sotthibhāvaṃ kātum̄ samattho nāma natthi, saccakiriyāya tesam̄ sotthim̄ karissāmi’nti cintetvā te āmantetvā āha – “tātā, khippaṃ maṃ gandhodakena nhāpetvā ahatavattāni nivāsāpetvā puṇṇapātim̄ sajjetvā nāvāya dhure ṭhapethā’nti. Te vegena tathā kariṃsu. Mahāsatto ubhohi hatthehi puṇṇapātim̄ gahetvā nāvāya dhure ṭhito saccakiriyaṃ karonto osānagāthamāha –

120. “Yato sarāmi attānaṃ, yato pattosmi viññutaṃ;
Nābhijānāmi sañcicca, ekapāṇampi himsitam̄;
Etena saccavajjena, sotthim̄ nāvā nivattatū’nti.

Tattha **yatoti** yato paṭṭhāya ahaṃ attānaṃ sarāmi, yato paṭṭhāya camhi viññutaṃ pattoti attho. **Ekapāṇampi himsitaṃ**ti ethantare sañcicca ekaṃ kunthakipillikapāṇampi himsitam̄ nābhijānāmi. Desanāmatamevetam̄, bodhisatto pana tiṇasalākampi upādāya mayā parasantakaṃ na gahitapubbaṃ, lobhavasena paradāraṃ na olokitapubbaṃ, musā na bhāsitaṃ, tiṇaggenāpi majjaṃ na pivitapubbanti evaṃ pañcasīlavasena pana saccakiriyaṃ akāsi, katvā ca pana puṇṇapātiyā udakaṃ nāvāya dhure abhisiñci.

Cattāro māse videsam̄ pakkhandanāvā nivattitvā iddhimā viya saccānubhāvena ekadivaseneva kurukacchapaṭṭanaṃ agamāsi. Gantvā ca pana thalepi aṭṭhasabhamattaṃ ṭhānaṃ pakkhanditvā nāvikaṃ gharadvāreyeva aṭṭhāsi. Mahāsatto tesam̄ vāṇijānaṃ suvaṇṇarajataṃ pavālamuttavajirāni bhājetvā adāsi. “Ettakehi vo ratanehi alaṃ, mā puna samuddaṃ pavisathā’nti tesam̄ ovādaṃ datvā yāvajivaṃ dānādāni puññāni katvā devapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi tathāgato mahāpaññoyevā’nti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā parisā buddhaparisā ahesum̄, suppārakapaṇḍito pana ahameva ahosi’nti.

Suppārakajātakavaṇṇanā navamā.

Jātakuddānaṃ –

Mātuposaka juṇho ca, dhamma udaya pāṇiyo;
Yudhañcayo dasaratho, saṃvaro ca suppārako;

Ekādasanipātamhi, saṅgītā nava jātakā.

Ekādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dvādasakanipāto

[464] 1. Cūḷakuṇāḷajātakavaṇṇanā

1-12.Luddhānaṃ lahucittānanti idaṃ jātakam **kuṇāḷajātake** (jā. 2.21.kuṇāḷajātaka) āvi bhavissati;

Cūḷakuṇāḷajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[465] 2. Bhaddasāḷajātakavaṇṇanā

Kā tvam suddhehi vatthehīti idaṃ satthā jetavane viharanto ñātathacariyaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi anāthapiṇḍikassa nivesane pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ nibaddhabhojanaṃ pavattati, tathā visākhāya ca kosalarañño ca. Tattha pana kiñcāpi nānaggarasabhojanaṃ dīyati, bhikkhūnaṃ panettha koci vissāsiko natthi, tasmā bhikkhū rājanivesane na bhuñjanti, bhattaṃ gahetvā anāthapiṇḍikassa vā visākhāya vā aññesaṃ vā vissāsikānaṃ ghaṃ gantvā bhuñjanti. Rājā ekadivasaṃ paṇṇākāraṃ āhaṭṭam “bhikkhūnaṃ dethā”ti bhattaggaṃ pesetvā “bhattagge bhikkhū natthī”ti vutte “kahaṃ gatā”ti pucchitvā “attano vissāsikagehesu nisīditvā bhuñjanti”ti sutvā bhuttapātarāso satthu santikaṃ gantvā “bhante, bhojanaṃ nāma kiṃ parama”nti pucchi. Vissāsaparamaṃ mahārāja, kañjikamattakampi vissāsikena dīnaṃ madhuraṃ hoṭīti. Bhante, kena pana saddhiṃ bhikkhūnaṃ vissāso hoṭīti? “Nāthi vā sekkhakulehi vā, mahārāja”ti. Tato rājā cintesi “ekaṃ sakyadhītaraṃ ānetvā aggamahesiṃ karissāmi, evaṃ mayā saddhiṃ bhikkhūnaṃ ñātake viya vissāso bhavissati”ti. So utṭhāyāsanaṃ attano nivesanaṃ gantvā kapilavatthuṃ dūtaṃ pesesi “dhītaraṃ me detha, ahaṃ tumhehi saddhiṃ ñātibhāvaṃ icchāmi”ti.

Sākiyā dūtavacanaṃ sutvā sannipatitvā mantayīmsu “mayam kosalarañño āṇāpavattiṭṭhāne vasāma, sace dārikaṃ na dassāma, mahantaṃ veraṃ bhavissati, sace dassāma, kulavaṃso no bhijjissati, kiṃ nu kho kātabba”nti. Atha ne mahānāmo āha – “mā cintayittha, mama dhītā vāsabhakhattiyā nāma nāgamuṇḍāya nāma dāsīyā kucchimim nibbatti. Sā soḷasavassuddesikā uttamarūpadharā sobhaggappattā pitu vaṃsena khattiyajātikā, tamassa ‘khattiyakaññā’ti pesessāmā”ti. Sākiyā “sādhū”ti sampañcchitvā dūte pakkosāpetvā “sādhū, dārikaṃ dassāma, idāneva naṃ gahetvā gacchathā”ti āhaṃsu. Dūtā cintesuṃ “ime sākiyā nāma jātim nissāya atimānino, ‘sadisī no’ti vatvā asadisimpi dadeyyuṃ, etehi saddhiṃ ekato bhuñjamāneva gaṇhissāmā”ti. Te evamāhaṃsu “mayam gahetvā gacchantā yā tumhehi saddhiṃ ekato bhuñjati, taṃ gahetvā gamissāmā”ti. Sākiyā tesam nivāsattṭhānaṃ dāpetvā “kiṃ karissāmā”ti cintayīmsu. Mahānāmo āha – “tumhe mā cintayittha, ahaṃ upāyaṃ karissāmi, tumhe mama bhojanakāle vāsabhakhattiyam alaṅkaritvā ānetvā mayā ekasmiṃ kabaḷe gahitamatte ‘deva, asukarājā paṇṇaṃ pahīni, imaṃ tāva sāsanaṃ suṇāthā’ti paṇṇaṃ dasseyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā tasmiṃ bhuñjamāne kumārikaṃ alaṅkarīmsu.

Mahānāmo “dhītaraṃ me ānetha, mayā saddhiṃ bhuñjatū”ti āha. Atha naṃ alaṅkaritvā tāvadeva thokaṃ papañcaṃ katvā ānayīmsu. Sā “pitarā saddhiṃ bhuñjissāmi”ti ekapātiyaṃ hatthaṃ otāresi. Mahānāmopi tāya saddhiṃ ekapiṇḍaṃ gahetvā mukhe ṭhapesi. Dutiyapiṇḍāya hatthe pasārite “deva, asukaraññā paṇṇaṃ pahitaṃ, imaṃ tāva sāsanaṃ suṇāthā”ti paṇṇaṃ upanāmesuṃ. Mahānāmo “amma, tvam bhuñjāhi”ti dakkhiṇahatthaṃ pātiyāyeva katvā vāmahatthena gahetvā paṇṇaṃ olokesi. Tassa taṃ sāsanaṃ upadhārentasseva itarā bhuñji. So tassā bhuttakāle hatthaṃ dhovitvā mukhaṃ vikkhālesi. Taṃ disvā dūtā “nicchayenesā etassa dhītā”ti niṭṭhamakaṃsu, na taṃ antaraṃ jānituṃ sakkhiṃsu. Mahānāmo mahantena parivārena dhītaraṃ pesesi. Dūtāpi naṃ sāvattiṃ netvā “ayaṃ kumārikā jātisampannā mahānāmassa dhītā”ti vadīmsu. Rājā tussitvā sakalanagaraṃ alaṅkārapetvā taṃ ratanarāsīmhi ṭhapetvā aggamahesiṭṭhāne abhisīcāpesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā.

Athassā na cirasseva gabbho patiṭṭhahi. Rājā gabbhāparihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttamaṃ vijāyī. Athassa nāmaggaṇadivase rājā attano ayyakassa santikamaṃ pesesi “sakyarājadhītā vāsabhakkhattiyā puttamaṃ vijāyī, kimassa nāmaṃ karomā”ti. Taṃ pana sāsanaṃ gahetvā gato amacco thokamaṃ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassārocesi. So taṃ sutvā “vāsabhakkhattiyā puttamaṃ avijāyitvāpi sabbaṃ janaṃ abhibhavati, idāni pana ativiya rañño vallabhā bhavissatī”ti āha. So badhiraamacco “vallabhā”ti vacanaṃ dussutaṃ sutvā “viṭṭubho”ti sallakkhetvā rājānaṃ upagantvā “deva, kumārassa kira ‘viṭṭubho’ti nāmaṃ karoṭhā”ti āha. Rājā “porāṇakamaṃ no kuladattikamaṃ nāmaṃ bhavissatī”ti cintetvā “viṭṭubho”ti nāmaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya kumāro kumārāparihārena vaḍḍhanto sattavassikakāle aññesaṃ kumārānaṃ mātāmahakulato hatthirūpakaassarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṃ pucchi “amma, aññesaṃ mātāmahakulato paṇṇākāro āhariyati, mayhaṃ koci kiñci na pesesi, kiṃ tvaṃ nimmātā nippitāsi”ti? Atha naṃ sā “tāta, sakyarājāno mātāmahā dūre pana vasanti, tena te kiñci na pesenti”ti vatvā vañcesi.

Puna soḷasavassikakāle “amma, mātāmahakulamaṃ passitukāmomhī”ti vatvā “alamā tāta, kiṃ tatta gantvā karissasī”ti vāriyamānopi punappunaṃ yāci. Athassa mātā “tena hi gacchāhī”ti sampatiṇṇī. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakkhattiyā puretaraṃ paṇṇamaṃ pesesi “ahaṃ idha sukhaṃ vasāmi, sāmīno kiñci antaraṃ mā dassayimāsu”ti. Sākiyā viṭṭubhassa āgamaṇaṃ ñatvā “vanditumaṃ na sakkā”ti tassa daharadahare kumārake janapadaṃ paṇṇimāsu. Kumāre kapilavatthumaṃ sampatte sākiyā santhāgāre sannipatiṃsu. Kumāro santhāgāraṃ gantvā aṭṭhāsī. Atha naṃ “ayaṃ te, tāta, mātāmaho, ayaṃ mātulo”ti vadimāsu so sabbe vandamāno vicari. So yāvapiṭṭhiyā rujanappamāṇā vanditvā ekampi attānaṃ vandamānaṃ adisvā “kiṃ nu kho maṃ vandantā natthī”ti pucchi. Sākiyā “tāta, tava kaniṭṭhakumārā janapadaṃ gatā”ti vatvā tassa mahantaṃ sakkāraṃ karimāsu. So katipāhaṃ vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakaṃ “idaṃ vāsabhakkhattiyāya dāsīyā puttassa nisinnaphalaka”nti akkositvā paribhāsitvā khīrodakena dhovī. Eko puriso attano āvudhaṃ pamussitvā nivatto taṃ gaṇhanto viṭṭubhakumārassa akkosanasaddamaṃ sutvā taṃ antaraṃ pucchitvā “vāsabhakkhattiyā dāsīyā kucchimimā mahānāmasakkassa jātā”ti ñatvā gantvā balakāyassa kathesi. “Vāsabhakkhattiyā kira dāsīyā dhītā”ti mahākolāhalaṃ ahoṣi.

Kumāro taṃ sutvā “ete tāva mama nisinnaphalakaṃ khīrodakena dhovantu, ahaṃ pana rajje patiṭṭhitakāle etesaṃ galalohitaṃ gahetvā mama nisinnaphalakaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ paṭṭhapesi. Tasmimā sāvattimā gate amaccā sabbaṃ pavattimā rañño ārocesumaṃ. Rājā “sabbe mayhaṃ dāsiddhītaraṃ adamaṃsu”ti sākiyānaṃ kujjhitvā vāsabhakkhattiyāya ca puttassa ca dinnāparihāraṃ acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbāparihāramattameva dāpesi. Tato katipāhaccayena satthā rājānivesanaṃ āgantvā nisīdi. Rājā satthāraṃ vanditvā “bhante, tumhākaṃ kira ñātakehi dāsiddhītā mayhaṃ dinnā, tenassa ahaṃ saputtāya parihāraṃ acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbāparihāramattameva dāpesi”nti āha. Satthā “ayuttaṃ, mahārāja, sākiyehi kataṃ, dadantehi nāma samānajātikā dātabbā assa. Taṃ pana mahārāja, vadāmi vāsabhakkhattiyā khattiyarājadhītā khattiyassa rañño gehe abhisekaṃ labhi, viṭṭubhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto, mātugottaṃ nāma kiṃ karissati, pitugottameva pamāṇanti porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāyapi aggamaheṣiṭṭhānaṃ adamaṃsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya bārāṇasiyā rajjamaṃ katvā kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto”ti **kaṭṭhavāhanarājātakamaṃ** (jā. 1.1.7) kathesi. Rājā satthu dhammakathaṃ sutvā “pitugottameva kira pamāṇa”nti sutvā tussitvā mātāputtānaṃ pakatiparihārameva dāpesi.

Rañño pana bandhulo nāma senāpati mallikamaṃ nāma attano bhariyamaṃ vañjhaṃ “tava kulaghārameva gacchāhī”ti kusinārameva pesesi. Sā “satthāraṃ disvāva gamissāmī”ti jetavanaṃ pavisitvā tathāgataṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhitā “kahaṃ gacchasi”ti ca puṭṭhā “sāmīko me, bhante, kulaghāraṃ pesesī”ti vatvā “kasmā”ti vuttā “vañjhā aputtikā, bhante”ti vatvā satthārā “yadi evamaṃ gamanakiccaṃ natthi, nivattāhī”ti vuttā tuṭṭhā satthāraṃ vanditvā nivesanameva puna āgamāsī. “Kasmā nivattasī”ti puṭṭhā “dasabalena nivattitāmhī”ti āha. Senāpati “diṭṭhaṃ bhavissati tathāgatena kāraṇa”nti āha. Sā na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhivā uppannadohaḷā “dohaḷo me uppanno”ti ārocesi. “Kiṃ dohaḷo”ti? “Vesāliyaṃ nagare licchavirājānaṃ abhisekamaṅgalapokkharāṇim otaritvā nhatvā

pānīyaṃ pivitukāmāmi, sāmī”ti. Senāpati “sādhū”ti vatvā sahassthāmadhanuṃ gahetvā taṃ rathaṃ āropetvā sāvattitho nikkhamitvā rathaṃ pājento vesāliṃ pāvīsi.

Tasmiṃkā kāle kosalarāṇṇo bandhulasenāpatinā saddhiṃ ekācariyakule uggahitasippo mahāli nāma licchavī andho licchavīnaṃ atthaṃca dhammaṃca anusāsanto dvārasamīpe vasati. So rathassa ummāre paṭighaṭṭanasaddaṃ sutvā “bandhulamallassa rathapatanasaddo eso, ajja licchavīnaṃ bhayaṃ uppajjissatī”ti āha. Pokkharāṇiyā anto ca bahi ca ārakkhā balavā, upari lohajālaṃ patthaṭaṃ, sakuṇānampi okāso natthi. Senāpati pana rathā otarivā ārakkhake khaggena paharanto palāpetvā lohajālaṃ chinditvā antopokkharāṇiyaṃ bhariyaṃ otāretvā nhāpetvā pāyetvā sayampi nhatvā mallikaṃ rathaṃ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Ārakkhakā gantvā licchavīnaṃ ārocesuṃ. Licchavirājāno kujjhītvā pañca rathasatāni āruya “bandhulamallaṃ gaṇhissāmā”ti nikkhamiṃsu. Taṃ pavattiṃ mahāliṃ ārocesuṃ. Mahāli “mā gamittha, so hi vo sabbe ghātayissatī”ti āha. Tepi “mayaṃ gamissāmāyevā”ti vadiṃsu. Tena hi cakkassa yāva nābhito pathaviṃ pavitṭhaṭṭhānaṃ disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddaṃ viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, tato anivattantā tumhākaṃ rathadhuresu chiddaṃ passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato māgamitthāti. Te tassa vacanena anivattitvā taṃ anubandhiṃsueva.

Mallikā disvā “rathā, sāmī, paññāyanti”ti āha. Tena hi ekassa rathassa viya paññāyanakāle mama āroceyyāsīti. Sā yadā sabbe eko viya hutvā paññāyiṃsu, tadā “ekameva sāmī rathasīsaṃ paññāyati”ti āha. Bandhulo “tena hi imā rasmiyo gaṇhāhi”ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṃ āropeti, rathacakkaṃ yāva nābhito pathaviṃ pāvīsi, licchavino taṃ ṭhānaṃ disvāpi na nivattiṃsu. Itaro thokaṃ gantvā jiyaṃ pothesi, asanisaddo viya ahoṣi. Te tatopi na nivattiṃsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekaṃ saraṃ khipi. So pañcannaṃ rathasatānaṃ rathasīsaṃ chiddaṃ katvā pañca rājasatāni parikarabandhanaṭṭhāne vijjhītvā pathaviṃ pāvīsi. Te attano viddhabhāvaṃ ajānitvā “tiṭṭha re, tiṭṭha re”ti vadantā anubandhiṃsueva. Bandhulo rathaṃ ṭhapetvā “tumhe matakā, matakhehi saddhiṃ mayhaṃ yuddhaṃ nāma natthī”ti āha. Te “matakā nāma amhādisā neva honti”ti vadiṃsu. “Tena hi sabbapacchimassa parikaraṃ mocethā”ti. Te mocayiṃsu. So muttamatteyeva maritvā patito. Atha ne “sabbepi tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā saṃvidhātappaṃ saṃvidahitvā puttadāre anusāsivā sannāhaṃ mocethā”ti āha. Te tathā katvā sabbe jīvitakkhayaṃ pattā.

Bandhulopi mallikaṃ sāvattiṃ ānesi. Sā soḷasakkhattuṃ yamake putte vijāyi, sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṃ, sabbasippe nipphattiṃ pāpuṇiṃsu. Ekekassapi purisasahasaparivāro ahoṣi. Pitarā saddhiṃ rājanivesanaṃ gacchantehi teheva rājaṅgaṇaṃ paripūri. Atheskadivasā vinicchaye kūṭaḍḍaparājītā manussā bandhulaṃ āgacchantāṃ disvā mahāravaṃ viravantaṃ vinicchayaamaccānaṃ kūṭaḍḍakāraṇaṃ tassa ārocesuṃ. Sopi vinicchayaṃ gantvā taṃ aḍḍaṃ tūretvā sāmikameva sāmikaṃ, assāmikameva assāmikaṃ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhuḥkāraṃ pavattesi. Rājā “kimida”nti pucchitvā tamatthaṃ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā bandhulasseva vinicchayaṃ niyyādesi. So tato paṭṭhāya sammā vinicchini. Tato porāṇakavinicchayikā lañjaṃ alabhantā appalābhā hutvā “bandhulo rajjaṃ patthetī”ti rājakule paribhindiṃsu. Rājā taṃ kathaṃ gahetvā cittaṃ niggahetuṃ nāsakkhi, “imasmīṃ idheva ghātiyamāne garahā me uppajjissatī”ti puna cintetvā “payuttapurisehi paccantaṃ paharāpetvā te palāpetvā nivattakāle antarāmagge puttehi saddhiṃ māretuṃ vaṭṭatī”ti bandhulaṃ pakkosāpetvā “paccanto kira kupito, tava puttehi saddhiṃ gantvā core gaṇhāhi”ti pahīnitvā “ethevassa dvattiṃsāya puttehi saddhiṃ sīsaṃ chinditvā āharathā”ti tehi saddhiṃ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmīṃ paccantaṃ gacchanteyeva “senāpati kira āgacchatī”ti sutvāva payuttakacorā palāyiṃsu. So taṃ padesaṃ āvāsāpetvā janapadaṃ saṅghapetvā nivatti.

Athassa nagarato avidūre ṭhāne te yodhā puttehi saddhiṃ sīsaṃ chindiṃsu. Taṃ divasaṃ mallikāya pañcāhi bhikkhusatehi saddhiṃ dve aggasāvākā nimantitā honti. Athassā pubbaṅhasamaye “sāmikassa te saddhiṃ puttehi sīsaṃ chindiṃsū”ti paṇṇaṃ āharitvā adaṃsu. Sā taṃ pavattiṃ ṇatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇaṃ ucchaṅge katvā bhikkhusaṅghameva parivīsi. Athassā paricārikā bhikkhūnaṃ bhattaṃ datvā sappicāṭiṃ āharantiyo therānaṃ purato cāṭiṃ bhindiṃsu. Dhammasenāpati “upāsike,

bhedanadhammaṃ bhinnaṃ, na cintetabba’’nti āha. Sā ucchaṅgato paṇṇaṃ nīharitvā “dvattiṃsaputtehi saddhiṃ pitu sīsaṃ chinnanti me imaṃ paṇṇaṃ āhariṃsu, ahaṃ idaṃ sutvāpi na cintemi, sappicāṭṭiyā bhinnāya kiṃ cintemi, bhante’’ti āha. Dhammasenāpati “animittamanañña’’ntiādīni (su. ni. 579) vatvā dhammaṃ desetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ agamāsi. Sāpi dvattiṃsa suṇisāyo pakkosāpetvā “tumhākaṃ sāmikā attano purimakammaphalaṃ labhiṃsu, tumhe mā socittha mā paridevittha, rañño upari manopadosaṃ mā karitthā’’ti ovadi.

Rañño carapurisā taṃ kathaṃ sutvā tesam niddosabhāvaṃ rañño kathayīṃsu. Rājā saṃvegappatto tassā nivesanaṃ gantvā mallikañca suṇisāyo cassā khamāpetvā mallikāya varaṃ adāsi. Sā “gahito me hotū’’ti vatvā tasmīṃ gate matakabhattaṃ datvā nhatvā rājānaṃ upasaṅkamitvā vanditvā “deva, tumhehi me varo dinno, mayhañca aññaena attho natthi, dvattiṃsāya me suṇisānaṃ mama ca kulagharagamaṃ anujānāthā’’ti āha. Rājā sampaticchi. Sā dvattiṃsāya suṇisānaṃ sakakulaṃ pesetvā sayam kusināranagare attano kulagharaṃ agamāsi. Rājā bandhulāsenāpatino bhāgineyyassa dīghakārāyanassa nāma senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. So pana “mātulo me iminā mārito’’ti rañño otāraṃ gavesanto vicarati. Rājāpi nipparādhassa bandhulassa māritakālato paṭṭhāya vippaṭṭisārī cittassādaṃ na labhati, rajjasukhaṃ nānubhoti.

Tadā sathā sākiyānaṃ veḷuṃ nāma nigamaṃ upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā āramato avidūre khandhāvāraṃ nivāsetvā “mahantena parivārena sathhāraṃ vandissāmā’’ti vihāraṃ gantvā pañca rājakakudhabhaṇḍāni dīghakārāyanassa datvā ekakova gandhakuṭṭiṃ pāvīsi. Sabbaṃ **dhammacetiya**suttaniyāmeneva (ma. ni. 2.364 ādayo) veditabbaṃ. Tasmīṃ gandhakuṭṭiṃ pavitṭhe dīghakārāyano tāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni gahetvā viṭaṭṭubhaṃ rājānaṃ katvā rañño ekaṃ assaṃ ekañca upaṭṭhānakārikaṃ mātugāmaṃ nivattetvā sāvatthiṃ agamāsi. Rājā sathhārā saddhiṃ piyakathaṃ kathetvā nikkhanto senaṃ adisvā taṃ mātugāmaṃ pucchitvā taṃ pavattīṃ sutvā “ahaṃ bhāgineyyaṃ ajātasattaṃ ādāya āgantvā viṭaṭṭubhaṃ gahessāmī’’ti rājagahanagaraṃ gacchanto vikāle dvāresu pihitesu nagaraṃ pavisitumasakkonto ekissāya sālāya nipajjitvā vātātapena kilanto rattibhāge tattheva kālamakāsi. Vibhātāya rattiyā “deva kosalanarinda, idāni anāthosi jāto’’ti vilapantiyā tassā itthiyā saddaṃ sutvā rañño ārocesuṃ. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccaṃ kāresi.

Viṭaṭṭubhopi rajjaṃ labhitvā taṃ veraṃ saritvā “sabbepi sākiye māressāmī’’ti mahatiyā senāya nikkhami. Taṃ divasaṃ sathhā paccūsasamaye lokaṃ volokento ñātisaṅghassa vināsaṃ disvā “ñātisaṅghaṃ kātuṃ vaṭṭati’’ti cintetvā pubbaṅhasamaye piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭikkanto gandhakuṭṭiyaṃ sīhaseyyaṃ kappetvā sāyanhasamaye ākāseṇa gantvā kapilavatthusāmaṇṭe ekasmiṃ kabaracchāye rukkhamaṇṭe nisīdi. Tato avidūre viṭaṭṭubhassa rajjasīmāya anto sandacchāyo nigrodharukkho atthi, viṭaṭṭubho sathhāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā “bhante, kiṃkāraṇā evarūpāya uṇhavelāya imasmīṃ kabaracchāye rukkhamaṇṭe nisīdatha, etasmīṃ sandacchāye nigrodharukkhamūle nisīdatha, bhante’’ti vatvā “hotu, mahārāja, ñātakānaṃ chāyā nāma sītālā’’ti vutte “ñātakānaṃ rakkhaṇatthāya sathhā āgato bhavissati’’ti cintetvā sathhāraṃ vanditvā sāvatthimeva paccāgami. Sathhāpi uppatitvā jetavanaṃ eva gato.

Rājā sākiyānaṃ dosaṃ saritvā dutiyaṃ nikkhamitvā tattheva sathhāraṃ passitvā puna nivattitvā tatiyavāre nikkhamitvā tattheva sathhāraṃ passitvā nivatti. Catutthavāre pana tasmīṃ nikkhante sathhā sākiyānaṃ pubbakammaṃ oloketvā tesam nadiyaṃ visapakkhipanapāpakammaṃ appaṭṭibāhirabhāvaṃ ñatvā catutthavāre na agamāsi. Viṭaṭṭubharājā khīrapāyake dārake ādiṃ katvā sabbe sākiye ghātetvā galalohitena nisinnaphalakaṃ dhovitvā paccāgami. Sathhari tatiyavāre gamanato paccāgantvā punadivase piṇḍāya caritvā niṭṭhāpitabhattakicce gandhakuṭṭiyaṃ pavisante disāhi sannipatitā bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā “āvuso, sathhā attānaṃ dassetvā rājānaṃ nivattāpetvā ñātake maraṇabhayā mocesi, evaṃ ñātakānaṃ atthacaro sathhā’’ti bhagavato guṇakathaṃ kathayīṃsu. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’’ti pucchitvā “imāya nāmā’’ti vutte “na, bhikkhave, idāneva tathāgato ñātakānaṃ atthaṃ carati, pubbepi cariyevā’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatto nāma rājā dasa rājadharme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento ekadivasam cintesi “jambudīpatale rājāno bahuthambhesu pāsādesu vasanti, tasmā bahūhi thambhehi pāsādakaraṇam nāma anacchariyaṃ, yaṃnūnāhaṃ ekathambhakaṃ pāsādam kāreyyaṃ, evaṃ sabbarājūnaṃ aggarājā bhavissāmī”ti. So vaḍḍhakī pakkosāpetvā “mayhaṃ sobhaggappattaṃ ekathambhakaṃ pāsādam karothā”ti āha. Te “sādhū”ti sampañcchitvā araṇṇaṃ pavisitvā ujū mahante ekathambhakapāsādārahe bahū rukkhe disvā “ime rukkha santi, maggo pana visamo, na sakkā otāretuṃ, rañño ācikkhissāmā”ti cintetvā tathā akaṃsu. Rājā “kenaci upāyena saṇikaṃ otārethā”ti vatvā “deva, yena kenaci upāyena na sakkā”ti vutte “tena hi mama uyyāne ekaṃ rukkhaṃ upadhārethā”ti āha. Vaḍḍhakī uyyānaṃ gantvā ekaṃ sujātaṃ ujukaṃ gāmanigamaṃpūjitaṃ rājakulatopi laddhabalikammaṃ maṅgalasālarukkhaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Rājā “uyyāne rukkho nāma mama paṭibaddho, gacchatha bho taṃ chindathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampañcchitvā gandhamālādihatthā uyyānaṃ gantvā rukkhe gandhapaṇcaṅgulikaṃ datvā suttena parikkhipitvā pupphakaṇṇikaṃ bandhitvā dīpaṃ jāletvā balikammaṃ katvā “ito sattame divase āgantvā rukkhaṃ chindissāma, rājā chindāpeti, imasmim rukkhe nibbattadevatā aññattha gacchatu, amhākaṃ doso natthī”ti sāvesuṃ.

Atha tasmim nibbatta devaputto taṃ vacanaṃ sutvā “nissamsayaṃ ime vaḍḍhakī imaṃ rukkhaṃ chindissanti, vimānaṃ me nassissati, vimānapariyantikameva kho pana mayhaṃ jīvitaṃ, imañca rakkhaṃ parivāretvā ṭhitesu taruṇasālarukkhesu nibbattānaṃ mama ñātidevatānampi bahūni vimānāni nassissanti. Vimānapariyantikameva mama ñātīnaṃ devatānampi jīvitaṃ, na kho pana maṃ tathā attano vināso bādhati, yathā ñātīnaṃ, tasmā nesaṃ mayā jīvitaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti cintetvā aḍḍharattasamaye dibbālaṅkārapaṭimaṇḍito rañño sirigabbhaṃ pavisitvā sakalagabbhaṃ ekobhāsaṃ katvā ussisakapasse rodamaṇo aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā bhītatasito tena saddhim sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha –

13. “Kā tvaṃ suddhehi vatthehi, aghe vehāyasaṃ ṭhitā;
Kena tyāssūni vattanti, kuto taṃ bhayamāgata”nti.

Tattha **kā tvanti** nāgayakkhasupaṇṇasakkādīsu kā nāma tvanti pucchati. **Vatthehī** vacanamattamevetaṃ, sabbepi pana dibbālaṅkāre sandhāyevamāha. **Agheti** appaṭighe ākāse. **Vehāyasanti** tasseva vevacanaṃ. **Kena tyāssūni vattantīti** kena kāraṇena tava assūni vattanti. **Kutoti** ñātiviyogadhanavināsādīnaṃ kiṃ nissāya taṃ bhayamāgatanti pucchati.

Tato devarājā dve gāthā abhāsi –

14. “Taveva deva vijite, bhaddasāloti maṃ vidū;
Satṭhi vassasahassāni, tiṭṭhato pūjitassa me.
15. “Kārayantā nagarāni, agāre ca disampati;
Vividhe cāpi pāsāde, na maṃ te accamaññisuṃ;

Yatheva maṃ te pūjesuṃ, tatheva tvampi pūjayā”ti.

Tattha **tiṭṭhatoti** sakalabārānasinagarehi ceva gāmanigamehi ca tayā ca pūjitassa niccaṃ balikammañca sakkārañca labhantassa mayhaṃ imasmim uyyāne tiṭṭhantassa ettako kālo gatoti dasseti. **Nagarānīti** nagarapaṭisaṅkharāṇakammāni. **Agārecātī** bhūmigeḥāni. **Disampatīti** disānaṃ pati, mahārāja. **Na maṃ teti** te nagarapaṭisaṅkharāṇādīni karontā imasmim nagare porāṇakarājāno maṃ nātimaññisuṃ nātikkamiṃsu na viheṭhayiṃsu, mama nivāsarukkhaṃ chinditvā attano kammaṃ na kariṃsu, mayhaṃ pana sakkārameva kariṃsūtī avaca. **Yathevāti** tasmā yatheva te porāṇakarājāno maṃ pūjayiṃsu, ekopi imaṃ rukkhaṃ na chindāpesi, tvañcāpi maṃ tatheva pūjaya, mā me rukkhaṃ chedayīti.

Tato rājā dve gāthā abhāsi –

16. “Taṃ ivāhaṃ na passāmi, thūlaṃ kāyena te dumaṃ;
Ārohapariṇāhena, abhirūposi jātiyā.
17. “Pāsādaṃ kārayissāmi, ekatthambaṃ manoramaṃ;
Tattha taṃ upanessāmi, ciraṃ te yakkha jīvita’nti.

Tattha **kāyenā**ti pamāṇena. Idaṃ vuttaṃ hoti – tava pamāṇena taṃ viya thūlaṃ mahantaṃ aññaṃ dumaṃ na passāmi, tvaññeva pana ārohapariṇāhena sujātasāṅkhātāya samasaṅṭhānaujubhāvappakārāya jātiyā ca abhirūpo sobhaggappatto ekatthambhapāsādārahoti. **Pāsādanti** tasmā taṃ chedāpetvā ahaṃ pāsādaṃ kārāpessāmeva. **Tattha tanti** taṃ panāhaṃ samma devarāja, tattha pāsāde upanessāmi, so tvaṃ mayā saddhiṃ ekato vasanto aggagandhamālādīni labhanto sakkārappatto sukhaṃ jīvissasi, nivāsaṅṭhānābhāvena me vināso bhavissatīti mā cintayi, ciraṃ te yakkha jīvitaṃ bhavissatīti.

Taṃ sutvā devarājā dve gāthā abhāsi –

18. “Evaṃ cittaṃ udapādi, sarīrena vinābhāvo;
Puthuso maṃ vikantivā, khaṇḍaso avakantatha.
19. “Agge ca chetvā majjhe ca, pacchā mūlamhi chindatha;
Evaṃ me chijjamānassa, na dukkhaṃ maraṇaṃ siyā’nti.

Tattha **evaṃ cittaṃ udapādī**ti yadi evaṃ cittaṃ tava uppannaṃ. **Sarīrena vinābhāvoti** yadi te mama sarīrena bhaddasālarukkheṇa saddhiṃ mama vinābhāvo patthito. **Puthusoti** bahudhā. **Vikantivā**ti chinditvā. **Khaṇḍasoti** khaṇḍakhaṇḍaṃ katvā avakantatha. **Agge cāti** avakantantā pana paṭhamaṃ agge, tato majjhe chetvā sabbapacchā mūle chindatha. Evañhi me chijjamānassa na dukkhaṃ maraṇaṃ siyā, sukhaṃ nu khaṇḍaso bhavēyyāti yācati.

Tato rājā dve gāthā abhāsi –

20. “Hatthapādaṃ yathā chinde, kaṇṇanāsaṅca jīvato;
Tato pacchā siro chinde, taṃ dukkhaṃ maraṇaṃ siyā.
21. “Sukhaṃ nu khaṇḍaso chinnaṃ, bhaddasāla vanappati;
Kiṃhetu kiṃ upādāya, khaṇḍaso chinmicchasi’nti.

Tattha **hatthapādanti** hatthe ca pāde ca. **Taṃ dukkhanti** evaṃ paṭipāṭiyā chijjantassa corassa taṃ maraṇaṃ dukkhaṃ siyā. **Sukhaṃ nūti** samma bhaddasāla, vajjhappattā corā sukhena maritukāmā sīsacchedaṃ yācanti, na khaṇḍaso chedanaṃ, tvaṃ pana evaṃ yācasi, tena taṃ pucchāmi “sukhaṃ nu khaṇḍaso chinna’nti. **Kiṃhetūti** khaṇḍaso chinnaṃ nāma na sukhaṃ, kāraṇena panettha bhavitabbanti taṃ pucchanto evamāha.

Athassa ācikkhanto bhaddasālo dve gāthā abhāsi –

22. “Yaṅca hetumupādāya, hetuṃ dhammūpasamhitam;
Khaṇḍaso chinmicchāmi, mahārāja suṇohi me.
23. “Ñātī me sukhasamvaddhā, mama passe nivātajā;
Tepiham upahiṃseyya, paresaṃ asukhocita’nti.

Tattha **hetum dhammūpasamhitanti** mahārāja, yaṃ hetusabhāvayuttameva, na hetupatirūpakam, hetum upādāya ārabha sandhāyāhaṃ khaṇḍaso chinamicchāmi, taṃ ohitasoto suṇohīti attho. **Ñāti meti** mama bhaddasālarukkhasa chāyāya sukhasamvaddhā mama passe taruṇasālarukkhesu nibbattā mayā katavātaparittānattā nivātajā mama ñātakā devasaṅghā atthi, te ahaṃ visālasākhaviṭapo mūle chinditvā patanto upahimseyyaṃ, sambhaggavimāne karonto vināseyyanti attho. **Paresam asukhocitanti** evaṃ sante mayā tesam paresam ñātidevasaṅghānam asukham dukkham ocitam vaḍḍhitam, na cāham tesam dukkhakāmo, tasmā bhaddasālam khaṇḍaso khaṇḍaso chindāpemīti ayametthāhippāyo.

Taṃ sutvā rājā “dhammiko vatāyaṃ, devaputto, attano vimānavināsato pi ñātīnaṃ vimānavināsam na icchati, ñātīnaṃ atthacariyaṃ carati, abhayaṃ samma dammi te”ti tussitvā osānagāthamāha –

24. “Ceteyyarūpaṃ cetesi, bhaddasāla vanappati;
Hitakāmosi ñātīnaṃ, abhayaṃ samma dammi te”ti.

Tattha **ceteyyarūpaṃ cetesīti** ñātīsu muducittatāya cintento cintetabbayuttakameva cintesi. Chedeyyarūpaṃ chedesītipi pāṭho. Tassattho – khaṇḍaso chinamicchanto chedetabbayuttakameva chedesīti. **Abhayanti** etasmiṃ te samma, guṇe pasīditvā abhayaṃ dadāmi, na me pāsādenattho, nāham taṃ chedāpessāmi, gaccha ñātisaṅghaparivuto sakkatagarukato sukham jīvāti āha.

Devarājā rañño dhammaṃ desetvā agamāsi. Rājā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi tathāgato ñātattacariyaṃ acariyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahoṣi, taruṇasālesu nibbattadevatā buddhāparisā, bhaddasāladevarājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Bhaddasāljātakavaṇṇanā dutiyā.

[466] 3. Samuddavāṇijjātakavaṇṇanā

Kasanti vapanti te janāti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa pañca kulasatāni gahetvā niraye patitabhāvaṃ ārabha kathesi. So hi aggasāvakesu parisam gahetvā pakkantesu sokaṃ sandhāretum asakkonto uṇhalohite mukhato nikkhante balavavedanāpīḷito tathāgatassa guṇam anussaritvā “ahameva nava māse tathāgatassa anattaṃ cintesiṃ, satthu pana mayi pāpacittaṃ nāma natthi, asītimahātherānampi mayi āghāto nāma natthi, mayā katakamma ahameva idāni anātho jāto, satthārāpimhi vissatṭho mahātherehipi ñātiseṭṭhena rāhulatherenapi sakyarājakulehipi, gantvā satthāraṃ khamāpessāmi”ti parisāya saññaṃ datvā attānaṃ pañcakena gāhāpetvā rattiṃ rattiṃ gacchanto kosalaratṭhaṃ sampāpuṇi. Ānandatthero satthu ārocesi “devadatto kira, bhante, tumhākaṃ khamāpetum āgacchatī”ti. “Ānanda, devadatto mama dassanaṃ na labhissatī”ti.

Atha tasmim sāvattinagaradvāraṃ sampatte puna thero ārocesi, bhagavāpi tatheva avaca. Tassa jetavane pokkharāniyā samīpaṃ āgatassa pāpaṃ matthakaṃ pāpuṇi, sarīre dāho uppajji, nhatvā pānīyaṃ pivitukāmo hutvā “mañcakato maṃ āvuso otāretha, pānīyaṃ pivissāmi”ti āha. Tassa otāretvā bhūmiyaṃ ṭhapitamattassa cittasāde aladdheyeva mahāpathavī vivaramadāsi. Tāvadeva taṃ avīcīto aggijālā utṭhāya parikkhipitvā gaṇhi. So “pāpakammaṃ me matthakaṃ patta”nti tathāgatassa guṇe anussaritvā –

“Imehi atṭhīhi tamaggapuggalaṃ, devātidevaṃ naradammasārathim;
Samantacakkhum satapuññalakkhaṇaṃ, pāṇehi buddhaṃ saraṇaṃ upemī”ti. (mi. pa. 4.1.3) –

Imāya gāthāya saraṇe patitṭhahanto avīciparāyaṇo ahoṣi. Tassa pana pañca upatṭhākakulasatāni ahesum.

Tānipi tappakkhikāni hutvā dasabalaṃ akkositvā avīcimhiyeva nibbattiṃsu. Evaṃ so tāni pañca kulasatāni gaṇhitvā avīcimhi patiṭṭhito.

Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto pāpo lābhasakkāragiddhatāya sammāsambuddhe aṭṭhāne kopāṃ bandhitvā anāgatabhayaṃ anoloketvā pañcahi kulasatehi saddhiṃ avīciparāyaṇo jāto”ti. Sattā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave, idāneva devadatto lābhasakkāragiddho hutvā anāgatabhayaṃ na olokesi, pubbepi anāgatabhayaṃ anoloketvā paccuppannasukhagiddhena saddhiṃ parisāya mahāvināsaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasito avidūre kulasahassanivāso mahāvaddhakīgāmo ahoṣi. Tattha vaddhakī “tumhākaṃ mañcaṃ karissāma, pīṭhaṃ karissāma, geḥaṃ karissāma”ti vatvā manussānaṃ hatthato bahuṃ iṇaṃ gahetvā kiñci kātuṃ na sakkhiṃsu. Manussā diṭṭhadiṭṭhe vaddhakī codenti palibuddhanti. Te iṇāyikehi upaddutā sukhaṃ vasituṃ asakkontā “videsāṃ gantvā yattha katthaci vasissāmā”ti araññaṃ pavisitvā rukkhe chinditvā mahatiṃ nāvaṃ bandhitvā nadiṃ otāretvā āharitvā gāmato gāvutaḍḍhayanamatte ṭhāne ṭhapetvā aḍḍharattasamaye gāmaṃ āgantvā puttadāramādāya navaṭṭhānaṃ gantvā nāvaṃ āruya anukkamena mahāsamuddaṃ pavisitvā vātavegena vicarantā samuddamajje ekaṃ dīpakaṃ pāpuṇiṃsu. Tasmīṃ pana dīpake sayamjātasāliucchukadaliambajambupanasatālanāḷikerādīni vividhaphalāni atthi, aññataro pabhinnanāvo puriso paṭhamataraṃ taṃ dīpakaṃ patvā sālibhattaṃ bhuñjamāno ucchuādīni khādamāno thūlasarīro naggo parūlhakesamassu tasmīṃ dīpake paṭivasati.

Vaddhakī cintayiṃsu “sace ayaṃ dīpako rakkhasapariggahito bhavissati, sabbepi amhe vināsaṃ pāpuṇissāma, pariggaṇhissāma tāva na”nti. Atha sattaṭṭha purisā sūrā balavanto sannaddhapañcāvudhā hutvā otaritvā dīpakaṃ pariggaṇhiṃsu. Tasmīṃ khaṇe so puriso bhuttapātarāso ucchurasāṃ pivitvā sukhappatto ramaṇīye padese rajatapattasadiṣe vālukatale sītacchāyāya uttānako nipajjitvā “jambudīpavāsino kasantā vapantā evarūpaṃ sukhaṃ na labhanti, jambudīpato mayhaṃ ayameva dīpako vara”nti gāyamāno udānaṃ udānesi. Atha sattā bhikkhū āmantetvā “so bhikkhave puriso imaṃ udānaṃ udānesī”ti dassento paṭhamāṃ gāthamāha –

25. “Kasanti vapanti te janā, manujā kammaphalūpajīvino;
Nayimassa dīpakassa bhāgino, jambudīpā idameva no vara”nti.

Tattha **te janāti** te jambudīpavāsino janā. **Kammaphalūpajīvino** nānakammānaṃ phalūpajīvino sattā.

Atha te dīpakaṃ pariggaṇhantā purisā tassa gītasaddaṃ sutvā “manussasaddo viya suyayati, jānissāma na”nti saddānusārena gantvā taṃ purisaṃ disvā “yakkho bhavissatī”ti bhītatasiṭā sare sannahiṃsu. Sopi te disvā attano vadhabhayena “nāhaṃ, sāmī, yakkho, purisomhi, jīvitaṃ me dethā”ti yācanto “purisā nāma tumhādisā naggā na honti”ti vutte punappunaṃ yācitvā manussabhāvaṃ viññāpesi. Te taṃ purisaṃ upasaṅkamitvā sammodanīyaṃ kathaṃ sutvā tassa tattha āgataniyāmaṃ pucchiṃsu. Sopi sabbaṃ tesāṃ kathetvā “tumhe attano puññasampattiyā idhāgatā, ayaṃ uttamadīpo, na ettha sahatthena kammaṃ katvā jīvanti, sayamjātasāliñānceva ucchuādīnañcetta anto natthīti anukkaṇṭhantā vasathā”ti āha. Idha pana vasantānaṃ amhākaṃ añño paripantho natthi, aññaṃ bhayaṃ ettha natthi, ayaṃ pana amanussapariggahito, amanussā tumhākaṃ uccārapassāvaṃ disvā kujjheyyuṃ, tasmā taṃ karontā vālukaṃ viyūhitvā vālukāya paṭicchādeyyātha, ettakaṃ idha bhayaṃ, aññaṃ natthi, niccaṃ appamattā bhavēyyāthāti. Te tattha vāsaṃ upagacchiṃsu. Tasmīṃ pana kulasahasā pañcannaṃ pañcannaṃ kulasatānaṃ jeṭṭhakā dve vaddhakī ahesuṃ. Tesu eko bālo ahoṣi rasagiddho, eko paṇḍito rasesu anallīno.

Aparabhāge sabbepi te tattha sukhaṃ vasantā thūlasarīrā hutvā cintayiṃsu “ciraṃ pītā no surā,

ucchurasena merayaṃ katvā pivissāmā”ti. Te merayaṃ kāretvā pivitvā madavasena gāyantā naccantā kīḷantā pamattā tattha tattha uccārapassāvaṃ katvā appaṭicchādetvā dīpakaṃ jegucchaṃ paṭikūlaṃ karimṃsu. Devatā “ime amhākaṃ kīḷamaṅgalaṃ paṭikūlaṃ karontī”ti kujjhitvā “mahāsamuddaṃ uttarāpetvā dīpakadhovanaṃ karissāmā”ti mantetvā “ayaṃ kāḷapakkho, ajja amhākaṃ samāgamo ca bhinno, ito dāni pannarasame divase puṇṇamīuposathadivase candassuggamanavelāya samuddaṃ ubbattetvā sabbepe me ghāteṣṣāmā”ti divasaṃ ṭhapayimṃsu. Atha nesam antare eko dhammiko devaputto “mā ime mama passantassa nassimṃsū”ti anukampāya tesu sāyamāsaṃ bhujjivā gharadvāre sukhakathāya nisinnesu sabbāṅkārappaṭimaṅḍito sakaladīpaṃ ekobhāsaṃ katvā uttarāya disāya ākāse ṭhatvā “ambho vaḍḍhakī, devatā tumhākaṃ kuddhā. Imasmiṃ ṭhāne mā vasittha, ito aḍḍhamāsaccayena hi devatā samuddaṃ ubbattetvā sabbeva tumhe ghāteṣṣanti, ito nikkhamitvā palāyathā”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha –

26. “Tīpañcarattūpagatamhi cande, vego mahā hehiti sāgarassa;
Uplavissaṃ dīpamimaṃ ulāraṃ, mā vo vadhī gacchatha leṇamañña”nti.

Tattha **uplavissanti** imaṃ dīpakaṃ uplavanto ajjhottharanto abhibhavissati. **Mā vo vadhī** so sāgaravego tumhe mā vadhi.

Iti so tesam ovādaṃ datvā attano ṭhānameva gato. Tasmim gate aparo sāhasiko kakkhaḷo devaputto “ime imassa vacanaṃ gahetvā palāyeyyaṃ, ahaṃ nesam gamanaṃ nivāretvā sabbepe me mahāvināsaṃ pāpeṣṣāmī”ti cintetvā dīpakaṃ uttarāya disāya ākāse ṭhatvā “eko devaputto idhāgato, no”ti pucchitvā “āgato”ti vutte “so vo kiṃ kathesi”ti vatvā “imaṃ nāma, sāmī”ti vutte “so tumhākaṃ idha nivāsaṃ na icchati, dosena katheti, tumhe aññattha agantvā idheva vasathā”ti vatvā dve gāthā abhāsi –

27. “Na jātuyam sāgaravārivego, uplavissaṃ dīpamimaṃ ulāraṃ;
Taṃ me nimittehi bahūhi diṭṭhaṃ, mā bhetha kiṃ socatha modathavho.
28. “Pahūtabhakkhaṃ bahuannaṇānaṃ, pattattha āvāsamimaṃ ulāraṃ;
Na vo bhayaṃ paṭipassāmi kiñci, āputtapputtehi pamodathavho”ti.

Tattha **na jātuyanti** na jātu ayaṃ. **Mā bhethā**ti mā bhāyittha. **Modathavhoti** pamoditā pītīso manassajātā hotha. **Āputtapputtehī** yāva puttānampi puttehi pamodatha, natthi vo imasmiṃ ṭhāne bhayanti.

Evam so imāhi dvīhi gāthāhi te assāsetvā pakkāmi. Tassa pakkantakāle dhammikadevaputtassa vacanaṃ anādiyanto bālavaḍḍhakī “suṇantu me, bhonto, vacana”nti sesavaḍḍhakī āmantetvā pañcamam gāthamāha –

29. “Yo devoyaṃ dakkhiṇāyaṃ disāyaṃ, khemanti pakkosati tassa saccam;
Na uttaro vedi bhayābhayassa, mā bhetha kiṃ socatha modathavho”ti.

Tattha **dakkhiṇāyanti** dakkhiṇāya, ayameva vā pātho.

Taṃ sutvā rasagiddhā pañcasatā vaḍḍhakī tassa bālassa vacanaṃ ādiyimṃsu. Itaro pana paṇḍitavaḍḍhakī tassa vacanaṃ anādiyanto te vaḍḍhakī āmantetvā catasso gāthā abhāsi –

30. “Yathā ime vipavadanti yakkhā, eko bhayaṃ saṃsati khemameko;
Tadiṅgha mayhaṃ vacanaṃ suṇātha, khippaṃ lahuṃ mā vinassimha sabbe.
31. “Sabbe samāgamma karoma nāvaṃ, doṇiṃ daḷhaṃ sabbayantūpapannaṃ;

Sace ayaṃ dakkhiṇo saccamāha, moghaṃ paṭikkosati uttaroyaṃ;
Sā ceva no hehiti āpadatthā, imaṅca dīpaṃ na pariccajema.

32. “Sace ca kho uttaro saccamāha, moghaṃ paṭikkosati dakkhiṇoyaṃ;
Tameva nāvaṃ abhiruyha sabbe, evaṃ mayaṃ sotthi taremu pāraṃ.
33. “Na ve sugaṇhaṃ paṭhamena seṭṭhaṃ, kaniṭṭhamāpāthagataṃ gahetvā;
Yo cīdha tacchaṃ paviceyya gaṇhāti, sa ve naro seṭṭhamupeti ṭhāna’nti.

Tattha **vippavadantī**ti aññamaññaṃ viruddhaṃ vadanti. **Lahunti** purimassa atthadīpanaṃ. **Doṇinti** gambhīraṃ mahānāvaṃ. **Sabbayantūpapannaṃ**ti sabbehi phiyārittādīhi yantehi upapannaṃ. **Sā ceva no hehiti āpadatthā**ti sā ca no nāvā pacchāpi uppannāya āpadāya atthā bhavissati, imaṅca dīpaṃ na pariccajissāma. **Taremūti** tarissāma. **Na ve sugaṇhanti** na ve sukkena gaṇhitabbaṃ. **Seṭṭhanti** uttamaṃ tathaṃ saccaṃ. **Kaniṭṭhanti** paṭhamavacanaṃ upādāya pacchimavacanaṃ kaniṭṭhaṃ nāma. Idhāpi “na ve sugaṇha’nti anuvattateva. Idaṃ vuttaṃ hoti – ambho vaḍḍhakī, yena kenaci paṭhamena vuttavacanaṃ “idameva seṭṭhaṃ tathaṃ sacca’nti sukhaṃ na gaṇhitabbameva, yathā ca taṃ, evaṃ kaniṭṭhaṃ gacchā vuttavacanampi “idameva tathaṃ sacca’nti na gaṇhitabbaṃ. Yaṃ pana sotavisayaṃ āpāthagataṃ hoti, taṃ āpāthagataṃ gahetvā yo idha paṇḍitapuriso purimavacanaṅca pacchimavacanaṅca paviceyya vicinitvā tīretvā upaparikkhitvā tacchaṃ gaṇhāti, yaṃ tathaṃ saccaṃ sabhāvabhūtaṃ, tadeva paccakkaṃ katvā gaṇhāti. **Sa ve naro seṭṭhamupeti ṭhānanti** so uttamaṃ ṭhānaṃ upeti adhigacchati vindati labhatīti.

So evaṅca pana vatvā āha – “ambho, mayaṃ dvinnampi devatānaṃ vacanaṃ karissāma, nāvaṃ tāva sajjeyyāma. Sace paṭhamassa vacanaṃ saccaṃ bhavissati, taṃ nāvaṃ abhiruhitvā palāyissāma, atha itarassa vacanaṃ saccaṃ bhavissati, nāvaṃ ekamante ṭhapetvā idheva vasissāmā’nti. Evaṃ vutte bālavaḍḍhakī “ambho, tvaṃ udakapātiyaṃ susumāraṃ passasi, atīva dīghaṃ passasi, paṭhamadevaputto amhesu dosavasena kathesi, pacchimo sineheneva, imaṃ evarūpaṃ varadīpaṃ pahāya kuhiṃ gamissāma, sace pana tvaṃ gantukāmo, tava parisāṃ gaṇhitvā nāvaṃ karohi, amhākaṃ nāvāya kiccaṃ natthī’nti āha. Paṇḍito attano parisāṃ gahetvā nāvaṃ sajjetvā nāvāya sabbūpakaraṇāni āropetvā saporiso nāvāya atṭhāsi.

Tato puṇṇamadivase candassa uggamanavelāya samuddato ūmi uttaritvā jāṇukapamāṇā hutvā dīpakaṃ dhovitvā gatā. Paṇḍito samuddassa uttaraṇabhāvaṃ ñatvā nāvaṃ vissajjesi. Bālavaḍḍhakupakkhikāni pañca kulasaṭāni “samuddato ūmi dīpadhovanatthāya āgatā, ettakameva eta’nti kathentā nisīdimṣu. Tato paṭipāṭiyā kaṭippamāṇā purisappamāṇā tālappamāṇā sattatālappamāṇā sāgaraūmi dīpakampi vuyhamāṇā āgañchi. Paṇḍito upāyakusalatāya rase alaggo sotthinā gato, bālavaḍḍhakī rasagiddhena anāgatabhayaṃ anolokento pañcahi kulasaṭāni saddhiṃ vināsaṃ patto.

Ito parā sānusāsānī tamatthaṃ dīpayamāṇā tisso abhisambuddhagāthā honti –

34. “Yathāpi te sāgaravārimajjhe, sakammunā sotthi vahiṃsu vāṇijā;
Anāgatatthaṃ paṭivijjhiyāna, appampi nācceti sa bhūripaṇṇo.
35. “Bālā ca mohena rasānugiddhā, anāgataṃ appaṭivijjhiyatthaṃ;
Paccuppanne sīdanti atthajāte, samuddamajjhe yathā te manussā.
36. “Anāgataṃ paṭikayirātha kiccaṃ, ‘mā maṃ kiccaṃ kiccakāle byadhesi’;
Taṃ tādisaṃ paṭikatakiccakāriṃ, na taṃ kiccaṃ kiccakāle byadheti’nti.

Tattha **sakammunā**ti anāgatabhayaṃ disvā puretaraṃ katena attano kammena. **Sotthi vahiṃsūti** khemena gamiṃsu. **Vāṇijā**ti samudde vicaraṇabhāvena vaḍḍhakī vuttā. **Paṭivijjhiyānā**ti evaṃ,

bhikkhave, paṭhamataraṃ kattabbaṃ anāgataṃ atthaṃ paṭivijjhivā idhaloke bhūripaṇṇo kulaputto appamattakampi attano atthaṃ na acceti nātivattati, na hāpetīti attho. **Appaṭivijjhiyattanti** appaṭivijjhivā atthaṃ, paṭhamameva kattabbaṃ akatvāti attho. **Paccuppanneti** yadā taṃ anāgataṃ atthajātaṃ uppajjati, tadā tasmim̐ paccuppanne **śīdanti**, atthe jāte attano paṭiṭṭhaṃ na labhanti, samudde te bālavaḍḍhakī manussā viya vināsaṃ pāpuṇanti.

Anāgataṃ bhikkhave, paṇḍitapuriso anāgataṃ paṭhamataraṃ kattabbakiccaṃ samparāyikaṃ vā diṭṭhadhammikaṃ vā **paṭikayirātha**, puretameva kareyya. Kiṃkāraṇā? **Mā maṃ kiccaṃ kiccakāle byadhesi**, pure kattabbañhi pure akayiramānaṃ pacchā paccuppannabhāvappattaṃ attano kiccakāle kāyacittābādhenā byadheti, taṃ maṃ mā byadhesīti paṭhamameva naṃ paṇḍito kareyya. **Taṃ tādisanti** yathā paṇḍitaṃ purisaṃ. **Paṭikatakiccakārinti** paṭikacceva kattabbakiccakāriṇaṃ. **Taṃ kiccaṃ kiccakāleti** anāgataṃ kiccaṃ kayiramānaṃ pacchā paccuppannabhāvappattaṃ attano kiccakāle kāyacittābādhakāle tādisaṃ purimaṃ na byadheti na bādhati. Kasmā? Pureyeva katattāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto paccuppannasukhe laggo anāgatabhayaṃ anoloketvā saporiso vināsaṃ patto”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā bālavaḍḍhakī devadatto ahosi, dakkhiṇadisāya ṭhito adhammikadevaputto kokāliko, uttaradisāya ṭhito dhammikadevaputto sārīputto, paṇḍitavaḍḍhakī pana ahameva ahosi”nti.

Samuddavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

[467] 4. Kāmajātakavaṇṇanā

Kāmaṃ kāmayaṃ mānassāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi. Eko kira sāvatthivāsī brāhmaṇo aciravatīṭṭire khettakaraṇatthāya araṇṇaṃ koṭesi. Satthā tassa upanissayaṃ disvā sāvatthiṃ piṇḍāya pavisanto maggā okkamma tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ karosi brāhmaṇā”ti vatvā “khettaṭṭhānaṃ koṭāpemi bho, gotamā”ti vutte “sādhu, brāhmaṇa, kammaṃ karohī”ti vatvā agamāsi. Eteneva upāyena chinnarukkhe hāretvā khettassa sodhanakāle kasanakāle kedārabandhanakāle vapanakāleti punappunaṃ gantvā tena saddhiṃ paṭisanthāramakāsi. Vapanadivase pana so brāhmaṇo “ajja, bho gotama, mayhaṃ vappamaṅgalaṃ, ahaṃ imasmim̐ sasse nipphanne buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ dassāmī”ti āha. Satthā tuṅhībhāvena adhiṃvāsetvā pakkāmi. Punekadivasaṃ brāhmaṇo sassaṃ olokeno aṭṭhāsi. Satthāpi tattha gantvā “kiṃ karosi brāhmaṇā”ti pucchitvā “sassaṃ olokemi bho gotamā”ti vutte “sādhu brāhmaṇā”ti vatvā pakkāmi. Tadā brāhmaṇo cintesi “samaṇo gotamo abhiṇhaṃ āgacchati, nissamsayaṃ bhattena atthiko, dassāmaṃ tassa bhatta”nti. Tassevaṃ cintetvā gehaṃ gatadivase satthāpi tattha agamāsi. Atha brāhmaṇassa ativiya vissāso ahosi. Aparabhāge pariṇate sasse “sve khettaṃ lāyissāmī”ti sannīṭṭhānaṃ katvā nipanne brāhmaṇe aciravatiyā upari sabbarattiṃ karakavassaṃ vassi. Mahogho āgantvā ekanāḷimattampi anavasesaṃ katvā sabbaṃ sassaṃ samuddaṃ pavesesi. Brāhmaṇo oghamhi patite sassavināsaṃ oloketvā sakabhāvena saṅṭhātuṃ nāhosi, balavasokābhībhūto hatthena uraṃ paharitvā paridevamāno rodanto nipajji.

Satthā paccūsasamaye sokābhībhūtaṃ brāhmaṇaṃ disvā “brāhmaṇassāvassayo bhavissāmī”ti punadivase sāvatthiyaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭikkanto bhikkhū vihāraṃ pesetvā pacchāsamaṇena saddhiṃ tassa gehadvāraṃ agamāsi. Brāhmaṇo satthu āgatabhāvaṃ sutvā “paṭisanthāratthāya me sahāyo āgato bhavissatī”ti paṭiladdhassāso āsanaṃ paññapesi. Satthā pavisitvā paññattāsane nisīditvā “brāhmaṇa, kasmā tvaṃ dummanosi, kiṃ te aphāsuka”nti pucchi. Bho gotama, aciravatīṭṭire mayā rukkhacchedanato paṭṭhāya kataṃ kammaṃ tumhe jānātha, ahaṃ “imasmim̐ sasse nipphanne tumhākaṃ dānaṃ dassāmī”ti vicarāmi, idāni me sabbaṃ taṃ sassaṃ mahogho samuddameva pavesesi, kiñci avasiṭṭhaṃ natthi, sakaṭasatamattaṃ dhaññaṃ vinaṭṭhaṃ, tena me mahāsoko uppannoti. “Kiṃ pana, brāhmaṇa, socantassa naṭṭhaṃ punāgacchati”ti. “No hettaṃ bho gotamā”ti. “Evaṃ sante kasmā socasi, imesaṃ sattānaṃ dhanadhaññaṃ nāma uppajjanakāle uppajjati, nassanakāle nassati, kiñci saṅkhāragataṃ anassanadhammaṃ nāma natthi, mā cintayī”ti. Iti naṃ satthā samassāsetvā tassa

sappāyadhammaṃ desento **kāmasuttaṃ** (su. ni. 772 ādayo) kathesi. Suttapariyosāne socanto brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā taṃ nissokaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ agamāsi. “Satthā asukaṃ nāma brāhmaṇaṃ sokasallasamappitaṃ nissokaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī”ti sakalanagaraṃ aññāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, dasabalo brāhmaṇena saddhiṃ mittaṃ katvā vissāsiko hutvā upāyeneva tassa sokasallasamappitassa dhammaṃ desetvā taṃ nissokaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ etaṃ nissokamakāsi”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadattassa rañño dve puttā ahesuṃ. So jeṭṭhakassa uparajjaṃ adāsi, kaniṭṭhassa senāpatiṭṭhānaṃ. Aparabhāge brahmadatte kālakate amaccā jeṭṭhakassa abhisekaṃ paṭṭhapesuṃ. So “na mayhaṃ rajjenattho, kaniṭṭhassa me dethā”ti vatvā punappunaṃ yāciyamānopi paṭikkhipitvā kaniṭṭhassa abhiseke kate “na me issariyenattho”ti uparajjādīnipi na icchi. “Tena hi sādūni bhojanāni bhujjanto idheva vasāhī”ti vuttepi “na me imasmimṃ nagare kiccaṃ atthī”ti bārāṇasito nikkhamitvā paccantaṃ gantvā ekaṃ seṭṭhikulaṃ nissāya sahatthena kammaṃ karonto vasi. Te aparabhāge tassa rājakumārabhāvaṃ ñatvā kammaṃ kātuṃ nādaṃsu, kumārāparihāreṇeva taṃ pariharimṃsu. Aparabhāge rājakammikā khettappamānaggahaṇatthāya taṃ gāmaṃ agamaṃsu. Seṭṭhi rājakumāraṃ upasaṅkamitvā “sāmi, mayaṃ tumhe posema, kaniṭṭhabhātikassa paṇṇaṃ pesetvā amhākaṃ baliṃ hārethā”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā “ahaṃ asukaseṭṭhikulaṃ nāma upanissāya vasāmi, maṃ nissāya etesaṃ baliṃ vissajjehī”ti paṇṇaṃ pesesi. Rājā “sādhū”ti vatvā tathā kāresi.

Atha naṃ sakalagāmaṃvāsīnopi janapadavāsīnopi upasaṅkamitvā “mayaṃ tumhākaññeva baliṃ dassāma, amhākampi suṅkaṃ vissajjāpehī”ti āhaṃsu. So tesampi atthāya paṇṇaṃ pesetvā vissajjāpesi. Tato paṭṭhāya te tasseva baliṃ adaṃsu. Athassa mahālābhasakkāro ahosi, tena saddhiññevassa taṇhāpi mahatī jātā. So aparabhāgepi sabbaṃ janapadaṃ yāci, upaḍḍharajjaṃ yāci, kaniṭṭhopi tassa adāsiyeva. So taṇhāya vaḍḍhamānāya upaḍḍharajjenapi asantuṭṭho “rajjaṃ gaṇhissāmi”ti janapadaparivuto taṃ nagaraṃ gantvā bahinagare ṭhatvā “rajjaṃ vā me detu yuddhaṃ vā”ti kaniṭṭhassa paṇṇaṃ paṇiṇi. Kaniṭṭho cintesi “ayaṃ bālo pubbe rajjampi uparajjādīnipi paṭikkhipitvā idāni ‘yuddhena gaṇhāmī’ti vadati, sace kho panāhaṃ imaṃ yuddhena māressāmi, garahā me bhavissati, kiṃ me rajjena”ti. Athassa “alam yuddhena, rajjaṃ gaṇhatū”ti pesesi. So rajjaṃ gaṇhitvā kaniṭṭhassa uparajjaṃ datvā tato paṭṭhāya rajjaṃ kārento taṇhāvasiko hutvā ekena rajjena asantuṭṭho dve tīṇi rajjāni patthetvā taṇhāya koṭiṃ nāddasa.

Tadā sakko devarājā “ke nu kho loka mātāpitāro upaṭṭhahanti, ke dānādīni puññāni karonti, ke taṇhāvasikā”ti olovento tassa taṇhāvasikabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ bālo bārāṇasirajjenapi na tussati, ahaṃ sikkhāpessāmi na”nti māṇavakavesena rājadvāre ṭhatvā “eko upāyakusalo māṇavo dvāre ṭhito”ti ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ jayāpetvā “kiṃkāraṇā āgatosī”ti vutte “mahārāja tumhākaṃ kiñci vattabbaṃ atthi, raho paccāsīsāmi”ti āha. Sakkānubhāvena tāvadeva manussā paṭikkamimṃsu. Atha naṃ māṇavo “ahaṃ, mahārāja, phītāni ākiṇṇamanussāni sampannabalavāhanāni tīṇi nagarāni passāmi, ahaṃ te attano ānubhāvena tesu rajjaṃ gahetvā dassāmi, papañcaṃ akatvā sīghaṃ gantuṃ vaṭṭati”ti āha. So taṇhāvasiko rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sakkānubhāvena “ko vā tvaṃ, kuto vā āgato, kiṃ vā te laddhuṃ vaṭṭati”ti na pucchi. Sopi ettakaṃ vatvā tāvatimsabhavanameva agamāsi.

Rājā amacce pakkosāpetvā “eko māṇavo ‘amhākaṃ tīṇi rajjāni gahetvā dassāmi’ti āha, taṃ pakkosatha, nagare bherimṃ carāpetvā balakāyaṃ sannipātāpetha, papañcaṃ akatvā tīṇi rajjāni gaṇhissāmi”ti vatvā “kiṃ pana te, mahārāja, tassa māṇavassa sakkāro vā kato, nivāsaṭṭhānaṃ vā pucchita”nti vutte “neva sakkāraṃ akāsimṃ, na nivāsaṭṭhānaṃ pucchimṃ, gacchatha naṃ upadhārethā”ti āha. Upadhārentā naṃ adisvā “mahārāja, sakalanagare māṇavaṃ na passāmā”ti ārocesuṃ. Taṃ sutvā rājā domanassajāto “tīsu nagaresu rajjaṃ naṭṭhaṃ, mahantenamhi yasena parihīno, ‘neva me

paribbayaṃ adāsi, na ca pucchi nivāsaṭṭhāna'nti mayhaṃ kujjhivā māṇavo anāgato bhavissatī'ti punappunaṃ cintesi. Athassa taṇhāvasikassa sarīre dāho uppajji, sarīre pariḍayhante udaraṃ khobhetvā lohitapakkhandikā udapādi. Ekaṃ bhājanaṃ pavisati, ekaṃ nikkhamati, vejjā tikicchitūṃ na sakkonti, rājā kilamati. Athassa byādhitabhāvo sakalanagare pākaṭo ahosi.

Tadā bodhisatto takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā bārānasinagare mātāpitūnaṃ santikaṃ āgato taṃ rañño pavattim sutvā “ahaṃ tikicchissāmi”ti rājadvāraṃ gantvā “eko kira taruṇamāṇavo tumhe tikicchitūṃ āgato”ti ārocāpesi. Rājā “mahantamahantā disāpāmokkhavejjāpi maṃ tikicchitūṃ na sakkonti, kiṃ taruṇamāṇavo sakkhissati, paribbayaṃ datvā vissajjetha na'nti āha. Taṃ sutvā māṇavo “mayhaṃ vejjakammena vetanaṃ natthi, ahaṃ tikicchāmi, kevalaṃ bhesajjamūlamattaṃ detū”ti āha. Taṃ sutvā rājā “sādhū”ti pakkosāpesi. Māṇavo rājānaṃ vanditvā “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ te tikicchāmi, apica kho pana me rogassa samuṭṭhānaṃ ācikkhāhi”ti āha. Rājā harāyamāno “kiṃ te samuṭṭhānena, bhesajjaṃ eva karohī”ti āha. Mahārāja, vejjā nāma “ayaṃ byādhi imaṃ nissāya samuṭṭhito”ti ñatvā anucchavikaṃ bhesajjaṃ karontīti. Rājā “sādhū tātā”ti samuṭṭhānaṃ kathento “ekena māṇavena āgantvā tīsu nāgaresu rajjaṃ gahetvā dassāmi”tiādiṃ katvā sabbaṃ kathetvā “iti me tātā, taṇhaṃ nissāya byādhi uppanno, sace tikicchitūṃ sakkosi, tikicchāhi”ti āha. Kiṃ pana mahārāja, socanāya tāni nagarāni sakkā laddhanti? “Na sakkā tātā”ti. “Evaṃ sante kasmā socasi, mahārāja, sabbameva hi saviññāṇakāviññāṇakavattūṃ attano kāyaṃ ādiṃ katvā pahāya gamanīyaṃ, catūsu nāgaresu rajjaṃ gahetvāpi tvaṃ ekappahāreneva na catasso bhattapātiyo bhujjissasi, na catūsu sayanesu sayissasi, na cattāri vatthayugāni acchādessasi, taṇhāvasikena nāma bhavitūṃ na vaṭṭati, ayañhi taṇhā nāma vaḍḍhamānā catūhi apāyehi muccitūṃ na detīti.

Iti naṃ mahāsatto ovaḍitvā athassa dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

37. “Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati;
Addhā pītimano hoti, laddhā macco yadicchati.
38. “Kāmaṃ kāmayamānassa, tassa ce taṃ samijjhati;
Tato naṃ aparāṃ kāme, ghamme taṇhaṃva vindati.
39. “Gavaṃva siṅgino siṅgaṃ, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati;
Evaṃ mandassa posassa, bālassa avijānato;
Bhiyyo taṇhā pipāsā ca, vaḍḍhamānassa vaḍḍhati.
40. “Pathabyā sāliyavakaṃ, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
Datvā ca nālamekassa, iti vidvā samaṃ care.
41. “Rājā pasayha pathaviṃ vijitvā, sasāgarantaṃ mahimāvasanto;
Oraṃ samuddassa atittarūpo, pāraṃ samuddassapi patthayetha.
42. “Yāva anussaraṃ kāme, manasā titti nājjhagā;
Tato nivattā paṭikkamma disvā, te ve sutittā ye paññāya tittā.
43. “Paññāya tittinaṃ seṭṭhaṃ, na so kāmehi tappati;
Paññāya tittaṃ purisaṃ, taṇhā na kurute vasaṃ.
44. “Apacinetheva kāmānaṃ, appicchassa alolupo;
Samuddamatto puriso, na so kāmehi tappati.
45. “Rathakārova cammassa, parikantaṃ upāhanaṃ;
Yaṃ yaṃ cajati kāmānaṃ, taṃ taṃ sampajjate sukhaṃ;
Sabbāñce sukhamiccheyya, sabbe kāme pariccaje”ti.

Tattha **kāmanti** vatthukāmampi kilesakāmampi. **Kāmayamānassāti** patthayamānassa. **Tassa ce taṃ samijjhatī** tassa puggalassa taṃ kāmīvatthu samijjhati ce, nipphajjati ceti attho. **Tato naṃ aparāṃ kāmēti** ettha **nanti** nipātamattaṃ. **Aparanti** parabhāgadīpanaṃ. **Kāmēti** upayogabahuvacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – sace kāmāṃ kāmāyamaṇassa taṃ kāmīvatthu samijjhati, tasmīṃ samiddhe tato paraṃ so puggalo kāmāyamaṇo yathā nāma **ghamme** gimhakāle vātāpēna kilanto **taṇhaṃ vindati**, pānīyapīpāsāṃ paṭilabhati, evaṃ bhiyyo kāmātaṇhāsāṅkhāte kāmē vindati paṭilabhati, rūpātaṇhādikā taṇhā cassa vaḍḍhatiyevāti. **Gavaṃvāti** gorūpassa viya. **Siṅginoti** matthakaṃ padāletvā uṭṭhitasīṅgassa. **Mandassāti** mandapaññaṃ. **Bālāssāti** bālādhamme yuttassa. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā vacchakassa vaḍḍhantassa sarīreneva saddhīṃ siṅgaṃ vaḍḍhati, evaṃ andhabālāssapi appattakāmātaṇhā ca pattakāmapīpāsā ca aparāparaṃ vaḍḍhatīti.

Sāliyavakanti sālikhettayavakhettaṃ. Etena sāliyavādikaṃ sabbaṃ dhaññaṃ dasseti, dutiyapadena sabbaṃ dvīpadacatuppaḍaṃ dasseti. Paṭhamapadena vā sabbaṃ aviññāṇakaṃ, itarena saviññāṇakaṃ. **Datvā cāti** datvāpi. Idaṃ vuttaṃ hoti – tiṭṭhantu tīṇi rajjāni, sace so māṇavo aññaṃ vā sakalampi pathaviṃ saviññāṇakāviññāṇakaratanapūraṃ kassaci datvā gaccheyya, idampi ettakaṃ vatthu ekasseva aparīyantaṃ, evaṃ duppūrā esā taṇhā nāma. **Iti vidvā samaṃ careti** evaṃ jānanto puriso taṇhāvasiko ahutvā kāyasamācārādīni pūrento careyya.

Oranti orimakoṭṭhāsaṃ patvā tena atittarūpo puna samuddapāraṃ patthayetha. Evaṃ taṇhāvasikasattā nāma duppūrāti dasseti. **Yāvāti** aniyāmitaparicchedo. **Anussaranti** anussaranto. **Nājjhagāti** na vindati. Idaṃ vuttaṃ hoti – mahārāja, puriso aparīyantepi kāmē manasā anussaranto tittīṃ na vindati, pattukāmoḥ hoti, evaṃ kāmēsu sattānaṃ taṇhā vaḍḍhateva. **Tato nivattāti** tato pana vatthukāmākilesakāmato cittena nivattitvā kāyena paṭikkamma ṇāṇena ādīnavaṃ disvā ye paññāya tittā paripuṇṇā, te tittā nāma.

Paññāya tittinaṃ seṭṭhanti paññāya tittīnaṃ ayaṃ paripuṇṇaseṭṭho, ayameva vā pātho. **Na so kāmēhi tappatīti** “na hī” tīpi pātho. Yasmā paññāya titto puriso kāmēhi na pariḍayhatīti attho. **Na kurute vasanti** tādīsāñhi purisaṃ taṇhā vase vattetuṃ na sakkoti, sveva pana taṇhāya ādīnavaṃ disvā sarabhaṅgamāṇavo viya ca aḍḍhamāsakarājā viya ca taṇhāvase na pavattatīti attho. **Apacinethevāti** viddhamsetheva. **Samuddamattoti** mahatīyā paññāya samannāgatattā samuddappamāṇo. So mahantena aggināpi samuddo viya kilesakāmēhi na tappatīti na ḍayhati.

Rathakāroti cammakāro. **Parikantanti** parikantanto. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā cammakāro upāhanaṃ parikantanto yaṃ yaṃ cammassa agayhūpagaṭṭhānaṃ hoti, taṃ taṃ cajitvā upāhanaṃ katvā upāhanamūlaṃ labhitvā sukhito hoti, evameva paṇḍito cammakārasatthasadisāya paññāya kantanto yaṃ yaṃ odhīṃ kāmānaṃ cajati, tena tenassa kāmōdhinā rahitaṃ taṃ taṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammañca sukhaṃ sampajjati vigatadarathaṃ, sace pana sabbaṃpi kāyakammādisukhaṃ vigataparīlāhameva iccheyya, kasiṇaṃ bhāvetvā jhānaṃ nibbattetvā sabbe kāmē pariccajeti.

Bodhisattassa pana imaṃ gāthaṃ kathentassa rañño setacchattaṃ ārammaṇaṃ katvā odātakasiṇajjhānaṃ udapādi, rājāpi arogo ahosi. So tuṭṭho sayanā vuṭṭhahitvā “ettakā vejjā maṃ tikicchituṃ nāsakkhiṃsu, paṇḍitamāṇavo pana attano ṇāṇosadhena maṃ nirogaṃ akāsī” ti tena saddhīṃ sallapanto dasamaṃ gāthamāha –

46. “Aṭṭha te bhāsītā gāthā, sabbā honti sahasīyā;
Paṭiḡaṇha mahābrahme, sādhetāṃ tava bhāsītā”nti.

Tattha **aṭṭhāti** dutiyagāthaṃ ādiṃ katvā kāmādīnavasaṃyuttā aṭṭha. **Sahasīyāti** sahasārāhā. **Paṭiḡaṇhāti** aṭṭha sahasāni gaṇha. **Sādhetāṃ tava bhāsītanti** sādhu etaṃ tava vacanaṃ.

Taṃ sutvā mahāsatto ekādasamaṃ gāthamāha –

47. “Na me attho sahassehi, satehi nahutehi vā;
Pacchimaṃ bhāsato gāthaṃ, kāme me na rato mano”ti.

Tattha **pacchimanti** “rathakārova cammassā”ti gāthaṃ. **Kāme me na rato manoti** imaṃ gāthaṃ bhāsamānasseva mama vatthukāmepehi kilesakāmepehi mano nābhiraṃmāmi. Ahañhi imaṃ gāthaṃ bhāsamāno attanova dhammadesanāya jhānaṃ nibbattesim, mahārājāti.

Rājā bhiyyosomattāya tussitvā mahāsattaṃ vaṇṇento osānagāthamāha –

48. “Bhadraḥko vatāyaṃ māṇavako, sabbalokavidū muni;
Yo imaṃ taṇhaṃ dukkhajanaṃ, parijānāti paṇḍito”ti.

Tattha **dukkhajananti** sakalavaṭṭadukkhajanaṃ. **Parijānāti** parijāni paricchindi, luñcitvā nīharīti bodhisattaṃ vaṇṇento evamāha.

Bodhisattopi “mahārāja, appamatto hutvā dhammaṃ carā”ti rājānaṃ ovaditvā ākāseṇa himavantaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā yāvatāyukaṃ ɔhatvā brahmavihāre bhāvetvā aparihīnājjhāno hutvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepāhaṃ etaṃ brāhmaṇaṃ nissokamakāsi”nti vatvā jātaṃ samodhānesi – “taḍā rājā esa brāhmaṇo ahoṣi, paṇḍitamāṇavo pana ahaṃeva ahoṣi”nti.

Kāmajātakavaṇṇanā catutthā.

[468] 5. Janasandhajātakavaṇṇanā

Dasa khalūti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño ovādatthāya kathesi. Ekasmiñhi kāle rājā issariyamadamatto kilesasukhanissito vinicchayampi na paṭṭhapesi, buddhupaṭṭhānampi pamajji. So ekadivase dasabalaṃ anussaritvā “satthāraṃ vandissāmi”ti bhuttaṃpātarāso rathavaramāruyha viharāṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ satthā “kiṃ mahārāja ciraṃ na paññāyāsī”ti vatvā “bahukiccatāya no bhante buddhupaṭṭhānassa okāso na jāto”ti vutte “mahārāja, mādisse nāma ovādadāyake sabbaññubuddhe dhuravihāre viharante ayuttaṃ tava pamajjituṃ, raññā nāma rājakicesu appamattena bhavitabbaṃ, raṭṭhavāsīnaṃ mātāpītusamena agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopentena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭati, rañño hi dhammikabhāve sati parisāpissa dhammikā honti, anacchariyaṃ kho panetaṃ, yaṃ mayi anusāsante tvaṃ dhammena rajjaṃ kāreyyāsi, porāṇakapaṇḍitā anusāsakaācariye avijjānānepehi attano matiyāva tividhasucaritadhamme patiṭṭhāya mahājanassa dhammaṃ desetvā saggapathaṃ pūrayamānā agamaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, “janasandhakumāro”tissa nāmaṃ karimṃsu. Athassa vayappattassa takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgatakāle rājā sabbāni bandhanāgārāni soḍhāpetvā uparajjaṃ adāsi. So aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhāya catūsu nagaradvāresu nagaramajje rājadvāre cāti cha dānasālāyo kārapetvā divase divase cha sataṣaḥsāni pariccajivā sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā mahādānaṃ pavattento bandhanāgārāni niccaṃ vivaṭṭāni kārapetvā dhammabhaṇḍikaṃ soḍhāpetvā catūhi saṅgahavatthūhi lokaṃ saṅgaṇhanto pañca sīlāni rakkhanto uposathavāsaṃ vasanto dhammena rajjaṃ kāresi. Antarantarā ca raṭṭhavāsino sannipātāpetvā “dānaṃ detha, sīlaṃ samādiyatha, bhāvanaṃ bhāvettha, dhammena kammante ca vohāre ca payojetha, daharakāleyeva sippāni uggaṇhatha, dhaṇaṃ uppādettha, gāmakūṭakammaṃ vā pisuṇavācākammaṃ vā mā karittha, caṇḍā pharusā mā ahuvattha, mātupaṭṭhānaṃ pitupaṭṭhānaṃ pūretha, kule jeṭṭhāpacāyino bhavathā”ti dhammaṃ desetvā mahājane sucaritadhamme patiṭṭhāpesi. So ekadivasaṃ pannarasūposathe samādinuṣosatho “mahājanassa bhiyyo hitasukhatthāya appamādavihāratthāya dhammaṃ desessāmi”ti cintetvā nagare bheriṃ carāpetvā attano orodhe ādiṃ

katvā sabbanagarajanaṃ sannipātāpetvā rājaṅgaṇe alaṅkaritvā alaṅkataratanamaṇḍapamajjhe supaññattavarapallaṅke nisīditvā “ambho, nagaravāsino tumbhākaṃ tapanīye ca atapanīye ca dhamme desessāmi, appamattā hutvā ohitasotā sakkaccaṃ suṇāthā”ti vatvā dhammaṃ desesi.

Satthā saccaparibhāviṃ mukharatanaṃ vivarivā taṃ dhammadesanaṃ madhurena sarena kosalarañño āvi karonto –

49. “Dasa khalu imāni ṭhānāni, yāni pubbe akaritvā;
Sa pacchā manutappati, iccevāha janasandho.
50. “Aladdhā vittaṃ tappati, pubbe asamudānitaṃ;
Na pubbe dhanamesissaṃ, iti pacchānutappati.
51. “Sakyarūpaṃ pure santaṃ, mayā sippaṃ na sikkhitaṃ;
Kicchā vutti asippassa, iti pacchānutappati.
52. “Kūṭavedī pure āsiṃ, piṣuṇo piṭṭhimamsiko;
Caṇḍo ca pharusō cāpi, iti pacchānutappati.
53. “Pāṇātipātī pure āsiṃ, luddo cāpi anāriyo;
Bhūtānaṃ nāpacāyissaṃ, iti pacchānutappati.
54. “Bahūsu vata santīsu, anāpādāsu itthisu;
Paradāraṃ asevissaṃ, iti pacchānutappati.
55. “Bahumhi vata santamhi, annapāne upaṭṭhite;
Na pubbe adadaṃ dānaṃ, iti pacchānutappati.
56. “Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jiṇṇakaṃ gatayobbanam;
Pahu santo na posissaṃ, iti pacchānutappati.
57. “Ācariyamanusatthāraṃ, sabbakāmarasāharaṃ;
Pitaraṃ atimaññissaṃ, iti pacchānutappati.
58. “Samaṇe brāhmaṇe cāpi, sīlavante bahussute;
Na pubbe payirupāsissaṃ, iti pacchānutappati.
59. “Sādhu hoti tapo ciṇṇo, santo ca payirupāsito;
Na ca pubbe tapo ciṇṇo, iti pacchānutappati.
60. “Yo ca etāni ṭhānāni, yoniso paṭipajjati;
Karaṃ purisakiccāni, sa pacchā nānutappatī”ti. – imā gāthā āha;

Tattha **ṭhānāni**ti kāraṇāni. **Pubbeti** paṭhamameva akaritvā. **Sa pacchā manutappatī**ti so paṭhamaṃ kattabbānaṃ akārako puggalo pacchā idhalokepi paralokepi tappati kilamati. “Pacchā vā anutappatī”tipi pāṭho. **Icevāhā**ti iti evaṃ āhāti padacchedo, iti evaṃ rājā janasandho avoca. Iccassuhātipi pāṭho. Tattha assu-kāro nipātamattaṃ iti assu āhāti padacchedo. Idāni tāni dasa tapanīyakāraṇāni pakāsetuṃ bodhisattassa dhammakathā hoti. Tattha **pubbeti** paṭhamameva taruṇakāle parakkamaṃ katvā **asamudānitaṃ** asambhataṃ dhanam mahallakakāle alabhivā tappati socati, pare ca sukhite disvā sayam dukkham jīvanto “pubbe dhanam na pariyesissa”nti evaṃ pacchā anutappati, tasmā mahallakakāle sukham jīvitukāmā daharakāleyeva dhammikāni kasikammādīni katvā dhanam

pariyesathāti dasseti.

Pure santanti pure daharakāle ācariye payirupāsivā mayā kātuṃ sakyarūpaṃ samānaṃ hatthisippādikaṃ kiñci sippaṃ na sikkhitaṃ. **Kicchāti** mahallakakāle asippassa dukkhā jīvitavutti, neva sakkā tadā sippaṃ sikkhituṃ, tasmā mahallakakāle sukhaṃ jīvitukāmā taruṇakāleyeva sippaṃ sikkhathāti dasseti. **Kuṭavedīti** kūṭajānanako gāmakūṭako vā lokassa anattakārako vā tulākūṭādikārako vā kūṭattakārako vāti attho. **Āsinti** evarūpo ahaṃ pubbe ahoṣiṃ. **Pisuṇoti** pesuññakāraṇo. **Piṭṭhimamsikoti** lañjaṃ gahetvā asāmike sāmike karonto paresaṃ piṭṭhimamsakhādako. **Iti pacchāti** evaṃ maraṇamañce nipanno anutappati, tasmā sace niraye na vasitukāmāttha, mā evarūpaṃ pāpakammaṃ karitthāti ovadati.

Luddoti dāruṇo. **Anāriyoti** na ariyo nīcasamācāro. **Nāpacāyissanti** khantimettānuddayavasena nīcavuttiko nāhoṣiṃ. Sesāṃ purimanayeneva yojetabbaṃ. **Anāpādāsūti** āpādānaṃ āpādo, pariggahoti attho. Natthi āpādo yāsaṃ tā anāpādā, aññehi akatapariggahāsūti attho. **Upaṭṭhiteti** paccupaṭṭhite. **Na pubbeti** ito pubbe dānaṃ na adadaṃ. **Pahu santoti** dhanabalenāpi kāyabalenāpi posituṃ samattho paṭibalo samāno. **Ācariyanti** ācāre sikkhāpanato idha pitā ‘ācariyo’ ti adhippeto. **Anusatthāranti** anusāsakaṃ. **Sabbakāmarasāharanti** sabbe vatthukāmarase āharitvā positāraṃ. **Atimaññissanti** tassa ovādaṃ aṅghanto atikkamitvā maññissaṃ.

Na pubbeti ito pubbe dhammikasamaṇabrāhmaṇepi gilānāgilānepi cīvarādīni datvā appaṭijjaggena na payirupāsissaṃ. **Tapoti** sucaritapato. **Santoti** tīhi dvārehi upasanto sīlavā. Idaṃ vuttaṃ hoti – tividhasucaritasāṅkhāto tapo ciṅṇo evarūpo ca upasanto payirupāsito nāma sādhu sundaro. **Na pubbeti** mayā daharakāle evarūpo tapo na ciṅṇo, iti pacchā jarājiṅṇo maraṇabhayaatajjito anutappati socati. Sace tumhe evaṃ na socitukāmā, tapokammaṃ karoṭhāti vadati. **Yo ca etānīti** yo pana etāni dasa kāraṇāni paṭhamameva upāyena paṭipajjati samādāya vattati, purisehi kattabbāni dhammikakiccāni karonto so appamādavihārī puriso pacchā nānutappati, somanassappattova hotīti.

Iti mahāsatto anvaddhamāsaṃ iminā niyāmena mahājanassa dhammaṃ desesi. Mahājanopissa ovāde ṭhatvā tāni dasa ṭhānāni pūretvā saggaparāyaṇova ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘evaṃ, mahārāja, porāṇakapaṇḍitā anācariyakāpi attano matiyāva dhammaṃ desetvā mahājanaṃ saggapathe patiṭṭhāpesu’’nti vatvā jātakaṃ samodhānesi – ‘‘tadā parisā buddhāparisā ahesuṃ, janasandharājā pana ahameva ahoṣi’’nti.

Janasandhajātakavaṇṇanā pañcamā.

[469] 6. Mahākaṇhajātakavaṇṇanā

Kaṇho kaṇho cāti idaṃ satthā jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā ‘‘yāvañcidaṃ, āvuso, satthā bahujanahitāya paṭipanno attano phāsuvihāraṃ pahāya lokasseva atthaṃ carati, paramābhisambodhiṃ patvā sayāṃ pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā pañcavaggiyattherānaṃ **dhammacakkaṃ** (saṃ. ni. 5.1081; mahāva. 13 ādayo; paṭi. ma. 2.30) pavattetvā pañcamiyā pakkhassa **anattalakkhaṇasuttaṃ** (saṃ. ni. 3.59; mahāva. 20 ādayo) kathetvā sabbesaṃ arahattaṃ adāsi. Uruvelaṃ gantvā tebhātikajaṭilānaṃ aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā pabbājetvā gayāsīse **ādittapariyāyaṃ** (saṃ. ni. 4.235; mahāva. 54) kathetvā jaṭilasahassānaṃ arahattaṃ adāsi, mahākassapassa tīṇi gāvutāni paccuggamaṇaṃ gantvā tīhi ovādehi upasampadaṃ adāsi. Eko pacchābhattaṃ pañcacattālīsayojanamaggaṃ gantvā pukkusātikulaputtaṃ anāgāmiphale patiṭṭhāpesi, mahākappinassa vīsayojanasataṃ paccuggamaṇaṃ katvā arahattaṃ adāsi, eko pacchābhattaṃ tiṃsayojanamaggaṃ gantvā tāva kakkhaḷaṃ pharusāṃ aṅgulimālaṃ arahatte patiṭṭhāpesi, tiṃsayojanamaggaṃ gantvā āḷavakaṃ yakkaṃ sotāpattiṃphale patiṭṭhāpetvā kumārassa sotthiṃ akāsi. Tāvatiṃsabhavane temāsaṃ vasanto asītiyā devatākoṭṭinaṃ dhammābhisamayaṃ sampādesi, brahmalokaṃ gantvā bakabrahmuno diṭṭhiṃ bhinditvā dasannaṃ

brahmasahassānaṃ arahattaṃ adāsi, anusamvaccharam tīsu maṇḍalesu cārikaṃ caramāno upanissayasampannānaṃ manussānaṃ saraṇāni ceva sīlānica maggaphalāni ca deti, nāgasupaṇṇādīnampi nānappakāraṃ atthaṃ caratī”ti dasabalassa lokatthacariyaguṇaṃ kathayiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, sohaṃ idāni abhisambodhiṃ patvā lokassa atthaṃ careyyaṃ, pubbe sarāgakālepi lokassa atthaṃ acari”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kassapasammāsambuddhakāle bārāṇasiyaṃ usīnako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Kassapasammāsambuddhe catusaccadesanāya mahājanaṃ kilesabandhanā mocetvā nibbānanagaraṃ pūretvā parinibbute dīghassa addhuno accayena sāsanam osakki. Bhikkhū ekavīsatiyā anesanāhi jīvikaṃ kappenti, bhikkhū gihisaṃsaggaṃ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhuniyopi gihisaṃsaggaṃ karonti, puttadhītādīhi vaḍḍhanti. Bhikkhū bhikkhudhammaṃ, bhikkhuniyo bhikkhunidhammaṃ, uposakā upāsakadhammaṃ, upāsikā upāsikadhammaṃ, brāhmaṇā brāhmaṇadhammaṃ vissajjesuṃ. Yebhuyyena manussā dasa akusalakammapathe samādāya vattiṃsu, matamatā apāyesu paripūresuṃ. Tadā sakko devarājā nave nave deve apassanto manussalokaṃ oloketvā manussānaṃ apāyesu nibbattitabhāvaṃ ñatvā satthu sāsanam osakkitam disvā “kiṃ nu karissāmī”ti cintetvā “attheko upāyo, mahājanaṃ tāsetvā bhītabhāvaṃ ñatvā pacchā assāsetvā dhammaṃ desetvā osakkitam sāsanam paggayha aparampi vassasahassaṃ pavattanakāraṇam karissāmī”ti sannitthānaṃ katvā mātalidevaputtaṃ mocappamaṇadāṭhaṃ catūhi dāṭhāhi viniggatarasmiyā bhayānakaṃ katvā gabbhinīnaṃ dassaneneva gabbhapātanasamatthaṃ ghorarūpaṃ ājāneyyappamaṇam kālavaṇṇam mahākaṇhasunakhaṃ māpetvā pañcabandhanena bandhitvā rattamālam kaṇṭhe piḷandhitvā rajjukotikaṃ ādāya sayam dve kāsāyāni nivāsetvā pacchāmukhe pañcadhā kese bandhitvā rattamālam piḷandhitvā āropitapavāḷavaṇṇajiyam mahādhanuṃ gahetvā vajiragganārācam nakhena parivaṭṭento vanacarakavesam gahetvā nagarato yojanamatte ṭhāne otarivā “nassati loko, nassati loko”ti tikkhattum saddam anusāvetvā manusse uttāsetvā nagarūpacāram patvā puna saddamakāsi.

Manussā sunakhaṃ disvā utrastā nagaram pavisitvā tam pavattim rañño ārocesuṃ. Rājā sīgham nagaradvārāni pidahāpesi. Sakkopi aṭṭhārasahatthaṃ pākāram ullaṅghitvā sunakhena saddhim antonagare patiṭṭhahi. Manussā bhītatasitā palāyitvā gehāni pavisitvā niliyiṃsu. Mahākaṇhopi diṭṭhadiṭṭhe manusse upadhāvitvā santāsentō rājanivesanaṃ agamāsi. Rājaṅgaṇe manussā bhayena palāyitvā rājanivesanaṃ pavisitvā dvāram pidahiṃsu. Usīnakarājāpi orodhe gahetvā pāsadam abhiruhi. Mahākaṇho sunakho purimapāde ukkhipitvā vātapāne ṭhatvā mahābhussitam bhussi. Tassa saddo heṭṭhā avīcim, upari bhavaggaṃ patvā sakalacakkavāḷam ekaninnādam ahosi. **Vidhurajātaka** (jā. 2.22.1346 ādayo) hi puṇṇakayakkharañño, **kusajātaka** (jā. 2.20.1 ādayo) kusarañño, **bhūridattajātaka** (jā. 2.22.784 ādayo) sudassananāgarañño, imasmiṃ mahākaṇhajātaka ayaṃ saddoti ime cattāro saddā jambudipe mahāsaddā nāma ahesuṃ.

Nagaravāsino bhītatasitā hutvā ekapurisopi sakkena saddhim kathetum nāsakki, rājāyeva satim upaṭṭhāpetvā vātapānaṃ nissāya sakkaṃ āmantetvā “ambho luddaka, kasmā te sunakho bhussatī”ti āha. “Chātabhāvena, mahārājā”ti. “Tena hi tassa bhattaṃ dāpessāmī”ti antojanassa ca attano ca pakkabhattaṃ sabbaṃ dāpesi. Tam sabbaṃ sunakho ekakabaḷam viya katvā puna saddamakāsi. Puna rājā pucchitvā “idānipi me sunakho chātoyevā”ti sutvā hatthiassādīnaṃ pakkabhattaṃ sabbaṃ āharāpetvā dāpesi. Tasmim ekappahāreneva niṭṭhāpīte sakalanagarassa pakkabhattaṃ dāpesi. Tampi so tatheva bhujitvā puna saddamakāsi. Rājā “na esa sunakho, nissamsayaṃ esa yakkho bhavissatī, āgamanakāraṇam pucchissāmī”ti bhītatasitō hutvā pucchanto paṭhamam gāthamāha –

61. “Kaṇho kaṇho ca ghorō ca, sukkadāṭho pabhāsavā;
Baddho pañcahi rajjūhi, kiṃ ravi sunakho tavā”ti.

Tattha **kaṇho kaṇhoti** bhayavasena dalhīvasena vā āmeditam. **Ghoroti** passantānaṃ bhayajanako. **Pabhāsavāti** dāṭhā nikkhantaramsipabhāsena pabhāsavā. **Kim ravīti** kiṃ viravi. Tavesa evarūpo

kakkhaḷo sunakho kiṃ karoti, kiṃ mige gaṇhāti, udāhu te amitte, kiṃ te iminā, vissajjehi nanti adhippāyenevamāha.

Taṃ sutvā sakko dutiyaṃ gāthamāha –

62. “Nāyaṃ migānamatthāya, usīnaka bhavissati;
Manussānaṃ anayo hutvā, tadā kaṇho pamokkhati”’ti.

Tassattho – ayañhi “migamaṃsaṃ khādissāmī”’ti idha nāgato, tasmā migānaṃ attho na bhavissati, manussamaṃsaṃ pana khādituṃ āgato, tasmā tesam anayo mahāvināsakārako hutvā yadā anena manussā vināsaṃ pāpitā bhavissanti, tadā ayaṃ kaṇho pamokkhati, mama hatthato muccissatīti.

Atha naṃ rājā “kiṃ pana te bho luddaka-sunakho sabbesaṃyeva manussānaṃ maṃsaṃ khādissati, udāhu tava amittānaññevā”’ti pucchitvā “amittānaññeva me, mahārājā”’ti vutte “ke pana idha te amittā”’ti pucchitvā “adhammābhiraṭā visamacārino, mahārājā”’ti vutte “kathehi tāva ne amhāka”’nti pucchi. Athassa kathento devarājā dasa gāthā abhāsī –

63. “Pattahatthā samaṇakā, muṇḍā saṅghāṭipārutā;
Naṅgalehi kasissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
64. “Tapassiniyo pabbajitā, muṇḍā saṅghāṭipārutā;
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
65. “Dīghottaroṭṭhā jaṭilā, paṅkadantā rajassirā;
Iṇaṃ codāya gacchanti, tadā kaṇho pamokkhati.
66. “Adhicca vede sāvittim, yaññatantañca brāhmaṇā;
Bhatikāya yajissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
67. “Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jīṇṇakaṃ gatayobbanam;
Pahū santo na bharanti, tadā kaṇho pamokkhati.
68. “Mātaraṃ pitaraṃ cāpi, jīṇṇakaṃ gatayobbanam;
Bālā tumheti vakkhanti, tadā kaṇho pamokkhati.
69. “Ācariyabhariyaṃ sakhim, mātulāniṃ pitucchakim;
Yadā loke gamissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
70. “Asicammaṃ gahetvāna, khaggaṃ paggayha brāhmaṇā;
Panthaghātaṃ karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
71. “Sukkacchavī vedhaverā, thūlabāhū apātubhā;
Mittabhedam karissanti, tadā kaṇho pamokkhati.
72. “Māyāvino nekatikā, asappurisacintakā;
Yadā loke bhavissanti, tadā kaṇho pamokkhati”’ti.

Tattha **samaṇakā**ti “mayam samaṇāmhā”’ti paṭiññāmatkena hīlitavohārenevamāha. **Kasissantī**ti te tadāpi kasantiyeva. Ayaṃ pana ajānanto viya evamāha. Ayañhissa adhippāyo – ete evarūpā dussilā mama amittā, yadā mama sunakhena ete māretvā maṃsaṃ khāditaṃ bhavissati, tadā esa kaṇho ito pañcarajjubandhanā pamokkhatīti. Iminā upāyena sabbagāthāsu adhippāyayojanā veditabbā.

Pabbajitāti buddhasāsane pabbajitā. **Gamissantī**ti agāramajjhe pañca kāmagaṇe paribhuñjantiyo vicarissanti. **Dīghottaroṭṭhā**ti dāṭhikānaṃ vaḍḍhitattā dīghuttaroṭṭhā. **Paṅkadantā**ti paṅkena malena samannāgatadantā. **Iṇaṃ codāyā**ti bhikkhācariyāya dhaṇaṃ saṃharitvā vaḍḍhiyā iṇaṃ payojetvā taṃ codetvā tato laddhena jīvikaṃ kappentā yadā gacchantīti attho.

Sāvittinti sāvittiṅca adhiyitvā. **Yaññatantañcā**ti yaññavidhāyakatantaṃ, yaññaṃ adhiyitvāti attho. **Bhatikāyā**ti te te rājarājamahāmatte upasaṅkamitvā “tumbhākaṃ yaññaṃ yajissāma, dhaṇaṃ dethā”ti evaṃ bhātiathāya yadā yaññaṃ yajissanti. **Pahū santoti** bharitum posetum samatthā samānā. **Bālā tumheti** tumhe bālā na kiñci jānāthāti yadā vakkhanti. **Gamissantī**ti lokadhammasevanavasena gamissantī. **Panthaghātanti** panthe ṭhatvā manusse māretvā tesam bhaṇḍaggahaṇaṃ.

Sukkacchavīti kasāvacaṇṇādighaṃsanena samuṭṭhāpitasukkacchavivaṇṇā. **Vedhaverā**ti vidhavā apatikā, tāhi vidhavāhi veraṃ carantīti vedhaverā. **Thūlabāhū**ti pādaparimaddanādīhi samuṭṭhāpitamaṃsatāya mahābāhū. **Apātubhā**ti apātubhāvā, dhaṇuppādarahitāti attho. **Mittabhedanti** mithubhedam, ayameva vā pāṭho. Idam vuttam hoti – yadā evarūpā itthidhuttā “imā amhe na jahissantī”ti sahirāññā vidhavā upagantvā saṃvāsaṃ kappetvā tāsam santakaṃ khāditvā tāhi saddhiṃ mittabhedam karissanti, vissāsaṃ bhinditvā aññaṃ sahirāññaṃ gamissantī, tadā esa te core sabbeva khāditvā muccissati. **Asappurisacintakā**ti asappurisacittehi paradukkhacintanasīlā. **Tadā**ti tadā sabbepime ghātetvā khāditamaṃso kaṇho pamokkhatīti.

Evañca pana vatvā “ime mayhaṃ, mahārāja, amittā”ti te te adhammakārake pakkhanditvā khāditukāmatam viya katvā dasseti. So tato mahājanassa utrastakāle sunakhaṃ rajjuyā ākaḍḍhitvā ṭhapitam viya katvā luddakavesam vijahitvā attano ānubhāvena ākāse jalamāno ṭhatvā “mahārāja, ahaṃ sakko devarājā, ‘ayaṃ loko vinassati’ti āgato, pamattā hi mahājanā, adhammaṃ vattitvā matamata sampati apāye pūrenti, devaloko tuccho viya vito, ito paṭṭhāya adhammikesu kattabbaṃ ahaṃ jānissāmi, tvaṃ appamatto hohi, mahārājā”ti catūhi satārahagāthāhi dhammaṃ desetvā manussānaṃ dānasīlesu patiṭṭhāpetvā osakkitasāsaṇaṃ aññaṃ vassasahassaṃ pavattanasamattham katvā mātaliṃ ādāya sakaṭṭhānameva gato. Mahājanā dānasīlādīni puññāni katvā devaloke nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepāhaṃ lokassa atthameva carāmi”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā mātali ānando ahosi, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Mahākaṇhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[470] 7. Kosiyajātakavaṇṇanā

73-93. Kosiyajātakam **sudhābhajanajātake** (jā. 2.21.192 ādayo) āvi bhavissati.

Kosiyajātakavaṇṇanā sattamā.

[471] 8. Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā

94-105. Meṇḍakapañhajātakam **umaṅgajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Meṇḍakapañhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[472] 9. Mahāpadumajātakavaṇṇanā

Nādaṭṭhā parato dosanti idam satthā jetavane viharanto ciñcamāṇavikam ārabba katesi. Paṭhamabodhiyañhi dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu aparimāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṃ okkantesu patthaṭṭesu gaṇasamudayesu mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesum hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyam ṭhatvā “kiṃ samaṇo gotamova buddho, mayampi buddhā, kiṃ tasseva dinnam mahapphalaṃ, amhākampi dinnam mahapphalameva, amhākampi detha karoṭhā”ti evaṃ manusse viññāpentāpi lābhasakkāram alabhantā raho sannipatitvā

“kena nu kho upāyena samaṇassa gotamassa manussānaṃ antare avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāma”ti mantayimsu. Tadā sāvatthiyaṃ ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Tassā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha – “ciñcamāṇavikaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāma”ti. Te “attheso upāyo”ti sampaṭicchimsu. Atha sāvattitthiyārāmaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsī, titthiyā tāya saddhiṃ na kathesum. Sāvattitthiyā “ko nu kho me doso”ti yāvattitthiyā “vandāmi ayyā”ti vatvā “ayyā, ko nu kho me doso, kiṃ mayā saddhiṃ na kathethā”ti āha. “Bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭṭentaṃ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na jānāsī”ti. “Nāhaṃ jānāmi ayyā, mayā kiṃ panettha kattabbanti. Sace tvaṃ bhagini, amhākaṃ sukhamicchasi, attānaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsehi”ti.

Sāvattitthiyā “sādhu ayyā, mayhameveso bhāro, mā cintayitthā”ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya sāvattitthiyānaṃ dhammakathaṃ sutvā jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇaṃ paṭaṃ pārupitvā gandhamālādihattā jetavanābhimukhī gacchantī “imāya velāya kuhiṃ gacchasi”ti vutte “kiṃ tumhākaṃ mama gamaṇaṭṭhānenā”ti vatvā jetavanāsamāyāya titthiyārāme vasitvā pātova “aggavandanaṃ vandissāma”ti nagarā nikkhamante upāsakajane jetavane vuttā viya hutvā nagaraṃ pavisati. “Kuhiṃ vuttāsī”ti vutte “kiṃ tumhākaṃ mama vuttatṭhānenā”ti vatvā māsaḍḍhamāsaccayena pucchiyamānā “jetavane samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyā vuttāmhī”ti āha. Puthujjanānaṃ “saccaṃ nu kho etaṃ, no”ti kaṅkhaṃ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṃ veṭṭetvā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā “samaṇaṃ gotamaṃ paṭicca gabbho me laddho”ti andhabāle gāhāpetvā aṭṭhanavamāsaccayena udare dāruṃṇalikaṃ bandhitvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desente dhammasabhaṃ gantvā tathāgatassa purato ṭhatvā “mahāsamaṇa, mahājanassa tāva dhammaṃ desesi, madhuro te saddo, suphusitaṃ dantāvaraṇaṃ, ahaṃ pana taṃ paṭicca gabbhaṃ labhitvā paripuṇṇagabbhā jāta, neva me sūtigharaṃ jānāsī, na sappitelādīni, sayā akaronto upaṭṭhākaṇampi aññataraṃ kosalarājānaṃ vā anāthapiṇḍikaṃ vā visākaṃ upāsikaṃ vā “imissā ciñcamāṇavikāya kattabbayuttaṃ karohi”ti na vadasi, abhiramitumyeva jānāsī, gabbhāparihāraṃ na jānāsī”ti gūthapiṇḍaṃ gahetvā candamaṇḍalaṃ dūsetum vāyamaṇṭī viya parisamajjhe tathāgataṃ akkosi. Tathāgato dhammakathaṃ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto “bhagini, tayā kathitassa tathābhāvaṃ vā atathābhāvaṃ vā ahañceva tvañca jānāma”ti āha. Āma, samaṇa, tayā ca mayā ca nātābhāvenetaṃ jātanti.

Tasmim khāṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno “ciñcamāṇavikā tathāgataṃ abhūtena akkosati”ti nātva “imaṃ vatthum sodhessāmi”ti catūhi devaputtehi saddhiṃ āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dāruṃṇalikkassa bandhanarajjūke ekappahāreneva chindimsu, pārutapaṭaṃ vāto ukkhipi, dāruṃṇalikkassa patamānaṃ tassā pādapiṭṭhiyaṃ pati, ubho aggapādā chijjimsu. Manussā uṭṭhāya “kāḷakaṇṇi, sammāsambuddhaṃ akkosasi”ti sīse khelaṃ pātetvā leḍḍudaṇḍādihattā jetavanā nīharimsu. Athassā tathāgatassa cakkhupathaṃ atikkantakāle mahāpathavī bhijjivā vivaramadāsī, avīcīto aggijālā uṭṭhahi. Sāvattitthiyā kambalaṃ pārupamānā viya gantvā avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānaṃ lābhasakkāro parihāyī, dasabalassa bhīyosomattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, ciñcamāṇavikā evaṃ uḷāraṇaṃ aggadakkhiṇeyyaṃ sammāsambuddhaṃ abhūtena akkositvā mahāvīnāsaṃ pattā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi esā maṃ abhūtena akkositvā mahāvīnāsaṃ pattā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, phullapadumasassirikamukhattā panassa “padumakumāro”tveva nāmaṃ karimsu. So vayappatto takkasīlayaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgami. Athassa mātā kālamakāsī. Rājā aññaṃ aggamaheṣiṃ katvā puttassa uparajjaṃ adāsī. Aparabhāge rājā paccantaṃ kupitaṃ vūpasametaṃ aggamaheṣiṃ āha “bhadda, idheva vasa, ahaṃ paccantaṃ kupitaṃ vūpasametaṃ gacchāmi”ti vatvā

“nāhaṃ idheva vasissāmi, ahampi gamissāmī”ti vutte yuddhabhūmiyā ādīnavaṃ dassetvā “yāva mamāgamanā anukkaṅṅhamānā vasa, ahaṃ padumakumāraṃ yathā tava kattabbakiccesu appamatto hoti, evaṃ āṇāpetvā gamissāmī”ti vatvā tathā katvā gantvā paccāmitte palāpetvā janapadaṃ santappetvā paccāgantvā bahinagare khandhāvāraṃ nivāsesi. Bodhisatto pitu āgatabhāvaṃ ñatvā nagaraṃ alaṅkārapetvā rājagehaṃ paṭijaggāpetvā ekakova tassā santikaṃ agamāsi.

Sā tassa rūpasampattiṃ disvā paṭibaddhacittā ahoṣi. Bodhisatto taṃ vanditvā “amma, kiṃ amhākaṃ kattabba”nti pucchi. Atha naṃ “ammāti maṃ vadasī”ti utṭhāya hatthe gahetvā “sayanaṃ abhiruhā”ti āha. “Kiṃkāraṇā”ti? “Yāva rājā na āgacchati, tāva ubhopi kilesaratiyā ramissāmā”ti. “Amma, tvaṃ mama mātā ca sasāmikā ca, mayā sapariggaho mātugāmo nāma kilesavasena indriyāni bhinditvā na olokitaṃpubbo, kathaṃ tayā saddhiṃ evarūpaṃ kiliṅṅhakammaṃ karissāmī”ti. Sā dve tayo vāre kathetvā tasmīṃ anicchamāne “mama vacanaṃ na karosī”ti āha. “Āma, na karomī”ti. “Tena hi rañño kathetvā sīsaṃ te chindāpessāmī”ti. Mahāsatto “tava ruciṃ karohī”ti vatvā taṃ lajjāpetvā pakkāmi.

Sā bhītatasi tā cintesi “sace ayaṃ paṭhamaṃ pitu ārocessati, jīvitam me natthi, ahameva puretaraṃ kathessāmī”ti bhattaṃ abhuñjitvā kiliṅṅhalomavatthaṃ nivāsetvā sarīre nakharājīyo dassetvā “kuhiṃ devīti rañño pucchanakāle “gilānā”ti katheyyāthā”ti paricārikānaṃ saññaṃ datvā gilānālayaṃ katvā nipajji. Rājāpi nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ āruya taṃ apassanto “kuhiṃ devī”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā sirigabbhaṃ pavisitvā “kiṃ te devī, aphāsuka”nti pucchi. Sā tassa vacanaṃ asuṇantī viya hutvā dve tayo vāre pucchitā “mahārāja, kasmā kathesi, tuṅhī hohi, sasāmikaitthiyo nāma mādisā na hontī”ti vatvā “kena tvaṃ viheṭhitāsi, sīghaṃ me kathehi, sīsamassa chindissāmī”ti vutte “kaṃsi tvaṃ, mahārāja, nagare ṭhapetvā gato”ti vatvā “padumakumāra”nti vutte “so mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ āgantvā tāta, mā evaṃ karohi, ahaṃ tava mātā”ti vuccamānopi ṭhapetvā maṃ añño rājā natthi, ahaṃ taṃ gehe karitvā kilesaratiyā ramissāmī”ti maṃ kesesu gahetvā aparāparaṃ luṅcivā attano vacanaṃ akarontiṃ maṃ pātetvā koṭṭetvā gato”ti āha.

Rājā anupaparikkhitvā āsīvisi viya kuddho purise āṇāpesi “gacchatha, bhaṇe, padumakumāraṃ bandhitvā ānethā”ti. Te nagaraṃ avattharantā viya tassa gehaṃ gantvā taṃ bandhitvā paharivā pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā rattakaṇaveramālaṃ gīvāyaṃ paṭimuṅcivā vajjhaṃ katvā ānayaṃsu. So “deviyā idaṃ kamma”nti ñatvā “bho purisā, nāhaṃ rañño dosakārako, nipparādhohamasmi”ti vilapanto āgacchati. Sakalanagaraṃ saṅkhubbhitvā “rājā kira mātugāmassa vacanaṃ gahetvā mahāpadumakumāraṃ ghātāpesī”ti sannipatitvā rājakumārassa pādāmūle nipatitvā “idaṃ te sāmī, ananucchavika”nti mahāsaddena paridevī. Atha naṃ netvā rañño dassesuṃ. Rājā disvāva cittaṃ niggaṇhituṃ asakkonto “ayaṃ arājāva rājālīlaṃ karoti, mama putto hutvā aggamaheṣiyā aparajjhati, gacchatha naṃ corapapāte pātetvā vināsaṃ pāpethā”ti āha. Mahāsatto “na mayhaṃ, tāta, evarūpo aparādhho atthi, mātugāmassa vacanaṃ gahetvā mā maṃ nāsehi”ti pitaraṃ yāci. So tassa kathaṃ na gaṇhi.

Tato soḷasasahassā antepurikā “tāta mahāpadumakumāra, attano ananucchavikaṃ idaṃ laddha”nti mahāviraṃvaṃ viraviṃsu. Sabbe khattiyamahāsālādayopi amaccaparijanāpi “deva, kumāro sīlācāraguṇasampanno vaṃsānurakkhito rajjadāyādo, mā naṃ mātugāmassa vacanaṃ gahetvā anupaparikkhitvā vināsehi, rañña nāma nisammakārinā bhavitabba”nti vatvā satta gāthā abhāsiṃsu –

106. “Nādaṭṭhā parato dosaṃ, aṇuṃ thūlāni sabbaso;
Issaro paṇaye daṇḍaṃ, sāmaṃ appaṭivekkhiya.

107. “Yo ca appaṭivekkhitvā, daṇḍaṃ kubhati khattiyō;
Sakaṅṅṅkaṃ so gilati, jaccandhova samakkhikaṃ.

108. “Adaṇḍiyaṃ daṇḍayati, daṇḍiyañca adaṇḍiyaṃ;

Andhova visamaṃ maggaṃ, na jānāti samāsamaṃ.

109. “Yo ca etāni ṭhānāni, aṇuṃ thūlāni sabbaso;
Sudiṭṭhamanusāsēyya, sa ve voharitu marahati.
110. “Nekantamudunā sakkā, ekantatikhiṇena vā;
Attaṃ mahante ṭhapetuṃ, tasmā ubhayamācare.
111. “Paribhūto mudu hoti, atitikkho ca veravā;
Etañca ubhayaṃ ñatvā, anumajjhaṃ samācare.
112. “Bahumpi ratto bhāseyya, duṭṭhopi bahu bhāsati;
Na itthikāraṇā rāja, puttaṃ ghātetumarahasī”’ti.

Tattha **nādaṭṭhāti** na adisvā. **Paratoti** parassa. **Sabbasoti** sabbāni. **Aṇuṃthūlānīti** khuddakamahantāni vajjāni. **Sāmaṃ appaṭivekkhiyāti** parassa vacanaṃ gahetvā attano paccakkhaṃ akatvā pathavissaro rājā daṇḍaṃ na paṇaye na paṭṭhapeyya. Mahāsammatarājakālasmiñhi satato uttari daṇḍo nāma natthi, tālanagaraṇapabbājanato uddhaṃ hatthapādachedanaghātanāṃ nāma natthi, pacchā kakkhaṇarājūnaṃyeva kāle etaṃ uppannaṃ, taṃ sandhāya te amaccā “ekanteneva parassa dosaṃ sāmaṃ adisvā kātuṃ na yutta”’nti kathentā evamāhamsu.

Yo ca appaṭivekkhitvāti mahārāja, evaṃ appaṭivekkhitvā dosānucchavike daṇḍe paṇetabbe yo rājā agatigamane ṭhito taṃ dosaṃ appaṭivekkhitvā hatthachedādidaṇḍaṃ karoti, so attano dukkhakāraṇaṃ karonto sakaṇṭakaṃ bhojanaṃ gilati nāma, jaccandho viya ca samakkhikaṃ bhuñjati nāma. **Adaṇḍiyanti** yo adaṇḍiyaṃ adaṇḍapaṇetabbañca daṇḍetvā daṇḍiyañca daṇḍapaṇetabbaṃ adaṇḍetvā attano rucimeva karoti, so andho viya visamaṃ maggaṃ paṭipanno, na jānāti samāsamaṃ, tato pāsāṇādīsu pakkhalanto andho viya catūsu apāyesu mahādukkhaṃ pāpuṇātīti attho. **Etāni ṭhānānīti** etāni daṇḍiyādaṇḍiyakāraṇāni ceva daṇḍiyakāraṇesupi aṇuṃthūlāni ca sabbāni sudiṭṭhaṃ disvā anusāsēyya, sa ve voharituṃ rajjamanusāsītuṃ arahatīti attho.

Attaṃ mahante ṭhapetunti evarūpo anuppane bhoge uppādetvā uppanne thāvare katvā attānaṃ mahante uḷāre issariye ṭhapetuṃ na sakkotīti attho. **Mudūti** mudurājā raṭṭhavāsīnaṃ paribhūto hoti avaññāto, so rajjaṃ niccoraṃ kātuṃ na sakkotī. **Veravāti** atitikkhassa pana sabbepi raṭṭhavāsīno verino hontīti so veravā nāma hoti. **Anumajjhanti** anubhūtaṃ mudutikhiṇabhāvānaṃ majjhaṃ samācare, amudu atikkho hutvā rajjaṃ kāreyyāti attho. **Na itthikāraṇāti** pāpaṃ lāmaṃ mātugāmaṃ nissāya vaṃsānurakkhakaṃ chattadāyādaṃ puttaṃ ghātetuṃ nārahasi, mahārājāti.

Evaṃ nānakāraṇehi kathentāpi amaccā attano kathaṃ gāhāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Bodhisattopi yācanto attano kathaṃ gāhāpetuṃ nāsakkhi. Andhabālo pana rājā “gacchatha naṃ corapapāte khipathā”’ti āṇāpento aṭṭhamaṃ gāthamāha –

113. “Sabbova loko ekato, itthī ca ayamekikā;
Tenāhaṃ paṭipajjissaṃ, gacchatha pakkhipatheva ta”’nti.

Tattha **tenāhanti** yena kāraṇena sabbo loko ekato kumārasseva pakkho hutvā ṭhito, ayañca itthī ekikāva, tena kāraṇena ahaṃ imissā vacanaṃ paṭipajjissaṃ, gacchatha taṃ pabbataṃ āropetvā papāte khipathevāti.

Evaṃ vutte soḷasasahassāsu rājaitthīsu ekāpi sakabhāvena saṅṭhātuṃ nāsakkhi, sakalanagaravāsīno bhāhā paggayha kanditvā kese vikirayamānā vilapiṃsu. Rājā “ime imassa papāte khipanaṃ paṭibāheyyu”’nti saparivāro gantvā mahājanassa paridevantasseva naṃ uddhaṃpādaṃ avamsīraṃ katvā

gāhāpetvā papāte khipāpesi. Athassa mettānubhāvena pabbate adhivatthā devatā “mā bhāyi mahāpadumā”’ti taṃ samassāsetvā ubhohi hatthehi gahetvā hadaye ṭhapetvā dibbasamphassaṃ pharāpetvā otaritvā pabbatapāde patiṭṭhitanāgarājassa phaṇagabbhe ṭhapesi. Nāgarājā bodhisattaṃ nāgabhavanaṃ netvā attano yasaṃ majjhe bhinditvā adāsi. So tattha ekasaṃvaccharaṃ vasitvā “manussapathaṃ gamissāmī”’ti vatvā “kataraṃ ṭhāna”’nti vutte “himavantaṃ gantvā pabbajissāmī”’ti āha. Nāgarājā “sādhū”’ti taṃ gahetvā manussapathe patiṭṭhāpetvā pabbajitaparikkhāre datvā sakaṭṭhānameva gato. Sopi himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññaṃ nibbattetvā vanamūlaphalāhāro tattha paṭivasati.

Atheko bārāṇasivāsī vanacarako taṃ ṭhānaṃ patto mahāsattaṃ sañjānitvā “nanu tvaṃ deva, mahāpadumakumāro”’ti vatvā “āma, sammā”’ti vutte taṃ vanditvā katipāhaṃ tattha vasitvā bārāṇasiṃ gantvā rañño ārocesi “deva, putto te himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā paṇṇasālāyaṃ vasati, ahaṃ tassa santike vasitvā āgato”’ti. “Paccakkhato te diṭṭho”’ti? “Āma devā”’ti. Rājā mahābalakāyaparivuto tattha gantvā vanapariyante khandhāvāraṃ bandhitvā amaccagaṇaparivuto paṇṇasālaṃ gantvā kañcanarūpasadisāṃ paṇṇasāladvāre nisinnaṃ mahāsattaṃ disvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Amaccāpi vanditvā paṭisanthāraṃ katvā nisīdiṃsu. Bodhisattopi rājānaṃ paṭipucchitvā paṭisanthāramakāsi. Atha naṃ rājā “tāta, mayā tvaṃ gambhīre papāte khipāpito, kathaṃ sajjīvito”’ti pucchanto navamaṃ gāthamāha –

114. “Anekatāle narake, gambhīre ca suduttare;
Pātito giriduggasmiṃ, kena tvaṃ tattha nāmarī”’ti.

Tattha **anekatāleti** anekatālappamaṇe. **Nāmarīti** na amari.

Tatoparaṃ –

115. “Nāgo jātaphaṇo tattha, thāmavā girisānujo;
Paccaggahi maṃ bhogehi, tenāhaṃ tattha nāmarim.
116. “Ehi taṃ paṭinessāmi, rājaputta sakaṃ gharaṃ;
Rajjaṃ kārehi bhaddante, kiṃ araññe karissasi.
117. “Yathā gilitvā baḷisaṃ, uddhareyya salohitaṃ;
Uddharitvā sukhī assa, evaṃ passāmi attanaṃ.
118. “Kiṃ nu tvaṃ baḷisaṃ brūsi, kiṃ tvaṃ brūsi salohitaṃ;
Kiṃ nu tvaṃ ubbhataṃ brūsi, taṃ me akkhāhi pucchito.
119. “Kāmāhaṃ baḷisaṃ brūmi, hatthiassaṃ salohitaṃ;
Cattāhaṃ ubbhataṃ brūmi, evaṃ jānāhi khattiyā”’ti. –

Imāsu pañcasu ekantarikā tisso gāthā bodhisattassa, dve rañño.

Tattha **paccaggahi manti** pabbatapatanakāle devatāya pariggahetvā dibbasamphassena samassāsetvā upanītaṃ maṃ paṭiggaṇhi, gahetvā ca pana nāgabhavanaṃ ānetvā mahantaṃ yasaṃ datvā “manussapathaṃ maṃ nehi”’ti vutto maṃ manussapathaṃ ānesi. Ahaṃ idhāgantvā pabbajito, iti tena devatāya ca nāgarājassa ca ānubhāvena ahaṃ tattha nāmarinti sabbaṃ ārocesi.

Ehīti rājā tassa vacanaṃ sutvā somanassappatto hutvā “tāta, ahaṃ bālabhāvena itthiyā vacanaṃ gahetvā evaṃ sīlācārasampanne tayi aparajjhim, khamāhi me dosa”’nti pādesu nipatitvā “utṭhehi, mahārāja, khamāma te dosaṃ, ito paraṃ puna mā evaṃ anisammakārī bhaveyyāsī”’ti vutte “tāta, tvaṃ

attano kulasantakaṃ setacchattaṃ ussāpetvā rajjaṃ anusāsanto mayhaṃ khamasi nāmā’’ti evamāha.

Uddharitvāti hadayavakkādīni asampattameva taṃ uddharitvā sukhī assa. **Evam passāmi attananti** attānaṃ mahārāja, evaṃ ahampi puna sotthibhāvappattaṃ gilitabaḷisaṃ purisamiva attānaṃ passāmīti. **“Kiṃ nu tva’’**nti idaṃ rājā tamattaṃ vitthārato sotuṃ pucchati. **Kāmāhanti** pañca kāmagaṇe ahaṃ. **Hatthiassaṃ salohitanti** evaṃ hatthiassarathavāhanaṃ sattaratanādivibhavaṃ ‘‘salohita’’nti brūmi. **Cattāhanti** cattaṃ ahaṃ, yadā taṃ sabbampi cattaṃ hoti pariccattaṃ, taṃ dānāhaṃ ‘‘ubbhata’’nti brūmi.

‘‘Iti kho, mahārāja, mayhaṃ rajjena kiccaṃ natthi, tvaṃ pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamaṇaṃ pahāya dhammena rajjaṃ kārehi’’ti mahāsatto pitu ovādaṃ adāsi. So rājā roditvā paridevitvā nagaraṃ gacchanto antarāmagge amacce pucchi. ‘‘Ahaṃ kaṃ nissāya evarūpena ācāraguṇasampannaṃ puttana viyogaṃ patto’’ti? ‘‘Aggamahesiṃ, devā’’ti. Rājā taṃ uddhampādaṃ gāhāpetvā corapapāte khipāpetvā nagaraṃ pavisitvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘evaṃ, bhikkhave, pubbepesā maṃ akkositvā mahāvināsaṃ pattā’’ti vatvā –

120. ‘‘Ciñcamāṇavikā mātā, devadatto ca me pitā;
Ānando paṇḍito nāgo, sārīputto ca devatā;
Rājaputto ahaṃ āsiṃ, evaṃ dhāretha jāta’’nti. –

Osānagāthāya jātaṃ samodhānesi.

Mahāpadumajātakavaṇṇanā navamā.

[473] 10. Mittāmittajātakavaṇṇanā

Kāni kammānīti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño atthacarakāṃ amaccaṃ ārabba katesi. So kira rañño bahūpakāro ahoṣi. Athassa rājā atirekasammānaṃ kāresi. Avasesā naṃ asahamānā ‘‘deva, asuko nāma amacco tumhākaṃ anattakārako’’ti paribhindiṃsu. Rājā taṃ pariggaṇhanto kiñci dosaṃ adisvā ‘‘ahaṃ imassa kiñci dosaṃ na passāmi, kathaṃ nu kho sakkā mayā imassa mittabhāvaṃ vā amittabhāvaṃ vā jānitu’’nti cintetvā ‘‘imaṃ pañhaṃ tthapetvā tathāgataṃ añño jānituṃ na sakkhissati, gantvā pucchissāmī’’ti bhuttapātarāso satthāraṃ upasaṅkamitvā ‘‘bhante, kathaṃ nu kho sakkā purisena attano mittabhāvaṃ vā amittabhāvaṃ vā jānitu’’nti pucchi. Atha naṃ satthā ‘‘pobbepi mahārāja, paṇḍitā imaṃ pañhaṃ cintetvā paṇḍite pucchitvā tehi kathitavasena ñatvā amitte vajjjetvā mitte seviṃsū’’ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahoṣi. Tadā bārāṇasirañño ekaṃ atthacarakāṃ amaccaṃ sesā paribhindiṃsu. Rājā tassa dosaṃ apassanto ‘‘kathaṃ nu kho sakkā mittāṃ vā amittāṃ vā ñātu’’nti mahāsattaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha –

121. ‘‘Kāni kammāni kubbānaṃ, kathaṃ viññū parakkame;
Amittāṃ jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito’’ti.

Tassattho – kāni kammāni karontaṃ medhāvī paṇḍito puriso cakkhunā disvā vā sotena sutvā vā ‘‘ayaṃ mayhaṃ amitto’’ti jāneyya, tassa jānanatthāya kathaṃ viññū parakkameyyāti.

Athassa amittalakkhaṇaṃ kathento āha –

122. ‘‘Na naṃ umhayate disvā, na ca naṃ paṭinandati;

Cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomañca vattati.

123. “Amitte tassa bhajati, mitte tassa na sevati;
Vaṇṇakāme nivāreti, akkosante pasamsati.
124. “Guyhañca tassa nakkhāti, tassa guyhaṃ na gūhati;
Kammaṃ tassa na vaṇṇeti, paññassa nappasamsati.
125. “Abhave nandati tassa, bhava tassa na nandati;
Accheraṃ bhojanaṃ laddhā, tassa nuppajjate sati;
Tato naṃ nānukampati, aho sopi labheyyito.
126. “Icete soḷasākārā, amittasmiṃ patitṭhitā;
Yehi amittaṃ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Mahāsatto imā pañca gāthā vatvāna puna –

127. “Kāni kammāni kubbānaṃ, kathaṃ viññū parakkame;
Mittaṃ jāneyya medhāvī, disvā sutvā ca paṇḍito”ti. –

Imāya gāthāya mittalakkhaṇaṃ puṭṭho sesagāthā abhāsi –

128. “Pavutthaṃ tassa sarati, āgataṃ abhinandati;
Tato kelāyito hoti, vācāya paṭinandati.
129. “Mitte tasseva bhajati, amitte tassa na sevati;
Akkosante nivāreti, vaṇṇakāme pasamsati.
130. “Guyhañca tassa akkhāti, tassa guyhañca gūhati;
Kammañca tassa vaṇṇeti, paññaṃ tassa pasamsati.
131. “Bhave ca nandati tassa, abhave tassa na nandati;
Accheraṃ bhojanaṃ laddhā, tassa uppajjate sati;
Tato naṃ anukampati, aho sopi labheyyito.
132. “Icete soḷasākārā, mittasmiṃ suppatiṭṭhitā;
Yehi mittañca jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito”ti.

Tattha **na naṃ umhayate disvāti** taṃ mittaṃ mittapatirūpako disvā sitaṃ na karoti, pahaṭṭhākāraṃ na dasseti. **Na ca naṃ paṭinandatīti** tassa kathaṃ paggaṇhanto na paṭinandati na tussati. **Cakkhūni cassa na dadātīti** oloketam na oloketi. **Paṭilomañcāti** tassa kathaṃ paṭippharati paṭisattu hoti. **Vaṇṇakāmeti** tassa vaṇṇaṃ bhaṇante. **Nakkhātīti** attano guyhaṃ tassa na ācikkhati. **Kammaṃ tassāti** tena katakammaṃ na vaṇṇayati. **Paññassāti** assa paññaṃ nappasamsati, ñāṇasampadaṃ na pasamsati. **Abhveti** avaḍḍhiyaṃ. **Tassa nuppajjate satīti** tassa mittapatirūpakassa “mama mittassapi ito dassāmi”ti sati na uppajjati. **Nānukampatīti** muducittena na cinteti. **Labheyyitoti** labheyya ito. **Ākārāti** kāraṇāni. **Pavutthanti** videsagataṃ. **Kelāyitoti** kelāyati mamāyati pattheti piheti icchatīti attho. **Vācāyāti** madhuravacanena taṃ samudācaranto paṭinandati tussati. Sesam vuttapaṭipakkhanayena veditabbaṃ. Rājā mahāsattassa kathāya attamano hutvā tassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, mahārāja, pubbepesa pañho samuṭṭhahi, paṇḍitāva naṃ kathayiṃsu, imehi dvattiṃsāya ākārehi mittāmitto jānitabbo”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā

rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosi’’nti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ –

Kuṇālaṃ bhaddasālaṅca, samuddavāṇija paṇḍitaṃ;
Janasandhaṃ mahākaṇhaṃ, kosiyaṃ sirimantakaṃ.

Padumaṃ mittāmittaṅca, iccete dasa jātake;
Saṅgāyimsu mahātherā, dvādasamhi nipātake.

Dvādasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Terasakanipāto

[474] 1. Ambajātakavaṇṇanā

Ahāsi me ambaphalāni pubbeti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatto hi ‘‘ahaṃ buddho bhavissāmi, mayhaṃ samaṇo gotamo neva ācariyo na upajjhāyo’’ti ācariyaṃ paccakkhāya jhānaparihīno saṅhaṃ bhinditvā anupubbena sāvatthiṃ āgacchanto bahijetavane pathaviyā vivare dinne avīcim pāvisi. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ ‘‘āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto, avīcimahāniraye nibbatta’’ti. Satthā āgantvā ‘‘kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’’ti pucchitvā ‘‘imāya nāmā’’ti vutte ‘‘na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ pattoyevā’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa purohitakulaṃ ahivātarogena vinassi. Ekova putto bhittiṃ bhinditvā palāto. So takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassācariyassa santike tayo vede ca avasesasippāni ca uggahetvā ācariyaṃ vanditvā nikkhanto ‘‘desacārittaṃ jānissāmi’’ti caranto ekaṃ paccantanagaraṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya mahācaṇḍālagāmaṃ ahosi. Tadā bodhisatto tasmim gāme paṭivasati, paṇḍito byatto akāle phalaṃ gaṇhāpanamantaṃ jānāti. So pātova vuṭṭhāya kājaṃ ādāya tato gāmā nikkhimitvā araṇṇe ekaṃ ambarukkhaṃ upasaṅkamitvā sattapadamatthake ṭhito taṃ mantaṃ parivattetvā ambarukkhaṃ ekena udakapasatena paharati. Rukkhatto taṅkhaṇaṇṇeva purāṇapaṇṇāni patanti, navāni uṭṭhahanti, pupphāni pupphitvā patanti, ambaphalāni uṭṭhāya muhutteneva paccitvā madhurāni ojavantāni dibbarasasadisāni hutvā rukkhatto patanti. Mahāsatto tāni uccinitvā yāvadattaṃ khādītva kājaṃ pūrāpetvā gehaṃ gantvā tāni vikkiṇitvā puttadāraṃ posesi.

So brāhmaṇakumāro mahāsattaṃ akāle ambapakkāni āharitvā vikkiṇantaṃ disvā ‘‘nissamsayena tehi mantabalena uppannehi bhavitabbaṃ, imaṃ purisaṃ nissāya idaṃ anagghamantaṃ labhissāmi’’ti cintetvā mahāsattassa ambāni āharaṇaniyāmaṃ pariggaṇhanto tathato ṇatvā tasmim araṇṇato anāgateyeva tassa gehaṃ gantvā ajānanto viya hutvā tassa bhariyaṃ ‘‘kuhiṃ ayyo, ācariyo’’ti pucchitvā ‘‘araṇṇaṃ gato’’ti vutte taṃ āgataṃ āgamayamānova ṭhatvā āgacchantaṃ disvā hatthato pacchim gahetvā āharitvā gehe ṭhapesi. Mahāsatto taṃ oloketvā bhariyaṃ āha – ‘‘bhadde, ayaṃ māṇavo mantatthāya āgato, tassa hatthe manto nassati, asappuriso eso’’ti. Māṇavopi ‘‘ahaṃ imaṃ mantaṃ ācariyassa upakārako hutvā labhissāmi’’ti cintetvā tato paṭṭhāya tassa gehe sabbakiccāni karoti. Dārūni āharati, vīhiṃ koṭṭeti, bhattaṃ pacati, dantakaṭṭhamukhadhovanādīni deti, pādaṃ dhovati.

Ekadivasaṃ mahāsattena ‘‘tāta māṇava, maṅcapādānaṃ me upadhānaṃ dehi’’ti vutte aññaṃ apassitvā sabbarattiṃ ūrumhi ṭhapetvā nisīdi. Aparabhāge mahāsattassa bhariyā puttaṃ vijāyi. Tassā pasūtikāle parikkammaṃ sabbamakāsi. Sā ekadivasaṃ mahāsattaṃ āha ‘‘sāmi, ayaṃ māṇavo

jātisampanno hutvā mantatthāya amhākaṃ veyyāvaccam karoti, etassa hatthe manto tiṭṭhatu vā mā vā, detha tassa manta’nti. So “sādhū”ti sampañcchitvā tassa mantam datvā evamāha – “tāta, anagghoyam manto, tava imam nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, raññā vā rājamahāmattena vā ‘ko te ācariyo’ti puṭṭhakāle mā maṃ nigūhittho, sace hi ‘caṇḍālassa me santikā manto gahito’ti lajjanto ‘brāhmaṇamahāsālo me ācariyo’ti kathessasi, imassa mantassa phalaṃ na labhissasi’”ti. So “kiṃ kāraṇaṃ tam nigūhissāmi, kenaci puṭṭhakāle tumheveva kathessāmi”ti vatvā tam vanditvā caṇḍālagāmato nikkhamitvā mantam vīmaṃsitvā anupubbena bārāṇasim patvā ambāni vikkiṇitvā bahum dhanam labhi.

Athekadivasam uyyānapālo tassa hatthato ambam kiṇitvā rañño adāsi. Rājā tam paribhuñjitvā “kuto samma, tayā evarūpaṃ ambam laddha”nti pucchi. Deva, eko māṇavo akālaambaphalāni ānetvā vikkiṇāti, tato me gahitanti. Tena hi “ito paṭṭhāya idheva ambāni āharatū”ti nam vadehīti. So tathā akāsi. Mānavopi tato paṭṭhāya ambāni rājakulam harati. Atha raññā “upaṭṭhaha ma”nti vutte rājānam upaṭṭhahanto bahum dhanam labhitvā anukkamena vissāsiko jāto. Atha nam ekadivasam rājā pucchi “mānava, kuto akāle evam vaṇṇagandharasasampannāni ambāni labhasi, kiṃ te nāgo vā supaṇṇo vā devo vā koci deti, udāhu mantabalam eta”nti? “Na me mahārāja, koci deti, anaggho pana me manto atthi, tasseva bala”nti. “Tena hi mayampi te ekadivasam mantabalam daṭṭhukāmā”ti. “Sādhū, deva, dassessāmi”ti. Rājā punadivase tena saddhim uyyānam gantvā “dassehī”ti āha. So “sādhū”ti ambarukkham upagantvā sattapadamatthake ṭhito mantam parivattetvā rukkham udakena pahari. Taṅkhaṇaṇṇeva ambarukkho heṭṭhā vuttaniyāmeneva phalaṃ gahetvā mahāmegho viya ambavassam vassi. Mahājano sādhukāram adāsi, celukkhepā pavattimsu.

Rājā ambaphalāni khādītva tassa bahum dhanam datvā “mānavaka, evarūpo te acchariyamanto kassa santike gahito”ti pucchi. Mānavo “sacāham ‘caṇḍālassa santike’ti vakkhāmi, lajjitabbakam bhavissati, mañca garahissanti, manto kho pana me paguṇo, idāni na nassissati, disāpāmokkham ācariyam apadisāmi”ti cintetvā musāvadam katvā “takkasilāyam disāpāmokkhācariyassa santike gahito me”ti vadanto ācariyam paccakkhāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva manto antaradhāyi. Rājā somanassajāto tam ādāya nagaram pavisitvā punadivase “ambāni khādissāmi”ti uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisīditvā mānava, ambāni āharāti āha. So “sādhū”ti ambam upagantvā sattapadamatthake ṭhito “mantam parivattessāmi”ti mante anupaṭṭhahante antarahitabhāvam ṇatvā lajjito aṭṭhāsi. Rājā “ayam pubbe parisamajjheveva ambāni āharitvā amhākaṃ deti, ghanameghavassam viya ambavassam vassāpeti, idāni thaddho viya ṭhito, kiṃ nu kho kāraṇa”nti cintetvā tam pucchanto paṭhamam gāthamāha –

1. “Ahāsi me ambaphalāni pubbe, aṇūni thūlāni ca brahmacāri;
Teheva mantehi na dāni tuyham, dumapphalā pātubhavanti brahme”ti.

Tattha **ahāsīti** āhari. **Dumapphalāti** rukkhaphalāni.

Tam sutvā mānavo “sace ‘ajja ambaphalam na gaṇhāmī’ti vakkhāmi, rājā me kujjhissati, musāvādena nam vañcessāmi”ti dutiyam gāthamāha –

2. “Nakkhattayogam paṭimānayāmi, khaṇam muhuttañca mante na passam;
Nakkhattayogañca khaṇaṇca laddhā, addhā harissambaphalam pahūta”nti.

Tattha **addhāharissambaphalanti** addhā ambaphalam āharissāmi.

Rājā “ayam aññadā nakkhattayogam na vadati, kiṃ nu kho eta”nti pucchanto dve gāthā abhāsi –

3. “Nakkhattayogam na pure abhāni, khaṇam muhuttam na pure asaṃsi;
Sayam harī ambaphalam pahūtam, vaṇṇena gandhena rasenupetam.
4. “Mantābhijappena pure hi tuyham, dumapphalā pātubhavanti brahme;

Svājja na pāresi jappampi mantam, ayam so ko nāma tavajja dhammo”ti.

Tattha **na pāresīti** na sakkosi. **Jappampīti** jappantopi parivattentopi. **Ayam soti** ayameva so tava sabhāvo ajja ko nāma jātoti.

Tam sutvā māṇavo “na sakkā rājānaṃ musāvādena vañcetum, sacepi me sabhāve kathite ānaṃ kareyya, karotu, sabhāvameva kathessāmī”ti cintetvā dve gāthā abhāsi –

5. “Caṇḍālaputto mama sampadāsi, dhammena mante pakatiṅca saṃsi;
Mā cassu me pucchito nāmagottaṃ, guyhittho atthaṃ vijaheyya manto.
6. “Sohaṃ janindena janamhi puṭṭho, makkhābhībhūto alikaṃ abhāṇiṃ;
‘Mantā ime brāhmaṇassā’ti micchā, pahīnamanto kapaṇo rudāmī”ti.

Tattha **dhammenāti** samena kāraṇena appaṭicchādetvāva adāsi. **Pakatiṅca saṃsīti** “mā me pucchito nāmagottaṃ guyhittho, sace gūhasi, mantā te nassissanti”ti tesam nassanapakatiṅca mayhaṃ saṃsi. **Brāhmaṇassāti micchāti** “brāhmaṇassa santike mayā ime mantā gahitā”ti micchāya abhaṇiṃ, tena me te mantā naṭṭhā, svāhaṃ pahīnamanto idāni kapaṇo rudāmīti.

Tam sutvā rājā “ayam pāpadhammo evarūpaṃ ratanamantaṃ na olokesi, evarūpasmiñhi uttamaratanamante laddhe jāti kiṃ karissatī”ti kujjhitvā tassa garahanto –

7. “Eraṇḍā pucimandā vā, atha vā pālibhaddakā;
Madhuṃ madhutthiko vinde, so hi tassa dumuttamo.
8. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
Yamhā dhammaṃ vijāneyya, so hi tassa naruttamo.
9. “Imassa daṇḍāṅca vadhaṅca datvā, gale gahetvā khalayātha jammaṃ;
Yo uttamathaṃ kasirena laddhaṃ, mānātimānena vināsayitthā”ti. –

Imā gāthā āha.

Tattha **madhutthikoti** madhuatthiko puriso araṅṅe madhuṃ olokeno etesaṃ rukkhānaṃ yato madhuṃ labhati, sova dumo tassa dumuttamo nāma. Tatheva khattiyādīsū yamhā purisā dhammaṃ kāraṇaṃ yuttaṃ atthaṃ vijāneyya, sova tassa uttamo naro nāma. **Imassa daṇḍāṅcāti** imassa pāpadhammassa sabbasaharaṇadaṇḍāṅca veḷupesikādīhi piṭṭhicammaṃ uppāṭetvā vadhaṅca datvā imaṃ jammaṃ gale gahetvā khalayātha, khalikāratamā pāpetvā niddhamatha nikkadḍhatha, kiṃ iminā idha vasantenāti.

Rājapurisā tathā katvā “tavācariyassa santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvāva sace puna mante labhissasi, idha āgaccheyyāsi, no ce, imaṃ disaṃ mā olokeyyāsī”ti taṃ nibbisayamakamsu. So anātho hutvā “ṭhapetvā ācariyaṃ na me aññaṃ paṭisaraṇaṃ atthi, tasseva santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvā puna mantaṃ yācissāmī”ti rodanto taṃ gāmaṃ agamāsi. Atha naṃ āgacchantaṃ disvā mahāsatto bhariyaṃ āmantetvā “bhadde, passa taṃ pāpadhammaṃ parihīnamantaṃ puna āgacchanta”nti āha. So mahāsattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinna “kiṃkāraṇā āgatosī”ti puṭṭho “ācariya, musāvādaṃ katvā ācariyaṃ paccakkhitvā mahāvīnaṃsaṃ pattomhī”ti vatvā accayaṃ dassetvā puna mante yācanto –

10. “Yathā samaṃ maññaṃāno pateyya, sobbhaṃ guhaṃ naraṃ pūtipādaṃ;
Rajjūti vā akkame kaṇhasappaṃ, andho yathā jotimadhiṭṭhaheyya;

Evampi maṃ taṃ khalitaṃ sapañña, pahīnamantassa punappadhāhi”ti. – gāthamāha;

Tattha **yathā samanti** yathā puriso idaṃ samaṃ ṭhānanti maññamāno sobbhaṃ vā guhaṃ vā bhūmiyā phalitaṭṭhānasaṅkhātaṃ naraṃ vā pūtipādaṃ vā pateyya. **Pūtipādoti** himavantapadese mahārukkhe sussitvā mate tassa mūlesu pūtikesu jātesu tasmiṃ ṭhāne mahāāvāto hoti, tassa nāmaṃ. **Jotimadhiṭṭhaheyyāti** aggim akkameyya. **Evampi**ti evaṃ ahampi paññācakkhuno abhāvā andho tumhākaṃ visesaṃ ajānanto tumhesu khalito, taṃ maṃ khalitaṃ viditvā **sapañña** ñāṇasampanna pahīnamantassa mama punapi dethāti.

Atha naṃ ācariyo “tāta, kiṃ kathesi, andho hi saññāya dinnāya sobbhādīni pariharati, mayā paṭhamameva tava kathitaṃ, idāni kimatthaṃ mama santikaṃ āgatosi”ti vatvā –

11. “Dhammena mantam tava sampadāsim, tuvampi dhammena paṭiggahesi;
Pakatimpi te attamano asaṃsim, dhamme ṭhitaṃ taṃ na jaheyya manto.
12. “Yo bāla-mantaṃ kasirena laddhaṃ, yaṃ dullabhaṃ ajja manussaloke;
Kiñcāpi laddhā jīvituṃ appapañño, vīnāsaiyā alikaṃ bhāsamāno.
13. “Bālassa mūlhasa akataññuno ca, musā bhaṇantassa asaññatassa;
Mante mayam tādisake na dema, kuto mantā gaccha na mayham ruccasi”ti. –

Imā gāthā āha.

Tattha **dhammenāti** ahampi tava ācariyabhāgaṃ hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā aggahetvā dhammeneva mantam sampadāsim, tvampi kiñci adatvā dhammena sameneva paṭiggahesi. **Dhamme ṭhitanti** ācariyapūjakadhamme ṭhitaṃ. **Tādisaket**i tathārūpe akālaphalagaṇhāpake mante na dema, gaccha na me ruccasīti.

So evaṃ ācariyena uyyojito “kiṃ mayham jīvitenā”ti araññaṃ pavisitvā anāthamarāṇaṃ mari.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvīnāsaṃ patto”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā akataññū māṇavo devadatto ahosi, rājā ānando, caṇḍālaputto pana ahameva ahosi”nti.

Ambajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[475] 2. Phandana-jātakavaṇṇanā

Kuṭhārihattho purisoti idaṃ satthā rohiṇīnadīṭṭe viharanto nātakānaṃ kalahaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana **kuṇārajātaka** (jā. 2.21.kuṇārajātaka) āvi bhavissati. Tadā pana satthā nātaka āmantetvā – mahārājā, atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bahinagare vaḍḍhakigāmo ahosi. Tatreko brāhmaṇavaḍḍhakī araññato dārūni āharitvā rathaṃ katvā jīvikaṃ kappesi. Tadā himavantapadese mahāphandanarukkho ahosi. Eko kāḷasīho gocaraṃ pariyesitvā āgantvā tassa mūle nipajji. Athassa ekadivasaṃ vāte paharante eko sukkhadaṇḍako patitvā khandhe avatthāsi. So thokaṃ khandhena rujantena bhīttasīto utthāya pakkhanditvā puna nivatto āgatamaggaṃ olokeno kiñci adisvā “añño maṃ siho vā byaggho vā anubandhanto natthi, imasmiṃ pana rukkhe nibbattadevatā maṃ ettha nipajjantaṃ na sahati maññe, hotu jānissāmī”ti atṭhāne kopam bandhitvā rukkham paharitvā “neva tava rukkhasa pattaṃ khādāmi, na sākham bhañjāmi, idha aññe mige vasante sahasi, maṃ na sahasi, ko mayham doso atthi, katipāham āgamehi, samūlaṃ te rukkham uppātetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chedāpessāmī”ti rukkhavevataṃ tajjetvā ekaṃ purisaṃ upadhārento vicari. Tadā so brāhmaṇavaḍḍhakī dve tayo manusse ādāya rathadārūnaṃ atthāya yānakena taṃ padesaṃ gantvā ekasmiṃ ṭhāne yānakaṃ ṭhapetvā vāsipharasuhattho rukkhe upadhārento phandanasamīpaṃ agamāsi. Kāḷasīho taṃ disvā “ajja, mayā

paccāmittassa piṭṭhiṃ daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti gantvā rukkhamūle aṭṭhāsi. Vaḍḍhakī ca ito cito oloketvā phandanasamīpena pāyāsi. So “yāva eso nātikkamati, tāvadevassa kathessāmī”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha –

14. “Kuṭṭhārihattho puriso, vanamogayha tiṭṭhasi;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ chetumicchasi”ti.

Tattha **purisoti** tvaṃ kuṭṭhārihattho eko puriso imaṃ vanam ogayha tiṭṭhasīti.

So tassa vacanam sutvā “acchariyam vata bho, na vata me ito pubbe migo manussavācam bhāsanto diṭṭhapubbo, esa rathānucchavikam dāruṃ jānissati, pucchissāmi na”nti cintetvā dutiyam gāthamāha –

15. “Isso vanāni carasi, samāni visamāni ca;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ nemiyā daḷha”nti.

Tattha **issoti** tvampi eko kālasīho vanāni carasi, tvaṃ rathānucchavikam dāruṃ jānissasīti.

Tam sutvā kālasīho “idāni me manoratho matthakam pāpuṇissati”ti cintetvā tatiyam gāthamāha –

16. “Neva sālo na khadiro, nāssakaṇṇo kuto dhavo;
Rukkho ca phandano nāma, tam dāruṃ nemiyā daḷha”nti.

So tam sutvā somanassajāto “sudivasena vatamhi ajja araṇṇam pavitṭho, tiracchānagato me rathānucchavikam dāruṃ ācikkhati, aho sādhu”ti pucchanto catuttham gāthamāha –

17. “Kīdisānissa pattāni, khandho vā pana kīdiso;
Puṭṭho me samma akkhāhi, yathā jānemu phandana”nti.

Athassa so ācikkhanto dve gāthā abhāsi –

18. “Yassa sākā palambanti, namanti na ca bhaṅjare;
So rukkho phandano nāma, yassa mūle aham ṭhito.

19. “Arānam cakkanābhīnam, īsānemirathassa ca;
Sabbassa te kammaniyo, ayam hessati phandano”ti.

Tattha “**arāna**”nti idaṃ so “kadācesa imaṃ rukkham na gaṇheyya, guṇampissa kathessāmī”ti cintetvā evamāha. Tattha **īsānemirathassa cāti** īsāya ca nemiyā ca sesassa ca rathassa sabbassa te esa kammaniyo kammakkhamo bhavissatīti.

So evam ācikkhitvā tuṭṭhamānaso ekamante vicari, vaḍḍhakīpi rukkham chinditum ārabhi. Rukkhadavatā cintesi “mayā etassa upari na kiñci pātitaṃ, ayam aṭṭhāne āghātaṃ bandhitvā mama vimānam nāseti, ahañca vinassissāmi, ekenupāyena imañca issam vināsessāmī”ti. Sā vanakammikapuriso viya hutvā tassa santikam āgantvā pucchi “bho purisa manāpo te rukkho laddho, imaṃ chinditvā kiṃ karissasi”ti? “Rathanemiṃ karissāmī”ti. “Iminā rukkkena ratho bhavissati”ti kena te akkhātanti. “Ekena kālasīhenā”ti. “Sādhu sutṭhu tena akkhātaṃ, iminā rukkkena ratho sundaro bhavissati, kālasīhassa galacammaṃ uppāṭetvā caturāṅgulamatte ṭhāne ayapaṭṭena viya nemimaṇḍale parikkhitte nemi ca thirā bhavissati, bahuñca dhanam labhissasi”ti. “Kālasīhacammaṃ kuto lacchāmī”ti? “Tvaṃ bālakosi, ayam tava rukkho vane ṭhito na palāyati, tvaṃ yena te rukkho akkhāto, tassa santikam gantvā ‘sāmi tayā dassitarukkham kataratṭhāne chindāmī”ti vañcetvā ānehi, atha nam nirāsaṅkam ‘idha ca ettha ca chindā”ti mukhatuṇḍam pasāretvā ācikkhantaṃ tikhiṇena mahāpharasunā

koṭṭetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā cammaṃ ādāya varamaṃsaṃ khāditvā rukkhaṃ chindā’’ti veramaṃ appesi. Tamatthaṃ pakāsentō sathā imā gāthā āha –

20. ‘‘Iti phandanarukkhopi, tāvade ajjhabhāsatha;
Mayhampi vacanaṃ atthi, bhāradvāja suṇohi me.
21. ‘‘Issassa upakkhandhamhā, ukkacca caturaṅgulaṃ;
Tena nemiṃ pasāresi, evaṃ dalhataraṃ siyā.
22. ‘‘Iti phandanarukkhopi, veramaṃ appesi tāvade;
Jātānañca ajātānaṃ, issānaṃ dukkhamāvahī’’ti.

Tattha **bhāradvājā**ti taṃ gottena ālapati. **Upakkhandhamhā**ti khandhato. **Ukkaccā**ti ukkantitvā.

Vaḍḍhakī rukkhadēvatāya vacanaṃ sutvā ‘‘aho ajja mayhaṃ maṅgaladivaso’’ti kālasīhaṃ ghātetvā rukkhaṃ chetvā pakkāmi. Tamatthaṃ pakāsentō sathā āha –

23. ‘‘Icceaṃ phandano issaṃ, isso ca pana phandanaṃ;
Aññaṃaññaṃ vivādena, aññaṃaññaṃmaghātayaṃ.
24. ‘‘Evameva manussānaṃ, vivādo yattha jāyati;
Mayūranaccaṃ naccanti, yathā te issaphandaṇā.
25. ‘‘Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, yāvattettha samāgatā;
Sammodatha mā vivadatha, mā hotha issaphandaṇā.
26. ‘‘Sāmaggimeva sikkhetha, buddhehetamaṃ pasamsitaṃ;
Sāmaggirato dhammaṭṭho, yogakkhemā na dhamṣatī’’ti.

Tattha **aghātayunti** ghātāpesuṃ. **Mayūranaccaṃ naccantī**ti mahārājā yattha hi manussānaṃ vivādo hoti, tattha yathā nāma mayūrā naccantā paṭicchādetabbaṃ rahassaṅgaṃ pākātaṃ karonti, evaṃ manussā aññaṃaññaṃssa randhaṃ pakāsentā mayūranaccaṃ naccanti nāma. Yathā te issaphandaṇā aññaṃaññaṃssa randhaṃ pakāsentā naccimsu nāma. **Taṃ voti** tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Bhaddaṃ voti** bhaddaṃ tumhākaṃ hotu. **Yāvattetthā**ti yāvanto ettha issaphandanasadisā mā ahuvattha. **Sāmaggimeva sikkhethā**ti samaggabhāvameva tumhe sikkhetha, idaṃ paññāvuddhehi paṇḍitehi pasamsitaṃ. **Dhammaṭṭho**ti sucaritadhamme ṭhito. **Yogakkhemā na dhamṣatī**ti yogehi khemā nibbānā na parihāyatīti nibbānena desanākūṭaṃ gaṇhi. Sakyarājāno dhammakathaṃ sutvā samaggā jātā.

Sathā imaṃ dhammaḍḍesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi ‘‘tadā taṃ kāraṇaṃ viditvā tasmim vanasaṅḍe nivutthadevatā ahameva ahosi’’nti.

Phandanajātakavaṇṇanā dutiyā.

[476] 3. Javanaḥamsajātakavaṇṇanā

Idheva haṃsa nipatāti idaṃ sathā jetavane viharanto **dalhadhammadhanuggahasuttantadesanaṃ** (saṃ. ni. 2.228) ārabba kathesi. Bhagavatā hi –

‘‘Seyyathāpi, bhikkhave, cattāro dalhadhammā dhanuggahā susikkhitā katahatthā katūpāsanaṃ catuddisā ṭhitā assu, atha puriso āgaccheyya ‘ahaṃ imesaṃ catunnaṃ dalhadhammānaṃ dhanuggahānaṃ susikkhitānaṃ katahatthānaṃ katūpāsanaṃ catuddisā kaṇḍe khitte apatiṭṭhite pathaviyaṃ gahetvā āharissāmī’’ti. ‘‘Taṃ kiṃ maññaṭṭha, bhikkhave,

‘javano puriso paramena javena samannāgato’ ti alaṃ vacanāyā’ ti? “Evaṃ bhante” ti. Yathā ca, bhikkhave, tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, tato sīghataro. Yathā ca, bhikkhave, tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, yathā ca yā devatā candimasūriyānaṃ purato dhāvanti, tasmaṃ devatānaṃ javo, tato sīghataraṃ āyusaṅkhārā khīyanti, tasmātiha, bhikkhave, evaṃ sikkhitabbaṃ ‘appamattā viharissāmā’ ti. Evañhi vo, bhikkhave, sikkhitabba’ nti –

Imassa suttassa kathitadivasato dutiyadivase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, sathā attano buddhavisaye ṭhatvā imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhāre ittare dubbale katvā paridīpento puthujjanabhikkhū ativiya santāsaṃ pāpesi, aho buddhabalaṃ nāmā” ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, svāhaṃ idāni sabbaññutaṃ patto āyusaṅkhārānaṃ ittarabhāvaṃ dassetvā bhikkhū saṃvejetvā dhammaṃ desemi, mayā hi pubbe ahetukahaṃsayoniyaṃ nibbattenapi āyusaṅkhārānaṃ ittarabhāvaṃ dassetvā bārāṇasirājānaṃ ādiṃ katvā sakalarājaparisaṃ saṃvejetvā dhammo desito” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto javanaḥsayoniyaṃ nibbattitvā navutiḥsasahasaparivuto cittakūṭe paṭivasati. So ekadivasaṃ jambudīpatale ekasmiṃ sare saparivāro sayamjātasālīṃ khādītvā ākāse suvaṇṇakilañjaṃ pattharanto viya mahantena parivārena bārāṇasinagarassa matthakena mandamandāya vilāsagatiyā cittakūṭaṃ gacchati. Atha naṃ bārāṇasirājā disvā “imināpi mādisena raññā bhavitabba” nti amaccānaṃ vatvā tasmīṃ sinehaṃ uppādetvā mālāgandhavilepanaṃ gahetvā mahāsattaṃ oloketvā sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Mahāsatto attano sakkāraṃ karontaṃ disvā haṃse pucchi “rājā, mama evarūpaṃ sakkāraṃ karonto kiṃ paccāsīsatī” ti? “Tumhehi saddhiṃ mittabhāvaṃ devā” ti. “Tena hi rañño amhehi saddhiṃ mittabhāvo hotū” ti raññā saddhiṃ mittabhāvaṃ katvā pakkāmi. Athekadivasaṃ rañño uyyānaṃ gatakāle anotattadaḥaṃ gantvā ekena pakkhena udakaṃ, ekena candanacuṇṇaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ tena udakena nhāpetvā candanacuṇṇena okiritvā mahājanassa passantasseva saparivāro cittakūṭaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya rājā mahāsattaṃ daṭṭhukāmo hutvā “sahāyo me ajja āgamissati, sahāyo me ajja āgamissati” ti āgamanamaggaṃ olokeno acchati.

Tadā mahāsattassa kaniṭṭhā dve haṃsapotakā “sūriyena saddhiṃ javissāmā” ti mantetvā mahāsattassa ārocesuṃ “mayāṃ sūriyena saddhiṃ javissāmā” ti. “Tātā, sūriyajavo nāma sīgho, sūriyena saddhiṃ javitūṃ na sakkhissatha, antarāva vinassissatha, mā gamitthā” ti. Te dutiyampi tatiyampi yācīṃsu, bodhisattopī te yāvatiyaṃ vāresiyeva. Te mānathaddhā attano balaṃ ajānantā mahāsattassa anācikkhitvāva “sūriyena saddhiṃ javissāmā” ti sūriye anuggateyeva gantvā yugandharamatthake nisīdiṃsu. Mahāsatto te adisvā “kahaṃ nu kho gatā” ti pucchitvā taṃ pavattim sutvā cintesi “te sūriyena saddhiṃ javitūṃ na sakkhissanti, antarāva vinassissanti, jīvitāṃ tesāṃ dassāmi” ti. Sopi gantvā yugandharamatthakeyeva nisīdi. Atha uggate sūriyamaṇḍale haṃsapotakā uppatitvā sūriyena saddhiṃ pakkhandiṃsu, mahāsattopī tehi saddhiṃ pakkhandi. Kaniṭṭhabhātiko yāva pubbaṇhasamayā javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggiuṭṭhānakālo viya aho. So bodhisattassa saññaṃ adāsi “bhātika, na sakkomī” ti. Atha naṃ mahāsatto “mā bhāyi, jīvitāṃ te dassāmi” ti pakkhapañjarena parikkhipitvā assāsetvā cittakūṭapabbataṃ netvā haṃsānaṃ majjhe ṭhapetvā puna pakkhanditvā sūriyaṃ patvā itarena saddhiṃ pāyāsi. Sopi yāva upakaṭṭhamajjhanhikā sūriyena saddhiṃ javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggiuṭṭhānakālo viya aho. Tadā bodhisattassa saññaṃ adāsi “bhātika, na sakkomī” ti. Tampi mahāsatto tatheva samassāsetvā pakkhapañjarenādāya cittakūṭameva agamāsi. Tasmīṃ khaṇe sūriyo nabhamajjhaṃ pāpuṇi.

Atha mahāsatto “mama ajja sarābalaṃ vīmaṃsissāmī” ti cintetvā ekavegena pakkhanditvā yugandharamatthake nisīditvā tato uppatitvā ekavegena sūriyaṃ pāpuṇitvā kālena purato, kālena pacchato javitvā cintesi “mayhaṃ sūriyena saddhiṃ javanaṃ nāma niratthakaṃ ayonisomanasikārasambhūtaṃ, kiṃ me iminā, bārāṇasiṃ gantvā mama sahāyakassa rañño atthayuttaṃ

dhammayuttaṃ kathaṃ kathessāmi’’ti. So nivattitvā sūriye nabhamajjhaṃ anatikkanteyeva sakalacakkavāḷagabbhaṃ antantena anusamāyāyitvā vegam parihāpento sakalajambudīpaṃ antantena anusamāyāyitvā bārāṇasiṃ pāpuṇi. Dvādasayojanikaṃ sakalanagaraṃ haṃsacchannaṃ viya ahoṣi, chiddaṃ nāma na paññāyi, anukkamena vege parihāyante ākāse chiddāni paññāyimsu. Mahāsatto vegam parihāpetvā ākāṣato otarivā sihapañjarassa abhimukhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Rājā ‘‘āgato me sahāyo’’ti somanassappatto tassa nisīdanatthāya kañcanapīṭhaṃ paññāpetvā ‘‘samma, pavisa, idha nisīdā’’ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha –

27. ‘‘Idheva haṃsa nipata, piyaṃ me tava dassanaṃ;
Issarosi anuppatto, yamidhatthi pavedayā’’ti.

Tattha ‘‘idhā’’ti kañcanapīṭhaṃ sandhāyāha. **Nipatāti** nisīda. **Issarosīti** tvaṃ imassa ṭhānassa issaro sāmi hutvā āgatosīti vadati. **Yamidhatthi pavedayāti** yaṃ imasmiṃ nivesane atthi, taṃ aparisaṅkanto amhākaṃ kathehīti.

Mahāsatto kañcanapīṭhe nisīdi. Rājā satapākasahassapākehi telehi tassa pakkhantarāni makkhetvā kañcanataṭṭake madhulāje ca madhurodakañca sakkharodakañca dāpetvā madhuraṭṭasanthāraṃ katvā ‘‘samma, tvaṃ ekakova āgatosi, kuhiṃ agamitthā’’ti pucchi. So taṃ pavattiṃ vitthārena kathesi. Atha naṃ rājā āha ‘‘samma, mamapi sūriyena saddhiṃ javitavegaṃ dassēhī’’ti. Mahārāja, na sakkā so vego dassetunti. Tena hi me sarikkhakamattaṃ dassēhīti. Sādhu, mahārāja, sarikkhakamattaṃ dassessāmi, akkhaṇavedhī dhanuggahe sannipātehīti. Rājā sannipātesī. Mahāsatto cattāro dhanuggahe gahetvā nivesanā oruyha rājaṅgaṇe silāthambhaṃ nikhaṇāpetvā attano gīvāyaṃ ghaṇṭaṃ bandhāpetvā silāthambhamatthake nisīditvā cattāro dhanuggahe thambhaṃ nissāya catuddisābhimukhe ṭhapetvā ‘‘mahārāja, ime cattāro janā ekappahāreṇeva catuddisābhimukhā cattāri kaṇḍāni khipantu, tāni ahaṃ pathaviṃ appattāneva āharitvā etesaṃ pādāmūle pātesāmi. Mama kaṇḍagahaṇatthāya gatabhāvaṃ ghaṇṭasaddasaññāya jāneyyāsi, maṃ pana na passissasi’’ti vatvā tehi ekappahāreṇeva khittakaṇḍāni āharitvā tesam pādāmūle pāteṭvā silāthambhamatthake nisinnaṃ eva attānaṃ dassetvā ‘‘diṭṭho te, mahārāja, mayhaṃ vego’’ti vatvā ‘‘mahārāja, ayaṃ vego mayhaṃ neva uttamo, majjhimo, paritto lāmakavego esa, evaṃ sīgho, mahārāja, amhākaṃ vego’’ti āha.

Atha naṃ rājā pucchi ‘‘samma, atthi pana tumhākaṃ vegato añño sīghataro vego’’ti? ‘‘Āma, mahārāja, amhākaṃ uttamavegatopi sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena imesaṃ sattānaṃ āyusañkhārā sīghataraṃ khīyanti bhijjanti, khayam gacchantī’’ti khaṇikanirodhavasena rūpadhammānaṃ nirodhaṃ dasseti, tato nāmadhammānaṃ. Rājā mahāsattassa kathaṃ sutvā maraṇabhayaḥhito satim paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto bhūmiyaṃ pati, mahājano utrāsaṃ patto ahoṣi. Rañño mukhaṃ udakena siñcitvā satim labhāpesi. Atha naṃ mahāsatto ‘‘mahārāja, mā bhāyi, maraṇassatiṃ bhāvehi, dhammaṃ carāhi, dānādāni puññāni karohi, appamatto hohi, devā’’ti ovadi. Atha rājā ‘‘sāmi, mayaṃ tumhādisena ñāṇabalasampannaena ācariyena vinā vasituṃ na sakkhissāma, cittakūṭaṃ agantvā mayhaṃ dhammaṃ desento mayhaṃ ovādācariyo hutvā idheva vasāhī’’ti yācanto dve gāthā abhāsi –

28. ‘‘Savanena ekassa piyā bhavanti, disvā panekassa viyeti chando;
Disvā ca sutvā ca piyā bhavanti, kaccinno me piyasi dassanena.
29. ‘‘Savanena piyo mesi, bhiiyo cāgamma dassanaṃ;
Evaṃ piyadassano me, vasa haṃsa mamantike’’ti.

Tāsaṃ attho – samma haṃsarāja savanena ekassa ekacce piyā honti, ‘‘evaṃ guṇo nāmā’’ti sutvā savanena piyāyati, ekassa pana ekacce disvāva chando vigacchati, pemaṃ antaradhāyati, khādituṃ āgatā yakkhā viya upaṭṭhahanti, ekassa ekacce disvā ca sutvā cāti ubhayathāpi piyā honti, tena taṃ pucchāmi. **Kaccinno me piyasi dassanenāti** kacci nu tvaṃ maṃ piyāyasi, mayhaṃ pana tvaṃ savanena piyova,

dassanaṃ paṇāgama atipiyova. Evaṃ mama piyadassano samāno cittaḷūtaṃ agantvā idha mama santike vasāti.

Bodhisatto āha –

30. “Vaseyyāma tavāgāre, niccaṃ sakkatapūjita;
Matto ca ekadā vājje, haṃsarājaṃ pacantu me”ti.

Tattha **matto ca ekadā**ti mahārāja, mayaṃ tava ghare niccaṃ pūjita vaseyyāma, tvaṃ pana kadāci surāmadamatto maṃsakhādanatthaṃ “haṃsarājaṃ pacantu me”ti vadeyyāsi, atha evaṃ tava anujīvino maṃ māretvā paceyyaṃ, tadāhaṃ kiṃ karissāmīti.

Athassa rājā “tena hi majjameva na pivissāmī”ti paṭiññaṃ dātuṃ imaṃ gāthamāha –

31. “Dhiratthu taṃ majjapānaṃ, yaṃ me piyataraṃ tayā;
Na cāpi majjaṃ pissāmi, yāva me vacchasī ghare”ti.

Tato paraṃ bodhisatto cha gāthā āha –

32. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānatarāṃ tato.
33. “Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.
34. “Yasmiṃ mano nivasati, avidūre sahāpi so;
Santikepi hi so dūre, yasmiṃ nāvisate mano.
35. “Antopi so hoti pasannacitto, pāraṃ samuddassa pasannacitto;
Antopi so hoti paduṭṭhacitto, pāraṃ samuddassa paduṭṭhacitto.
36. “Saṃvasantā vivasanti, ye disā te rathesabha;
Ārā santo saṃvasantī, manasā raṭṭhavaḍḍhana.
37. “Aticiraṃ nivāsena, piyo bhavati appiyo;
Āmanta kho taṃ gacchāma, purā te homa appiyā”ti.

Tattha **vassitanti** mahārāja, tiracchānagatā ujuhadayā, tena tesāṃ vassitaṃ suvijānaṃ, manussā pana kakkhaḷā, tasmā tesāṃ vacanaṃ dubbijānataranti attho. **Yo pubbeti** yo puggalo paṭhamameva attamano hutvā “tvaṃ mayhaṃ ñātako mitto pāṇasamo sakhā”ti api evaṃ maññati, sveva pacchā diso verī sampajjati, evaṃ dubbijānaṃ nāma manussahadayanti. **Nivisatīti** mahārāja, yasmiṃ puggale pemavasena mano nivasati, so dūre vasantopi avidūre sahāpi vasatiyeva nāma. Yasmiṃ pana puggale mano na nivasati apeti, so santike vasantopi dūreyeva.

Antopi so hotīti mahārāja, yo sahāyo pasannacitto, so cittena allīnattā pāraṃ samuddassa vasantopi antoyeva hoti. Yo pana paduṭṭhacitto, so cittena anallīnattā anto vasantopi pāraṃ samuddassa nāma. **Ye disā teti** ye verino paccatthikā, te ekato vasantāpi dūre vasantiyeva nāma. Santo pana paṇḍitā ārā ṭhitāpi mettābhāvitena manasā āvajjentā saṃvasantiyeva. **Purā te homāti** yāva tava appiyā na homa, tāvadeva taṃ āmantetvā gacchāmāti vadati.

Atha naṃ rājā āha –

38. “Evaṃ ce yācamānānaṃ, añjalim nāvabujjhasi;
Paricārakānaṃ satam, vacanaṃ na karosi no;
Evaṃ taṃ abhiyācāma, puna kayirāsi pariyāya”nti.

Tattha **evaṃ ceti** sace haṃsarāja, evaṃ añjalim paggayha yācamānānaṃ amhākaṃ imaṃ añjalim nāvabujjhasi, tava paricārakānaṃ samānānaṃ vacanaṃ na karosi, atha naṃ evaṃ yācāma. **Puna kayirāsi pariyāyanti** kālena kālaṃ idha āgamaṇāya vāraṃ kareyyāsīti attho.

Tato bodhisatto āha –

39. “Evaṃ ce no viharataṃ, antarāyo na hessati;
Tuyhaṃ cāpi mahārāja, mayhañca raṭṭhavaḍḍhana;
Appeva nāma passemu, ahorattānamaccaye”ti.

Tattha **evaṃ ce noti** mahārāja, mā cintayittha, sace amhākampi evaṃ viharantānaṃ jīvitantarāyo na bhavissati, appeva nāma ubho aññamaññaṃ passissāma, apica tvaṃ mayā dinnaṃ ovādameva mama ṭhāne ṭhapetvā evaṃ ittarajīvite lokasannivāse appamatto hutvā dānādīni puññāni karonto dasa rājadharme akopetvā dhammena rajjaṃ kārehi, evañhi me ovādaṃ karonto maṃ passissatiyevāti. Evaṃ mahāsatto rājānaṃ ovaditvā cittaḷapabbatameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbe tiracchānayanīyaṃ nibbattenapi mayā āyusañkhārānaṃ dubbalabhāvaṃ dassetvā dhammo desito”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, kaniṭṭho moggallāno, majjhimo sārīputto, sesahaṃsagaṇā buddhāparisā, javanaḥsaṃso pana ahameva ahosi”nti.

Javanaḥsajātakavaṇṇanā tatiyā.

[477] 4. Cūḷanāradajātakavaṇṇanā

Na te kaṭṭhāni bhinnānīti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsino kirekassa kulassa pannarasasoḷasavassuddesikā dhītā ahosi sobhaggappattā, na ca naṃ koci vāresi. Athassā mātā cintesi “mama dhītā vayappattā, na ca naṃ koci vāreti, āmisena macchaṃ viya etāya ekaṃ sākiyabhikkhuṃ palobhetvā uppabbājetvā taṃ nissāya jīvissāmī”ti. Tadā ca sāvattvivāsī eko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya sikkhākāmatam pahāya ālasiyo sarīramaṇḍanamanuyutto vihāsi. Mahāupāsikā gehe yāgukhādanīyabhojanīyāni sampādetvā dvāre ṭhatvā antaravīthiyā gacchantesu bhikkhūsu ekaṃ bhikkhuṃ rasataṇhāya bandhitvā gahetuṃ sakkuṇeyyarūpaṃ upadhārentī teṭṭhakaābhidhammikavinayadharānaṃ mahantena parivārena gacchantānaṃ antare kañci gayhupagaṃ adisvā tesam pacchato gacchantānaṃ madhuradhammakathikānaṃ acchinnavalāhakaśadisānaṃ piṇḍapātīkānampi antare kañci adisvāva ekaṃ yāva bahi apaṅgā akkhīni añjetvā kese ośaṇhetvā dukūlantaravāsakaṃ nivāsetvā ghaṭṭitamattam cīvaraṃ pārupitvā maṇivaṇṇapattam ādāya manoramam chattaṃ dhārayamānaṃ vissatṭhindriyam kāyadaḷḷhibahulaṃ āgacchantaṃ disvā “imaṃ sakkā gaṇhitu”nti gantvā vanditvā pattam gahetvā “etha, bhante”ti gharaṃ ānetvā nisīdāpetvā yāguādīhi parivisitvā katabhattakiccaṃ taṃ bhikkhuṃ “bhante, ito paṭṭhāya idhevāgaccheyyāthā”ti āha. Sopi tato paṭṭhāya tattheva gantvā aparabhāge vissāsiko ahosi.

Athekadivasam mahāupāsikā tassa savanapathe ṭhatvā “imasmiṃ gehe upabhogaparibhogamattā atthi, tathārūpo pana me putto vā jāmātā vā geḥaṃ vicārituṃ samattho natthī”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā “kimatthaṃ nu kho katheti”ti thokaṃ hadaye viddho viya ahosi. Sā dhītaraṃ āha “imaṃ palobhetvā tava vase vattāpehi”ti. Sā tato paṭṭhāya maṇḍitapasādhitā itthikuttavilāsehi taṃ palobhesi. Thullakumārikāti na ca thūlasarīrā taṭṭhabbā, thūlā vā hotu kisā vā, pañcakāmaguṇikārāgena pana thūlatāya “thullakumārikā”ti vuccati. So daharo kilesavasiko hutvā “na dānāham buddhasāsane patiṭṭhātuṃ sakkhissāmī”ti cintetvā “vihāraṃ gantvā pattacīvaraṃ niyyādetvā asukaṭṭhānaṃ nāma

gamissāmi, tatra me vatthāni pesethā”ti vatvā vihāraṃ gantvā pattacīvaram niyyādetvā “ukkaṇṭhito”ti ācariyupajjhāye āha. Te taṃ ādāya satthu santikaṃ netvā “ayaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti vatvā “thullakumārīkāya, bhante”ti vutte “bhikkhu pubbepeṣā tava araṇṇe vasantassa brahmacariyantarāyaṃ katvā mahantaṃ anattamakāsi, puna tvaṃ etameva nissāya kasmā ukkaṇṭhito”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe mahābhoge brāhmaṇakule nibbattitvā uggahitasippo kuṭumbaṃ saṅṭhapesi, athassa bhariyā ekaṃ puttaṃ vijāyitvā kālamakāsi. So “yatheva me piyabhariyāya, evaṃ mayipi maraṇaṃ āgamissati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajissāmi”ti cintitvā kāme pahāya puttaṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā tena saddhiṃ isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇā nibbattitvā vanamūlaphalāhāro araṇṇe vihāsi. Tadā paccantavāsino corā janapadaṃ pavisitvā gāmaṃ paharitvā karamare gahetvā bhaṇḍikaṃ ukkhipāpetvā puna paccantaṃ pāpayimsu. Tesā antare ekā abhirūpā kumārīkā kerāṭṭikapaṇṇāya samannāgatā cintesi “ime amhe gahetvā dāsibhogena paribhuṅgissanti, ekena upāyena palāyituṃ vaṭṭati”ti. Sā “sāmi, sarīrakiccaṃ kātukāmāmi, thokaṃ paṭikkamitvā tiṭṭhathā”ti vatvā core vañcetvā palāyitvā araṇṇaṃ pavisanti bodhisattassa puttaṃ assame ṭhapetvā phalāphalathāya gatakāle pubbaṇhasamaye taṃ assamaṃ pāpuṇitvā taṃ tāpasakumāraṃ kāmaratiyā palobhetvā sīlamassa bhinditvā attano vase vattitvā “kiṃ te araṇṇāvāsena, ehi gāmaṃ gantvā vasissāma, tatra hi rūpādayo kāmaguṇā sulabhā”ti āha. Sopi “sādhū”ti sampāṭicchitvā “pitā tava me araṇṇato phalāphalaṃ āharituṃ gato, taṃ disvā ubhopi ekatova gamissāma”ti āha.

Sā cintesi – “ayaṃ taruṇadārako na kiñci jānāti, pitarā panassa mahallakakāle pabbajitena bhavitabbaṃ, so āgantvā ‘idha kiṃ karosī’ti maṃ pothetvā pāde gahetvā kaḍḍhetvā araṇṇe khipissati, tasmim anāgateyeva palāyissāmi”ti. Atha naṃ “ahaṃ purato gacchāmi, tvaṃ pacchā āgaccheyyāsī”ti vatvā maggasaṇṇaṃ ācikkhitvā pakkāmi. So tassā gatakālato paṭṭhāya uppannadomanasso yathā pure kiñci vattaṃ akatvā sasīsaṃ pārupitvā antopaṇṇasālāya pajjhāyanto nipajji. Mahāsatto phalāphalaṃ ādāya āgantvā tassā padavalaṅgaṃ disvā “ayaṃ mātugāmassa padavalaṅgo, ‘puttassa mama sīlaṃ bhinnaṃ bhavissati’ti cinto paṇṇasālaṃ pavisitvā phalāphalaṃ otāretvā puttaṃ pucchanto paṭṭhamā gāthamāha –

40. “Na te kaṭṭhāni bhinnāni, na te udakamābhatāṃ;
Aggīpi te na hāpito, kiṃ nu mandova jhāyasī”ti.

Tattha **aggīpi te na hāpitoti** aggīpi te na jālito. **Mandovāti** nippaṇṇo andhabālo viya.

So pitu kathaṃ sutvā uṭṭhāya pitaraṃ vanditvā gāraveneva araṇṇāvāse anussāhaṃ pavedento gāthādvayamāha –

41. “Na ussahe vane vatthūṃ, kassapāmantayāmi taṃ;
Dukkho vāso araṇṇāmi, raṭṭhaṃ icchāmi gantave.
42. “Yathā ahaṃ ito gantvā, yasmim janapade vasaṃ;
Ācāraṃ brahme sikkheyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa ma”nti.

Tattha **kassapāmantayāmi tanti** kassapa āmantayāmi taṃ. **Gantaveti** gantuṃ. **Ācāranti** yasmim janapade vasaṃ, tattha vasanto yathā ācāraṃ janapadacārittaṃ sikkheyyaṃ jāneyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa ovaḍāhīti vadati.

Mahāsatto “sādhū, tāta, desacārittaṃ te kathessāmi”ti vatvā gāthādvayamāha –

43. “Sace araṇṇaṃ hitvāna, vanamūlaphalāni ca;
Raṭṭhe rocayase vāsaṃ, taṃ dhammaṃ nisāmehi me.
44. “Visaṃ mā paṭisevittho, papātaṃ parivajjaya;
Paṅke ca mā visīdittho, yatto cāsīvise care”ti.

Tattha **dhammanti** sace raṭṭhavāsaṃ rocesi, tena hi tvaṃ janapadacārittaṃ dhammaṃ nisāmehi.
Yatto cāsīviseti āsīvisassa santike yatto paṭiyatto careyyāsi, sakkonto āsīvisaṃ parivajjeyyāsīti attho.

Tāpasakumāro saṃkhittena bhāsitassa atthaṃ ajānanto pucchi –

45. “Kiṃ nu visaṃ papāto vā, paṅko vā brahmacāriṇaṃ;
Kaṃ tvaṃ āsīvisaṃ brūsi, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Itaropissa byākāsi –

46. “Āsavo tāta lokasmiṃ, surā nāma pavuccati;
Manuṅṅo surabhī vaggu, sādu khuddarasūpamo;
Visaṃ tadāhu ariyā se, brahmacariyassa nārada.
47. “Itthiyo tāta lokasmiṃ, pamattaṃ pamathenti tā;
Haranti yuvino cittaṃ, tūlaṃ bhaṭṭhaṃva māluto;
Papāto eso akkhāto, brahmacariyassa nārada.
48. “Lābho siloko sakkāro, pūjā parakulesu ca;
Paṅko eso ca akkhāto, brahmacariyassa nārada.
49. “Sasattā tāta rājāno, āvasanti mahiṃ imaṃ;
Te tādise manussinde, mahante tāta nārada.
50. “Issarānaṃ adhipatīnaṃ, na tesam pādato care;
Āsīvisoti akkhāto, brahmacariyassa nārada.
51. “Bhattattho bhaktakāle ca, yaṃ gehamupasaṅkame;
Yadettha kusalaṃ jaṅṅā, tattha ghāsesanaṃ care.
52. “Pavisitvā parakulaṃ, pānatthaṃ bhojanāya vā;
Mītaṃ khāde mitaṃ bhuṅje, na ca rūpe manam kare.
53. “Goṭṭhaṃ majjaṃ kirāṭaṅca, sabhā nikiraṇāni ca;
Ārakā parivajjehi, yānīva visamaṃ patha”nti.

Tattha **āsavoti** pupphāsavādi. **Visaṃ tadāhūti** taṃ āsavaṅkhātaṃ suraṃ ariyā “brahmacariyassa visa”nti vadanti. **Pamattanti** muṭṭhassatiṃ. **Tūlaṃ bhaṭṭhaṃvāti** rukkhā bhassitvā patitatūlaṃ viya. **Akkhātoti** buddhādīhi kathito. **Silokoti** kittivaṇṇo. **Sakkāroti** añjalikammādi. **Pūjāti** gandhamālādīhi pūjā. **Paṅkoti** esa osīdāpanaṭṭhena “paṅko”ti akkhāto. **Mahanteti** mahantabhāvappatte. **Na tesam pādato careti** tesam santike na care, rājakulūpako na bhavyeyyāsīti attho. Rājāno hi āsīvisā viya muhutteneva kujjhitvā anayabyasanaṃ pāpentī. Apica antepurappavesane vuttādīnavavasenaṃ attho veditabbo.

Bhattatthoti bhattena atthiko hutvā. **Yadettha kusalanti** yaṃ tesu upasaṅkamitabbesu gehesu

kusalaṃ anavajjaṃ pañcaagocararahitaṃ jāneyyāsi, tattha ghāsesanaṃ careyyāsīti attho. **Na ca rūpe manaññam kareti** parakule mattaññū hutvā bhōjanaṃ bhūñjantopi tattha itthirūpe manaññam mā kareyyāsi, mā cakkhuṃ ummīletvā itthirūpe nimittaṃ gaṇheyyāsīti vadati. **Goṭṭhaṃ majjaṃ kirāṇanti** ayaṃ potthakesu pāṭho, aṭṭhakathāyaṃ pana “goṭṭhaṃ majjaṃ kirāsañcā”ti vatvā “**goṭṭhanti** gunnaṃ ṭhitatṭhānaṃ. **Majjanti** pānāgāraṃ. **Kirāsanti** dhuttakerāṭikajana”nti vuttaṃ. **Sabhā nikiraṇāni cāti** sabhāyo ca hiraññasuvaṇṇānaṃ nikiraṇatṭhānāni ca. **Ārakāti** etāni sabbāni dūrato parivajjeyyāsi. **Yānivāti** sappitelayānena gacchanto visamaṃ maggaṃ viya.

Māṇavo pitu kathentasseva satim paṭilabhivā “tāta, alaṃ me manussapathenā”ti āha. Athassa pitā mettādibhāvanaṃ ācikkhi. So tassovāde ṭhatvā na cirasseva jhānābhīñṇā nibbattesi. Ubhopi pitāputtā aparihīnajjhānā kālaṃ katvā brahmaloke nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā sā kumārikā ayaṃ kumārikā ahosi, tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Cūlanāradajātakavaṇṇanā catutthā.

[478] 5. Dūtājātakavaṇṇanā

Dūte te brahme pāhesinti idaṃ satthā jetavane viharanto attano paññāpasamaṃsaṃ ārabha kathesi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passatha, āvuso, dasabalassa upāyakosallaṃ, nandassa sakyaputtassa accharāgaṇaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, cūlapanthakassa pilotikaṃ datvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, kammāraputtassa padumaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, evaṃ nānūpāyehi satte vinetī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva ‘iminā idaṃ hotī’ti upāyakusalo, pubbepi upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente janapado ahirañño ahosi. So hi janapadaṃ piḷetvā dhanameva saṃkaḍḍhi. Tadā bodhisatto kāsigāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasiḷaṃ gantvā “pacchā dhammena bhikkhaṃ caritvā ācariyadhanaṃ āharissāmī”ti vatvā sippaṃ paṭṭhapetvā niṭṭhitasippo anuyogaṃ datvā “ācariya, tumhākaṃ dhanam āharissāmī”ti āpucchitvā nikkhamma janapade caranto dhammena samena pariyesitvā satta nikkhe labhitvā “ācariyassa dassāmī”ti gacchanto antarāmagge gaṅgaṃ otarituṃ nāvaṃ abhiruhi. Tassa tattha nāvāya viparivattamānāya taṃ suvaṇṇaṃ udake pati. So cintesi “dullabhaṃ hiraññaṃ, janapade puna ācariyadhane pariyesiyamāne papañco bhavissati, yaṃnūnāhaṃ gaṅgātīreyeva nirāhāro nisīdeyyaṃ, tassa me nisinnabhāvaṃ anupubbena rājā jānissati, tato amacce pesessati, ahaṃ tehi saddhiṃ na mantessāmi, tato rājā sayam āgamissati, iminā upāyena tassa santike ācariyadhanaṃ labhissāmī”ti. So gaṅgātīre uttarisāṭakaṃ pārupitvā yaññasuttaṃ bahi ṭhapetvā rajatapattavaṇṇe vālukatale suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Taṃ nirāhāraṃ nisinnaṃ disvā mahājano “kasmā nisinnosī”ti pucchi, kassaci na kathesi. Punadivase dvāragāmaṃvāsino tassa tattha nisinnabhāvaṃ sutvā āgantvā pucchimṃsu, tesampi na kathesi. Te tassa kilamathaṃ disvā paridevantā pakkamimṃsu. Tatiyadivase nagaravāsino āgamimṃsu, catutthadivase nagarato issarajānā, pañcamadivase rājapurisā. Chaṭṭhadivase rājā amacce pesesi, tehipi saddhiṃ na kathesi. Sattamadivase rājā bhayaṭṭito hutvā tassa santikaṃ gantvā pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha –

54. “Dūte te brahme pāhesim, gaṅgātīrasmi jhāyato;
Tesaṃ puṭṭho na byākāsi, dukkhaṃ guyhamataṃ nu te”ti.

Tattha **dukkhaṃ guyhamataṃ nu teti** kiṃ nu kho, brāhmaṇa, yaṃ tava dukkhaṃ uppannaṃ, taṃ te guyhameva mataṃ, na aññassa ācikkhitabbanti.

Taṃ sutvā mahāsatto “mahārāja, dukkhaṃ nāma harituṃ samatthasseva ācikkhitabbaṃ, na aññassā”ti vatvā satta gāthā abhāsi –

55. “Sace te dukkhamuppajje, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana;
Mā kho naṃ tassa akkhāhi, yo taṃ dukkhā na mocaye.
56. “Yo tassa dukkhajātassa, ekaṅgamapi bhāgaso;
Vippamoceyya dhammena, kāmaṃ tassa pavedaya.
57. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataraṃ tato.
58. “Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.
59. “Yo attano dukkhamanānupuṭṭho, pavedaye jantu akālarūpe;
Ānandino tassa bhavanti mittā, hitesino tassa dukhī bhavanti.
60. “Kālañca ñatvāna tathāvidhassa, medhāvinaṃ ekamanaṃ viditvā;
Akkheyya tibbāni parassa dhīro, saṅhaṃ giramaṃ atthavatiṃ pamuñce.
61. “Sace ca jaññā avisayhamattano, na te hi mayhaṃ sukhāgamāya;
Ekova tibbāni saheyya dhīro, saccamaṃ hirottappamapekhamāno”’ti.

Tattha **uppajjeti** sace tava uppajjeyya. **Mā akkhāhīti** mā kathehi. **Dubbijānataraṃ tatoti** tato tiracchānagatavassitatopi dubbijānataraṃ, tasmā tathato ajānitvā haritumaṃ asamatthassa attano dukkhaṃ na kathetabbamevāti. **Api ceti** gāthā vuttatthāva. **Anānupuṭṭhoti** punappunaṃ puṭṭho. **Pavedayeti** katheti. **Akālarūpeti** akāle. **Kālanti** attano gūyassa kathanakālaṃ. **Tathāvidhassāti** paṇḍitapurisaṃ attanā saddhiṃ ekamanaṃ viditvā tathāvidhassa ācikkheyya. **Tibbānīti** dukkhāni.

Saceti yadi attano dukkhaṃ avisayaṃ attano vā paresaṃ vā purisakārena atekicchaṃ jāneyya. **Te hīti** te eva lokapaveṇikā, aṭṭhalokadhammāti attho. Idamaṃ vuttaṃ hoti – atha ayaṃ lokapaveṇī na mayhaṃ eva sukhāgamāya uppanā, aṭṭhahi lokadhammehi parimutto nāma natthi, evaṃ sante sukhameva patthentena parassa dukkhāropanaṃ nāma na yuttaṃ, netamaṃ hirottappasampannaṃ kattabbaṃ, atthi ca me hirī ottappanti saccamaṃ saṃvijjamaṇaṃ attani hirottappaṃ apekkhamānova aññassa anārocetvā ekova tibbāni saheyya dhīroti.

Evaṃ mahāsatto sattahi gāthāhi rañño dhammaṃ desetvā attano ācariyadhanassa pariyesitabhāvaṃ dassento catasso gāthā abhāsi –

62. “Ahaṃ raṭṭhe vicaranto, nigame rājadhāniyo;
Bhikkhamāno mahārāja, ācariyassa dhanatthiko.
63. “Gahapatī rājapurise, mahāsāle ca brāhmaṇe;
Alatthaṃ satta nikkhāni, suvaṇṇassa janādhipa;
Te me natṭhā mahārāja, tasmā socāmaṃ bhusaṃ.
64. “Purisā te mahārāja, manasānuvicintitā;
Nālaṃ dukkhā pamocetumaṃ, tasmā tesamaṃ na byāharimaṃ.
65. “Tvañca kho me mahārāja, manasānuvicintito;
Alamaṃ dukkhā pamocetumaṃ, tasmā tuyhaṃ pavedayi”’nti.

Tattha **bhikkhamānoti** ete gahapatiādayo yācamāno. **Te meti** te satta nikkhā mama gaṅgaṃ

tarantassa natthā, gaṅgāyaṃ patitā. **Purisā teti mahārāja**, tava dūtapurisā. **Anu vicintitāti** “nālaṃ ime maṃ dukkhā mocetu”nti mayā ñātā. **Tasmāti** tena kāraṇena tesam attano dukkhaṃ nācikkhiṃ. **Pavedayinti** kathesiṃ.

Rājā tassa dhammakathaṃ sutvā “mā cintayī, brāhmaṇa, ahaṃ te ācariyadhaṇaṃ dassāmi”ti dviguṇadhaṇamadāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā osānagāthamāha –

66. “Tassādāsi pasannatto, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
Jātarūpamaye nikkhe, suvaṇṇassa catuddasā”ti.

Tattha **jātarūpamayeti** te suvaṇṇassa catuddasa nikkhe jātarūpamayeyeva adāsi, na yassa vā tassa vā suvaṇṇassāti attho.

Mahāsatto rañño ovādaṃ datvā ācariyassa dhaṇaṃ datvā dānādīni puññāni katvā rājāpi tassovāde ṭhito dhammena rajjaṃ kāretvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato upāyakusaloyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, ācariyo sārīputto, brāhmaṇamāṇavo pana ahameva ahosi”nti.

Dūtajātakavaṇṇanā pañcamā.

[479] 6. Kāliṅgabodhi jātakavaṇṇanā

Rājā kāliṅgo cakkavattīti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherena kataṃ mahābodhipūjaṃ ārabha kathesi. Veneyyaṅgahatthāya hi tathāgate janapadacārikaṃ pakkante sāvattivāsino gandhamālādīhatthā jetavanaṃ gantvā aññaṃ pūjanīyaṭṭhānaṃ alabhitvā gandhakuṭidvāre pātetvā gacchanti, te ulārapāmojjā na honti. Taṃ kāraṇaṃ ñatvā anāthapiṇḍiko tathāgatassa jetavanaṃ āgatakāle ānandattherassa santikaṃ gantvā “bhante, ayaṃ vihāro tathāgate cārikaṃ pakkante nipaccayo hoti, manussānaṃ gandhamālādīhi pūjanīyaṭṭhānaṃ na hoti, sādhu, bhante, tathāgatassa imamattaṃ ārocetvā ekassa pūjanīyaṭṭhānaṃ sakkuṇeyyabhāvaṃ jānāthā”ti āha. So “sādhu”ti sampaṭicchitvā tathāgataṃ pucchi “kati nu kho, bhante, cetiyānī”ti? “Tīṇi ānandā”ti. “Katamāni, bhante, tīṇi”ti? “Sārīrikaṃ pāribhogikaṃ uddissaka”nti. “Sakkā pana, bhante, tumhesu dharantesuyeva cetiyaṃ kātu”nti. “Ānanda, sārīrikaṃ na sakkā kātuṃ. Tañhi buddhānaṃ parinibbānakāle hoti, uddissakaṃ avatthukaṃ mamāyanamattameva hoti, buddhehi paribhutto mahābodhirukkho buddhesu dharantesupi cetiyamevā”ti. “Bhante, tumhesu pakkantesu jetavanavihāro appaṭisaraṇo hoti, mahājano pūjanīyaṭṭhānaṃ na labhati, mahābodhito bījaṃ āharitvā jetavanadvāre ropessāmi, bhante”ti. “Sādhu, ānanda, ropehi, evaṃ sante jetavane mama nibaddhavāso viya bhavissati”ti.

Thero kosalanarindassa anāthapiṇḍikassa visākhādīnañca ārocetvā jetavanadvāre bodhiropanaṭṭhāne āvāṭaṃ khaṇāpetvā mahāmogallānattheraṃ āha – “bhante, ahaṃ jetavanadvāre bodhiṃ ropessāmi, mahābodhito me bodhipakkaṃ āharathā”ti. Thero “sādhu”ti sampaṭicchitvā ākāseṇa bodhimaṇḍaṃ gantvā vaṇṭā parigalantaṃ pakkaṃ bhūmiṃ asampattameva cīvarena sampaṭicchitvā gahetvā ānandattherassa adāsi. Ānandatthero “ajja bodhiṃ ropessāmi”ti kosalarājādīnaṃ ārocesi. Rājā sāyanhasamaye mahantena parivāreṇa sabbūpakaraṇāni gāhāpetvā āgami, tathā anāthapiṇḍiko visākhā ca añño ca saddho jano. Thero mahābodhiropanaṭṭhāne mahantaṃ suvaṇṇakaṭāhaṃ ṭhapetvā heṭṭhā chiddaṃ kāretvā gandhakalalassa pūretvā “idaṃ bodhipakkaṃ ropehi, mahārājā”ti rañño adāsi. So cintesi “rajjaṃ nāma na sabbakālaṃ amhākaṃ hatthe tiṭṭhati, idaṃ mayā anāthapiṇḍikena ropāpetuṃ vaṭṭati”ti. So taṃ bodhipakkaṃ mahāsetṭhissa hatthe ṭhapesi. Anāthapiṇḍiko gandhakalalaṃ viyūhitvā tattha pātesi. Tasmim tassa hatthato muttamatteyeva sabbesaṃ passantānañneva naṅgalasīsappamāṇo bodhikhandho paṇṇāsahatthubbedho uṭṭhahi, catūsu disāsu uddhañcāti pañca mahāsākhā paṇṇāsahatthāva nikkhamiṃsu. Iti so taṅkhaṇaṇneva vanappatijetṭhako

hutvā aṭṭhāsi. Rājā aṭṭhārasamatte suvaṇṇarajataghaṭe gandhodakena pūretvā nīluppalahatthakādipaṭimaṇḍite mahābodhim parikkhipitvā puṇṇaghaṭe paṭipāṭiyā ṭhapesi, sattaratanamayaṃ vedikaṃ kāresi, suvaṇṇamissakaṃ vālukaṃ okiri, pākāraparikkhepaṃ kāresi, sattaratanamayaṃ dvārakoṭṭhakaṃ kāresi, sakkāro mahā ahosi.

Thero tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante, tumhehi mahābodhimūle samāpannasamāpattim mayā ropitabodhimūle nisīditvā mahājanassa hitatthāya samāpajjathā”ti āha. “Ānanda, kiṃ kathesi, mayi mahābodhimūle samāpannasamāpattim samāpajjitvā nisinne añño padeso dhāretuṃ na sakkotī”ti. “Bhante, mahājanassa hitatthāya imassa bhūmippadesassa dhuvaniyāmena samāpattisukhena taṃ bodhimūlaṃ paribhuñjathā”ti. Satthā ekarattim samāpattisukhena paribhuñji. Thero kosalarājādīnaṃ kathetvā bodhimahaṃ nāma kāresi. Sopi kho bodhirukkho ānandattherena ropitattā **ānandabodhi**evāti paññāyittha. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso āyasmā ānando dharanteyeva tathāgate bodhim ropetvā mahāpūjaṃ kāresi, aho mahāguṇo thero”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando saparivāresu catūsu mahādīpesu manusse gahetvā bahugandhamālādīni āharitvā mahābodhimaṇḍe bodhimahaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kaliṅgaratṭhe dantapurānagare kāliṅgo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa mahākāliṅgo, cūlakāliṅgoti dve puttā ahesuṃ. Nemittakā “jeṭṭhaputto pitu accayena rajjaṃ kāressati, kaniṭṭho pana isipabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya carissati, putto panassa cakkavattī bhavissati”ti byākariṃsu. Aparabhāge jeṭṭhaputto pitu accayena rājā ahosi, kaniṭṭho pana uparājā. So “putto kira me cakkavattī bhavissati”ti puttāṃ nissāya mānaṃ akāsi. Rājā asahanto “cūlakāliṅgaṃ gaṇhā”ti ekaṃ atthacarakāṃ āṇāpesi. So gantvā “kumāra, rājā taṃ gaṇhāpetukāmo, tava jīvitāṃ rakkhāhi”ti āha. So attano lañjanamuddikaṇca sukhumakambalaṇca khaggañcāti imāni tīṇi atthacarakāmacassa dassetvā “imāya saññāya mama puttassa rajjaṃ dadeyyāthā”ti vatvā araṇṇaṃ pavisitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā nadītīre vāsaṃ kappesi.

Maddaratṭhepi sāgalanagare maddarañño aggamahesī dhītaraṃ vijāyi. Taṃ nemittakā “ayaṃ bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappessati, putto panassā cakkavattī bhavissati”ti byākariṃsu. Sakalajambudīpe rājāno taṃ pavattim sutvā ekappahāreṇeva āgantvā sāgalanagaraṃ rundhiṃsu. Maddarājā cintesi “sacāhaṃ imaṃ ekassa dassāmi, sesarājāno kujjhissanti, mama dhītaraṃ rakkhissāmi”ti dhītaraṇca bhariyaṇca gahetvā aññātakavesena palāyitvā araṇṇaṃ pavisitvā cūlakāliṅgakumārassa assamapadato uparibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya jīvikaṃ kappento tattha paṭivasati. Mātāpitaro “dhītaraṃ rakkhissāma”ti taṃ assamapade katvā phalāphalattāya gacchanti. Sā tesāṃ gatakāle nānāpupphāni gahetvā pupphacumbaṭakaṃ katvā gaṅgātīre ṭhāpitasopānapanti viya jāto eko supupphito ambarukkho atthi, taṃ abhiruhitvā kilītvā pupphacumbaṭakaṃ uduke khiṇi. Taṃ ekadivasaṃ gaṅgāyaṃ nhāyantassa cūlakāliṅgakumārassa sīse laggī. So taṃ oloketvā “idaṃ ekāya itthiyā kataṃ, no ca kho mahallikāya, taruṇakumārikāya katakammaṃ, vīmaṃsissāmi tāva na”nti kilesavasena upariṅgaṃ gantvā tassā ambarukkhe nisīditvā madhurena sareṇa gāyantiyā saddaṃ sutvā rukkhamūlaṃ gantvā taṃ disvā “bhadde, kā nāma tva”nti āha. “Manussitthīhamasmi sāmī”ti. “Tena hi otarāhi”ti. “Na sakkā sāmī, ahaṃ khattiyā”ti. “Bhadde, ahampi khattiyoyeva, otarāhi”ti. Sāmī, na vacanamatteneva khattiyō hoti, yadisi khattiyō, khattiyamāyaṃ kathehi”ti. Te ubhopi aññamaññaṃ khattiyamāyaṃ kathayīṃsu. Rājadhītā otari.

Te aññamaññaṃ ajjhācāraṃ carīṃsu. Sā mātāpitūsu āgatesu tassa kāliṅgarājaputtabhāvañceva araṇṇaṃ pavitṭhakāraṇaṇca vitthāreṇa tesāṃ kathesi. Te “sādhu”ti sampācchitvā taṃ tassa adamsu. Tesāṃ piyasaṃvāsena vasantānaṃ rājadhītā gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena dhaññapuññalakkhaṇasampannaṃ puttāṃ vijāyi, “kāliṅgo”tissa nāmaṃ akāṃsu. So vayappatto pitu ceva ayyakassa ca santike sabbasippānaṃ nipphattim pāpuṇi. Athassa pitā nakkhattayogavasena bhātu matabhāvaṃ ñatvā “tāta, mā tvaṃ araṇṇe vasa, petteyyo te mahākāliṅgo kālakato, tvaṃ dantapurānagaraṃ gantvā kulasantakaṃ sakalarajjaṃ gaṇhāhi”ti vatvā attanā añītaṃ muddikaṇca

kambalañca khaggañca datvā “tāta, dantapurānagare asukavīthiyaṃ amhākaṃ atthacarako amacco atthi, tassa gehe sayanamajjhe otarivā imāni tīṇi ratanāni tassa dassetvā mama puttabhāvaṃ ācikkha, so taṃ rajje patiṭṭhāpessatī”ti uyyojesi. So mātāpitaro ca ayyakāyyike ca vanditvā puññamahiddhiyā ākāseṇa gantvā amaccassa sayanapiṭṭheya otarivā “kosi tva”nti puṭṭho “cūlakāliṅgassa puttomhī”ti ācikkhitvā tāni ratanāni dassesi. Amacco rājaparisāya ārocesi. Amaccā nagaraṃ alankārāpetvā tassa setacchattaṃ ussāpayiṃsu.

Athassa kāliṅgabhāradvājo nāma purohito tassa dasa cakkavattivattāni ācikkhi. So taṃ vattaṃ pūresi. Athassa pannarasauposathadivase cakkadahato cakkaratanaṃ, uposathakulato hatthiratanam, valāhakakulato assaratanam, vepullapabbatato maṇiratanam āgami, itthiratanagahapatiratanapariṇāyakaratanāni pātubhavanti. So sakalacakkavāḷagabbhe rajjaṃ gaṇhitvā ekadivasañca chattiṃsayo janāya parisāya parivuto sabbasetam kelāsakūṭapaṭibhāgaṃ hatthiṃ āruya mahantena sirivilāseṇa mātāpitūnaṃ santikaṃ pāyāsi. Athassa sabbabuddhānaṃ jayapallānassa pathavīnābhībhūtassa mahābodhimaṇḍassa uparibhāge nāgo gantaṃ nāsakkhi. Rājā punappunaṃ codesi, so nāsakkiyeva. Tamatthaṃ pakāsento satthā paṭhamaṃ gāthamāha –

67. “Rājā kāliṅgo cakkavatti, dhammena pathavimanusāsaṃ;
Agamā bodhisamīpaṃ, nāgena mahānubhāvenā”ti.

Atha rañño purohito raññā saddhiṃ gacchanto “ākāse āvaraṇaṃ nāma natthi, kiṃ nu kho rājā hatthiṃ pesetaṃ na sakkoti, vīmaṃsissāmī”ti ākāse oruya sabbabuddhānaṃyeva jayapallānakaṃ pathavīnābhīmaṇḍalabhūtaṃ bhūmibhāgaṃ passi. Tadā kira tattha aṭṭharājakarīsamatte ṭhāne kesamassumattampi tiṇaṃ nāma natthi, rajatapattavaṇṇavālukā vippakiṇṇā honti, samantā tiṇalatāvanappatiyo bodhimaṇḍaṃ padakkhiṇaṃ katvā āvaṭṭetvā bodhimaṇḍābhīmukhāva aṭṭhaṃsu. Brāhmaṇo taṃ bhūmibhāgaṃ oloketvā “idañhi sabbabuddhānaṃ sabbakilesaviddhaṃsanatṭhānaṃ, imassa uparibhāge sakkādīhipi na sakkā gantu”nti cintetvā kāliṅgarañño santikaṃ gantvā bodhimaṇḍassa vaṇṇaṃ kathetvā rājānaṃ “otarā”ti āha. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā āha –

68. “Kāliṅgo bhāradvājo ca, rājānaṃ kāliṅgaṃ samaṇakolaññaṃ;
Cakkaṃ vattayato pariggahetvā, pañjalī idamavoca.
69. “Paccoroha mahārāja, bhūmibhāgo yathā samaṇuggato;
Idha anadhivarā buddhā, abhisambuddhā virocanti.
70. “Padakkhiṇato āvaṭṭā, tiṇalatā asmiṃ bhūmibhāgasmim;
Pathaviyā nābhīyaṃ maṇḍo, iti no sutamā manta mahārāja.
71. “Sāgarapariyantāya, mediniyā sabbabhūtadharāṇiyā;
Pathaviyā ayaṃ maṇḍo, orohitvā namo karohi.
72. “Ye te bhavanti nāgā ca, abhijātā ca kuñjarā;
Ettāvātā padesaṃ te, nāgā neva mupayanti.
73. “Abhijāto nāgo kāmaṃ, pesehi kuñjaraṃ dantiṃ;
Ettāvātā padeso, sakkā nāgena mupagantaṃ.
74. “Tamaṃ sutvā rājā kāliṅgo, veyyañjanikavaco nisāmetvā;
Sampesesi nāgaṃ ñassāma, mayaṃ yathimassidaṃ vacanaṃ.
75. “Sampesito ca raññā, nāgo koñcova abhinaditvāna;
Paṭisakkhitvā nisīdi, garuṃva bhāraṃ asahamāno”ti.

Tattha **samaṇakolaññanti** tāpasānaṃ puttamaṃ. **Cakkaṃ vattayatoti** cakkaṃ vattayamaṇaṃ, cakkavattinti attho. **Pariggahetvāti** bhūmibhāgaṃ vīmaṃsitvā. **Samaṇuggatoti** sabbabuddhehi vaṇṇito. **Anadhivarāti** atulyā appameyyā. **Virocantīti** vihatasabbakilesandhakārā taruṇasūriyā viya idha nisinnā virocanti. **Tiṇalatāti** tiṇāni ca latāyo ca. **Maṇḍoti** catunahutādhikadvīyojanasatasahasabahalāya pathaviyā maṇḍo sāro nābhībhūto acalaṭṭhānaṃ, kappe saṅṭhahante paṭhamamaṃ saṅṭhahati, vinassante pacchā vinassati. **Iti no sutanti** evamaṃ amhehi lakkhaṇamantavasena sutamaṃ. **Orohitvāti** ākāśato otarivā imassa sabbabuddhānaṃ kilesaviddhamaṇaṭṭhānassa **namo karohi**, pūjāsakkāraṃ karohi.

Ye teti ye cakkavattirañño hatthiratanasaṅkhātā uposathakule nibbattanāgā. **Ettāvatāti** sabbepi te ettakamaṃ padesaṃ neva upayanti, koṭṭiyamānāpi na upagacchantiyeva. **Abhijātoti** gocariyādīni aṭṭha hatthikulāni abhibhavivā atikkamivā uposathakule jāto. **Kuñjaranti** uttamamaṃ. **Ettāvatāti** ettako padeso sakkā etena nāgena upagantaṃ, ito uttari na sakkā, abhikaṅkhanto vajiraṅkusena saññaṃ datvā pesehīti. **Veyyañjanikavaco nisāmetvāti** bhikkhave, so rājā tassa lakkhaṇapāṭhakassa veyyañjanikassa kāliṅgabhāradvājassa vaco nisāmetvā upadhāretvā “ñassāma mayamaṃ yathā imassa vacanaṃ yadi vā saccaṃ yadi vā alika”nti vīmaṃsanto nāgaṃ pesesīti attho. **Koṅcova abhinadivānāti** bhikkhave, so nāgo tena raññaṃ vajiraṅkusena codetvā pesito koṅcasakuṇo viya naditvā paṭisakkitvā soṇḍamaṃ ukkhipivā gīvaṃ unnāmetvā garuṃ bhāraṃ vahituṃ asakkonto viya ākāseyeva nisīdi.

So tena punappunaṃ vijjhiyamāno vedanaṃ sahituṃ asakkonto kālamakāsi. Rājā panassa matabhāvaṃ aṅānanto piṭṭhe nisinnova ahoṣi. Kāliṅgabhāradvājō “mahārāja, tava nāgo niruddho, aññaṃ hatthiṃ saṅkamā”ti āha. Tamatthamaṃ pakāsento sathā dasamaṃ gāthamāha –

76. “Kāliṅgabhāradvājō, nāgaṃ khīṇāyukaṃ viditvāna;
Rājānaṃ kāliṅgaṃ, taramāno ajjhabhāsitha;
Aññaṃ saṅkama nāgaṃ, nāgo khīṇāyuko mahārājā”ti.

Tattha **nāgo khīṇāyukoti** nāgo te jīvitakkhayaṃ patto, yamaṃ kiñci karontena na sakkā piṭṭhe nisinnena bodhimaṇḍamatthakena gantuṃ. **Aññaṃ nāgaṃ saṅkamāti** rañño puññiddhibalena añño nāgo uposathakulato āgantvā piṭṭhiṃ upanāmesi.

Rājā tassa piṭṭhiyamaṃ nisīdi. Tasmaṃ khaṇe matahatthī bhūmiyamaṃ pati. Tamatthamaṃ pakāsento sathā itaraṃ gāthamāha –

77. “Tamaṃ sutvā kāliṅgo, taramāno saṅkamī nāgaṃ;
Saṅkanteva raññaṃ nāgo, tattheva pati bhūmyā;
Veyyañjanikavaco, yathā tathā ahu nāgo”ti.

Atha rājā ākāśato oruyha bodhimaṇḍamaṃ oloketvā pāṭihāriyamaṃ disvā bhāradvājassa thutiṃ karonto āha –

78. “Kāliṅgo rājā kāliṅgaṃ, brāhmaṇamaṃ etadavoca;
Tvameva asi sambuddho, sabbaññū sabbadassāvī”ti.

Brāhmaṇo tamaṃ anadhivāsento attānaṃ nīcaṭṭhāne ṭhapetvā buddheyeva ukkhipivā vaṇṇesi. Tamatthamaṃ pakāsento sathā imā gāthā abhāsi –

79. “Tamaṃ anadhivāsento kāliṅga, brāhmaṇo idamavoca;
Veyyañjanikā hi mayamaṃ, buddhā sabbaññūno mahārāja.

80. “Sabbaññū sabbavidū ca, buddhā na lakkhaṇena jānanti;
Āgamabalasā hi mayamaṃ, buddhā sabbaṃ pajānanti”ti.

Tattha **veyyañjanikā**ti mahārāja, mayaṃ byañjanaṃ disvā byākaraṇasamattā sutabuddhā nāma, buddhā pana sabbaññū sabbavidū. Buddhā hi atītādibhedam sabbam jānanti ceva passanti ca, sabbaññutaññāna te sabbam jānanti, na lakkhaṇena. Mayaṃ pana āgamabalasā attano sippabaleneva jānāma, tañca ekadesameva, buddhā pana sabbam pajānantīti.

Rājā buddhagūṇe sutvā somanassappatto hutvā sakalacakkavālavāsikehi bahugandhamālam āharāpetvā mahābodhimaṇḍe sattāham vasitvā mahābodhipūjam kāresi. Tamattham pakāsento sathā imaṃ gāthādvayamāha –

81. “Mahayitvā sambodhiṃ, nānāturīyehi vajjamānehi;
Mālāvilepanam abhiharitvā, atha rājā manupāyāsi.
82. “Saṭṭhi vāhasahassāni, pupphānam sannipātayi;
Pūjesi rājā kāliṅgo, bodhimaṇḍamanuttara”nti.

Tattha **manupāyāsi**ti mātāpitūnam santikaṃ agamāsi. So mahābodhimaṇḍe atthārasahattham suvaṇṇatthambham ussāpesi. Tassa sattaratanamayā vedikā kāresi, ratanamissakam vālukam okirāpetvā pākāraparikkhattam kāresi, sattaratanamayam dvārakoṭṭhakam kāresi, devasikam pupphānam saṭṭhivāhasahassāni sannipātayi, evam bodhimaṇḍam pūjesi. Pāliyam pana “saṭṭhi vāhasahassāni pupphāna”nti ettakameva āgatam.

Evam mahābodhipūjam katvā mātāpitāro ayyakāyyike ca ādāya dantapurameva ānetvā dānādīni puññāni katvā tāvatimsabhavane nibbatti.

Sathā imaṃ dhammadesanam āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando bodhipūjam kāresiyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā māṇavakakāliṅgo ānando ahosi, kāliṅgabhāradvājo pana ahameva ahosi”nti.

Kāliṅgabodhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[480] 7. Akittijātakavaṇṇanā

Akittim disvā sammantanti idaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ sāvattihvāsiṃ dānapatiṃ upāsakam ārabba kathesi. So kira sathāram nimantetvā sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānam datvā pariyoṣānadivase ariyasaṅghassa sabbaparikkhāre adāsi. Athassa sathā parisamajjheveva anumodanam karonto “upāsaka, mahā te pariccāgo, aho dukkaram tayā kataṃ, ayañhi dānavamso nāma porāṇakapaṇḍitānam vamso, dānam nāma gihināpi pabbajitenāpi dātabbameva. Porāṇakapaṇḍitā pana pabbajitvā araññe vasantāpi aloṇakam vidhūpanam udakamattasittam kārapaṇṇam khādamānāpi sampattayācakānam yāvadattham datvā sayam pītisukhena yāpayimsū”ti vatvā “bhante, idaṃ tāva sabbaparikkhāradānam mahājanassa pākātam, tumhehi vuttam apākātam, tam no kathethā”ti tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, “akittī”tissa nāmam kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi, “yasavatī”tissā nāmam kariṃsu. Mahāsatto soḷasavassakāle takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgami. Athassa mātāpitāro kalamakamsu. So tesam petakiccāni kāretvā dhanavilokanam karonto “asuko nāma ettakam dhanam saṅṭhapetvā atīto, asuko ettaka”nti vacanam sutvā samviggamānaso hutvā “idaṃ dhanameva paññāyati, na dhanassa samhārakā, sabbe imaṃ dhanam pahāyeva gatā, aham pana tam ādāya gamissāmī”ti bhaginim pakkosāpetvā “tvaṃ imaṃ dhanam paṭipajjāhi”ti āha. “Tumhākam pana ko ajjhāsayo”ti? “Pabbajitukāmomhī”ti. “Bhātika, aham tumhehi chaḍḍitam kheḷam na sirasā sampaṭicchāmi, na me iminā attho, ahampi pabbajissāmī”ti. So rājānam āpucchitvā bherim carāpesi “dhanena atthikā akittipaṇḍitassa geham āgacchantū”ti.

So sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā dhane akhīyamāne cintesi “ime saṅkhārā khīyanti, kiṃ me dhanakīlāya, atthikā taṃ gaṇhissanti” ti nivesanadvāraṃ vivarivā “dinnaññeva harantū” ti sahiraññasuvaṇṇaṃ gehaṃ pahāya ñātimaṇḍalassa paridevantassa bhaginiṃ gahetvā bārāṇasito nikkhami. Yena dvārena nikkhami, taṃ akittidvāraṃ nāma jātaṃ, yena titthena nadiṃ otiṇṇo, tampi akittititthaṃ nāma jātaṃ. So dve tīṇi yojanāni gantvā ramaṇīye thāne paṇṇasālaṃ katvā bhaginiyā saddhiṃ pabbaji. Tassa pabbajitakālo paṭṭhāya bahugāmanigamarājadhānivāsino pabbajimsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, buddhuppādakālo viya pavatti. Atha mahāsatto “ayaṃ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, mayā ekakeneva viharitūṃ vaṭṭati” ti cintetvā avelāya antamaso bhaginimpi ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena dāmaḷaraṭṭhaṃ patvā kāvīrapaṭṭanasamīpe uyyāne viharanto jhānābhīññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṃ jigucchitvā chaḍḍetvā ākāseṇa gantvā nāgadīpasamīpe kāradīpe otari. Tadā kāradīpo ahidīpo nāma ahosi. So tattha mahantaṃ kārarukkhaṃ upanissāya paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Tattha tassa vasanabhāvaṃ na koci jānāti. Athassa bhagini bhātaraṃ gavesamānā anupubbena dāmaḷaraṭṭhaṃ patvā taṃ adisvā tena vasitaṭṭhāneyeva vasi, jhānaṃ pana nibbattetuṃ nāsakkhi.

Mahāsatto appicchatāya katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādati, pattakāle pattāni udakasittāni khādati. Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ thānā cāvetukāmo” ti āvajjento akittipaṇḍitaṃ disvā “kimatthaṃ esa tāpaso sīlāni rakkhati, sakkattaṃ nu kho pattheti, udāhu aññaṃ, vīmimsissāmi naṃ. Ayañhi dukkhena jīvikāṃ kappesi, udakasittāni kārapaṇṇāni khādati, sace sakkattaṃ pattheti, attano sittaṃ pattāni mayhaṃ dassati, no ce, na dassati” ti brāhmaṇavaṇṇena tassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto kārapaṇṇāni sedetvā otāretvā “sītalabhūtāni khādissāmī” ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato sakko bhikkhāya aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ disvā somanassappaṭto hutvā “lābhā vata me, yoḥaṃ yācakaṃ passāmi, ajja me manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā dānaṃ dassāmī” ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā “idaṃ me dānaṃ sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū” ti attano asesetvāva tassa bhājane pakkhipi. Brāhmaṇo taṃ gahetvā thokaṃ gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna apacitvā pītisukheneva vītināmetvā punadivase pacitvā tattheva paṇṇasāladvāre nisīdi.

Sakko puna brāhmaṇavesena agamāsi. Punapissa datvā mahāsatto tattheva vītināmesi. Tatiyadivasepi tattheva datvā “aho me lābhā vata, kārapaṇṇāni nissāya mahantaṃ puññaṃ pasuta” nti somanassappaṭto tayo divase anāhāratāya dubbalopi samāno majjhanhikasamaye paṇṇasālato nikkhamitvā dānaṃ āvajjento paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi cintesi “ayaṃ brāhmaṇo tayo divase nirāhāro hutvā evaṃ dubbalopi dānaṃ dento tuṭṭhacittova deti, cittassa aññathattampi natthi, ahaṃ imaṃ ‘idaṃ nāma patthetvā deti’ ti na jānāmi, pucchitvā ajjhāsayamassa sutvā dānakāraṇaṃ jānissāmī” ti. So majjhanhike vītivatte mahantena sirisobhaggena gaganatale taruṇasūriyo viya jalamāno āgantvā mahāsattassa puratova thātvā “ambho tāpasa, evaṃ uṇhavāte paharante evarūpe loṇajalaparikkhitte araññe kimatthaṃ tapokammaṃ karosī” ti pucchi. Tamatthaṃ pakāsento satthā paṭṭhamaṃ gāthamāha –

83. “Akittiṃ disvā sammantaṃ, sakko bhūtapatī bravi;
Kiṃ patthayaṃ mahābrahme, eko sammāsī ghammanī” ti.

Tattha **kiṃ patthayanti** kiṃ manussasampattiṃ patthento, udāhu sakkasampattiādīnaṃ aññataranti.

Mahāsatto taṃ sutvā sakkabhāvañcassa ñatvā “nāhaṃ etā sampattiyo patthemī, sabbaññutaṃ pana patthento tapokammaṃ karomī” ti pakāsetuṃ dutiyaṃ gāthamāha –

84. “Dukkho punabbhavo sakka, sarīrassa ca bhedanaṃ;
Sammohamaṇaṇaṃ dukkhaṃ, tasmā sammāmi vāsavā” ti.

Tattha **tasmāti** yasmā punappunaṃ jāti khandhānaṃ bhedanaṃ sammohamaṇaṇaṇca dukkhaṃ, tasmā yatthetāni natthi, taṃ nibbānaṃ patthento idha sammāmīti evaṃ attano nibbānajjhāsayataṃ dīpeti.

Taṃ sutvā sakko tuṭṭhamānaso “sabbabhavesu kirāyaṃ ukkaṅṭhito nibbānatthāya araṅṅe viharati, varamassa dassāmi”’ti varena nimantento tatiyaṃ gāthamāha –

85. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi”’ti.

Tattha **yaṃ kiñci manasicchasi**ti yaṃ manasā icchasi, taṃ dammi, varaṃ gaṇhāhīti.

Mahāsatto varaṃ gaṇhanto catutthaṃ gāthamāha –

86. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṃ piyāni ca;
Laddhā narā na tappanti, so lobho na mayī vase”’ti.

Tattha **varaṅce me adoti** sace varaṃ mayhaṃ desi. **Piyāni cāti** aññāni ca yāni piyabhaṇḍāni. **Na tappanti**ti punappaṇaṃ puttādayo patthentiyeva, na tittiṃ upagacchanti. **Na mayī vaseti** mayi mā vasatu mā uppajjatu.

Athassa sakko tussitvā uttarimpi varaṃ dento mahāsatto ca varaṃ gaṇhanto imā gāthā abhāsimsu –

87. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
88. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Khettaṃ vatthuṃ hiraññaṅca, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
Yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.
89. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
90. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālena saṃvase;
Bālenallāpasallāpaṃ, na kare na ca rocaḃe.
91. “Kiṃ nu te akaraṃ bālo, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa bālassa, dassanaṃ nābhikaṅkhasi.
92. “Anayaṃ nayati dummedho, adhurāyaṃ niyuṅṅjati;
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati;
Vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṃ.
93. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
94. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase;
Dhīrenallāpasallāpaṃ, taṃ kare taṅca rocaḃe.
95. “Kiṃ nu te akaraṃ dhīro, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.

96. “Nayaṃ nayati medhāvī, adhurāyaṃ na yuñjati;
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppatti;
Vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.
97. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
98. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamaṃ pati;
Dibbā bhakkhā pātubhaveyyuṃ, sīlavanto ca yācakā.
99. “Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyahaṃ;
Dadaṃ cittaṃ pasādeyyaṃ, etaṃ sakka varaṃ vare.
100. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
101. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Na maṃ puna upeyyāsi, etaṃ sakka varaṃ vare.
102. “Bahūhi vatacariyāhi, narā ca atha nāriyo;
Dassanaṃ abhikaṅkhanti, kiṃ nu me dassane bhayaṃ.
103. “Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ;
Disvā tapo pamajjeyyaṃ, etaṃ te dassane bhaya’nti.

Tattha **yena jātenāti** yena cittaena jātena kuddhā sattā paṇavadhādīnaṃ katattā rājadaṇḍavasena visakhādanādīhi vā attano maraṇavasena etāni khettādīni jīyanti, so doso mayi na vaseyyāti yācati. **Na suṇeti** asukaṭṭhāne nāma vasatītipi imehi kāraṇehi na suṇeyyaṃ. **Kiṃ nu te akaranti** kiṃ nu tava bālena mātā mārītā, udāhu tava pitā, aññaṃ vā pana te kiṃ nāma anathāṃ bālo akaraṃ.

Anayaṃ nayatīti akāraṇaṃ ‘kāraṇa’nti gaṇhāti, paṇātipātādīni katvā jīvikaṃ kappessāmīti evarūpāni anathakammāni cinteti. **Adhurāyanti** saddhādhurasīladhurapaññādhuresu ayojetvā ayoge niyuñjati. **Dunnayo seyyaso hotīti** dunnayova tassa seyyo hoti. Pañca dussīlakammāni samādāya vattanameva seyyoti gaṇhāti, hitapaṭipattiyā vā dunnayo hoti netuṃ asakkuṇeyyo. **Sammā vuttoti** hetunā kāraṇena vutto kuppatti. **Vinayanti** “evaṃ abhikkamitabba’ntiādikaṃ ācāravinaṃ na jānāti, ovādañca na sampañicchatī. **Sādhu tassāti** etehi kāraṇehi tassa adassanameva sādhu.

Sūriyuggamaṃ patīti sūriyuggamanavelāya. **Dibbā bhakkhāti** dibbabhojanaṃ yācakāti tassa dibbabhojanassa paṭiggāhakā. **Vatacariyāhīti** dānasīlauposathakammehi. **Dassanaṃ abhikaṅkhantīti** dassanaṃ mama abhikaṅkhanti. **Taṃ tādīsanti** evarūpaṃ dibbālaṅkāravibhūsitāṃ. **Pamajjeyyanti** pamādaṃ āpajjeyyaṃ. Tava sirisampattiṃ pattheyyaṃ, evaṃ nibbānatthāya pavattite tapokamme sakkaṭṭhānaṃ patthento pamatto nāma bhavēyyaṃ, etaṃ tava dassane mayhaṃ bhayanti.

Sakko “sādhu, bhante, ito paṭṭhāya na te santikaṃ āgamissāmā”ti taṃ vanditvā khamāpetvā pakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṃ tattheva vasanto brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbattī.

Satthā imaṃ dhammaḍḍesaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā sakko anuruddho ahoṣi, akittipaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Akittijātakavaṇṇanā sattamā.

[481] 8. Takkāriyajātakavaṇṇanā

Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bāloti idaṃ sathā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi antovasse dve aggasāvaka gāṇaṃ pahāya vivittāvāsaṃ vasitukāmā sathāraṃ āpucchitvā kokālikaraṭṭhe kokālikassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ evamāhaṃsu “āvuso kokālika, taṃ nissāya amhākaṃ, amhe ca nissāya tava phāsuvihāro bhavissati, imaṃ temāsaṃ idha vaseyyāma”ti. “Ko panāvuso, maṃ nissāya tumhākaṃ phāsuvihāro”ti. Sace tvaṃ āvuso “dve aggasāvaka idha viharanti”ti kassaci nāroceyyāsi, mayaṃ sukhaṃ vihareyyāma, ayaṃ taṃ nissāya amhākaṃ phāsuvihāroti. “Atha tumhe nissāya mayhaṃ ko phāsuvihāro”ti? “Mayaṃ tuyhaṃ antotemāsaṃ dhammaṃ vācessāma, dhammakathaṃ kathessāma, esa tuyhaṃ amhe nissāya phāsuvihāro”ti. “Vasathāvuso, yathājjhāsayenā”ti. So tesam patirūpaṃ senāsanam adāsi. Te phalasamāpattisukhena sukhaṃ vasimsu. Koci nesam tattha vasanabhāvaṃ na jānāti.

Te vutthavassā pavāretvā “āvuso, taṃ nissāya sukhaṃ vutthāma, sathāraṃ vanditum gacchāma”ti taṃ āpucchimsu. So “sādhū”ti sampañcchitvā te ādāya dhuragāme piṇḍāya cari. Therā katabhattakiccā gāmato nikkhamimsu. Kokāliko te uyyojtvā nivattitvā manussānaṃ ārocesi “upāsakā, tumhe tiracchānasadisā, dve aggasāvake temāsaṃ dhuravihāre vasante na jānittha, idāni te gatā”ti. Manussā “kasmā pana, bhante, amhākaṃ nārocitthā”ti vatvā bahuṃ sappitelādibhesajjañceva vatthacchādānaṃ gahetvā there upasaṅkamitvā vanditvā “khamatha no, bhante, mayaṃ tumhākaṃ aggasāvaka bhāvaṃ na jānāma, ajja no kokālikabhadantassa vacanena ñātā, amhākaṃ anukampāya imāni bhesajjavatthacchādānāni gaṇhathā”ti āhaṃsu.

Kokāliko “therā appicchā santuṭṭhā, imāni vatthāni attanā aggahetvā mayhaṃ dassanti”ti cintetvā upāsakehi saddhiṃyeva therānaṃ santikaṃ gato. Therā bhikkhuparipācitattā tato kiñci neva attanā gaṇhimsu, na kokālikassa dāpesum. Upāsakā “bhante, idāni agaṇhantā puna amhākaṃ anukampāya idha āgaccheyyāthā”ti yācimsu. Therā anadhivāsetvā satthu santikaṃ agamimsu. Kokāliko “ime therā attanā agaṇhantā mayhaṃ na dāpesu”nti āghātaṃ bandhi. Therāpi satthu santike thokaṃ vasitvā attano parivāre pañcabhikkhusate ca ādāya bhikkhusahassena saddhiṃ cārikaṃ caramānā kokālikaraṭṭhaṃ pattā. Te upāsakā paccuggamaṃ katvā there ādāya tameva vihāraṃ netvā devasikaṃ mahāsakkāraṃ karimsu. Pahutaṃ bhesajjavatthacchādānaṃ uppajji, therehi saddhiṃ āgatabhikkhū cīvarāni vicārentā saddhiṃ āgatānaṃ bhikkhūnaññeva denti, kokālikassa na denti, therāpi tassa na dāpenti. Kokāliko cīvaraṃ alabhitvā “pāpicchā sārīputtamoggallānā, pubbe dīyamānaṃ lābhaṃ aggahetvā idāni gaṇhanti, pūretum na sakkā, aññe na oloketi”ti there akkosati paribhāsati. Therā “ayaṃ amhe nissāya akusalaṃ pasavati”ti saporivārā nikkhamitvā “aññaṃ, bhante, katipāhaṃ vasathā”ti manussehi yāciyamānāpi nivattitum na icchimsu.

Atheko daharo bhikkhu āha – “upāsakā, kathaṃ therā vasissanti, tumhākaṃ kulūpako thero idha imesaṃ vāsaṃ na sahati”ti. Te tassa santikaṃ gantvā “bhante, tumhe kira therānaṃ idha vāsaṃ na sahatha, gacchatha ne khamāpetvā nivattetha, sace na nivattetha, palāyitvā aññattha vasathā”ti āhaṃsu. So upāsakānaṃ bhayena gantvā there yāci. Therā “gacchāvuso, na mayaṃ nivattāma”ti pakkamimsu. So there nivattetum asakkonto vihārameva paccāgato. Atha naṃ upāsakā pucchimsu “nivattitā te, bhante, therā”ti. “Nivattetum nāsakkhiṃ āvuso”ti. Atha naṃ “imasmiṃ pāpadhamme vasante idha pesalā bhikkhū na vasissanti, nikkadḍhāma na”nti cintetvā “bhante, mā tvaṃ idha vasi, amhe nissāya tuyhaṃ kiñci natthi”ti āhaṃsu. So tehi nikkadḍhito pattacīvaramādāya jetavanaṃ gantvā sathāraṃ upasaṅkamitvā “pāpicchā, bhante, sārīputtamoggallānā, pāpikānaṃ icchānaṃ vasaṃ gatā”ti āha. Atha naṃ sathā “mā hevaṃ kokālika, avaca, mā hevaṃ kokālika avaca, pasādehi kokālika, sārīputtamoggallānesu cittaṃ, te pesalā bhikkhū”ti vāreti. Vāritopi kokāliko “tumhe, bhante, tumhākaṃ aggasāvakaṃ saddahatha, ahaṃ paccakkhato addasaṃ, pāpicchā ete pañcchannakammantā dussilā”ti vatvā yāvatiyaṃ sathārā vāritopi tatheva vatvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Tassa pakkantamattasseva sakalasarīre sāsapamattā piḷakā uṭṭhahitvā anupubbena vaḍḍhitvā beḷuvapakkamattā hutvā bhijjitvā pubbalohitāni paggharimsu. So nitthunanto vedanāpattō jetavanadvāraḷḷhake nipajji. “Kokālikena

dve aggasāvakā akkuṭṭhā”ti yāva brahmalokā ekakolāhalaṃ ahoṣi.

Athassa upajjhāyo turū nāma brahmā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “there khamāpessāmī”ti āgantvā ākāse ṭhatvā “kokālika, pharusam te kammaṃ kataṃ, aggasāvake pasādehi”ti āha. “Ko pana tvam āvuso”ti? “Turū brahmā nāmāha”nti. “Nanu tvam, āvuso, bhagavatā anāgāmīti byākato, anāgāmī ca anāvattidhammo asmā lokāti vuttam, tvam saṅkāraṭṭhāne yakkho bhavissasī”ti mahābrahmaṃ apasādesi. So taṃ attano vacanaṃ gāhāpetuṃ asakkonto “tava vācāya tvaññeva paññāyissasī”ti vatvā suddhāvāsameva gato. Kokālikopi kālaṃ katvā padumaniraye uppajji. Tassa tatha nibbattabhāvaṃ ñatvā sahampatibrahmā tathāgatassa ārocesi, satthā bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū tassa aḡuṇaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, kokālika kira sārīputtamoggallāne akkositvā attano mukhaṃ nissāya padumaniraye uppanno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva kokālika vacanena hato attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhoti, pubbepi esa attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhosiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa purohito piṅgalo nikkhantadāṭho ahoṣi. Tassa brāhmaṇī aññena brāhmaṇena saddhiṃ aticari, sopi tādisova. Purohito brāhmaṇiṃ punappunaṃ vārentopi vāretuṃ asakkonto cintesi “imaṃ mama veriṃ sahatthā māretuṃ na sakkā, upāyena naṃ māressāmī”ti. So rājānaṃ upasaṅkamtivā āha “mahārāja, tava nagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, tvam aggarājā, evaṃ aggarañño nāma tava dakkhiṇadvāraṃ duyuttaṃ avamaṅgala”nti. “Ācariya, idāni kiṃ kātabba”nti? “Maṅgalaṃ katvā yojetabba”nti. “Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Purāṇadvāraṃ hāretvā maṅgalayuttāni dārūni gahetvā nagarapariggāhakānaṃ bhūtānaṃ baliṃ datvā maṅgalanakkhattena patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. “Tena hi evaṃ karoṭhā”ti. Tadā bodhisatto takkāriyo nāma māṇavo hutvā tassa santike sippaṃ uggaṇhāti. Purohito purāṇadvāraṃ hāretvā navaṃ niṭṭhāpetvā rājānaṃ āha – “niṭṭhitam, deva, dvāraṃ, sve bhaddakaṃ nakkhattam, taṃ anatikkamtivā baliṃ katvā dvāraṃ patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. “Ācariya, balikammatthāya kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Deva, mahesakkhaṃ dvāraṃ mahesakkhāhi devatāhi pariggahitam, ekaṃ piṅgalaṃ nikkhantadāṭhaṃ ubhatovissuddhaṃ brāhmaṇaṃ māretvā tassa maṃsalohitena baliṃ katvā sarīraṃ heṭṭhā khipitvā dvāraṃ patiṭṭhāpetabbaṃ, evaṃ tumhākañca nagarassa ca vuḍḍhi bhavissatī”ti. “Sādhu ācariya, evarūpaṃ brāhmaṇaṃ māretvā dvāraṃ patiṭṭhāpehi”ti.

So tuṭṭhamānaso “sve paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmī”ti ussāhajāto attano gehaṃ gantvā mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto turitaturito bhariyaṃ āha – “pāpe caṇḍālī ito paṭṭhāya kena saddhiṃ abhiraṃsasi, sve te jāraṃ māretvā balikammaṃ karissāmī”ti. “Niraparādhaṃ kiṃkāraṇā māressasī”ti? Rājā “kaḷāraṃpiṅgalaṃ brāhmaṇassa maṃsalohitena balikammaṃ katvā nagaradvāraṃ patiṭṭhāpehi”ti āha, “jāro ca te kaḷāraṃpiṅgalo, taṃ māretvā balikammaṃ karissāmī”ti. Sā jāraṃ santikaṃ sāsaṇaṃ pāhesi “rājā kira kaḷāraṃpiṅgalaṃ brāhmaṇaṃ māretvā baliṃ kātukāmo, sace jīvitukāmo, aññepi tayā sadise brāhmaṇe gahetvā kālasseva palāyassū”ti. So tathā akāsi. Taṃ nagare pākataṃ ahoṣi, sakalanagaraṃ sabbe kaḷāraṃpiṅgalā palāyimsu.

Purohito paccāmittassa palātabhāvaṃ ajānitvā pātova rājānaṃ upasaṅkamtivā “deva, asukaṭṭhāne kaḷāraṃpiṅgalo brāhmaṇo atthi, taṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā amacce pesesi. Te taṃ apassantā āgantvā “palāto kirā”ti ārocesuṃ. “Aññattha upadhārethā”ti sakalanagaraṃ upadhārentāpi na passiṃsu. Tato “aññaṃ upadhārethā”ti vutte “deva, ṭhapetvā purohitaṃ añño evarūpo natthi”ti vadiṃsu. Purohitaṃ na sakkā māretunti. “Deva, kiṃ kathetha, purohitassa kāraṇā ajja dvāre appatiṭṭhāpīte nagaraṃ aguttaṃ bhavissati, ācariyo kathento “ajja nakkhattam atikkamtivā ito saṃvaccharaccayena nakkhattam labhissati”ti kathesi, saṃvaccharaṃ nagare advāraṃ paccatthikānaṃ okāso bhavissati, imaṃ māretvā aññena byattena brāhmaṇena balikammaṃ kāretvā dvāraṃ patiṭṭhāpessāmā”ti. “Atthi pana añño ācariyasadiso paṇḍito brāhmaṇo”ti? “Atthi deva, tassa antevāsī takkāriyamāṇavo nāma, tassa purohitaṭṭhānaṃ datvā maṅgalaṃ karoṭhā”ti.

Rājā taṃ pakkosāpetvā sammānaṃ kāretvā purohitaṭṭhānaṃ datvā tathā kātuṃ āṇāpesi. So mahantena parivārena nagaradvāraṃ agamāsi. Purohitam rājānubhāvena bandhitvā ānāyimsu. Mahāsatto dvāraṭṭhapanatṭhāne āvāṭam khaṇāpetvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā ācariyena saddhiṃ antosāṇiyaṃ aṭṭhāsi. Ācariyo āvāṭam oloketvā attano patiṭṭham alabhanto “attho tāva me nipphādito ahosi, bālattā pana mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto vegena pāpitthiyā kathesiṃ, attanāva attano vadho ābhato”ti mahāsattaṃ ālapanto paṭhamam gāthamāha –

- 104.** “Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bālo, bhekovaraññe ahimavhāyamāno;
Takkāriye sobbhamimaṃ patāmi, na kireva sādhu ativelabhāṇī”ti.

Tattha **dubbhāsitaṃ bhāsīti** dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. **Bhekovāti** yathā araññe maṇḍūko vassanto attano khādakaṃ ahiṃ avhāyamāno dubbhāsitaṃ bhāsati nāma, evaṃ ahameva dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. **Takkāriyeti** tassa nāmaṃ, takkāriyāti itthilingaṃ nāmaṃ, teneva taṃ ālapanto evamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto dutiyaṃ gāthamāha –

- 105.** “Pappoti macco ativelabhāṇī, bandhaṃ vadhaṃ sokapariddavañca;
Attānameva garahāsi ettha, ācera yaṃ taṃ nikhaṇanti sobbhe”ti.

Tattha **ativelabhāṇīti** velātikkantaṃ pamāṇātikkantaṃ katvā kathaṇaṃ nāma na sādhu, ativelabhāṇī puriso na sādhuṭi attho. **Sokapariddavañcāti** ācariya, evameva ativelabhāṇī puriso vadhaṃ bandhañca sokañca mahantena saddena paridevañca pappoti. **Garahāsīti** paraṃ agarahitvā attānameva garaheyyāsi. **Etthāti** etasmiṃ kāraṇe. **Ācera yaṃ tanti** ācariya, yena kāraṇena taṃ nikhaṇanti sobbhe, taṃ tayāva kataṃ, tasmā attānameva garaheyyāsīti vadati.

Evañca pana vatvā “ācariya, vācaṃ arakkhitvā na kevalaṃ tvameva dukkhappatto, aññopi dukkhappattoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitvā dassesi.

Pubbe kira bārāṇasiyaṃ kālī nāma gaṇikā ahosi, tassā tuṇḍilo nāma bhātā. Kālī ekadivasam sahasaṃ gaṇhāti. Tuṇḍilo pana itthidhutto surādhatto akkhadhutto ahosi. Sā tassa dhanam deti, so laddham laddham vināseti. Sā taṃ vārentīpi vāretuṃ nāsakkhi. So ekadivasam jūtaparājito nivatthavattāni datvā kaṭasāarakakhaṇḍam nivāsetvā tassā geham āgami. Tāya ca dāsiyo āṇattā honti “tuṇḍilassa āgatakāle kiñci adatvā gīvāyaṃ naṃ gahetvā nīhareyyāthā”ti. Tā tathā karimsu. So dvāramūle rodanto aṭṭhāsi.

Atheko seṭṭhiputto niccakālam kāliyā sahasaṃ āharāpento disvā “kasmā tuṇḍila rodasī”ti pucchi. “Sāmi, jūtaparājito mama bhaginiyā santikaṃ āgatomhi, taṃ maṃ dāsiyo gīvāyaṃ gahetvā nīharimsū”ti. “Tena hi tiṭṭha, bhaginiyā te kathessāmi”ti so gantvā “bhātā te kaṭasāarakakhaṇḍam nivāsetvā dvāramūle tṭhito, vatthānissa kimattham na desī”ti āha. “Aham tāva na demi, sace pana te sineho atthi, tvaṃ dehī”ti. Tasmim pana gaṇikāya ghare idaṃcārittaṃ – ābhatasahasato pañcasatāni gaṇikāya honti, pañcasatāni vatthagandhamālamūlāni honti. Āgatapurisā tasmim ghare laddhavattāni nivāsetvā rattim vasitvā punadivase gacchantā ābhatavattāneva nivāsetvā gacchanti. Tasmā so seṭṭhiputto tāya dinnavattāni nivāsetvā attano sātāke tuṇḍilassa dāpesi. So nivāsetvā nadanto gajjanto gantvā surāgeham pāvisi. Kālīpi dāsiyo āṇāpesi “sve etassa gamanakāle vatthāni acchindeyyāthā”ti. Tā tassa nikkhamanakāle ito cito ca upadhāvitvā vilumpamānā sātāke gahetvā “idāni yāhi kumārā”ti naggam katvā vissajjesuṃ. So naggova nikkhami. Jano parihāsam karoti. So lajjitvā “mayāvetam kataṃ, ahameva attano mukhaṃ rakkhituṃ nāsakkhi”nti paridevi. Idaṃ tāva dassetuṃ tatiyaṃ gāthamāha –

- 106.** “Kimevaṃ tuṇḍilamanupucchim, kareyya saṃ bhātaraṃ kālikāyaṃ;
Naggovaṃ vatthayugañca jīno, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **bahutādisovā**ti seṭṭhiputto hi attanā katena dukkhaṃ patto, tvampi tasmā ayampi tuyhaṃ dukkhappatti attho. Bahūhi kāraṇehi tādisova.

Aparopi bārāṇasiyaṃ ajapālānaṃ pamādena gocarabhūmiyaṃ dvīsu meṇḍesu yujjhantesu eko kuliṅgasakuṇo “ime dāni bhinnehi sīsehi marissanti, vāressāmi teti mātulā mā yujjhathā”ti vāretvā tesam kathaṃ aggahetvā yujjhantānaññeva piṭṭhiyampi sīsepi nisīditvā yācitvā vāretuṃ asakkonto “tena hi maṃ māretvā yujjhathā”ti ubhinnampi sīsantaraṃ pāvisi. Te aññamaññaṃ yujjhimsuyeva. So saṅhakarāṇiyaṃ pisito viya attanā kateneva vināsaṃ patto. Idampi aparaṃ kāraṇaṃ dassetuṃ catutthaṃ gāthamāha –

107. “Yo yujjhamānānamayujjhamāno, meṇḍantaraṃ accupatī kuliṅgo;
So pimsito meṇḍasirehi tattha, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **meṇḍantaranti** meṇḍānaṃ antaraṃ. **Accupatī**ti atigantvā uppati, ākāse sīsānaṃ vemajjhe aṭṭhāsīti attho. **Pimsitoti** pīlito.

Aparepi bārāṇasivāsino gopālakā phaliṭaṃ tālarukkhaṃ disvā ekaṃ tālaphalathāya rukkaṃ āropesuṃ. Tasmim phalāni pātente eko kaṇhasappo vammikā nikkhamitvā tālarukkhaṃ āruhi. Heṭṭhā patiṭṭhitā daṇḍehi paharantā nivāretuṃ nāsakkhimsu. Te “sappo tālaṃ abhiruhatī”ti itarassa ācikkhimsu. So bhīto mahāviraṃ viravi. Heṭṭhā ṭhitā ekaṃ thirasāṭakaṃ catūsu kaṇṇesu gahetvā “imasmim sāṭake patā”ti āhaṃsu. So patanto catunnampi antare sāṭakamajjhe pati. Tassa pana pātanavegena te sandhāretuṃ asakkontā aññamaññaṃ sīsehi paharivā bhinnehi sīsehi jīvitakkhayaṃ pattā. Idampi kāraṇaṃ dassento pañcamam gāthamāha –

108. “Caturo janā potthakamaggahesuṃ, ekañca posam anurakkhamānā;
Sabbeva te bhinnasirā sayimsu, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **potthakanti** sāṇasāṭakaṃ. **Sabbeva teti** tepi cattāro janā attanā kateneva bhinnasīsā sayimsu.

Aparepi bārāṇasivāsino eḷakacorā rattim ekaṃ ajaṃ thenetvā “divā araññe khādissāmā”ti tassā avassanathāya mukhaṃ bandhitvā veḷugumbe ṭhapesuṃ. Punadivase taṃ khādītuṃ gacchantā āvudhaṃ pamussitvā agamaṃsu. Te “ajaṃ māretvā maṃsaṃ pacitvā khādissāma, āharathāvudha”nti ekassapi hatthe āvudhaṃ adisvā “vinā āvudhena etaṃ māretvāpi maṃsaṃ gahetuṃ na sakkā, vissajjetha naṃ, puññamassa atthī”ti vissajjesuṃ. Tadā eko naḷakāro veḷuṃ gahetvā “punapi āgantvā gahessāmī”ti naḷakārasatthaṃ veḷugumbantare ṭhapatvā pakkāmi. Ajā “muttāmhī”ti tussitvā veḷumūle kīlamānā pacchimapādehi paharivā taṃ satthaṃ pātesi. Corā satthasaddaṃ sutvā upadhārentā taṃ disvā tuṭṭhamānasā ajaṃ māretvā maṃsaṃ khādīmsu. Iti “sāpi ajā attanā kateneva matā”ti dassetuṃ chaṭṭhaṃ gāthamāha –

109. “Ajā yathā veḷugumbasmim baddhā, avakkipantī asimajjhagacchi;
Teneva tassā galakāvakantaṃ, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha **avakkipantī**ti kīlamānā pacchimapāde khipantī.

Evañca pana vatvā “attano vacanaṃ rakkhitvā mitabhāṇino nāma maraṇadukkhā muccantī”ti dassetvā **kinnaravatthum** āhari.

Bārāṇasivāsī kireko luddako himavantaṃ gantvā ekenupāyena jayampatike dve kinnare gahetvā ānetvā rañño adāsī. Rājā adiṭṭhapubbe kinnare disvā tussitvā “ludda, imesaṃ ko guṇo”ti pucchi. “Deva, ete madhurena saddena gāyanti, manuññaṃ naccanti, manussā evaṃ gāyituñca naccituñca na

jānantī’’ti. Rājā luddassa bahum dhanam datvā kinnare ‘‘gāyatha naccathā’’ti āha. Kinnarā ‘‘sace mayam gāyantā byañjanam paripuṇṇam kātuṃ na sakkhissāma, duggītaṃ hoti, amhe garahissanti vadhissanti, bahum kathentānañca pana musāvādopi hotī’’ti musāvādabhayena raññā punappunam vuttāpi na gāyimsu na naccimsu. Rājā kujjhivā ‘‘ime māretvā maṃsam pacitvā āharathā’’ti āṇapento sattamaṃ gāthamāha –

110. ‘‘Ime na devā na gandhabbaputtā, migā ime atthavasam gatā me;
Ekañca nam sāyamāse pacantu, ekaṃ punappātarāse pacantū’’ti.

Tattha **migā imeti** ime sace devā gandhabbā vā bhaveyyum, nacceyyuñceva gāyeyyuñca, ime pana migā tiracchānagatā. **Atthavasam gatā meti** attham paccāsīsentena luddena ānītattā atthavasena mama hattham gatā. Etesu ekaṃ sāyamāse, ekaṃ pātarāse pacantūti.

Kinnarī cintesi ‘‘rājā kuddho nissamsayaṃ māressati, idāni kathetum kālo’’ti atthamaṃ gāthamāha

111. ‘‘Sataṃ sahasāni dubbhāsītāni, kalampi nāgghanti subhāsītassa;
Dubbhāsitaṃ saṅkamāno kilesa, tasmā tuṅhī kimpurisā na bālyā’’ti.

Tattha **saṅkamāno kilesoti** kadāci aham bhāsamāno dubbhāsitaṃ bhāseyyam, evaṃ dubbhāsitaṃ saṅkamāno kilissati kilamati. **Tasmāti** tena kāraṇena tumhākaṃ na gāyim, na bālabhāvenāti.

Rājā kinnariyā tussitvā anantaram gāthamāha –

112. ‘‘Yā mesā byāhāsi pamuñcathetaṃ, giriñca nam himavantam nayantu;
Imañca kho dentu mahānasāya, pātova nam pātarāse pacantū’’ti.

Tattha **yā mesāti** yā me esā. **Dentūti** mahānasatthāya dentu.

Kinnaro rañño vacanam sutvā ‘‘ayam maṃ akathentaṃ avassam māressati, idāni kathetum vaṭṭatī’’ti itaram gāthamāha –

113. ‘‘Pajjunnanāthā pasavo, pasunāthā ayam pajā;
Tvam nāthosi mahārāja, nāthoṃ bhariyāya me;
Dvinnamaññataram ñatvā, mutto gaccheyya pabbata’’nti.

Tattha **pajjunnanāthā pasavoti** tiṇabhakkhā pasavo meghanāthā nāma. **Pasunāthā ayam pajāti** ayam pana manussapajā pañcagorasena upajīvantī pasunāthā pasupatiṭṭhā. **Tvam nāthosīti** tvam mama patiṭṭhā asi. **Nāthohanti** mama bhariyāya aham nātho, ahamassā patiṭṭhā. **Dvinnamaññataram ñatvā, mutto gaccheyya pabbatanti** amhākaṃ dvinnam antare eko ekaṃ mataṃ ñatvā sayam maraṇato mutto himavantam gaccheyya, jīvamānā pana mayam aññamaññam na jahāma, tasmā sacepi imam himavantam pesetukāmo, maṃ paṭhamam māretvā pacchā pesehīti.

Evañca pana vatvā ‘‘mahārāja, na mayam tava vacanam akātukāmatāya tuṅhī ahumha, mayam kathāya pana dosaṃ disvā na kathayimhā’’ti dīpento imam gāthādvayamāha –

114. ‘‘Na ve nindā suparivajjayetha, nānā janā sevitabbā janinda;
Yeneva eko labhate pasaṃsam, teneva añño labhate ninditāram.
115. ‘‘Sabbo loko paricitto aticitto, sabbo loko cittavā samhi citte;
Paccekkacittā puthu sabbasattā, kassīdha cittassa vasena vatte’’ti.

Tattha **suparivajjayethā**ti mahārāja, nindā nāma sukhena parivajjetuṃ na sakkā. **Nānā janāti** nānāchanda janā. **Yenevāti** yena silādiguṇena eko pasamsaṃ labhati, teneva añño ninditāraṃ labhati. Amhākañhi kinnarānaṃ antare kathanena pasamsaṃ labhati, manussānaṃ antare nindaṃ, iti nindā nāma duppārivajjiyā, svāhaṃ kathaṃ tava santikā pasamsaṃ labhissāmīti.

Sabbo loko pariccitoti mahārāja, asappuriso nāma pāṇātipātādicittena, sappuriso pāṇātipātā veramaṇi ādicittena aticcitoti, evaṃ sabbo loko paricitto aticcitoti attho. **Cittavā samhi citteti** sabbo pana loko attano hīnena vā paṇītena vā cittena cittavā nāma. **Paccekkacittāti** pāṭiyekcācittā puthuppabhedā sabbe sattā. Tesu kassekassa tava vā aññassa vā cittena kinnarī vā mādiso vā añño vā vatteyya, tasmā “ayaṃ mama cittavasena na vattatī”ti, mā mayhaṃ kujjhi. Sabbasattā hi attano cittavasena gacchanti, devāti. Kimpuriso rañño dhammaṃ desesi.

Rājā “sabhāvameva katheti paṇḍito kinnaro”ti somanassappatto hutvā osānagāthamāha –

116. “Tuṅhī ahū kimpuriso sabhariyo, yo dāni byāhāsi bhayassa bhīto;
So dāni mutto sukhito arogo, vācākirevatthavatī narāna”nti.

Tattha **vācākirevatthavatī narānanti** vācāgirā eva imesaṃ sattānaṃ atthavatī hitāvahā hotīti attho.

Rājā kinnare suvaṇṇapañjare nisīdāpetvā tameva luddaṃ pakkosāpetvā “gaccha bhaṇe, gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti vissajjāpesi. Mahāsattopi “ācariya, evaṃ kinnarā vācaṃ rakkhitvā pattakāle kathitena subhāsiteneva muttā, tvaṃ pana dukkathitena mahādukkhaṃ patto”ti idaṃ udāharaṇaṃ dassetvā “ācariya, mā bhāyi, jīvitaṃ te ahaṃ dassāmi”ti assāsesi, “apica kho pana tumhe maṃ rakkheyyāthā”tivutte “na tāva nakkhattayogo labbhati”ti divasaṃ vītināmetvā majjhimayāmasamanantare mataṃ eḷakaṃ āharāpetvā “brāhmaṇa, yattha katthaci gantvā jīvāhi”ti kañci ajānāpetvā uyyojetvā eḷakamaṃsena balim katvā dvāraṃ patiṭṭhāpesi.

Sattā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko vācāya hatoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kaḷāraṅgalo kokāliko ahosi, takkāriyapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Takkāriyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[482] 9. Rurumigarājajātakavaṇṇanā

Tassa gāmvaram dammīti idaṃ sattā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhūhi “bahūpakāro te āvuso, devadattasattā, tvaṃ tathāgataṃ nissāya pabbajjaṃ labhi, tīṇi piṭakāni uggaṇhi, lābhasakkāraṃ pāpuṇi”ti vutto “āvuso, sattārā mama tiṇaggamattopi upakāro na kato, ahaṃ sayameva pabbajim, sayam tīṇi piṭakāni uggaṇhim, sayam lābhasakkāraṃ pāpuṇi”nti kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “akataññū āvuso, devadatto akatavedī”ti. Sattā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyeva, pubbepesa mayā jīvite dinnepi mama guṇamattaṃ na jānātī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko asītikoṭivibhavo seṭṭhi puttaṃ labhitvā “mahādhanako”tissa, nāmaṃ katvā “sippaṃ uggaṇhanto mama putto kilamissatī”ti na kiñci sippaṃ uggaṇhāpesi. So gītanaccavāditakhādanabhojanato uddhaṃ na kiñci aññāsi. Taṃ vayappattaṃ patirūpena dārena saṃyojetvā mātāpitāro kālamakaṃsu. So tesam accayena itthidhuttasurādhattādīhi parivuto nānābyasanamukhehi iṇaṃ ādāya taṃ dātuṃ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno cintesi “kim mayhaṃ jīvītena, ekenamhi attabhāvena añño viya jāto, mataṃ me seyyo”ti. So iṇāyike āha – “tumbhākaṃ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nidahitaṃ kulasantaṃ dhanam atthi, taṃ vo dassāmi”ti. Te tena saddhim agamaṃsu. So “idha dhana”nti nidhiṭṭhānaṃ ācikkhanto viya “gaṅgāyaṃ

patitvā marissāmī’ ti palāyitvā gaṅgāyaṃ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruṅṅaravaṃ viravi.

Tadā mahāsatto rurumigayoniyāṃ nibbattitvā parivāraṃ chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṅīye sālamissake supupphitaambavane vasati uposathaṃ upavutthāya. Tassa sarīracchavi sumajjitakaṅcanapaṭṭavaṇṇā ahoṣi, hatthapādā lākhārasaparikkammakatā viya, naṅguṭṭhaṃ cāmarīnaṅguṭṭhaṃ viya, siṅgāni rajatadāmasadisāni, akkhāni sumajjitamaṅgulikā viya, mukhaṃ odahitvā ṭhapitarattakambalageṇḍukaṃ viya. Evarūpaṃ tassa rūpaṃ ahoṣi. So aḍḍharattasamaye tassa kāruṅṅasaddaṃ sutvā ‘manussasaddo sūyati, mā mayi dharante maratu, jīvitamassa dassāmī’ ti cintetvā sayanagumbā utthāya nadītīraṃ gantvā ‘ambho purisa, mā bhāyi, jīvitaṃ te dassāmī’ ti assāsetvā sothaṃ chindanto gantvā taṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā attano vasanaṭṭhānaṃ netvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena ‘bho purisa, ahaṃ taṃ ito araṅṅhato nīharitvā bārāṇasimagge ṭhapessāmi, tvaṃ sotthinā gamissasi, apica kho pana tvaṃ ‘asukatṭhāne nāma kaṅcanamigo vasatī’ ti dhanakāraṇā maṃ raṅṅo ceva rājamahāmatassa ca mā ācikkhāhī’ ti āha. So ‘sādhu sāmī’ ti sampaṭicchi.

Mahāsatto tassa paṭiṅṅhaṃ gahetvā taṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tassa bārāṇasipavisanaḍḍivaseyeva khemā nāma raṅṅo aggamaheṣī paccūsakāle supinante suvaṅṅavaṅṅhaṃ migāṃ attano dhammaṃ desentaṃ disvā cintesi ‘sace evarūpo migo na bhaveyya, nāhaṃ supine passeyyaṃ, addhā bhavissati, raṅṅo āroccassāmī’ ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamitvā ‘mahārāja, ahaṃ suvaṅṅavaṅṅhaṃ migāṃ passitvaṃ icchāmi, suvaṅṅavaṅṅhamigassa dhammaṃ sotukāmāmi, labhissāmi ce, jīveyyaṃ, no ce, natthi me jīvita’ nti āha. Rājā taṃ assāsetvā ‘sace manussaloke atthi, labhissasī’ ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā ‘suvaṅṅavaṅṅhaṃ migā nāma hontī’ ti pucchitvā ‘āma, deva, hontī’ ti sutvā alaṅkatahatthikkhandhe suvaṅṅacaṅkoṭake sahassthavikaṃ ṭhapetvā yo suvaṅṅavaṅṅhaṃ migāṃ ācikkhissati, tassa saddhiṃ sahassthavikasuvaṅṅacaṅkoṭakena taṅca hatthiṃ tato ca uttari dātukāmo hutvā suvaṅṅapaṭṭe gāthaṃ likhāpetvā ekaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā ‘ehi tāta, mama vacanena imaṃ gāthaṃ nagaravāsīnaṃ kathehī’ ti imasmiṃ jātaka paṭhamāṃ gāthamāha –

117. ‘Tassa gāmvaram dammi, nāriyo ca alaṅkatā;
Yo me taṃ migamakkhāti, migānaṃ migamuttama’ nti.

Amacco suvaṅṅapaṭṭaṃ gahetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto bārāṇasiṃ pavisantova taṃ kathaṃ sutvā amaccassa santikaṃ gantvā ‘ahaṃ raṅṅo evarūpaṃ migāṃ ācikkhissāmi, maṃ raṅṅo dassēhī’ ti āha. Amacco hatthikkhandhato otaritvā taṃ raṅṅo santikaṃ netvā ‘ayaṃ kira, deva, taṃ migāṃ ācikkhissati’ ti dassesi. Rājā ‘saccaṃ ambho purisā’ ti pucchi. So ‘saccaṃ mahārāja, tvaṃ etaṃ yasaṃ mayhaṃ dehī’ ti vadanto dutiyaṃ gāthamāha –

118. ‘Mayhaṃ gāmvaram dehi, nāriyo ca alaṅkatā;
Ahaṃ te migamakkhissaṃ, migānaṃ migamuttama’ nti.

Taṃ sutvā rājā tassa mittadubbhissa tussitvā ‘abbho kuhiṃ so migo vasatī’ ti pucchitvā ‘asukatṭhāne nāma devā’ ti vutte tameva maggadesakaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Atha naṃ so mittadubbhī ‘senāṃ, deva, sannisīdāpehī’ ti vatvā sannisinnāya senāya eso, deva, suvaṅṅamigo etasmiṃ vane vasatī’ ti hatthaṃ pasāretvā ācikkhanto tatiyaṃ gāthamāha –

119. ‘Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ, ambā sālā ca pupphitā;
Indagopakasaṅchannā, ettheso tiṭṭhate migo’ ti.

Tattha **indagopakasaṅchannā** ti etassa vanasaṇḍassa bhūmi indagopakavaṅṅāya rattāya sukhasamphassāya tiṅajātiyā saṅchannā, sasakucchi viya mudukā, ettha etasmiṃ ramaṅīye vanasaṇḍe eso tiṭṭhatīti dasseti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā amacce āṇāpesi “tassa migassa palāyituṃ adatvā khippaṃ āvudhahatthehi purisehi saddhiṃ vanasaṇḍaṃ parivārethā”ti. Te tathā katvā unnadimsu. Rājā katipayehi janehi saddhiṃ ekamantaṃ aṭṭhāsi, sopissa avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ saddaṃ sutvā cintesi “mahanto balakāyasaddo, tamhā me purisā bhayena uppanna bhavitabba”nti. So uṭṭhāya sakalaparisaṃ oloketvā rañño ṭhitaṭṭhānaṃ disvā “rañño ṭhitaṭṭhāneyeva me sotthi bhavissati, ettheva mayā gantaṃ vaṭṭatī”ti cintetvā rājābhimukho pāyāsi. Rājā taṃ āgacchantaṃ disvā “nāgabalo migo avattharanto viya āgaccheyya, saraṃ sannayhitvā imaṃ migamaṃ santāsetvā sace palāyati, vijjhivā dubbalaṃ katvā gaṇhissāmi”ti dhanuṃ āropetvā bodhisattābhimukho ahosi. Tamatthaṃ pakāsento sathā imaṃ gāthādvayamāha –

120. “Dhanuṃ advejjhaṃ katvāna, usuṃ sannayhupāgami;
Migo ca disvā rājānaṃ, dūrato ajjhabhāsatha.

121. “Āgamehi mahārāja, mā maṃ vijjhi rathesabha;
Ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **advejjhaṃ katvānāti** jiyāya ca sarena ca saddhiṃ ekameva katvā. **Sannayhāti** sannayhitvā. **Āgamehīti** “tiṭṭha, mahārāja, mā maṃ vijjhi, jīvaggāhameva gaṇhāhi”ti madhurāya manussavācāya abhāsi.

Rājā tassa madhurakathāya bandhitvā dhanuṃ otāretvā gāravena aṭṭhāsi. Mahāsattopi rājānaṃ upasaṅkamtivā madhuraṇḍaṃ katvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni chaḍḍetvā āgantvā rājānaṃ parivāresi. Tasmaṃ khaṇe mahāsatto suvaṇṇakiṅkīkaṃ cāleno viya madhurena sarena rājānaṃ pucchi “ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti? Tasmaṃ khaṇe pāpapuriso thokaṃ paṭikkamtivā sotapatheva aṭṭhāsi. Rājā “iminā me dassito”ti kathento chaṭṭhaṃ gāthamāha –

122. “Esa pāpacaro poso, samma tiṭṭhati ārakā;
Soyamaṃ me idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha **pāpacaroti** vissatṭhācāro.

Taṃ sutvā mahāsatto taṃ mittadubbhiṃ garahitvā raññā saddhiṃ sallapanto sattaṃ gāthamāha –

123. “Saccaṃ kireva māhaṃsu, narā ekacciyā idha;
Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyo, na tvevekacciyo naro”ti.

Tattha **niplavitanti** uttāritaṃ. **Ekacciyoti** ekacco pana mittadubbhī pāpapuggalo udake patantopi uttārito na tveva seyyo. Kaṭṭhañhi nānappakārena upakārāya saṃvattati, mittadubbhī pana pāpapuggalo vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varataranti porāṇakapaṇḍitā kathayimsu, mayā pana tesamaṃ vacanaṃ na katanti.

Taṃ sutvā rājā itaraṃ gāthamāha –

124. “Kiṃ nu ruru garahasi migānaṃ, kiṃ pakkhīnaṃ kiṃ pana mānusānaṃ;
Bhayaṃ hi maṃ vindatinapparūpaṃ, sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamāna”nti.

Tattha **migānanti** migānamaññataraṃ garahasi, udāhu pakkhīnaṃ, mānusānanti pucchi. **Bhayañhi maṃ vindatīti** bhayaṃ maṃ paṭilabhati, ahaṃ attani anissaro bhayasantako viya homi. **Anapparūpanti** mahantaṃ.

Tato mahāsatto “mahārāja, na migamaṃ, na pakkhiṃ garahāmi, manussaṃ pana garahāmi”ti

dassento navamaṃ gāthamāha –

125. “Yamuddharim vāhane vuyhamānaṃ, mahodake salile sīghasote;
Tatonidānaṃ bhayamāgataṃ mama, dukkho have rāja asabbhi saṅgamo”ti.

Tattha **vāhaneti** patitapatite vahituṃ samatthe gaṅgāvahe. **Mahodake salileti** mahāudake mahāsaliṅketi attho. Ubhayenāpi gaṅgāvahasseeva bahuudakataṃ dasseti. **Tatonidānanti** mahārāja, yo mayhaṃ tayā dassito puriso, eso mayā gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye kāruññaravaṃ viravanto uddharito, tatonidānaṃ me idamajja bhayaṃ āgataṃ, asappurisehi samāgamo nāma dukkho, mahārājāti.

Taṃ sutvā rājā tassa kujjhivā “evaṃ bahūpakārassa nāma guṇaṃ na jānāti, vijjhivā naṃ jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti dasamaṃ gāthamāha –

126. “Sohaṃ catuppattamimaṃ vihaṅgamaṃ, tanucchidaṃ hadaye ossajāmi;
Hanāmi taṃ mittadubbhiṃ akiccakāriṃ, yo tādisaṃ kammakataṃ na jāne”ti.

Tattha **catuppattanti** catūhi vājapattehi samannāgataṃ. **Vihaṅgamanti** ākāśagāmiṃ. **Tanucchidanti** sarīrachindanaṃ. **Ossajāmīti** etassa hadaye vissajjemi.

Tato mahāsatto “mā esa maṃ nissāya nassatū”ti cintetvā ekādasamaṃ gāthamāha –

127. “Dhīrassa bālassa have janinda, santo vadhaṃ nappasaṃsanti jātu;
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo, yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehi;
Ahañca te kāmakaro bhavāmī”ti.

Tattha **kāmanti** kāmena yathāruciyaṃ attano gharaṃ gacchatu. **Yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehīti** yañca tassa “idaṃ nāma te dassāmī”ti tayā kathitaṃ, taṃ tassa dehi. **Kāmakaroti** icchākaro, yaṃ icchasi, taṃ karohi, maṃsaṃ vā me khāda, kīlāmiḡaṃ vā karohi, sabbattha te anukūlavattī bhavissāmīti attho.

Taṃ sutvā rājā tuṭṭhamānaso mahāsattassa thutiṃ karonto anantaraṃ gāthamāha –

128. “Addhā rurū aññataro sataṃ so, yo dubbhato mānusassa na dubbhi;
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo, yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dammi;
Ahañca te kāmācāraṃ dadāmī”ti.

Tattha **sataṃ soti** addhā tvaṃ sataṃ paṇḍitānaṃ aññataro. **Kāmācāranti** ahaṃ tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṃ kāmācāraṃ abhayaṃ dadāmi, ito paṭṭhāya tumhe nibbhayā yathāruciyaṃ viharathāti mahāsattassa varaṃ adāsi.

Atha naṃ mahāsatto “mahārāja, manussā nāma aññaṃ mukhena bhāsanti, aññaṃ kāyena karontī”ti pariggaṇhanto dve gāthā abhāsi –

129. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataṃ tato.

130. “Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso”ti.

Taṃ sutvā rājā “migarāja, mā maṃ evaṃ maññi, ahañhi rajjaṃ jahantopi na tuyhaṃ dinnavaraṃ jahissaṃ, saddahatha, mayha”nti varaṃ adāsi. Mahāsatto tassa santike varaṃ gaṇhanto attānaṃ ādiṃ

katvā sabbasattānaṃ abhayadānaṃ varaṃ gaṇhi. Rājāpi taṃ varaṃ datvā bodhisattaṃ nagaraṃ netvā mahāsattañca nagarañca alaṅkārapetvā deviyā dhammaṃ desāpesi. Mahāsatto devīṃ ādiṃ katvā rañño ca rājaparisāya ca madhurāya manussabhāsāya dhammaṃ desetvā rājānaṃ dasahi rājadhammehi ovaditvā mahājanaṃ anusāsivā araññaṃ pavisitvā migagaṇaparivuto vāsaṃ kappesi. Rājā “sabbesaṃ sattānaṃ abhayaṃ dammī”ti nagare bheriṃ carāpesi. Tato paṭṭhāya migapakkhīnaṃ koci hatthaṃ pasāretuṃ samattho nāma nāhosi. Migagaṇo manussānaṃ sassāni khādanti, koci vāretuṃ na sakkoti. Mahājano rājāṅgaṇaṃ gantvā upakkosi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imaṃ gāthamāha –

131. “Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā;
Migā sassāni khādanti, taṃ devo paṭisedhatū”ti.

Tattha **taṃ devoti** taṃ migagaṇaṃ devo paṭisedhatūti.

Taṃ sutvā rājā gāthādvayamāha –

132. “Kāmaṃ janapado māsi, raṭṭhañcāpi vinassatu;
Na tvevāhaṃ ruruṃ dubbhe, datvā abhayadakkhiṇaṃ.

133. “Mā me janapado āsi, raṭṭhañcāpi vinassatu;
Na tvevāhaṃ migarājassa, varaṃ datvā musā bhāṇe”ti.

Tattha **māsīti** kāmaṃ mayhaṃ janapado mā hotu. **Rurunti** na tveva ahaṃ suvaṇṇavaṇṇassa rurumigarājassa abhayadakkhiṇaṃ datvā dubbhissāmīti.

Mahājano rañño vacanaṃ sutvā kiñci vattuṃ avisahanto paṭikkami. Sā kathā vitthārikā ahoṣi. Taṃ sutvā mahāsatto migagaṇaṃ sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya manussānaṃ sassāni mā khādathā”ti ovaditvā “attano khettesu paṇṇasaññaṃ bandhantū”ti manussānaṃ ghoṣāpesi. Te tathā bandhiṃsu, tāya saññaṃ ya migā yāvajjatanā sassāni na khādanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto akataññūyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā seṭṭhiputto devadatto ahoṣi, rājā ānando, rurumigarājā pana ahameva ahoṣi”nti.

Rurumigarājajātakavaṇṇanā navamā.

[483] 10. Sarabhamigajātakavaṇṇanā

Āsīsetheva purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto attanā saṃkhittena pucchitapañhassa dhammasenāpatino vitthārena byākaraṇaṃ ārabba kathesi. Kadā pana satthā therāṃ saṃkhittena pañhaṃ pucchīti? Devorohane. Tatrāyaṃ saṅkhepato anupubbikathā. Rājagahaseṭṭhino hi santake candanapatte āyasmataṃ piṇḍolabhāradvājena iddhiyā gahite satthā bhikkhūnaṃ iddhipāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi. Tadā titthiyā “paṭikkhittaṃ samaṇena gotamena iddhipāṭihāriyakaraṇaṃ, idāni sayampi na karissatī”ti cintetvā maṅkubhūtehi attano sāvakehi “kiṃ, bhante, iddhiyā pattaṃ na gaṇhathā”ti vuccamānā “netam āvuso, amhākaṃ dukkaraṃ, chavassa pana dārupattassatthāya attano saṅhasukhumaguṇaṃ ko gihīnaṃ pakāsessatīti na gaṇhimha, samaṇā pana sakyaputtīyā lolatāya iddhiṃ dassetvā gaṇhiṃsu. Mā ‘amhākaṃ iddhikaraṇaṃ bhāro’ti cintayittha, mayaṇhi tiṭṭhantu samaṇassa gotamassa sāvakā, ākaṅkhamānā pana samaṇena gotamena saddhiṃ iddhiṃ dassessāma, sace hi samaṇo gotamo ekaṃ pāṭihāriyaṃ karissati, mayaṃ dviguṇaṃ karissāmā”ti kathayīṃsu.

Taṃ sutvā bhikkhū bhagavato ārocesuṃ “bhante, titthiyā kira pāṭihāriyaṃ karissanti”ti. Satthā “bhikkhave, karontu, ahampi karissāmī”ti āha. Taṃ sutvā bimbisāro āgantvā bhagavantaṃ pucchi “bhante, pāṭihāriyaṃ kira karissathā”ti? “Āma, mahārājā”ti. “Nanu, bhante, sikkhāpadaṃ

paññatta”nti. “Mahārāja, taṃ mayā sāvakaṇaṃ paññattaṃ, buddhānaṃ pana sikkhāpadaṃ nāma natthi. “Yathā hi, mahārāja, tava uyyāne pupphaphalaṃ aññesaṃ vāritaṃ, na tava, evaṃsampaadamidaṃ daṭṭhabba”nti. “Kattha pana, bhante, pāṭihāriyaṃ karissathā”ti? “Sāvattinagaradvāre kaṇḍambarukkhamūle”ti. “Amhehi tattha kiṃ kattabba”nti? “Natthi kiñci mahārājā”ti. Punadivase satthā katabhattakicco cārikaṃ pakkāmi. Manussā “kuhiṃ, bhante, satthā gacchatī”ti pucchanti. “Sāvattinagaradvāre kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṃ yamakapāṭihāriyaṃ kātu”nti tesam bhikkhū kathayanti. Mahājano “acchariyarūpaṃ kira pāṭihāriyaṃ bhavissati, passissāma na”nti gharadvārāni chaḍḍetvā satthārā saddhiṃyeva agamāsi.

Aññatitthiyā “mayampi samaṇassa gotamassa pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti upaṭṭhakehi saddhiṃ satthārameva anubandhiṃsu. Satthā anupubbena sāvattihim gantvā raññā “pāṭihāriyaṃ kira, bhante, karissathā”ti pucchito “karissāmī”ti vatvā “kadā, bhante”ti vutte “ito sattame divase āsāḥhipuṇṇamāsiya”nti āha. “Maṇḍapaṃ karomi bhante”ti? “Alaṃ mahārāja, mama pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne sakko devarājā dvādasayojanikaṃ ratanamaṇḍapaṃ karissatī”ti. “Etaṃ kāraṇaṃ nagare ugghosāpemi, bhante”ti? “Ugghosāpehi mahārājā”ti. Rājā dhammaghosakaṃ alaṅkatahatthipiṭṭhiṃ āropetvā “bhagavā kira sāvattinagaradvāre kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṃ pāṭihāriyaṃ karissati ito sattame divase”ti yāva chaṭṭhadivasā devasikaṃ ghosanaṃ kāresi. Titthiyā “kaṇḍambarukkhamūle kira karissatī”ti sāmikānaṃ dhanaṃ datvā sāvattisāmante ambarukkhe chindāpayiṃsu. Dhammaghosako puṇṇamīdivase pātova “ajja, bhagavato pāṭihāriyaṃ bhavissatī”ti ugghosesi. Devatānubhāvena sakalajambudīpe dvāre thatvā ugghositaṃ viya ahoṣi. Ye ye gantuṃ cittaṃ uppādentī, te te sāvattihim pattameva attānaṃ passiṃsu, dvādasayojanikā parisā ahoṣi.

Satthā pātova sāvattihim piṇḍāya pavisitūṃ nikkhami. Kaṇḍo nāma uyyānapālo piṇḍipakkameva kumbhapamāṇaṃ mahantaṃ ambapakkaṃ rañño haranto satthāraṃ nagaradvāre disvā “idaṃ tathāgatasseva anucchavika”nti adāsi. Satthā paṭiggahetvā tattheva ekamantaṃ nisinna paribhuñjitvā “ānanda, imaṃ ambaṭṭhiṃ uyyānapālakassa imasmiṃ ṭhāne ropanatthāya dehi, esa kaṇḍambo nāma bhavissatī”ti āha. Thero tathā akāsi. Uyyānapālo paṃsuṃ viyūhitvā ropesi. Taṅkhaṇaṇṇeva aṭṭhiṃ bhinditvā mūlāni otariṃsu, naṅgalasīsapamāṇo rattānkuro utṭhahi, mahājanassa oloketasseva paṇṇāsahatthakkhandho paṇṇāsahatthasākho ubbedhato ca hatthasatiko ambarukkho sampajji, tāvadevassa pupphāni ca phalāni ca utṭhahiṃsu. So madhukaraparivuto suvaṇṇavaṇṇaphalabharito nabhaṃ pūretvā aṭṭhāsi, vātappaharaṇakāle madhurapakkāni patiṃsu. Pacchā āgacchantā bhikkhū paribhuñjitvā āgamiṃsu.

Sāyanhasamaye sakko devarājā āvajjento “satthu ratanamaṇḍapakaraṇaṃ amhākaṃ bhāro”ti ñatvā vissakammadevaputtaṃ pesetvā dvādasayojanikaṃ nīluppalasañchannaṃ sattaratanamaṇḍapaṃ kāresi. Evaṃ dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṃsu. Satthā titthiyamaddanaṃ asādhāraṇaṃ sāvakehi yamakapāṭihāriyaṃ katvā bahujanassa pasannabhāvaṃ ñatvā oruyha buddhāsane nisinna dhammaṃ desesi. Vīsatī paṇakoṭiyo amatapānaṃ pivīṃsu. Tato “purimabuddhā pana pāṭihāriyaṃ katvā kattha gacchantī”ti āvajjento “tāvatiṃsabhavana”nti ñatvā buddhāsanaṃ utṭhāya dakkhiṇapādaṃ yugandharamuddhani ṭhapetvā vāmapādena sinerumatthakaṃ akkamitvā pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ devānaṃ abhidhammapiṭakaṃ kathesi. Parisā satthu gataṭṭhānaṃ ajānantī “disvāva gamissāmā”ti tattheva temāsaṃ vasi. Upakattāya pavāraṇāya mahāmoggallānatthero gantvā bhagavato ārocesi. Atha naṃ satthā pucchi “kahaṃ pana etarahi sārīputto”ti? “Eso, bhante, pāṭihāriye pasiditvā pabbajitehi pañcāhi bhikkhusatehi saddhiṃ saṅkassanagaradvāre vasi”ti. “Moggallāna, ahaṃ ito sattame divase saṅkassanagaradvāre otarissāmi, tathāgataṃ daṭṭhukāmā saṅkassanagare ekato sannipatantū”ti. Thero “sādhū”ti paṭissuṇitvā āgantvā parisāya ārocetvā sakalaparisaṃ sāvattihito tiṃsayojanaṃ saṅkassanagaraṃ ekamuhutteneva pāpesi.

Satthā vutthavasso pavāretvā “mahārāja, manussalokaṃ gamissāmī”ti sakkassa ārocesi. Sakko vissakammaṃ āmantetvā “dasabalassa manussalokaganatthāya tūṇi sopānāni karohī”ti āha. So sinerumatthake sopānasīsaṃ saṅkassanagaradvāre dhurasopānaṃ katvā majjhe maṇimayaṃ, ekasmiṃ

passee rajatamayam, ekasmiṃ passee suvaṇṇamayanti tīṇi sopānāni māpesi, sattaratanamayā vedikāparikkhepā. Sathhā lokavivaraṇam pāṭihāriyam katvā majjhe maṇimayena sopānena otari. Sakko pattacīvaram aggahesi, suyāmo vālabijaniṃ, sahampati mahābrahmā chattam dhāresi, dasasahassacakkavāḷadevatā dibbagandhamālādīhi pūjayiṃsu. Sathhāram dhurasopāne patiṭṭhitam paṭhamameva sārīputtatthero vandi, pacchā sesaparisā. Tasmīṃ samāgame sathhā cintesi “moggallāno ‘iddhimā’ti pākato, upāli ‘vinayadharo’ti. Sārīputtassa pana mahāpaññaṇo apākato, ṭhapetvā maṃ añño etena sadiso samapañño nāma natthi, paññaṇamassa pākataṃ karissāmi”ti paṭhamam tāva puthujjanānam visaye pañham pucchi, taṃ puthujjanāva kathayiṃsu tato sotāpannānam visaye pañham pucchi, tampi sotāpannāva kathayiṃsu, puthujjanā na jāniṃsu. Evaṃ sakadāgāmisaye anāgāmisaye khīṇāsavavisaye mahāsāvakavisaye ca pañham pucchi, tampi heṭṭhimā heṭṭhimā na jāniṃsu, uparimā uparimāva kathayiṃsu. Aggasāvakavisaye puṭṭhapañhampi aggasāvakāva kathayiṃsu, añño na jāniṃsu. Tato sārīputtattherassa visaye pañham pucchi, taṃ therova kathesi, añño na jāniṃsu.

Manussā “ko nāma esa thero sathhārā saddhiṃ kathesi”ti pucchitvā “dhammasenāpati sārīputtatthero nāmā”ti sutvā “aho mahāpañño”ti vadiṃsu. Tato paṭṭhāya devamanussānam antare therassa mahāpaññaṇo pākato jāto. Atha nam sathhā –

“Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha;
Tesaṃ me nipako iriyam, puṭṭho pabrūhi mārīsā”ti. (su. ni. 1044; cūḷani. ajitamāṇavapucchā 63; netti. 14) –

Buddhavisaye pañham pucchitvā “imassa nu kho sārīputta, saṅkhittena bhāsītassa katham vitthārena attho daṭṭhabbo”ti āha. Thero pañham oloketvā “sathhā maṃ sekhāsekhānam bhikkhūnam āgamanapaṭipadam pucchati”ti pañhe nikkankho hutvā “āgamanapaṭipadā nāma khandhādivasena bahūhi mukhehi sakkā kathetum, kataṃ nu kho kathento satthu ajjhāsayaṃ gaṇhitum sakkhissāmi”ti ajjhāsaye kankhi. Sathhā “sārīputto pañhe nikkankho, ajjhāsaye pana me kankhati, mayā naye adinne kathetum na sakkhissati, nayamassa dassāmi”ti nayaṃ dadanto “bhūtamidaṃ sārīputta samanupassā”ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “sārīputto mama ajjhāsayaṃ gahetvā kathento khandhavasena kathessati”ti. Therassa saha nayadānena so pañho nayasatena nayasahassena upaṭṭhāsi. So sathhārā dinnanaye ṭhatvā buddhavisaye pañham kathesi.

Sathhā dvādasayojanikāya parisāya dhammam desesi. Tiṃsa pāṇakoṭiyo amatapānam pivīṃsu. Sathhā parisam uyyojetvā cārikaṃ caranto anupubbena sāvatthiṃ gantvā punadivase sāvatthiyam piṇḍāya caritvā piṇḍapāṭapaṭikkanto bhikkhūhi vatte dassite gandhakuṭiṃ pāvisi. Sāyanhasamaye bhikkhū therassa guṇakatham kathentā dhammasabhāyam nisīdiṃsu “mahāpañño, āvuso, sārīputto puthupañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño dasabalena saṅkhittena pucchitapañham vitthārena kathesi”ti. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi esa saṅkhittena bhāsītassa vitthārena attham kathesiyeva”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto sarabhamigayoniyam nibbattitvā araññe vasati. Rājā migavittako ahosi thāmasampanno, aññaṃ manussam “manusso”tipi na gaṇeti. So ekadivasam migavam gantvā amacce āha – “yassa passena migo palāyati, tena so daṇḍo dātabbo”ti. Te cintayiṃsu “kadāci vemajjhe ṭhitamigaṃ vijjhanti, kadāci uṭṭhitam, kadāci palāyantampi, ajja pana yena kenaci upāyena rañño ṭhitaṭṭhānaññeva āropessāmā”ti. Cintetvā ca pana katikaṃ katvā rañño dhuramaggaṃ adamsu. Te mahantaṃ gumbaṃ parikkhipitvā muggarādīhi bhūmiṃ pothayiṃsu. Paṭhamameva sarabhamigo uṭṭhāya tikkhattum gubbham anuparigantvā palāyanokāsam olovento sesadisāsu manusse bhāyā bhāham dhanunā dhanum āhacca nirantere ṭhite disvā rañño ṭhitaṭṭhāneyeva okāsam addasa. So ummīlitesu akkhīsu vāluṃ khīpamāno viya rājānam abhimukho agamāsi. Rājā taṃ lahusampattam disvā saram ukkhipitvā vijjhi. Sarabhamigā nāma saram vañcetum chekā honti, sare abhimukham āgacchante vegam hāpetvā tiṭṭhanti, pacchato āgacchante vegena purato javanti,

uparibhāgenāgacchante piṭṭhiṃ nāmenti, passenāgacchante thokaṃ apagacchanti, kucchiṃ sandhāyāgacchante parivattitvā patanti, sare atikkante vātacchinnavalāhakavegena palāyanti.

Sopi rājā tasmim parivattitvā patite “sarabhamigo me viddho”ti nādaṃ muñci. Sarabho utṭhāya vātavegena palāyi. Balamaṇḍalaṃ bhijjītvā ubhosu passesu ṭhitaamaccā sarabhaṃ palāyamānaṃ disvā ekato hutvā pucchimsu “migo kassa ṭhitaṭṭhānaṃ abhiruhī”ti? “Rañño ṭhitaṭṭhāna”nti. “Rājā ‘viddho me’ti vadati, konena viddho, nibbirajjho bho ambhākaṃ rājā, bhūminena viddhā”ti te nānappakārena raññā saddhiṃ keḷiṃ kariṃsu. Rājā cintesi “ime maṃ parihasanti, na mama pamāṇaṃ jānanti”ti gālhaṃ nivāsetvā pattikova khaggaṃ ādāya “sarabhaṃ gaṇhissāmī”ti vegena pakkhandi. Atha naṃ disvā tīṇi yojanāni anubandhi. Sarabho araṇṇaṃ pāvīsi, rājāpi pāvīsi. Tattha sarabhamigassa gamanamagge saṭṭhihatthamatto mahāpūtipādanarakāvāto atthi, so tiṃsahatthamattaṃ udakena puṇṇo tiṇehi ca paṭicchanno. Sarabho udakagandhaṃ ghāyitvāva āvāṭabhāvaṃ ṇatvā thokaṃ osakkitvā gato. Rājā pana ujukameva gacchanto tasmim pati.

Sarabho tassa padasaddaṃ asuṇanto nivattitvā taṃ apassanto “narakāvāṭe patito bhavissatī”ti ṇatvā āgantvā olokento taṃ gambhīraudake apatiṭṭhaṃ kilamantaṃ disvā tena kataṃ aparādhaṃ hadaye akatvā sañjātakāruṇṇo “mā mayi passanteva rājā nassatu, imamahā dukkhā naṃ mocessāmī”ti āvāṭatīre ṭhito “mā bhāyi, mahārāja, mahantā dukkhā taṃ mocessāmī”ti vatvā attano piyaputtaṃ uddharitum ussāhaṃ karonto viya tassuddharanaṭṭhāya silāya yoggaṃ katvāva “vijjhissāmī”ti āgataṃ rājānaṃ saṭṭhihatthā narakā uddharitvā assāsetvā piṭṭhiṃ āropetvā araṇṇā niharitvā senāya avidūre otāretvā ovādamassa datvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā mahāsattaṃ vinā vasitum asakkonto āha “sāmi sarabhamigarāja, mayā saddhiṃ bārāṇasiṃ ehi, dvādasayojanikāya te bārāṇasiyaṃ rajjaṃ dammi, taṃ kārehi”ti. “Mahārāja, mayā tiracchānagatā, na me rajjenattho, sace te mayi sineho atthi, mayā dinnāni sīlāni rakkhanto raṭṭhavāsīnopi sīlaṃ rakkhāpehi”ti taṃ ovaditvā araṇṇameva pāvīsi.

So assupuṇṇehi nettehi tassa guṇaṃ sarantova senaṃ pāpuṇitvā senaṅgaparivuto nagaraṃ gantvā “ito paṭṭhāya sakalanagara vāsino pañca sīlāni rakkhantū”ti dhammabheriṃ carāpesi. Mahāsattena pana attano kataguṇaṃ kassaci akathetvā sāyanhe nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā alaṅkatasayane sayitvā paccūsakāle mahāsattassa guṇaṃ saritvā utṭhāya sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisīditvā pītipuṇṇena hadayena chahi gāthāhi udānesi –

134. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
135. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
136. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
137. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
138. “Dukkhūpanītopi naro sapaṇṇo, āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya;
Bahū hi phassā ahitā hitā ca, avitakkitā maccumupabbajanti.
139. “Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati;
Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā”ti.

Tattha **āsīsetheva purisoti** āsacchedakakammaṃ akatvā attano kammesu āsaṃ karotheva na ukkaṇṭheyya. **Yathā icchinti** ahañhi saṭṭhihatthā narakā utṭhānaṃ icchiṃ, somhi tatheva jāto, tato

uṭṭhitoyevāti dīpeti. **Ahitā hitā cāti** dukkhaphassā ca sukhaphassā ca, “maraṇaphassā jīvitaphassā cā”’tīpi attho, sattānañhi maraṇaphasso ahito jīvitaphasso hito, tesam avitakkito acintitopi maraṇaphasso āgacchatīti dasseti. **Acinti tampīti** mayā “āvāṭe patissāmī”’ti na cintitaṃ, “sarabham māressāmī”’ti cintitaṃ, idāni pana me cintitaṃ naṭṭham, acintitameva jātaṃ. **Bhogāti** yasaparivārā. Ete cintāmayā na honti, tasmā ñāṇavatā vīriyameva kātabbam. Vīriyavato hi acintitampi hotiyeva.

Tassevaṃ udānaṃ udānentasseva aruṇaṃ uṭṭhahi. Purohito ca pātova sukhaseyyapucchanattham āgantvā rājadvāre ṭhito tassa udānagītasaddam sutvā cintesi “rājā hiyyo migavaṃ agamāsi, tattha sarabhamigaṃ viraddho bhavissati, tato amaccehi avahasiyamāno ‘māretvā naṃ āharissāmī’”ti khattiyamānena taṃ anubandhanto saṭṭhihatthe narake patito bhavissati, dayālunā sarabharājena rañño dosaṃ acintetvā rājā uddharito bhavissati, tena maññe udānaṃ udāneti”’ti. Evaṃ brāhmaṇassa rañño paripuṇṇabyañjanaṃ udānaṃ sutvā sumajjite ādāse mukhaṃ olokentassa chāyā viya raññā ca sarabhena ca katakaraṇaṃ pākataṃ ahosi. So nakhaggena dvāraṃ ākoṭesi. Rājā “ko eso”’ti pucchi. “Ahaṃ deva purohito”’ti. Athassa dvāraṃ vivarivā “ito ehācariyā”’ti āha. So pavisitvā rājānaṃ jayāpetvā ekamantaṃ ṭhito “ahaṃ, mahārāja, tayā araññe katakaraṇaṃ jānāmi, tvaṃ ekaṃ sarabhamigaṃ anubandhanto narake patito, atha naṃ so sarabho silāya yoggaṃ katvā narakato uddhari, so tvaṃ tassa guṇaṃ anussarivā udānaṃ udānesi”’ti vatvā dve gāthā abhāsi –

140. “Sarabham giriduggasmim, yaṃ tvaṃ anusarī pure;
Alīnacittassa tuvaṃ, vikkantamanujīvasi.

141. “Yo taṃ viduggā narakā samuddhari, silāya yoggaṃ sarabho karivā;
Dukkhūpanītaṃ maccumukhā pamocayi, alīnacittaṃ ta migam vadesī”’ti.

Tattha **anusrīti** anubandhi. **Vikkantanti** uddharaṇatthāya kataparakkamaṃ. **Anujīvasīti** upajīvasi, tassānubhāvena tayā jīvitaṃ laddhanti attho. **Samuddharīti** uddhari. **Ta migam vadesīti** taṃ suvaṇṇasarabhamigaṃ idha sirisayane nisinno vaṇṇesi.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā saddhim na migavaṃ gato, sabbaṃ pavattim jānāti, kathaṃ nu kho jānāti, pucchissāmi na”’nti cintetvā navamaṃ gāthamāha –

142. “Kiṃ tvaṃ nu tattheva tadā ahosi, udāhu te koci naṃ etadakkhā;
Vivaṭacchaddo nusi sabbadassī, ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhimsarūpa”’nti.

Tattha **bhimsarūpanti** kiṃ nu te ñāṇaṃ balavajātikaṃ, tenetaṃ jānāsīti.

Brāhmaṇo “nāhaṃ sabbaññubuddho, byañjanaṃ amakkhetvā tayā kathitagāthānaṃ pana mayhaṃ attho upaṭṭhātī”’ti dīpento dasamaṃ gāthamāha –

143. “Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ, na cāpi me koci naṃ etadakkhā;
Gāthāpadānañca subhāsītānaṃ, atthaṃ tadānenti janinda dhīrā”’ti.

Tattha **subhāsītānanti** byañjanaṃ amakkhetvā suṭṭhu bhāsītānaṃ. **Atthaṃ tadānenti** yo tesam attho, taṃ ānenti upadhārentīti.

Rājā tassa tussitvā bahuṃ dhanam adāsi. Tato paṭṭhāya dānādipuññābhirato ahosi, manussāpi puññābhiratā hutvā matamatā saggameva pūrayiṃsu. Athekadivasaṃ rājā “lakkham vijjhissāmī”’ti purohitamādāya uyyānaṃ gato. Tadā sakko devarājā bahū nave deve ca devakaññāyo ca disvā “kiṃ nu kho kāraṇa”’nti āvajjento sarabhamigena narakā uddharivā rañño sīlesu patiṭṭhāpitabhāvaṃ ñatvā “rañño ānubhāvena mahājano puññāni karoti, tena devaloko paripūrati, idāni kho pana rājā lakkham vijjhitaṃ uyyānaṃ gato, taṃ vīmaṃsitvā sīhanādaṃ nadāpetvā sarabhamigassa guṇaṃ kathāpetvā

attano ca sakkabhāvaṃ jānāpetvā ākāse t̥hito dhammaṃ desetvā mettāya ceva pañcannaṃ sīlānañca guṇaṃ kathetvā āgamissāmī”ti cintetvā uyyānaṃ agamāsi. Rājāpi “lakkhaṃ vijjhissāmī”ti dhanuṃ āropetvā saraṃ sannayhi. Tasmim̄ khaṇe sakko rañño ca lakkhassa ca antare attano ānubhāvena sarabhaṃ dassesi. Rājā taṃ disvā saraṃ na muñci. Atha naṃ sakko purohitassa sarīre adhimuccitvā gāthaṃ abhāsi –

144. “Ādāya pattim̄ paraviriyaḡhātīm, cāpe saraṃ kiṃ vicikicchase tuvaṃ;
Nunno saro sarabhaṃ hantu khippaṃ, annañhi etaṃ varapañña rañño”ti.

Tattha **pattinti** vājapattehi samannāgataṃ. **Paraviriyaḡhātinti** paresaṃ vīriyaḡhātakaṃ. **Cāpe saranti** etaṃ pattasahitaṃ saraṃ cāpe ādāya sannayhitvā idāni tvaṃ kiṃ vicikicchasi. **Hantūti** tayā vissat̥tho hutvā esa saro khippaṃ imaṃ sarabhaṃ hanatu. **Annāñhi etanti** varapañña, mahārāja, sarabho nāma rañño āhāro bhakkhoti attho.

Tato rājā gāthamāha –

145. “Addhā pajānāmi ahampi etaṃ, annaṃ migo brāhmaṇa khattiyassa;
Pubbe katañca apacāyamāno, tasmā migam̄ sarabhaṃ no hanāmī”ti.

Tattha **pubbe katañcāti** brāhmaṇa, ahametaṃ ekamsena jānāmi yathā migo khattiyassa annaṃ, pubbe pana iminā mayhaṃ katagunaṃ pūjemi, tasmā taṃ na hanāmīti.

Tato sakko gāthadvayamāha –

146. “Neso migo mahārāja, asureso disampati;
Etaṃ hantvā manussinda, bhavassu amarādhipo.
147. “Sace ca rājā vicikicchase tuvaṃ, hantuṃ migam̄ sarabhaṃ sahāyakaṃ;
Saputtadāro naravīraseṭṭha, gantā tuvaṃ veteraṇim̄ yamassā”ti.

Tattha **asuresoti** asuro eso, asurajeṭṭhako sakko esoti adhippāyena vadati. **Amarādhipoti** tvaṃ etaṃ sakkaṃ māretvā sayam̄ sakko devarājā hohīti vadati. **Veteraṇim̄ yamassāti** “sace etaṃ ‘sahāyo me’ti cintetvā na māressasi, saputtadāro yamassa veteraṇinirayaṃ gato bhavissasi”ti naṃ tāsasi.

Tato rājā dve gāthā abhāsi –

148. “Kāmaṃ ahaṃ jānapadā ca sabbe, puttā ca dārā ca sahāyasaṅghā;
Gacchemu taṃ veteraṇim̄ yamassa, na tveva hañño mama pāṇado yo.
149. “Ayaṃ migo kicchagatassa mayhaṃ, ekassa kattā vīvanasmi ghore;
Taṃ tādīsaṃ pubbakiccaṃ saranto, jānaṃ mahābrahme kathaṃ haneyya”nti.

Tattha **mama pāṇado yoti** brāhmaṇa, yo mama pāṇadado yena me piyaṃ jīvitam̄ dinnam̄, narakam̄ pavisantena mayā so na tveva hañño na hanitabbo, avajjho esoti vadati. **Ekassa kattā vīvanasmi ghoreti** dāruṇe araññe pavit̥thassa sato ekassa asahāyakassa mama kattā kārako jīvitassa dāyako, svāhaṃ taṃ iminā kataṃ tādīsaṃ pubbakiccaṃ sarantoyeva taṃ guṇaṃ jānantoyeva kathaṃ haneyyaṃ.

Atha sakko purohitassa sarīrato apagantvā sakkattabhāvaṃ māpetvā ākāse t̥hatvā rañño guṇaṃ pakāsento gāthadvayamāha –

150. “Mittābhirādhi cirameva jīva, rajjaṃ imaṃ dhammaguṇe pasāsa;

Nārīgaṇehi paricāriyānto, modassu raṭṭhe tidiveva vāsavo.

151. “Akkodhano nīccapasannacitto, sabbātīthī yācayogo bhavitvā;
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, anindito saggamupehi ṭhāna”nti.

Tattha **mittābhirādhī** mitte ārādhento tosentto tesu adubbhamāno. **Sabbātīthī** sabbe dhammikasamaṇabrāhmaṇe atīthī pāhunakeyeva katvā pariharanto yācītabbayuttako hutvā. **Aninditoti** dānādīni puññāni karaṇena pamudīto devalokena abhinandito hutvā saggatṭhānaṃ upehīti.

Evam vatvā sakko “ahaṃ mahārājāṃ taṃ pariggaṇhituṃ āgato, tvaṃ attānaṃ pariggaṇhituṃ nādāsi, appamatto hohī”ti taṃ ovaditvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi sārīputto saṃkhittena bhāsītassa vitthārena atthaṃ jānātiyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahosi, purohito sārīputto, sarabhamigo pana ahameva ahosi”nti.

Sarabhamigajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ –

Amba phandana javana, nārada dūta kaliṅgā;
Akitti takkāriyaṃ ruru, sarabhaṃ dasa terase.

Terasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Pakiṇṇakanipāto

[484] 1. Sālikedārajātakavaṇṇanā

Sampannaṃ sālikedāranti idaṃ satthā jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu gihī posesī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃ te hontī”ti vatvā “mātāpitaro me, bhante”ti vutte “sādhu bhikkhu, porāṇakapaṇḍitā tiracchānā hutvā suvayoniyam nibbattitvāpi jiṇṇe mātāpitaro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaraṃ āharitvā posesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte rājagahe magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā nagarato pubbuttaradisāya sāliddiyo nāma brāhmaṇagāmo ahosi. Tassa pubbuttaradisāya magadhakhettaṃ atthi, tattha kosiyagotto nāma sāliddiyavāsī brāhmaṇo sahasakarīsamattaṃ khettaṃ gahetvā sāliṃ vapāpesi. Uṭṭhite ca pana sasse vatim thiraṃ kāretvā kassaci paṇṇāsakarīsamattaṃ, kassaci saṭṭhikarīsamattanti evaṃ pañcasatakarīsamattaṃ khettaṃ attano purisānaṃyeva ārakkhaṇatthāya datvā sesaṃ pañcasatakarīsamattaṃ khettaṃ bhatim katvā ekassa bhatakassa adāsi. So tattha kuṭim katvā rattindivaṃ vasati. Khettaṃ pana pubbuttaradisābhāge ekasmiṃ sānupabbate mahantaṃ simbalivanaṃ atthi, tattha anekāni suvasatāni vasanti. Tadā bodhisatto tasmim suvasaṅge suvaraṇṇo putto hutvā nibbatti. So vayappatto abhirūpo thāmasampanno sakaṭaṇābhipamaṇasarīro ahosi. Athassa pitā mahallakakāle “ahaṃ idāni dūraṃ gantuṃ na sakkomi, tvaṃ imaṃ gaṇaṃ pariharā”ti gaṇaṃ niyyādesi. So punadivasato paṭṭhāya mātāpitūnaṃ gocarathāya gantuṃ nādāsi, suvagaṇaṃ pariharanto himavantaṃ gantvā sayamjātasālīvane yāvadatthaṃ sāliṃ khādītva āgamanakāle mātāpitūnaṃ pahonakaṃ gocaraṃ āharitvā mātāpitaro posesi.

Athassa ekadivasam suvā ārocesuṃ “pubbe imasmim kāle magadhakhetto sāli paccati, idāni kiṃ

nu kho jāta’nti? “Tena hi jānāthā”ti dve suve pahiṇiṃsu. Te gantvā magadhakhetta otarantā tassa bhatiyā rakkhaṇapurisassa khetta otarivā sāliṃ khādītva ekam sālisīsaṃ ādāya simbalivanaṃ gantvā sālisīsaṃ mahāsattassa pādamūle ṭhapetvā “tattha evarūpo sāli”ti vadīṃsu. So punadivase suvagaṇaparivuto tattha gantvā tasmīṃ bhatakassa khetta otari. So pana puriso suve sāliṃ khādante disvā ito cito ca dhāvitvā vārentopi vāretuṃ na sakkoti. Sesā suvā yāvadatthaṃ sāliṃ khādītva tucchamukhāva gacchanti. Suvarājā pana bahūni sālisīsāni ekato katvā tehi parivuto hutvā āharitvā mātāpitūnaṃ deti. Suvā punadivasato paṭṭhāya tattheva sāliṃ khādīṃsu. Atha so puriso “sace ime aññaṃ katipāhaṃ evaṃ khādissanti, kiñci na bhavissati, brāhmaṇo sāliṃ agghāpetvā mayhaṃ iṇaṃ karissati, gantvā tassa ārocessāmī”ti sālimuṭṭhinā saddhiṃ tathārūpaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā sālidhiyagāmaṃ gantvā brāhmaṇaṃ passitvā vanditvā paṇṇākāraṃ datvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ, bho purisa, sampannaṃ sālikhetta”nti puṭṭho “āma, brāhmaṇa, sampanna”nti vatvā dve gāthā abhāsi –

1. “Sampannaṃ sālikedāraṃ, suvā bhuñjanti kosiya;
Paṭivedemi te brahme, na ne vāretumussahe.
2. “Eko ca tattha sakuṇo, yo nesam sabbasundaro;
Bhutvā sāliṃ yathākāmaṃ, tuṇḍenādāya gacchatī”ti.

Tattha **sampannanti** paripuṇṇaṃ avekallaṃ. **Sālikedāranti** sālikhettaṃ. **Sabbasundaroti** sabbehi koṭṭhāsehi sundaro rattatuṇḍo jīṇjukasannibhaakkhi rattapādo tīhi rattarājīhi parikkhittagīvo mahāmayūrapamaṇo so yāvadatthaṃ sāliṃ khādītva aññaṃ tuṇḍena gahetvā gacchatīti.

Brāhmaṇo tassa kathaṃ sutvā suvarāje sinehaṃ uppādetvā khettapālaṃ pucchi “ambho purisa, pāsaṃ oḍḍetuṃ jānāsī”ti? “Āma, jānāmī”ti. Atha naṃ gāthāya ajjhabhāsi –

3. “Oḍḍentu vālapāsāni, yathā bajjhetha so dijo;
Jīvañca naṃ gahetvāna, ānayehi mamantike”ti.

Tattha **oḍḍentūti** oḍḍayantu. **Vālapāsānīti** assavālādirajjumayapāsāni. **Jīvañca nanti** jīvantaṃ eva naṃ. **Ānayehīti** ānehi.

Taṃ sutvā khettapālo sāliṃ agghāpetvā iṇassa akatabhāvena tuṭṭho gantvā assavāle vaṭṭetvā “ajja imasmīṃ ṭhāne otarissatī”ti suvaraṇṇo otaraṇaṭṭhānaṃ sallakkhetvā punadivase pātova cāṭipamaṇaṃ paṇjaraṃ katvā pāsāna oḍḍetvā suvānaṃ āgamaṇaṃ olokeno kuṭiyāṃ nisīdi. Suvarājāpi suvagaṇaparivuto āgantvā aloluppacārātāya hiyyo khāditaṭṭhāne oḍḍitapāse pādaṃ pavesantova otari. So attano baddhabhāvaṃ ṇatvā cintesi “sacāhaṃ idāneva baddharavaṃ ravissāmi, ṇātakāme bhayatajjitā gocaraṃ aggahetvāva palāyissanti, yāva etesaṃ gocaraggahaṇaṃ, tāva adhiṃvāsessāmī”ti. So tesam suhitabhāvaṃ ṇatvā maraṇabhayatajjito hutvā tikkhattuṃ baddharavaṃ ravi. Atha sabbe te suvā palāyīṃsu. Suvarājā “ettakesu me ṇātakesu nivattitvā olokeno ekopi natthi, kiṃ nu kho mayā pāpaṃ kata”nti vilapanto gāthamāha –

4. “Ete bhutvā pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā;
Eko baddhosmi pāsena, kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayā”ti.

Khettapālo suvarājassa baddharavaṃ suvānañca ākāse pakkhandanasaddaṃ sutvā “kiṃ nu kho”ti kuṭiyā oruyha pāsāṭṭhānaṃ gantvā suvarājānaṃ disvā “yasseva me pāso oḍḍito, sveva baddho”ti tuṭṭhamānaso suvarājānaṃ pāsato mocetvā dve pāde ekato bandhitvā daḷhaṃ ādāya sālidhiyagāmaṃ gantvā suvarājāṃ brāhmaṇassa adāsī. Brāhmaṇo balavasinehena mahāsattaṃ ubhohi hatthehi daḷhaṃ gahetvā anke nisīdāpetvā tena saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi –

5. “Udaraṃ nūna aññesaṃ, suva accodaraṃ tava;

Bhuvā sāliṃ yathākāmaṃ, tuṇḍenādāya gacchasi.

6. “Koṭṭhaṃ nu tattha pūresi, suva veraṃ nu te mayā;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kuhiṃ sāliṃ nidāhasī”ti.

Tattha **udaraṃ nūnāti** aññesaṃ udaraṃ udameva maññe, tava udaraṃ pana atiudaraṃ. **Tatthāti** tasmīṃ simbalivane. **Pūresīti** vassārattatthāya pūresi. **Nidāhasīti** nidhānaṃ katvā ṭhapesi, “nidhīyasī”tipi pāṭho.

Taṃ sutvā suvarājā madhurāya manussabhāsāya sattamaṃ gāthamāha –

7. “Na me veraṃ tayā saddhiṃ, koṭṭho mayhaṃ na vijjati;
Iṇaṃ muñcāmiṇaṃ dammi, sampatto koṭasimbalīṃ;
Nidhimpī tattha nidahāmi, evaṃ jānāhi kosiya”ti.

Tattha **iṇaṃ muñcāmiṇaṃ dammīti** tava sāliṃ haritvā iṇaṃ muñcāmi ceva dammi cāti vadati. **Nidhimpīti** ekaṃ tattha simbalivane anugāmikanidhimpī nidahāmi.

Atha naṃ brāhmaṇo pucchi –

8. “Kīdisaṃ te iṇadānaṃ, iṇamokkho ca kīdiso;
Nidhinidhānamakkhāhi, atha pāsā pamokkhasī”ti.

Tattha **iṇadānanti** iṇassa dānaṃ. **Nidhinidhānanti** nidhino nidhānaṃ.

Evaṃ brāhmaṇena puṭṭho suvarājā tassa byākaronto catasso gāthā abhāsi –

9. “Ajātapakkhā taruṇā, puttakā mayha kosiya;
Te maṃ bhatā bharissanti, tasmā tesāṃ iṇaṃ dade.
10. “Mātā pitā ca me vuddhā, jiṇṇakā gatayobbanā;
Tesaṃ tuṇḍena hātūna, muñce pubbakataṃ iṇaṃ.
11. “Aññepi tattha sakuṇā, khīṇapakkhā sudubbālā;
Tesaṃ puññatthiko dammi, taṃ nidhiṃ āhu paṇḍitā.
12. “Īdisaṃ me iṇadānaṃ, iṇamokkho ca īdiso;
Nidhinidhānamakkhāmi, evaṃ jānāhi kosiya”ti.

Tattha **hātūnāti** haritvā. **Taṃ nidhinti** taṃ puññakammaṃ paṇḍitā anugāmikanidhiṃ nāma kathenti. **Nidhinidhānanti** nidhino nidhānaṃ, “nidhānanidhi”ntipi pāṭho, ayamevattho.

Brāhmaṇo mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā pasannacitto dve gāthā abhāsi.

13. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko;
Ekaccesu manussesu, ayaṃ dhammo na vijjati.
14. “Bhuñja sāliṃ yathākāmaṃ, saha sabbehi ñātibhi;
Punāpi suva passemu, piyaṃ me tava dassana”nti.

Tattha **bhuñja sālinti** ito paṭṭhāya nibbhayo hutvā bhuñjāti karīsasahassampi tasseva niyyādentō

evamāha. **Passemūti** attano ruciyā āgatam aññesupi divasesu tam passeyyāmāti.

Evam brāhmaṇo mahāsattam yācitvā piyaputtam viya muducittena olokeno pādato bandhanam mocetvā satapākatelena pāde makkhetvā bhaddapīthe nisīdāpetvā kañcanataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharodakam pāyesi. Athassa suvarājā “appamatto hohi, brāhmaṇā”ti vatvā ovādam dento āha –

15. “Bhuttañca pītañca tavassamamhi, ratī ca no kosiya te sakāse;
Nikkhittadaṇḍesu dadāhi dānam, jiṇṇe ca mātāpitaro bharassū”ti.

Tattha **tavassamamhīti** tava nivesane. **Ratīti** abhirati.

Tam sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso udānam udānento gāthamāha –

16. “Lakkhī vata me udapādi ajja, yo addasāsīm pavaram dijānam;
Suvassa sutvāna subhāsītāni, kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **lakkhīti** sirīpi puññampi paññāpi.

Mahāsatto brāhmaṇena attano dinnam karīsasahassamattam paṭikkhipitvā aṭṭhakarīsameva gaṇhi. Brāhmaṇo thambhe nikhanitvā tassa khetam niyyādetvā gandhamālādīhi pūjetvā khamāpetvā “gaccha sāmī, assumukhe rodamāne mātāpitaro assāsehī”ti vatvā tam uyyojesi. So tuṭṭhamānaso sālīsīsam ādāya gantvā mātāpitūnam purato nikkhipitvā “ammatātā, uṭṭhethā”ti āha. Te assumukhā rodamānā uṭṭhahimṣu, tāvadeva suvagaṇā sannipatitvā “katham muttosi, devā”ti pucchimṣu. So tesam sabbam vitthārato kathesi. Kosiyopi suvaraṇṇo ovādam sutvā tato paṭṭhāya dhammikasamaṇabrāhmaṇānam mahādānam paṭṭhapesi. Tamattham pakāsento satthā osānagāthamāha –

17. “So kosiyo attamano udaggo, annañca pānañcabhisankharitvā;
Annena pānena pasannacitto, santappayi samaṇabrāhmaṇe cā”ti.

Tattha **santappayīti** gahitagahitāni bhājanāni pūrento santappesīti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evam bhikkhu mātāpitūnam posanam nāma paṇḍitānam vaṃso”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā suvagaṇā buddhāparisā ahesum, mātāpitaro mahārājakulāni, khetpālo channo, brāhmaṇo ānando, suvarājā pana ahameva ahosinti.

Sālikedārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[485] 2. Candakinnarījātakavaṇṇanā

Upaniyatidam maññeti idam satthā kapilavatthupuram upanissāya nigrodhārāme viharanto rājanivesane rāhulamātaram ārabha kathesi. Idam pana jātakam dūrenidānato paṭṭhāya kathetabbam. Sā panesā nidānakathā yāva laṭṭhivane uruvelakassapasāhanādā **apaṇṇakajātake** kathitā, tato param yāva kapilavatthugamanā **vessantarajātake** āvi bhavissati. Satthā pana pitu nivesane nisīditvā antarabhassamaye **mahādhammapārajātakam** (jā. 1.10.92 ādayo) kathetvā katabhattakicco “rāhulamātu nivesane nisīditvā tassā guṇam vaṇṇento **candakinnarījātakam** (jā. 1.14.18 ādayo) kathessāmī”ti rājanam pattam gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhim rāhulamātu nivesanattānam pāyāsi. Tadā tassā sammukhā cattālīsasahassanāṭakittthiyo vasanti tāsū khattiyakaññānyeva navutiadhikasahassam. Sā tathāgatassa āgamanam ṇatvā “sabbā kāsāvāneva nivāsenti”ti tāsam ārocāpesi. Tā tathā kariṃsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisīdi. Atha tā sabbāpi ekappahārenea viraviṃsu, mahāparidevasaddo ahosi. Rāhulamātāpi paridevitvā sokam vinodetvā satthāram vanditvā rājagatena bahumānena sagāravena nisīdi. Rājā tassā guṇakatham ārabhi, “bhante, mama suṇhā

‘tumhehi kāsāvāni nivatthānī’ ti sutvā kāsāvāneva nivāsesi, ‘mālādīni pariccattānī’ ti sutvā mālādīni pariccaji, ‘bhūmiyaṃ sayatī’ ti sutvā bhūmisayanāva jātā, tumhākaṃ pabbajitakāle vidhavā hutvā aññehi rājūhi pesitaṃ paṇṇākāraṃ na gaṇhi, evaṃ tumhesu asaṃhīracittā esā’ ti nānappakārehi tassa guṇakathaṃ kathesi. Satthā “anacchariyaṃ, mahārāja, yaṃ esā idāni mama pacchime attabhāve mayi sasinehā asaṃhīracittā anaññaneyyā bhaveyya. Esā tiracchānayoniyāṃ nibbattāpi mayi asaṃhīracittā anaññaneyyā ahoṣī’ ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente mahāsatto himavantapadese kinnarayoniyāṃ nibbatti, candā nāmassa bhariyā. Te ubhopi candanāmake rajatapabbate vaṣiṃsu. Tadā bārāṇasirājā amaccānaṃ rajjaṃ niyyādetvā dve kāsāyāni nivāsetvā sannaddhapañcāvudho ekakova himavantaṃ pāvīsi. So migamaṃsaṃ khādanto ekaṃ khuddakanadiṃ anusañcaranto uddhaṃ abhiruhi. Candapabbatavāsino kinnarā vassārattasamaye anotaritvā pabbateyeva vasanti, nidāghasamaye otaranti. Tadā ca so candakinnaro attano bhariyāya saddhiṃ otaritvā tesu tesu ṭhānesu gandhe vilimpanto pupphareṇuṃ khādanto pupphapaṭe nivāseto pārupanto latādolāhi kīlanto madhurassarena gāyanto taṃ khuddakanadiṃ patvā ekasmiṃ nivattanaṭṭhāne otaritvā udake pupphāni vikiritvā udakakīlaṃ kīlītvā pupphapaṭe nivāsetvā pārupitvā rajatapaṭṭavaṇṇāya vālukāya pupphāsaṇaṃ paññapetvā ekaṃ veḷu daṇḍakaṃ gahetvā sayane nisīdi. Tato candakinnaro veḷuṃ vādentō madhurasaddena gāyi. Candakinnarī muduhatthe nāmetvā tassa avidūre ṭhitā nacci ceva gāyi ca. So rājā tesāṃ saddaṃ sutvā padasaddaṃ asāvento saṅkhaṃ gantvā paṭicchane ṭhatvā te kinnare disvā kinnariyā paṭibaddhacitto hutvā “taṃ kinnaraṃ vijjhītvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā imāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappessāmi’ ti ṭhatvā candakinnaraṃ vijjhi. So vedanāppatto paridevamāno catasso gāthā abhāsi –

18. “Upanīyatidaṃ maññe, cande lohitaṃ maddane;
Ajja jahāmi jīvitaṃ, pāṇā me cande nirujjhanti.
19. “Osīdi me dukkhaṃ hadayaṃ, me ḍayhate nitammāmi;
Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi.
20. “Tiṇamiva vanamiva milāyāmi, nadī aparipuṇṇāva sussāmi;
Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi.
21. “Vassamiva sare pāde, imāni assūni vattare mayhaṃ;
Tava candiyā socantiyā, na naṃ aññehi sokehi’ ti.

Tattha **upanīyatīti** santativicchedaṃ upanīyati. **Idanti** jīvitaṃ. **Pāṇā meti** bhadde, cande mama jīvitapāṇā nirujjhanti. **Osīdi meti** jīvitaṃ me osīdati. **Nitammāmīti** atikilamāmi. **Tava candiyāti** idaṃ mama dukkhaṃ, na naṃ aññehi sokehi, atha kho tava candiyā socantiyā sokahetu yasmā tvaṃ mama viyogena socissasi, tasmāti attho. **Tiṇamiva vanamiva milāyāmīti** tattapāsāṇe khittatiṇamiva mūlachinnavanamiva milāyāmīti vadati. **Sare pādeti** yathā nāma pabbatapāde patitavassaṃ saritvā acchinnadhāraṃ vattati.

Mahāsatto imāhi catūhi gāthāhi paridevitvā pupphasayane nipannova satim viṣajjetvā parivatti. Rājā patiṭṭhitova. Itarā mahāsatte paridevante attano ratiyā mattā hutvā tassa viddhabhāvaṃ na jānāti, viṣaṇṇaṃ pana naṃ parivattitvā nipannaṃ disvā “kiṃ nu kho me piyasāmikassa dukkha’ nti upadhārentī pahāramukhato paggharantaṃ lohitaṃ disvā piyasāmike uppannaṃ balavasokaṃ sandhāretuṃ asakkontī mahāsaddena paridevi. Rājā “kinnaro mato bhavissatī’ ti nikkhamitvā attānaṃ dassesi. Candā taṃ disvā “iminā me corena piyasāmiko viddho bhavissatī’ ti kampamānā palāyitvā pabbatamatthake ṭhatvā rājānaṃ paribhāsantī pañca gāthā abhāsi –

22. “Pāpo khosi rājaputta, yo me icchitaṃ patim varākiyā;
Vijjhasi vanamūlasmiṃ, soyaṃ viddho chamā seti.

23. “Imaṃ mayhaṃ hadayasokaṃ, paṭimuñcatu rājaputta tava mātā;
Yo mayhaṃ hadayasoko, kimpurisaṃ avekkhamānāya.
24. “Imaṃ mayhaṃ hadayasokaṃ, paṭimuñcatu rājaputta tava jāyā;
Yo mayhaṃ hadayasoko, kimpurisaṃ avekkhamānāya.
25. “Mā ca puttaṃ mā ca paṭiṃ, addakkhi rājaputta tava mātā;
Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hi.
26. “Mā ca puttaṃ mā ca paṭiṃ, addakkhi rājaputta tava jāyā;
Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hī” ti.

Tattha **varākiyā**ti kapaṇāya. **Paṭimuñcatū**ti paṭilabhatu phusatu pāpuṇātu. **Mayha kāmā hī**ti mayhaṃ kāmēna.

Rājā naṃ pañcahi gāthāhi paribhāsivā pabbatamatthake ṭhitamyeva assāsento gāthamāha –

27. “Mā tvaṃ cande rodi mā sopi, vanatimiramattakkhi;
Mama tvaṃ hehisi bhariyā, rājakule pūjitā nārībhī” ti.

Tattha **candeti** mahāsattassa paridevanakāle nāmassa sutattā evamāha. **Vanatimiramattakkhī**ti vanatimirapupphasamānaakkhi. **Pūjitā nārībhī**ti soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhikā aggamaheṣī hessasi.

Candā tassa vacanaṃ sutvā “tvaṃ kiṃ maṃ vadesī” ti sīhanādaṃ nadantī anantaragāthamāha –

28. “Api nūnaṃ marissaṃ, nāhaṃ rājaputta tava hessaṃ;
Yo kimpurisaṃ avadhi, adūsakaṃ mayha kāmā hī” ti.

Tattha **api nūnahanti** api ekaṃseneva ahaṃ marissaṃ.

So tassā vacanaṃ sutvā nicchandarāgo hutvā itaraṃ gāthamāha –

29. “Api bhīruke api jīvitukāmike, kimpurisi gaccha himavantam;
Tālīsatagarabhojanā, aññe taṃ migā ramissantī” ti.

Tattha **api bhīruketi** bhīrujātike. **Tālīsatagarabhojanā**ti tvaṃ tālīsapattatagarapattabhojanā migī, tasmā aññe taṃ migā ramissantī, na tvaṃ rājakulārahā, gacchāti naṃ avaca, vatvā ca pana nirapekkho hutvā pakkāmi.

Sā tassa gatabhāvaṃ ñatvā oruyha mahāsattaṃ āliṅgitvā pabbatamatthakaṃ āropetvā pabbatatale nipajjāpetvā sīsamassa attano ūrūsu katvā balavaparidevaṃ paridevamānā dvādasa gāthā abhāsi –

30. “Te pabbatā tā ca kandarā, tā ca giriguhāyo tattheva tiṭṭhanti;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
31. “Te paṇṇasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigeḥi anuciṇṇā;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
32. “Te pupphasanthatā ramaṇīyā, vāḷamigeḥi anuciṇṇā;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.

33. “Acchā savanti girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
34. “Nīlāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
35. “Pītāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
36. “Tambāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
37. “Tuṅgāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
38. “Setāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
39. “Citrāni himavato pabbatassa, kūṭāni dassanīyāni;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
40. “Yakkhagaṇasevite gandhamādane, osadhebbhi sañchanne;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassaṃ.
41. “Kimpurisasevite gandhamādane, osadhebbhi sañchanne;
Tattheva taṃ apassantī, kimpurisa kathaṃ ahaṃ kassa”nti.

Tattha **te pabbatā**ti yesu mayaṃ ekatova abhiramimha, ime te pabbatā tā ca kandarā tā ca giriguhāyo tattheva ʒhitā. Tesu ahaṃ idāni **taṃ apassantī kathaṃ kassaṃ**, kiṃ karissāmi, tesu pupphaphalapallavādisobhaṃ taṃ apassantī kathaṃ adhvāsetuṃ sakkhissāmi paridevati. **Paṇṇasanthatā**ti tālīsapattādigandhapaṇṇasantharā. **Acchā**ti vipassannodakā. **Nīlānī**ti nīlamaṇimayāni. **Pītānī**ti sovaṇṇamayāni. **Tambānī**ti manosilamayāni. **Tuṅgānī**ti uccāni tikhiṇṇagāni. **Setānī**ti rajatamayāni. **Citrānī**ti sattaratanamissakāni. **Yakkhagaṇasevite**ti bhummadevatāhi sevite.

Iti sā dvādasahi gāthāhi paridevītvā mahāsattassa ure hatthaṃ ʒhapetvā santāpabhāvaṃ ʒatvā “cando jīvatīyeva, devujjhānakammaṃ katvā jīvitamassa dassāmī”ti cintetvā “kiṃ nu kho lokapālā nāma natthi, udāhu vippavutthā, adu matā, te me piyasāmikaṃ na rakkhantī”ti devujjhānakammaṃ akāsi. Tassā sokavegena sakkassa āsanaṃ uṇhaṃ ahoṣi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ʒatvā brāhmaṇavaṇṇena vegeneva āgantvā kuṇḍikato udakaṃ gahetvā mahāsattaṃ āsiñci. Tāvadeva viṣaṃ antaradhāyi, vaṇo ruhi, imasmīṃ ʒhāne viddhotipi na paññāyi. Mahāsatto sukhito uṭṭhāsi. Candā piyasāmikaṃ arogaṃ dīsvā somanassappattā sakkassa pāde vandantī anantaragāthamāha –

42. “Vande te ayirabrahme, yo me icchitaṃ patīṃ varākiyā;
Amatena abhiñci, samāgatāsmi piyatamē”ti.

Tattha **amatenā**ti udakaṃ “amata”nti maññamānā evamāha. **Piyatamēnā**ti piyatarena, ayameva vā pāṭho.

Sakko tesam ovādamadāsi “ito paṭṭhāya candapabbatato oruyha manussapathaṃ mā gamittha, idheva vasathā”ti. Evañca pana vatvā te ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Candāpi “kiṃ no sāmī iminā paripanthaṭṭhānena, ehi candapabbatameva gacchāmā”ti vatvā osānagāthamāha –

43. “Vicarāma dāni girivananadiyo, kusumābhikiṇṇasotāyo;
Nānādumavasanāyo, piyaṃvadā aññaṃaññaṃassā”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na idāneva, pubbepesā mayi asaṃhīracittā anaññaṇeṃyā evā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā devadatto ahosi, sakko anuruddho, candā rāhulamātā, candakinnaro pana ahameva ahosi”nti.

Candakinnarijātakavaṇṇanā dutiyā.

[486] 3. Mahāukkusajātakavaṇṇanā

Ukkā cilācā bandhantīti idaṃ satthā jetavane viharanto mittabandhakaupāsakaṃ ārabhha kathesi. So kira sāvattiyāṃ pariṇiṇṇassa kulassa putto sahāyaṃ pesetvā aññataraṃ kuladhītaraṃ vārāpetvā “atthi panassa uppannakiccaṃ nittharaṇasamattho mitto vā sahāyo vā”ti vutte “natthi”ti vatvā “tena hi mitte tāva bandhatū”ti vutte tasmim ovāde thatvā paṭhamam tāva catūhi dovārikehi saddhim mettim akāsi, athānupubbena nagaraguttikagaṇakamahāmattdīhi saddhim mettim katvā senāpatināpi uparājenāpi saddhim mettim akāsi. Tehi pana saddhim ekato hutvā raññā saddhim mettim akāsi. Tato asītiyā mahātherehi saddhim ānandattherenapi saddhim ekato hutvā tathāgatena saddhim mettim akāsi. Atha naṃ satthā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāpesi, rājāpissa issariyamadāsi. So mittabandhakoyevāti pākaṭo jāto. Athassa rājā mahantaṃ gehaṃ datvā āvāhamaṅgalaṃ kāresi. Rājānaṃ ādim katvā mahājano paṇṇākāre paṇṇi. Athassa bhariyā raññā pahitaṃ paṇṇākāraṃ uparājassa, uparājena pahitaṃ paṇṇākāraṃ senāpatissāti etena upāyena sakalanagaravāsino ābandhitvā gaṇhi. Sattame divase mahāsakkāraṃ katvā dasabalaṃ nimantetvā pañcasatassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā bhattakiccāvasāne satthārā kathitaṃ anumodanaṃ sutvā ubhopi jayampatikā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, mittabandhakaupāsako attano bhariyaṃ nissāya tassā vacanaṃ katvā sabbehi mettim katvā rañño santikā mahantaṃ sakkāraṃ labhi, tathāgatena pana saddhim mettim katvā ubhopi jayampatikā sotāpattiphale paṭiṭṭhitā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva so etaṃ mātugāmaṃ nissāya mahantaṃ yasaṃ sampatto, pubbe tiracchāyoniyaṃ nibbattopi panesa etissā vacanena bahūhi saddhim mettim katvā puttasokato muttoyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente ekacce paccantavāsino yattha yattha bahuṃ maṃsaṃ labhanti, tattha tattha gāmaṃ nivāsetvā araṇṇe caritvā migādayo māretvā maṃsaṃ āharitvā puttadāre posenti. Tesam gāmato avidūre mahājātassaro atthi. Tassa dakkhiṇapasse eko senasakuṇo, pacchimapasse ekā senasakuṇī, uttarapasse sīho migarājā, pācīnapasse ukkusasakuṇarājā vasati. Jātassaramajjhe pana unnataṭṭhāne kacchapo vasati. Tadā seno senim “bhariyā me hohī”ti vadati. Atha naṃ sā āha – “atthi pana te koci mitto”ti? “Natthi bhadde”ti. Amhākaṃ uppannaṃ bhayaṃ vā dukkhaṃ vā haraṇasamatthaṃ mittaṃ vā sahāyaṃ vā laddhuṃ vaṭṭati, mitte tāva gaṇhāhīti. “Kehi saddhim mettim karomi bhadde”ti? Pācīnapasse vasantena ukkusarājena, uttarapasse sīhena, jātassaramajjhe kacchapena saddhim mettim karohīti. So tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā tathā akāsi. Tadā te ubhopi saṃvāsaṃ kappetvā tasmimyeva sare ekasmim dīpake kadambarukkho atthi samantā udakena parikkhitto, tasmim kulāvakaṃ katvā paṭivasimsu.

Tesam aparabhāge dve sakuṇapotakā jāyimsu. Tesam pakkhesu asaṅjātesuyeva ekadivasaṃ te jānapadā divasaṃ araṇṇe caritvā kiñci alabhivā “na sakkā tucchahatthena gharaṃ gantuṃ, macche vā kacchape vā gaṇhissāmā”ti saraṃ otarivā taṃ dīpakaṃ gantvā tassa kadambassa mūle nipajjitvā makasādīhi khajjamānā tesam palāpanatthāya araṇim manthetvā aggim nibbattetvā dhūmaṃ karimsu. Dhūmo uggantvā sakuṇe pahari, sakuṇapotakā viravimsu. Jānapadā taṃ sutvā “ambho, sakuṇapotakānaṃ sūyati saddo, utthetha ukkā bandhatha, chātā sayituṃ na sakkoma, sakuṇamaṃsaṃ

khāditvāva sayissāmā”ti vatvā aggim jāletvā ukkā bandhimsu. Sakuṇikā tesam saddam sutvā “ime amhākaṃ potake khāditukāmā, mayaṃ evarūpassa bhayassa haraṇatthāya mitte gaṇhimha, sāmikaṃ ukkusarājassa santikaṃ pesessāmī”ti cintetvā “gaccha, sāmi, puttānaṃ no uppanabhayaṃ ukkusarājassa ārocehi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha –

44. “Ukkā cilācā bandhanti dīpe, pajā mamaṃ khādituṃ patthayanti;
Mittam saḥāyaṇca vadehi senaka, ācikkha ñātibyasaṇaṃ dijāna”nti.

Tattha **cilācā**ti jānapadā. **Dīpeti** dīpakamhi. **Pajā mamanti** mama puttake. **Senakā**ti senakasakuṇaṃ nāmenālapati. **Ñātibyasaṇanti** puttānaṃ byasaṇaṃ. **Dijānanti** amhākaṃ ñātīnaṃ dijānaṃ idaṃ byasaṇaṃ ukkusarājassa santikaṃ gantvā ācikkhāhīti vadati.

So vegena tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vassitvā attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā katokāso upasaṅkamtivā vanditvā “kiṃkāraṇā āgatosī”ti puṭṭho āgatakāraṇaṃ dassento dutiyaṃ gāthamāha –

45. “Dijo dijānaṃ pavarosi pakkhima, ukkusarāja saraṇaṃ taṃ upema;
Pajā mamaṃ khādituṃ patthayanti, luddā cilācā bhava me sukhāyā”ti.

Tattha **dijoti** tvam dijo ceva dijānaṃ pavaro ca.

Ukkusarājā “senaka mā bhāyī”ti taṃ assāsetvā tatiyaṃ gāthamāha –

46. “Mittam saḥāyaṇca karonti paṇḍitā, kāle akāle sukhamesamānā;
Karomi te senaka etamatthaṃ, ariyo hi ariyassa karoti kicca”nti.

Tattha **kāle akāleti** divā ca rattiṇca. **Ariyoti** idha ācāraariyo adhippeto. **Ācārasampanno** hi ācārasampanna kiccaṃ karoteva, kimettha karaṇīyanti vadati.

Atha naṃ pucchi “kiṃ, samma, rukkhaṃ abhiruḷhā cilācā”ti? Na tāva abhiruḷhā, ukkāyeva bandhantīti. Tena hi tvam sīghaṃ gantvā mama saḥāyikaṃ assāsetvā mamāgamanabhāvaṃ ācikkhāhīti. So tathā akāsi. Ukkusarājāpi gantvā kadambassa avidūre cilācānaṃ abhiruḷhanaṃ olokento ekasmiṃ rukkhaḡge nisīditvā ekassa cilācassa abhiruḷhanakāle tasmim kulāvakassa avidūraṃ abhiruḷhe sare nimujjitvā pakkhehi ca mukhena ca udakaṃ āharitvā ukkāya upari āsiṇci, sā nibbāyi. Cilācā “imaṇca senakasakuṇapotake cassa khādissāmī”ti otaritvā puna ukkaṃ jālāpetvā abhiruḷhimsu. Puna so ukkaṃ vijjhāpesi. Etenupāyena baddhaṃ baddhaṃ vijjhāpentassevassa aḍḍharatto jāto. So ativiya kilami, heṭṭhāudare kilomakaṃ tanutaṃ gataṃ, akkhīni rattāni jātāni. Taṃ disvā sakuṇī sāmikaṃ āha – “sāmi, ativiya kilanto ukkusarājā, etassa thokaṃ vissamanatthāya gantvā kacchaparājassa kathehi”ti. So tassā vacanaṃ sutvā ukkusaṃ upasaṅkamtivā gāthāya ajjhabhāsi –

47. “Yaṃ hoti kiccaṃ anukampakena, ariyassa ariyena kataṃ tayīdam;
Attānurakkhī bhava mā aḍayhi, lacchāma putte tayi jīvamāne”ti.

Tattha **tayīdanti** tayā idaṃ, ayameva vā pāṭho.

So tassa vacanaṃ sutvā sīhanādaṃ nadanto pañcamaṃ gāthamāha –

48. “Taveva rakkhāvaraṇaṃ karonto, sarīrabhedāpi na santasāmi;
Karonti heke sakhinaṃ sakhāro, paṇaṃ cajantā satamesa dhammo”ti.

Chaṭṭhaṃ pana satthā abhisambuddho hutvā tassa guṇaṃ vaṇṇento āha –

49. “Sudukkaraṃ kammamakāsi, aṇḍajāyaṃ vihaṅgamo;
Atthāya kuraro putte, aḍḍharatte anāgate”ti.

Tattha **kuraroti** ukkusarājā. **Putteti** senakassa putte rakkhanto tesam atthāya **aḍḍharatte anāgate** yāva diyaḍḍhayāmā vāyāmaṃ karonto dukkaraṃ akāsi.

Senopi ukkusaṃ “thokaṃ vissamāhi, sammā”ti vatvā kacchapassa santikaṃ gantvā taṃ uṭṭhāpetvā “kiṃ, samma, āgatosī”ti vutto “evarūpaṃ nāma bhayaṃ uppannaṃ, ukkusarājā paṭhamayāmato paṭṭhāya vāyamanto kilamī, tenamhi tava santikaṃ āgato”ti vatvā sattamaṃ gāthamāha –

50. “Cutāpi heke khalitā sakammunā, mittānukampāya patiṭṭhahanti;
Puttā mamaṭṭā gatimāgatosmi, atthaṃ caretho mama vāricarā”ti.

Tassattho – sāmī, ekacce hi yasato vā dhanato vā cutāpi sakammunā khalitāpi mittānaṃ anukampāya patiṭṭhahanti, mama ca puttā aṭṭā āturā, tenāhaṃ taṃ gatiṃ paṭisaraṇaṃ katvā āgatosmi, puttānaṃ jīvitadānaṃ dadanto atthaṃ me carāhi vāricarāti.

Taṃ sutvā kacchapo itaraṃ gāthamāha –

51. “Dhanena dhaññaena ca attanā ca, mittam saḥāyañca karonti paṇḍitā;
Karomi te senaka etamatthaṃ, ariyo hi ariyassa karoti kicca”nti.

Athassa putto avidūre nipanno pitu vacanaṃ sutvā “mā me pitā kilamatu, ahaṃ pitu kiccaṃ karissāmi”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha –

52. “Appossukko tāta tvaṃ nisīda, putto pitu carati atthacariyaṃ;
Ahaṃ carissāmi tavetamatthaṃ, senassa putte paritāyamāno”ti.

Atha naṃ pitā gāthāya ajjhabhāsi –

53. “Addhā hi tāta satamesa dhammo, putto pitu yaṃ care atthacariyaṃ;
Appeva maṃ disvāna pavaḍḍhakāyaṃ, senassa puttā na viheṭṭhayeyyu”nti.

Tattha **satamesa dhammoti** paṇḍitānaṃ esa dhammo. **Puttāti** senassa putte cilācā na heṭṭhayeyyunti.

Evaṃ vatvā mahākacchapo “samma, mā bhāyi, tvaṃ purato gaccha, idānāhaṃ āgamissāmi”ti taṃ uyyojetvā udake patitvā kalalañca sevālañca saṃkaḍḍhitvā ādāya dīpakam gantvā aggim vijjhāpetvā nipajji. Cilācā “kiṃ no senapotakehi, imaṃ kālakacchapaṃ parivattetvā māressāma, ayaṃ no sabbesaṃ pahossatī”ti valliyo uddharitvā jiyā gahetvā nivatthapilotikāpi mocetvā tesu tesu ṭhānesu bandhitvā kacchapaṃ parivattetuṃ na sakkonti. Kacchapo te ākaḍḍhanto gantvā gambhīraṭṭhāne udake pati. Tepi kacchapaṭobhena saddhiṃyeva patitvā udakapuṇṇāya kucchiyā kilantā nikkhamitvā “bho ekena no ukkusena yāva aḍḍharattā ukkā vijjhāpitā, idāni iminā kacchapena udake pātetvā udakaṃ pāyetvā mahodarā katamha, puna aggim karitvā aruṇe uggatepi ime senakapotake khādissāmā”ti aggim kātuṃ ārabhiṃsu. Sakuṇī tesam kathaṃ sutvā “sāmī, ime yāya kāyaci velāya amhākaṃ puttake khādītva gamissantī, saḥāyassa no sīhassa santikaṃ gacchāhī”ti āha. So taṅkhaṇaṇṇeva sīhassa santikaṃ gantvā “kiṃ avelāya āgatosī”ti vutte ādito paṭṭhāya taṃ pavattiṃ ārocetvā ekādasamaṃ gāthamāha –

54. “Pasū manussā migavīrasettṭha, bhayaṭṭitā settṭhamupabbajanti;
Puttā mamaṭṭā gatimāgatosmi, tvaṃ nosi rājā bhava me sukhāyā”ti.

Tattha **pasūti** sabbatiracchāne āha. Idaṃ vuttaṃ hoti – “sāmi, migesu vīriyena seṭṭha, sabbalokasmiñhi sabbe tiracchānāpi manussāpi bhayaṭṭitā hutvā seṭṭhaṃ upagacchanti, mama ca puttā aṭṭā āturā. Tasmāhaṃ taṃ gatim katvā āgatomi, tvaṃ amhākaṃ rājā sukhāya me bhavāhi”ti.

Taṃ sutvā sīho gāthamāha –

55. “Karomi te senaka etamatthaṃ, āyāmi te taṃ disataṃ vadhāya;
Kathañhi viññū pahu sampajāno, na vāyame attajanassa guttiyā”ti.

Tattha **taṃ disatanti** taṃ disasamūhaṃ, taṃ tava paccatthikagaṇanti attho. **Pahūti** amitte hantaṃ samattho. **Sampajānoti** mittassa bhayupattim jānanto. **Attajanassāti** attasamassa aṅgasamānassa janassa, mittassāti attho.

Evañca pana vatvā “gaccha tvaṃ putte samassāsehi”ti taṃ uyyojetvā mañivaṇṇaṃ udakaṃ maddamāno pāyāsi. Cilācā taṃ āgacchantaṃ disvā “kurarena tāva amhākaṃ ukkā vijjhāpitā, tathā kacchapena amhe nivatthapilotikānampi assāmikā katā, idāni pana naṭṭhamhā, sīho no jīvitaṅkhamameva pāpessati”ti maraṇabhayaṭṭitā yena vā tena vā palāyimsu. Sīho āgantvā rukkhamaṇe na kiñci addasa. Atha naṃ kuraro ca kacchapo ca seno ca upasaṅkamitvā vandimsu. So tesam mittānisamsaṃ kathetvā “ito paṭṭhāya mittadhammaṃ abhinditvā appamattā hothā”ti ovaditvā pakkāmi, tepi sakaṭṭhānāni gatā. Senasakuṇi attano putte oloketvā “mitte nissāya amhehi dāraṅkā laddhā”ti sukhanisinnasamaye senena saddhim sallapaṇṭi mittadhammaṃ pakāsamānā cha gāthā abhāsi –

56. “Mittañca kayirātha suhadayañca, ayirañca kayirātha sukhāgamāya;
Nivatthakocova sarebhihantvā, modāma puttehi samaṅgibhūtā.
57. “Sakamittassa kammena, sahāyassāpalāyino;
Kūjantamupakūjanti, lomasā hadayaṅgamaṃ.
58. “Mittaṃ sahāyaṃ adhigamma paṇḍito, so bhuñjati putta pasuṃ dhanam vā;
Ahañca puttā ca patī ca mayhaṃ, mittānukampāya samaṅgibhūtā.
59. “Rājavatā sūravatā ca attho, sampannasakhissa bhavanti hete;
So mittavā yasavā uggatatto, asmimḍhaloke modati kāmakāmī.
60. “Karaṇīyāni mittāni, daliddenāpi senaka;
Passa mittānukampāya, samaggamhā sañātake.
61. “Sūrena balavantena, yo mitte kurute dijo;
Evaṃ so sukhito hoti, yathāhaṃ tvañca senakā”ti.

Tattha **mittaṅcāti** yaṃkiñci attano mittañca **suhadayañca** suhadayasahāyañca sāmikasāṅkhātāṃ **ayirañca** karotheva. **Nivatthakocova sarebhihantvāti** ettha **kocoti** kavaco. Yathā nāma paṭimukkakavaco sare abhihanati nivāreti, evaṃ mayampi mittabalena paccatthike abhihantvā puttehi saddhim modāmāti vadati. **Sakamittassa kammenāti** sakassa mittassa parakkamena. **Sahāyassāpalāyino**ti sahāyassa apalāyino migarājassa. **Lomasāti** pakkhino amhākaṃ puttakā mañca tañca kūjantaṃ hadayaṅgamaṃ madhurassaraṃ nicchāretvā upakūjanti. **Samaṅgibhūtāti** ekatṭhāne ṭhitā.

Rājavatā sūravatā ca atthoti yassa sīhasadisō rājā ukkusakacchapasadisā ca sūrā mittā honti, tena rājavatā sūravatā ca attho sakkā pāpūnituṃ. **Bhavanti heteti** yo ca sampannasakho paripuṇṇamittadhammo, tassa ete sahāya bhavanti. **Uggatattoti** sirisobhaggena uggatasabhāvo.

Asmiṃdhaloketi idhalokasaṅkhāte asmiṃ loke modati. **Kāmakāmīti** sāmikaṃ ālapati. So hi kāme kāmanato kāmakāmī nāma. **Samaggamhāti** samaggā jātamaṃ. **Sañātaketi** nātakhehi puttehi saddhiṃ.

Evaṃ sā chahi gāthāhi mittadhammassa guṇakathaṃ kathesi. Te sabbepi sahāyakā mittadhammaṃ abhinditvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva so bhariyaṃ nissāya sukhappatto, pubbepi sukhappattoyevā”ti vatvā jātakamaṃ samodhānesi – “tadā seno ca senī ca jayampatikā ahesuṃ, puttakacchapo rāhulo, pitā mahāmoggallāno, ukkuso sārīputto, sīho pana ahameva ahosi”nti.

Mahāukkusajātakavaṇṇanā tatiyā.

[487] 4. Uddālakajātakavaṇṇanā

Kharājīnā jaṭilā paṅkadantāti idamaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi niyyānikasāsane pabbajitvāpi catupaccayatthāya tividhamṃ kuhakavatthum pūresi. Athassa aguṇaṃ pakāsentā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kuhanamaṃ nissāya jīvikaṃ kappeti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi paṇḍito byatto. So ekadivasaṃ uyyānakīlaṃ gato ekaṃ abhirūpaṃ gaṇikaṃ disvā paṭibaddhacitto tāya saddhiṃ samvāsamaṃ kappesi. Sā taṃ paṭicca gabbhaṃ paṭilabhi. Gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ nātva taṃ āha – “sāmi, gabbho me paṭiṭṭhito, jātakāle nāmaṃ karontī assa kiṃ nāmaṃ karomī”ti? So “vaṇṇadāsiyā kucchimhi nibbattattā na sakkā kulanāmaṃ kātu”nti cintetvā “bhaddhe, ayaṃ vātaghātārukko uddālo nāma, idha paṭiladdhattā ‘uddālako’ tissa nāmaṃ kareyyāsī”ti vatvā aṅgulimuddikaṃ adāsi. “Sace dhītā hoti, imāya naṃ poseyyāsī, sace putto, atha naṃ vayappattaṃ mayhaṃ dasseyyāsī”ti āha. Sā aparabhāge puttaṃ vijāyitvā “uddālako” tissa nāmaṃ akāsi.

So vayappatto mātaraṃ pucchi – “amma, ko me pitā”ti? “Purohito tātā”ti. “Yadi evaṃ vede uggaṇhissāmī”ti mātu hatthato muddikaṅca ācariyabhāgaṅca gahetvā takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṃ uggaṇhanto ekaṃ tāpasagaṇaṃ disvā “imesaṃ santike varasippaṃ bhavissati, taṃ uggaṇhissāmī”ti sippalobhena pabbajitvā tesamaṃ vattapaṭivattaṃ katvā “ācariyā maṃ tumhākaṃ jānanasippaṃ sikkhāpethā”ti āha. Te attano attano jānananiyāmeneva taṃ sikkhāpesuṃ. Pañcannaṃ tāpasasātānaṃ ekopi tena atirekapañño nāhosi, sveva tesamaṃ paññāya aggo. Athassa te sannipatitvā ācariyaṭṭhānaṃ adamsu. Atha ne so āha – “mārisā, tumhe niccaṃ vanamūlaphalāhārā araṇṇīeva vasatha, manussapathaṃ kasmā na gacchathā”ti? “Mārisa, manussā nāma mahādānaṃ datvā anumodanaṃ kārapenti, dhammiṃ kathaṃ bhaṇāpentī, pañhaṃ pucchanti, mayamaṃ tena bhayena tattha na gacchāmā”ti. “Mārisā, sacepi cakkavattirājā bhavissati, manamaṃ gahetvā kathanamaṃ nāma mayamaṃ bhāro, tumhe mā bhāyathā”ti vatvā tehi saddhiṃ cārikaṃ caramāno anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sabbehi saddhiṃ dvāragāme bhikkhāya cari, manussā mahādānaṃ adamsu. Tāpasā punadivase nagaraṃ pavisiṃsu manussā mahādānaṃ adamsu. Uddālakatāpaso dānānumodanaṃ karoti, maṅgalaṃ vadati, pañhaṃ vissajjeti, manussā pasīditvā bahupaccaye adamsu. Sakalanagaraṃ “paṇḍito gaṇasatthā dhammikāpaso āgato”ti saṅkhubhi, taṃ rañṇopi kathayiṃsu.

Rājā “kuhiṃ vasatī”ti pucchitvā “uyyāne”ti sutvā “sādhu ajja tesamaṃ dassanāya gamissāmī”ti āha. Eko puriso gantvā “rājā kira vo passitumaṃ āgacchissatī”ti uddālakassa kathesi. Sopi isigaṇamaṃ āmantetvā “mārisā, rājā kira āgamissati, issare nāma ekadivasaṃ ārādhetvā yāvajīvaṃ alaṃ hotī”ti. “Kiṃ pana kātabbaṃ ācariyā”ti? So evamāha – “tumhesu ekacce vaggulivataṃ carantu, ekacce ukkuṭṭikappadhānamanuyuñjantu, ekacce kaṇṭakāpassayikā bhavantu, ekacce pañcātapaṃ tapantu,

ekacce udakorohanakammaṃ karontu, ekacce tathā tathā mante sajjhāyantū”ti. Te tathā kariṃsu. Sayam̐ pana aṭṭha vā dasa vā paṇḍitavādino gahetvā manorame ādhārake ramaṇīyaṃ potthakaṃ ṭhapetvā antevāsikaparivuto supaññatte sāpassaye āsane nisīdi. Tasmim̐ khaṇe rājā purohitaṃ ādāya mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā te micchātaṃ carante disvā “apāyabhayaṃhā muttā”ti pasīditvā uddālakassa santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisinno tuṭṭhamānaso purohitena saddhim̐ sallapanto paṭhamam̐ gāthamāha –

62. “Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā, dummakkharūpā ye mantam̐ jappanti;
Kaccinnu te mānusaḥ payoge, idaṃ vidū parimuttā apāyā”ti.

Tattha **kharājīnā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti dantakaṭṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti anañjitakkhā amaṇḍitarūpā lūkhasaṅghāḍidharā. **Mānusaḥ payogeti** manussehi kattabbavīriye. **Idam̐ vidū**ti idaṃ tapacaraṇaṅca mantasajjhāyanaṅca jānantā. **Apāyā**ti kacci ācariya, ime catūhi apāyehi muttāti pucchati.

Tam̐ sutvā purohito “ayaṃ rājā aṭṭhāne pasanno, tuṅhī bhavitum̐ na vaṭṭati”ti cintetvā dutiyam̐ gāthamāha –

63. “Pāpāni kammāni karetha rāja, bahussuto ce na careyya dhammaṃ;
Sahassavedopi na tam̐ paṭicca, dukkhā pamucce caraṇam̐ apatvā”ti.

Tattha **bahussuto ceti** sace mahārāja, “ahaṃ bahussutomhī”ti paṇḍavedopi dasakusalakammapathadhammaṃ na careyya, tīhi dvārehi pāpāneva kareyya, tiṭṭhantu tayo vedā, saḥassavedopi samāno tam̐ bāhusaccaṃ paṭicca aṭṭhasamāpattisaṅkhātāṃ caraṇam̐ appatvā apāyadukkhato na mucceyyāti.

Tassa vacanam̐ sutvā uddālako cintesi “rājā yathā vā tathā vā isigaṇassa pasīdi, ayaṃ pana brāhmaṇo carantaṃ goṇam̐ daṇḍena paharanto viya vaḍḍhitabhatte kacavaram̐ khipanto viya kathesi, tena saddhim̐ kathessāmī”ti. So tena saddhim̐ kathento tatiyam̐ gāthamāha –

64. “Sahassavedopi na tam̐ paṭicca, dukkhā pamucce caraṇam̐ apatvā;
Maññāmi vedā aḥphalā bhavanti, saṃyamam̐ caraṇaṅñeva sacca”nti.

Tattha **aḥphalā**ti tava vāde vedā ca sesasippāni ca aḥphalāni āpajjanti, tāni kasmā uggaṇhanti, sīlasaṃyamena saddhim̐ caraṇaṅñeva ekaṃ saccaṃ āpajjatīti.

Tato purohito catuttham̐ gāthamāha –

65. “Na heva vedā aḥphalā bhavanti, saṃyamam̐ caraṇaṅñeva saccaṃ;
Kittiṅhi pappoti adhicca vede, santim̐ puṇāti caraṇena danto”ti.

Tattha **na hevā**ti nāham̐ “vedā aḥphalā”ti vadāmi, apica kho pana saṃyamam̐ caraṇam̐ saccameva sabhāvabhūtaṃ uttamam̐. Tena hi sakkā dukkhā muccitum̐. **Santim̐ puṇā**ti samāpattisaṅkhātena caraṇena danto bhayasantikaram̐ nibbānaṃ pāpuṇāti.

Tam̐ sutvā uddālako “na sakkā iminā saddhim̐ paṭipakkhavasena ṭhātum̐, ‘putto tavāha’nti vutte sineham̐ akaronto nāma natthi, puttabhāvamassa kathessāmī”ti cintetvā pañcamam̐ gāthamāha –

66. “Bhaccā mātā pitā bandhū, yena jāto sayeva so;
Uddālako aham̐ bhoto, sottiyākulavaṃsako”ti.

Tattha **bhaccā**ti mātā ca pitā ca sesabandhū ca bharitabbā nāma. Yena pana jāto, soyeva so hoti. Attāyeva hi attano jāyati, ahañca tayāva uddālakarukkhamūle janito, tayā vuttameva nāmaṃ kataṃ, uddālako ahaṃ bhoti.

So “ekaṃsena tvaṃ uddālakoṣī”ti vutte “āmā”ti vatvā “mayā te mātu saññāṇaṃ dinnāṃ, taṃ kuhi”nti vutte “idaṃ brāhmaṇā”ti muddikaṃ tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo muddikaṃ sañjānitvā nicchayena “tvaṃ brāhmaṇadhammaṃ pajānāsī”ti vatvā brāhmaṇadhammaṃ pucchanto chaṭṭhaṃ gāthamāha –

67. “Kathaṃ bho brāhmaṇo hoti, kathaṃ bhavati kevalī;
Kathañca parinibbānaṃ, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

Uddālakopi tassa ācikkhanto sattamaṃ gāthamāha –

68. “Niraṃkatvā aggimādāya brāhmaṇo, āpo siñcaṃ yajaṃ usseti yūpaṃ;
Evaṃkaro brāhmaṇo hoti khemī, dhamme ṭhitaṃ tena amāpayiṃsū”ti.

Tattha **niraṃkatvā aggimādāyā**ti niraṅtaraṃ katvā aggimā gahetvā paricarati. **Āpo siñcaṃ yajaṃ usseti yūpaṃ**ti abhisecanakakammaṃ karonto sammāpāsāṃ vā vājapeyyaṃ vā niraggaḷaṃ vā yajanto suvaṇṇayūpaṃ ussāpeti. **Khemī**ti khemappatto. **Amāpayiṃsū**ti teneva ca kāraṇena dhamme ṭhitaṃ kathayimāsu.

Taṃ sutvā purohito tena kathitaṃ brāhmaṇadhammaṃ garahanto aṭṭhamaṃ gāthamāha –

69. “Na suddhi secanenatthi, nāpi kevalī brāhmaṇo;
Na khaṅtī nāpi soraccaṃ, nāpi so parinibbuto”ti.

Tattha **secanenā**ti tena vuttasu brāhmaṇadhammesu ekaṃ dassetvā sabbaṃ paṭikkhipati. Idaṃ vuttaṃ hoti – “aggiparicaraṇena vā udakasecanena vā pasughātayaññena vā suddhi nāma natthi, nāpi ettakena brāhmaṇo kevalaparipuṇṇo hoti, na adhvāsānakhanti, na sīlasoraccaṃ, nāpi kilesaparinibbānena parinibbuto nāma hotī”ti.

Tato naṃ uddālako “yadi evaṃ brāhmaṇo na hoti, atha kathaṃ hotī”ti pucchanto navamaṃ gāthamāha –

70. “Kathaṃ so brāhmaṇo hoti, kathaṃ bhavati kevalī;
Kathañca parinibbānaṃ, dhammaṭṭho kinti vuccatī”ti.

Purohitopissa kathento itaraṃ gāthamāha –

71. “Akhettabandhū amamo nirāso, nillobhapāpo bhavalobhakhīṇo;
Evaṃkaro brāhmaṇo hoti khemī, dhamme ṭhitaṃ tena amāpayiṃsū”ti.

Tattha **akhettabandhū**ti akkhetto abandhu, khettaṃ vattugāmanigamapariggahena ceva ñātibandhavagottabandhavamittabandhavasaḥāyabandhavasippabandhavapariggahena ca rahito. **Amamoti** sattasaṅkhāresu taṇhādīṭṭhimamāyanarahito. **Nirāsoti** lābhadhanaputtajīvitāsāya rahito. **Nillobhapāpoti** pāpalobhavisamalobhena rahito. **Bhavalobhakhīṇoti** khīṇabhavarāgo.

Tato uddālako gāthamāha –

72. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;

Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā;
Sabbesaṃ sītībhūtānaṃ, atthi seyyoṭha pāpiyo’’ti.

Tattha **atthi seyyoṭha pāpiyoti** ete khattiyādayo sabbepi soraccādīhi samannāgatā honti, evaṃ bhūtānaṃ pana tesāṃ ayaṃ seyyo, ayaṃ pāpiyoti evaṃ hīnukkaṭṭhatā atthi, natthīti pucchati.

Athassa ‘‘arahattuppattito paṭṭhāya hīnukkaṭṭhatā nāma natthī’’ti dassetuṃ brāhmaṇo gāthamāha –

73. ‘‘Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā;
Sabbesaṃ sītībhūtānaṃ, natthi seyyoṭha pāpiyo’’ti.

Atha naṃ garahanto uddālako gāthādvayamāha –

74. ‘‘Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
Sabbeva soratā dantā, sabbeva parinibbutā.

75. ‘‘Sabbesaṃ sītībhūtānaṃ, natthi seyyoṭha pāpiyo;
Panaṭṭhaṃ carasi brahmaññaṃ, sotthiyākulavaṃsata’’nti.

Tassattho – yadī etehi guṇehi samannāgatānaṃ viseso natthi, eko vaṇṇova hoti, evaṃ sante tvaṃ ubhato sujātabhāvaṃ nāsento panaṭṭhaṃ carasi brahmaññaṃ, caṇḍālasamo hosi, sotthiyakulavaṃsataṃ nāsesīti.

Atha naṃ purohito upamāya saññāpento gāthādvayamāha –

76. ‘‘Nānārattehi vatthehi, vimānaṃ bhavati chāditaṃ;
Na tesāṃ chāyā vatthānaṃ, so rāgo anupajjatha.

77. ‘‘Evameva manussesu, yadā sujjhanti māṇavā;
Te sajjātiṃ pamuñcanti, dhammamaññāya subbatā’’ti.

Tattha **vimānanti** geḥaṃ vā maṇḍapaṃ vā. **Chāyāti** tesāṃ vatthānaṃ chāyā so nānāvidho rāgo na upeti, sabbā chāyā ekavaṇṇāva honti. **Evamevāti** manussesupi evameva ekacce aññābrāhmaṇā akāraṇeneva cātuvāṇṇe suddhiṃ paññāpenti, esā atthīti mā gaṇhi. Yadā ariyamaggena māṇavā sujjhanti, tadā tehi paṭividdhaṃ nibbānadhammaṃ jānitvā subbatā sīlavantā paṇḍitapurisā te sajjātiṃ muñcanti. Nibbānappattito paṭṭhāya hi jāti nāma niratthakāti.

Uddālako pana paccāharitūṃ asakkonto appaṭibhānova nisīdi. Atha brāhmaṇo rājānaṃ āha – ‘‘sabbe ete, mahārāja, kuhakā sakalajambudīpe kohaññeneva nāsenti, uddālakaṃ uppabbājetvā upapurohitaṃ karoṭha, sese uppabbājetvā phalakāvudhāni datvā sevake karoṭhā’’ti. ‘‘Sādhu, ācariyā’’ti rājā tathā kāresi. Te rājānaṃ upaṭṭhahantāva yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kuhakoyevā’’ti vatvā jātakaṃ samodhānesi – ‘‘tadā uddālako kuhakabhikkhu ahoṣi, rājā ānando, purohito pana ahameva ahoṣi’’nti.

Uddālakajātakaṃvaṇṇanā catutthā.

[488] 5. Bhisajātakaṃvaṇṇanā

Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātārūpanti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha

kathesi. Vatthu pana **kusajātaka** (jā. 2.20.1 ādayo) āvi bhavissati. Tadā pana satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṅṭhito”ti puccitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃ paṭicca”ti vatvā “kilesaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā kilesaṃ paṭicca ukkaṅṭhito, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā vatthukāmakilesakāme ārabha uppajjanakasaññaṃ sapaṭhaṃ katvā vihariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālakulassa putto hutvā nibbatti, “mahākañcanakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Athassa padaṣā vicaraṇakāle aparopi putto jāyī, “upakañcanakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Evaṃ paṭipāṭiyā satta puttā ahesuṃ. Sabbakaniṭṭhā panekā dhītā, tassā “kañcanadevī”ti nāmaṃ kariṃsu. Mahākañcanakumāro vayappatto takkasilato sabbasippāni uggaṇhitvā āgacchi. Atha naṃ mātāpitaro gharāvāsena bandhitukāmā “attanā samānajātiyakulato te dārikaṃ ānessāma, gharāvāsaṃ saṅṭhāpehī”ti vadiṃsu. “Ammatātā, na mayhaṃ gharāvāsenattho, mayhañhi tayo bhavā ādittā viya sappāṭibhayā, bandhanāgāraṃ viya palibuddhā, ukkārabhūmi viya jegucchā hutvā upaṭṭhahanti, mayā supinenapi methunadhammo na diṭṭhapubbo, aññe vo puttā atthi, te gharāvāsena nimantethā”ti vatvā punappunaṃ yācitopi sahāye pesetvā tehi yācitopi na icchi.

Atha naṃ sahāyā “samma, kiṃ pana tvaṃ patthento kāme paribhuñjituṃ na icchasi”ti puccimṃsu. So tesam nekkhammajjhāsayataṃ ārocesi. Taṃ sutvā mātāpitaro sesaputte nimantesuṃ, tepi na icchimṃsu. Kañcanadevīpi na icchiyeva. Aparabhāge mātāpitaro kālamakaṃsu. Mahākañcanapaṇḍito mātāpitūnaṃ kattabbakiccaṃ katvā asītikoṭidhanena kapaṇaddhikānaṃ mahādānaṃ datvā cha bhātaro bhaginim ekaṃ dāsaṃ ekaṃ dāsīm ekaṃ sahāyakañca ādāya mahābhinnikkhamaṃ nikkhamitvā himavantaṃ pāvīsi. Te tattha ekaṃ padumasaraṃ nissāya ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhārehi yāpayimṃsu. Te araññaṃ gacchantā ekatova gantvā yattha eko phalaṃ vā pattaṃ vā passati, tattha itarepi pakkositvā diṭṭhasutādīni kathentā uccinanti, gāmassa kammantaṭṭhānaṃ viya hoti. Atha ācariyo mahākañcanatāpaso cintesi “amhākaṃ asītikoṭidhanaṃ chaḍḍetvā pabbajitānaṃ evaṃ loluppacārasena phalāphalathāya vicaraṇaṃ nāma appatirūpaṃ, ito paṭṭhāya ahaveva phalāphalaṃ āharissāmī”ti. So assamaṃ patvā sabbepi te sāyanhasamaye sannipātetvā tamatthaṃ ārocetvā “tumhe idheva samaṇadhammaṃ karontā acchatha, ahaṃ phalāphalaṃ āharissāmī”ti āha. Atha naṃ upakañcanādayo “mayā ācariya, tumhe nissāya pabbajitā, tumhe idheva samaṇadhammaṃ karontha, bhaginīpi no idheva hotu, dāsīpi tassā santike acchatu, mayā aṭṭha janā vārena phalāphalaṃ āharissāma, tumhe pana tayo vāramuttāva hothā”ti vatvā paṭiññaṃ gaṇhimṃsu.

Tato paṭṭhāya aṭṭhasupī janesu ekeko vārenea phalāphalaṃ āharati. Sesā attano attano paṇṇasālāyameva honti, akāraṇena ekato bhavituṃ na labhanti. Vārappatto phalāphalaṃ āharitvā eko māḷako atthi, tattha pāsānaphalake ekādasa koṭṭhāse katvā ghaṇḍisaññaṃ katvā attano koṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ pavisati. Sesā ghaṇḍisaññāya nikkhamitvā loluppaṃ akatvā gāravaparihārena gantvā attano pāpuṇanakoṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti. Te aparabhāge bhisāni āharitvā khādantā tattatapā ghoratapā paramājītidriyā kasiṇaparikkammaṃ karontā vihariṃsu. Atha tesam sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakkopi āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “kāmadhimuttā nu kho ime isayo, no”ti āsaṅkaṃ karotiyeva. So “ime tāva isayo pariggaṇhissāmī”ti cintetvā attano ānubhāvena mahāsattassa koṭṭhāsaṃ tayo divase antaradhāpesi. So paṭṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā “mama koṭṭhāsaṃ pamuṭṭho bhavissati”ti cintesi, dutiyadivase “mama dosena bhavitabbaṃ, paṇāmanavasena mama koṭṭhāsaṃ na ṭhapesi maññe”ti cintesi, tatiyadivase “kena nu kho kāraṇena mayhaṃ koṭṭhāsaṃ na ṭhāpentī, sace me doso atthi, khamāpessāmī”ti sāyanhasamaye ghaṇḍisaññaṃ adāsi.

Sabbe sannipatitvā “kena ghaṇḍisaññā dinnā”ti āhaṃsu. “Mayā tātā”ti. “Kiṃkāraṇā ācariyā”ti? “Tātā tatiyadivase kena phalāphalaṃ ābhata”nti? Tesu eko uṭṭhāya “mayā ācariyā”ti vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāse karontena te mayhaṃ koṭṭhāso katoti. “Āma, ācariya, jeṭṭhakakoṭṭhāso me kato”ti. “Hiyyo kenābhata”nti? “Mayā”ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṃ karonto maṃ anussarīti.

“Tumhākaṃ me jeṭṭhakakoṭṭhāso ṭhapito”ti. “Ajja kenābhata”nti. “Mayā”ti aparo uṭṭhāya vanditvā aṭṭhāsi. Koṭṭhāsaṃ karonto maṃ anussarīti. “Tumhākaṃ me jeṭṭhakakoṭṭhāso kato”ti. “Tātā, ajja mayhaṃ koṭṭhāsaṃ alabhantassa tatiyo divaso, paṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā ‘koṭṭhāsaṃ karonto maṃ pamuṭṭho bhavissatī’ti cintesiṃ, dutiyadivase ‘mama koci doso bhavissatī’ti cintesiṃ, ajja pana ‘sace me doso atthi, khamāpessāmī’”ti cintetvā ghaṇḍisaññāya tumhe sannipātesiṃ. Ete bhisakoṭṭhāse tumhe ‘karimhā’”ti vadatha, ahaṃ na labhāmi, etesaṃ thenetvā khādakaṃ ñātuṃ vaṭṭati, kāme pahāya pabbajitānaṃ bhisamattaṃ thenanaṃ nāma appatirūpanti. Te tassa kathaṃ sutvā “aho sāhasikakamma”nti sabbeva ubbegappattā ahesuṃ.

Tasmiṃ assamapade vanajeṭṭhakarukkhe nibbattadevatāpi otaritvā āgantvā tesameva santike nisīdi. Āneñjakaṛaṇaṃ kāriyamāno dukkhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto ālānaṃ bhinditvā palāyitvā araññaṃ pavitṭho eko vāraṇo kālena kālaṃ isigaṇaṃ vandati, sopi āgantvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Sappakīlāpanako eko vānaro ahituṇḍikassa hatthato muccitvā palāyitvā araññaṃ pavisitvā tattheva assame vasati. Sopi taṃ divasaṃ isigaṇaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Sakko “isigaṇaṃ pariggaṇhissāmī”ti tesāṃ santike adissamānakāyo aṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇeva bodhisattassa kaniṭṭho upakañcanatāpaso uṭṭhāyāsanaṃ bodhisattaṃ vanditvā sesānaṃ apacitiṃ dassetvā “ācariya, ahaṃ aññe apatṭhapetvā attānaññeva sodhetuṃ labhāmi”ti pucchi. “Āma, labhasī”ti. So isigaṇamajjhe ṭhatvā “sace te mayā bhisāni khādītāni, evarūpo nāma hotū”ti sapaṭhaṃ karonto paṭhamaṃ gāthamāha –

78. “Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātarūpaṃ, bhariyañca so idha labhataṃ manāpaṃ;
Puttehi dārehi samaṅgi hotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”ti.

Tattha “**assaṃ gava**”nti idaṃ “so ‘yattakāni piyavatthūni honti, tehi vippayoge tattakāni sokadukkhāni uppajjantī’ti vatthukāme garahanto abhāsī”ti vedītabbaṃ.

Taṃ sutvā isigaṇo “mārisa, mā evaṃ kathetha, atibhāriyo te sapaṭho”ti kaṇṇe pidahi. Bodhisattopi naṃ “tāta, atibhāriyo te sapaṭho, na tvaṃ khādasi, tava pattāsane nisīdā”ti āha. Tasmiṃ paṭhamaṃ sapaṭhaṃ katvā nisinne dutiyopi bhātā sahasā uṭṭhāya mahāsattaṃ vanditvā sapaṭhena attānaṃ sodhento dutiyaṃ gāthamāha –

79. “Mālañca so kāsikacandanañca, dhāretu puttassa bahū bhavantu;
Kāmesu tibbaṃ kurutaṃ apekkhaṃ, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”ti.

Tattha **tibbanti** vatthukāmakilesakāmesu bahalaṃ apekkhaṃ karotūti. Idaṃ so “yassetesu tibbā apekkhā honti, so tehi vippayoge mahantaṃ dukkhaṃ pāpuṇātī”ti dukkhapaṭikkhepavaseneva āha.

Tasmiṃ nisinne sesāpi attano attano ajjhāsayanurūpena taṃ taṃ gāthaṃ abhāsimsu –

80. “Pahūtadhañño kasimā yasassī, putte gihī dhanimā sabbakāme;
Vayaṃ apassaṃ gharamāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī.
81. “So khattiyo hotu pasayhakārī, rājābhirājā balavā yasassī;
Sa cāturaṇaṃ mahimāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī.
82. “So brāhmaṇo hotu avītarāgo, muhuttanakkhattapathesu yutto;
Pūjetu naṃ raṭṭhapatī yasassī, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī.
83. “Ajjhāyakaṃ sabbasamantavedaṃ, tapassinaṃ maññatu sabbaloko;
Pūjentu naṃ jānapadā samecca, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī.
84. “Catussadaṃ gāmaṃ varamā samiddhaṃ, dinnañhi so bhuñjatu vāsavena;

Avītarāgo maraṇaṃ upetu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

85. “So gāmaṇī hotu sahāyamajjhe, naccehi gītehi pamodamāno;
So rājato byasana mālattha kiñci, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
86. “Yaṃ ekarājā pathaviṃ vijetvā, itthīśahassāna ṭhapetu aggaṃ;
Sīmantinīnaṃ pavarā bhavātu, bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.
87. “Isīnañhi sā sabbasamāgatānaṃ, bhuñjeyya sādum avikampamānā;
Carātu lābhena vikatthamānā, bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.
88. “Āvāsiko hotu mahāvihāre, navakammiko hotu gajaṅgalāyaṃ;
Ālokasandhiṃ divasaṃ karotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
89. “So bajjhatū pāsasatehi chabbhi, rammā vanā niyyatu rājadhāniṃ;
Tuttehi so haññatu pācanehi, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.
90. “Alakkamālī tipukaṇṇavidhho, laṭṭhīhato sappamukhaṃ upetu;
Sakacchabandho visikhaṃ carātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsī”’ti.

Tattha tatiyena vuttagāthāya **kasimāti** sampannakasikammo. **Putte gihī dhanimā sabbakāmeti** putte labhatu, gihī hotu, sattavidhena ratanadhanena dhanimā hotu, rūpādibhede sabbakāme labhatu. **Vayaṃ apassanti** mahallakakāle pabbajjānurūpampi attano vayaṃ apassanto pañcakāmaguṇasamiddhaṃ ghameva āvasatūti. Idaṃ so “pañcakāmaguṇagiddho kāmaguṇavippayogena mahāvināsaṃ pāpuṇātī”’ti dassetuṃ kathesi.

Catutthena vuttagāthāya **rājābhirājāti** rājūnaṃ antare abhirājāti. Idaṃ so “issarānaṃ nāma issariye parigalite mahantaṃ dukkhaṃ uppajjati”’ti rajje dosaṃ dassento kathesi. Pañcamena vuttagāthāya **avītarāgoti** purohitaṭṭhānataṇhāya sataṇhoti. Idaṃ so “purohitassa purohitaṭṭhāne parigalite mahantaṃ domanassaṃ uppajjati”’ti dassetuṃ kathesi. Chaṭṭhena vuttagāthāya **tapassinanti** tapasīlasampannoti taṃ maññatu. Idaṃ so “lābhasakkārāpagamena mahantaṃ domanassaṃ uppajjati”’ti lābhasakkārāgarahavasena kathesi.

Sahāyatāpasena vuttagāthāya **catussadanti** ākiṇṇamanussatāya manussehi, pahūtadhaññatāya dhaññena, sulabhadārutāya dārūhi, sampannodakatāya udakenāti catūhi ussannaṃ, catussadasamannāgatanti attho. **Vāsavenāti** vāsavena dinnam viya acalaṃ, vāsavato laddhavarānubhāvena ekaṃ rājānaṃ ārādhavā tena dinnanti attho. **Avītarāgoti** kaddame sūkarō viya kāmapañke nimuggova hutvā. Iti sopi kāmānaṃ ādīnavaṃ kathento evamāha.

Dāsena vuttagāthāya **gāmaṇīti** gāmajetṭhako. Ayampi kāme garahantoyeva evamāha. Kañcanadeviyā vuttagāthāya **yanti** yaṃ itthinti attho. **Ekarājāti** aggarājā. **Itthīśahassānanti** vacanamaṭṭhatāya vuttaṃ, soḷasannaṃ itthīśahassānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapetūti attho. **Sīmantinīnanti** sīmantadharānaṃ itthīnanti attho. Iti sā itthibhāve ṭhatvāpi duggandhagūtharāsīṃ viya kāme garahantīyeva evamāha. Dāsīyā vuttagāthāya **sabbasamāgatānanti** sabbesaṃ sannipatitānaṃ majjhe nisīditvā avikampamānā anosakkamānā sādurasam bhuñjatūti attho. Dāsīnaṃ kira sāmikassa santike nisīditvā bhuñjanaṃ nāma appiyaṃ. Iti sā attano appiyatāya evamāha. **Carātūti** caratu. **Lābhena vikatthamānāti** lābhahetu kuhanakammaṃ karontī lābhasakkāraṃ uppādentī caratūti attho. Iminā sā dāsībhāve ṭhitāpi kilesakāmaṃvatthukāme garahati.

Devatāya vuttagāthāya **āvāsikoti** āvāsajaggaṇako. **Gajaṅgalāyanti** evaṃnāmake nagare. Tattha kira dabbasambhārā sulabhā. **Ālokasandhiṃ divasanti** ekadivaseneva vātapānaṃ karotu. So kira

devaputto kassapabuddhakāle gajaṅgalanagaram nissāya yojanike jiṇṇamahāvihāre āvāsikasaṅghatthero hutvā jiṇṇavihāre navakammaṃ karontoyeva mahādukkhaṃ anubhavi. Tasmā tadeva dukkhaṃ ārabha evamāha. Hatthinā vuttagāthāya **pāsasatehīti** bahūhi pāsehi. **Chabbhīti** catūsu pādesu gīvāya kaṭibhāge cāti chasu ṭhānesu. **Tuttehīti** dvikaṇḍakāhi dīghalaṭṭhīhi. **Pācanehīti** dasapācanehi aṅkusehi vā. So kira attano anubhūta dukkhaññeva ārabha evamāha.

Vānarena vuttagāthāya **alakkamālīti** ahituṇḍikena kaṅthe parikkhipitvā ṭhapitāya alakkamālāya samannāgato. **Tipukaṇṇavidhoti** tipupiḷandhanena piḷandhakaṇṇo. **Laṭṭhīhatoti** sappakīḷaṃ sikkhāpayamāno laṭṭhiyā hato hutvā. Esopi ahituṇḍikassa hatthe attano anubhūta dukkhameva sandhāya evamāha.

Evam tehi terasahi janehi sapathe kate mahāsatto cintesi “kadāci ime ‘ayaṃ anaṭṭhameva naṭṭhanti kathetī’ ti mayi āsaṅkaṃ kareyyuṃ, ahampi sapaṭhaṃ karomī” ti. Atha naṃ karonto cuddasamaṃ gāthamāha –

91. “Yo ve anaṭṭhaṃva naṭṭhanti cāha, kāmeva so labhataṃ bhuñjatañca;
Agāramajjhe maraṇaṃ upetu, yo vā bhonto saṅkati kañcivevā” ti.

Tattha **bhontoti** ālapanam. Idaṃ vuttaṃ hoti – bhavanto yo anaṭṭhe koṭṭhāse “naṭṭhaṃ me” ti vadati, yo vā tumhesu kañci āsaṅkati, so pañca kāmagaṇe labhatu ceva bhuñjatu ca, ramaṇīyameva pabbajjaṃ alabhivā agāramajjheyeva maratūti.

Evam isihi sapathe kate sakko bhāyitvā “ahaṃ ime vīmaṃsanto bhisāni antaradhāpesiṃ. Ime ca chaḍḍitakheḷapiṇḍaṃ viya kāme garahantā sapaṭhaṃ karonti, kāme garahakāraṇaṃ te pucchissāmī” ti cintevā dissamānarūpo bodhisattaṃ vanditvā pucchanto anantaraṃ gāthamāha –

92. “Yadesamānā vicaranti loke, iṭṭhañca kantañca bahūnametaṃ;
Piyaṃ manuññaṃ cidha jīvaloke, kasmā isayo nappasaṃsanti kāme” ti.

Tattha **yadesamānāti** yaṃ vatthukāmaṃ kilesakāmañca kasigorakkhādīhi samavisamakammehi pariyesamānā sattā loke vicaranti, etaṃ bahūnaṃ devamanussānaṃ iṭṭhañca kantañca piyañca manuññañca, kasmā isayo nappasaṃsanti kāmeti attho. “**Kāme**” ti iminā taṃ vatthua sarūpato dasseti.

Athassa pañhaṃ vissajjento mahāsatto dve gāthā abhāsi –

93. “Kāmesu ve haññare bajjhare ca, kāmesu dukkhañca bhayañca jātaṃ;
Kāmesu bhūtādhipatī pamattā, pāpāni kammāni karonti mohā.
94. “Te pāpadhammā pasavetva pāpaṃ, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajanti;
Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā, tasmā isayo nappasaṃsanti kāme” ti.

Tattha **kāmesūti** kāmahetu, kāme nissāya kāyaduccarītādīni karontīti attho. **Haññareti** daṇḍādīhi haññanti. **Bajjhareti** rajjubandhanādīhi bajjhanti. **Dukkhaṃ** kāyikacetasiṃ asātaṃ dukkhaṃ. **Bhayaṃ** attānuvādādīkaṃ sabbampi bhayaṃ. **Bhūtādhipatīti** sakkam ālapati. **Ādīnavanti** evarūpaṃ dosaṃ. So panesa ādīnavo dukkhakkhandhādīhi suttehi (ma. ni. 1.163-180) dipetabbo.

Sakko mahāsattassa kathaṃ sutvā saṃviggamānaso anantaraṃ gāthamāha –

95. “Vīmaṃsamāno isino bhisāni, tīre gahetvāna thale nidhesiṃ;
Suddhā apāpā isayo vasanti, etāni te brahmacārī bhisānī” ti.

Tattha **vīmaṃsamānoti** bhante, ahaṃ “ime isayo kāmādhimuttā vā, no vā”ti vīmaṃsanto. **Isinoti** tava mahesino santakāni bhisāni. **Tīre gahetvānāti** tīre nikkhittāni gahetvā thale ekamante nidhesiṃ. **Suddhāti** idāni mayā tumhākaṃ sapathakiriya nātaṃ “ime isayo suddhā apāpā hutvā vasantī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto gāthamāha –

96. “Na te naṭā no pana kīlaneyyā, na bandhavā no pana te sahāyā;
Kismiṃ vupatthambha sahasanetta, isihi tvaṃ kīlasi devarāja”ti.

Tattha **na te naṭā noti** devarāja, mayam tava naṭā vā kīlitabbayuttakā vā keci na homa, nāpi tava nātakā, na sahāyā, atha tvaṃ kiṃ vā upatthambham katvā kiṃ nissāya isihi saddhiṃ kīlasīti attho.

Atha naṃ sakko khamāpento vīsatiṃ gāthamāha –

97. “Ācariyo mesi pitā ca mayham, esā patitṭhā khalitassa brahme;
Ekāparādham khama bhūripaṇṇa, na paṇḍitā kodhabalā bhavanti”ti.

Tattha **esā patitṭhāti** esā tava pādacchāyā ajja mama khalitassa aparaddhassa patitṭhā hotu. **Kodhabalāti** paṇḍitā nāma khantibalā bhavanti, na kodhabalāti.

Atha mahāsatto sakkassa devaraṇṇo khamitvā sayam isigaṇam khamāpento itaram gāthamāha –

98. “Suvāsitaṃ isinaṃ ekarattaṃ, yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiddasāma;
Sabbeva bhonto sumanā bhavantu, yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisāni”ti.

Tattha **suvāsitaṃ isinaṃ ekarattanti** āyasmantānaṃ isinaṃ ekarattampi imasmiṃ araṇṇe vasitaṃ suvasitameva. Kiṃkāraṇā? Yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiṃ addasāma, sace hi mayam nagare avasimha, imam na addasāma. **Bhontoti** bhavanto sabbe pi sumanā bhavantu, tussantu, sakkassa devaraṇṇo khamantu. Kiṃkāraṇā? **Yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisāni**, yasmā tumhākaṃ ācariyo bhisāni paṭilabhīti.

Sakko isigaṇam vanditvā devalokameva gato. Isigaṇopi jhānābhiñṇāyo nibbattetvā brahmalokūpago aho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā sapatham katvā kilese pajahiṃsū”ti vatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. Jātakam samodhānento puna satthā tisso gāthā abhāsi –

99. “Ahaṇca sārīputto ca, moggallāno ca kassapo;
Anuruddho puṇṇo ānando, tadāsum satta bhātaro.
100. “Bhaginī uppalavaṇṇā ca, dāsī khujjuttarā tadā;
Citto gahapati dāso, yakkho sātāgiro tadā.
101. “Pāḷeyyo tadā nāgo, madhudo seṭṭhavānaro;
Kāḷudāyī tadā sakko, evaṃ dhāretha jātaka”nti.

Bhisajātakavaṇṇanā pañcamā.

[489] 6. Surucijātakavaṇṇanā

Mahesī surucino bhariyāti idam satthā sāvattim upanissāya migāramātupāsāde viharanto visākhāya mahāupāsikāya laddhe aṭṭha vare ārabba kathesi. Sā hi ekadivasaṃ jetavane dhammakatham

sutvā bhagavantam saddhim bhikkhusaṅghena svātanāya nimantetvā pakkāmi. Tassā pana rattiyā accayena cātuddīpiko mahāmegho pāvassi. Bhagavā bhikkhū āmantetvā “yathā, bhikkhave, jetavane vassati, evaṃ catūsu dīpesu vassati, ovassāpetha, bhikkhave, kāyaṃ, ayaṃ pacchimako cātuddīpiko mahāmegho”ti vatvā ovassāpitakāyehi bhikkhūhi saddhim iddhibalena jetavane antarahito visākhāya koṭṭhake pāturahosi. Upāsikā “acchariyaṃ vata bho, abbhutaṃ vata bho, tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvātā, yatra hi nāma jānukamattesupi oghesu vattamānesu kaṭimattesupi oghesu vattamānesu na hi nāma ekabhikkhussapi pādā vā cīvarāni vā allāni bhavissantī”ti haṭṭhā udaggā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā katabhattakiccaṃ bhagavantam etadavoca “aṭṭhāhaṃ, bhante, bhagavantam varāni yācāmi”ti. “Atikkantavarā kho, visākhe, tathāgatā”ti. “Yāni ca, bhante, kappiyāni yāni ca anavajjāni”ti. “Vadehi visākhe”ti. “Icchāmaṃ, bhante, bhikkhusaṅghassa yāvajīvaṃ vassikasāṭikaṃ dātuṃ, āgantukabhattaṃ dātuṃ, gamikabhattaṃ dātuṃ, gilānabhattaṃ dātuṃ, gilānupaṭṭhākabhattaṃ dātuṃ, gilānabhesajjaṃ dātuṃ, dhuvayāguṃ dātuṃ, bhikkhunisaṅghassa yāvajīvaṃ udakasāṭikaṃ dātu”nti.

Satthā “kaṃ pana tvam, visākhe, atthavasam sampassamānā tathāgataṃ aṭṭha varāni yācasī”ti pucchitvā tāya varānisamse kathite “sādhu sādhu, visākhe, sādhu kho tvam, visākhe, imaṃ ānisamsam sampassamānā tathāgataṃ aṭṭha varāni yācasī”ti vatvā “anujānāmi te, visākhe, aṭṭha varāni”ti aṭṭha vare datvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Athekadivasam satthari pubbārāme viharante bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, visākhā mahāupāsikā mātugāmattabhāve ṭhatvāpi dasabalassa santike aṭṭha vare labhi, aho mahāguṇā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, visākhā idāneva mama santikā vare labhati, pubbepesā labhiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte mithilāyaṃ suruci nāma rājā rajjaṃ kārento puttaṃ paṭilabhivā tassa “surucikumāro”tveva nāmaṃ akāsi. So vayappatto “takasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhissāmī”ti gantvā nagaradvāre sālāyaṃ nisīdi. Bārāṇasiraññoopi putto brahmadattakumāro nāma tatheva gantvā surucikumārassa nisinnaphalakeyeva nisīdi. Te aññamaññaṃ pucchitvā vissāsikā hutvā ekatova ācariyassa santikaṃ gantvā ācariyabhāgaṃ datvā sippaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva niṭṭhitasippā ācariyaṃ āpucchitvā thokaṃ maggaṃ ekatova gantvā dvedhāpathe ṭhitā aññamaññaṃ āliṅgitvā mittadhammānurakkhaṇatthaṃ katikaṃ kariṃsu “sace mama putto jāyati, tava dhītā, tava putto, mama dhītā, tesam āvāhavivāhaṃ karissāmā”ti. Tesu rajjaṃ kārentesu surucimahārājassa putto jāyī, “surucikumāro”tvevassa nāmaṃ kariṃsu. Brahmadattassa dhītā jāyī, “sumedhā”tissā nāmaṃ kariṃsu.

Surucikumāro vayappatto takasilāyaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā āgacchi. Atha naṃ pitā rajje abhisiñcitukāmo hutvā “sahāyassa kira me bārāṇasirañño dhītā atthi, tamevassa aggamahesiṃ karissāmī”ti tassā atthāya bahuṃ paṇṇākāraṃ datvā amacce pesesi. Tesam anāgatakāleyeva bārāṇasirājā devim pucchi “bhadde, mātugāmassa nāma kiṃ atirekadukka”nti? “Sapattirosadukkaṃ devā”ti. “Tena hi, bhadde, amhākaṃ ekaṃ dhītaraṃ sumedhādevim tamhā dukkhā mocetvā yo etaṃ ekikameva gaṇhissati, tassa dassāmā”ti āha. So tehi amaccehi āgantvā tassā nāme gahite “tātā, kāmaṃ mayā pubbe mayhaṃ sahāyassa paṭiññā katā, imaṃ pana mayam itthighaṭṭāya antare na khipitukāmā, yo etaṃ ekikameva gaṇhāti, tassa dātukāmamhā”ti āha. Te rañño santikaṃ pahiṃsi. Rājā pana “amhākaṃ rajjaṃ mahantaṃ, sattayojanikaṃ mithilānagaraṃ, tīṇi yojanasatāni raṭṭhaparicchedo, heṭṭhimantena soḷasa itthisahassāni laddhuṃ vaṭṭatī”ti vatvā na rocesi.

Surucikumāro pana sumedhāya rūpasampadaṃ sutvā savanasamsaggena bajjhivā “ahaṃ taṃ ekikameva gaṇhissāmi, na mayhaṃ itthighaṭṭāya attho, tameva ānetū”ti mātāpitūnaṃ pesesi. Te tassa manaṃ abhinitvā bahuṃ dhanam pesetvā mahantena parivārena taṃ ānetvā kumārassa aggamahesiṃ katvā ekatova abhisiñciṃsu. So surucimahārājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kārento tāya saddhim piyaṃvāsaṃ vasi. Sā pana dasa vassasahassāni tassa gehe vasantī neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhi. Atha nāgarā sannipatitvā rājāṅgaṇe upakkosivā “kimeta”nti vutte “rañño doso natthi, vaṃsānupālako pana vo putto na vijjati, tumhākaṃ ekāva devī, rājakule ca nāma heṭṭhimantena soḷasahi itthisahassehi

bhavitabbaṃ, itthighaṭṭaṃ gaṇha, deva, addhā tāsū puññavatī puttaṃ labhissatī”ti vatvā “tātā, kiṃ kathetha, ‘ahaṃ aññaṃ na gaṇhissāmi”ti paṭiññaṃ datvā mayā esā ānītā, na sakkā musāvādaṃ kātuṃ, na mayhaṃ itthighaṭṭāya attho”ti rañña paṭikkhittā pakkamiṃsu.

Sumedhā taṃ kathaṃ sutvā “rājā tāva saccavādītāya añña itthiyo na ānesi, ahameva panassa ānessāmi”ti rañño mātusamabhariyaṭṭhāne ṭhatvā attano ruciyāva khattiyakaññānaṃ sahaṃsaṃ, amaccakaññānaṃ sahaṃsaṃ, gahapatikaññānaṃ sahaṃsaṃ, sabbasamayanāṭakittihīnaṃ sahaṃsanti cattārī itthisahassāni ānesi. Tāpi dasa vassasahassāni rājakule vasitvā neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhiṃsu. Etenevupāyena aparānīpi tikkhattuṃ cattārī cattārī sahaṃsāni ānesi. Tāpi neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhiṃsu. Ettāvātā soḷasa itthisahassāni ahesuṃ. Cattālīsa vassasahassāni atikkamiṃsu, tāni tāya ekikāya vutthehi dasahi sahassehi saddhiṃ paññāsa vassasahassāni honti. Atha nāgarā sannipatitvā puna upakkositvā “kimeta”nti vutte “deva, tumhākaṃ itthiyo puttaṃ patthetuṃ āṇāpethā”ti vadiṃsu. Rājā “sādhū”ti sampāṭicchitvā “tumhe puttaṃ patthethā”ti āha. Tā tato paṭṭhāya puttaṃ patthayamānā nānādevatā namassanti, nānāvātāni caranti, putto nuppajjateva. Atha rājā sumedhaṃ āha “bhadde, tvampi puttaṃ patthehi”ti. Sā “sādhū”ti pannarasauposathadivase aṭṭhaṅgasamannāgataṃ uposathaṃ samādāya sirigabbhe sīlāni āvajjamānā kappiyamañcake nisīdi. Sesā ajavatagovatā hutvā puttaṃ alabhivā uyyānaṃ agamaṃsu.

Sumedhāya sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Tadā sakko āvajjento “sumedhā puttaṃ pattheti, puttamassā dassāmi, na kho pana sakkā yaṃ vā taṃ vā dātuṃ, anucchavikamassā puttaṃ upadhāressāmi”ti upadhārento naḷakāradēvaputtaṃ passi. So hi puññasampanno satto purimattabhāve bārānāsīyaṃ vasanto vappakāle khettaṃ gacchanto ekaṃ paccekabuddhaṃ disvā dāsakammakare “vapathā”ti pahīni. Sayāṃ nivattitvā paccekabuddhaṃ gehaṃ netvā bhojetvā puna gaṅgātīraṃ ānetvā puttana saddhiṃ ekato hutvā udumbarabhittipādaṃ naḷabhittikaṃ paññasālaṃ katvā dvāraṃ yojetvā caṅkamaṃ katvā paccekabuddhaṃ tattheva temāsaṃ vasāpetvā vutthavassaṃ dve pitāputtā ticīvarena acchādetvā uyyojesuṃ. Eteneva niyāmena sattaṭṭha paccekabuddhe tāya paññasālāya vasāpetvā ticīvarāni adamsu. “Dve pitāputtā naḷakārā hutvā gaṅgātīre veḷuṃ upadhārentā paccekabuddhaṃ disvā evamakamsū”tipi vadantiyeva.

Te kālaṃ katvā tāvatīmsabhavane nibbattitvā chasu kāmāvacarasaggesu anulomapaṭilomena mahantaṃ devissariyaṃ anubhavantaṃ vicaranti. Te tato cavitvā uparidevaloke nibbattitukāmā honti. Sakko tathā gatabhāvaṃ ṇatvā tesu ekassa vimānadvāraṃ gantvā taṃ āgantvā vanditvā ṭhitaṃ āha – “mārīsa, tayā manussalokaṃ gantuṃ vaṭṭatī”ti. “Mahārāja, manussaloko nāma jeguccho paṭikūlo, tattha ṭhitā dānādīni puññāni katvā devalokaṃ patthenti, tattha gantvā kiṃ karissāmi”ti. “Mārīsa, devaloke paribhuñjitabbasampattiṃ manussaloke paribhuñjissasi, pañcavīsatiyojanubbedhe navayojanaāyāme aṭṭhajojanavitthāre ratanapāsāde vasissasi, adhivāsehī”ti. So adhivāsesi. Sakko tassa paṭiññaṃ gahetvā isivesena rājuyyānaṃ gantvā tāsāṃ itthīnaṃ upari ākāse caṅkamanto attānaṃ dassetvā “kassāhaṃ puttavaraṃ dammi, kā puttavaraṃ gaṇhissatī”ti āha. “Bhante, mayhaṃ dehi, mayhaṃ dehi”ti soḷasa itthisahassāni hatthe ukkhipiṃsu. Tato sakko āha – “ahaṃ sīlavatīnaṃ puttaṃ dammi, tumhākaṃ kiṃ sīlaṃ, ko ācāro”ti. Tā ukkhittahatthe samañchitvā “sace sīlavatīyā dātukāmo, sumedhāya santikaṃ gacchāhi”ti vadiṃsu. So ākāseneva gantvā tassā vāsāgāre sīhapañjare aṭṭhāsi.

Athassā tā itthiyo ārocesuṃ “etha, devī, sakko devarājā ‘tumhākaṃ puttavaraṃ dassāmi”ti ākāsenāgantvā sīhapañjare ṭhito”ti. Sā garuparihārenāgantvā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā “saccaṃ kira, bhante, tumhe sīlavatīyā puttavaraṃ dethā”ti āha. “Āma devī”ti. “Tena hi mayhaṃ dethā”ti. “Kiṃ pana te sīlaṃ, kathehi, sace me rucati, dassāmi te puttavara”nti. Sā tassa vacanaṃ sutvā “tena hi suñāhi”ti vatvā attano sīlaguṇaṃ kathentī pannarasa gāthā abhāsi –

102. “Mahesī surucino bhariyā, ānītā paṭhamaṃ ahaṃ;
Dasa vassasahassāni, yaṃ maṃ surucimānayaī.

103. “Sāhaṃ brāhmaṇa rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ;
Nābhijānāmi kāyena, vācāya uda cetasā;
Suruciṃ atimaññittha, āvi vā yadi vā raho.
104. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
105. “Bhattu mama sassu mātā, pitā cāpi ca sassuro;
Te maṃ brahme vinetāro, yāva aṭṭhaṃsu jīvitam.
106. “Sāhaṃ ahiṃsāratinī, kāmasā dhammacārinī;
Sakkaccaṃ te upaṭṭhāsiṃ, rattindivamatanditā.
107. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
108. “Soḷasitthisahassāni, sahabhariyāni brāhmaṇa;
Tāsu issā vā kodho vā, nāhu mayhaṃ kudācanaṃ.
109. “Hitena tāsam nandāmi, na ca me kāci appiyā;
Attānaṃvānukampāmi, sadā sabbā sapattiyo.
110. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
111. “Dāse kammakare pesse, ye caññe anujīvino;
Pesemi sahadhammena, sadā pamuditindriyā.
112. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
113. “Samaṇe brāhmaṇe cāpi, aññe cāpi vanibbake;
Tappemi annapānena, sadā payatapāṇinī.
114. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā.
115. “Cātuddasiṃ pañcaddasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ;
Uposathaṃ upavasāmi, sadā sīlesu saṃvutā.
116. “Etena saccavajjena, putto uppajjataṃ ise;
Musā me bhaṇamānāya, muddhā phalatu sattadhā”’ti.

Tattha **mahesī**ti aggamahesī. **Surucinoti** surucirañño. **Paṭhamanti** soḷasannaṃ itthisahassānaṃ sabbapaṭhamaṃ. **Yaṃ manti** yasmim kāle maṃ suruci ānaya, tato paṭṭhāya ahaṃ dasa vassasahassāni ekikāva imasmim gehe vasiṃ. **Atimaññitthā**ti muhuttampi sammukhā vā parammukhā vā atimaññinti idaṃ atikkamitvā maññanaṃ na jānāmi na sarāmi. **Iseti** taṃ ālapati.

Te manti sasuro ca sassu cāti te ubhopi maṃ **vinetāro**, tehi vinītā amhi, te me yāva jīviṃsu, tāva ovādamadaṃsu. **Ahiṃsāratinī**ti ahiṃsāsāṅkhātāya ratiyā samannāgatā. Mayā hi kunthakipillikopi na hiṃsitapubbo. **Kāmasā**ti ekanteneva. **Dhammacārinī**ti dasakusalakammaphathesu pūremi. **Upaṭṭhāsinti**

pādaparikkammādīni kiccāni karontī upaṭṭhahim.

Sahabharīyānīti mayā saha ekasāmikassa bhariyabhūtāni. **Nāhū**ti kilesaṃ nissāya issādammo vā kodhadhammo vā mayhaṃ na bhūtapubbo. **Hitenā**ti yaṃ tāsāṃ hitaṃ, teneva nandāmi, ure vuttadhītarō viya tā disvā tussāmi. **Kācī**ti tāsū ekāpi mayhaṃ appiyā nāma natthi, sabbāpi piyakāyeva. **Anukampāmī**ti muducittena sabbā soḷasasahassāpi tā attānaṃ viya anukampāmi.

Sahadhammenāti nayena kāraṇena yo yaṃ kātuṃ sakkoti, taṃ tasmiṃ kamme payojemīti attho. **Pamuditindriyā**ti pesentī ca niccaṃ pamuditindriyāva hutvā pesemi, “are duṭṭha dāsa idaṃ nāma karohī”ti evaṃ kujjhivā na me koci kattāci pesitapubbo. **Payatapāṇinī**ti dhotahatthā pasāritahatthāva hutvā. **Pāṭihāriyapakkañcā**ti aṭṭhamicātuddasīpannarasīnaṃ paccuggamanānuggamanavasena cattāro divasā. **Sadā**ti niccakālaṃ pañcasū sīlesu saṃvutā, tehi pihitāgopitattabhāvāva homīti.

Evaṃ tassā gāthāya satenāpi sahasseṇāpi vaṇṇiyamānānaṃ guṇānaṃ pamāṇaṃ nāma natthi, tāya pannarasahi gāthāhi attano guṇānaṃ vaṇṇitakāleyeva sakko attano bahukaraṇīyatāya tassā kathaṃ avicchinditvā “pahūtā abbhutāyeva te guṇā”ti taṃ pasamsanto gāthādvayamāha –

117. “Sabbeva te dhammaguṇā, rājaṇi yasassini;
Saṃvijjanti tayi bhadda, ye tvaṃ kittesi attani.

118. “Khattiyo jātisampanno, abhijāto yasassimā;
Dhammarājā videhānaṃ, putto uppajjate tava”ti.

Tattha **dhammaguṇā**ti sabhāvaguṇā bhūtaguṇā. **Saṃvijjantī**ti ye tayā vuttā, te sabbeva tayi upalabbhanti. **Abhijātō**ti atijāto suddhajāto. **Yasassimā**ti yasasampanna parivārasampanna samannāgato. **Uppajjate**ti evarūpo putto tava uppajjissati, mā cintayīti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā somanassajātā taṃ pucchantī dve gāthā abhāsi –

119. “Dummī rajojalladharo, aghe vehāyasaṃ ṭhito;
Manuññaṃ bhāsase vācaṃ, yaṃ mayhaṃ hadayaṅgamaṃ.

120. “Devatānusi saggamhā, isi vāsi mahiddhiko;
Ko vāsi tvaṃ anuppatto, attānaṃ me pavedayā”ti.

Tattha **dummī**ti anañjitāmaṇḍito sakko āgacchanto ramaṇīyena tāpasavesena āgato, pabbajitavesena āgatattā pana sā evamāha. **Agheti**ti appaṭighe ṭhāne. **Yaṃ mayhanti**ti yaṃ etaṃ manuññaṃ vācaṃ mayhaṃ bhāsasi, taṃ bhāsamāno tvaṃ devatānusi saggamhā idhāgato. **Isi vāsi mahiddhikoti**ti yakkhādīsu ko vā tvaṃ asi idhānuppatto, attānaṃ me pavedaya, yathābhūtaṃ kathehīti vadati.

Sakko tassā kathento cha gāthā abhāsi –

121. “Yaṃ devasaṅghā vandanti, sudhammāyaṃ samāgatā;
Sohaṃ sakko sahasakkho, āgatosmi tavantike.

122. “Itthiyo jīvalokasmiṃ, yā hoti samacārinī;
Medhāvinī sīlavatī, sassudevā patibbatā.

123. “Tādisāya sumedhāya, sucikammāya nāriyā;
Devā dassanamāyanti, mānusiya amānusa.

124. “Tvañca bhaddhe suciññena, pubbe sucaritena ca;
Idha rājakule jātā, sabbakāmasamiddhinī.
125. “Ayañca te rājaputti, ubhayattha kaṭaggaho;
Devalokūpapattī ca, kittī ca idha jīvite.
126. “Ciraṃ sumedhe sukhinī, dhammamattani pālaya;
Esāhaṃ tidivaṃ yāmi, piyaṃ me tava dassana’nti.

Tattha **sahassakkhoti** atthasahassassa taṃmuhuttaṃ dassanavasena sahasakkho. **Itthiyoti** itthī. **Samacārīnī** tīhi dvārehi samacariyāya samannāgatā. **Tādisāyāti** tathārūpāya. **Sumedhāyāti** supaññāya. **Ubhayattha kaṭaggahoti** ayaṃ tava imasmiñca attabhāve anāgate ca jayaggāho. Tesu anāgate devalokuppattī ca idha jīvite pavattamāne kitti cāti ayaṃ ubhayattha kaṭaggaho nāma. **Dhammanti** evaṃ sabhāvaguṇaṃ ciraṃ attani pālaya. **Esāhanti** eso ahaṃ. **Piyaṃ meti** mayhaṃ tava dassanaṃ piyaṃ.

Devaloke pana me kiccakaraṇīyaṃ atthi, tasmā gacchāmi, tvaṃ appamattā hohīti tassā ovādaṃ datvā pakkāmi. Naḷakāradevaputto pana paccūsakāle cavitvā tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesi, rājā gabbhassa parihāraṃ adāsi. Sā dasamāsaccayena puttāṃ vijāyī, “mahāpanādo” tissa nāmaṃ karimṃsu. Ubhayaṃ aṭṭhavāsino “sāmiputtassa no khīramūla”nti ekekaṃ kahāpaṇaṃ rājaṅgaṇe khipimṃsu, mahādhanarāsi ahoṣi. Rañña paṭikkhattāpi “sāmiputtassa no vaḍḍhitakāle paribbayo bhavissatī”ti aggahetvāva pakkamimṃsu. Kumāro pana mahāparivāreṇa vaḍḍhitvā vayappatto soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṃ pāpuṇi. Rājā puttassa vayaṃ oloketvā devim āha – “bhaddhe, puttassa me rajjābhisekakālo, ramaṇīyamassa pāsādaṃ kāretvā bhisekaṃ karissāmī”ti. Sā “sādhu devā”ti sampaṭicchī. Rājā vatthuvijjācariye pakkosāpetvā “tātā, vaḍḍhakiṃ gahetvā amhākaṃ nivesanato avidūre puttassa me pāsādaṃ māpetha, rajjena naṃ abhisiñcissāmā”ti āha. Te “sādhu, devā”ti bhūmippadesaṃ vīmaṃsanti.

Tasmim khāṇe sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So taṃ kāraṇaṃ ñatvā vissakammaṃ āmantetvā “gaccha, tātā, mahāpanādakumārassa āyāmena navayojanikaṃ, vitthārato aṭṭhayanikaṃ, ubbedhena pañcavīsatiyojanikaṃ, ratanapāsādaṃ māpehī”ti pesesi. So vaḍḍhakīvesena vaḍḍhakīnaṃ santikaṃ gantvā “tumhe pātārāsaṃ bhuñjivā ethā”ti te pesetvā daṇḍakena bhūmim pahari, tāvadeva vuttappakāro sattabhūmiko pāsādo uṭṭhahi. Mahāpanādassa pāsādamaṅgalaṃ, chattamaṅgalaṃ, āvāhamaṅgalanti tīṇi maṅgalāni ekatova ahesuṃ. Maṅgalaṭṭhāne ubhayaṃ aṭṭhavāsino sannipatitvā maṅgalacchaṇena satta vassāni vītināmesuṃ. Neva ne rājā uyyojesi, tesāṃ vatthālaṅkārahādanīyabhojanīyādi sabbāṃ rājakulasantakameva ahoṣi. Te sattaṃ vaccharaccayena upakkosivā surucimāhārājena “kimeta”nti puṭṭhā “mahārāja, amhākaṃ maṅgalaṃ bhuñjantānaṃ satta vassāni gatāni, kadā maṅgalassa osānaṃ bhavissatī”ti āhaṃsu. Tato rājā “tātā, puttassa me ettakaṃ kālaṃ na hasitapubbaṃ, yadā so hasissati, tadā gamissathā”ti āha. Atha mahājano bherim carāpetvā naṭe sannipātesi. Cha naṭasahassāni sannipatitvā satta koṭṭhāsā hutvā naccantā rājānaṃ hasāpetuṃ nāsakkhimṃsu. Tassa kira dīgharattaṃ dibbanāṭakānaṃ diṭṭhattā tesāṃ naccāṃ amanuññaṃ ahoṣi.

Tadā bhaṇḍukaṇḍo ca paṇḍukaṇḍo cāti dve nāṭakajetṭhakā “mayaṃ rājānaṃ hasāpessāmā”ti rājaṅgaṇaṃ pavisiṃsu. Tesu bhaṇḍukaṇḍo tāva rājadvāre mahantaṃ atulaṃ nāma ambaṃ māpetvā suttaguḷaṃ khipitvā tassa sākāya laggāpetvā suttana atulambaṃ abhiruhi. Atulamboti kira vessavaṇassa ambo. Atha tampi vessavaṇassa dāsā gahetvā aṅgapaccāṅgāni chinditvā pātesuṃ, sesanāṭakā tāni samodhānetvā udakena abhisiñcimṃsu. So pupphapaṭaṃ nivāsetvā ca pārūpitvā ca naccantova uṭṭhahi. Mahāpanādo tampi disvā neva hasi. Paṇḍukaṇḍo naṭo rājaṅgaṇe dārucitakaṃ kāretvā attano parisāya saddhim aggiṃ pavisi. Tasmim nibbute citakaṃ udakena abhisiñcimṃsu. So sapaṇiso pupphapaṭaṃ nivāsetvā ca pārūpitvā ca naccantova uṭṭhahi. Tampi disvā rājā neva hasi. Iti taṃ hasāpetuṃ asakkontā manussā upaddutā ahesuṃ.

Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā “gaccha, tāta, mahāpanādaṃ hasāpetvā ehī”ti devanaṭaṃ pesesi. So āgantvā rājaṅgaṇe ākāse thatvā upaddhaṅgaṃ nāma dassesi, ekova hattho, ekova pādo, ekaṃ akkhi, ekā dāṭhā naccati calati phandati, sesaṃ niccalamahosi. Taṃ disvā mahāpanādo thokaṃ hasitaṃ akāsi. Mahājano pana hasanto hasanto hāsaṃ sandhāretuṃ satim paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto aṅgāni vissajjetvā rājaṅgaṇeyeva pati, tasmim kāle maṅgalaṃ niṭṭhitaṃ. Sesamettha “panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo”ti mahāpanādajātakena vaṇṇetabbam. Rājā mahāpanādo dānādīni puñṇāni katvā āyupariyosāne devalokameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, visākhā pubbepi mama santikā varam labhiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “taḍā mahāpanādo bhaddaji ahosi, sumedhādevī visākhā, vissakammo ānando, sakko pana ahameva ahosi”nti.

Surucijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[490] 7. Pañcuposathajātakavaṇṇanā

Apposukko dāni tuvaṃ kapotāti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathike pañcasate upāsake ārabha katesi. Taḍā hi satthā dhammasabhāyaṃ catuparisamajjhe alaṅkatabuddhāsane nisīditvā muducittena pariṣaṃ oloketvā “ajja upāsakānaṃ kathaṃ paṭicca desanā samuṭṭhahissatī”ti ñatvā upāsake āmantetvā “uposathikattha upāsakā”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “sādhu vo kataṃ, uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi rāgādikilesaniggahatthaṃ uposathavāsaṃ vasiṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte magadharatṭhādīnaṃ tiṇṇaṃ ratṭhānaṃ antare aṭavī ahosi. Bodhisatto magadharatṭhe brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya nikkhamitvā taṃ aṭaviṃ pavisitvā assamaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā vāsaṃ kappesi. Tassa pana assamassa avidūre ekasmiṃ veḷugahane attano bhariyāya saddhiṃ kapotasakuṇo vasati, ekasmiṃ vammike ahi, ekasmiṃ vanagumbe siṅgālo, ekasmiṃ vanagumbe accho. Te cattāropi kālena kālaṃ isiṃ upasaṅkamtivā dhammaṃ suṇanti.

Athekadivasaṃ kapoto bhariyāya saddhiṃ kulāvakā nikkhamitvā gocarāya pakkāmi. Tassa pacchato gacchantiṃ kapotiṃ eko seno gahetvā palāyi. Tassā viravasaddaṃ sutvā kapoto nivattitvā olokeno taṃ tena hariyamānaṃ passi. Senopi naṃ viravantiṃyeva māretvā khādi. Kapoto tāya viyogena rāgapariḷāhena pariḍayhamāno cintesi “ayaṃ rāgo maṃ ativiya kilameti, na idāni imaṃ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti. So gocarapathaṃ pacchinditvā tāpasassa santikaṃ gantvā rāganiggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Sappopi “gocaraṃ pariyesissāmī”ti vasanaṭṭhānā nikkhamitvā paccantagāme gāvīnaṃ vicaraṇatṭhāne gocaraṃ pariyesati. Taḍā gāmaḥojakassa sabbaseto maṅgalausabho gocaraṃ gahetvā ekasmiṃ vammikapāde jaṇṇunā patitṭhāya siṅgehi mattikaṃ gaṇhanto kīlati, sappo gāvīnaṃ padasaddena bhīto taṃ vammikaṃ pavisitum pakkanto. Atha naṃ usabho pādena akkami. So taṃ kujjhitvā ḍaṃsi, usabho tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Gāmaḥāsino “usabho kira mato”ti sutvā sabbe ekato āgantvā roditvā kanditvā taṃ gandhamālādīhi pūjetvā āvāṭe nikhaṇitvā pakkamiṃsu. Sappo tesam gatakāle nikkhamitvā “ahaṃ kodhaṃ nissāya imaṃ jīvitā voropetvā mahājanassa hadaye sokaṃ pavesesiṃ, na dāni imaṃ kodhaṃ aniggahetvā gocarāya pakkamissāmī”ti cintetvā nivattitvā taṃ assamaṃ gantvā kodhaniggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Siṅgālopi gocaraṃ pariyesanto ekaṃ matahatthiṃ disvā “mahā me gocaro laddho”ti tuṭṭho gantvā soṇḍāyaṃ ḍaṃsi, thambhe daṭṭhakālo viya ahosi. Tattha assādaṃ alabhitvā dante ḍaṃsi, pāsāṇe daṭṭhakālo viya ahosi. Kucchiyaṃ ḍaṃsi, kusule daṭṭhakālo viya ahosi. Naṅguṭṭhe ḍaṃsi, ayasālāke daṭṭhakālo viya ahosi. Vaccamagge ḍaṃsi, ghatapūve daṭṭhakālo viya ahosi. So lobhavasena khādanto antokucchiyaṃ pāvīsi, tattha chātakāle maṃsaṃ khādanti, pipāsītakāle lohitaṃ pivati, nipajjanakāle antāni ca papphāsaṅca avattharitvā nipajji. So “idheva me annapānaṅca sayanaṅca nipphannaṃ,

aññattha kiṃ karissāmī”ti cintetvā tattheva abhirato bahi anikkhamitvā antokucchiyaṃveva vasi. Aparabhāge vātāpena hatthikuṇape sukkhante karīsamaggo pihito, siṅgālo antokucchiyaṃ nipajjamāno appamaṃsalohito paṇḍusarīro hutvā nikkhamanamaggaṃ na passi. Athekadivasaṃ akālamegho vassi, karīsamaggo temiyamāno mudu hutvā vivaraṃ dassesi. Siṅgālo chiddaṃ disvā “aticiramhi kilanto, iminā chiddena palāyissāmī”ti karīsamaggaṃ sīsena pahari. Tassa sambādhaṭṭhānena vegena nikkhantassa sinnasarīrassa sabbāni lomāni karīsamagge laggāni, tālakando viya nillomasarīro hutvā nikkhami. So “lobhaṃ nissāya mayā idaṃ dukkhaṃ anubhūtaṃ, na dāni imaṃ aniggahetvā gocaraṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā taṃ assamaṃ gantvā lobhaniggahatthāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Acchopi arañña nikkhamitvā atricchābhībhūto mallaraṭṭhe paccantagāmaṃ gato. Gāmvāsino “accho kira āgato”ti dhanudaṇḍādihattā nikkhamitvā tena pavitṭhaṃ gumbaṃ parivāresuṃ. So mahājanena parivāritabhāvaṃ ñatvā nikkhamitvā palāyi, palāyantameva taṃ dhanūhi ceva daṇḍādīhi ca pothesuṃ. So bhinnena sīsena lohītena galātena attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā “idaṃ dukkhaṃ mama atricchālobhasena uppamaṃ, na dāni imaṃ aniggahetvā gocaraṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā taṃ assamaṃ gantvā atricchāniggahāya uposathaṃ samādiyitvā ekamantaṃ nipajji.

Tāpasopi attano jātiṃ nissāya mānavasiko hutvā jhānaṃ uppādetuṃ na sakkoti. Atheko paccakabuddho tassa mānanissitabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ na lāmakasatto, buddhaṅkuro esa, imasmimīveva bhaddakappe sabbaññutaṃ pāpuṇissati, imassa mānaniggahaṃ katvā samāpattinibbattaṅkāraṃ karissāmī”ti tasmiṃ paṇḍasālāya nisinneyeva uttarahimavantato āgantvā tassa pāsāṇaphalake nisīdi. So nikkhamitvā taṃ attano āsane nisinnaṃ disvā mānanissitabhāvena anattamaṃ hutvā taṃ upasaṅkamitvā accharam paḥaritvā “nassa, vasala, kāḷakaṇṇi, muṇḍaka, samaṇaka, kimatthaṃ mama nisinnaphalake nisinnosī”ti āha. Atha naṃ so “sappurisa, kasmā mānanissitosi, ahaṃ paṭividdhapaccakabodhiññaṃ, tvaṃ imasmimīveva bhaddakappe sabbaññubuddho bhavissasi, buddhaṅkurosi, pāramiyo pūretvā āgato aññaṃ ettakaṃ nāma kālaṃ atikkamitvā buddho bhavissasi, buddhattabhāve ṭhito siddhattho nāma bhavissasi”ti nāmañca gottañca kulañca aggasāvakaḍayo ca sabbe ācikkhitvā “kimatthaṃ tvaṃ mānanissito hutvā pharusō hosi, nayidaṃ tava anucchavika”nti ovādamadāsi. So tena evaṃ vuttopi neva naṃ vandi, na ca “kadāhaṃ buddho bhavissāmī”tiādīni pucchi. Atha naṃ paccakabuddho “tava jātiyā mama guṇānaṃ mahantabhāvaṃ jāna, sace sakkosi, ahaṃ viya ākāse vicarāhi”ti vatvā ākāse uppatitvā attano pādapamaṃsuṃ tassa jaṭāmaṇḍale vikiranto uttarahimavantameva gato.

Tāpaso tassa gatakāle saṃvegappatto hutvā “ayaṃ samaṇo evaṃ garusarīro vātamukhe khittatūlapicu viya ākāse pakkhando, ahaṃ jātimānena evarūpassa paccakabuddhassa neva pāde vandim, na ca “kadāhaṃ buddho bhavissāmī”ti pucchim, jāti nāmesā kiṃ karissati, imasmim loke sīlacaraṇameva mahantaṃ, ayaṃ kho pana me māno vaḍḍhanto nirayaṃ upanessati, na idāni imaṃ mānaṃ aniggahetvā phalāphalattāya gamissāmī”ti paṇḍasālaṃ pavisitvā mānaniggahāya uposathaṃ samādāya kaṭṭhattharikāya nisinna mahāññaṃ kulaputto mānaṃ niggaḥetvā kasiṇaṃ vaḍḍhetvā abhiñña ca samāpattiyo ca nibbattetvā nikkhamitvā caṅkamanakoṭiyaṃ pāsāṇaphalake nisīdi. Atha naṃ kapotāḍayo upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Mahāsatto kapotaṃ pucchi “tvaṃ aññesu divasesu na imāya velāya āgacchasi, gocaraṃ pariyesasi, kiṃ nu kho ajja uposathiko jātosī”ti? “Āma bhante”ti. Atha naṃ “kena kāraṇenā”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha –

127. “Appossukko dāni tuvaṃ kapota, vihaṅgama na tava bhojanattho;
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsayaṃto, kasmā bhavaṃposathiko kapotā”ti.

Tattha **appossukkoti** nirālayo. **Na tava bhojanattho**ti kiṃ ajja tava bhojanena attho natthi.

Taṃ sutvā kapoto dve gāthā abhāsi –

128. “Ahaṃ pure giddhigato kapotiyā, asmiṃ padesasmimubho ramāma;

Athaggahī sākuṇiko kapotiṃ, akāmako tāya vinā ahoṣiṃ.

129. “Nānābhavā vippayogena tassā, manomayaṃ vedana vedayāmi;
Tasmā ahaṃposathaṃ pālayāmi, rāgo mamaṃ mā punarāgamāsi”ti.

Tattha **ramāmā**ti imasmiṃ bhūmibhāge kāmaratiyā ramāma. **Sākuṇikoti** senasakuṇo.

Kapotena attano uposathakamme vaṇṇite mahāsatto sappādisu ekekaṃ pucchi. Tepi yathābhūtaṃ byākarimṣu –

130. “Anujjugāmī uragā dujivha, dāṭhāvudho ghoravisosi sappa;
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsanto, kasmā bhavaṃposathiko nu dīgha.
131. “Usabho ahū balavā gāmikassa, calakkakū vaṇṇabalūpapanno;
So maṃ akkami taṃ kupito aḍaṃsiṃ, dukkhābhituṇṇo maraṇaṃ upāgā.
132. “Tato janā nikkhamitvāna gāmā, kanditvā roditvā apakkamimṣu;
Tasmā ahaṃposathaṃ pālayāmi, kodho mamaṃ mā punarāgamāsi.
133. “Matāna maṃsāni bahū susāne, manuññarūpaṃ tava bhojane taṃ;
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsanto, kasmā bhavaṃposathiko siṅgāla.
134. “Pavisi kucchiṃ mahato gajassa, kuṇape rato hatthimaṃsesu giddho;
Uṇho ca vāto tikhiṇā ca rasmiyo, te sosayaṃ tassa karīsamaggaṃ.
135. “Kiso ca paṇḍū ca ahaṃ bhadante, na me ahū nikkhamanāya maggo;
Mahā ca meggho sahasā pavassi, so temayī tassa karīsamaggaṃ.
136. “Tato ahaṃ nikkhamisaṃ bhadante, cando yathā rāhumukhā pamutto;
Tasmā ahaṃposathaṃ pālayāmi, lobho mamaṃ mā punarāgamāsi.
137. “Vammīkathūpasmiṃ kipillikāni, nippothayanto tuvaṃ pure carāsi;
Khudaṃ pipāsaṃ adhivāsanto, kasmā bhavaṃposathiko nu accha.
138. “Sakaṃ nicketaṃ atihīlayāno, atricchatā mallagāmaṃ agacchiṃ;
Tato janā nikkhamitvāna gāmā, kodaṇḍakena paripothayimṣu maṃ.
139. “So bhinnasīso ruhiramakkhitaṅgo, paccāgamāsiṃ sakaṃ nicketaṃ;
Tasmā ahaṃposathaṃ pālayāmi, atricchatā mā punarāgamāsi”ti.

Tattha **anujjugāmī**tiādīhi taṃ ālapati. **Calakkakū**ti calamānakakudho. **Dukkhābhituṇṇoti** so usabho dukkhena abhitsuṇṇo āturo hutvā. **Bahū**ti bahūni. **Pavisī**ti pāvisiṃ. **Rasmiyoti** sūriyarasmiyo. **Nikkhamisanti** nikkhamiṃ. **Kipillikānī**ti upacikāyo. **Nippothayantoti** khādamāno. **Atihīlayānoti** atimaññanto nindanto garahanto. **Kodaṇḍakenā**ti dhanudaṇḍakehi ceva muggarehi ca.

Evamaṃ te cattāropi attano uposathakammaṃ vaṇṇetvā utṭhāya mahāsattaṃ vanditvā “bhante, tumhe aññesu divasesu imāya velāya phalāphalattāya gacchatha, ajja agantvā kasmā uposathikatthā”ti pucchantā gāthamāhaṃsu –

140. “Yaṃ no apucchittha tuvaṃ bhadante, sabbeva byākarimha yathāpajānaṃ;
Mayampi pucchāma tuvaṃ bhadante, kasmā bhavaṃposathiko nu brahme”ti.

Sopi nesam byākāsi –

141. “Anūpalitto mama assamamhi, paccakabuddho muhuttaṃ nisīdi;
So maṃ avedī gatimāgatiṇca, nāmaṇca gottaṃ caraṇaṇca sabbaṃ.

142. “Evampahaṃ na vandi tassa pāde, na cāpi naṃ mānagatena pucchim;
Tasmā ahaṃposathaṃ pālayāmi, māno mamaṃ mā punarāgamāsī”ti.

Tattha **yaṃ noti** yaṃ atthaṃ tvaṃ amhe apucchi. **Yathāpajānanti** attano pajānananiyāmena taṃ mayam byākarimha. **Anūpalittoti** sabbakilesehi alitto. **So maṃ avedīti** so mama idāni gantabbatthānaṇca gataṭṭhānaṇca “anāgate tvaṃ evaṃnāmo buddho bhavissasi evaṃgotto, evarūpaṃ te silacaraṇaṃ bhavissati”ti evaṃ nāmaṇca gottaṇca caraṇaṇca sabbaṃ maṃ avedi jānāpesi, kathesīti attho. **Evampahaṃ na vandīti** evaṃ kathentassapi tassa ahaṃ attano mānaṃ nissāya pāde na vandinti.

Evaṃ mahāsatto attano uposathakāraṇaṃ kathetvā te ovaḍitvā uyyojetvā paṇṇasālaṃ pāvīsi, itarepi yathāṭṭhānāni agamaṃsu. Mahāsatto aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi, itare ca tassovāde ṭhatvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ upāsakā, uposatho nāmesa porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, upavasitabbo uposathavāso”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kapoto anuruddho ahoṣi, accho kassapo, siṅgālo moggallāno, sappo sārīputto, tāpaso pana ahameva ahoṣi”nti.

Pañcuposathajātakavaṇṇanā sattamā.

[491] 8. Mahāmorajātakavaṇṇanā

Sace hi tyāhaṃ dhanahetu gāhitoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu ayaṃ nandīrāgo tādīsaṃ kiṃ nāma nālolessati, na hi sineruubbāhanakavāto sāmante purāṇapaṇṇassa lajjati, pubbe satta vassasatāni antokilesasamudācāraṃ vāretvā viharante visuddhasattepesa ālolesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto paccantapadese morasakuṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ aggahesi. Gabbhe paripākagate mātā gocarabhūmiyaṃ aṇḍaṃ pātetvā pakkāmi. Aṇḍaṇca nāma mātu arogabhāve sati aññasmim dīghajātikādīparipantho ca avijjamaṇe na nassati. Tasmā taṃ aṇḍaṃ kaṇikāramakulaṃ viya suvaṇṇavaṇṇaṃ hutvā pariṇatakāle attano dhammatāya bhijji, suvaṇṇavaṇṇo moracchāpo nikkhami. Tassa dve akkhīni jiṅjukāphalasadisāni, tuṇḍaṃ pavāḷavaṇṇaṃ, tisso rattarājiyo gīvaṃ parikkhipitvā piṭṭhimajjhena agamaṃsu. So vayappatto bhaṇḍasakaṭamattasarīro abhirūpo ahoṣi. Taṃ sabbe nīlamorā sannipatitvā rājānaṃ katvā parivārayiṃsu.

So ekadivasam udakasonḍiyam pānīyam pivanto attano rūpasampattiṃ disvā cintesi “ahaṃ sabbamorehi atirekarūpasobho, sacāhaṃ imehi saddhiṃ manussapathe vasissāmi, paripantho me uppajjissati, himavantaṃ gantvā ekakova phāsukaṭṭhāne vasissāmi”ti. So rattibhāge moresu paṭisallīnesu kañci ajānāpetvā uppatitvā himavantaṃ pavisitvā tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmim araññe padumasañchanno jātassaro atthi, tassa avidūre ekaṃ pabbataṃ nissāya ṭhito mahānigrodharukkho atthi, tassa sākāya nilīyi. Tassa pana pabbatassa vemajjhe manāpā guhā atthi. So tattha vasitukāmo hutvā tassā pamukhe pabbatatale nilīyi. Taṃ pana ṭhānaṃ neva heṭṭhābhāgena abhiruhituṃ, na uparibhāgena otarituṃ sakkā, bilāladīghajātikamanussabhayehi vimuttaṃ. So “idaṃ me phāsukaṭṭhāna”nti taṃ divasaṃ tattheva vasitvā punadivase pabbataguhāto utthāya pabbatamatthake puratthābhimukho nisinno udentam sūriyamaṇḍalaṃ disvā attano divārakkhāvaraṇatthāya “udetayam cakkhumā ekarājā”ti parittaṃ katvā gocarabhūmiyaṃ otaritvā gocaraṃ gahetvā sāyam āgantvā pabbatamatthake pacchābhimukho nisinno atthaṅgataṃ

sūriyamaṇḍalam disvā attano rattirakkhāvaraṇatthāya “apetayaṃ cakkhumā ekarājā”ti parittam katvā etenupāyena vasati.

Atha naṃ ekadivasam eko luddaputto araṇṇe vicaranto pabbatamatthake nisinnam moram disvā attano nivesanam āgantvā maraṇāsannakāle puttam āha – “tāta, catutthāya pabbatarājīyā araṇṇe suvaṇṇavaṇṇo moro atthi, sace rājā pucchati, ācikkheyyāsī”ti. Athesasmim divase bārānasiraṇṇo khemā nāma aggamaheṣī paccūsakāle supinam passi. Evarūpo supino ahosi – “suvaṇṇavaṇṇo moro dhammam deseti, sā sādhuḥkāram datvā dhammam suṇāti, moro dhammam desetvā utthāya pakkāmi”. Sā “moraṇā gacchati, gaṇhatha na”nti vadantīyeva pabujjhi, pabujjhitvā ca pana supinabhāvam ṇatvā “supinoti vutte rājā na ādaram karissati, ‘dohaḷo me’ti vutte karissati”ti cintevā dohaḷinī viya hutvā nipajji. Atha naṃ rājā upasaṅkamitvā pucchi “bhadde, kiṃ te aphāsuka”nti. “Dohaḷo me uppanno”ti. “Kiṃ icchasi bhadde”ti? “Suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammam sotum devā”ti. “Bhadde, kuto evarūpaṃ moram lacchāmi”ti? “Deva, sace na labhāmi, jīvitam me natthi”ti. “Bhadde, mā cintayī, sace katthaci atthi, labhissasī”ti rājā naṃ assāsetvā gantvā rājāsane nisinnam amacce pucchi “ambho, devī suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammam sotukāmā, morā nāma suvaṇṇavaṇṇā hontī”ti? “Brāhmaṇā jānissanti devā”ti.

Rājā brāhmaṇe pakkosāpetvā pucchi. Brāhmaṇā evamāhaṃsu “mahārāja jalajesu macchakacchapakkaṭakā, thalajesu migā haṃsā morā tittirā ete tiracchānagatā ca manussā ca suvaṇṇavaṇṇā hontīti amhākaṃ lakkhaṇamantesu āgata”nti. Rājā attano vijjite luddaputte sannipātetvā “suvaṇṇavaṇṇo moro vo diṭṭhapubbo”ti pucchi. Sesā “na diṭṭhapubbo”ti āhaṃsu. Yassa pana pitarā ācikkhitam, so āha – “mayāpi na diṭṭhapubbo, pitā pana me ‘asukaṭṭhāne nāma suvaṇṇavaṇṇo moro atthi’ti katthesī”ti. Atha naṃ rājā “samma, mayhaṅca deviyā ca jīvitam dinnam bhavissati, gantvā tam bandhitvā ānehī”ti bahum dhanam datvā uyyojesi. So puttadārassa dhanam datvā tattha gantvā mahāsattam disvā pāse oḍḍetvā “ajja bajjhissati, ajja bajjhissati”ti abajjhivāva mato, devīpi patthanam alabhanti matā. Rājā “tam moram nissāya piyabhariyā me matā”ti kujjhitvā kodhavasiko hutvā “himavante catutthāya pabbatarājīyā suvaṇṇavaṇṇo moro carati, tassa maṃsam khāditvā ajarā amarā hontī”ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā tam paṭṭam saramaṅjūsāyam ṭhapetvā kālamakāsi.

Atha añño rājā ahosi. So suvaṇṇapaṭṭe akkharāni disvā “ajaro amaro bhavissāmī”ti tassa gahaṇatthāya ekaṃ luddaputtam pesesi. Sopi tattheva mato. Evaṃ cha rājaparivatṭā gatā, cha luddaputtā himavanteyeva matā. Sattamena pana raṇṇā pesito sattamo luddo “ajja ajjevā”ti satta saṃvaccharāni bajjhitaṃ asakkonto cintesi “kiṃ nu kho imassa morarājassa pāde pāsassa asaṅcaraṇakāraṇa”nti? Atha naṃ pariggaṇhanto sāyampātam parittam karontam disvā “imasmim ṭhāne añño moro natthi, iminā brahmacārinā bhavitabbaṃ, brahmacariyānubhāvena ceva parittānubhāvena cassa pādo pāse na bajjhati”ti nayato pariggahetvā paccantajanapadam gantvā ekaṃ morim bandhitvā yathā sā accharāya pahaṭāya vassati, pānimhi pahaṭe naccati, evaṃ sikkhāpetvā ādāya gantvā bodhisattassa parittakaraṇato puretameva pāsam oḍḍetvā accharam paharivā morim vassāpesi. Moro tassā saddam suṇi, tāvadevassa satta vassatāni sannisinnakilesa phaṇam karitvā daṇḍena pahaṭāsiviso viya utthahi. So kilesāturo hutvā parittam kātuṃ asakkuṇitvā vegenā tassā santikam gantvā pāse pādam pavesentoyeva ākāsā otari. Satta vassatāni asaṅcaraṇakapāso taṅkhaṇaṇṇeva saṅcaritvā pādam bandhi.

Atha naṃ luddaputto yaṭṭhiagge olambantaṃ disvā cintesi “imaṃ morarājāṃ cha luddaputtā bandhitaṃ nāsakkhiṃsu, ahampi satta vassāni nāsakkhiṃ, ajja panesa imaṃ morim nissāya kilesāturo hutvā parittam kātuṃ asakkuṇitvā āgamma pāse baddho heṭṭhāsīsako olambati, evarūpo me sīlavā kilamito, evarūpaṃ raṇṇo paṇṇākāratthāya netum ayuttam, kiṃ me raṇṇā dinnena sakkārena, vissajjessāmi na”nti. Puna cintesi “ayaṃ nāgabalo thāmasampanno mayi upasaṅkamante ‘esa maṃ māretum āgacchati’ti maraṇabhayaatajjito phandamāno pādam vā pakkham vā bhindeyya, anupagantvā pana paṭicchane ṭhatvā khurappenassa pāsam chindissāmi, tato sayameva yathāruciyaṃ gamissati”ti. So paṭicchane ṭhatvā dhanum āropetvā khurappaṃ sannayhitvā ākaḍḍhi. Moropi “ayaṃ luddako maṃ kilesāturaṃ katvā baddhabhāvam ṇatvā nirāsānko āgacchissati, kahaṃ nu kho so”ti cintevā ito cito ca

viloketvā dhanuṃ āropetvā ʘhitam disvā “māretvā maṃ ādāya gantukāmo bhavissatī”’ti maññamāno maraṇabhayatajjito hutvā jīvitam yācanto paṭhamam gāthamāha –

143. “Sace hi tyāham dhanahetu gāhito, mā maṃ vadhī jīvagāham gahetvā;
Rañño ca maṃ samma upantikaṃ nehi, maññe dhanam lacchasinapparūpa”’nti.

Tattha **sace hi tyāhanti** sace hi te aham. **Upantikaṃ nehīti** upasantikaṃ nehi. **Lacchasinapparūpanti** lacchasi anappakarūpaṃ.

Taṃ sutvā luddaputto cintesi – “morarājā, ‘ayaṃ maṃ vijjhitukāmatāya khurappaṃ sannayhī’’ti maññati, assāsessāmi na”’nti. So assāsento dutiyaṃ gāthamāha –

144. “Na me ayaṃ tuyha vadhāya ajja, samāhito cāpadhure khurappo;
Pāsaṅca tyāham adhipātayissaṃ, yathāsukham gacchatu morarājā”’ti.

Tattha **adhipātayissanti** chindayissaṃ.

Tato morarājā dve gāthā abhāsi –

145. “Yaṃ satta vassāni mamānubandhi, rattindivam khuppipāsaṃ sahanto;
Atha kissa maṃ pāsavasūpanītam, pamuttave icchasi bandhanasmā.

146. “Pāṇātipātā virato nusajja, abhayaṃ nu te sabbabhūtesu dinnam;
Yaṃ maṃ tuvaṃ pāsavasūpanītam, pamuttave icchasi bandhanasmā”’ti.

Tattha **yanti** yasmā maṃ ettakam kālam tvam anubandhi, tasmā taṃ pucchāmi, atha kissa maṃ pāsavasam upanītam bandhanasmā pamocetum icchasi attho. **Virato nusajjāti** virato nusi ajja. **Sabbabhūtesūti** sabbasattānaṃ.

Ito param –

147. “Pāṇātipātā viratassa brūhi, abhayaṅca yo sabbabhūtesu deti;
Pucchāmi taṃ morarājetamatthaṃ, ito cuto kiṃ labhate sukham so.

148. “Pāṇātipātā viratassa brūmi, abhayaṅca yo sabbabhūtesu deti;
Diṭṭheva dhamme labhate pasamsam, saggaṅca so yāti sarīrabhedā.

149. “Na santi devā iti āhu eke, idheva jīvo vibhavaṃ upeti;
Tathā phalam sukatadukkaṭānaṃ, dattupaññattaṅca vadanti dānam;
Tesaṃ vaco arahataṃ saddahāno, tasmā aham sakuṇe bādhayāmi”’ti. –

Imā uttānasambandhagāthā pāḷinayena veditabbā.

Tattha **iti āhu eketi** ekacce samaṇabrāhmaṇā evaṃ kathenti. **Tesaṃ vaco arahataṃ saddahānoti** tassa kira kulūpakā ucchedavādino naggasamaṇakā. Te taṃ paccekabodhiñāṇassa upanissayasampannampi sattaṃ ucchedavādam gaṇhāpesum. So tehi saṃsaggena “kusalākusalam natthī”’ti gahetvā sakuṇe māreti. Evaṃ mahāsāvajjā eṣā asappurisasevanā nāma. Teyeva ayaṃ “arahanto”’ti maññamāno evamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto “tasseva paralokassa atthibhāvaṃ kathessāmi”’ti pāsayaṭṭhiyaṃ adhosiro olambamānova imaṃ gāthamāha –

150. “Cando ca suriyo ca ubho sudassanā, gacchanti obhāsāyamantalikkhe;
Imassa lokassa parassa vā te, kathaṃ nu te āhu manussaloke”’ti.

Tattha **imassāti** kiṃ nu te imassa lokassa santi, udāhu paralokassāti. Bhummatthe vā etaṃ sāmivacanāṃ. **Kathaṃ nu teti** etesu vimānesu candimasūriyadevaputte kathaṃ nu kathenti, kiṃ atthīti kathenti, udāhu natthīti, kiṃ vā devā, udāhu manussāti?

Luddaputto gāthamāha –

151. “Cando ca suriyo ca ubho sudassanā, gacchanti obhāsāyamantalikkhe;
Parassa lokassa na te imassa, devāti te āhu manussaloke”’ti.

Atha naṃ mahāsatto āha –

152. “Ettheva te nīhatā hīnavādā, ahetukā ye na vadanti kammaṃ;
Tathā phalaṃ sukata dukkaṭānaṃ, dattupaññattaṃ ye ca vadanti dāna”’nti.

Tattha **ettheva te nīhatā hīnavādāti** sace candimasūriyā devaloke ʒhitā, na manussaloke, sace ca te devā, na manussā, ettheva ettake byākaraṇe te tava kulūpakā hīnavādā nīhatā honti. **Ahetukā** “visuddhiyā vā saṃkilesassa vā hetubhūtaṃ kammaṃ natthī”’ti evaṃvādā. **Dattupaññattanti** ye ca dānaṃ “bālakehi paññatta”’nti vadanti.

So mahāsatte kathente sallakkhetvā gāthādvayamāha –

153. “Addhā hi saccaṃ vacanaṃ tavedaṃ, kathañhi dānaṃ aphalaṃ bhavyeya;
Tathā phalaṃ sukata dukkaṭānaṃ, dattupaññattañca kathaṃ bhavyeya.

154. “Kathaṃkaro kintikaro kimācaraṃ, kiṃ sevamāno kena tapoguṇena;
Akkhāhi me morarājetamatthaṃ, yathā ahaṃ no nirayaṃ pateyya”’nti.

Tattha **dattupaññattañcāti** dānañca dattupaññattaṃ nāma kathaṃ bhavyeyyāti attho. **Kathaṃkaroti** katarakammaṃ karonto. **Kintikaroti** kena kāraṇena karonto ahaṃ nirayaṃ na gaccheyyaṃ. Itarāni tasseva vevacanāni.

Taṃ sutvā mahāsatto “sacāhaṃ imaṃ pañhaṃ na kathessāmi, manussaloko tuccho viya kato bhavissati, tathevassa dhammikānaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ atthibhāvaṃ kathessāmi”’ti cintetvā dve gāthā abhāsi –

155. “Ye keci atthi samaṇā pathabyā, kāsāyavatthā anagāriyā te;
Pātova piṇḍāya caranti kāle, vikālacariyā viratā hi santo.

156. “Te tattha kālenupasaṅkamitvā, pucchāhi yaṃ te manaso piyaṃ siyā;
Te te pavakkhanti yathāpajānaṃ, imassa lokassa parassa cattha”’nti.

Tattha **santoti** santapāpā paṇḍitā paccekabuddhā. **Yathāpajānanti** te tuyhaṃ attano pajānananiyāmena vakkhanti, kaṅkhaṃ te chinditvā kathessanti. **Imassa lokassa parassa catthanti** iminā nāma kammena manussaloke nibbattanti, iminā devaloke, iminā nirayādīsūti evaṃ imassa ca parassa ca lokassa atthaṃ ācikkhissanti, te pucchāti.

Evañca pana vatvā nirayabhayena tajjesi. So pana pūritapāramī paccekabodhisatto sūriyarasamisamphassaṃ oloketvā ʒhitaṃ pariṇatapadumaṃ viya paripākagatañño vicarati. So tassa

dhammakathaṃ suṇanto t̥hitapadeneva t̥hito saṅkhāre pariggaṇhitvā tilakkhaṇaṃ sammasanto paccekabodhiññaṃ paṭivijjhi. Tassa paṭivedho ca mahāsattassa pāsato makkho ca ekakkhaṇeyeva ahoṣi. Paccekabuddho sabbakilese padāletvā bhavapariyante t̥hitova udānaṃ udānanto gāthamāha –

157. “Tacaṃva jīṇṇaṃ urago purāṇaṃ, paṇḍupalāsaṃ harito dumova;
Esappahīno mama luddabhāvo, jahāmahaṃ luddakabhāvamajjā”ti.

Tassattho – yathā jīṇṇaṃ purāṇaṃ tacaṃ urago jahati, yathā ca harito sampajjamānanīlapatto dumo katthaci t̥hitam paṇḍupalāsaṃ jahati, evaṃ ahampi aṃja luddabhāvaṃ dāruṇabhāvaṃ jahitvā t̥hito, so dāni esa pahīno mama luddabhāvo, sādhu vata jahāmahaṃ luddakabhāvamajjāti. **Jahāmahanti** pajahiṃ ahanti attho.

So imaṃ udānaṃ udānetvā “ahaṃ tāva sabbakilesabandhanehi mutto, nivesane pana me bandhitvā t̥hapitā bahū sakuṇā atthi, te kathaṃ mocessāmī”ti cintetvā mahāsattaṃ pucchi – “morarāja, nivesane me bahū sakuṇā baddhā atthi, te kathaṃ mocessāmī”ti? Paccekabuddhatopi sabbaññubodhisattānaññeva upāyapariggahaññaṃ mahantataraṃ hoti, tena naṃ āha “yaṃ vo maggena kilese khaṇḍetvā paccekabodhiññaṃ paṭividdhaṃ, taṃ ārabba saccakiriyaṃ karoṭha, sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma na bhavissatī”ti. So bodhisattena dinnanayadvāre t̥hatvā saccakiriyaṃ karonto gāthamāha –

158. “Ye cāpi me sakuṇā atthi baddhā, satānīnekāni nivesanasmiṃ;
Tesappahaṃ jīvitamajja dammi, makkhaṇca te pattā sakaṃ niketa”nti.

Tattha **mokkhaṇca te pattāti** svāhaṃ makkhaṃ patto paccekabodhiññaṃ paṭivijjhitvā t̥hito, te satte jīvitadānena anukampāmi, etena saccena. **Sakaṃ nīketanti** sabbepi te sattā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gacchantūti vadati.

Athassa saccakiriyaṣamakārameva sabbe bandhanā muccitvā tuṭṭhiravaṃ ravantā sakaṭṭhānameva agamiṃsu. Tasmīṃ khaṇe tesaṃ tesaṃ gehesu biḷāle ādiṃ katvā sakalajambudīpe bandhanagato satto nāma nāhoṣi. Paccekabuddho hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi. Tāvadeva gihilingaṃ antaradhāyi, pabbajitalingaṃ pāturaṃ hoṣi. So satthivassikatthero viya ākappasampanno aṭṭhaparikkhāradharo hutvā “tvameva mama patiṭṭhā ahoṣī”ti morarājassa añjaliṃ paggayha padakkhiṇaṃ katvā ākāse uppatitvā nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Morarājāpi yaṭṭhiaggato uppatitvā gocaraṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato. Idāni luddassa satta vassāni pāsahatthassa caritvāpi morarājānaṃ nissāya dukkhā muttabhāvaṃ pakāsento satthā osānagāthamāha –

159. “Luddo carī pāsahattho araṇṇe, bādhetu morādhipatiṃ yasassiṃ;
Bandhitvā morādhipatiṃ yasassiṃ, dukkhā sa pamucci yathāhaṃ pamutto”ti.

Tattha **bādhetūti** māretuṃ, ayameva vā pāṭho. **Bandhitvāti** bandhitvā t̥hitassa dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvego hutvāti attho. **Yathāhanti** yathā ahaṃ sayambhuññaṇena mutto, evameva sopi muttoti.

Satthā imaṃ dhammadeṣanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṃ pāpuṇi. Tadā morarājā ahameva ahoṣinti.

Mahāmorajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[492] 9. Tacchasūkarajātakavaṇṇanā

Yadesamānā vicarimhāti idaṃ satthā jetavane viharanto dve mahallakatthere ārabba kathesi. Mahākosalo kira rañño bimbisārassa dhītaraṃ dento dhītu nhāniyamūlatthāya kāsigāmaṃ adāsi. Pasenadi rājā ajātasattunā pitari mārite taṃ gāmaṃ acchindī. Tesu tassatthāya yujjhantesu paṭhamam

ajātasattussa jayo ahoṣi. Kosalarājā parājayappatto amacce pucchi “kena nu kho upāyena ajātasattum gaṇḥeyyāma”ti. Mahārāja, bhikkhū nāma mantakusalā honti, carapurise pesetvā vihāre bhikkhūnaṃ kathaṃ pariggaṇhitum vaṭṭatīti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā “etha, tumhe vihāraṃ gantvā paṭicchannā hutvā bhadantānaṃ kathaṃ pariggaṇhathā”ti carapurise payojesi. Jetavanepi bahū rājapurisā pabbajitā honti. Tesu dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṃ vasanti, eko dhanuggahatissatthero nāma, eko mantidattatthero nāma. Te sabbarattim supitvā paccūsakāle pabujjhimsu.

Tesu dhanuggahatissatthero aggiṃ jāletvā āha “bhante, mantidattattherā”ti. “Kiṃ bhante”ti. “Niddāyatha tumhe”ti. “Na niddāyāmi, kiṃ kātabba”nti? “Bhante, lālako vatāyaṃ kosalarājā cāṭimattabhojanameva bhujjijitum jānātī”ti. “Atha kiṃ bhante”ti. “Attano kucchimhi pāṇakamattena ajātasattunā parājito rājā”ti. “Kinti pana bhante kātum vaṭṭatī”ti? “Bhante, mantidattatthera yuddhaṃ nāma sakaṭabyūhacakkabyūhapadumabyūhavasena tividdhaṃ. Tesu bhāgineyyaṃ ajātasattum gaṇhantena sakaṭabyūhaṃ katvā gaṇhitum vaṭṭati, asukasmim nāma pabbatakaṇṇe dvīsu passesu sūrapurise ṭhapetvā purato balaṃ dassetvā anto pavitṭhabhāvaṃ ñatvā naditvā vaggitvā kumine pavitṭhamacchaṃ viya antomuṭṭhiyaṃ katvāva naṃ gahetum sakkā”ti.

Payojitapurisā taṃ kathaṃ sutvā rañño ārocesum. Rājā mahatīyā senāya gantvā tathā katvā ajātasattum gahetvā saṅkhalikabandhanena bandhitvā katipāhaṃ nimmadaṃ katvā “puna evarūpaṃ mā karī”ti assāsetvā mocetvā dhīraṃ vajirakumārīṃ nāma tassa datvā mahantena parivārena vissajjesi. “Kosalaraññā dhanuggahatissattherassa saṃvidhānena ajātasattu gahito”ti bhikkhūnaṃ antare kathā samuṭṭhahi, dhammasabhāyampi tameva kathaṃ samuṭṭhāpesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi dhanuggahatisso yuddhasaṃvidhāne chekoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasinagarassa dvāragāmaṃvāsī eko vaḍḍhakī dāruatthāya araññaṃ gantvā āvāṭe patitaṃ ekaṃ sūkarapotakaṃ disvā ānetvā “tacchasūkarō”tissa nāmaṃ katvā posesi. So tassa upakārako ahoṣi. Tuṇḍena rukkhe parivattetvā deti, dāṭhāya veṭhetvā kālasuttaṃ kaḍḍhati, mukhena ḍaṃsitvā vāsīnikhādanamuggare āharati. So vaḍḍhippato mahābalo mahāsarīro ahoṣi. Atha vaḍḍhakī tasmim puttapemaṃ paccupaṭṭhāpetvā “imaṃ idha vasantaṃ kocideva himseyyā”ti araññe vissajjesi. So cintesi “ahaṃ imasmim araññe ekakova vasitum na sakkhissāmi, ñātake pariyesitvā tehi parivuto vasissāmi”ti. So vanaghaṭāya sūkare pariyesanto bahū sūkare disvā tussitvā tisso gāthā abhāsi –

160. “Yadesamānā vicarimha, pabbatāni vanāni ca;
Anvesaṃ vicariṃ ñātī, teme adhigatā mayā.

161. “Bahuñcidaṃ mūlaphalaṃ, bhakkho cāyaṃ anappako;
Rammā cimā girīnājjo, phāsuvāso bhavissati.

162. “Idhevāhaṃ vasissāmi, saha sabbehi ñātibhi;
Apposukko nirāsaṅkī, asoko akutobhaya”ti.

Tattha **yadesamānā**ti yaṃ ñātigaṇaṃ pariyesantā mayaṃ vicarimha. **Anvesanti** ciraṃ vata anvesanto vicariṃ. **Temeti** te ime. **Bhakkhoti** sveva vanamūlaphalasaṅkhāto bhakkho. **Apposukkoti** anussukko hutvā.

Sūkarā tassa vacanaṃ sutvā catutthaṃ gāthamāhaṃsu –

163. “Aññampi leṇaṃ pariyesa, sattu no idha vijjati;
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varam varam”nti.

Tattha **tacchā**ti taṃ nāmenālapanti. **Varam** varanti sūkare hananto thūlamaṃsaṃ varam varaññeva hanati.

Ito paraṃ uttānasambandhagāthā pālinayena veditabbā –

164. “Ko numhākaṃ idha sattu, ko ñātī susamāgate;
Duppadaḥse padhaṃseti, taṃ me akkhātha pucchitā.
165. “Uddhaggarājī migarājā, balī dāṭhāvudho migo;
So taccha sūkare hanti, idhāgantvā varam varam.
166. “Na no dāṭhā na vijjanti, balaṃ kāye samohitaṃ;
Sabbe samaggā hutvāna, vasaṃ kāhāma ekakaṃ.
167. “Hadaṃgamaṃ kaṇṇasukhaṃ, vācaṃ bhāsasi tacchaka;
Yopi yuddhe palāyeyya, tampi pacchā hanāmase”’ti.

Tattha **ko numhākanti** ahaṃ tumhe disvāva “ime sūkarā appamaṃsalohitā, bhayena nesam bhavitabba”’nti cintesiṃ, tasmā me ācikkhatha, ko nu amhākaṃ idha sattu. **Uddhaggarājī**ti uddhaggāhi sarīrarājīhi samannāgato. Byagghaṃ sandhāyevamāhaṃsu. **Yopī**ti yo amhākaṃ antare ekopi palāyissati, tampi mayaṃ pacchā hanissāmāti.

Tacchasūkaro sabbe sūkare ekacitte katvā pucchi “kāya velāya byaggho āgamissatī”’ti. Ajja pātova ekaṃ gahetvā gato, sve pātova āgamissatīti. So yuddhakusalo “imasmiṃ ṭhāne ṭhitena sakkā jetu”’nti bhūmisīsam pajānāti, tasmā ekaṃ padesaṃ sallakkhetvā rattimeva sūkare gocaraṃ gāhāpetvā balavapaccūsato paṭṭhāya “yuddhaṃ nāma sakatabyūhādivasena tividdhaṃ hotī”’ti vatvā padumabyūhaṃ saṃvidahati. Majjhe ṭhāne khīrapivake sūkarapotake ṭhapesi. Te parivāretvā tesam mātarō, tā parivāretvā vañjhā sūkariyo, tāsam anantarā sūkarapotake, tesam anantarā makuladāṭhe taruṇasūkare, tesam anantarā mahādāṭhe, tesam anantarā jinṇasūkare, tato tattha tattha dasavaggaṃ vīsativaggaṃ tiṃsavaggaṃ katvā balagumbaṃ ṭhapesi. Attano atthāya ekaṃ āvāṭaṃ, byagghassa patanattāya ekaṃ suppasanṭhānaṃ pabbhāraṃ katvā khaṇāpesi. Dvinnaṃ āvāṭānaṃ antare attano vasanattāya pīṭhakaṃ kāresi. So thāmasampanne yodhasūkare gahetvā tasmīṃ tasmīṃ ṭhāne sūkare assāsento vicari. Tassevaṃ karontasseva sūriyo uggacchati.

Atha byaggharājā kūṭajaṭilassa assamapadā nikkhamitvā pabbatatale atṭhāsi. Taṃ disvā sūkarā “āgato no bhante veri”’ti vadīṃsu. Mā bhāyatha, yaṃ yaṃ esa karoti, taṃ sabbaṃ sarikkhā hutvā karothāti. Byaggho sarīraṃ vidhunitvā osakkanto viya passāvamaṃkāsi, sūkarāpi tatheva kariṃsu. Byaggho sūkare oloketvā mahānadaṃ nadi, tepi tatheva kariṃsu. So tesam kiriyam disvā cintesi “na ime pubbasadisā, ajja mayhaṃ paṭisattuno hutvā vaggavaggā ṭhitā, saṃvidahako nesam senānāyakopi atthi, ajja mayā etesaṃ santikaṃ gantuṃ na vaṭṭatī”’ti maraṇabhayatajjito nivattitvā kūṭajaṭilassa santikaṃ gato. Atha naṃ so tucchahatthaṃ disvā navamaṃ gāthamāha –

168. “Pāṇātipātā virato nu ajja, abhayaṃ nu te sabbabhūtesu dinnam;
Dāṭhā nu te migavadhāya na santi, yo saṅghapatto kapaṇova jhāyasī”’ti.

Tattha **saṅghapattoti** yo tvaṃ sūkarasaṅghapatto hutvā kiñci gocaraṃ alabhitvā kapaṇo viya jhāyasīti.

Atha byaggho tisso gāthā abhāsi –

169. “Na me dāṭhā na vijjanti, balaṃ kāye samohitaṃ;

Ñāti ca disvāna sāmaggī ekato, tasmā ca jhāyāmi vanamhi ekako.

170. “Imassudaṃ yanti disodisaṃ pure, bhayaṭṭitā leṇagavesino puthu;
Te dāni saṅgama vasanti ekato, yatthaṭṭhitā duppasahajja te mayā.

171. “Pariṇāyakaṣaṃpannā, sahitā ekavādino;
Te maṃ samaggā himseyyūṃ, tasmā nesam na patthaye”ti.

Tattha **sāmaggī ekatoti** sahitā hutvā ekato ṭhite. **Imassudanti** ime sudaṃ mayā akkhīni ummīletvā olokitaṃ mattāva pubbe disodisaṃ gacchanti. **Puthūti** visuṃ visuṃ. **Yatthaṭṭhitāti** yasmiṃ bhūmibhāge ṭhitā. **Pariṇāyakaṣaṃpannāti** senānāyakena saṃpannā. **Tasmā nesam na patthayeti** tena kāraṇena etesaṃ na patthemī.

Taṃ sutvā kūṭajaṭilo tassa ussāhaṃ janayanto gāthamāha –

172. “Ekova indo asure jināti, ekova seno hanti dije pasayha;
Ekova byaggho migasaṅghapatto, varaṃ varaṃ hanti balañhi tādisa”nti.

Tattha **migasaṅghapattoti** migagaṇapatto hutvā varaṃ varaṃ migam hanti. **Balañhi tādisanti** tādisañhi tassa balaṃ.

Atha byaggho gāthamāha –

173. “Na heva indo na seno, napi byaggho migādhipo;
Samagge sahite ñāti, na byaggho kurute vase”ti.

Tattha **byaggheti** byagghasādise hutvā sarīravidhūnanādīni katvā ṭhite vase na kurute, attano vase vattāpetuṃ na sakkotīti attho.

Puna jaṭilo taṃ ussāhento dve gāthā abhāsi –

174. “Kumbhīlakā sakuṇakā, saṅghino gaṇacārino;
Sammodamānā ekajjhaṃ, uppatanti ḍayanti ca.

175. “Tesañca ḍayamānānaṃ, ekettha apasakkati;
Tañca seno nitāletī, veyyagghiyeva sā gatī”ti.

Tattha **kumbhīlakāti** evaṃnāmakā khuddakasakuṇā. **Uppatantīti** gocaraṃ carantā uppatanti. **Ḍayanti cāti** gocaraṃ gahetvā ākāseṇa gacchanti. **Ekettha apasakkatīti** eko etesu osakkivā vā ekapaṣeṇa vā visuṃ gacchati. **Nitāletīti** paharivā gaṇhāti. **Veyyagghiyeva sā gatīti** byagghānaṃ esāti veyyagghi, samaggānaṃ gacchantānampi esā evarūpā gati byagghānaṃ gatiyeva nāma hoti. Na hi sakkā sabbehi ekatova gantuṃ, tasmā yo evaṃ tattha eko gacchati, taṃ gaṇhāti.

Evañca pana vatvā “byaggharāja tvam attano balaṃ na jānāsi, mā bhāyi, kevalaṃ tvam naditvā pakkhanda, dve ekato gacchantā nāma na bhavissanti”ti ussāhesi. So tathā akāsi. Tamatthaṃ pakāseṇo sathā āha –

176. “Ussāhito jaṭilena, luddenāmisacakkhunā;
Dāṭhī dāṭhisu pakkhanti, maññamāno yathā pure”ti.

Tattha **dāṭhīti** sayam dāṭhāvudho itaresu dāṭhāvudhesu pakkhandi. **Yathā pureti** yathā pubbe

maññati, tatheva maññamāno.

So kira gantvā pabbatatale tāva aṭṭhāsi. Sūkarā “punāgato sāmi, coro”ti tacchassa ārocesuṃ. So “mā bhāyathā”ti te assāsetvā uṭṭhāya dvinnam āvāṭānam antare piṭhakāya aṭṭhāsi. Byaggho vegam janetvā tacchasūkaram sandhāya pakkhandi. Tacchasūkaro parivattitvā pacchā mukho purimaāvāṭe pati. Byaggho ca vegam sandhāretum asakkonto gantvā suppapabbhāre āvāṭe patitvā puñjakitova aṭṭhāsi. Tacchasūkaro vegena uṭṭhāya tassa antarasatthimhi dāṭham otāretvā yāva hadayā phāletvā maṃsam khāditvā mukhena ḍamsitvā bahiāvāṭe pātetvā “gaṇḥathimam dāsa”nti āha. Paṭhamāgatā ekavārameva tuṇḍotāraṇamattam labhiṃsu, pacchā āgatā alabhitvā “byagghamaṃsam nāma kīdisa”nti vadhiṃsu. Tacchasūkaro āvāṭā uttaritvā sūkare oloketvā “kiṃ nu kho na tussathā”ti āha. “Sāmi, eko tāva byaggho gahito, añño paneko dasabyagghagghanako atthi”ti? “Ko nāmeso”ti? “Byagghena ābhatābhatamaṃsam khādako kūṭajaṭilo”ti. “Tena hi etha, gaṇhissāma na”nti tehi saddhim vegena pakkhandi.

Jaṭilo “byaggho cirāyatī”ti tassa āgamanamaggaṃ oloketto bahū sūkare āgacchante disvā “ime byaggham māretvā mama māraṇatthāya āgacchanti maññe”ti palāyitvā ekaṃ udumbararukkham abhiruhi. Sūkarā “esa rukkham āruḷho”ti vadhiṃsu. “Kiṃ rukkha”nti. “Udumbararukkha”nti. “Tena hi mā cintayittha, idāni naṃ gaṇhissāmā”ti taruṇasūkare pakkositvā rukkhamūlatā paṃsum apabyūhāpesi, sūkarīhi mukhapūraṃ udakaṃ āharāpesi, mahādāṭhasūkarehi samantā mūlāni chindāpesi. Ekaṃ ujukaṃ otiṇṇamūlameva aṭṭhāsi. Tato sesasūkare “tumhe apethā”ti ussāretvā jaṇṇukehi patitthahitvā dāṭhāya mūlam pahari, pharasunā pahaṭam viya chijjivā gatam. Rukkho parivattitvā pati. Tam kūṭajaṭilam patantameva sampatiṇṇhitvā maṃsam bhakkhesuṃ. Tam acchariyam disvā rukkhadavatā gāthamāha –

177. “Sādhu sambahulā ñātī, api rukkha araññajā;
Sūkarehi samaggehi, byaggho ekāyane hato”ti.

Tattha **ekāyane hatoti** ekagamanasmimyeva hato.

Ubhinnaṃ pana nesam hatabhāvaṃ pakāsento satthā itaram gāthamāha –

178. “Brāhmaṇaṇceva byagghaṇca, ubho hantvāna sūkarā;
Ānandino pamuditā, mahānādam panādisu”nti.

Puna tacchasūkaro te pucchi “aññepi vo amittā atthi”ti? Sūkarā “natthi, sāmi”ti vatvā “tam abhisiṇcitvā rājānam karissāmā”ti udakaṃ pariyesantā jaṭilassa pānīyasankham disvā tam dakkhiṇāvattam saṅkharatanam pūretvā udakaṃ abhiharitvā tacchasūkaram udumbararukkhamūleyeva abhisiṇciṃsu. Abhisekaudakaṃ āsittam, sūkarimevassa aggamaheṣiṃ kariṃsu. Tato paṭṭhāya udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetvā dakkhiṇāvattasankhena abhisekakarāṇam pavattam. Tampi attham pakāsento satthā osānagāthamāha –

179. “Te su udumbaramūlasmim, sūkarā susamāgatā;
Tacchakaṃ abhisiṇciṃsu, tvaṃ no rājāsi issaro”ti.

Tattha **te sūti** te sūkarā, **su-kāro** nipātamattam. **Udumbaramūlasminti** udumbarassa mūle.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi dhanuggahatissatthero yuddhasaṃvidahane chekoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā kūṭajaṭilo devadatto ahosi, tacchasūkaro dhanuggahatisso, rukkhadavatā pana ahameva ahosi”nti.

Tacchasūkarajātakavaṇṇanā navamā.

[493] 10. Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā

Vāṇijā samitiṃ katvāti idam sathā jetavane viharanto sāvattvivāsino vāṇije ārabba kathesi. Te kira vohāratthāya gacchantā satthu mahādānaṃ datvā saraṇesu ca sīlesu ca patiṭṭhāya “bhante, sace arogā āgamissāma, puna tumhākaṃ pāde vandissāmā”ti vatvā pañcamattehi sakaṭasatehi nikkhamitvā kantāraṃ patvā maggaṃ asallakkhetvā maggamūlḥā nirudake nirāhāre araṇṇe vicarantā ekaṃ nāgapariggahitaṃ nigrodharukkhaṃ disvā sakaṭāni mocetvā rukkhamaṇe nisīdimṃsu. Te tassa udakatintāni viya nīlāni siniddhāni pattāni udakapuṇṇā viya ca sākḥā disvā cintayimṃsu “imasmiṃ rukke udakaṃ sañcarantaṃ viya paññāyati, imassa purimasākhaṃ chindāma, pāṇīyaṃ no dassatī”ti. Atheko rukkhāṃ abhiruhitvā sākhaṃ chindi, tato tālakkhandhappamāṇā udakadhārā pavatti. Te tattha nhatvā pivitvā ca dakkhiṇasākhaṃ chindimṃsu, tato nānaggarasabhojanaṃ nikkhami. Taṃ bhuñjitvā pacchimasākhaṃ chindimṃsu, tato alaṅkataitthiyo nikkhamimṃsu. Tāhi saddhiṃ abhiramitvā uttarasākhaṃ chindimṃsu, tato satta ratanāni nikkhamimṃsu. Tāni gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā sāvattthiṃ paccāgantvā dhanāṃ gopetvā gandhamālādihattā jetavanaṃ gantvā sathāraṃ vanditvā pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammakathaṃ sutvā nimantetvā punadivase mahādānaṃ datvā “bhante, imasmim dāne amhākaṃ dhanadāyikāya rukkhadevatāya pattim demā”ti pattim adamsu. Sathā niṭṭhitabhattakicco “katararukkhadevatāya pattim dethā”ti pucchi. Vāṇijā nigrodharukkhe dhanassa laddhākāraṃ tathāgatassārocesuṃ. Sathā “tumhe tāva mattaññutāya taṇhāvasikā ahutvā dhanāṃ labhittha, pubbe pana amattaññutāya taṇhāvasikā dhanaṅca jīvitaṅca vijahimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasinagare tadeva pana kantāraṃ sveva nigrodho. Vāṇijā maggamūlḥā hutvā tameva nigrodhaṃ passimṃsu. Tamatthaṃ sathā abhisambuddho hutvā kathento imā gāthā āha –

180. “Vāṇijā samitiṃ katvā, nānāraṭṭhato āgatā;
Dhanāharā pakkamimṃsu, ekaṃ katvāna gāmaṇim.
181. “Te taṃ kantāramāgamma, appabhakkhaṃ anodakaṃ;
Mahānigrodhamaddakkhuṃ, sītacchāyaṃ manoramaṃ.
182. “Te ca tattha nisīditvā, tassa rukkhassa chāyayā;
Vāṇijā samacintesuṃ, bālā mohena pārutā.
183. “Allāyate ayaṃ rukkho, api vārīva sandati;
Inghassa purimaṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
184. “Sā ca chinnāva pagghari, acchaṃ vārim anāvilam;
Te tattha nhatvā pivitvā, yāvaticchimsu vāṇijā.
185. “Dutiyam samacintesuṃ, bālā mohena pārutā;
Inghassa dakkhiṇam sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
186. “Sā ca chinnāva pagghari, sālīmaṃsodanaṃ bahum;
Appodavaṇṇe kummāse, siṅgiṃ vidalasūpiyo.
187. “Te tattha bhutvā khāditvā, yāvaticchimsu vāṇijā;
Tatiyam samacintesuṃ, bālā mohena pārutā;
Inghassa pacchimaṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
188. “Sā ca chinnāva pagghari, nāriyo samalaṅkatā;
Vicitravatthābharaṇā, āmuttamaṅkūṇḍalā.

189. “Api su vāṇijā ekā, nāriyo paṇṇavīsati;
Samantā parivāriṃsu, tassa rukkhassa chāyayā;
Te tāhi paricāretvā, yāvaticchiṃsu vāṇijā.
190. “Catutthaṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā;
Inghassa uttaraṃ sākhaṃ, mayaṃ chindāma vāṇijā.
191. “Sā ca chinnāva pagghari, muttā veḷuriyā bahū;
Rajataṃ jātarūpañca, kuttiyo paṭiyāni ca.
192. “Kāsikāni ca vatthāni, uddiyāni ca kambalā;
Te tattha bhāre bandhitvā, yāvaticchiṃsu vāṇijā.
193. “Pañcamaṃ samacintesuṃ, bālā mohena pārutā;
Inghassa mūlaṃ chindāma, api bhiyyo labhāmase.
194. “Athutṭhahi satthavāho, yācamāno katañjalī;
Nigrodho kiṃ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.
195. “Vāridā purimā sākhā, annapānañca dakkhiṇā;
Nāridā pacchimā sākhā, sabbakāme ca uttarā;
Nigrodho kiṃ parajjhati, vāṇijā bhaddamatthu te.
196. “Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;
Na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.
197. “Te ca tassānādiyitvā, ekassa vacanaṃ bahū;
Nisitāhi kuṭhārīhi, mūlato naṃ upakkamu”nti.

Tattha **samitiṃ katvāti** bārāṇasiyaṃ samāgamaṃ katvā, bahū ekato hutvāti attho. **Pakkamiṃsūti** pañcahi sakaṭasatehi bārāṇaseyyakaṃ bhaṇḍaṃ ādāya pakkamiṃsu. **Gāmaṇinti** ekaṃ paññavantataraṃ satthavāhaṃ katvā. **Chāyayāti** chāyāya. **Allāyateti** udakabharito viya allo hutvā paññāyati. **Chinnāva paggharīti** eko rukkhārohanakusalo abhiruhitvā taṃ chindi, sā chinnamattāva paggharīti dasseti. Paratopi eseva nayo.

Appodavaṇṇe kummāseti appodakapāyāsasadiṣe kummāse. **Siṅginti** siṅgiverādikaṃ uttaribhaṅgaṃ. **Vidalasūpiyoti** muggasūpādayo. **Vāṇijā ekāti** ekekassa vāṇijassa yattakā vāṇijā, tesu ekekassa ekekāva, satthavāhassa pana santike pañcavīsatiṭi attho. **Parivāriṃsūti** parivāresuṃ. Tāhi pana saddhiṃyeva nāgānubhāvena sāṇivitaṇasayanādīni pagghariṃsu.

Kuttiyoti hatthattharādayo. **Paṭiyānicāti** uṇṇāmayapaccattharaṇāni. “Setakambalānī”tipi vadantiyeva. **Uddiyāni ca kambalāti** uddiyāni nāma kambalā atthi. **Te tattha bhāre bandhitvāti** yāvatakaṃ icchiṃsu, tāvatakaṃ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvāti attho. **Vāṇijā bhaddamatthu teti** ekekaṃ vāṇijaṃ ālapanto “bhaddaṃ te atthū”ti āha. **Annapānañcāti** annaṇca pānaṇca adāsi. **Sabbakāme cāti** sabbakāme ca adāsi. **Mittadubbho hīti** mittānaṃ dubbhanapuriso hi pāpako lāmako nāma. **Anādiyitvāti** tassa vacanaṃ aggahetvā. **Upakkamunti** mohāva chindituṃ ārabhiṃsu.

Atha ne chindanattāya rukkhāṃ upagate disvā nāgarājā cintesi “ahaṃ etesaṃ pipāsitaṇaṃ pāṇiyaṃ dāpesiṃ, tato dibbabhojanaṃ, tato sayanādīni ceva paricārikā ca nāriyo, tato pañcasatasakaṭapūraṃ ratanaṃ, idāni panime “rukkhaṃ mūlato chindissāmā”ti vadanti, ativiya luddhā ime, ṭhapetvā satthavāhaṃ avasese māretuṃ vaṭṭatī”ti. So “ettakā sannaddhayodhā nikkhamantu, ettakā

dhanuggahā, ettakā vammīno’’ti senaṃ vicāresi. Tamatthaṃ pakāseto satthā gāthamāha –

198. ‘‘Tato nāgā nikkhamiṃsu, sannaddhā paṇṇavīsati;
Dhanuggahānaṃ tisaṭā, chasahassā ca vammīno’’ti.

Tattha **sannaddhā**ti suvaṇṇarajatādivammakavacikā. **Dhanuggahānaṃ tisaṭā**ti meṇḍavisāṇadhanuggahānaṃ tīṇi satāni. **vammīnoti** khetakaphalakahatthā chasahassā.

199. ‘‘Ete hanatha bandhatha, mā vo muñcittha jīvitam;
Ṭhapetvā satthavāhaṃva, sabbe bhasmaṃ karotha ne’’ti. – ayaṃ nāgarājena vuttagāthā;

Tattha **mā vo muñcittha jīvanti** kassaci ekassapi jīvitam mā muñcittha.

Nāgā tathā katvā attharaṇādīni pañcasu sakaṭasatesu āropetvā satthavāhaṃ gahetvā sayam tāni sakaṭāni pājentā bārāṇasiṃ gantvā sabbaṃ dhanam tassa gehe paṭisāmetvā taṃ āpucchitvā attano nāgabhanameva gatā. Tamatthaṃ viditvā satthā ovādasena gāthādvayamāha –

200. ‘‘Tasmā hi paṇḍito poso, sampassam atthamattano;
Lobhassa na vasam gacche, haneyyārisakam manam.

201. ‘‘Evamādīnavam ñatvā, taṇhā dukkhassa sambhavam;
Vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje’’ti.

Tattha **tasmā**ti yasmā lobhavasikā mahāvināsam pattā, satthavāho uttamasampattiṃ, tasmā. **Haneyyārisakam mananti** anto uppajjamānānaṃ nānāvidhānaṃ lobhasattūnaṃ santakam manam, lobhasampayuttacittam haneyyāti attho. **Evamādīnavanti** evam lobhe ādīnavam jānitvā. **Taṇhā dukkhassa sambhavanti** jātiādidukkhassa taṇhā sambhavo, tato etaṃ dukkham nibbattati, evam taṇhāva dukkhassa sambhavam ñatvā **vītataṇho** taṇhāādānena **anādāno** maggena āgatāya satiyā **sato** hutvā **bhikkhu paribbaje** iriyetha vattethāti arahattena desanāya kūtam gaṇhi.

Imaṅca pana dhammadeśanaṃ āharitvā ‘‘evam upāsakā pubbe lobhavasikā vāṇijā mahāvināsam pattā, tasmā lobhavasikena na bhavitabba’’nti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne te vāṇijā sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā nāgarājā sārīputto ahosi, satthavāho pana ahameva ahosinti.

Mahāvāṇijajātakavaṇṇanā dasamā.

[494] 11. Sādhinajātakavaṇṇanā

Abbhuto vata lokasminti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathike upāsake ārabha kathesi. Tadā hi satthā ‘‘upāsakā porāṇakapaṇḍitā attano uposathakammaṃ nissāya manussasārīrenea devalokaṃ gantvā ciraṃ vasimsū’’ti vatvā tehi yācito atītam āhari.

Atīte mithilāyam sādhino nāma rājā dhammena rajjam kāresi. So catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattesi, devasikaṃ cha sataśahassāni vayakaraṇam gacchanti, pañca silāni rakkhati, uposatham upavasati. Raṭṭhavāsīnopi tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā matamatā devanagareyeva nibbattiṃsu. Sudhammadevasabham pūretvā nisinnā devā rañño silādiguṇameva vaṇṇayanti. Tam sutvā sesadevāpi rājānaṃ daṭṭhukāmā ahesuṃ. Sakko devarājā tesam manam viditvā āha – ‘‘sādhinarājānaṃ daṭṭhukāmatthā’’ti. ‘‘Āma devā’’ti. So mātaliṃ āṇāpesi ‘‘gaccha tvam vejayantaratham yojetvā sādhinarājānaṃ ānehi’’ti. So ‘‘sādhū’’ti sampañcchitvā ratham yojetvā videharatṭham agamāsi, tadā puṇṇamadivaso hoti. Mātali manussānaṃ sāyamāsam bhujjivā

gharadvāresu sukhakathāya nisinnakāle candamaṇḍalena saddhiṃ ratham pesesi. Manussā “dve candā uṭṭhitā”ti vadantā puna candamaṇḍalaṃ ohāya ratham āgacchantam disvā “nāyaṃ cando, ratho eso, devaputto paññāyati, kassesa etaṃ manomayasindhavayuttaṃ dibbaratham āneti, na aññassa, amhākaṃ rañño bhavissati, rājā hi no dhammiko dhammarājā”ti somanassajātā hutvā añjalim paggayha ṭhitā paṭhamam gāthamāḥṃsu –

202. “Abbhuto vata lokasmiṃ, uppajji lomahaṃsano;
Dibbo ratho pāturahu, vedehassa yasassino”ti.

Tassattho – abbhuto vatesa amhākaṃ rājā, lokasmiṃ lomahaṃsano uppajji, yassa dibbo ratho pāturahosi vedehassa yasassinoti.

Mātalipie taṃ ratham ānetvā manussesu gandhamālādīhi pūjentesu tikkhattuṃ nagaram padakkhiṇaṃ katvā rañño nivesanadvāraṃ gantvā ratham nivattetvā pacchābhāgena sīhapañjarauummāre ṭhapetvā ārohaṇasajjaṃ katvā aṭṭhāsi. Taṃ divasaṃ rājāpi dānasālāyo oloketvā “iminā niyāmena dānaṃ dethā”ti āṇāpetvā uposathaṃ samādiyitvā divasaṃ vītināmetvā amaccagaṇaparivuto alaṅkatamahātale pācīnasīhapañjarābhimukho dhammayuttaṃ kathento nisino hoti. Atha naṃ mātali rathābhīruhanatthaṃ nimantetvā ādāya agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā abhāsi –

203. “Devaputto mahiddhiko, mātali devasārathi;
Nimantayittha rājānaṃ, vedehaṃ mithilaggahaṃ.

204. “Ehimaṃ rathamāruya, rājasetṭha disampati;
Devā dassanakāmā te, tāvatimsā saindakā;
Saramānā hi te devā, sudhammāyaṃ samacchare.

205. “Tato ca rājā sādhipo, vedeho mithilaggaho;
Sahassayuttamāruya, agā devāna santike;
Taṃ devā paṭinandimsu, disvā rājānamāgataṃ.

206. “Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;
Nisīda dāni rājīsi, devarājassa santike.

207. “Sakkopi paṭinandittha, vedehaṃ mithilaggahaṃ;
Nimantayittha kāmehi, āsanena ca vāsavo.

208. “Sādhu khosi anuppatto, āvāsaṃ vasavattinaṃ;
Vasa devesu rājīsi, sabbakāmasamiddhisu;
Tāvatimsesu devesu, bhūñja kāme amānuse”ti.

Tattha **samacchareti** acchanti. **Agā devāna santiketi** devānaṃ santikaṃ agamāsi. Tasmiñhi ratham abhiruhitvā ṭhite ratho ākāsaṃ pakkhandi, so mahājanassa oloketasseva antaradhāyi. Mātali rājānaṃ devalokaṃ nesi. Taṃ disvā devatā ca sakko ca haṭṭhatuṭṭhā paccuggamaṃ katvā paṭisanthāraṃ karimsu. Tamatthaṃ dassetuṃ “**taṃ devā**”tiādi vuttaṃ. Tattha **paṭinandimsūti** punappunaṃ nandimsu. **Āsanena cāti** rājānaṃ āliṅgitvā “idha nisīdā”ti attano paṇḍukambalasilāsanena ca kāmehi ca nimantesi, upaḍḍharajjaṃ datvā ekāsane nisīdāpesīti attho.

Tattha sakkena devaraññā dasayojanasahassaṃ devanagaraṃ aḍḍhatiyā ca accharākoṭiyo vejayantapāsādañca majjhe bhinditvā dinnaṃ sampattiṃ anubhavantassa manussagaṇanāya satta vassasatāni atikkantāni. Tenattabhāvena devaloke vasanaṃ puññaṃ khīṇaṃ, anabhirati uppannā, tasmā sakkena saddhiṃ sallapanto gāthamāha –

209. “Ahaṃ pure saggagato ramāmi, naccehi gītehi ca vāditehi;
So dāni ajja na ramāmi sagge, āyuṃ nu khīṇo maraṇaṃ nu santike;
Udāhu mūlhosmi janindaseṭṭhā”’ti.

Tattha **āyuṃ nu khīṇoti** kiṃ nu mama sarasena jīvitindriyaṃ khīṇaṃ, udāhu upacchedakakammavasena maraṇaṃ santike jātanti pucchati. **Janindaseṭṭhāti** janindānaṃ devānaṃ seṭṭha.

Atha naṃ sakko āha –

210. “Na tāyu khīṇaṃ maraṇaṃ dūre, na cāpi mūlho naravīraseṭṭha;
Tuyhaṃca puññāni parittakāni, yesaṃ vipākaṃ idha vedayittho.
211. “Vasa devānubhāvena, rājaseṭṭha disampati;
Tāvatiṃsesu devesu, bhuñja kāme amānuse”’ti.

Tattha “**parittakāni**”’ti idaṃ tena attabhāvena devaloke vipākadāyakāni puññāni sandhāya vuttaṃ, itarāni panassa puññāni pathaviyaṃ paṃsu viya appamāṇāni. **Vasa devānubhāvenāti** ahaṃ te attano puññāni majjhe bhinditvā dassāmi, mamānubhāvena vasāti taṃ samassāsento āha.

Atha naṃ paṭikkhipanto mahāsatto āha –

212. “Yathā yācitakaṃ yānaṃ, yathā yācitakaṃ dhanaṃ;
Evamaṃsāpadamevetāṃ, yaṃ parato dānapaccayā.
213. “Na cāhametamicchāmi, yaṃ parato dānapaccayā;
Sayaṃkatāni puññāni, taṃ me āveṇikaṃ dhanaṃ.
214. “Sohaṃ gantvā manussesu, kāhāmi kusalaṃ bahuṃ;
Dānena samacariyāya, saṃyamena damena ca;
Yaṃ katvā sukhito hoti, na ca pacchānutappatī”’ti.

Tattha **yaṃ parato dānapaccayāti** yaṃ parena dinnattā labbhati, taṃ yācitakasadisameva hoti. Yācitakaṃhi tuṭṭhakāle denti, atuṭṭhakāle acchinditvā gaṇhantīti vadati. **Samacariyāyāti** kāyādīhi pāpassa akaraṇena. **Saṃyamenāti** silasaṃyamena. **Damenāti** indriyadamanena. **Yaṃ katvāti** yaṃ karitvā sukhito ceva hoti na ca pacchānutappati, tathārūpameva kammaṃ karissāmīti.

Athassa vacanaṃ sutvā sakko mātaliṃ āṇāpesi “gaccha, tāta, sādhararājānaṃ mithilaṃ netvā uyyāne otārehi”’ti. So tathā akāsi. Rājā uyyāne caṅkamati. Atha naṃ uyyānapālo disvā pucchitvā gantvā nāradaraṇṇo ārocesi. So raṇṇo āgatabhāvaṃ sutvā “tvāṃ purato gantvā uyyānaṃ sajjitvā tassa ca mayhaṃca dve āsanāni paññāpehi”’ti uyyānapālaṃ uyyojesi. So tathā akāsi. Atha naṃ rājā pucchi “kassa dve āsanāni paññāpesī”’ti? “Ekaṃ tumhākaṃ, ekaṃ amhākaṃ raṇṇo”’ti. Atha naṃ rājā “ko aṇṇo satto mama santike āsane nisīdissatī”’ti vatvā ekasmiṃ nisīditvā ekasmiṃ pāde ṭhapesi. Nāradarājā āgantvā tassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdi. So kirassa sattamo panattā. Tadā kira vassasatāyukakālova hoti. Mahāsatto pana attano puññabalena ettakaṃ kālaṃ vītināmesi. So nāradaṃ hatthe gahetvā uyyāne vicaranto tisso gāthā abhāsi –

215. “Imāni tāni khattāni, imaṃ nikkhaṃ sukuṇḍalaṃ;
Imā tā haritānūpā, imā najjo savantiyo.
216. “Imā tā pokkharāṇī rammā, cakkavākapakūjitā;

Mandālakehi sañchannā, padumuppalakehi ca;
Yassimāni mamāyiṃsu, kiṃ nu te disataṃ gatā.

217. “Tānīdha khettāni so bhūmibhāgo, teyeva ārāmavanūpacārā;
Tameva mayhaṃ janataṃ apassato, suññaṃva me nārada khāyate disā”ti.

Tattha **khettānī**ti bhūmibhāge sandhāyāha. **Imaṃ nikkhanti** imaṃ tādisameva udakaniddhamanaṃ. **Sukuṇḍalanti** sobhanena musalapavesanakuṇḍalena samannāgataṃ. **Haritānūpāti** udakaniddhamanassa ubhosu passesu haritatiṇasañchannā anūpabhūmiyo. **Yassimāni mamāyiṃsūti** tāta nārada, ye mama upaṭṭhākā ca orodhā ca imasmiṃ uyyāne mahantena yasena mayā saddhiṃ vicarantā imāni ṭhānāni mamāyiṃsu piyāyiṃsu, katarāṃ nu te disataṃ gatā, kattha te pesitā. **Tānīdha khettānī**ti imasmiṃ uyyāne tāneva etāni uparopanakaviruhanaṭṭhānāni. **Teyeva ārāmavanūpacārā**ti ime teyeva ārāmavanūpacārā, vihārabhūmiyoti attho.

Atha naṃ nārado āha – “deva, tumhākaṃ devalokagatānaṃ idāni satta vassasatāni, ahaṃ vo sattamo panattā, tumhākaṃ upaṭṭhākā ca orodhā ca maraṇamukhaṃ pattā, idaṃ vo attano santakaṃ rajjaṃ, anubhavatha na”nti. Rājā “tāta nārada, nāhaṃ idhāgacchanto rajjatthāya āgato, puññakaraṇatthāyamhi āgato, ahaṃ puññameva karissāmi”ti vatvā gāthā āha –

218. “Diṭṭhā mayā vimānāni, obhāsenta catuddisā;
Sammukhā devarājassa, tidasānañca sammukhā.
219. “Vutthaṃ me bhavanaṃ dibyaṃ, bhuttā kāmā amānusā;
Tāvatiṃsesu devesu, sabbakāmasamiddhisu.
220. “Sohaṃ etādisaṃ hitvā, puññāyamhi idhāgato;
Dhammameva carissāmi, nāhaṃ rajjena atthiko.
221. “Adaṇḍāvacaraṃ maggaṃ, sammāsambuddhadesitaṃ;
Taṃ maggaṃ paṭipajjissaṃ, yena gacchanti subbatā”ti.

Tattha **vutthaṃ me bhavanaṃ dibyanti** vejayantaṃ sandhāya āha. **Sohaṃ etādisanti** tāta nārada, sohaṃ buddhañāne aparicchindanīyaṃ evarūpaṃ kāmaguṇasampattiṃ pahāya puññakaraṇatthāya idhāgato. **Adaṇḍāvacaranti** adaṇḍehi nikkhattadaṇḍahatthehi avacaritabbaṃ sammādiṭṭhipurekkhāraṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. **Subbatā**ti yena maggena subbatā sabbaññubuddhā gacchanti, ahampi agatapubbaṃ disaṃ gantuṃ bodhitale nisīditvā tameva maggaṃ paṭipajjissāmīti.

Evaṃ bodhisatto imā gāthāyo sabbaññutaññāne saṅkhipitvā kathesi. Nārado punapī āha – “rajjaṃ, deva, anusāsā”ti. “Tāta, na me rajjenattho, satta vassasatāni vigataṃ dānaṃ sattāheneva dātukāmamhī”ti. Nārado “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā mahādānaṃ paṭiyādesi. Rājā sattāhaṃ dānaṃ datvā sattame divase kālaṃ katvā tāvatīṃsabhavaneyeva nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ vasitabbayuttakaṃ uposathakammaṃ nāmā”ti dassetvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne uposathikesu upāsakesu keci sotāpattiphale, keci sakadāgāmiphale, keci anāgāmiphale paṭiṭṭhahīṃsu. Tadā nāradaṛājā sārīputto ahoṣi, mātali ānando, sakko anuruddho, sādhanarājā pana ahameva ahoṣinti.

Sādhinajātakavaṇṇanā ekādasamā.

[495] 12. Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā

Rājā avoca vidhuranti idaṃ satthā jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi. Taṃ

atthakanipāte **ādittajātaka** (jā. 1.8.69 ādayo) vitthāritameva. Rājā kira taṃ dānaṃ dadanto sathhāraṃ jeṭṭhakaṃ katvā pañca bhikkhusatāni vicinitvā gaṇhitvā mahākhīṇāsavānaṃyeva adāsī. Athassa guṇakathaṃ kathentā “āvuso, rājā asadisadānaṃ dadanto vicinitvā mahapphalaṭṭhāne adāsī”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, yaṃ kosalarājā mādisassa buddhassa upaṭṭhāko hutvā viceyyadānaṃ deti, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhepi viceyyadānaṃ adamsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare yudhiṭṭhilagotto korabyo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa vidhuro nāma amacco atthañca dhammañca anusāsati. Rājā sakalajambudīpaṃ khobhetvā mahādānaṃ deti. Taṃ gahetvā bhuñjantesu ekopi pañcasīlamattaṃ rakkhanto nāma natthi, sabbe dussīlava, dānaṃ rājānaṃ na toseti. Rājā “viceyyadānaṃ mahapphala”nti sīlavantānaṃ dātukāmo hutvā cintesi “vidhuraṇḍitena saddhiṃ mantayissāmī”ti. So taṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ āsane nisīdāpetvā pañhaṃ pucchi. Tamatthaṃ pakāsento sathhā upaḍḍhagāthamāha –

222. “Rājā avoca vidhuraṃ, dhammakāmo yudhiṭṭhilo”ti;
Parato rañño ca vidhurassa ca vacanapaṭivacanaṃ hoti –

“Brāhmaṇe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

223. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.

224. “Dullabhā brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā;
Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanaṃ.

225. “Dasa khalu mahārāja, yā tā brāhmaṇajātiyo;
Tesaṃ vibhaṅgaṃ vicayaṃ, vitthārena suṇohi me.

226. “Pasibbake gahetvāna, puṇṇe mūlassa saṃvute;
Osadhikāyo ganthenti, nhāpayanti japanti ca.

227. “Tikicchakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

228. “Apetā te ca brahmañña, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

229. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.

230. “Kiṅkiṅkīkāyo gahetvā, ghosenti puratopi te;
Pesaṇānīpi gacchanti, rathacariyāsu sikkhare.

231. “Paricāraṇasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

232. “Apetā te ca brahmañña, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

233. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
234. “Kamaṇḍaluṃ gahetvāna, vaṅkadaṇḍaṅca brāhmaṇā;
Paccupessanti rājāno, gāmesu nigamesu ca;
Nādinne vuṭṭhahissāma, gāmamhi vā vanamhi vā.
235. “Niggāhakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
236. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
237. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
238. “Parūḷhakacchanakhalomā, paṅkadantā rajassirā;
Okiṇṇā rajareṇūhi, yācakā vicaranti te.
239. “Khāṇughātasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
240. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
241. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
242. “Harītakaṃ āmalakaṃ, ambaṃ jambuṃ vibhītakaṃ;
Labujaṃ dantapoṇāni, beluvā badarāni ca.
243. “Rājāyatanaṃ ucchupuṭaṃ, dhūmanettaṃ madhuañjanaṃ;
Uccāvacaṇi paṇiyāni, vipaṇenti janādhīpa.
244. “Vāṇijakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
245. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
246. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
247. “Kasivāṇijaṃ kārenti, posayanti ajeḷake;
Kumāriyo pavecchanti, vivāhantāvahanti ca.
248. “Samā ambaṭṭhavessehi, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

249. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
250. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
251. “Nikkhattabhikkhaṃ bhuñjanti, gāmesveke purohitā;
Bahū te paripucchanti, aṇḍacchedā nilañchakā.
252. “Pasūpi tattha haññanti, mahimsā sūkarā ajā;
Goghātakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
253. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
254. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
255. “Asicammaṃ gahetvāna, khaggaṃ paggayha brāhmaṇā;
Vessapathesu tiṭṭhanti, satthaṃ abbāhayantipi.
256. “Samā gopanisādehi, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
257. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
258. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
259. “Araññe kuṭikaṃ katvā, kuṭāni kārayanti te;
Sasabīḷāre bādhenti, āgodhā macchakacchapaṃ.
260. “Te luddakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.
261. “Apetā te ca brahmaññā, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.
262. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ.
263. “Aññe dhanassa kāmā hi, heṭṭhāmañce pasakkitā;
Rājāno upari nhāyanti, somayāge upaṭṭhite.
264. “Malamajjakasamā rāja, tepi vuccanti brāhmaṇā;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase.

265. “Apetā te ca brahmañña, (iti rājā korabyo)
Na te vuccanti brāhmaṇā;
Aññe vidhura pariyesa, sīlavante bahussute.

266. “Virate methunā dhammā, ye me bhuñjeyyu bhojanaṃ;
Dakkhiṇaṃ samma dassāma, yattha dinnaṃ mahapphala’nti.

Tattha **sīlavanteti** maggenāgatasīle. **Bahussuteti** paṭivedhabahussute. **Dakkhiṇanti** dānaṃ. **Ye teti** ye dhammikā samaṇabrāhmaṇā tava dānaṃ bhuñjeyyuṃ, te dullabhā. **Brāhmaṇajātiyoti** brāhmaṇakulāni. **Tesaṃ vibhaṅgaṃ vicayanti** tesaṃ brāhmaṇānaṃ vibhaṅgaṃ mama paññāya vicitabhāvaṃ vitthārena suṇohi. **Samvuteti** baddhamukhe. **Osadhikāyo ganthentī** “idaṃ imassa rogassa bhesajjaṃ, idaṃ imassa rogassa bhesajja’nti evaṃ siloke bandhitvā manussānaṃ denti. **Nhāpayantī** nahāpanaṃ nāma karonti. **Japanti cāti** bhūtavijjaṃ parivattenti. **Tikicchakasamāti** vejjasadisā. **Tepi vuccantī** tepi “brāhmaṇā vā mayaṃ, abrāhmaṇā vā’nti ajānitvā vejjakammena jīvikaṃ kappentā vohārena “brāhmaṇā’nti vuccanti. **Akkhātā teti** ime te mayā vejjabrāhmaṇā nāma akkhātā. **Nipatāmaseti** vadehi dāni, kiṃ tādise brāhmaṇe nipatāma, nimantanatthāya upasānkamāma, atthi te etehi atthoti pucchati. **Brahmaññāti** brāhmaṇadhammato. **Na te vuccantī** te bāhitapāpatāya brāhmaṇā nāma na vuccanti.

Kiṅkiṇikāyoti mahārāja, aparepi brāhmaṇā attano brāhmaṇadhammaṃ chaḍḍetvā jīvikatthāya rājarājamahāmattaṇaṃ purato kaṃsatāle gahetvā vādentā gāyantā gacchanti. **Pesanānipīti** dāsakammakarā viya pesanānipi gacchanti. **Rathacariyāsūti** rathasippaṃ sikkhanti. **Paricārakasamāti** dāsakammakarāsadisā. **Vaṅkadaṇḍanti** vaṅkadaṇḍakaṭṭhaṃ. **Paccupessanti rājānoti** rājarājamahāmatte paṭicca āgama sandhāya upasevanti. **Gāmesu nigamesu cāti** tesaṃ nivesanadvāre nisīdanti. **Niggāhakasamāti** niggahakārahehi balisādhakarājapurisehi samā. Yathā te purisā “aggahetvā na gamissāmā’nti niggahaṃ katvā gaṇhantiyeva, tathā “gāme vā vane vā aladdhā marantāpi na vuṭṭhahissāmā’nti upavasanti. **Tepīti** tepi balisādhakasadisā pāpadhammā.

Rajareṇūhīti rajehi ca paṃsūhi ca okiṇṇā. **Yācakāti** dhanayācakā. **Khāṇughātasamāti** malīnasarīratāya jhāmakhette khāṇughātakehi bhūmiṃ khaṇitvā jhāmakhāṇukauddharaṇakamanussehi samānā, “aggahetvā na gamissāmā’nti niccalabhāvena ṭhitattā nikhaṇitvā ṭhapitavatikhāṇukā viyātipi attho. **Tepīti** tepi tathā laddhaṃ dhaṇaṃ vaḍḍhiyā payojetvā puna tatheva ṭhitattā dussīlā brāhmaṇā.

Ucchupuṭanti ucchuñceva phāṇitapuṭaṇca. **Madhuañjananti** madhuñceva añjanañca. **Uccāvācānīti** mahaggaappagghāni. **Paṇiyānīti** bhaṇḍāni. **Vipaṇentīti** vikkiṇanti. **Tepīti** tepi imāni ettakāni vikkiṇitvā jīvikakappakā vāṇijakabrāhmaṇā. **Posayantīti** gorasavikkayena jīvikakappanattaṃ posenti. **Paveccantīti** attano dhītarō hiraññasuvaṇṇaṃ gahetvā paresaṃ denti. Te evaṃ paresaṃ dadamānā vivāhanti nāma, attano puttānaṃ atthāya gaṇhamānā āvāhanti nāma. **Ambaṭṭhavessehīti** kuṭumbikehi ceva gahapatīhi ca samā, tepi vohāravasena “brāhmaṇā’nti vuccanti.

Nikkhattabhikkhanti gāmapurohitā hutvā attano atthāya nibaddhabhikkhaṃ. **Bahū teti** bahū janā ete gāmapurohite nakkhattamuhuttamaṅgalāni pucchanti. **Aṇḍacchedā nilaṅchakāti** bhatim gahetvā balibaddānaṃ aṇḍacchedakā ceva tisūlādiānkakaraṇena laṅchakā ca, lakkhaṇakārakāti attho. **Tatthāti** tesaṃ gāmapurohitānaṃ gehesu maṃsavikkiṇanattaṃ ete pasuādayopi haññanti. **Tepīti** tepi goghātakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Asicammanti asilaṭṭhiñceva kaṇḍavāraṇaṇca. **Vessapathesūti** vāṇijānaṃ gamanamaggesu. **Satthaṃ abbāhayantīti** satthavāhānaṃ hatthato satampi sahasampi gahetvā satthe corāṭavim atibāhenti. **Gopanisādehīti** gopālakehi ceva nisādehi ca gāmaghātakacorehi samāti vuttaṃ. **Tepīti** tepi evarūpā brāhmaṇāti vuccanti. **Kuṭāni kārayanti teti** kuṭapāsādīni ropenti. **Sasabīlāreti** sase ceva bilāre ca. Etena thalacare mige dasseti. **Āgodhā macchakacchapanti** thalajesu tāva āgodhato mahante ca

khuddake ca pāṇayo bādhenti mārenti, jalajesu macchakacchape. **Tepīti** tepi luddakasamā brāhmaṇāti vuccanti.

Aññe dhanassa kāmā hīti apare brāhmaṇā dhanam patthentā. **Heṭṭhāmañce pasakkītāti** “kalipavāhakammaṃ kāressāmā”ti ratanamayaṃ mañcaṃ kāretvā tassa heṭṭhā nipannā acchanti. Atha nesam somayāge upatṭhite rājāno upari nahāyanti, te kira somayāge niṭṭhite āgantvā tasmim mañce nisīdanti. Atha ne aññe brāhmaṇā “kalim pavāhessāmā”ti nahāpenti. Ratanamañco ceva rañño rājālaṅkāro ca sabbo heṭṭhāmañce nipannasseva hoti. **Tepīti** tepi malamajjakehi nahāpītehi sadisā brāhmaṇāti vuccanti.

Evañcime vohāramattabrāhmaṇe dassetvā idāni paramatthabrāhmaṇe dassento dve gāthā abhāsi –

267. “Atthi kho brāhmaṇā deva, sīlavanto bahussutā;
Viratā methunā dhammā, ye te bhuñjeyyu bhojanam.

268. “Ekañca bhattam bhuñjanti, na ca majjam pivanti te;
Akkhātā te mahārāja, tādise nipatāmase”ti.

Tattha **sīlavantoti** ariyasīlena samannāgatā. **Bahussutāti** paṭivedhabāhusaccena samannāgatā. **Tādīseti** evarūpe bāhitapāpe paccekabuddhabrāhmaṇe nimantanatthāya upasaṅkamāmāti.

Rājā tassa katham sutvā pucchi “samma vidhura, evarūpā aggadakkhiṇeyyā brāhmaṇā kham vasanti”ti? Uttarahimavante nandamūlakapabbhāre, mahārājāti. “Tena hi, paṇḍita, tava balena mayham te brāhmaṇe pariyesā”ti tuṭṭhamānaso gāthamāha –

269. “Ete kho brāhmaṇā vidhura, sīsavanto bahussutā;
Ete vidhura pariyesa, khippañca ne nimantayā”ti.

Mahāsatto “sādhū”ti tassa vacanam sampatichitvā “tena hi, mahārāja, nagaram alaṅkārapetvā sabbe nagaravāsino dānam datvā uposatham adhiṭṭhāya samādinnaṣīlā hontū”ti bherim carāpetvā “tumhepi saddhim pariṇana uposatham samādiyathā”ti vatvā sayam pātova bhuñjitvā uposatham samādāya sāyanhasamaye jātipupphapunnam suvaṇṇasamuggam āharāpetvā raññā saddhim pañcapatīṭṭhitam patīṭṭhahitvā paccekabuddhānam guṇe anussarivā vanditvā “uttarahimavante nandamūlakapabbhāravāsino pañcasatā paccekabuddhā sve amhākam bhikkham gaṇhantū”ti nimantetvā ākāse aṭṭha pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Tadā tattha pañcasatā paccekabuddhā vasanti, pupphāni gantvā tesam upari patiṃsu. Te āvajjentā tam kāraṇam ñatvā “mārisā, vidhurapaṇḍitena nimantitamha, na kho panesa ittarasatto, buddhānkuro esa, imasmimyeva kappe buddho bhavissati, karissāmassa saṅgha”nti nimantanam adhivāsaiṃsu. Mahāsatto pupphānam anāgamanasaññāya adhivāsita bhāvam ñatvā “mahārāja, sve paccekabuddhā āgamissanti, sakkārasammānam karohī”ti āha. Rājā punadivase mahāsakkāram katvā mahātale mahārahāni āsanāni paññapesi. Paccekabuddhā anottatdahe katasarīrapaṭijagganā velam sallakkhetvā ākāsenāgantvā rājaṅgaṇe otariṃsu. Rājā ca bodhisatto ca pasannamānasā tesam hatthato pattāni gahetvā pāsadam āropetvā nisīdāpetvā dakkhiṇodakam datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisiṃsu. Bhattakiccapariyosāne ca punadivasatthāyāti evam satta divase nimantetvā mahādānam datvā sattame divase sabbaparikkhāre adamsu. Te anumodanam katvā ākāsenā tattheva gatā, parikkhārāpi tehi saddhimyeva gatā.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “anacchariyam, bhikkhave, kosalarāñño mama upatṭhākassa sato viceyyadānam dātum, porāṇakapaṇḍitā anuppannapi buddhe dānam adamsuyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā rājā ānando ahoṣi, vidhurapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Dasabrāhmaṇajātakavaṇṇanā dvādasamā.

[496] 13. Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā

Sukhumālarūpaṃ disvāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññatarāṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira saddho ahoṣi pasanno, tathāgatassa ceva saṅghassa ca nibaddhaṃ mahāsakkāraṃ karoti. Athekadivasāṃ cintesi “ahaṃ buddharatanassa ceva saṅgharatanassa ca paṇītāni khādanīyabhojanīyāni ceva sukhumavatthāni ca dento niccaṃ mahāsakkāraṃ karomi, idāni dhammaratanassapi karissāmi, kathaṃ nu kho tassa sakkāraṃ karontena kattabba”nti. So bahūni gandhamālādīni ādāya jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā pucchi “ahaṃ, bhante, dhammaratanassa sakkāraṃ kattukāmomhi, kathaṃ nu kho tassa sakkāraṃ karontena kattabba”nti. Atha naṃ satthā āha – “sace dhammaratanassa sakkāraṃ kattukāmo, dhammabhaṇḍāgārikassa ānandassa sakkāraṃ karohī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā therāṃ nimantevā punadivase mahantena sakkārena attano gehaṃ netvā mahārahe āsane nisīdāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā nānaggarasabhojanaṃ datvā mahagghe ticīvarappahonake sātāke adāsi. Theropi “ayaṃ sakkāro dhammaratanassa kato, na mayhaṃ anucchaviko, aggasāvakassa dhammasenāpatissa anucchaviko”ti cintetvā piṇḍapātaṅca vatthāni ca vihāraṃ haritvā sārīputtattherassa adāsi. Sopi “ayaṃ sakkāro dhammaratanassa kato, ekantena dhammassāmino sammāsambuddhasseva anucchaviko”ti cintetvā dasabalassa adāsi. Satthā attano uttaritaraṃ adisvā piṇḍapātaṃ paribhuñji, cīvarasātāke aggahesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma kuṭumbiko ‘dhammaratanassa sakkāraṃ karomī’ti dhammabhaṇḍāgārikassa ānandattherassa adāsi. Thero ‘nāyaṃ mayhaṃ anucchaviko’ti dhammasenāpatino adāsi, sopi ‘nāyaṃ mayhaṃ anucchaviko’ti tathāgatassa adāsi. Tathāgato aññaṃ uttaritaraṃ apassanto attano dhammassāmītāya ‘mayhameveso anucchaviko’ti taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñji, cīvarasātākepi gaṇhi, evaṃ so piṇḍapāto yathānucchavikatāya dhammassāminova pādamaṃ gato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva piṇḍapāto paramparā yathānucchavikaṃ gacchati, pubbepi anuppanne buddhe agamāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto agatigamaṃ pahāya dasa rājadharme akopento dhammena rajjaṃ kāresi. Evaṃ santepissa vinicchayo suñño viya ahoṣi. Rājā attano aguṇagavesako hutvā antonivesanādīni pariggaṇhanto antepure ca antonagare ca dvāragāmesu ca attano aguṇaṃ kathentaṃ adisvā “janapade gavesissāmi”ti amaccānaṃ rajjaṃ niyyādetvā purohitena saddhiṃ aññātakaveseneva kāsiratthe caranto kañci aguṇaṃ kathentaṃ adisvā paccante ekaṃ nigamaṃ patvā bahidvārasālāyaṃ nisīdi. Tasmim̐ khaṇe nigamavāsī asīti koṭivibhavo kuṭumbiko mahantena parivārena nhānatitthaṃ gacchanto sālāyaṃ nisinnaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sukhumālasarīraṃ rājānaṃ disvā uppannasineho sālāṃ pavisitvā paṭisanthāraṃ katvā “idheva hothā”ti vatvā gehaṃ gantvā nānaggarasabhojanaṃ sampādetvā mahantena parivārena bhattabhājanāni gāhāpetvā agamāsi. Tasmim̐ khaṇe himavantavāsī pañcābhiñño tāpaso āgantvā tattheva nisīdi. Nandamūlakapabbhārato paccekabuddhopi āgantvā tattheva nisīdi.

Kuṭumbiko rañño hatthadhovanaudakaṃ datvā nānaggarasehi sūpabyañjanehi bhattapātiṃ sajjetvā rañño upanesi. Rājā naṃ gahetvā purohitassa brāhmaṇassa adāsi. Brāhmaṇo gahetvā tāpasassa adāsi. Tāpaso paccekabuddhassa santikaṃ gantvā vāmahatthena bhattapātiṃ, dakkhiṇahatthena kamaṇḍalum gahetvā dakkhiṇodakaṃ datvā patte bhattaṃ pakkhipi. So kañci animantevā anāpucchitvā paribhuñji. Tassa bhattakiccapariyosāne kuṭumbiko cintesi “mayā rañño bhattaṃ dīnaṃ, raññā brāhmaṇassa, brāhmaṇena tāpasassa, tāpasena paccekabuddhassa, paccekabuddho kañci anāpucchitvā paribhuñji, kiṃ nu kho imesaṃ ettakaṃ dānakāraṇaṃ, kiṃ imassa kañci anāpucchitvāva bhuñjanakāraṇaṃ, anupubbena te pucchissāmi”ti. So ekekaṃ upasaṅkamtivā vanditvā pucchi. Tepissa kathesuṃ –

270. “Sukhumālarūpaṃ disvā, ratthā vīvanamāgataṃ;
Kuṭāgārarūpetāṃ, mahāsayanamupāsitaṃ.

271. “Tassa te pemakenāhaṃ, adāsīm vaḍḍhamodanaṃ;

Sālīnaṃ viciṭṭaṃ bhattaṃ, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.

272. “Taṃ tvaṃ bhattaṃ paṭiggayha, brāhmaṇassa adāsai;
Attānaṃ anasitvāna, koyaṃ dhammo namatthu te.
273. “Ācariyo brāhmaṇo mayhaṃ, kiccākiccesu byāvaṭo;
Garu ca āmantaṇīyo ca, dātumarahāmi bhojanaṃ.
274. “Brāhmaṇaṃ dāni pucchāmi, gotamaṃ rājapūjitaṃ;
Rājā te bhattaṃ pādāsi, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.
275. “Taṃ tvaṃ bhattaṃ paṭiggayha, isissa bhojanaṃ adā;
Akhettaññūsi dānassa, koyaṃ dhammo namatthu te.
276. “Bharāmi puttadāre ca, gharesu gadhito ahaṃ;
Bhuñje mānusaḥ kāme, anusāsāmi rājino.
277. “Āraññikassa isino, cirarattaṃ tapassino;
Vuḍḍhassa bhāvitattassa, dātumarahāmi bhojanaṃ.
278. “Isiṅca dāni pucchāmi, kisaṃ dhamanisanthataṃ;
Parūlhakacchanakhalomaṃ, paṅkadantaṃ rajassiraṃ.
279. “Eko araññe viharasi, nāvakaṅkhasi jīvitaṃ;
Bhikkhu kena tayā seyyo, yassa tvaṃ bhojanaṃ adā.
280. “Khaṇantālukalambāni, bilālitakkalāni ca;
Dhunaṃ sāmākanīvāraṃ, saṅghāriyaṃ pasāriyaṃ.
281. “Sākaṃ bhisāṃ madhuṃ maṃsaṃ, badarāmalakāni ca;
Tāni āharitvā bhuñjāmi, atthi me so pariggaho.
282. “Pacanto apacantassa, amamassa sakiñcano;
Anādānassa sādāno, dātumarahāmi bhojanaṃ.
283. “Bhikkhuṅca dāni pucchāmi, tuṅhīmāsīna subbatāṃ;
Isi te bhattaṃ pādāsi, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.
284. “Taṃ tvaṃ bhattaṃ paṭiggayha, tuṅhī bhuñjasi ekako;
Nāññaṃ kañci nimantesi, koyaṃ dhammo namatthu te.
285. “Na pacāmi na pācemi, na chindāmi na chedaye;
Taṃ maṃ akiñcanaṃ ñatvā, sabbapāpehi ārataṃ.
286. “Vāmena bhikkhamādāya, dakkhiṇena kamaṇḍalaṃ;
Isi me bhattaṃ pādāsi, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.
287. “Ete hi dātumarahanti, samamā sapariggahā;
Paccanīkamahaṃ maññe, yo dātāraṃ nimantaye’’ti.

Tattha **vivananti** nirudakāraññasadisāṃ imaṃ paccantaṃ āgataṃ. **Kūṭāgāravaruṇpetanti** kūṭāgāravarena upagataṃ, ekaṃ varakūṭāgāravāsīnanti attho. **Mahāsayanamupāsītanti** tattheva

supaññattaṃ sirisayanaṃ upāsitaṃ. **Tassa teti** evarūpaṃ taṃ disvā ahaṃ pemamakāsiṃ, tassa te pemakena. **Vaḍḍhamodananti** uttamodanaṃ. **Vicitanti** apagatakhaṇḍakālakehi vicitataṇḍulehi kataṃ. **Adāsayīti** adāsi. **Attānanti** attanā, ayameva vā pātho. **Anasitvānāti** abhuñjītvā. **Koyaṃ dhammoti** mahārāja, ko esa tumhākaṃ sabhāvo. **Namatthu teti** namo tava atthu, yo tvaṃ attanā abhuñjītvā parassa adāsi.

Ācariyoti kuṭumbika esa mayhaṃ ācārasikkhāpako ācariyo. **Byāvaṭoti** ussuko. **Āmantanīyoti** āmantetabbayuttako mayā dinnaṃ bhattaṃ gahetuṃ anurūpo. **Dātumarahāmīti** “ahaṃ evarūpassa ācariyassa bhojanaṃ dātuṃ arahāmī”ti rājā brāhmaṇassa guṇaṃ vaṇṇesi. **Akhettaññūsīti** nāhaṃ dānassa khettaṃ, mayi dinnaṃ mahapphalaṃ na hotīti evaṃ attānaṃ dānassa akhettaṃ jānāsi maññeti. **Anusāsāmīti** attano atthaṃ pahāya rañño atthañca dhammañca anusāsāmi.

Evaṃ attano aḡuṇaṃ kathetvā **āraññikassāti** isino guṇaṃ kathesi. **Isinoti** silādiguṇapariyesakassa. **Tapassinoti** tapanissitassa. **Vuḍḍhassāti** paṇḍitassa guṇavuḍḍhassa. **Nāvakaṅkhasīti** sayam dullabhabhojano hutvā evarūpaṃ bhojanaṃ aññassa desi, kiṃ attano jīvitaṃ na kaṅkhasi. **Bhikkhu kenāti** ayaṃ bhikkhu katarena guṇena tayā seṭṭhataro.

Khaṇantālukulambānīti khaṇanto ālūni ceva tālakandāni ca. **Bilālitakkalāni cāti** bilālikandatakkalakandāni ca. **Dhunaṃ sāmākanīvāranti** sāmākañca nīvārañca dhunitvā. **Saṅghāriyaṃ pasāriyanti** ete sāmākanīvāre dhunanto saṅghāretvā puna sukkhāpīte pasāretvā suppena papphoṭetvā koṭṭetvā taṇḍule ādāya pacitvā bhuñjāmīti vadati. **Sākanti** yaṃ kiñci sūpeyyapaṇṇaṃ. **Mamsanti** sīhabyagghavighāsādimaṃsaṃ. **Tāni āharitvāti** tāni sākādīni āharitvā. **Amamassāti** taṇhādīṭṭhimamattarahitassa. **Sakiñcanoti** sapaḷibodho. **Anādānassāti** niggahaṇassa. **Dātumarahāmīti** evarūpassa paccekabuddhassa attanā laddhabhojanaṃ dātuṃ arahāmi.

Tuṇhīmāsīnanti kiñci avatvā nisinnaṃ. **Akiñcananti** rāgakiñcanādīhi rahitaṃ. **Āratanti** virataṃ sabbapāpāni pahāya ṭhitaṃ. **Kamaṇḍalunti** kuṇḍikaṃ. **Ete hīti** ete rājādayo tayo janāti hatthaṃ pasāretvā te niddisanto evamāha. **Dātumarahantīti** mādisassa dātuṃ arahanti. **Paccanīkanti** paccanīkapaṭipadaṃ. Dāyakassa hi nimantanaṃ ekavīsatiyā anesanāsu aññatarāya piṇḍapātapariyesanāya jīvikakappanasāṅkhātā micchājīvapaṭipatti nāma hoti.

Tassa vacanaṃ sutvā kuṭumbiko attamano dve osānagāthā abhāsi –

288. “Atthāya vata me ajja, idhāgacchi rathesabho;
Sohaṃ ajja pajānāmi, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ.

289. “Raṭṭhesu giddhā rājāno, kiccākiccesu brāhmaṇā;
Isī mūlaphale giddhā, vippamuttā ca bhikkhavo”ti.

Tattha **rathesabhoti** rājānaṃ sandhāyāha. **Kiccākiccesūti** rañño kiccakaraṇīyesu. **Bhikkhavoti** paccekabuddhā bhikkhavo pana sabbabhavehi vippamuttā.

Paccekabuddho tassa dhammaṃ desetvā sakaṭṭhānameva gato, tathā tāpaso. Rājā pana katipāhaṃ tassa santike vasitvā bārāṇasimeva gato.

Sattā imaṃ dhammaḍesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva piṇḍapāto yathānucchavikaṃ gacchati, pubbepi gatoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā kuṭumbiko dhammaratanassa sakkāraḱarako kuṭumbiko ahosi, rājā ānando, purohito sārīputto, himavantatāpaso pana ahameva ahosi”nti.

Bhikkhāparamparajātakavaṇṇanā terasamā.

Jātakuddānaṃ –

Kedāraṃ candakinnarī, ukkusuddālabhisakaṃ;
Suruci pañcuposathaṃ, mahāmorañca tacchakaṃ.

Mahāvāñija sādhiṇaṃ, dasabrāhmaṇajātaṃ;
Bhikkhāparamparāpi ca, terasāni pakiṇṇake.

Pakiṇṇakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Vīsatinipāto

[497] 1. Mātaṅgajātakavaṇṇanā

Kuto nu āgacchasi dummavāsīti idaṃ satthā jetavane viharanto udenaṃ nāma vaṃsarājānaṃ ārabba kathesi. Tasmīñhi kāle āyasmā piṇḍolabhāradvājo jetavanato ākāseṇa gantvā yebhuyyena kosambiyaṃ udenassa rañño uyyānaṃ divāvihārāya gacchati. Thero kira purimabhava rajjaṃ kārento dīghamaddhānaṃ tasmim̐ uyyāne mahāparivāro sampattiṃ anubhavi. So tena pubbāciṇṇena yebhuyyena tattheva divāvihāraṃ nisīditvā phalasaṃpattisukhena vītināmeti. Tasmim̐ ekadivasaṃ tattha gantvā supupphitasālamūle nisinne udeno sattāhaṃ mahāpānaṃ pivivā “uyyānakīlaṃ kīḷissāmī”ti mahantena parivāreṇa uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe aññatarāya itthiyā anke nipanno surāmadamattatāya niddaṃ okkami. Gāyantaṃ nisinnitthiyo tūriyāni chaḍḍetvā uyyānaṃ pavisitvā pupphaphalādīni vicinantiyo therāṃ disvā gantvā vanditvā nisīdiṃsu. Thero tāsāṃ dhammakathaṃ kathento nisīdi. Itarāpi itthī ankaṃ cāletvā rājānaṃ pabodhetvā “kuhiṃ tā vasaliyo gatā”ti vutte “ekaṃ samaṇaṃ parivāretvā nisinnā”ti āha. So kuddho gantvā therāṃ akkositvā paribhāsivā “handāhaṃ, taṃ samaṇaṃ tambakipillakehi khādāpessāmī”ti kodhavasena therassa sarīre tambakipillakapuṭaṃ bhindāpesi. Thero ākāse ṭhatvā tassovādaṃ datvā jetavane gandhakuṭīdvāreyyeva otarivā tathāgatena “kuto āgatosī”ti puṭṭho thero tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho, bhāradvāja, udeno idāneva pabbajite viheṭṭheti, pubbepi viheṭṭhesiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tadā mahāsatto bahinagare caṇḍālayoniyāṃ nibbatti, “mātaṅgo”tissa nāmaṃ kariṃsu. Aparabhāge viññutaṃ patto “mātaṅgapaṇḍito”ti pākaṭo ahoṣi. Tadā bārāṇasiseṭṭhino dhītā diṭṭhamaṅgalikā nāma ekamāsadvemāsavāreṇa mahāparivārā uyyānaṃ kīḷitūṃ gacchati. Athekadivasaṃ mahāsatto kenaci kammaṇa nagaraṃ pavisaṃto antaradvāre diṭṭhamaṅgalikaṃ disvā ekamantaṃ apagantvā allīyitvā aṭṭhāsī. Diṭṭhamaṅgalikā sāṇiyā antareṇa oloketī taṃ disvā “ko eso”ti pucchitvā “caṇḍālo ayye”ti vutte “adiṭṭhapubbayuttakaṃ vata passāmī”ti gandhodakena akkhīni dhovitvā tato nivatti. Tāya saddhiṃ nikkhantaṃ “are, duṭṭha caṇḍāla, ajja taṃ nissāya amhākaṃ amūlakaṃ surābhataṃ natṭha”nti kodhābhībhūto mātaṅgapaṇḍitaṃ hatthehi ca pādehi ca pothetvā visaññiṃ katvā pakkāmi. So muhuttaṃ vītināmetvā paṭiladdhasañño cintesi “diṭṭhamaṅgalikāya pariṇānaṃ maṃ niddosaṃ akāraṇeṇa pothesi, diṭṭhamaṅgalikaṃ labhitvāva uṭṭhahissāmī, no alabhitvā”ti adhiṭṭhāya gantvā tassā pitu nivesanadvāre nipajji. So “kena kāraṇeṇa nipannosī”ti vutte “aññaṃ kāraṇaṃ natthi, diṭṭhamaṅgalikāya me attho”ti āha. Eko divaso atīto, tathā dutiyo, tatiyo, catuttho, pañcamaṃ, chaṭṭho ca. Bodhisattānaṃ adhiṭṭhānaṃ nāma samijjhati, tasmā sattame divase diṭṭhamaṅgalikaṃ nīharitvā tassa adāṃsu.

Atha naṃ sā “uṭṭhehi, sāmī, tumhākaṃ geḥaṃ gacchāmā”ti āha. Bhadde, tava pariṇānaṃ supothito dubbalo, maṃ ukkhipitvā piṭṭhiṃ āropetvā ādāya gacchāhīti. Sā tathā katvā nagaravāsīnaṃ passantānaññeva nagarā nikkhamitvā caṇḍālagāmaṃ gatā. Atha naṃ mahāsatto jātisambhedavītikkaṃ akatvāva katipāhaṃ geḥaṃ vasāpetvā cintesi “ahametaṃ lābhaggaṃyasaṃgappattaṃ karonto pabbajitvāva kātūṃ sakkhissāmī, na itarathā”ti. Atha naṃ āmantetvā “bhadde, mayi araññato kiñci anāharante amhākaṃ jīvikaṃ nappavattati, yāva mamāgamaṇā mā ukkaṇṭhi, ahaṃ araññaṃ gamissāmī”ti vatvā gehavāsīnopi “imaṃ mā pamajjitthā”ti ovaditvā araññaṃ gantvā

samaṇapabbajjaṃ pabbajitvā appamatto sattame divase aṭṭha samāpattiyo ca pañca abhiññāyo ca uppādetvā “idāni diṭṭhamaṅgalikāya avassayo bhavituṃ sakkhissāmi”ti iddhiyā gantvā caṇḍālagāmadvāre otarivā diṭṭhamaṅgalikāya gehadvāraṃ agamāsi. Sā tassāgamaṇaṃ sutvā gehato nikkhamitvā “sāmi, kasmā maṃ anāthaṃ katvā pabbajitō”ti paridevi. Atha naṃ “bhaddo, mā cintayī, tava porāṇakayasato idāni mahantataraṃ yasaṃ karissāmi, apica kho pana ‘na mayhaṃ mātaṅgapaṇḍito sāmiko, mahābrahmā me sāmiko’ti ettakaṃ parisamajjhe vattuṃ sakkhissāmi”ti āha. “Āma, sāmi, sakkhissāmi”ti. “Tena hi ‘idāni te sāmiko kuhinti puṭṭhā ‘brahmalokaṃ gato’ti vatvā ‘kadā āgamissati’ti vutte ‘ito sattame divase puṇṇamāyaṃ candamaṃ bhinditvā āgamissati’ti vadeyyāsi”ti naṃ vatvā mahāsatto himavantameva gato.

Diṭṭhamaṅgalikāpi bārāṇasiyaṃ mahājanassa majjhe tesu tesu ṭhānesu tathā kathesi. Mahājano “aho mahābrahmā samāno diṭṭhamaṅgalikaṃ na gacchati, evameva bhavissati”ti saddahi. Bodhisattopi puṇṇamadivase candassa gaganamajjhe ṭhitakāle brahmattabhāvaṃ māpetvā sakalaṃ kāsiraṭṭhaṃ dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagarañca ekobhāsaṃ katvā candamaṇḍalaṃ bhinditvā otarivā bārāṇasiyā uparūpari tikkhattuṃ paribbhamitvā mahājanena gandhamālādīhi pūjyamāno caṇḍālagāmakābhimukho aho. Brahmabhaddā sannipatitvā caṇḍālagāmakāṃ gantvā diṭṭhamaṅgalikāya gehaṃ suddhavatthehi chādetvā bhūmiṃ catujjātiyagandhehi opuñchitvā pupphāni vikiritvā dhūmaṃ datvā celavitānaṃ pasāretvā mahāsayaṇaṃ paññapetvā gandhatelehi dīpaṃ jāletvā dvāre rajatapaṭṭavaṇṇavālukaṃ okiritvā pupphāni vikiritvā dhaje bandhiṃsu. Evaṃ alaṅkate gehe mahāsatto otarivā anto pavisitvā thokaṃ sayanapiṭṭhe nisīdi.

Tadā diṭṭhamaṅgalikā utunī hoti. Athassā aṅguṭṭhakena nābhiṃ parāmasi, kucchayaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Atha naṃ mahāsatto āmantetvā “bhaddo, gabbho te patiṭṭhito, tvaṃ puttaṃ vijāyissasi, tvampi puttopi te lābhaggayasaggappattā bhavissatha, tava pādadhovanaudakaṃ sakalajambudīpe rājūnaṃ abhisekodakaṃ bhavissati, nahānodakaṃ pana te amatosadhaṃ bhavissati, ye taṃ sīse āsiñcissanti, te sabbarogehi muccissanti, kālakāṇṇiṃ parivajjessanti, tava pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā vandantā sahasaṃ dassanti, sotapathe ṭhatvā vandantā sataṃ dassanti, cakkhupathe ṭhatvā vandantā ekaṃ kahāpaṇaṃ datvā vandissanti, appamattā hohi”ti naṃ ovaditvā gehā nikkhamitvā mahājanassa passantasseva uppatitvā candamaṇḍalaṃ pāvisi. Brahmabhaddā sannipatitvā ṭhitakāva rattim vītināmetvā pātova diṭṭhamaṅgalikaṃ suvaṇṇasivikaṃ āropetvā sīsenā ukkhipitvā nagaraṃ pavisiṃsu. “Mahābrahmabhariyā”ti taṃ upasaṅkamtvā mahājano gandhamālādīhi pūjesi. Pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā vanditūṃ labhantā sahasatthavikaṃ denti, sotapathe ṭhatvā vanditūṃ labhantā sataṃ denti, cakkhupathe ṭhatvā vanditūṃ labhantā ekaṃ kahāpaṇaṃ denti. Evaṃ dvādasayojanikaṃ bārāṇasiṃ taṃ gahetvā vicarantā aṭṭhārasakoṭṭidhanaṃ labhiṃsu.

Atha naṃ nagaraṃ pariharitvā ānetvā nagaramajjhe mahāmaṇḍapaṃ kāretvā sāniṃ parikkhipitvā mahāsayaṇaṃ paññapetvā mahantena sirisobhaggena tattha vasāpesuṃ. Maṇḍapasantikeyeva sattadvāraakoṭṭhaṃ sattabhūmikaṃ pāsādaṃ kātuṃ ārabhiṃsu, mahantaṃ navakammaṃ aho. Diṭṭhamaṅgalikā maṇḍapeyeva puttaṃ vijāyī. Athassa nāmaggaṇadivase brāhmaṇā sannipatitvā maṇḍape jātattā “maṇḍabyakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Pāsādo pana dasahi māsehi niṭṭhito. Tato paṭṭhāya sā mahantena yasena tasmim vasati, maṇḍabyakumāropi mahantena parivārena vaḍḍhati. Tassa sattaṭṭhavassakāleyeva jambudīpatale uttamācariyā sannipatiṃsu. Te taṃ tayo vede uggaṇhāpesuṃ. So soḷasavassakālato paṭṭhāya brāhmaṇānaṃ bhaddaṃ paṭṭhapesi, nibaddhaṃ soḷasa brāhmaṇasahassāni bhūñjanti. Catutthe dvāraakoṭṭhake brāhmaṇānaṃ dānaṃ deti.

Athekasmim mahāmahadivase gehe bahuṃ pāyāsaṃ paṭiyādesuṃ. Soḷasa brāhmaṇasahassāni catutthe dvāraakoṭṭhake nisīditvā suvaṇṇarasavaṇṇena navasappinā pakkamadhuḥkaṇḍasakkharāhi ca abhisāṅkhatāṃ pāyāsaṃ paribhuñjanti. Kumāropi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito suvaṇṇapādukā āruyha hatthena kañcanaḍaṃ gahetvā “idha sappim detha, idha madhu”nti vicārento carati. Tasmim khaṇe mātaṅgapaṇḍito himavante assamapade nisinnō “kā nu kho diṭṭhamaṅgalikāya puttassa pavattī”ti olokeno tassa atitthe pakkhandabhāvaṃ disvā “ajjeva gantvā māṇavaṃ dametvā yattha dinnam

mahapphalaṃ hoti, tattha dānaṃ dāpetvā āgamissāmī’’ti cintetvā ākāseṇa anotattadahaṃ gantvā mukhadhovanādāni katvā manosilātale t̥hito rattadupaṭṭaṃ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā paṃsukūlasaṅghāṭiṃ pārupitvā mattikāpattaṃ ādāya ākāseṇāgantvā catutthe dvārakoṭṭhake dānaggeyeva otarivā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Maṇḍabyo kumāro ito cito ca olokeno taṃ disvā ‘‘evaṃvirūpo saṅkārayakkhasadiso ayaṃ pabbajito imaṃ t̥hānaṃ āgacchanto kuto nu kho āgacchatī’’ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha –

1. ‘‘Kuto nu āgacchasi dummavāsī, otallako paṃsupisācakova;
Saṅkāraḥ paṭimuñca kaṇṭhe, ko re tuvaṃ hosi adakkhīneyyo’’ti.

Tattha **dummavāsī**ti anañjitaamaṇḍitaghaṭṭitasāṅghāṭikapilotikavasano. **Otallakoti** lāmako olambavilambanantakadharo vā. **Paṃsupisācakovā**ti saṅkāraṭṭhāne pisācako viya. **Saṅkāraḥ**anti saṅkāraṭṭhāne laddhapilotikaṃ. **Paṭimuñcā**ti paṭimuñcitvā. **Adakkhīneyyoti** tvaṃ adakkhīneyyo imesaṃ paramadakkhīneyyānaṃ nisinnaṭṭhānaṃ eko hutvā kuto āgato.

Taṃ sutvā mahāsatto muducitteneva tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha –

2. ‘‘Annaṃ tavedaṃ pakataṃ yasassi, taṃ khajjare bhuñjare piyyare ca;
Jānāsi maṃ tvaṃ paradattūpajīviṃ, uttiṭṭhapiṇḍaṃ labhataṃ sapāko’’ti.

Tattha **pakatanti** paṭiyattaṃ. **Yasassī**ti parivārasampanna. **Taṃ khajjareti** taṃ khajjanti ca bhuñjanti ca pivanti ca. Kimkāraṇā mayhaṃ kujjhasi? **Uttiṭṭhapiṇḍanti** upatiṭṭhitvā labhitabbapiṇḍaṃ, utṭhāya t̥hitehi vā dīyamānaṃ heṭṭhā t̥hatvā labhitabbapiṇḍaṃ. **Labhataṃ sapākoti** sapāko caṇḍālopi labhatu. Jātisampannā hi yattha katthaci labhanti, sapākacaṇḍālassa pana ko deti, dullabhapiṇḍo ahaṃ, tasmā me jīvitapavattanattaṃ bhojanaṃ dāpehi, kumārāti.

Tato maṇḍabyo gāthamāha –

3. ‘‘Annaṃ mamedāṃ pakataṃ brāhmaṇānaṃ, attatthāya saddahato mamedāṃ;
Apehi etto kimidhaṭṭhitosi, na mādisā tumhaṃ dadanti jammā’’ti.

Tattha **attatthāyāti** attano vaḍḍhiatthāya. **Apehi ettoti** imamhā t̥hānā apagaccha. **Na mādisāti** mādisā jātisampannānaṃ udiccabrāhmaṇānaṃ dānaṃ denti, na tuyhaṃ caṇḍālassa, gaccha, jammāti.

Tato mahāsatto gāthamāha –

4. ‘‘Thale ca ninne ca vapanti bījaṃ, anūpakhetta phalamāsamānā;
Etāya saddhāya dadāhi dānaṃ, appeva ārādhaye dakkhīneyye’’ti.

Tassattho – kumāra, sassaphalaṃ āsīsamānā tīsupi khettesu bījaṃ vapanti. Tattha ativuṭṭhikāle thale sassāṃ sampajjati, ninne pūtikaṃ hoti, anūpakhetta nadiñca talākañca nissāya kataṃ oghena vuyhati. Mandavuṭṭhikāle thale khetta vipajjati, ninne thokaṃ sampajjati, anūpakhetta sampajjateva. Samavuṭṭhikāle thale khetta thokaṃ sampajjati, itaresu sampajjateva. Tasmā yathā phalamāsīsamānā tīsupi khettesu vapanti, tathā tvampi etāya phalasaddhāya āgatāgatānaṃ sabbesaṃyeva dānaṃ dehi, appeva nāma evaṃ dadanto dakkhīneyye ārādheyāsī labheyāsīti.

Tato maṇḍabyo gāthamāha –

5. ‘‘Khettāni mayhaṃ viditāni loke, yesāhaṃ bījāni patiṭṭhapemi;
Ye brāhmaṇā jātimantūpapannā, tānīdha khettāni supesalāni’’ti.

Tattha **yesāhanti** yesu ahaṃ. **Jātimantūpapannāti** jātiyā ca mantehi ca upapannā.

Tato mahāsatto dve gāthā abhāsi –

6. “Jātimado ca atimānitā ca, lobho ca doso ca mado ca moho;
Ete aguṇā yesu ca santi sabbe, tādāha khettāni apesalāni.
7. “Jātimado ca atimānitā ca, lobho ca doso ca mado ca moho;
Ete aguṇā yesu na santi sabbe, tādāha khettāni supesalāni”ti.

Tattha **jātimadoti** “ahamasmi jātisampanno”ti evaṃ uppannamāno. **Atimānitā cāti** “añño mayā saddhiṃ jātiādīhi sadiso natthi”ti atikkamma pavattamāno. Lobhādayo lubbhanadussanamajjanamuyhanamattāva. **Apesalānīti** evarūpā puggalā āsīvisabharitā viya vammikā appiyasīlā honti. Evarūpānaṃ dinnāṃ na mahapphalaṃ hoti, tasmā mā etesaṃ supesalakhettabhāvaṃ maññittha. Na hi jātimantā saggadāyakā. Ye pana jātimānādirahitā ariyā, tāni khettāni supesalāni, tesu dinnāṃ mahapphalaṃ, te saggadāyakā hontīti.

Iti so mahāsatte punappunaṃ kathente kujjhitvā “ayaṃ ativiya bahuṃ vippalapati, kuhiṃ gatā ime dovārikā, nayimaṃ caṇḍalaṃ nīharantī”ti gāthamāha –

8. “Kvettha gatā upajotiyo ca, upajjhāyo atha vā gaṇḍakucchi;
Imassa daṇḍaṇca vadhaṇca datvā, gale gahetvā khalayātha jamma”nti.

Tattha **kvetha gatāti** imesu tīsu dvāresu ṭhapitā upajotiyo ca upajjhāyo ca gaṇḍakucchi cāti tayo dovārikā kuhiṃ gatāti attho.

Tepi tassa vacanaṃ sutvā vegenāgantvā vanditvā “kiṃ karoma devā”ti āhaṃsu. “Ayaṃ vo jammo caṇḍālo dittho”ti? “Na passāma deva, kutoci āgatabhāvaṃ na jānāmā”ti. “Ko cesa māyākāro vā vijjādharo vā bhavissati, idāni kiṃ tiṭṭhathā”ti. “Kiṃ karoma devā”ti? “Imassa mukhameva pothetvā bhindantā daṇḍaveḷupesikāhi piṭṭhicammaṃ uppātentā vadhaṇca datvā gale gahetvā etaṃ jammaṃ khalayātha, ito nīharathā”ti.

Mahāsatto tesu attano santikaṃ anāgatesveva uppatitvā ākāse ṭhito gāthamāha –

9. “Giriṃ nakhena khaṇasi, ayo dantehi khādasī;
Jātavedaṃ padahasī, yo isiṃ paribhāsasī”ti.

Tattha **jātavedaṃ padahasīti** aggiṃ gilituṃ vāyamasī.

Imaṇca pana gāthaṃ vatvā mahāsatto passantasseva māṇavassa ca brāhmaṇānaṇca ākāse pakkhandi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

10. “Idaṃ vatvāna mātāṅgo, isi saccaparakkamo;
Antalikkhasmiṃ pakkāmi, brāhmaṇānaṃ udikkhata”nti.

Tattha **saccaparakkamoti** sabhāvaparakkamo.

So pācīnadisābhimukho gantvā ekāya vīthiyā otarivā “padavaḷaṇjaṃ paññāyatū”ti adhiṭṭhāya pācīnadvārasamīpe piṇḍāya caranto missakabhataṃ samkaḍḍhitvā ekissaṃ sālāyaṃ nisīditvā missakabhataṃ paribhuñji. Nagaradevatā “ayaṃ amhākaṃ ayyaṃ vihetṭhetvā katheti”ti asahamānā āgamiṃsu. Athassa jeṭṭhakayakkho maṇḍabyassa gīvaṃ gahetvā parivattesi, sesadevatā

sesabrāhmaṇānaṃ gīvaṃ gaṇhitvā parivattesuṃ. Bodhisatte muducittatāya pana “tassa putto”ti naṃ na mārenti, kevalaṃ kilamentiyeva. Maṇḍabyassa sīsaṃ parivattitvā piṭṭhipassābhimukhaṃ jātaṃ, hatthapādā ujukā thaddhāva aṭṭhaṃsu, akkhīni kālakatasseva parivattiṃsu. So thaddhasarīrova nipajji, sesabrāhmaṇā mukhena kheḷaṃ vamaṇṭā aparāparaṃ parivattanti. Māṇavā “ayye, puttassa te kiṃ jāta”nti diṭṭhamaṅgalikāya ārocayiṃsu. Sā vegena gantvā puttaṃ disvā “kimeta”nti vatvā gāthamāha –

11. “Āvelliṭṭaṃ piṭṭhito uttamaṅgaṃ, bāhuṃ pasāreti akammaṇeyyaṃ;
Setāni akkhīni yathā matassa, ko me imaṃ puttamakāsi eva”nti.

Tattha **āvelliṭṭanti** parivattitaṃ.

Athassā tasmim̐ ṭhāne ṭhitajano ārocetuṃ gāthamāha –

12. “Idhāgamā samaṇo dummavāsī, otallako paṃsupisācakova;
Saṅkāracoḷaṃ paṭimuñca kaṇṭhe, so te imaṃ puttamakāsi eva”nti.

Sā taṃ sutvāva cintesi “aññassetāṃ balaṃ natthi, nissaṃsayāṃ mātaṅgapaṇḍito bhavissati, sampannamettābhāvano kho pana dhīro na ettakaṃ janaṃ kilamētvā gamissati, kataṃ nu kho disaṃ gato bhavissati”ti. Tato pucchantī gāthamāha –

13. “Katamaṃ disaṃ agamā bhūripaṇṇo, akkhātha me māṇavā etamatthaṃ;
Gantvāna taṃ paṭikaremu accayaṃ, appeva naṃ putta labhemu jīvita”nti.

Tattha **gantvānāti** tassa santikaṃ gantvā. **Taṃ paṭikaremu accayanti** taṃ accayaṃ paṭikarissāma desessāma, khamāpessāma nanti. **Putta labhemu jīvanti** appeva nāma puttassa jīvitaṃ labheyyāma.

Athassā tattha ṭhitā māṇavā kathentā gāthamaṃsu –

14. “Vehāyasaṃ agamā bhūripaṇṇo, pathaddhuno pannaraseva cando;
Api cāpi so purimadisāṃ agacchi, saccappaṭiṇṇo isi sādthurūpo”nti.

Tattha **pathaddhunoti** ākāsapathasaṅkhātassa addhuno majjhe ṭhito pannarase cando viya. **Api cāpi soti** apica kho pana so puratthimaṃ disaṃ gato.

Sā tesāṃ vacanaṃ sutvā “mama sāmikaṃ upadhāressāmī”ti suvaṇṇakalasaṃsuvaṇṇasarakāni gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā tena padavaḷaṅjassa adhiṭṭhitaṭṭhānaṃ patvā tenānūsarena gacchantī tasmim̐ pīṭhikāya nisīditvā bhuñjamāne tassa santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi. So taṃ disvā thokaṃ odanaṃ patte ṭhapesi. Diṭṭhamaṅgalikā suvaṇṇakalasaṃsuvaṇṇasarakāni tassa udakaṃ adāsi. So tattheva hatthaṃ dhovitvā mukhaṃ vikkhālesi. Atha naṃ sā “kena me puttassa so vippakāro kato”ti pucchantī gāthamāha –

15. “Āvelliṭṭaṃ piṭṭhito uttamaṅgaṃ, bāhuṃ pasāreti akammaṇeyyaṃ;
Setāni akkhīni yathā matassa, ko me imaṃ puttamakāsi eva”nti.

Tato parā tesāṃ vacanaṃ paṭivacanagāthā honti –

16. “Yakkhā have santi mahānubhāvā, anvāgatā isayo sādthurūpā;
Te duṭṭhacittaṃ kupitaṃ viditvā, yakkhā hi te puttamaṃsu evaṃ.

17. “Yakkhā ca me puttamaṃsu evaṃ, tvaññeva me mā kuddho brahmacāri;
Tumheva pāde saraṇaṃ gatāsmi, anvāgatā puttasaṃsokena bhikkhu.

18. “Tadeva hi etarahi ca mayhaṃ, manopadoso na mamatthi koci;
Putto ca te vedamadena matto, atthaṃ na jānāti adhicca vede.
19. “Addhā have bhikkhu muhuttakena, sammuyhateva purisassa sañña;
Ekāparādhaṃ khama bhūripañña, na paṇḍitā kodhabalā bhavanti”ti.

Tattha **yakkhā**ti nagarapariggāhakayakkhā. **Anvāgatā**ti anu āgatā, isayo sādhurūpā guṇasampannāti evaṃ jānamānāti attho. **Te**ti te isīnaṃ guṇaṃ ñatvā tava puttaṃ duṭṭhacittaṃ kupitacittaṃ viditvā. **Tvaññeva meti** sace yakkhā kupitā evamakāṃsu, karontu, devatā nāma pānīyaūṅkamattena santappetuṃ sakkā, tasmāhaṃ tesam na bhāyāmi, kevalaṃ tvaññeva me puttassa mā kujjhi. **Anvāgatā**ti āgatāsmi. **Bhikkhū**ti mahāsattaṃ ālapanti puttassa jīvitadānaṃ yācati. **Tadeva hī**ti diṭṭhamaṅgalike tadā tava puttassa maṃ akkosanakāle ca mayhaṃ manopadoso natthi, etarahi ca tayi yācamānāyapi mama tasmim manopadoso natthiyeva. **Vedamadenā**ti “tayo vedā me uggahitā”ti madena. **Adhiccā**ti vede uggahetvāpi atthānatthaṃ na jānāti. **Muhuttakenā**ti yaṃ kiñci uggahetvā muhuttakeneva.

Evaṃ tāya khamāpiyamāno mahāsatto “tena hi etesaṃ yakkhānaṃ palāyanatthāya amatosadhaṃ dassāmi”ti vatvā gāthamāha –

20. “Idaṅca mayhaṃ uttiṭṭhapiṇḍaṃ, tava maṇḍabyo bhuñjatu appapañño;
Yakkhā ca te naṃ na vihetṭhayeyyūṃ, putto ca te hessati so arogo”ti.

Tattha **uttiṭṭhapiṇḍanti** ucchiṭṭhakapiṇḍaṃ, “ucchiṭṭhapiṇḍa”ntipi pāṭho.

Sā mahāsattassa vacanaṃ sutvā “detha, sāmi, amatosadha”nti suvaṇṇasarakāṃ upanāmesi. Mahāsatto ucchiṭṭhakakañjikaṃ tattha āsiñcitvā “paṭhamaññeva ito upaḍḍhaṃ tava puttassa mukhe osiñcitvā sesaṃ cāṭiyaṃ udakena missetvā sesabrāhmaṇānaṃ mukhe osiñcehi, sabbepe nirogā bhavissanti”ti vatvā uppativā himavantameva gato. Sāpi taṃ sarakāṃ sīsenādāya “amatosadhaṃ me laddha”nti vadanti nivesanaṃ gantvā paṭhamaṃ puttassa mukhe kañjikaṃ osiñci, yakkho palāyi. Itaro paṃsuṃ puñchanta utṭhāya “amma kimeta”nti āha. Tayā kataṃ tvameva jānissasi. Ehi, tāta, tava dakkhiṇeyyānaṃ tesam vipakāraṃ passāti. So te disvā vippaṭisārī ahoṣi. Atha naṃ mātā “tāta maṇḍabya, tvaṃ bālo dānassa mahapphalatṭhānaṃ na jānāsi, dakkhiṇeyyā nāma evarūpā na honti, mātaṅgapaṇḍitasadisāva honti, ito paṭṭhāya mā etesaṃ dussīlānaṃ dānamadāsi, sīlavantānaṃ dehī”ti vatvā āha –

21. “Maṇḍabya bāloṣi parittapañño, yo puññakkhattānamakovidosi;
Mahakkasāvesu dadāsi dānaṃ, kiliṭṭhakammesu asaññatesu.
22. “Jaṭā ca kesā ajinā nivatthā, jarūdapānaṃva mukhaṃ parūḷhaṃ;
Pajaṃ imaṃ passatha dummarūpaṃ, na jaṭājinam tātāyati appapaññaṃ.
23. “Yesam rāgo ca doso ca, avijjā ca virājitā;
Khīṇāsavā arahanto, tesu dīnnaṃ mahapphala”nti.

Tattha **mahakkasāvesū**ti mahākasāvesu mahantehi rāgakasāvādīhi samannāgatesu. **Jaṭā ca kesā**ti tātā maṇḍabya, tava dakkhiṇeyyesu ekaccānaṃ kesā jaṭā katvā baddhā. **Ajinā nivatthā**ti sakhurāni ajinacammāni nivatthā. **Jarūdapānaṃ vā**ti tiṇagahanena jinṇakūpo viya mukhaṃ dīghamassutāya parūḷhaṃ. **Pajaṃ imanti** imaṃ evarūpaṃ anañjitāmaṇḍitalūkhavesaṃ pajaṃ passatha. **Na jaṭājinanti** etaṃ jaṭājinam imaṃ appapaññaṃ pajaṃ tātāyituṃ na sakkoti, sīlapaññaṇatapokammāneva imesaṃ sattānaṃ patitṭhā honti. **Yesanti** yasmā yesam ete rajjanadussanamuyhanasabhāvā rāgādāyo aṭṭhavatthukā ca avijjā virājitā vigatā, vigatattāyeva ca etesaṃ kilesānaṃ ye khīṇāsavā arahanto, tesu

dinnaṃ mahapphalaṃ, tasmā tvaṃ, tāta, ito paṭṭhāya evarūpānaṃ dussilānaṃ adatvā ye loke aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhīṇṇā dhammikasamaṇabrāhmaṇā ca paccekabuddhā ca santi, tesam dānaṃ dehi. Ehi, tāta, tava kulūpake amatosadhaṃ pāyevā aroge karissāmāti vatvā ucchiṭṭhakañjikaṃ gāhāpetvā udakacāṭiyaṃ pakkhipitvā soḷasannaṃ brāhmaṇasahassānaṃ mukhesu āsiñcāpesi.

Ekeko paṃsuṃ puñchantova utṭhahi. Atha ne brāhmaṇā “imehi caṇḍālocchiṭṭhakaṃ pīta”nti abrāhmaṇe kariṃsu. Te lajjitā bārāṇasito nikkhamitvā majjharaṭṭhaṃ gantvā majjharaṇṇo santike vasīṃsu, maṇḍabyo pana tattheva vasi. Tadā vettavatīnagaraṃ upanissāya vettavatīnadītīre jātimanto nāmeko brāhmaṇo pabbajito jātiṃ nissāya mahantaṃ mānamakāsi. Mahāsatto “etassa mānaṃ bhindissāmī”ti taṃ ṭhānaṃ gantvā tassa santike uparisote vāsaṃ kappesi. So ekadivasaṃ dantakaṭṭhaṃ khādītva “imaṃ dantakaṭṭhaṃ jātimantassa jaṭāsu laggatū”ti adhiṭṭhāya nadiyaṃ pātesi. Taṃ tassa udakaṃ ācamantassa jaṭāsu laggi. So taṃ disvāva “nassa vasalā”ti vatvā “kuto ayaṃ kālakaṇṇi āgato, upadhāressāmi na”nti uddhaṃsotaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “kiṃjātikosī”ti pucchi. “Caṇḍālosmī”ti. “Tayā nadiyā dantakaṭṭhaṃ pātita”nti? “Āma, mayā”ti. “Nassa, vasala, caṇḍāla kālakaṇṇi mā idha vasi, heṭṭhāsote vasāhī”ti vatvā heṭṭhāsote vasantenapi tena pātite dantakaṭṭhe paṭisotaṃ āgantvā jaṭāsu laggante so “nassa vasala, sace idha vasissasi, sattame divase sattadhā muddhā phalissatī”ti āha.

Mahāsatto “sacāhaṃ etassa kujjhissāmi, sīlaṃ me arakkhitaṃ bhavissati, upāyenevassa mānaṃ bhindissāmī”ti sattame divase sūriyuggamaṇaṃ nivāresi. Manussā ubbāḷhā jātimantaṃ tāpasam upasaṅkamtivā “bhante, tumhe sūriyuggamaṇaṃ na dethā”ti pucchiṃsu. So āha – “na me taṃ kammaṃ, nadītīre paneko caṇḍālo vasati, tassetam kammaṃ bhavissatī”ti. Manussā mahāsattaṃ upasaṅkamtivā “tumhe, bhante, sūriyuggamaṇaṃ na dethā”ti pucchiṃsu. “Āmāvuso”ti. “Kiṃkāraṇā”ti. “Tumhākaṃ kulūpako tāpaso maṃ niraparādhaṃ abhisapi, tasmim āgantvā khamāpanatthāya mama pādesu patite sūriyaṃ vissajjessāmī”ti. Te gantvā taṃ kaḍḍhantā ānetvā mahāsattassa pādāmūle nipajjāpetvā khamāpetvā āhamsu “sūriyaṃ vissajjetha bhante”ti. “Na sakkā vissajjetaṃ, sacāhaṃ vissajjessāmi, imassa sattadhā muddhā phalissatī”ti. “Atha, bhante, kiṃ karomā”ti? So “mattikāpiṇḍaṃ āharathā”ti āharāpetvā “imaṃ tāpasassa sīse ṭhapetvā tāpasam otāretvā udake ṭhapethā”ti ṭhapāpetvā sūriyaṃ vissajjesi. Sūriyasmīhi pahaṭamatte mattikāpiṇḍo sattadhā bhijji, tāpaso udake nimujji.

Mahāsatto taṃ dametvā “kahaṃ nu kho dāni soḷasa brāhmaṇasahassāni vasantī”ti upadhārento “majjharaṇṇo santike”ti ṇatvā “te damessāmī”ti iddhiyā gantvā nagarasāmaṇe otaritvā pattam ādāya nagare piṇḍāya carī. Brāhmaṇā taṃ disvā “ayaṃ idha ekaṃ dve divase vasantopi amhe appatiṭṭhe karissatī”ti vegena gantvā “mahārāja, māyākāro eko vijjādhāro coro āgato, gaṇhāpetha na”nti rañño ārocesuṃ. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahāsattopi missakabhattaṃ ādāya aññataraṃ kuṭṭam nissāya pīṭhikāya nisinnā bhūñjati. Atha naṃ aññavihitakaṃ āhāraṃ paribhūñjamānameva rañṇā pahitapurisā asinā gīvaṃ paharitvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpesuṃ. So kālaṃ katvā brahmaloke nibbatti. Imasmim kira jātake bodhisatto koṇḍadamako ahoṣi. So teneva paratantiyuttabhāvena jīvitaṃ kkhayaṃ pāpuṇi. Devatā kujjhivā sakalameva majjharaṭṭhaṃ uṇhaṃ kukkuḷavassaṃ vassāpetvā raṭṭhaṃ araṭṭhamakaṃsu. Tena vuttam –

“Upahacca manam majjho, mātaṅgasmim yasassine;
Sapārisajjo ucchinno, majjhāraṇṇam tadā ahū”ti. (jā. 2.19.96);

Sattā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā “na idāneva, pubbepi udeno pabbajite viheṭṭhesiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā maṇḍabyo udeno ahoṣi, mātaṅgapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Mātaṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[498] 2. Cittasambhūtajātakavaṇṇanā

Sabbam narānaṃ saphalaṃ suciṇṇanti idaṃ satthā jetavane viharanto āyasmato mahākassapassa piyasamvāse dve saddhivihārike bhikkhū ārabha kathesi. Te kira aññamaññaṃ appaṭivibhattabhogā paramavissāsikā ahesuṃ, piṇḍāya carantāpi ekatova gacchanti, ekatova āgacchanti, vinā bhavituṃ na sakkonti. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū tesameva vissāsaṃ vaṇṇayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, imesaṃ ekasmiṃ attabhāve vissāsikattaṃ, porāṇakapaṇḍitā tīni cattāri bhavantarāni gacchantāpi mittabhāvaṃ na vijahiṃsuevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte avantiraṭṭhe ujjeniyaṃ avantimahārājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā ujjeniyaṃ bahi caṇḍālagāmaṃ ahoṣi. Mahāsatto tattha nibbatti, aparopi satto tasseva mātucchāputto hutvā nibbatti. Tesu eko citto nāma ahoṣi, eko sambhūto nāma. Te ubhopi vayappattā caṇḍālavamsadhovanaṃ nāma sippaṃ uggaṇhitvā ekadivasam “ujjenīnagaradvāre sippaṃ dassessāmā”ti eko uttaradvāre sippaṃ dassesi, eko pācīnadvāre. Tasmīnaṃ nagare dve diṭṭhamaṅgalikāyo ahesuṃ, ekā seṭṭhidhītā, ekā purohitadhītā. Tā bahukhādaniyabhojanīyamālāgandhādīni gāhāpetvā “uyyānakīlaṃ kīlissāmā”ti ekā uttaradvārena nikkhami, ekā pācīnadvārena. Tā te caṇḍālaputte sippaṃ dassente disvā “ke ete”ti pucchitvā “caṇḍālaputtā”ti sutvā “apassitabbayuttakaṃ vata passimhā”ti gandhodakena akkhīni dhovitvā nivattiṃsu. Mahājano “are duṭṭhacaṇḍāla, tumhe nissāya mayaṃ amūlakāni surābhaddādīni na labhimhā”ti te ubhopi bhātike pothetvā anayabyasanaṃ pāpesi.

Te paṭiladdhasañña uṭṭhāya aññamaññaṃ santikaṃ gacchantā ekasmiṃ ṭhāne samāgantvā aññamaññaṃ taṃ dukkhuppattiṃ ārocetvā roditvā paridevitvā “kinti karissāmā”ti mantetvā “imaṃ amhākaṃ jātiṃ nissāya dukkhaṃ uppannaṃ, caṇḍālakammaṃ kātuṃ na sakkhissāma, jātiṃ paṭicchādetvā brāhmaṇamaṇavavaṇṇena takkasiṃ gantvā sippaṃ uggaṇhissāmā”ti sannitṭhānaṃ katvā tattha gantvā dhammantevāsikā hutvā disāpāmokkhācariyassa santike sippaṃ paṭṭhapesuṃ. Jambudīpatale “dve kira caṇḍālā jātiṃ paṭicchādetvā sippaṃ uggaṇhanti”ti sūyittha. Tesu cittapaṇḍitassa sippaṃ niṭṭhitaṃ, sambhūtassa na tāva niṭṭhāti.

Athekadivasam eko gāmaṃ vāsī “brāhmaṇavācanaṃ karissāmī”ti ācariyaṃ nimantesi. Tameva rattiṃ devo vassitvā magge kandarādīni pūresi. Ācariyo pātova cittapaṇḍitaṃ pakkosāpetvā “tāta, ahaṃ gantuṃ na sakkhissāmi, tvaṃ māṇavehi saddhiṃ gantā maṅgalaṃ vatvā tumhehi laddhaṃ bhuñjitvā amhehi laddhaṃ āharā”ti pesesi. So “sādhū”ti māṇavake gahetvā gato. Yāva māṇavā nhāyanti ceva mukhāni ca dhovanti, tāva manussā pāyasaṃ vaḍḍhetvā nibbātūti ṭhapesuṃ. Māṇavā tasmīṃ anibbuteyeva āgantvā nisīdiṃsu. Manussā dakkhiṇodakaṃ datvā tesam purato pātiyo ṭhapesuṃ. Sambhūto luddhadhātuko viya hutvā “sītaḷo”ti saññāya pāyasaṃ piṇḍaṃ ukkhipitvā mukhe ṭhapesi, so tassa ādittaayogulo viya mukhaṃ dahi. So kampamāno satim anupaṭṭhāpetvā cittapaṇḍitaṃ oloketvā caṇḍālabhāsāya eva “khaḷu khaḷū”ti āha. Sopi tatheva satim anupaṭṭhāpetvā caṇḍālabhāsāya eva “niggala niggala”ti āha. Māṇavā aññamaññaṃ oloketvā “kiṃ bhāsā nāmesā”ti vadiṃsu. Cittapaṇḍito maṅgalaṃ abhāsi. Māṇavā bahi nikkhamitvā vaggavaggā hutvā tattha tattha nisīditvā bhāsaṃ sodhentā “caṇḍālabhāsā”ti ṇatvā “are duṭṭhacaṇḍālā, ettakaṃ kālaṃ ‘brāhmaṇamhā’ti vatvā vañcayitthā”ti ubhopi te pothayimṃsu. Atheko sappuriso “apethā”ti vāretvā “ayaṃ tumhākaṃ jātiyā doso, gacchatha katthaci deseva pabbajitvā jīvathā”ti te ubho uyyojesi. Māṇavā tesam caṇḍālabhāvaṃ ācariyassa ārocesuṃ.

Tepi araññaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva tato cavitvā nerañjarāya tīre migiyā kucchimim nibbattiṃsu. Te mātukucchito nikkhantakālato paṭṭhāya ekatova vicaranti, vinā bhavituṃ na sakkonti. Te ekadivasam gocaraṃ gahetvā ekasmiṃ rukkhamūle sīsena sīsaṃ, siṅgena siṅgaṃ, tuṇḍena tuṇḍaṃ allīyāpetvā romanthayamāne ṭhite disvā eko luddako satim khipitvā ekappahāreṇeva jīvitā voropesi. Tato cavitvā nammadānadīre ukkusayoniyaṃ nibbattiṃsu. Tatrāpi vuddhippatte gocaraṃ gahetvā sīsena sīsaṃ, tuṇḍena tuṇḍaṃ allīyāpetvā ṭhite disvā eko yaṭṭhiluddako ekappahāreṇeva bandhitvā vadhi. Tato pana cavitvā cittapaṇḍito kosambiyaṃ purohitassa putto hutvā nibbatti. Sambhūtapaṇḍito uttarapañcālarañño putto hutvā nibbatti. Te nāmaggaṇadivasato paṭṭhāya attano

jātiṃ anussariṃsu. Tesu sambhūtapāṇḍito nirantaraṃ sarituṃ asakkonto catutthaṃ caṇḍārajātīmeva anussarati, cittapāṇḍito paṭipāṭiyā catassopi jātiyo. So soḷasavassakāle nikkhamitvā himavantam pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇaṃ nibbattetvā jhānasukhena vītināmento vasi. Sambhūtapāṇḍitopi pitu accayena chattaṃ ussāpetvā chattaṃ maṅgaladivaseyeva mahājanamajjhe maṅgalagītaṃ katvā udānavasena dve gāthā abhāsi. Taṃ sutvā “amhākaṃ rañño maṅgalagīta”nti orodhāpi gandhabbāpi tameva gītaṃ gāyanti. Anukkameneva “rañño piyagīta”nti sabbepi nagaravāsino manussā tameva gāyanti.

Cittapāṇḍitopi himavantapadese vasantoyeva “kiṃ nu kho mama bhātīkena sambhūtena chattaṃ laddhaṃ, udāhu na vā”ti upadhārento laddhabhāvaṃ ṇatvā “navarajjaṃ tāva idāni gantvāpi bodhetuṃ na sakkhissāmi, mahallakakāle naṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ kathetvā pabbājessāmi”ti cintetvā paṇṇāsa vassāni agantvā rañño puttadhītāhi vaḍḍhitakāle iddhiyā gantvā uyyāne otarivā maṅgalasilāpaṭṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Tasmīṃ khaṇe eko dārako taṃ gītaṃ gāyanto dārūni uddharati. Cittapāṇḍito taṃ pakkosi. So āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ āha – “tvam pātova paṭṭhāya imameva gītaṃ gāyasi, kiṃ aññaṃ na jānāsi”ti. “Bhante, aññānīpi bahūni jānāmi, imāni pana dve rañño piyagītāni, tasmā imāneva gāyāmi”ti. “Atthi pana rañño gītassa paṭigītaṃ gāyanto”ti? “Natthi bhante”ti. “Sakkhissasi pana tvam paṭigītaṃ gāyitu”nti? “Jānanto sakkhissāmi”ti. “Tena hi tvam rañña dvīsu gītesu gāyitesu idaṃ tatiyaṃ katvā gāyassū”ti gītaṃ datvā “gantvā rañño santike gāyissasi, rājā te pasīditvā mahantaṃ issariyaṃ dassati”ti uyyojesi.

So sīghaṃ mātu santikaṃ gantvā attānaṃ alaṅkārapetvā rājadvāraṃ gantvā “eko kira dārako tumhehi saddhiṃ paṭigītaṃ gāyissati”ti rañño ārocāpetvā “āgacchatū”ti vutte gantvā vanditvā “tvam kira, tāta, paṭigītaṃ gāyissasi”ti puṭṭho “āma, deva, sabbaṃ rājaparisaṃ sannipātethā”ti sannipatitāya parisāya rājānaṃ āha “tumhe tāva, deva, tumhākaṃ gītaṃ gāyatha, athāhaṃ paṭigītaṃ gāyissāmi”ti. Rājā gāthādvayamāha –

24. “Sabbam narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ, na kammunā kiñcana moghamatthi;
Passāmi sambhūtaṃ mahānubhāvaṃ, sakammunā puññaphalūpapannaṃ.
25. “Sabbam narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ, na kammunā kiñcana moghamatthi;
Kaccinnu cittassapi evamevaṃ, iddho mano tassa yathāpi mayha”nti.

Tattha **na kammunā kiñcana moghamatthi**ti sukatadukkaṭesu kammesu kiñcana ekakammampi moghaṃ nāma natthi, nipphalaṃ na hoti, vipākaṃ datvāva nassatīti aparāpariyavedanīyakammaṃ sandhāyāha. **Sambhūta**nti attānaṃ vadati, passāmaṃ āyasmantaṃ sambhūtaṃ sakena kammena puññaphalūpapannaṃ, sakammaṃ nissāya puññaphalena upapannaṃ taṃ passāmiti attho. **Kaccinnu cittassapīti** mayaṅhi dvepi janā ekato hutvā na ciraṃ sīlaṃ rakkhimha, ahaṃ tāva tassa phalena mahantaṃ yasaṃ patto, kacci nu kho me bhātīkassa cittassapi evameva mano iddho samiddhoti.

Tassa gītāvasāne dārako gāyanto tatiyaṃ gāthamāha –

26. “Sabbam narānaṃ saphalaṃ suciṇṇaṃ, na kammunā kiñcana moghamatthi;
Cittampi jānāhi tatheva deva, iddho mano tassa yathāpi tuyha”nti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha –

27. “Bhavaṃ nu citto sutamaññato te, udāhu te koci naṃ etadakkhā;
Gāthā sugītā na mamatthi kaṅkhā, dadāmi te gāmaṃ satañcā”ti.

Tattha **sutamaññato teti** ahaṃ sambhūtaṃ bhātā citto nāmāti vadantassa cittasseva nu te santikā sutanti attho. **Koci nanti** udāhu mayā sambhūtaṃ rañño bhātā citto diṭṭhoti koci te etamatthaṃ ācikkhi.

Sugītāti sabbathāpi ayaṃ gāthā sugītā, natthettha mama kaṅkhā. **Gātavaram satañcā**ti gātavaranāṃ te satāṃ dadāmiṭi vadati.

Tato dārako pañcamāṃ gāthamāha –

28. “Na cāhaṃ citto sutamaññato me, isī ca me etamatthaṃ asaṃsi;
Gantvāna rañño paṭigāhi gāthaṃ, api te varaṃ attamana dadeyyā”ti.

Tattha **etamatthanti** tumhākaṃ uyyāne nisinno eko isi mayhaṃ etamatthaṃ ācikkhi.

Taṃ sutvā rājā “so mama bhātā citto bhavissati, idāneva naṃ gantvā passissāmi”ti purise āṇāpento gāthādvayamāha –

29. “Yojentu ve rājarathe, sukate cittasibbane;
Kaccaṃ nāgānaṃ bandhatha, gīveyyaṃ paṭimuñcatha.
30. “Āhaññantu bherimudigaṅkhe, sīghāni yānāni ca yojayantu;
Ajjevahaṃ assamaṃ taṃ gamissaṃ, yattheva dakkhissamiṃ nisinna”nti.

Tattha **āhaññantūti** āhanantu. **Assamaṃ tanti** taṃ assamaṃ.

So evaṃ vatvā rathaṃ abhiruyha sīghaṃ gantvā uyyānadvāre rathaṃ ṭhapetvā cittapaṇḍitaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisinno tuṭṭhamānaso aṭṭhamaṃ gāthamāha –

31. “Suladdhalābho vata me ahosi, gāthā sugītā parisāya majjhe;
Svāhaṃ isiṃ sīlavatūpapannaṃ, disvā patīto sumanohamasmī”ti.

Tassattho – suladdhalābho vata mayhaṃ chattamaṅgaladivase parisāya majjhe gītagāthā sugītāva ahosi, svāhaṃ ajja sīlavatasampannaṃ isiṃ disvā pītisomanassappatto jātoti.

So cittapaṇḍitassa diṭṭhakālato paṭṭhāya somanassappatto “bhātikassa me pallaṅkaṃ attharathā”tiādīni āṇāpento navamaṃ gāthamāha –

32. “Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, paṭiggaṅhātu no bhavaṃ;
Agghe bhavantaṃ pucchāma, agghaṃ kurutu no bhava”nti.

Tattha **aggheti** atithino dātabbayuttakasmīṃ agghe bhavantaṃ āpucchāma. **Kurutu noti** imaṃ no agghaṃ bhavaṃ paṭiggaṅhātu.

Evaṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā rajjaṃ majjhe bhinditvā dento itaraṃ gāthamāha –

33. “Rammañca te āvasathaṃ karontu, nārīgaṇehi paricārayassu;
Karoḥi okāsamanuggahāya, ubhopimaṃ issariyaṃ karomā”ti.

Tattha **imaṃ issariyanti** kapilaraṭṭhe uttarapañcālanagare rajjaṃ majjhe bhinditvā dvepi janā karoma anubhavāma.

Tassa taṃ vacanaṃ sutvā cittapaṇḍito dhammaṃ desento cha gāthā abhāsi –

34. “Disvā phalaṃ duccharitassa rāja, attho suciṅṅassa mahāvīpākaṃ;
Attāneva paṭisaṃyamissaṃ, na patthaye putta pasuṃ dhanam vā.

35. “Dasevimā vassadasā, maccānaṃ idha jīvitam;
Apattaññeva taṃ odhiṃ, naḷo chinnova sussati.
36. “Tattha kā nandi kā khiḍḍā, kā ratī kā dhanesanā;
Kiṃ me puttehi dārehi, rāja muttosmi bandhanā.
37. “Sohaṃ evaṃ pajānāmi, maccu me nappamajjati;
Antakenādhippannassa, kā ratī kā dhanesanā.
38. “Jāti narānaṃ adhamā janinda, caṇḍālayoni dvipadākaniṭṭhā;
Sakehi kammehi supāpakehi, caṇḍālagabbhe avasimha pubbe.
39. “Caṇḍālāhumha avantīsu, migā nerañjaraṃ pati;
Ukkusā nammadātīre, tyajja brāhmaṇakhattiyā”ti.

Tattha **duccaritassā**ti mahārāja, tvaṃ sucaritasseva phalaṃ jānāsi, ahaṃ pana duccaritassapi phalaṃ passāmiyeva. Mayañhi ubho duccaritassa phalena ito catutthe attabhāve caṇḍālayoniyam nibbattā. Tattha na ciraṃ sīlaṃ rakkhitvā tassa phalena tvaṃ khattiyakule nibbatto, ahaṃ brāhmaṇakule, evāhaṃ duccaritassa ca phalaṃ suciṇṇassa ca mahāvīpākaṃ disvā attānameva sīlasaṃyamena paṭisaṃyamissaṃ, puttam vā pasuṃ vā dhanam vā na patthemī.

Dasevimā vassadasāti mahārāja, mandadasakaṃ khiḍḍādasakaṃ vaṇṇadasakaṃ baladasakaṃ paññādasakaṃ hānidasaṃ pabbhāradasaṃ vaṅkadasakaṃ momūhadasaṃ sayanadasakanti imesañhi dasannaṃ dasakānaṃ vasena daseva vassadasā imesaṃ maccānaṃ idha manussaloke jīvitam. Tayidaṃ na niyameṇa sabbā eva etā dasā pāpuṇāti, atha kho appattaññeva taṃ odhiṃ naḷo chinnova sussati. Yepi sakalaṃ vassasataṃ jīvanti, tesampi mandadasake pavattā rūpārūpadhammā vicchinditvā ātape khittanaḷo viya tattheva sussanti antaradhāyanti, taṃ odhiṃ atikkamitvā khiḍḍādasakaṃ na pāpuṇanti, tathā khiṭṭādasakādīsu pavattā vaṇṇadasakādīni.

Tatthāti tasmīṃ evaṃ sussamāne jīvite kā pañca kāmaguṇe nissāya abhinandī, kā kāyakīḷādivasena khiḍḍā, kā somanassavasena rati, kā dhanesanā, kiṃ me puttehi, kiṃ dārehi, muttosmi tamhā puttadārabandhanāti attho. **Antakenādhippannassā**ti jīvitantakarena maccunā abhibhūtassa. **Dvipadākaniṭṭhā**ti dvipadānaṃ antare lāmakā. **Avasimhā**ti dvepi mayaṃ vasimha.

Caṇḍālāhumhāti mahārāja, ito pubbe catuttham jātiṃ avantiraṭṭhe ujjeninagare caṇḍālā ahumha, tato cavitvā nerañjarāya nadiyā tīre ubhopi migā ahumha. Tattha dvepi amhe ekasmiṃ rukkhamūle aññamaññaṃ nissāya ṭhite eko luddako ekeneva sattipahārena jīvitā voropesi, tato cavitvā nammadānadītīre kurarā ahumha. Tatrāpi no nissāya ṭhite eko nesādo ekappahāreneva bandhitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi, tato cavitvā te mayaṃ ajja brāhmaṇakhattiyā jātā. Ahaṃ kosambiyam brāhmaṇakule nibbatto, tvaṃ idha rājā jātoti.

Evamassa atīte lāmakajātiyo pakāsetvā idāni imissāpi jātiyā āyusankhāraparittataṃ dassetvā puññesu ussāhaṃ janento catasso gāthā abhāsi –

40. “Upanīyati jīvitamappamāyu, jarūpanītassa na santi tāṇā;
Karoḥi pañcāla mameta vākyam, mākāsi kammāni dukkhudrayāni.
41. “Upanīyati jīvitamappamāyu, jarūpanītassa na santi tāṇā;
Karoḥi pañcāla mameta vākyam, mākāsi kammāni dukkhapphalāni.
42. “Upanīyati jīvitamappamāyu, jarūpanītassa na santi tāṇā;

Karohi pañcāla mameta vākyam, mākāsi kammāni rajassirāni.

43. “Upanīyati jīvitamappamāyu, vaṇṇam jarā hanti narassa jīyyato;
Karohi pañcāla mameta vākyam, mākāsi kammaṃ nirayūpapattiyā”ti.

Tattha **upanīyatīti** mahārāja, idaṃ jīvitam maraṇam upagacchati. Idañhi imesaṃ sattānaṃ appamāyu sarasaparittatāyapi ṭhitiparittatāyapi parittakam, sūriyuggamane tiṇagge ussāvabindusadisam. **Na santi tāṇāti** na hi jarāya maraṇam upanītassa puttādayo tāṇā nāma honti. **Mameta vākyanti** mama etaṃ vacanaṃ. **Mākāsīti** mā rūpādikāmaguṇahetu pamādaṃ āpajjitvā nirayādīsu dukkhavaḍḍhanāni kammāni kari. **Dukkhapphalānīti** dukkhavipākāni. **Rajassirānīti** kilesarajena okiṇṇasīsāni. **Vaṇṇanti** jīramānassa narassa sarīravaṇṇam jarā hanti. **Nirayūpapattiyāti** nirassāde niraye uppajjanatthāya.

Evam mahāsatte kathente rājā tussitvā tisso gāthā abhāsi –

44. “Addhā hi saccaṃ vacanaṃ tavetaṃ, yathā isī bhāsasi evametaṃ;
Kāmā ca me santi anapparūpā, te duccejā mādisakena bhikkhu.
45. “Nāgo yathā paṅkamajjhe byasanno, passaṃ thalaṃ nābhisambhoti gantuṃ;
Evampahaṃ kāmapaṅke byasanno, na bhikkhuno maggamanubbajāmi.
46. “Yathāpi mātā ca pitā ca puttam, anusāsare kinti sukhī bhaveyya;
Evampi maṃ tvam anusāsa bhante, yathā ciraṃ pecca sukhī bhaveyya”nti.

Tattha **anapparūpāti** aparittajātikā bahū aparimitā. **Te duccejā mādisakenāti** bhātika, tvam kilese pahāya ṭhito, aham pana kāmapaṅke nimuggo, tasmā mādisakena te kāmā duccejā. “**Nāgo yathā**”ti iminā attano kāmapaṅke nimuggabhāvassa upamaṃ dasseti. Tattha **byasannoti** visanno anupaviṭṭho ayameva vā pāṭho. **Magganti** tumhākaṃ ovādānusāsanīmaggaṃ **nānubbajāmi** pabbajituṃ na sakkomi, idheva pana me ṭhitassa ovādaṃ dethāti. **Anusāsareti** anusāsanti.

Atha naṃ mahāsatto āha –

47. “No ce tuvaṃ ussahase janinda, kāme ime mānusake pahātuṃ;
Dhammiṃ baliṃ paṭṭhapayassu rāja, adhammakāro tava māhu raṭṭhe.
48. “Dūtā vidhāvantu disā catasso, nimantakā samaṇabrāhmaṇānaṃ;
Te annapānena upaṭṭhahassu, vatthena senāsanapaccayena ca.
49. “Annena pānena pasannacitto, santappaya samaṇabrāhmaṇe ca;
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, anindito saggamupehi ṭhānaṃ.
50. “Sace ca taṃ rāja mado saheyya, nārīgaṇehi paricārayantaṃ;
Imameva gāthaṃ manasī karohi, bhāsesi cemaṃ parisāya majjhe.
51. “Abbhokāsayo jantu, vajantyā khīrapāyito;
Parikiṇṇo suvānehi, svājja rājāti vuccatī”ti.

Tattha **ussahaseti** ussahasi. **Dhammiṃ balinti** dhammena samena anarittam baliṃ gaṇhāti attho. **Adhammakāroti** porāṇakarājūhi ṭhapitaṃ vinicchayadhammaṃ bhinditvā pavattā adhammakiriyā. **Nimantakāti** dhammikasamaṇabrāhmaṇe nimantetvā pakkosakā. **Yathānubhāvanti** yathābalaṃ yathāsattiṃ. **Imameva gāthanti** idāni vattabbaṃ sandhāyāha. Tatrāyaṃ adhippāyo – “mahārāja, sace taṃ mado abhibhaveyya, sace te nārīgaṇaparivutassa rūpādayo vā kāmaguṇe rajjasukhaṃ vā ārabha

māno uppajjeyya, athevaṃ cinteyyāsi ‘ahaṃ pure caṇḍālayoniyam nibbatto channassa tiṇakuṭimattassapi abhāvā abbhokāsasayo ahoṣiṃ, tadā hi me mātā caṇḍālī araṇṇaṃ dārupaṇṇādīnaṃ atthāya gacchantī maṃ kukkuraṅgaṇassa majjhe abbhokāse nipajjāpetvā attano khīraṃ pāyevā gacchati, sohaṃ kukkurehi parivārito tehiyeva saddhiṃ sunakhiyā khīraṃ pivitvā vaḍḍhito, evaṃ nīcajacco hutvā ajja rājā nāma jāto’ti. ‘Iti kho, tvaṃ mahārāja, iminā atthena attānaṃ ovaḍanto yo so pubbe abbhokāsasayo jantu araṇṇe vajantiyā caṇḍāliyā ito cito ca anusaṅcarantiyā sunakhiyā ca khīraṃ pāyito sunakhehi parikiṇṇo vaḍḍhito, so ajja rājāti vuccatī’ti imaṃ gātham bhāseyyāsi’ti.

Evaṃ mahāsatto tassa ovādaṃ datvā “dinno te mayā ovādo, idāni tvaṃ pabbaja vā mā vā, attanāva attano kammaṃ vipākaṃ paṭisevissatī’ti vatvā ākāse uppatitvā tassa matthake pādarajam pātentō himavantameva gato. Rājāpi taṃ disvā uppannasamvego jeṭṭhaputtassa rajjam datvā balakāyam nivattetvā himavantābhimukho pāyāsi. Mahāsatto tassāgamaṇam ṇatvā isigaṇaparivuto āgantvā taṃ ādāya gantvā pabbajetvā kaṣiṇaparikkammaṃ ācikkhi. So jhānābhīṇṇam nibbatesi. Iti te ubhopi brahmalokūpagā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadeṣanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā tīṇi cattāri bhavantarāni gacchantāpi daḥhaviṣṣāsāva ahesu”nti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā sambhūtaṇḍito ānando ahoṣi, cittapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”nti.

Cittasambhūtajātakavaṇṇanā dutiyā

[499] 3. Sivijātakavaṇṇanā

Dūre apassam therovāti idaṃ satthā jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi. Taṃ aṭṭhakanipāte **sivijātake** vitthāritameva. Tadā pana rājā sattame divase sabbaparikkhāre datvā anumodanaṃ yāci, satthā akatvāva pakkāmi. Rājā bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā “kasmā, bhante, anumodanaṃ na karitthā”ti āha. Satthā “aparissuddhā, mahārāja, parisā”ti vatvā “na ve kadariyā devalokaṃ vajantī”ti (dha. pa. 177) gāthāya dhammaṃ desesi. Rājā pasīditvā satasahassagghanakena sīveyyakena uttarāsaṅgena tathāgataṃ pūjetvā nagaraṃ pāvīsi. Punadivase dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, kosalarājā asadisadānaṃ datvā tādīsenapi dānena atitto dasabalena dhamme desite puna satasahassagghanakam sīveyyakavattham adāsi, yāva atitto vata āvuso dānena rājā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā ‘imāya nāmā’ti vutte “bhikkhave, bāhirabhaṇḍam nāma sudinnaṃ, porāṇakapaṇḍitā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā devasikam chasatasahassapariccāgena dānaṃ dadamānāpi bāhiradānena atittā ‘piyassa dātā piyam labhatī’ti sampattayācakānaṃ akkhīni uppāṭetvā adamsuyevā’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte siviraṭṭhe ariṭṭhapuranagare sivimahārāje rajjam kārente mahāsatto tassa putto hutvā nibbatti, “sivikumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takkasilaṃ gantvā uggahitasippo āgantvā pitu sippaṃ dassetvā uparajjam labhitvā aparabhāge pitu accayena rājā hutvā agatigamaṇam pahāya dasa rājadharme akopetvā dhammena rajjam kāretvā catūsu dvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikam chasatasahassapariccāgena mahādānaṃ pavattesi. Aṭṭhamiyam cātuddasiyam pannarasiyaṅca niccam dānasālam gantvā dānaṃ olokesi. So ekadā puṇṇamadivase pātova samussitasetacchatte rājavallānke nisinna attanā dinnadānaṃ āvajjento bāhiravatthum attanā adinnaṃ nāma adisvā “mayā bāhiravatthu adinnaṃ nāma natthi, na maṃ bāhiradānaṃ toseti, ahaṃ ajjhattikadānaṃ dātukāmo, aho vata ajja mama dānasālam gatakāle kocideva yācako bāhiravatthum ayācitvā ajjhattikassa nāmaṃ gaṇheyya, sace hi me koci hadayamaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, kaṇayena uraṃ paharivā pasannaudakato sanālam padumaṃ uddharanto viya lohitaḥbandūni paggharantaṃ hadayaṃ nīharitvā dassāmi. Sace sarīramaṃsassa nāmaṃ gaṇheyya, avalekhanasatthakena telasiṅgaṃ likhanto viya sarīramaṃsam otāretvā dassāmi. Sace lohitaṃ nāmaṃ gaṇheyya, yantamukhe pakkhanditvā upanītaṃ bhājanam pūretvā lohitaṃ dassāmi. Sace vā pana koci ‘gehe me kammaṃ nappavattati, gehe me dāsakammaṃ karohī’ti vadeyya, rājavesam apantvā bahi ṭhatvā attānaṃ sāvetvā dāsakammaṃ karissāmi. Sace me koci akkhino nāmaṃ gaṇheyya, tālamiṇjam nīharanto viya akkhīni

uppāṭetvā dassāmī’’ti cintesi.

Iti so –

“Yamkiñci mānuṣaṃ dānaṃ, adinnaṃ me na vijjati;
Yopi yāceyya maṃ cakkhuṃ, dadeyyaṃ avikampito’’ti. (cariyā. 1.52) –

Cintetvā soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāyitvā sabbālankārapaṭimaṇḍito nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṃ agamāsi. Sakko tassa ajjhāsayaṃ viditvā “sivirājā ‘ajja sampattayācakānaṃ cakkhūni uppāṭetvā dassāmī’’ti cintesi, sakkhissati nu kho dātuṃ, udāhu no’’ti tassa vimamsanattāya jarāpatto andhabrāhmaṇo viya hutvā rañño dānaggagamanakāle ekasmiṃ unnatappadese hatthaṃ pasāretvā rājānaṃ jayāpetvā aṭṭhāsi. Rājā tadabhimukhaṃ vāraṇaṃ pesetvā “brāhmaṇa, kiṃ vadesī’’ti pucchi. Atha naṃ sakko “mahārāja, tava dānajjhāsayaṃ nissāya samuggatena kittighosena sakalalokasannivāso nirantaraṃ phuṭo, ahaṃ andho, tvaṃ dvicakkhuko’’ti vatvā cakkhuṃ yācanto paṭhamāṃ gāthamāha –

52. “Dūre apassaṃ therova, cakkhuṃ yācituṃmāgato;
Ekanettā bhavissāma, cakkhuṃ me dehi yācito’’ti.

Tattha **dūreti** ito dūre vasanto. **Theroti** jarājiṇṇathero. **Ekanettāti** ekaṃ nettaṃ mayhaṃ dehi, evaṃ dvepi ekekanettā bhavissāmāti.

Taṃ sutvā mahāsatto “idānevāhaṃ pāsāde nisinno cintetvā āgato, aho me lābho, ajjeva me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, adinnaṃpubbaṃ dānaṃ dassāmī’’ti tuṭṭhamānaso dutiyaṃ gāthamāha –

53. “Kenānusiṭṭho idha māgatosi, vanibbaka cakkhupathāni yācituṃ;
Suduccajaṃ yācasi uttamaṅgaṃ, yamāhu nettaṃ purisena ‘duccaja’nti.

Tattha **vanibbakāti** taṃ ālapati. **Cakkhupathānīti** cakkhūnametaṃ nāmaṃ. **Yamāhūti** yaṃ paṇḍitā “duccaja’’nti kathenti.

Ito paraṃ uttānasambandhagāthā pāḷinayeneva veditabbā –

54. “Yamāhu devesu sujampatīti, maghavāti naṃ āhu manussaloke;
Tenānusiṭṭho idha māgatosmi, vanibbako cakkhupathāni yācituṃ.

55. “Vanibbato mayha vaniṃ anuttaraṃ, dadāhi te cakkhupathāni yācito;
Dadāhi me cakkhupathaṃ anuttaraṃ, yamāhu nettaṃ purisena duccajaṃ.

56. “Yena atthena āgacchi, yamatthamabhipatthayaṃ;
Te te ijjhantu saṅkappā, labha cakkhūni brāhmaṇa.

57. “Ekaṃ te yācamānassa, ubhayāni dadāmahaṃ;
Sa cakkhumā gaccha janassa pekkhato, yadicchase tvaṃ tadate samijjhatū’’ti.

Tattha **vanibbatoti** yācantassa. **Vaninti** yācanaṃ. **Te teti** te tava tassa atthassa saṅkappā. **Sa cakkhumāti** so tvaṃ mama cakkhūhi cakkhumā hutvā. **Yadicchase tvaṃ tadate samijjhatūti** yaṃ tvaṃ mama santikā icchasi, taṃ te samijjhatūti.

Rājā ettakaṃ kathetvā “idheva mayā akkhīni uppāṭetvā dātuṃ asāruppa’’nti cintetvā brāhmaṇaṃ

ādāya antepuraṃ gantvā rājāsane nisīditvā sīvikaṃ nāma vejjaṃ pakkosāpetvā “akkhiṃ me sodhehi”ti āha. “Amhākaṃ kira rājā akkhīni uppātetvā brāhmaṇassa dātukāmo”ti sakalanagare ekakolāhalaṃ ahosi. Atha senāpatiādayo rājavallabhā ca nāgarā ca orodhā ca sabbe sannipatitvā rājānaṃ vārentā tisso gāthā avocaṃ –

58. “Mā no deva adā cakkhuṃ, mā no sabbe parākari;
Dhanaṃ dehi mahārāja, muttā veḷuriyā bahū.
59. “Yutte deva rathe dehi, ājānīye calānkate;
Nāge dehi mahārāja, hemakappanavāsase.
60. “Yathā taṃ sivayo sabbe, sayoggā sarathā sadā;
Samantā parikireyyuṃ, evaṃ dehi rathesabhā”ti.

Tattha **parākari**ti pariccaji. Akkhīsu hi dinnesu rajjaṃ tvaṃ na kāressasi, añño rājā bhavissati, evaṃ tayā mayaṃ pariccattā nāma bhavissāmāti adhippāyenevamāhaṃsu. **Parikireyyunti** parivāreyyuṃ. **Evaṃ dehīti** yathā taṃ avikalacakkhuṃ sivayo parivāreyyuṃ, evaṃ bāhiradhanamevassa dehi, mā akkhīni. Akkhīsu hi dinnesu na taṃ sivayo parivāressantīti.

Atha rājā tisso gāthā abhāsi –

61. “Yo ve dassanti vatvāna, adāne kurute mano;
Bhūmyaṃ so patitaṃ pāsaṃ, gīvāyaṃ paṭimuñcati.
62. “Yo ve dassanti vatvānaṃ, adāne kurute mano;
Pāpā pāpataro hoti, sampatto yamasādhanam.
63. “Yañhi yāce tañhi dade, yaṃ na yāce na taṃ dade;
Svāhaṃ tameva dassāmi, yaṃ maṃ yācati brāhmaṇo”ti.

Tattha **paṭimuñcati**ti paveseti. **Pāpā pāpataroti** lāmakāpi lāmakataro nāma hoti. **Sampatto yamasādhananti** yamassa āṇāpavattiṭṭhānaṃ ussanirayaṃ esa pattoyeva nāma hoti. **Yañhi yāceti** yaṃ yācako yāceyya, dāyakopi tameva dadeyya, na ayācitaṃ, ayañca brāhmaṇo maṃ cakkhuṃ yācati, na muttādikaṃ dhanam, tadevassāhaṃ dassāmīti vadati.

Atha naṃ amaccā “kiṃ patthetvā cakkhūni desī”ti pucchantā gāthamāhaṃsu –

64. “Āyuṃ nu vaṇṇaṃ nu sukhaṃ balaṃ nu, kiṃ patthayāno nu janinda desi;
Kathañhi rājā sivinaṃ anuttaro, cakkhūni dajjā paralokahetū”ti.

Tattha **paralokahetū**ti mahārāja, kathaṃ nāma tumhādiso paṇḍitapuriso sandiṭṭhikaṃ issariyaṃ pahāya paralokahetu cakkhūni dadeyyāti.

Atha nesam kathamāha –

65. “Na vāhametaṃ yasaṃ dadāmi, na puttamicche na dhanam na raṭṭham;
Satañca dhammo carito purāṇo, icceva dāne ramate mano mamā”ti.

Tattha **na vāhanti** na ve ahaṃ. **Yasaṃ**ti dibbassa vā mānussa vā yasassa kāraṇā. **Na puttamiccheti** imassa cakkhudānassa phalena nevāhaṃ puttaṃ icchāmi, na dhanam na raṭṭham, apica sataṃ paṇḍitānaṃ sabbaññubodhisattānaṃ esa āciñño samāciñño porāṇakamaggo, yadidaṃ

pāramīpūraṇaṃ nāma. Na hi pāramiyo apūretvā bodhipallaṅke sabbaññutaṃ pāpuṇitaṃ samattho nāma atthi, ahañca pāramiyo pūretvā buddho bhavitukāmo. **Iceva dāne ramate mano mamāti** iminā kāraṇena mama mano dāneyeva niratoti vadati.

Sammāsambuddhopi dhammasenāpatisāriputtattherassa cariyāpiṭakaṃ desento “mayhaṃ dvīhi cakkhūhipi sabbaññutaññānameva piyatara”nti dīpetuṃ āha –

“Na me dessā ubho cakkhū, attānaṃ me na dessiyaṃ;
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā cakkhuṃ adāsaha”nti. (cariyā. 1.66);

Mahāsattassa pana kathaṃ sutvā amaccesu appaṭibhāṇesu ṭhitesu mahāsatto sīvikaṃ vejjāṃ gāthāya ajjhabhāsi –

66. “Sakhā ca mitto ca mamāsi sīvika, susikkhito sādhu karohi me vaco;
Uddharitvā cakkhūni mamaṃ jigīsato, hatthesu ṭhapehi vanibbakassā”ti.

Tassattho – samma sīvika, tvaṃ mayhaṃ sahāyo ca mitto ca vejjasippe cāsi susikkhito, sādhu me vacanaṃ karohi. Mama jigīsato upadhārentassa olokontasseva tālamiñjaṃ viya me akkhīni uddharitvā imassa yācakassa hatthesu ṭhapehīti.

Atha naṃ sīviko āha “cakkhudānaṃ nāma bhāriyaṃ, upadhārehi, devā”ti. Sīvika, upadhāritaṃ mayā, tvaṃ mā papañcaṃ karohi, mā mayā saddhiṃ bahuṃ kathehīti. So cintesi “ayuttaṃ mādisassa susikkhitassa vejjassa rañño akkhīsu satthapātana”nti. So nānābhesajjāni ghaṃsitvā bhesajjacuṇṇena nīluppalaṃ paribhāvetvā dakkhiṇakkhiṃ upasiṅghāpesi, akkhi parivatti, dukkhavedanā uppajji. “Sallakkhehi, mahārāja, paṭipākatikakaraṇaṃ mayhaṃ bhāro”ti. “Alaṅhi tāta mā papañcaṃ karī”ti. So paribhāvetvā puna upasiṅghāpesi, akkhi akkhikūpato mucchi, balavatarā vedanā udapādi. “Sallakkhehi mahārāja, sakkomahaṃ paṭipākatikaṃ kātu”nti. “Mā papañcaṃ karī”ti. So tatiyavāre kharataraṃ paribhāvetvā upanāmesi. Akkhi osadhabalena paribbhamitvā akkhikūpato nikkhamitvā nhārusuttakena olambamānaṃ aṭṭhāsi. Sallakkhehi narinda, puna pākatikakaraṇaṃ mayhaṃ balanti. Mā papañcaṃ karīti. Adhimattā vedanā udapādi, lohitaṃ pagghari, nivatthasāṭakā lohiteṇa temiṃsu. Orodhā ca amaccā ca rañño pādamaṃle patitvā “deva akkhīni mā dehī”ti mahāparidevaṃ parideviṃsu.

Rājā vedanaṃ adhvāsetvā “tāta, mā papañcaṃ karī”ti āha. So “sādhu, devā”ti vāmahatthena akkhiṃ dhāretvā dakkhiṇahatthena satthakaṃ ādāya akkhisuttakaṃ chinditvā akkhiṃ gahetvā mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So vāmakkhinā dakkhiṇakkhiṃ oloketvā vedanaṃ adhvāsetvā “ehi brāhmaṇā”ti brāhmaṇaṃ pakkositvā “mama ito akkhito satagaṇṇena sahasagaṇṇena satasahasagaṇṇena sabbaññutaññānakkhimeva piyataraṃ, tassa me idaṃ paccayo hotū”ti vatvā brāhmaṇassa akkhiṃ adāsi. So taṃ ukkhipitvā attano akkhiṃhi ṭhapesi. Taṃ tassānubhāvena vikaṣitanīluppalaṃ viya hutvā patiṭṭhāsi. Mahāsatto vāmakkhinā tassa taṃ akkhiṃ disvā “aho, sudinnaṃ mayā akkhidāna”nti anto samuggatāya pītiyā niraṇṭaraṃ phuṭo hutvā itarampi akkhiṃ adāsi. Sakko tampi attano akkhiṃhi ṭhapetvā rājanivesanā nikkhamitvā mahājanassa olokontasseva nagarā nikkhamitvā devalokameva gato. Tamatthaṃ pakāsento satthā diyaḍḍhagāthamāha –

67. “Codito sivrājena, sīviko vacanaṃkaro;
Rañño cakkhūnuddharitvā, brāhmaṇassūpanāmayi;
Sacakkhu brāhmaṇo āsi, andho rājā upāvisī”ti.

Rañño na cirasseva akkhīni ruhiṃsu, ruhamānāni ca āvāṭabhāvaṃ appatvā kambalagenḍukena viya uggatena maṃsapiṇḍena pūretvā cittaṃkammarūpassa viya akkhīni ahesuṃ, vedanā pacchijji. Atha mahāsatto katipāhaṃ pāsāde vasitvā “kiṃ andhassa rajjena, amaccānaṃ rajjaṃ niyyādetvā uyyānaṃ gantvā pabbajitvā samaṇadhammaṃ karissāmi”ti cintetvā amacce pakkosāpetvā tesāṃ tamatthaṃ

ārocetvā “eko mukhadhovanādīdāyako kappiyakārakova mayhaṃ santike bhavissati, sarīrakiccatthānesupi me rajjukaṃ bandhathā”ti vatvā sārathim āmantetvā “rathaṃ yojehi”ti āha. Amaccā panassa rathena gantuṃ adatvā suvaṇṇasivikāya naṃ netvā pokkharaṇītīre nisīdāpetvā ārakkhaṃ saṃvidhāya paṭikkamiṃsu. Rājā pallaṅkena nisinno attano dānaṃ āvajjesi. Tasmim̐ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhaṃ ahosi. So āvajjento taṃ kāraṇaṃ disvā “mahārājassa varaṃ datvā cakkhuṃ paṭipākatikaṃ karissāmi”ti cintetvā tattha gantvā mahāsattassa avidūre aparāparaṃ caṅkama. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā āha –

68. “Tato so katipāhassa, uparūlhesu cakkhusu;
Sūtaṃ āmantayī rājā, sīvīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano.
69. “Yojehi sārathi yānaṃ, yuttañca paṭivedaya;
Uyyānabhūmiṃ gacchāma, pokkharaṇīno vanāni ca.
70. “So ca pokkharaṇītīre, pallaṅkena upāvisi;
Tassa sakko pāturahu, devarājā sujampatī”ti.

Sakkopi mahāsattena padasaddaṃ sutvā “ko eso”ti puṭṭho gāthamāha –

71. “Sakkohamasmi devindo, āgatosmi tavantike;
Varaṃ varassu rājāsi, yaṃ kiñci manasicchasi”ti. –

Evam̐ vutte rājā gāthamāha –

72. “Pahūtaṃ me dhaṇaṃ sakka, balaṃ koso canappako;
Andhassa me sato dāni, maraṇaṇīveva ruccati”ti.

Tattha **marāṇaṇīveva ruccati**ti devarāja, idāni mayhaṃ andhabhāvena marāṇameva ruccati, taṃ me dehīti.

Atha naṃ sakko āha “sivirāja, kiṃ pana tvam̐ maritukāmo hutvā maraṇaṃ rocesi, udāhu andhabhāvenā”ti? “Andhabhāvena devā”ti. “Mahārāja, dānaṃ nāma na kevalaṃ samparāyatthameva dīyati, diṭṭhadhammatthāyapi paccayo hoti, tvañca ekaṃ cakkhuṃ yācito dve adāsi, tena saccakiriyaṃ karohī”ti kathaṃ samuṭṭhāpetvā āha –

73. “Yāni saccāni dvipadinda, tāni bhāsassu khattiya;
Saccaṃ te bhaṇamānassa, puna cakkhu bhavissati”ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “sakka, sacesi mama cakkhuṃ dātukāmo, aññaṃ upāyaṃ mā kari, mama dānanissandeneva me cakkhu uppajjati”ti vatvā sakkena “mahārāja, ahaṃ sakko devarājāpi na paresaṃ cakkhuṃ dātuṃ sakkomi, tayā dinnadānassa phaleneva te cakkhu uppajjissati”ti vutte “tena hi mayā dānaṃ sudinna”nti vatvā saccakiriyaṃ karonto gāthamāha –

74. “Ye maṃ yācitumāyanti, nānāgottā vanibbakā;
Yopi maṃ yācate tattha, sopi me manaso piyo;
Etena saccavajjena, cakkhu me upapajjathā”ti.

Tattha **ye manti** ye maṃ yācituṃ āgacchanti, tesu yācakesu āgacchantesu yopi maṃ yācate, sopi me manaso piyo. **Etenā**ti sace mama sabbepi yācakā piyā, saccamevetam̐ mayā vuttaṃ, etena me saccavacanena ekaṃ me cakkhu upapajjatha upapajjatūti āha.

Athassa vacanānantarameva paṭhamam cakkhu udapādi. Tato dutiyassa uppajjanatthāya gāthādvayamāha –

75. “Yaṃ maṃ so yācituṃ āgā, dehi cakkhūti brāhmaṇo;
Tassa cakkhūni pādāsiṃ, brāhmaṇassa vanibbato.
76. “Bhiyyo maṃ āvisī pīti, somanassañcanappakam;
Etena saccavajjena, dutiyam me upapajjathā”ti.

Tattha **yaṃ manti** yo maṃ yācati. **Soti** so cakkhuvikalo brāhmaṇo “dehi me cakkhu”nti yācituṃ āgato. **Vanibbatoti** yācantassa. **Bhiyyo maṃ āvisīti** brāhmaṇassa cakkhūni datvā andhakā lato paṭṭhāya tasmim andhakāle tathārūpaṃ vedanaṃ agaṇetvā “aho sudinnaṃ me dāna”nti paccavekkhantaṃ maṃ bhiyyo atirekatarā pīti āvisī, mama hadayaṃ pavitṭhā, somanassañca mama anantaṃ aparimāṇaṃ uppajji. **Etenāti** sace mama tadā anappakam pītisomanassaṃ uppannaṃ, saccamevetam mayā vuttaṃ, etena me saccavacanena dutiyampi cakkhu upapajjatūti āha.

Taṅkhaṇaññeva dutiyampi cakkhu udapādi. Tāni paṇassa cakkhūni neva pākatikāni, na dibbāni. Sakkabrāhmaṇassa hi dinnaṃ cakkhuṃ puna pākatikaṃ kātuṃ na sakkā, upahatavatthuno ca dibbacakkhu nāma na uppajjati, tāni paṇassa saccapāramitānubhāvena sambhūtāni cakkhūnīti vuttāni. Tesam uppattisamakālemeva sakkānubhāvena sabbā rājaparisaṃ sannipatitāva ahesuṃ. Athassa sakko mahājanamajjheyeva thutiṃ karonto gāthādvayamāha –

77. “Dhammena bhāsītā gāthā, sivīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana;
Etāni tava nettāni, dibbāni paṭidissare.
78. “Tirokuṭṭam tiroselam, samatiggayha pabbatam;
Samantā yojanasatam, dassanam anubhontu te”ti.

Tattha **dhammena bhāsītāti** mahārāja, imā te gāthā dhammena sabhāveneva bhāsītā. **Dibbānīti** dibbānubhāvayuttāni. **Paṭidissareti** paṭidissanti. **Tirokuṭṭanti** mahārāja, imāni te cakkhūni devatānaṃ cakkhūni viya parakuṭṭam paraselaṃ yaṃkiñci pabbatampi samatiggayha atikkamitvā samantā dasa disā yojanasatam rūpadassanaṃ anubhontu sādhentūti attho.

Iti so ākāse thatvā mahājanamajjhe imā gāthā bhāsītā “appamatto hohī”ti mahāsattaṃ ovaditvā devalokameva gato. Mahāsattopi mahājanaparivuto mahantena sakkārena nagaram pavisitvā sucandakam pāsādam abhiruhi. Tena cakkhūnaṃ paṭiladdhabhāvo sakalasiviraṭṭhe pākaṭo jāto. Athassa dassanattaṃ sakalaratṭhavāsino bahum paṇṇākāraṃ gahetvā āgamimsu. Mahāsatto “imasmim mahājanasannipāte mama dānaṃ vaṇṇayissāmī”ti rājadvāre mahāmaṇḍapaṃ kāretvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinnō nagare bherim carāpetvā sabbaseniyo sannipātetvā “ambho, siviraṭṭhavāsino imāni me dibbacakkhūni disvā ito paṭṭhāya dānaṃ adatvā mā bhūñjathā”ti dhammam desento catasso gāthā abhāsi –

79. “Ko nīdha vittaṃ na dadeyya yācito, api viṣiṭṭham supiyampi attano;
Tadiṅgha sabbe sivayo samāgatā, dibbāni nettāni mamajja passatha.
80. “Tirokuṭṭam tiroselam, samatiggayha pabbatam;
Samantā yojanasatam, dassanam anubhonti me.
81. “Na cāgamattā paramatthi kiñci, maccānaṃ idha jīvite;
Datvāna mānusaṃ cakkhuṃ, laddham me cakkhuṃ amānusaṃ.

82. “Etampi disvā sivayo, detha dānāni bhuñjatha;
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, aninditā saggamupetha ṭhāna”nti.

Tattha **konīdhāti** ko nu idha. **Api viṣiṭṭhanti** uttamampi samānaṃ. **Cāgamattāti** cāgapamāṇato aññaṃ varaṃ nāma natthi. **Idha jīvīti** imasmiṃ jīvaloke. “Idha jīvata”ntipi pātho, imasmiṃ loke jīvamānānanti attho. **Amānusanti** dibbacakkhu mayā laddhaṃ, iminā kāraṇena veditabbametaṃ “cāgato uttamaṃ nāma natthi”ti. **Etampi disvāti** etaṃ mayā laddhaṃ dibbacakkhuṃ disvāpi.

Iti imāhi catūhi gāthāhi dhammaṃ desetvā tato paṭṭhāya anvaddhamāsaṃ pannarasuposathesu mahājanaṃ sannipātāpetvā niccaṃ imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi. Taṃ sutvā mahājano dānādīni puññāni katvā devalokaṃ pūrentova agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā bāhiradānena asantuṭṭhā sampattayācakānaṃ attano cakkhūni uppāṭetvā adamsū”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā sīvikavejjo ānando ahosi, sakko anuruddho ahosi, sesaparisā buddhāparisā, sivrājā pana ahameva ahosi”nti.

Sivijātakavaṇṇanā tatiyā.

[500] 4. Sirīmantajātakavaṇṇanā

83-103. Paññāyupetaṃ siriyā vihīnanti ayaṃ sirīmantapañño **mahāumaṅge** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Sirīmantajātakavaṇṇanā catutthā.

[501] 5. Rohaṇamigajātakavaṇṇanā

Ete yūthā patiyantīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto āyasmato ānandassa jīvitapariccāgaṃ ārabha katesi. So panassa jīvitapariccāgo asītinipāte **cūlahamsajātake** (jā. 2.21.1 ādayo) dhanapāladamane āvi bhavissati. Evaṃ tenāyasmatā satthu atthāya jīvite pariccatte dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, āyasmā ānando sekkhapaṭisambhidappatto hutvā dasabalassatthāya jīviṃ pariccajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mamatthāya jīviṃ pariccajīyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente khemā nāmassa aggamahesī ahosi. Tadā bodhisatto himavantapadese migayoniyaṃ nibbattitvā suvaṇṇavaṇṇo ahosi sobhaggappatto. Kaniṭṭhopissa cittamigo nāma suvaṇṇavaṇṇova ahosi, kaniṭṭhabhaginīpissa sutanā nāma suvaṇṇavaṇṇova ahosi. Mahāsatto pana rohaṇo nāma migarājā ahosi. So himavante dve pabbatarājiyo atikkamitvā tatiyāya antare rohaṇaṃ nāma saraṃ nissāya asītimigasahassaparivāro vāsaṃ kappesi. So andhe jiṇṇe mātāpitaro posesi. Atheko bārāṇasito avidūre nesādagāmaṃ vāsī nesādaputto himavantaṃ pavīṭṭho mahāsattaṃ disvā attano gāmaṃ āgantvā aparabhāge kālaṃ karonto puttassārocesi “tāta, amhākaṃ kammabhūmiyaṃ asukasmīṃ nāma ṭhāne suvaṇṇavaṇṇo migo vasati, sace rājā puccheyya, katheyyāsī”ti.

Athekadivasāṃ khemā devī paccūsakāle supinaṃ addasa. Evarūpo supino ahosi – suvaṇṇavaṇṇo migo āgantvā kañcanapīṭhe nisīditvā suvaṇṇakiṇṇikaṃ ākoṭento viya madhurassarena deviyā dhammaṃ deseti, sā sādhukāraṃ datvā dhammaṃ suṇāti. Migo dhammakathāya anīṭṭhitāya eva utṭhāya gacchati, sā “migaṃ gaṇhatha gaṇhathā”ti vadantīyeva pabujjhi. Paricārikāyo tassā saddaṃ sutvā “pīhitadvāravātapānaṃ gehaṃ vātassapi okāso natthi, ayyā, imāya velāya migaṃ gaṇhāpeti”ti avahasīsu. Sā tasmīṃ khaṇe “supino aya”nti ṇatvā cintesi “supinoti vutte rājā anādaro bhavissati, ‘dohaḷo uppanno’ti vutte pana ādarena pariyesissati, suvaṇṇavaṇṇassa migassa dhammakathaṃ suṇissāmī”ti. Sā gilānālayaṃ katvā nipajji. Rājā āgantvā “bhadde, kiṃ te aphāsuka”nti pucchi. “Deva,

aññaṃ natthi, dohaḷo pana me uppanno”ti. “Kiṃ icchasi devī”ti? “Suvaṇṇavaṇṇassa dhammikamigassa dhammaṃ sotukāmā devā”ti. “Bhadde, yaṃ natthi, tattha te dohaḷo uppanno, suvaṇṇavaṇṇo nāma migoyeva natthī”ti. So “sace na labhāmi, idheva me maraṇa”nti rañño piṭṭhiṃ datvā nipajji.

Rājā “sace atthi, labhissasī”ti parisamajjhe nisīditvā **morajātaka** (jā. 1.2.17 ādayo) vuttanayeneva amacce ca brāhmaṇe ca pucchitvā “suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī”ti sutvā luddake sannipātetvā “evarūpo migo kena diṭṭho, kena suto”ti pucchitvā tena nesādaputtana pitu santikā sutaniyāmena kathite “samma, tassa te migassa ānītakāle mahantaṃ sakkāraṃ karissāmi, gaccha ānehi na”nti vatvā paribbayaṃ datvā taṃ pesesi. Sopi “sacāhaṃ, deva, taṃ ānetuṃ na sakkhissāmi, cammamassa ānessāmi, taṃ ānetuṃ asakkonto lomānipissa ānessāmi, tumhe mā cintayitthā”ti vatvā attano nivesanaṃ gantvā puttadārassa paribbayaṃ datvā tattha gantvā taṃ migarājānaṃ disvā “kasmīṃ nu kho ṭhāne pāsamaṃ oḍḍetvā imaṃ migarājānaṃ gaṇhituṃ sakkhissāmi”ti vīmaṃsanto pānīyatitthe okāsaṃ passi. So daḷhaṃ cammayottaṃ vaṭṭetvā mahāsattassa pānīyapivanaṭṭhāne yaṭṭhipāsaṃ oḍḍesi.

Punadivase mahāsatto asītiyā migasahasseehi saddhiṃ gocaraṃ caritvā “pakatitittheyeva pānīyaṃ pivissāmi”ti tattha gantvā otarantoyeva pāse bajji. So “sacāhaṃ idāneva baddharavaṃ ravissāmi, ñātigaṇā pānīyaṃ apivivāva bhītā palāyissanti”ti cintetvā yaṭṭhiyaṃ allīyitvā attano vase vattetvā pānīyaṃ pivanto viya ahoṣi. Atha asītiyā migasahasānaṃ pānīyaṃ pivitvā uttaritvā ṭhitakāle “pāsamaṃ chindissāmi”ti tikkhattuṃ ākaḍḍhi. Paṭhamavāre cammaṃ chijji, dutiyavāre maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāruṃ chinditvā pāso aṭṭhiṃ āhacca aṭṭhāsi. So chindituṃ asakkonto baddharavaṃ ravi, migagaṇā bhāyitvā tīhi ghaṭāhi palāyimsu. Cittamigo tiṇṇampi ghaṭānaṃ antare mahāsattaṃ adisvā “idaṃ bhayaṃ uppajjamānaṃ mama bhātu uppannaṃ bhavissati”ti cintetvā tassa santikaṃ gantvā baddhaṃ passi. Atha naṃ mahāsatto disvā “bhātika, mā idha tiṭṭha, sāsaṅkaṃ idaṃ ṭhāna”nti vatvā uyyojento paṭhamam gāthamāha –

104. “Ete yūthā patiyanti, bhītā maraṇassa cittaka;
Gaccha tuvampi mākaṅkhi, jīvissanti tayā saha”ti.

Tattha **eteti** cakkhupathaṃ atikkamitvā dūragate sandhāyāha. **Patiyantīti** patigacchanti, palāyantīti attho. **Cittakāti** taṃ ālapati. **Tayā sahāti** tvam etesaṃ mama ṭhāne ṭhatvā rājā hohi, ete tayā saddhiṃ jīvissantīti.

Tato ubhinnaṃpi tisso ekantarikaḡāthāyo honti –

105. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati;
Na taṃ ahaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitaṃ.

106. “Te hi nūna marissantī, andhā aparīṇāyakā;
Gaccha tuvampi mākaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

107. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati;
Na taṃ baddhaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvita”nti.

Tattha **rohaṇāti** mahāsattaṃ nāmenālapati. **Avakassatīti** kaḍḍhayati, sokena vā kaḍḍhīyati. **Te hi nūnāti** te amhākaṃ māṭāpitaro ekaṃseneva dvīsipi amhesu idha matesu aparīṇāyakā hutvā appaṭijaggiyamānā sussitvā marissantī, tasmā bhātika cittaka, gaccha tuvam, tayā saha te jīvissantīti attho. **Idha hissāmīti** imasmimīyeva ṭhāne jīvitaṃ jahissāmīti.

Iti vatvā bodhisattassa dakkhiṇapassaṃ nissāya taṃ sandhāretvā assāsento aṭṭhāsi. Sutanāpi migapotikā palāyitvā migānaṃ antare ubho bhātike apassanti “idaṃ bhayaṃ mama bhātikānaṃ

uppannaṃ bhavissatī”ti nivattitvā tesam santikaṃ āgatā. Naṃ āgacchantiṃ disvā mahāsatto pañcamaṃ gāthamāha –

108. “Gaccha bhīru palāyassu, kūṭe baddhosmi āyase;
Gaccha tuvampi mākaṅkhi, jīvissanti tayā sahā”ti.

Tattha **bhīrūti** mātugāmo nāma appamattakenapi bhāyati, tena naṃ evaṃ ālapati. **Kūṭeti** pañcchannapāse. **Āyaseti** so hi antoudake ayakkhandaṃ koṭṭetvā tattha sārādāruṃ yaṭṭhiṃ bandhitvā oḍḍito, tasmā evamāha. **Tayā sahāti** te asītisahassā migā tayā saddhiṃ jīvissantīti.

Tato paraṃ purimanayeneva tisso gāthā honti –

109. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati;
Na taṃ ahaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvitaṃ.

110. “Te hi nūna marissanti, andhā aparīṇāyakā;
Gaccha tuvampi mākaṅkhi, jīvissanti tayā saha.

111. “Nāhaṃ rohaṇa gacchāmi, hadayaṃ me avakassati;
Na taṃ baddhaṃ jahissāmi, idha hissāmi jīvita”nti.

Tattha **te hi nūnāti** idhāpi mātāpitaroyeva sandhāyāha.

Sāpi theva paṭikkhipitvā mahāsattassa vāmapassaṃ nissāya assāsayaṃānā aṭṭhāsi. Luddopi te mige palāyante disvā baddharavaṅca sutvā “baddho bhavissati migarājā”ti daḥhaṃ kacchaṃ bandhitvā migamāraṇasattīṃ ādāya vegenāgacchi. Mahāsatto taṃ āgacchantam disvā navamaṃ gāthamāha –

112. “Ayaṃ so luddako eti, luddarūpo sahāvudho;
Yo no vadhissati ajja, usunā sattiyaṃ apī”ti.

Tattha **luddarūpoti** dāruṇajātiko. **Sattiyaṃ apīti** sattiyaṃ no paharivā vadhissati, tasmā yāva so nāgacchati, tāva palāyathāti.

Taṃ disvāpi cittaṃ na palāyi. Sutanā pana sakabhāvena saṅghātuṃ asakkontī maraṇabhayaabhītā thokaṃ palāyitvā – “ahaṃ dve bhātike pahāya kuhiṃ palāyissāmi”ti attano jīvitaṃ jahitvā nalāṭena maccuṃ ādāya punāgantvā bhātu vāmapasse aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsento sathā dasamaṃ gāthamāha –

113. “Sā muhuttaṃ palāyitvā, bhayaṭṭā bhayatajjitā;
Sudukkaraṃ akarā bhīru, maraṇāyūpanivattathā”ti.

Tattha **marañāyūpanivattathāti** maraṇatthāya upanivatti.

Luddopi āgantvā te tayo jane ekato ṭhite disvā mettacittaṃ uppādetvā ekakucchiyaṃ nibbattabhātarō viya te maññamāno cintesi “migarājā, tāva pāse baddho, ime pana dve janā hirottappabandhanena baddhā, kiṃ nu kho ime etassa hontī”ti? Atha naṃ pucchanto gāthamāha –

114. “Kiṃ nu teme migā honti, muttā baddhaṃ upāsare;
Na taṃ cajitumicchanti, jīvitasapi kāraṇā”ti.

Tattha **kiṃ nu temeti** kiṃ nu te ime. **Upāsareti** upāsanti.

Athassa bodhisatto ācikkhi –

115. “Bhātaro honti me ludda, sodariyā ekamātukā;
Na maṃ cajitumicchanti, jīvitassapī kāraṇā”ti.

So tassa vacanaṃ sutvā bhīyyosomattāya muducitto ahosi. Cittamigarājā tassa muducittabhāvaṃ ñatvā “samma luddaka, mā tvaṃ etaṃ migarājānaṃ ‘migamattoyevā’ti maññittha, ayañhi asītiyā migasahassānaṃ rājā sīlacārasampanno sabbasattesu muducitto mahāpañño andhe jiṇṇe mātāpitaro poseti. Sace tvaṃ evarūpaṃ dhammikaṃ migamāresi, etaṃ mārento mātāpitaro ca no mañca bhaginiñca meti amhe pañcapi jane māresiyeva. Mayhaṃ pana bhātu jīvitaṃ dento pañcannampi janānaṃ jīvitadāyakosī”ti vatvā gāthamāha –

116. “Te hi nūna marissanti, andhā aparīṇāyakā;
Pañcannaṃ jīvitaṃ dehi, bhātaraṃ muñca luddakā”ti.

So tassa dhammakathaṃ sutvā pasannacitto “mā bhāyi sāmī”ti vatvā anantaraṃ gāthamāha –

117. “So vo ahaṃ pamokkhāmi, mātāpettibharaṃ migam;
Nandantu mātāpitaro, muttaṃ disvā mahāmiga”nti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ. **Muttanti** bandhanā muttaṃ passitvā.

Evañca pana vatvā cintesi “raññā dinnayaso mayhaṃ kiṃ karissati, sacāhaṃ imaṃ migarājānaṃ vadhissāmi, ayaṃ vā me pathavī bhijjivā vivaraṃ dassati, asani vā me matthake patissati, vissajjessāmi na”nti. So mahāsattaṃ upasaṅkamitvā yaṭṭhiṃ pātetvā cammayottaṃ chinditvā migarājānaṃ ālingitvā udakapariyante nipajjāpetvā muducittena saṅkamaṃ pāsā mocetvā nhārūhi nhāruṃ, maṃsena maṃsaṃ, cammena cammaṃ samodhānetvā udakena lohitaṃ dhovivā mettacittena punappunaṃ parimajji. Tassa mettānubhāveneva mahāsattassa pāramitānubhāvena ca sabbāni nhārumaṃsacammāni sandhīyimsu, pādo sañchannachavi sañchannalomo ahosi, asukaṭṭhāne baddho ahosītipi na paññāyi. Mahāsatto sukhappatto hutvā aṭṭhāsi. Taṃ disvā cittamigo somanassajāto luddassa anumodanaṃ karonto gāthamāha –

118. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
Yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā mahāmiga”nti.

Atha mahāsatto “kiṃ nu kho esa luddo maṃ gaṇhanto attano kāmena gaṇhi, udāhu aññassa āṇattiyā”ti cintetvā gahitakāraṇaṃ pucchi. Luddaputto āha – “sāmi, na mayhaṃ tumhehi kammaṃ atthi, rañño pana aggamaheṣī khemā nāma tumhākaṃ dhammakathaṃ sotukāmā, tadatthāya rañño āṇattiyā tvaṃ mayā gahito”ti. Samma, evaṃ sante maṃ vissajjento atidukkaraṃ karosi, ehi maṃ netvā rañño dassehi, deviyā dhammaṃ kathessāmīti. Sāmi, rājāno nāma kakkhalā, ko jānāti, kiṃ bhavissati, mayhaṃ raññā dinnayasena kammaṃ natthi, gaccha tvaṃ yathāsukhanti. Puna mahāsatto “iminā maṃ vissajjentena atidukkaraṃ kataṃ, yasapaṭilābhassa upāyamaṃsa karissāmī”ti cintetvā “samma, piṭṭhiṃ tāva me hatthena parimajjā”ti āha. “So parimajji, hattho suvaṇṇavaṇṇehi lomehi pūri”. “Sāmi, imehi lomehi kiṃ kāromī”ti. “Samma, imāni haritvā rañño ca deviyā ca dassetvā ‘imāni tassa suvaṇṇavaṇṇamigassa lomāni’ti vatvā mama ṭhāne ṭhatvā imāhi gāthāhi deviyā dhammaṃ desehi, taṃ sutvāyeva cassā dohaḷo paṭippassambhissati”ti. “Dhammaṃ cara mahārājā”ti dasa dhammacariyagāthā uggaṇhāpetvā pañca sīlāni datvā appamādena ovaditvā uyyojesi. Luddaputto mahāsattaṃ ācariyaṭṭhāne ṭhapetvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā lomāni paduminipattena gahetvā pakkāmi. Tepi tayo janā thokaṃ anugantvā mukhena gocarañca pānīyañca gahetvā mātāpitūnaṃ santikaṃ gamimsu. Mātāpitaro “tāta rohaṇa, tvaṃ kira pāse baddho kathaṃ muttosī”ti pucchantaṃ gāthamaṃsu –

119. “Kathaṃ tvaṃ pamokkho āsi, upanītasmi jīvite;
Kathaṃ putta amocesi, kūṭapāsamha luddako”’ti.

Tattha **upanītasmi**ti tava jīvite maraṇasantikaṃ upanīte kathaṃ pamokkho āsi.

Taṃ sutvā bodhisatto tisso gāthā abhāsi –

120. “Bhaṇaṃ kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ;
Subhāsītāhi vācāhi, cittaṃ maṃ amocayī.

121. “Bhaṇaṃ kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ;
Subhāsītāhi vācāhi, sutanā maṃ amocayī.

122. “Sutvā kaṇṇasukhaṃ vācaṃ, hadayaṅgaṃ hadayassitaṃ;
Subhāsītāni sutvāna, luddako maṃ amocayī”’ti.

Tattha **bhaṇanti** bhaṇanto. **Hadayaṅganti** hadayaṅgamaṃ. Dutiyagāthāya **bhaṇanti** bhaṇamānā. **Sutvā**ti so imesaṃ ubhinnaṃ vācaṃ sutvā.

Athassa mātāpitaro anumodantā āhaṃsu –

123. “Evaṃ ānandito hotu, saha dārehi luddako;
Yathā mayajja nandāma, disvā rohaṇamāgata”’nti.

Luddopi araṇṇā nikkhamitvā rājakulaṃ gantvā rājānaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Taṃ disvā rājā gāthamāha –

124. “Nanu tvaṃ avaca ludda, ‘migacammāni āharim’;
Atha kena nu vaṇṇena, migacammāni nāharī”’ti.

Tattha **migacammānī**ti miḡaṃ vā cammaṃ vā. **Āharinti** āharissāmi. Idaṃ vuttaṃ hoti – ambho ludda, nanu tvaṃ evaṃ avaca “‘miḡaṃ ānetuṃ asakkonto cammaṃ āharissāmi, taṃ asakkonto lomānī”’ti, so tvaṃ kena kāraṇena neva miḡaṃ, na migacammaṃ āharīti?

Taṃ sutvā luddo gāthamāha –

125. “Āgamā ceva hatthatthaṃ, kūṭapāsaṅca so migo;
Abajjhi taṃ migarājaṃ, taṅca muttā upāsare.

126. “Tassa me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano;
Imañcāhaṃ miḡaṃ hañṇe, ajja hissāmi jīvita”’nti.

Tattha **āgamā**ti mahārāja, so migo mama hatthatthaṃ hatthapāsaṅceva mayā oḍḍitaṃ kūṭapāsaṅca āgato, tasmīṅca kūṭapāse abajjhi. **Tañca muttā upāsare**ti taṅca baddhaṃ apare muttā abaddhāva dve miḡā assāsantā taṃ nissāya aṭṭhaṃsu. **Abbhutoti** pubbe abhūtapubbo. **Imañcāhanti** atha me saṃviggassa etadahosi “‘sace ahaṃ imaṃ miḡaṃ hanissāmi, ajjeva imasmimyeva ṭhāne jīvitaṃ jahissāmi”’ti.

Taṃ sutvā rājā āha –

127. “Kīdisā te miḡā ludda, kīdisā dhammikā miḡā;

Kathaṃvaṇṇā kathaṃsīlā, bālhaṃ kho ne pasamsasī’’ti.

Idaṃ so rājā vimhayavasena punappunaṃ pucchati. Taṃ sutvā luddo gāthamāha –

128. ‘‘Odātasīṅgā sucivālā, jātarūpatacūpamā;
Pādā lohitaḱā tesam, añjitaḱkhā manoramā’’ti.

Tattha **odātasīṅgā**ti rajatadāmasadisasiṅgā. **Sucivālā**ti cāmarivālasadisena sucinā vālena samannāgatā. **Lohitaḱā**ti rattanakhā pavālasadisā. **Pādā**ti khurapariyantā. **Añjitaḱkhā**ti añjitehi viya visuddhapañcapasādehi akkhīhi samannāgatā.

Iti so kathentova mahāsattassa suvaṇṇavaṇṇāni lomāni rañño hatthe ṭhapetvā tesam migānaṃ sarīravaṇṇaṃ pakāsento gāthamāha –

129. ‘‘Edisā te migā deva, edisā dhammikā migā;
Mātāpettibharā deva, na te so abhihāritu’’nti.

Tattha **mātāpettibharā**ti jinṇe andhe mātāpitāro posenti, etādisā nesaṃ dhammikā. **Na te so abhihāritu**nti so migarājā na sakkā kenaci tava paṇṇākaratthāya abhiharitunti attho. ‘‘Abhihārayi’’ntipi pāṭho, so ahaṃ taṃ te paṇṇākaratthāya nābhihārayiṃ na āharinti attho.

Iti so mahāsattassa ca cittamigassa ca sutanāya migapotikāya ca guṇaṃ kathetvā ‘‘mahārāja, ahaṃ tena migaraññā ‘attano lomāni dassetvā mama ṭhāne ṭhatvā dasahi rājadhammacariyagāthāhi deviyā dhammaṃ katheyyāsī’’ti uggaṇhāpito āṇatto’’ti āha. Taṃ sutvā rājā naṃ nhāpetvā ahatavatthāni nivāsetvā sattaratanakhacite pallanke nisīdāpetvā sayam deviyā saddhiṃ nīcāsane ekamantaṃ nisīditvā taṃ añjaliṃ paggayha yācati. So dhammaṃ desento āha –

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, puttadāresu khattiya;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, mittāmaccesu khattiya;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, vāhanesu balesu ca;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, raṭṭhesu janapadesu ca;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, samaṇabrāhmaṇesu ca;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

‘‘Dhammaṃ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggam gamissasi.

“Dhammaṃ cara mahārāja, dhammo ciṅṅo sukhāvaho;
Idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggamaṃ gamissasi.

“Dhammaṃ cara mahārāja, saindā devā sabrahmakā;
Suciṅṅena divaṃ pattā, mā dhammaṃ rāja pāmado”’ti. (jā. 2.18.114-123);

Iti nesādaputto mahāsattena desitaniyāmena ākāsagaṅgaṃ otārento viya buddhalīlāya dhammaṃ desesi. Mahājano sādhu-kārasahassāni pavattesi. Dhammakathaṃ sutvāyeva deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Rājā tussitvā luddaputtaṃ mahantena yasena santappento tisso gāthā abhāsi –

130. “Dammi nikkhasataṃ ludda, thūlaṅca maṇikuṇḍalam;
Catussadaṅca pallaṅkaṃ, umāpupphasarinnibhaṃ.

131. “Dve ca sādisiyo bhariyā, usabhaṅca gavaṃ satam;
Dhammena rajjaṃ kāressam, bahukāro mesi luddaka.

132. “Kasivāṇijjā iṇadānaṃ, ucchācariyā ca luddaka;
Etena dāraṃ posehi, mā pāpaṃ akarī punā”’ti.

Tattha **thūlanti** mahagghaṃ maṇikuṇḍalapasādhanaṅca te dammi. **Catussadanti** caturussadaṃ, catuussāsakanti attho. **Umāpupphasarinnibhanti** nīlapaccattharaṇattā umāpupphasadisāya nibhāya obhāsenā samannāgataṃ, kāḷavaṇṇadārusāramayaṃ vā. **Sādisiyoti** aññamaññaṃ rūpena ca bhogena ca sadisā. **Usabhaṅca gavaṃ satanti** usabhaṃ jeṭṭhakaṃ katvā gavaṃ sataṅca te dammi. **Kāressanti** dasa rājadharme akopento dhammeneva rajjaṃ kāressāmi. **Bahukāro mesīti** suvaṇṇavaṇṇassa migarañño thāne thātvā dhammassa desitattā tvaṃ mama bahupakāro, migarājena vuttaniyāmeneva te ahaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpito. **Kasivāṇijjāti** samma luddaka, ahampi migarājānaṃ adisvā tassa vacanameva sutvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhito, tvampi ito paṭṭhāya sīlavā hohi, yāni tāni kasivāṇijjāni iṇadānaṃ uñchācariyāti ājīvamukhāni, eteneva sammāājīvena tava puttadāraṃ posehi, mā puna pāpaṃ karīti.

So rañño kathaṃ sutvā “na me gharāvāsenattho, pabbajjaṃ me anujānātha devā”’ti anujānāpetvā rañña dinnadhaṇaṃ puttadārassa datvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā atṭha samāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi. Rājāpi mahāsattassa ovāde thātvā saggapuraṃ pūresi, tassa ovādo vassasahassaṃ pavatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave pubbepi mamatthāya ānandena jīvitam pariccattamevā”’ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā luddo channo ahoṣi, rājā sārīputto, devī khemā bhikkhunī, mātāpitaro mahārājakulāni, sutanā uppalavaṇṇā, cittamigo ānando, asīti migasahassāni sākiyaṅgaṇo, rohaṅgaṇo migarājā pana ahameva ahoṣi”’nti.

Rohaṇamigajātakavaṇṇanā pañcamā.

[502] 6. Cūḷahaṃsajātakavaṇṇanā

Ete haṃsā pakkamantiti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ānandatherassa jīvitapariccāgameva ārabha kathesi. Tadāpi hi dhammasabhāyaṃ therassa guṇakathaṃ kathentesu bhikkhūsu satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”’ti pucchitvā “imāya nāmā”’ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānandena mamatthāya jīvitam pariccattamevā”’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ bahuputtako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Khemā nāmassa aggamaheṣī ahoṣi. Tadā mahāsatto suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbattitvā navutihaṃsasahassaparivuto cittakūṭe vasi. Tadāpi devī vuttanayeneva supinaṃ disvā rañño suvaṇṇavaṇṇahaṃsassa dhammadesanāsavanadohaḷaṃ ārocesi.

Rājāpi amacce pucchitvā “suvanṇavanṇahaṃsā nāma cittakūṭapabbate vasantī”ti ca sutvā khemaṃ nāma saraṃ kāretvā nānappakārāni nivāpadhaññāni ropāpetvā catūsu kaṇṇesu devasikaṃ abhayaghosanaṃ ghoṣāpesi, ekañca luddaputtaṃ haṃsānaṃ gahaṇatthāya payojesi. Tassa payojitākāro ca, tena tattha sakuṇānaṃ upaparikkhitabhāvo ca, suvaṇṇahaṃsānaṃ āgatakāle rañño ārocetvā pāsānaṃ oḍḍitanīyāmo ca, mahāsattassa pāse baddhaniyāmo ca, sumukhassa haṃsasenāpatino tīsu haṃsaghaṭṭāsu taṃ adisvā nivattanañca sabbaṃ **mahāhaṃsajātaka** (jā. 2.21.89 ādayo) āvi bhavissati. Idhāpi mahāsatto yaṭṭhipāse bajjhivā pāsayaṭṭhiyaṃ olambantoyeva gīvaṃ pasāretvā haṃsānaṃ gatamaggaṃ olokeno sumukhaṃ āgacchantaṃ disvā “āgatakāle naṃ vīmaṃsissāmī”ti cintetvā tasmīṃ āgate tisso gāthā abhāsi –

133. “Ete haṃsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā;
Harittaca hemavaṇṇa, kāmaṃ sumukha pakkama.

134. “Ohāya maṃ ñātigaṇā, ekaṃ pāsavaṣaṃ gataṃ;
Anapekkhamānā gacchanti, kiṃ eko avahiyyasi.

135. “Pateva patataṃ seṭṭha, natthi baddhe sahāyatā;
Mā anīghāya hāpesi, kāmaṃ sumukha pakkamā”ti.

Tattha **bhayameritā**ti bhayeritā bhayatajjitā bhayacalitā. **Harittaca hemavaṇṇā**ti dvīhipi vacanehi tamevālapati. **Kāmanti** suvaṇṇattaca, suvaṇṇavaṇṇa, sundaramukha ekaṃsena pakkamāhiyeva, kiṃ te idhāgamanenāti vadati. **Ohāyāti** maṃ jahitvā uppatitā. **Anapekkhamānāti** te mama ñātakā mayi anapekkhāva gacchanti. **Patevāti** uppateva. **Mā anīghāyāti** ito gantvā pattabbāya niddukkhabhāvāya vīriyaṃ mā hāpesi.

Tato sumukho paṅkapiṭṭhe nisīditvā gāthamāha –

136. “Nāhaṃ dukkhaparetoti, dhataratṭha tuvaṃ jahe;
Jivitaṃ maraṇaṃ vā me, tayā saddhiṃ bhavissatī”ti.

Tattha **dukkhaparetoti** mahārāja, “tvam maraṇadukkhapareto”ti ettakeneva nāhaṃ taṃ jahāmi.

Evam sumukhena sīhanāde kathite dhataratṭho gāthamāha –

137. “Etadariyassa kalyāṇaṃ, yaṃ tvam sumukha bhāsasi;
Tañca vīmaṃsamānohaṃ, patatetaṃ avassaji”nti.

Tattha **etadariyassāti** yaṃ tvam “nāhaṃ taṃ jahe”ti bhāsasi, etaṃ ācārasampannassa ariyassa kalyāṇaṃ uttamavacanaṃ. **Patatetanti** ahañca na taṃ vissajjetukāmo va evaṃ avacaṃ, atha kho taṃ vīmaṃsamāno “patatū”ti etaṃ vacanaṃ avassajjīṃ, gacchāti taṃ avocanti attho.

Evam tesam kathentānaññeva luddaputto daṇḍamādāya vegenāgato. Sumukho dhataratṭhaṃ assāsetvā tassābhimukho gantvā apacitiṃ dassetvā haṃsarañño guṇe kathesi. Tāvadeva luddo muducitto ahoṣi. So tassa muducittakaṃ ñatvā puna gantvā haṃsarājameva assāsento aṭṭhāsi. Luddopi haṃsarājānaṃ upasaṅkamitvā chaṭṭhaṃ gāthamāha –

138. “Apadena padaṃ yāti, antalikkhacaro dijo;
Ārā pāsamaṃ na bujjhi tvam, haṃsānaṃ pavaruttamā”ti.

Tattha **apadena padanti** mahārāja, tumhādiso antalikkhacaro dijo apade ākāse padaṃ katvā yāti. **Na bujjhi tvanti** so tvam evarūpo dūratova imaṃ pāsamaṃ na bujjhi na jānīti pucchati.

Mahāsatto āha –

139. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye;
Atha jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujjhatī”ti.

Tattha **yadā parābhavoti** samma luddaputta, yadā parābhavo avuḍḍhi vināso sampatto hoti, atha poso jīvitasāṅkhaye patte jālañca pāsañca patvāpi na jānātīti attho.

Luddo haṃsarañño kathaṃ abhinanditvā sumukhena saddhiṃ sallapanto tisso gāthā abhāsi –

140. “Ete haṃsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā;
Harittaca hemavaṇṇa, tvaññeva avahiyyasi.
141. “Ete bhutvā ca pivitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā;
Anapekkhamānā vakkaṅgā, tvaññeveko upāsasi.
142. “Kiṃ nu tyāyaṃ dijo hoti, mutto baddhaṃ upāsasi;
Ohāya sakuṇā yanti, kiṃ eko avahiyyasī”ti.

Tattha **tvaññevāti** tvameva ohiyyasīti pucchati. **Upāsasīti** payirupāsasi.

Sumukho āha –

143. “Rājā me so dijo mitto, sakhā pāṇasamo ca me;
Neva naṃ vijahissāmi, yāva kālassa pariyāya”nti.

Tattha **yāva kālassa pariyāyanti** luddaputta, yāva jīvitakālassa pariyosānaṃ ahaṃ etaṃ na vijahissāmiyeva.

Taṃ sutvā luddo pasannacitto hutvā “sacāhaṃ evaṃ sīlasampannesu imesu aparajjhissāmi, pathavīpi me vivaraṃ dadeyya, kiṃ me rañño santikā laddhena dhanena, vissajjessāmi na”nti cintevā gāthamāha –

144. “Yo ca tvaṃ sakhino hetu, pāṇaṃ cajitumicchasi;
So te sahāyaṃ muñcāmi, hotu rājā tavānugo”ti.

Tattha **yo ca tvanti** yo nāma tvaṃ. **Soti** so ahaṃ. **Tavānugoti** esa haṃsarājā tava vasaṃ anugato hotu, tayā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasatu.

Evañca pana vatvā dhataratṭhaṃ yaṭṭhipāsato otāretvā saratīraṃ netvā pāsaṃ muñcitvā muducittena lohitaṃ dhovitvā nhāruādīni paṭipādesi. Tassa muducittatāya mahāsattassa pāramitānubhāvena ca tāvadeva pādo sacchavi ahosi, baddhaṭṭhānampi na paññāyi. Sumukho bodhisattaṃ oloketvā tuṭṭhacitto anumodanaṃ karonto gāthamāha –

145. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
Yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā dijādhīpa”nti.

Taṃ sutvā luddo “gacchatha, sāmī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “kiṃ pana tvaṃ samma, maṃ attano atthāya bandhi, udāhu aññassa āṇattiyā”ti pucchitvā tena tasmīṃ kāraṇe ārocite “kiṃ nu kho me itova cittakūṭaṃ gantaṃ seyyo, udāhu nagara”nti vimamsanto “mayi nagaraṃ gate luddaputto dhanam labhissati, deviyā dohaḷo paṭippassambhissati, sumukhassa mittadhammo pākaṭo bhavissati, tathā mama

ñāṇabalaṃ, khemañca saraṃ abhayadakkhiṇaṃ katvā labhissāmi, tasmā nagarameva gantuṃ seyyo’’ti sannitṭhānaṃ katvā ‘‘ludda, tvaṃ amhe kājenādāya rañño santikaṃ nehi, sace no rājā vissajjetukāmo bhavissati, vissajjessati’’ti āha. Rājāno nāma sāmi, kakkhaḷā, gacchatha tumheti. Mayaṃ tādisaṃ luddampi mudukaṃ karimha, rañño ārādhaṃ amhākaṃ bhāro, nehiyeva no, sammāti. So tathā akāsi. Rājā haṃse disvāva somanassajāto hutvā dvepi haṃse kañcanaṇṇe nisīdāpetvā madhulāje khādāpetvā madhurodakaṃ pāyetvā añjaliṃ paggayha dhammakathaṃ āyāci. Haṃsarājā tassa sotukāmatāṃ viditvā paṭhamaṃ tāva paṭisanthāramakāsi. Tatrimā haṃsassa ca rañño ca vacanapaṭivacanagāthāyo honti –

146. ‘‘Kaccinno bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayāṃ;
Kacci raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsasi.
147. ‘‘Kusalaṃ ceva me haṃsa, atho haṃsa anāmayāṃ;
Atho raṭṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsahaṃ.
148. ‘‘Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati;
Kacci ārā amittā te, chāyā dakkhiṇatoriva.
149. ‘‘Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati;
Atho ārā amittā me, chāyā dakkhiṇatoriva.
150. ‘‘Kacci te sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.
151. ‘‘Atho me sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā.
152. ‘‘Kacci te bahavo puttā, sujātā raṭṭhavaḍḍhana;
Paññājavena sampannā, sammodanti tato tato.
153. ‘‘Satameko ca me puttā, dhataratṭha mayā sutā;
Tesaṃ tvaṃ kiccamaḅhāhi, nāvarujjhanti te vaco’’ti.

Tattha **kusalanti** ārogyaṃ, itaraṃ tasseva vevacanaṃ. **Phītanti** kacci te idaṃ raṭṭhaṃ phītaṃ subhikkhaṃ, dhammena ca naṃ anusāsasīti pucchati. **Dosoti** aparādho. **Chāyā dakkhiṇatorivāti** yathā nāma dakkhiṇadisābhimukhā chāyā na vaḍḍhati, evaṃ te kacci amittā na vaḍḍhantīti vadati. **Sādīsīti** jātigottakulapadesehi samānā. Evarūpā hi aticārinī na hoti. **Assavāti** vacanapaṭiggāhikā. **Puttarūpayasūpetāti** puttehi ca rūpena ca yasena ca upetā. **Paññājavenāti** paññāvegena paññaṃ javāpetvā tāni tāni kiccāni paricchindituṃ samatthāti pucchati. **Sammodanti tato tatoti** yattha yattha niyuttā honti, tato tato sammodanteva, na virujjhantīti pucchati. **Mayā sutāti** mayā vissutā. Mañhi loko ‘‘bahuputtarājā’’ti vadati, iti te maṃ nissāya vissutā pākaṭā jātāti mayā sutā nāma hontīti vadati. **Tesaṃ tvaṃ kiccamaḅhāhīti** tesaṃ mama puttānaṃ ‘‘idaṃ nāma karontū’’ti tvaṃ kiccamaḅhāhi, na te vacanaṃ avarujjhanti, ovādaṃ nesaṃ dehīti adhippāyenevamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto tassa ovādaṃ dento pañca gāthā abhāsi –

154. ‘‘Upapannopi ce hoti, jātiyā vinayena vā;
Atha pacchā kurute yogaṃ, kicche āpāsu sīdati.
155. ‘‘Tassa saṃhīrapaññaṃ, vivaro jāyate mahā;
Rattimandhova rūpāni, thūlāni manupassati.

156. “Asāre sārāyogaññū, matim na tveva vindati;
Sarabhova giriduggasmim, antarāyeva sīdati.
157. “Hīnajaccopi ce hoti, uṭṭhātā dhitimā naro;
Ācārasīlasampanno, nise aggīva bhāsati.
158. “Etaṃ me upamaṃ katvā, putte vijjāsu vācaya;
Saṃvirūlhettha medhāvī, khette bījaṃva vuṭṭhiyā”’ti.

Tattha **vinayenā**ti ācārena. **Pacchā kurute yoganti** yo ce sikkhitabbasikkhāsu daharakāle yogaṃ vīriyaṃ akatvā pacchā mahallakakāle karoti, evarūpo pacchā tathārūpe dukkhe vā āpadāsu vā uppannāsu sīdati, attānaṃ uddharitūṃ na sakkoti. **Tassa saṃhīrapaññassā**ti tassa asikkhitattā tato tato haritabbapaññassa niccaṃ calabuddhino. **Vivaroti** bhogādīnaṃ chiddaṃ, parihānīti attho. **Rattimandhoti** rattandho. Idaṃ vuttaṃ hoti – “yathā rattandho rattikāṇo rattim candobhāsādīhi thūlarūpāneva passati, sukhumāni passitūṃ na sakkoti, evaṃ asikkhito saṃhīrapañño kismiñcīdeva bhaye uppanne sukhumāni kiccāni passitūṃ na sakkoti, oḷārikeyeva passati, tasmā tava putte daharakāleyeva sikkhāpetūṃ vaṭṭatī”’ti.

Asāreti nissāre lokāyatavedasamaye. **Sārāyogaññū**ti sārāyutto esa samayoti maññamāno. **Matim na tveva vindatī**ti bahuṃ sikkhitvāpi paññaṃ na labhatiyeva. **Giriduggasminti** so evarūpo yathā nāma sarabho attano vasaṇaṭṭhānaṃ āgacchanto antarāmagge visamampi samanti maññamāno giridugge vegenāgacchanto narakapapātaṃ pativā antarāyeva sīdati, āvāsaṃ na pāpuṇāti, evametam asāraṃ lokāyatavedasamayaṃ sārāsaññāya uggahetvā mahāvīnāsaṃ pāpuṇāti. Tasmā tava putte atthanissitesu vaḍḍhiāvāhesu kicesu yojetvā sikkhāpehīti. **Nise aggīvā**ti mahārāja, hīnajātikopi uṭṭhānādiguṇasampanno rattim aggikkhandho viya obhāsati. **Etaṃ meti** etaṃ mayā vuttaṃ rattandhañca aggikkhandhañca upamaṃ katvā tava putte vijjāsu vācaya, sikkhitabbayuttāsu sikkhāsu yojehi. Evaṃ yutto hi yathā sukhetta suvuṭṭhiyā bījaṃ saṃvirūhati, tatheva medhāvī saṃvirūhati, yasena ca bhogehi ca vaḍḍhatīti.

Evaṃ mahāsatto sabbarattim rañño dhammaṃ desesi, deviyā dohaḷo paṭippassambhi. Mahāsatto aruṇuggamanavelāyameva rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhapetvā appamādena ovaditvā saddhim sumukhena uttarasīhapañjarena nikkhamitvā cittakūṭameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi iminā mamatthāya jīvitam pariccattamevā”’ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā luddo channo ahosi, rājā sārīputto, devī khemābhikkhunī, haṃsapaṇḍarā sākīyagaṇo, sumukho ānando, haṃsarājā pana ahameva ahosi”’nti.

Cūlahamsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[503] 7. Sattigumbajātakavaṇṇanā

Migaluddo mahārājāti idaṃ satthā maddakucchismiṃ migadāye viharanto devadattaṃ ārabha katesi. Devadattena hi silāya paviddhāya bhagavato pāde sakalikāya khate balavavedanā uppajji. Tathāgatassa dassanattāya bahū bhikkhū sannipatimsu. Atha bhagavā parisam sannipatitam disvā “bhikkhave, idaṃ senāsanam atisambādham, sannipāto mahā bhavissati, maṃ mañcasivikāya maddakucchim nethā”’ti āha. Bhikkhū tathā karimsu. Jīvako tathāgatassa pādam phāsukaṃ akāsi. Bhikkhū satthu santike nisinnāva katham samuṭṭhāpesum “āvuso, devadatto sayampi pāpo, parisāpissa pāpā, iti so pāpo pāparivārova viharatī”’ti. Satthā “kim kathetha, bhikkhave”’ti pucchitvā “idaṃ nāmā”’ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto pāpo pāparivāroyevā”’ti vatvā atītam āhari.

Atīte uttarapañcālanagare pañcālo nāma rājā rajjam kāresi. Mahāsatto araññāyatane ekasmiṃ

sānupabbate simbalivane ekassa suvaraṅṅo putto hutvā nibbatti, dve bhātaro ahesuṃ. Tassa pana pabbatassa uparivāte coragāmakko ahosi pañcannaṃ corasatānaṃ nivāso, adhovāte assamo pañcannaṃ isisatānaṃ nivāso. Tesam suvapotaṅkaṇaṃ pakkhanikkhamaṅkaṇe vātamaṅḍalikā udapādi. Tāya paḥaṭṭo eko suvapotaṅko coragāmake corānaṃ āvudhantare patito, tassa tattha patitattā “sattigumbo” tveva nāmaṃ kariṃsu. Eko assame vālukatale pupphantare pati, tassa tattha patitattā “pupphako” tveva nāmaṃ kariṃsu. Sattigumbo corānaṃ antare vaḍḍhito, pupphako isiṇaṃ.

Athekadivasam rājā sabbālaṅkārapaṭimaṅḍito rathavaram abhiruhitvā mahantena parivāreṇa migavadhāya nagarato nātidūre supupphitaphalitaṃ ramaṇīyaṃ upagumbavanaṃ gantvā “yassa passena migo palāyati, tasseva gīvā” ti vatvā rathā oruyha paṭicchādetvā dinne koṭṭhake dhanuṃ ādāya aṭṭhāsi. Purisehi migānaṃ uṭṭhāpanatthāya vanagumbesu pothiyamānesu eko eṇimigo uṭṭhāya gamanamaggaṃ olokeno raṅṅo ṭhitatthānaṃseva vivittataṃ disvā tadabhimukho pakkhanditvā palāyi. Amaccā “kassa passena migo palāyito” ti pucchantā “raṅṅo passenā” ti ṇatvā raṅṅā saddhiṃ keḷiṃ kariṃsu. Rājā asmimānena tesam keḷiṃ asahanto “idāni taṃ migam gahessāmī” ti ratham āruya “sīgham pesehī” ti sārathim āṇāpetvā migena gatamaggaṃ paṭipajji. Ratham vegena gacchantam parisā anubandhitum nāsakkhi. Rājā sārathidutiyo yāva majjhanhikā gantvā taṃ migam adisvā nivattanto tassa coragāmassa santike ramaṇīyaṃ kandaram disvā rathā oruyha nhatvā ca pivitvā ca paccuttari. Athassa sārathi rathassa uttarattharaṇam oṭāretvā sayanaṃ rukkhacchāyāya paṇṇapesi, so tattha nipajji. Sārathipi tassa pāde sambāhanto nisīdi. Rājā antarantarā niddāyati ceva pabujjhati ca.

Coragāmavāsino corāpi raṅṅo ārakkhaṇatthāya araṅṅameva pavisiṃsu. Coragāmake sattigumbo ceva bhattarandhako patikolambo nāmeko puriso cāti dveva ohīyisṃsu. Tasmim khaṇe sattigumbo gāmakā nikkhamitvā rājānaṃ disvā “imaṃ niddāyamānameva māretvā ābharaṇāni gahessāmā” ti cintetvā patikolambassa santikaṃ gantvā taṃ kāraṇam ārocesi. Tamattham pakāsento satthā pañca gāthā abhāsi –

159. “Migaluddo mahārājā, pañcālānaṃ rathesabho;
Nikkhanto saha senāya, ogaṇo vanamāgamā.
160. “Tatthaddasā araṅṅasmim, takkarānaṃ kuṭim kataṃ;
Tassā kuṭiyā nikkhamma, suvo luddāni bhāsati.
161. “Sampannavāhano poso, yuvā sammatṭhakuṇḍalo;
Sobhati lohituṅhīso, divā sūriyova bhāsati.
162. “Majjhanhike sampatike, sutto rājā sasārathi;
Handassābharaṇam sabbam, gaṇhāma sāhasā mayam.
163. “Nisīthehi rahodāni, sutto rājā sasārathi;
Ādāya vattham maṇikuṇḍalaṅca, hantvāna sākāhi avattharāmā” ti.

Tattha **migaluddoti** luddo viya migānaṃ gavesanato “migaluddo” ti vutto. **Ogaṇoti** gaṇā ohīno pariḥīno hutvā. **Takkarānaṃ kuṭim kataṃ** so rājā tattha araṅṅe corānaṃ vasanatthāya kataṃ gāmakam addasa. **Tassāti** tato corakuṭito. **Luddāni bhāsātī** patikolambena saddhiṃ dāruṇāni vacanāni katheti. **Sampannavāhanoti** sampannaassavāhano. **Lohituṅhīsoti** rattena uṅhīsapaṭṭena samannāgato. **Sampatiketī** sampati idāni, evarūpe ṭhitamajjhanhikakāleti attho. **Sāhasāti** sāhasena pasayhākāram katvā gaṇhāmāti vadati. **Nisīthehi rahodānī** nisīthehi idānīpi raho. Idam vadati – yathā nisīthe aḍḍharattasamaye manussā kilantā sayanti, raho nāma hoti, idāni ṭhitamajjhanhikepi kāle tathevāti. **Hantvānāti** rājānaṃ māretvā vatthābharaṇānissa gahetvā atha nam pāde gahetvā kaḍḍhitvā ekamante sākāhi paṭicchādemāti.

Iti so vegena sakim nikkhamati, sakim patikolambassa santikam gacchati. So tassa vacanam sutvā nikkhamitvā olokeno rājabhāvaṃ ñatvā bhīto gāthamāha –

164. “Kinnu ummattarūpova, sattigumba pabhāsasi;
Durāsadā hi rājāno, aggi pajjalito yathā”ti.

Atha naṃ suvo gāthāya ajjhabhāsi –

165. “Atha tvaṃ patikolamba, matto thullāni gajjasi;
Mātari mayha naggāya, kinnu tvaṃ vijigucchase”ti.

Tattha **atha tvanti** nanu tvaṃ. **Mattoti** corānaṃ ucchiṭṭhasuraṃ labhitvā tāya matto hutvā pubbe mahāgajjitāni gajjasi. **Mātari**ti corajeṭṭhakassa bhariyaṃ sandhāyāha. Sā kira tadā sākhabhaṅgaṃ nivāsetvā carati. **Vijigucchaseti** mama mātari naggāya kinnu tvaṃ idāni corakammaṃ jigucchasi, kātuṃ na icchasīti.

Rājā pabujjhivā tassa tena saddhiṃ manussabhāsāya kathentassa vacanam sutvā “sappaṭibhayaṃ idaṃ thāna”nti sārathiṃ uṭṭhāpento gāthamāha –

166. “Uṭṭhehi samma taramāno, ratham yojehi sārathi;
Sakuṇo me na ruccati, aññaṃ gacchāma assama”nti.

Sopi sīghaṃ uṭṭhahitvā ratham yojetvā gāthamāha –

167. “Yutto ratho mahārāja, yutto ca balavāhano;
Adhitiṭṭha mahārāja, aññaṃ gacchāma assama”nti.

Tattha **balavāhanoti** balavavāhano, mahāthāmaassasampannoti attho. **Adhitiṭṭhāti** abhiruha.

Abhiruḷhamattheyeva ca tasmim sindhavā vātavegena pakkhandiṃsu. Sattigumbo ratham gacchantam disvā saṃvegappatto dve gāthā abhāsi –

168. “Ko numeva gatā sabbe, ye asmim paricārakā;
Esa gacchati pañcālo, mutto tesam adassanā.

169. “Kodaṇḍakāni gaṇhatha, sattiyo tomarāni ca;
Esa gacchati pañcālo, mā vo muñcittha jīvata”nti.

Tattha **ko numeti** kuhiṃ nu ime. **Asminti** imasmim assame. **Paricārakāti** corā. **Adassanāti** etesaṃ corānaṃ adassanena mutto esa gacchati, etesaṃ hatthato mutto hutvā esa adassanaṃ gacchati attho. **Kodaṇḍakānīti** dhanūni. **Jivatanti** tumhākaṃ jīvantānaṃ mā muñcittha, āvudhatthā dhāvitvā gaṇhatha nanti.

Evam tassa viravitvā aparāparaṃ dhāvantasessa rājā isīnaṃ assamaṃ patto. Tasmim khaṇe isayo phalāphalathāya gatā. Eko pupphakasuvova assamapade thito hoti. So rājānaṃ disvā paccuggamaṃ katvā paṭisanthāramakāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā catasso gāthā abhāsi –

170. “Athāparo paṭinandittha, suvo lohitanuḍako;
Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;
Issarosi anuppatto, yaṃ idhatthi pavedaya.

171. “Tiṇḍukāni piyālāni, madhuke kāsūmāriyo;
Phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varam varam.
172. “Idampi pānīyaṃ sītaṃ, ābhaṭaṃ girigabbharā;
Tato piva mahārāja, sace tvaṃ abhikaṅkhasi.
173. “Araññaṃ uñchāya gatā, ye asmiṃ paricārakā;
Sayam uṭṭhāya gaṇhavho, hatthā me natthi dātave”ti.

Tattha **paṭinanditthā**ti rājānaṃ disvāva tussi. **Lohitatuṇḍakoti** rattatuṇḍo sobhaggappatto. **Madhuketi** madhukaphalāni. **Kāsūmāriyoti** evaṃnāmakāni phalāni, kāraphalāni vā. **Tato pivāti** tato pānīyamāḷato gahetvā pānīyaṃ piva. **Ye asmiṃ paricārakā**ti mahārāja, ye imasmiṃ assame vicaraṇakā isayo, te araññaṃ uñchāya gatā. **Gaṇhavhoti** phalāphalāni gaṇhatha. **Dātaveti** dātuṃ.

Rājā tassa paṭisanthāre pasīditvā gāthādvayamāha –

174. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko;
Atheso itaro pakkhī, suvo luddāni bhāsati.
175. ““Etaṃ hanatha bandhatha, mā vo muñcittha jīvataṃ”;
Icevaṃ vilapantassa, sotthiṃ pattosmi assama”nti.

Tattha **itaroti** corakuṭiyaṃ suvako. **Icevanti** ahaṃ pana tassa evaṃ vilapantasseva imaṃ assamaṃ sotthinā patto.

Raṅṅo kathaṃ sutvā pupphako dve gāthā abhāsi –

176. “Bhātarosma mahārāja, sodariyā ekamātukā;
Ekarukkkhasmiṃ saṃvaḍḍhā, nānākhettagatā ubho.
177. “Sattigumbo ca corānaṃ, ahañca isinaṃ idha;
Asataṃ so, sataṃ ahaṃ, tena dhammena no vinā”ti.

Tattha **bhātarosmā**ti mahārāja, so ca ahañca ubho bhātaro homa. **Corānanti** so corānaṃ santike saṃvaḍḍho, ahaṃ isinaṃ santike. **Asataṃ so, sataṃ ahanti** so asādhūnaṃ dussīlānaṃ santikaṃ upagato, ahaṃ sādūnaṃ sīlavantānaṃ. **Tena dhammena no vinā**ti mahārāja, taṃ sattigumbaṃ corā coradhammena corakiriyāya vinesuṃ, maṃ isayo isidhammena isisīlācārena, tasmā sopi tena coradhammena no vinā hoti, ahampi isidhammena no vinā homīti.

Idāni taṃ dhammaṃ vibhajanto gāthādvayamāha –

178. “Tattha vadho ca bandho ca, nikatī vañcanāni ca;
Ālopā sāhasākārā, tāni so tattha sikkhati.
179. “Idha saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo;
Āsanūdakadāyīnaṃ, aṅke vaddhosmi bhāradhā”ti.

Tattha **nikatī**ti patirūpakena vañcanā. **Vañcanānī**ti ujukavañcanāneva. **Ālopā**ti divā gāmaghātā. **Sāhasākārā**ti gehaṃ pavisitvā maraṇena tajjetvā sāhasikakammakaraṇāni. **Saccanti** sabhāvo. **Dhammoti** sucaritadhammo. **Ahimsā**ti mettāpubbabhāgo. **Saṃyamoti** sīlasaṃyamo. **Damoti** indriyadamaṇaṃ. **Āsanūdakadāyīnanti** abbhāgatānaṃ āsanañca udakañca dānasīlānaṃ. **Bhāradhā**ti

rājānaṃ ālapati.

Idāni rañño dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

180. “Yaṃ yañhi rāja bhajati, santaṃ vā yadi vā asaṃ;
Sīlavantaṃ visīlaṃ vā, vasaṃ tasseva gacchati.
181. “Yādisaṃ kurute mittaṃ, yādisaṃ cūpasevati;
Sopi tādisako hoti, sahavāso hi tādiso.
182. “Sevamāno sevamānaṃ, samphuṭṭho samphusaṃ paraṃ;
Saro diddho kalāpaṃva, alittamupalimpati;
Upalepabhayā dhīro, neva pāpasakhā siyā.
183. “Pūtimacchaṃ kusaggena, yo naro upanayhati;
Kusāpi pūti vāyanti, evaṃ bālūpasevanā.
184. “Tagarañca palāsenā, yo naro upanayhati;
Pattāpi surabhi vāyanti, evaṃ dhīrūpasevanā.
185. “Tasmā pattapuṭṭasseva, ñatvā sampākamattano;
Asante nopaseveyya, sante seveyya paṇḍito;
Asanto nirayaṃ nenti, santo pāpenti suggati”’nti.

Tattha **santaṃ vā yadi vā asanti** sappurisaṃ vā asappurisaṃ vā. **Sevamāno sevamānanti** seviyamāno ācariyo sevamānaṃ antevāsikaṃ. **Samphuṭṭhoti** antevāsinaṃ vā phuṭṭho ācariyo. **Samphusaṃ paranti** paraṃ ācariyaṃ samphusanto antevāsī vā. **Alittanti** taṃ antevāsikaṃ pāpadhammena alittaṃ so ācariyo visadiddho saro sesaṃ sarakalāpaṃ viya limpati. **Evaṃ bālūpasevanāti** bālūpasevī hi pūtimacchaṃ upanayhanakusaggaṃ viya hoti, pāpakammaṃ akarontopi avaṇṇaṃ akittiṃ labhati. **Dhīrūpasevanāti** dhīrūpasevī puggalo tagarādīgandhajātipaliveṭhanapattaṃ viya hoti, paṇḍito bhavituṃ asakkontopi kalyāṇamittasevī guṇakittiṃ labhati. **Pattapuṭṭassevāti** duggandhasugandhapaliveṭhanapaṇṇasseva. **Sampākamattanoti** kalyāṇamittasaṃsaggavasena attano paripākaṃ paribhāvanaṃ ñatvāti attho. **Pāpenti suggatinti** santo sammādiṭṭhikā attānaṃ nissite satte saggameva pāpentīti desanaṃ yathānusandhimeva pāpesi.

Rājā tassa dhammakathāya pasīdi, isigaṇopi āgato. Rājā isayo vanditvā “bhante, maṃ anukampamānā mama vasanaṭṭhāne vasathā”’ti vatvā tesāṃ paṭiññaṃ gahetvā nagaraṃ gantvā suvānaṃ abhayaṃ adāsi. Isayopi tattha agamaṃsu. Rājā isigaṇaṃ uyyāne vasāpento yāvajīvaṃ upaṭṭhahitvā saggapuraṃ pūresi. Athassa puttapi chattaṃ ussāpento isigaṇaṃ paṭijaggiyevāti tasmīṃ kulaparivaṭṭe satta rājāno isigaṇassa dānaṃ pavattayīṃsu. Mahāsatto araññe vasantoyeva yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi devadatto pāpo pāpaparivāroyevā”’ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā sattigumbo devadatto ahosi, corā devadattaparisā, rājā ānando, isigaṇā buddhaparisā, pupphakasuvo pana ahameva ahosi”’nti.

Sattigumbajātakavaṇṇanā sattamā.

[504] 8. Bhallātiyajātakavaṇṇanā

Bhallātiyo nāma ahosi rājāti idaṃ satthā jetavane viharanto mallikaṃ devīṃ ārabha kathesi. Tassā kira ekadivasāṃ raññā saddhiṃ sayanaṃ nissāya kalaho ahosi. Rājā kujjhivā naṃ na olokesi. Sā cintesi “nanu tathāgato rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānāti”’ti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā punadivase

bhikkhusaṅghaparivuto sāvattim piṇḍāya pavisitvā rañño gehadvāraṃ gato. Rājā paccuggantvā pattam gahetvā sathāraṃ pāsādaṃ āropetvā paṭipāṭiyā bhikkhusaṅgham nisīdāpetvā dakkhiṇodakam datvā paṇṭenāhārena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṃ nisīdi. Sathā “kiṃ nu kho, mahārāja, mallikā na paññāyati”ti pucchitvā “attano sukhamadamattatāyā”ti vutte “nanu, mahārāja, tvaṃ pubbe kinnarayoniyam nibbattitvā ekarattim kinnariyā vinā hutvā satta vassasatāni paridevamāno vicari”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārānasiyam bhallātiyo nāma rājā rajjam kārento “āṅārappakkamigamaṃsaṃ khādissāmī”ti rajjam amaccānaṃ niyyādetvā sannaddhapañcāvudho susikkhitakoleyyakasunakhagaṇaparivuto nagarā nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā anugaṅgaṃ gantvā upari abhiruhitum asakko ekam gaṅgaṃ otiṇṇanadiṃ disvā tadanusārena gacchanto migasūkarādayo vadhitvā āṅārappakkamigamaṃ khādanto uccaṭṭhānaṃ abhiruhi. Tattha ramaṇīyā nadikā paripuṇṇakāle thanapamaṇodakā hutvā sandati, aññadā jaṇṇukapamaṇodakā hoti. Tattha nānappakārakā macchakacchapā vicaranti. Udakapariyante rajatapattavaṇṇavālukā ubhosu tīresu nānāpupphaphalabharitavinamitā rukkā pupphaphalarasamattehi nānāvihanāgamabhamaragaṇehi samparikiṇṇā vividhamigasaṅghanisevitā sītacchāyā. Evaṃ ramaṇīyāya hemavatanadiyā tīre dve kinnarā aññamaññaṃ āliṅgitvā paricumbitvā nānappakārehi paridevantā rodanti.

Rājā tassā nadiyā tīrena gandhamādanaṃ abhiruhanto te kinnare disvā “kiṃ nu kho ete evaṃ paridevanti, pucchissāmi ne”ti cintetvā sunakhe oloketvā accharaṃ pahari. Susikkhitakoleyyakasunakhā tāya saññāya gumbaṃ pavisitvā urena nipajjimsu. So tesam paṭisallīnabhāvaṃ ñatvā dhanukalāpañceva sesāvudhāni ca rukkham nissāya ṭhapetvā padasaddam akaronto saṅkamaṃ tesam santikaṃ gantvā “kiṃkāraṇā tumhe rodathā”ti kinnare pucchi. Tamattham pakāsento sathā tisso gāthā abhāsi –

186. “Bhallātiyo nāma ahosi rājā, raṭṭham pahāya migavaṃ acāri so;
Agamā girivaraṃ gandhamādanaṃ, supupphitaṃ kimpurisānuciṇṇam.
187. “Sālūrasaṅghaṅca nisedhayitvā, dhanuṃ kalāpañca so nikkhipitvā;
Upāgami vacanaṃ vattukāmo, yatthaṭṭhitā kimpurisā ahesuṃ.
188. “Himaccaye hemavatāya tīre, kimidhaṭṭhitā mantayavho abhiṇham;
Pucchāmi vo mānūsadehavaṇṇe, kathaṃ vo jānanti manussaloke”ti.

Tattha **sālūrasaṅghanti** sunakhagaṇam. **Himaccayeti** catunnaṃ hemantamāsānaṃ atikkame. **Hemavatāyā**ti imissā hemavatāya nadiyā tīre.

Rañño vacanaṃ sutvā kinnaro tuṅhī ahosi, kinnarī pana raññā saddhim sallapi –

189. “Mallaṃ giriṃ paṇḍarakaṃ tikūṭam, sītodakā anuvicarāma najjo;
Migā manussāva nibhāsavaṇṇā, jānanti no kimpurisāti luddā”ti.

Tattha **mallaṃ girinti** samma luddaka, mayaṃ imaṃ mallagiriṅca paṇḍarakaṅca tikūṭaṅca imā ca najjo anuvicarāma. “Mālāgiri”ntipi pāṭho. **Nibhāsavaṇṇā**ti nibhāsamānavāṇṇā, dissamānasarīrāti attho.

Tato rājā tisso gāthā abhāsi –

190. “Sukiccharūpaṃ paridevayavho, āliṅgito cāsi piyo piyāya;
Pucchāmi vo mānūsadehavaṇṇe, kimidha vane rodatha appatīṭā.
191. “Sukiccharūpaṃ paridevayavho, āliṅgito cāsi piyo piyāya;
Pucchāmi vo mānūsadehavaṇṇe, kimidha vane vilapatha appatīṭā.

192. “Sukiccharūpaṃ paridevayavho, āliṅgito cāsi piyo piyāya;
Pucchāmi vo mānūsadehavaṇṇe, kimidha vane socatha appatītā”ti.

Tattha **sukiccharūpanti** suṭṭhu dukkhappattā viya hutvā. **Āliṅgito cāsi piyo piyāyāti** tayā piyāya tava piyo āliṅgito ca āsi. “Āliṅgiyo cāsi”tipi pāṭho, ayamevattho. **Kimidha vaneti** kimkāraṇā idha vane antarantarā āliṅgitvā paricumbitvā piyakathaṃ kathetvā puna appatītā rodathāti.

Tato parā ubhinnampi ālāpasallāpagāthā honti –

193. “Mayekarattaṃ vippavasimha ludda, akāmakā aññamaññaṃ sarantā;
Tamekarattaṃ anutappamānā, socāma ‘sā ratti punaṃ na hossati’.
194. “Yamekarattaṃ anutappathetaṃ, dhanamva naṭṭhaṃ pitaramva petam;
Pucchāmi vo mānūsadehavaṇṇe, kathaṃ vinā vāsamakappayittha.
195. “Yamimaṃ nadiṃ passasi sīghasotaṃ, nānādumacchādanaṃ selakūlam;
Taṃ me piyo uttari vassakāle, mamañca maññaṃ anubandhatīti.
196. “Ahañca aṅkolakamocināmi, atimuttakaṃ sattaliyothikañca;
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī, ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.
197. “Ahañcidaṃ kuravakamocināmi, uddālakā pāṭalisindhuvārakā;
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī, ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.
198. “Ahañca sālassa supupphitassa, oceyya pupphāni karomi mālam;
‘Piyo ca me hehiti mālabhārī, ahañca naṃ mālinī ajjhupessaṃ’.
199. “Ahañca sālassa supupphitassa, oceyya pupphāni karomi bhāram;
Idaṅca no hehiti santharattaṃ, yatthajjimaṃ viharissāma rattiṃ.
200. “Ahañca kho agaḷuṃ candanañca, silāya piṃsāmi pamattarūpā;
‘Piyo ca me hehiti rositaṅgo, ahañca naṃ rositā ajjhupessaṃ’.
201. “Athāgamā salilaṃ sīghasotaṃ, nudaṃ sāle salaḷe kaṇṇikāre;
Āpūratha tena muhuttakena, sāyaṃ nadī āsi mayā suduttarā.
202. “Ubhosu tīresu mayaṃ tadā ṭhitā, sampassantā ubhayo aññamaññaṃ;
Sakimpi rodāma sakiṃ hasāma, kicchena no āgamā saṃvarī sā.
203. “Pātova kho uggate sūriyamhi, catukkaṃ nadiṃ uttariyāna ludda;
Āliṅgiyā aññamaññaṃ mayaṃ ubho, sakimpi rodāma sakiṃ hasāma.
204. “Tīhūnakaṃ satta satāni ludda, yamidha mayaṃ vippavasimha pubbe;
Vassekimaṃ jīvitaṃ bhūmipāla, ko nīdha kantāya vinā vaseyya.
205. “Āyuñca vo kīvatako nu samma, sacepi jānātha vadetha āyuṃ;
Anussavā vuḍḍhato āgamā vā, akkhātha metaṃ avikampamānā.
206. “Āyuñca no vassasahassaṃ ludda, na cantarā pāpako atthi rogo;
Appañca dukkhaṃ sukhomeva bhiyyo, avītarāgā vijahāma jīvita’nti.

Tattha **mayekarattanti** mayaṃ ekarattaṃ. **Vippavasimhāti** vippayuttā hutvā vasimha.

Anutappamānāti “anicchamānānaṃ no ekaratto atīto”ti taṃ ekarattaṃ anucintayamānā. **Punaṃ na hessatī**ti puna na bhavissati nāgamissatīti socāma. **Dhanaṃva naṭṭhaṃ pītaṃva petanti** dhanam vā naṭṭhaṃ pītaṃ vā mātaraṃ vāpetam kālakataṃ kiṃ nu kho tumhe cintayamānā kena kāraṇena taṃ ekarattaṃ vinā vāsaṃ akappayittha, idaṃ me ācikkhathāti pucchati. **Yamimanti** yaṃ imaṃ. **Selakūlanti** dvinnam selānaṃ antare sandamānaṃ. **Vassakāleti** ekassa meghassa uṭṭhāya vassanakāle. Amhākañhi imasmiṃ vanasaṅḍe rativasena carantānaṃ eko megho uṭṭhahi. Atha me piyasāmiko kinnaromaṃ “pacchato āgacchati”ti maññaṃāno etaṃ nadiṃ uttarīti āha.

Ahañcāti ahaṃ panetassa paratīraṃ gatabhāvaṃ ajānantī supupphitāni aṅkolakādīni pupphāni ocināmi. Tattha **sattaliyothikañcāti** kundālapupphañca suvaṇṇayoṭhikañca ocinantī pana “piyo ca me mālabbhārī bhavissati, ahañca naṃ mālinī hutvā ajjhupessa”nti iminā kāraṇena ocināmi. **Uddālaka pāṭalisindhuvārakāti** tepi mayā ocitāyevāti vadati. **Oceyyāti** ocinitvā. **Agalaṃ candanañcāti** kālāgalañca rattacandanañca. **Rositaṅgoti** vilittasarīro. **Rositāti** vilittā hutvā. **Ajjhupessanti** sayane upagamissāmi. **Nudaṃ sāle salaḷe kaṇṇikāreti** etāni mayā ocinitvā tīre ṭhapitāni pupphāni nudantaṃ harantaṃ. **Suduttarāti** tassā hi orimatīre ṭhitakāleyeva nadiyā udakaṃ āgataṃ, taṅkhaṇaṅñeva sūriyo atthaṅgato, vijjulātā niccharanti, kinnarā nāma udakabhīrukā honti, iti sā otarituṃ na visahi. Tenāha “sāyaṃ nadī āsi mayā suduttarā”ti.

Sampassantāti vijjulātāniccharaṇakāle passantā. **Rodāmāti** andhakārakāle apassantā rodāma, vijjulātāniccharaṇakāle passantā hasāma. **Samvarīti** ratti. **Catukkanti** tucchaṃ. **Uttariyānāti** uttaritvā. **Tihūnakanti** tīhi ūnāni satta vassasatāni. **Yamidha mayanti** yaṃ kālaṃ idha mayam vipavasimha, so ito tīhi ūnakāni satta vassasatāni hontīti vadati. **Vassekimanti** vassaṃ ekaṃ imaṃ, tumhākaṃ ekameva vassasataṃ imaṃ jīvitanti vadati. **Ko nīdhāti** evaṃ parittake jīvite ko nu idha kantāya vinā bhavēyya, ayuttaṃ tava piyabhariyāya vinā bhavitunti dīpeti.

Kivatako nūti rājā kinnariyā vacanaṃ sutvā “imesaṃ āyuppamānaṃ pucchissāmi”ti cintetvā “tumhākaṃ kittako āyū”ti pucchati. **Anussavāti** sace vo kassaci vadantassa vā sutam, mātāpitūnaṃ vā vuḍḍhānaṃ mahallakānaṃ santikā āgamo atthi, atha me tato anussavā vuḍḍhato āgamā vā etaṃ avikampamānā akkhātha. **Na cantarāti** amhākaṃ vassasahassaṃ āyu, antarā ca no pāpako jīvitarāyāyako rogo pi natthi. **Avītarāgāti** aññaṃaṅñaṃ avigatapemāva hutvā.

Taṃ sutvā rājā “ime hi nāma tiracchānagatā hutvā ekarattiṃ vippayogena satta vassasatāni rodantā vicaranti, ahaṃ pana tiyojanasatike rajje mahāsampattiṃ pahāya araṅñe vicarāmi, aho akiccakārimhī”ti tatova nivatto bārāṇasiṃ gantvā “kiṃ te, mahārāja, himavante acchariyaṃ diṭṭha”nti amaccehi puṭṭho sabbam ārocetvā tato paṭṭhāya dānāni dadanto bhoge bhūñji. Tamatthaṃ pakāsento satthā –

207. “Idaṅca sutvāna amānusānaṃ, bhallātiyo ittaraṃ jīvitanti;
Nivattatha na migavaṃ acari, adāsi dānāni abhuñji bhoge”ti. –

Imaṃ gāthaṃ vatvā puna oवादanto dve gāthā abhāsi –

208. “Idaṅca sutvāna amānusānaṃ, sammodatha mā kalahaṃ akattha;
Mā vo tapī attakammāparādho, yathāpi te kimpurisekarattaṃ.

209. “Idaṅca sutvāna amānusānaṃ, sammodatha mā vivādaṃ akattha;
Mā vo tapī attakammāparādho, yathāpi te kimpurisekaratta”nti.

Tattha **amānusānanti** kinnarānaṃ. **Attakammāparādhoti** attano kammadoso. **Kimpurisekarattanti** yathā te kimpurise ekarattiṃ kato attano kammadoso tapi, tathā tumhepi mā tapīti attho.

Mallikā devī tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā uttḥāyāsanaṃ añjaliṃ paggayha dasabalassa thutiṃ karonti osānagāthamāha –

210. “Vividhaṃ adhimānā suṇomahaṃ, vacanapathaṃ tava atthasaṃhitam;
Muñcaṃ giraṃ nudaseva me daraṃ, samaṇa sukhāvaha jīva me cira”nti.

Tattha **vividhaṃ adhimānā suṇomahanti** bhante, tumhehi vividhehi nānākāraṇehi alaṅkaritvā desitaṃ dhammadesanaṃ ahaṃ adhimānā pasannacittā hutvā suṇomi. **Vacanapathanti** taṃ tumhehi vuttaṃ vividhavacanaṃ. **Muñcaṃ giraṃ nudaseva me daranti** kaṇṇasukhaṃ madhuraṃ giraṃ muñcanto mama hadaye sokadarathaṃ nudasiyeva harasiyeva. **Samaṇa sukhāvaha jīva me ciranti** bhante buddhasamaṇa, dibbamānusalokiyalokuttarasukhāvaha mama sāmi dhammarāja, ciraṃ jīvāti.

Kosalarājā tato paṭṭhāya tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – “tadā kinnaro kosalarājā ahosi, kinnarī mallikā devī, bhallātiyarājā ahameva ahosi”nti.

Bhallātiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[505] 9. Somanassajātakavaṇṇanā

Ko taṃ hiṃsati heṭṭeti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mama vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe uttarapañcālanagare reṇu nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā mahārakkhito nāma tāpaso pañcasatātāpasaparivāro himavante ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya cārikaṃ caranto uttarapañcālanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā sapariso piṇḍāya caranto rājadvāraṃ pāpuṇi. Rājā isigaṇaṃ disvā iriyāpathe pasanno alaṅkatamahātale nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā “bhante, imaṃ vassāratam mama uyyāneyeva vasathā”ti vatvā tehi saddhiṃ uyyānaṃ gantvā vasanaṭṭhānāni kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā vanditvā nikkhami. Tato paṭṭhāya sabbepi te rājanivesane bhuñjanti. Rājā pana aputtako puttam pattheti, puttā nuppajjanti. Vassārataccayena mahārakkhito “idāni himavanto ramaṇīyo, tattheva gamissāmā”ti rājānaṃ āpucchitvā rañña katasakkārasammāno nikkhamitvā antarāmagge majjhanhikasamaye maggā okkamma ekassa sandacchāyassa rukkhassa heṭṭhā taruṇaṭṭhāni paṭṭhe saparivāro nisīdi.

Tāpasā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “rājagehe vaṃsānurakkhito putto natthi, sādhu vatassa sace rājā puttam labheyya, paveṇi ghaṭṭiyethā”ti. Mahārakkhito tesam kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no”ti upadhārento “bhavissati”ti ṇatvā evamāha “mā bhonto cintayittha, ajja paccūsakāle eko devaputto cavitvā rañño aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhissati”ti. Taṃ sutvā eko kuṭajaṭilo “idāni rājakulūpako bhavissāmī”ti cintetvā tāpasānaṃ gamanakāle gilānālayaṃ katvā nipajjivā “ehi gacchāmā”ti vutto “na sakkomī”ti āha. Mahārakkhito tassa nipannakāraṇaṃ ṇatvā “yadā sakkosi, tadā āgaccheyyāsī”ti vatvā isigaṇaṃ ādāya himavantameva gato. Kuhakopi nivattitvā vegenāgantvā rājadvāre ṭhatvā “mahārakkhitassa upaṭṭhakatāpaso āgato”ti rañño ārocāpetvā raññā vegenā pakkosāpito pāsādaṃ abhiruyha paññattāsane nisīdi. Rājā kuhakaṃ tāpasam vanditvā ekamantaṃ nisīno isīnaṃ ārogyaṃ pucchitvā “bhante, atikhippaṃ nivattittha, vegenā kenatthenāgatathā”ti āha. “Āma, mahārāja, isigaṇo sukhanisīno ‘sādhu vatassa, sace rañño paveṇipālako putto uppajjeyyā’ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Ahaṃ kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no”ti dibbacakkhunā olokeno “mahiddhiko devaputto cavitvā aggamaheṣiyā sudhammāya kucchimhi nibbattissati”ti disvā “ajānantā gabbhaṃ nāseyyuṃ, ācikkhissāmi nesa”nti tumhākaṃ kathanatthāya āgato. Kathitaṃ te mayā, gacchāmaṃ, mahārājāti. Rājā “bhante, na sakkā gantu”nti haṭṭhatuṭṭho pasannacitto kuhakatāpasam uyyānaṃ netvā vasanaṭṭhānaṃ saṃvidahitvā adāsī. So tato

paṭṭhāya rājakule bhuñjanto vasati, “dibbacakkhuko” tvevassa nāmaṃ ahoṣi.

Tadā bodhisatto tāvatimsabhavanā cavitvā tattha paṭisandhiṃ gaṇhi. Jātassa cassa nāmaggaḥaṇadivase “somanassakumāro” tveva nāmaṃ karimṣu. So kumārāparihārena vaḍḍhati. Kuhakatāpasopi uyyānassa ekasmiṃ passe nānappakāraṃ sūpeyyasākaṇca valliphalāni ca ropetvā paṇṇikānaṃ hatthe vikkiṇanto dhanam saṅghapesi. Bodhisattassa sattavassikakāle rañño paccanto kuppi. “Dibbacakkhutāpasam mā pamajji” ti kumāraṃ paṭicchāpetvā “paccantaṃ vūpasameṣṣāmi” ti gato. Athekadivasaṃ kumāro “jaṭilaṃ passissāmi” ti uyyānaṃ gantvā kūṭajaṭilaṃ ekaṃ gaṇṭhikakāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ubhoḥi hatthehi dve udakaghaṭe gahetvā sākavatthumim udakaṃ āsiñcantaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo attano samaṇadhammaṃ akatvā paṇṇikakammaṃ karotī” ti ñatvā “kiṃ karosi paṇṇikagahapatikā” ti taṃ lajjāpetvā avanditvāva nikkhami. Kūṭajaṭilo “ayaṃ idāneva evarūpo paccāmitto, ko jānāti kiṃ karissati, idāneva naṃ nāsetuṃ vaṭṭatī” ti cintetvā rañño āgamanakāle pāsānaphalakaṃ ekamantaṃ khipitvā pānīyaghaṭaṃ bhinditvā paṇṇasālāya tiṇāni vikiritvā sarīraṃ telena makkhetvā paṇṇasālaṃ pavisitvā sasīsaṃ pārupitvā mahādukkhappatto viya mañce nipajji. Rājā āgantvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ apavisitvāva “mama sāmikaṃ dibbacakkhukaṃ passissāmi” ti paṇṇasāladvāraṃ gantvā taṃ vipakāraṃ disvā “kiṃ nu kho eta” nti anto pavisitvā taṃ nipannaṃ disvā pāde parimajjanto paṭhamam gāthamāha –

211. “Ko taṃ hiṃsati heṭheti, kiṃ dummano socasi appaṭṭito;
Kassajja mātāpitaro rudantu, kvajja setu nihato pathabyā” ti.

Tattha **hiṃsatīti** paharati. **Heṭhetīti** akkosati. **Kvajja setūti** ko ajja sayatu.

Taṃ sutvā kūṭajaṭilo nitthunanto uṭṭhāya dutiyaṃ gāthamāha –

212. “Tuṭṭhosmi deva tava dassanena, cirassaṃ passāmi taṃ bhūmipāla;
Ahiṃsako reṇumanuppavissa, puttana te heṭhayitosmi devā” ti.

Ito parā uttānasambandhagāthā pāḷinayeneva veditabbā –

213. “Āyantu dovārikā khaggabandhā, kāsāviyā yantu antepurantaṃ;
Hantvāna taṃ somanassaṃ kumāraṃ, chetvāna sīsaṃ varamāharantu.

214. “Pesitā rājino dūtā, kumāraṃ etadabravum;
Issarena vitiṇṇosi, vadhaṃ pattosi khattiya.

215. “Sa rājaputto paridevayanto, dasaṅgulim añjalim paggahetvā;
Ahampi icchāmi janinda daṭṭhum, jīvaṃ maṃ netvā paṭidassayetha.

216. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, rañño puttaṃ adassayum;
Putto ca pitaraṃ disvā, dūratovajjhabhāsatha.

217. “Āgacchum dovārikā khaggabandhā, kāsāviyā hantu mamaṃ janinda;
Akkhāhi me pucchito etamatthaṃ, aparādho ko nidha mamaṃ atthi” ti.

Tattha **ahiṃsakoti** ahaṃ kassaci ahiṃsako sīlacārasampanno. **Reṇumanuppavissāti** mahārāja reṇu, ahaṃ tava puttana mahāparivāreṇa anupavisitvā “are kūṭatāpasa, kasmā tvaṃ idha vasasi” ti vatvā pāsānaphalakaṃ khipitvā ghaṭaṃ bhinditvā hatthehi ca pādehi ca koṭṭentena viheṭhitosmīti evaṃ so abhūtameva bhūtaṃ viya katvā rājānaṃ saddahāpesi. **Āyantūti** gacchantu. “Mama sāmimhi vipaṭipannaṃ kālato paṭṭhāya mayipi so na lajjissati” ti kujjhivā tassa vadhaṃ āṇāpento evamāha. **Kāsāviyāti** coraghātakā. Tepi pharasuhattā attano vidhānena gacchantūti vadati. **Varanti** varam sīsaṃ

uttamasāsaṃ chinditvā āharantu.

Rājinoti bhikkhave, rañño santikā dūtā raññā pesitā vegena gantvā mātarā alaṅkaritvā attano anke nisīdāpitaṃ kumāraṃ parivāretvā etadavocum. **Issarenāti** raññā. **Vitiṇṇosīti** pariccattosi. **Sa rājaputtoti** bhikkhave, tesam vacanaṃ sutvā maraṇabhayatajjito mātu aṅkato uṭṭhāya so rājaputto. **Paṭidassayethāti** dassetha. **Tassāti** bhikkhave, te dūtā kumārassa taṃ vacanaṃ sutvā māretum avisahantā goṇaṃ viya naṃ rajjuyā parikaḍḍhantā netvā rañño dassayum. Kumāre pana nīyamāne dāsigaṇaparivutā saddhiṃ orodhehi sudhammāpi devī nāgarāpi “mayam niraparādham kumāraṃ māretum na dassāmā”ti tena saddhiṃyeva agamaṃsu. **Āgacchunti** tumhākaṃ āṇāya mama santikaṃ āgamiṃsu. **Hantum mamanti** maṃ māretum. **Ko nīdhāti** ko nu idha mama aparādho, yena maṃ tvaṃ māresīti pucchi.

Rājā “bhavaggaṃ atinīcaṃ, tava doso atimahanto”ti tassa dosaṃ kathento gāthamāha –

218. “Sāyaṅca pāto udakaṃ sajāti, aggim sadā pārīcaratappamatto;
Taṃ tādisaṃ saṃyataṃ brahmacāriṃ, kasmā tvaṃ brūsi gahappatī”ti.

Tattha **udakaṃ sajātīti** udakoroḥaṇakammaṃ karoti. **Taṃ tādisanti** taṃ tathārūpaṃ mama sāmim dibbacakkhutāpasam kasmā tvaṃ gahapativādena samudācarasīti vadati.

Tato kumāro “deva, mayhaṃ gahapatiññeva ‘gahapatī’ti vadantassa ko doso”ti vatvā gāthamāha –

219. “Tālā ca mūlā ca phalā ca deva, pariggahā vividhā santimassa;
Te rakkhati gopayatappamatto, tasmā ahaṃ brūmi gahappatī”ti.

Tattha **mūlāti** mūlakādīmūlāni. **Phalāti** nānāvīdhāni valliphalāni. **Te rakkhati gopayatappamattoti** te esa tava kulūpakatāpaso paṇṇikakammaṃ karonto nisīditvā rakkhati, vatim katvā gopayati appamatto, tena kāraṇena so tava brāhmaṇo gahapati nāma hoti.

Iti naṃ ahampi “gahapatī”ti kathesiṃ. Sace na saddahasi, catūsu dvāresu paṇṇike pucchāpehīti. Rājā pucchāpesi. Te “āma, mayam imassa hatthato paṇṇaṅca phalāphalāni ca kiṇāmā”ti āhaṃsu. Paṇṇavatthumpi upadhārāpetvā paccakkhamakāsi. Paṇṇasālampissa pavisitvā kumārassa purisā paṇṇavikkayaladdham kahāpaṇamāsakabhaṇḍikaṃ nīharitvā rañño dassesum. Rājā mahāsattassa niddosabhāvaṃ ñatvā gāthamāha –

220. “Saccam kho etaṃ vadasi kumāra, pariggahā vividhā santimassa;
Te rakkhati gopayatappamatto, sa brāhmaṇo gahapati tena hotī”ti.

Tato mahāsatto cintesi “evarūpassa bālassa rañño santike vāsato himavantaṃ pavisitvā pabbajitum varam, parisamajjheyevassa dosaṃ āvikatvā āpucchitvā ajeva nikkhamitvā pabbajissāmi”ti. So parisāya namakkāraṃ katvā gāthamāha –

221. “Suṇantu mayhaṃ parisā samāgatā, sanegamā jānapadā ca sabbe;
Bālāyaṃ bālassa vaco nisamma, ahetunā ghātayate maṃ janindo”ti.

Tattha **bālāyaṃ bālassāti** ayaṃ rājā sayam bālo imassa bālassa kūṭajaṭilassa vacanaṃ sutvā ahetunāva maṃ ghātayateti.

Evaṅca pana vatvā pitaraṃ vanditvā attānaṃ pabbajjāya anujānāpento itaraṃ gāthamāha –

222. “Daḷhasmi mūle viṣaṭe virūḷhe, dunnikkayo veḷu pasākhajāto;
Vandāmi pādāni tava janinda, anujāna maṃ pabbajissāmi devā”ti.

Tattha **visaṭeti** visāle mahante jāte. **Dunnikkayoti** dunnikkaḍḍhiyo.

Tato parā rañño ca puttassa ca vacanapaṭivacanagāthā honti –

223. “Bhuñjassu bhoge vipule kumāra, sabbañca te issariyaṃ dadāmi;
Ajjeva tvaṃ kurūnaṃ hohi rājā, mā pabbajī pabbajjā hi dukkhā.
224. “Kinnūdha deva tavamatthi bhogā, pubbevahaṃ devaloke ramissaṃ;
Rūpehi saddehi atho rasehi, gandhehi phassehi manoramehi.
225. “Bhuttā ca me bhogā tidivasmim deva, parivārito accharānaṃ gaṇena;
Tuvañca bālaṃ paraneyyaṃ viditvā, na tādise rājakule vaseyyaṃ.
226. “Sacāhaṃ bālo paraneyyo asmi, ekāparādhaṃ khama putta mayhaṃ;
Punapi ce edisaṃ bhaveyya, yathāmatim somanassa karohī”’ti.

Tattha **dukkhāti** tāta, pabbajjā nāma parapaṭibaddhajīvikattā dukkhā, mā pabbaji, rājā hohīti taṃ yāci. **Kinnūdha devāti** deva, ye tava bhogā, tesu kiṃ nāma bhuñjitabbaṃ atthi. **Parivāritoti** paricārito, ayameva vā pātho. Tassa kira jātissaraññaṃ uppajji, tasmā evamāha. **Paraneyyanti** andhaṃ viya yaṭṭhiyā parena netabbaṃ. **Tādiseti** tādisassa rañño santike na paṇḍitena vasitabbaṃ, mayā attano ñāṇabalena ajja jīvitam laddhaṃ, nāhaṃ tava santike vasissāmīti ñāpetuṃ evamāha. **Yathāmatinti** sace puna mayhaṃ evarūpo doso hoti, atha tvaṃ yathāajjhāsayaṃ karohīti puttaṃ khamāpesi.

Mahāsatto rājānaṃ ovaḍanto aṭṭha gāthā abhāsi –

227. “Anisamma kataṃ kammaṃ, anavatthāya cintitaṃ;
Bhesajjasseva vebhaṅgo, vipāko hoti pāpako.
228. “Nisamma ca kataṃ kammaṃ, sammāvatthāya cintitaṃ;
Bhesajjasseva sampatti, vipāko hoti bhadrako.
229. “Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaññato pabbajito na sādhu;
Rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.
230. “Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;
Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati.
231. “Nisamma daṇḍaṃ paṇayeyya issaro, vegā kataṃ tappati bhūmipāla;
Sammāpaṇḍhī ca narassa atthā, anānutappā te bhavanti pacchā.
232. “Anānutappāni hi ye karonti, vibhajja kammāyatanāni loke;
Viññuppasatthāni sukhudrayāni, bhavanti buddhānumatāni tāni.
233. “Āgacchuṃ dovārikā khaggabandhā, kāsāvīyā hantu mamaṃ janinda;
Mātuñca aṅkasmimahaṃ nisinno, ākaḍḍhito sahasā tehi deva.
234. “Kaṭukañhi sambādhaṃ sukicchaṃ patto, madhurampi yaṃ jīvitam laddha rāja;
Kicchenahaṃ ajja vadhā pamutto, pabbajjamevābhimano hamasmī”’ti.

Tattha **anisammāti** anoloketvā anupadhāretvā. **Anavatthāya cintitanti** anavatthapetvā atuletva atīretvā cintitaṃ. **Vipāko hoti pāpakoti** tassa hi yathā nāma bhesajjassa vebhaṅgo vipatti, evamevaṃ

vipāko hoti pāpako. **Asaññatoti** kāyādīhi asaññato dussīlo. **Taṃ na sādḥūti** taṃ tassa kodhanaṃ na sādhu. **Nānisammāti** anisāmetvā kiñci kammaṃ na kareyya. **Paṇayeyyāti** paṭṭhapeyya pavatteyya. **Vegāti** vegena sahasā. **Sammāpaṇīdhī cāti** yoniso ṭhapitena cittena katā narassa atthā pacchā anānutappā bhavantīti attho. **Vibhajjāti** “imāni kātuṃ yuttāni, imāni ayuttāni”ti evaṃ paññāya vibhajitvā. **Kammāyatanānīti** kammāni. **Buddhānumatānīti** paṇḍitehi anumatāni anavajjāni honti. **Kaṭukanti** deva, kaṭukaṃ sambādhaṃ sukicchaṃ maraṇabhayaṃ pattomhi. **Laddhāti** attano ñāṇabalena labhitvā. **Pabbajjamevābhimanoḥasmīti** pabbajjābhimukhacittoyevasmi.

Evaṃ mahāsattena dhamme desite rājā devīṃ āmantetvā gāthamāha –

235. “Putto tavāyaṃ taruṇo sudhamme, anukampako somanasso kumāro;
Taṃ yācamāno na labhāmi svajja, arahasi naṃ yācitave tuvampī”ti.

Tattha **yācitaveti** yācituṃ.

Sā pabbajjāyameva uyojentī gāthamāha –

236. “Ramassu bhikkhācariyāya putta, nisamma dhammesu paribbajassu;
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ, anindito brahmamupeti ṭhāna”nti.

Tattha **nisammāti** pabbajanto ca nisāmetvā micchādiṭṭhikānaṃ pabbajjaṃ pahāya sammādiṭṭhiyuttaṃ niyyānikapabbajjaṃ pabbaja.

Atha rājā gāthamāha –

237. “Accherarūpaṃ vata yādisañca, dukkhitam maṃ dukkhāpayase sudhamme;
Yācassu puttaṃ iti vuccamānā, bhīyyova ussāhayase kumāra”nti.

Tattha **yādisañcāti** yādisaṃ idaṃ tvaṃ vadesi, taṃ acchariyarūpaṃ vata. **Dukkhitanti** pakatiyāpi maṃ dukkhitam bhīyyo dukkhāpayasi.

Puna devī gāthamāha –

238. “Ye vipṃamuttā anavajjabhogino, parinibbutā lokamimaṃ caranti;
Tamariyamaggaṃ paṭipajjamānaṃ, na ussahe vārayituṃ kumāra”nti.

Tattha **vipṃamuttāti** rāgādīhi vipṃamuttā. **Parinibbutāti** kilesaparinibbānena nibbutā. **Tamariyamaggaṃ** taṃ tesam buddhādīnaṃ ariyānaṃ santakaṃ maggaṃ paṭipajjamānaṃ mama puttaṃ vāretuṃ na ussahāmi devāti.

Tassā vacanaṃ sutvā rājā osānagāthamāha –

239. “Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;
Yesāyaṃ sutvāna subhāsītāni, appossukkā vītasokā sudhammā”ti.

Tattha **bahuṭhānacintinoti** bahukāraṇacintino. **Yesāyanti** yesam ayaṃ. Somanassakumārasseva hi sā subhāsitaṃ sutvā appossukkā jātā, rājāpi tadeva sandhāyāha.

Mahāsatto mātāpitaro vanditvā “sace mayhaṃ doso atthi, khamathā”ti mahājanassa añjaliṃ katvā himavantābhimukho gantvā manussesu nivattesu manussavaṇṇenāgantvā devatāhi satta pabbatarājiyo atikkamitvā himavantaṃ nīto vissakammunā nimmitāya paṇṇasālāya isipabbajjaṃ pabbaji. Taṃ tattha

yāva soḷasavassakālā rājakulapariṇāyikāvesena devatāyeva upaṭṭhahimsu. Kūṭajaṭilampi mahājano pothetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Mahāsatto jhānābhīññaṃ nibbattetvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepeṣa mayhaṃ vadhāya parisakkiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā kuhako devadatto ahoṣi, mātā mahāmāyā, mahārakkhito sārīputto, somanassakumāro pana ahameva ahoṣi”nti.

Somanassajātakavaṇṇanā navamā.

[506] 10. Campeyyajātakavaṇṇanā

Kā nu vijjurivābhāsīti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabba kathesi. Tadā hi satthā “sādhu vo kataṃ upāsakā uposathavāsaṃ vasantehi, porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṃ pahāya uposathavāsaṃ vasiṃsuyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte aṅgaraṭṭhe aṅge ca magadharatṭhe magadhe ca rajjaṃ kārente aṅgamagadharatṭhānaṃ antare campā nāma nadī, tattha nāgabhanānaṃ ahoṣi. Campeyyo nāma nāgarājā rajjaṃ kāresi. Kadāci magadharājā aṅgaraṭṭhaṃ gaṇhāti, kadāci aṅgarājā magadharatṭhaṃ. Atheskadivasānaṃ magadharājā aṅgena saddhiṃ yujjhivā yuddhaparājito assaṃ āruya palāyanto aṅgarañño yodhehi anubaddho puṇṇaṃ campānadiṃ patvā “parahatte maraṇato nadīṃ pavisitvā mataṃ seyyo”ti asseneva saddhiṃ nadīṃ otari. Tadā campeyyo nāgarājā antodake ratanamaṇḍapaṃ nimminivā mahāparivāro mahāpānaṃ pivati. Asso rañña saddhiṃ udake nimujjitvā nāgarañño purato otari. Nāgarājā alaṅkatapaṭiyattaṃ rājānaṃ disvā sinehaṃ uppādetvā āsanā utṭhāya “mā bhāyi, mahārājā”ti rājānaṃ attano pallaṅke nisīdāpetvā udake nimuggakāraṇaṃ pucchi. Rājā yathābhūtaṃ kathesi. Atha naṃ “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ taṃ dvinnānaṃ raṭṭhānaṃ sāmikaṃ karissāmi”ti assāsetvā sattāhaṃ mahantaṃ yasaṃ anubhavivā sattame divase magadharājena saddhiṃ nāgabhanā nikkhami. Magadharājā nāgarājassanubhāvena aṅgarājānaṃ gahetvā jīvitā voropetvā dvīsu raṭṭhesu rajjaṃ kāresi. Tato paṭṭhāya rañño ca nāgarājassa ca vissāso thiro ahoṣi. Rājā anusaṃvaccharaṃ campānadīre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā mahantena pariccāgena nāgarañño balikammaṃ karoti. Sopi mahantena parivārena nāgabhanā nikkhamivā balikammaṃ sampaṭicchati. Mahājano nāgarañño sampattiṃ oloketi.

Tadā bodhisatto daliddakule nibbato rājaparisāya saddhiṃ nadīraṃ gantvā taṃ nāgarājassa sampattiṃ disvā lobhaṃ uppādetvā taṃ patthayamāno dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā campeyyanāgarājassa kālakiriyato sattame divase cavitvā tassa vasanaṃ pāsāde sirigabbhe sirisayanapiṭṭhe nibbatti. Sarīraṃ sumanadāmaṇṇaṃ mahantaṃ ahoṣi. So taṃ disvā vipaṭṭisārī hutvā “mayā katakusalanissandena chasu kāmasaggesu issariyaṃ koṭṭhe paṭisāmitaṃ dhaññaṃ viya ahoṣi. Svāhaṃ imissā tiracchānāyoniyā paṭisandhiṃ gaṇhiṃ, kiṃ me jīvitena”ti maraṇāya cittaṃ uppādesi. Atha naṃ sumanā nāma nāgamāṇavikā disvā “mahānubhāvo satto nibbato bhavissati”ti sesanāgamāṇavikānaṃ saññaṃ adāsi, sabbā nānātūriyahatthā āgantvā tassa upahāraṃ kariṃsu. Tassa taṃ nāgabhanānaṃ sakkabhāvaṃ viya ahoṣi, maraṇacittaṃ paṭippassambhi, sappasarīraṃ vijahivā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito sayanapiṭṭhe nisīdi. Athassa tato paṭṭhāya yaso mahā ahoṣi.

So tattha nāgarajjaṃ kārento aparabhāge vipaṭṭisārī hutvā “kiṃ me imāya tiracchānāyoniyā, uposathavāsaṃ vasitvā ito muccitvā manussapaṭhaṃ gantvā saccāni paṭivijjhivā dukkhasantaṃ karissāmi”ti cintetvā tato paṭṭhāya tasmimyeva pāsāde uposathakammaṃ karoti. Alaṅkatanāgamāṇavikā tassa santikaṃ gacchanti, yebhuyyena sīlaṃ bhijjati. So tato paṭṭhāya pāsādā nikkhamivā uyyānaṃ gacchati. Tā tatrāpi gacchanti, uposatho bhijjateva. So cintesi “mayā ito nāgabhanā nikkhamivā manussalokaṃ gantvā uposathavāsaṃ vasitvā vaṭṭati”ti. So tato paṭṭhāya uposathadivasesu nāgabhanā nikkhamivā ekassa paccantaṅgāmassa avidūre mahāmaggasamīpe vammikamatthake “mama cammādīhi atthikā gaṇhantu, maṃ kīlāsappaṃ vā kātukāmā karontū”ti sarīraṃ dānamukhe vissajjetvā bhoge ābhujitvā nipannaṃ uposathavāsaṃ vasati. Mahāmaggena gacchantā ca āgacchantā ca taṃ disvā gandhādīhi pūjetvā pakkamanti. Paccantaṅgāmaṃsino gantvā “mahānubhāvo nāgarājā”ti tassa

upari maṇḍapaṃ karitvā samantā vālukaṃ okiritvā gandhādīhi pūjayiṃsu. Tato paṭṭhāya manussā mahāsatte pasīditvā pūjaṃ katvā puttāṃ patthenti, dhītaraṃ patthenti.

Mahāsattopi uposathakammaṃ karonto cātuddasīpannarasīsu vammikamatthake nipajjitvā pāṭipade nāgabhanāṃ gacchati. Tassevaṃ uposathāṃ karontassa addhā vītivatto. Ekadivasāṃ sumanā aggamaheṣī āha “deva, tvaṃ manussalokaṃ gantvā uposathāṃ upavasasi, manussaloko ca sāsāṅko sappatibhaya, sace te bhayaṃ uppajjeyya, atha mayaṃ yena nimittena jāneyyāma, taṃ no ācikkhāhi”ti. Atha naṃ mahāsatto maṅgalapokkharāṇiyā tīraṃ netvā “sace maṃ bhadde, koci paharivā kilamessati, imissā pokkharāṇiyā udakaṃ āvilaṃ bhavissati, sace supaṇṇo gahessati, udakaṃ pakkuthissati, sace ahituṇḍiko gaṇhissati, udakaṃ lohitavaṇṇaṃ bhavissati”ti āha. Evaṃ tassā tīṇi nimittāni ācikkhitvā cātuddasīuposathāṃ adhiṭṭhāya nāgabhanā nikkhamitvā tattha gantvā vammikamatthake nipajji sarīrasobhāya vammikaṃ sobhayamāno. Sarīraṇhissa rajatadāmaṃ viya setaṃ ahosi matthako rattakambalageṇḍuko viya. Imasmiṃ pana jātake bodhisattassa sarīraṃ naṅgalasīsapamāṇaṃ ahosi, **bhūridattajātake** (jā. 2.22.784 ādayo) ūruppamāṇaṃ, **saṅkhapārajātake** (jā. 2.17.143 ādayo) ekadoṇikanāvapamāṇaṃ.

Tadā eko bārāṇasivāsī māṇavo takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike alampāyanamantaṃ uggaṇhitvā tena maggena attano gehaṃ gacchanto mahāsattaṃ disvā “imaṃ sappāṃ gahetvā gāmanigamarājadhānīsu kīlāpento dhanāṃ uppādessāmi”ti cintetvā dibbosadhāni gahetvā dibbamantaṃ parivattetvā tassa santikaṃ agamāsi. Dibbamantasutakālato paṭṭhāya mahāsattassa kaṇṇesu ayasalākapavesanakālo viya jāto, matthako sikharena abhimatthiyamāno viya jāto. So “ko nu kho eso”ti bhogantarato sīsaṃ ukkhipitvā olokeno ahituṇḍikaṃ disvā cintesi “mama viṣaṃ mahantaṃ, sacāhaṃ kujjhitvā nāsavātaṃ vissajjessāmi, etassa sarīraṃ bhasmamuttūhi viya vippakirissati, atha me sīlaṃ khaṇḍaṃ bhavissati, na dāni taṃ olokessāmi”ti. So akkhīni nimmīletvā sīsaṃ bhogantare ṭhapesi.

Ahituṇḍiko brāhmaṇo osadhaṃ khādītva mantāṃ parivattetvā kheḷaṃ mahāsattassa sarīre opi, osadhānaṅca mantassa cānubhāvena kheḷena phuṭṭhaphuṭṭhatṭhāne phoṭānaṃ utṭhānakālo viya jāto. Atha naṃ so naṅguṭṭhe gahetvā kaḍḍhitvā dīghaso nipajjāpetvā ajapadena daṇḍena uppīlento dubbalaṃ katvā sīsaṃ daḷhaṃ gahetvā nippīli, mahāsattassa mukhaṃ vivari. Athassa mukhe kheḷaṃ opitvā osadhamantaṃ katvā dante bhindi, mukhaṃ lohitassa pūri. Mahāsatto attano sīlabhedabhayena evarūpaṃ dukkhaṃ adhivāsento akkhīni ummīletvā olokanamattampi nākari. Sopi “nāgarājānaṃ dubbalaṃ karissāmi”ti naṅguṭṭhato paṭṭhāyassa aṭṭhīni cuṇṇayamāno viya sakalasarīraṃ madditvā paṭṭakaveṭhanaṃ nāma veṭhesi, tantamajjitaṃ nāma majji, naṅguṭṭhaṃ gahetvā dussapothimaṃ nāma pothesi. Mahāsattassa sakalasarīraṃ lohitamakkhitaṃ ahosi. So mahāvedanaṃ adhivāsesi.

Athassa dubbalabhāvaṃ ṇatvā vallīhi peḷaṃ karitvā tattha naṃ pakkhipitvā paccantagāmaṃ netvā mahājanamajjhe kīlāpesi. Nīlādīsu vaṇṇesu vaṭṭacaturassādīsu saṅṭhānesu aṇuṃṭhūlādīsu pamāṇesu yaṃ yaṃ brāhmaṇo icchati, mahāsatto taṃtadeva katvā naccati, phaṇasataṃ phaṇasahassampi karotiyeva. Mahājano pasīditvā bahūṃ dhanāṃ adāsi. Ekadivasameva kahāpaṇasahassaṅcēva saḥassagghanake ca parikkhāre labhi. Brāhmaṇo āditova saḥassaṃ labhitvā “vissajjessāmi”ti cintesi, taṃ pana dhanāṃ labhitvā “paccantagāmeveva tāva me ettakaṃ dhanāṃ laddhaṃ, rājarājamahāmaccānaṃ santike bahūṃ dhanāṃ labhissāmi”ti sakaṭaṅca sukhayānakaṅca gahetvā sakaṭe parikkhāre ṭhapetvā sukhayānake nisīno mahantena parivārena mahāsattaṃ gāmanigamādīsu kīlāpento “bārāṇasiyaṃ uggasenaraṅṅo santike kīlāpetvā vissajjessāmi”ti agamāsi. So maṇḍūke māretvā nāgaraṅṅo deti. Nāgarājā “punappunaṃ esa maṃ nissāya māressati”ti na khādati. Athassa madhulāje adāsi. Mahāsatto “sacāhaṃ bhojanaṃ gaṇhissāmi, antopeḷāya eva maraṇaṃ bhavissati”ti tepi na khādati. Brāhmaṇo māsamattena bārāṇasiṃ patvā dvāragāmesu kīlāpento bahūṃ dhanāṃ labhi.

Rājāpi naṃ pakkosāpetvā “amhākaṃ kīlāpehī”ti āha. “Sādhu, deva, sve pannarase tumhākaṃ kīlāpessāmi”ti. Rājā “sve nāgarājā rājaṅgaṇe naccissati, mahājano sannipatitvā passatū”ti bheriṃ carāpetvā punadivase rājaṅgaṇaṃ alānkārāpetvā brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So ratanapeḷāya mahāsattaṃ

netvā vicittatthare peḷaṃ ṭhapetvā nisīdi. Rājāpi pāsādā oruyha mahājanaparivuto rājāsane nisīdi. Brāhmaṇo mahāsattaṃ nīharitvā naccāpesi. Mahājano sakabhāvena saṅṭhātuṃ asakkonto celukkhepasahassaṃ pavatteti. Bodhisattassa upari sattaratanavassaṃ vassati. Tassa gahitassa māso sampūri. Ettakaṃ kālaṃ nirāhārova ahosi. Sumanā “aticirāyati me piyasāmiko, idānissa idha anāgacchantassa māso sampuṇṇo, kiṃ nu kho kāraṇa”nti gantvā pokkharāṇiṃ oloketī lohitaavaṇṇaṃ udakaṃ disvā “ahituṇḍikena gahito bhavissati”ti ñatvā nāgabhavanā nikkhamitvā vammikasantikamaṃ gantvā mahāsattassa gahitaṭṭhānañca kilamitaṭṭhānañca disvā roditvā kanditvā paccantagāmaṃ gantvā pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā bārāṇasiṃ gantvā rājanagaṇe parisamajjhe ākāse rodamaṇā aṭṭhāsi. Mahāsatto naccantova ākāsaṃ oloketvā taṃ disvā lajjito peḷaṃ pavisitvā nipajji. Rājā tassa peḷaṃ pavitṭhakāle “kiṃ nu kho kāraṇa”nti ito cito ca oloketto taṃ ākāse ṭhitaṃ disvā paṭhamamaṃ gāthamāha

240. “Kā nu vijjurivābhāsi, osadhī viya tārakā;
Devatā nusi gandhabbī, na taṃ maññāmī mānusi”nti.

Tattha **na taṃ maññāmī mānusi**nti ahaṃ taṃ mānusiṃ na maññāmi, tayā ekāya devatāya gandhabbiyā vā bhavituṃ vaṭṭatīti vadati.

Idāni tesamaṃ vacanapaṭivacanagāthā honti –

241. “Namhi devī na gandhabbī, na mahārāja mānusi;
Nāgakaññāsmi bhaddante, atthenamhi idhāgatā.

242. “Vibbhantacittā kupitindriyāsi, nettehi te vāriṅgaṇā savanti;
Kiṃ te naṭṭhaṃ kiṃ pana patthayānā, idhāgatā nāri tadinṅha brūhi.

243. “Yamuggatejo uragoti cāhu, nāgoti naṃ āhu janā janinda;
Tamaggahī puriso jīvikattho, taṃ bandhanā muñca patī mameso.

244. “Kathaṃ nvayaṃ balaviriyūpapanno, hatthattamāgacchi vanibbakassa;
Akkhāhi me nāgakaññe tamatthaṃ, kathaṃ vijānemu gahītanāgaṃ.

245. “Nagarampi nāgo bhasmaṃ kareyya, tathā hi so balaviriyūpapanno;
Dhammañca nāgo apacāyamāno, tasmā parakkamma tapo karotī”ti.

Tattha **atthenamhī**nti ahaṃ ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca idhāgatā. **Kupitindriyā**nti kilantindriyā. **Vāriṅgaṇā**nti assabindughaṭā. **Uragoti cāhū**nti uragoti cāyaṃ mahājano kathesi. **Tamaggahī purisoti** ayaṃ puriso taṃ nāgarājānaṃ jīvikatthāya aggahesi. **Vanibbakassā**nti imassa vanibbakassa kathaṃ nu esa mahānubhāvo samāno hatthattaṃ āgatoti pucchati. **Dhammañcā**nti pañcasīladhammaṃ uposathavāsadhamañca garuṃ karonto viharati, tasmā iminā purisena gahitopi “sacāhaṃ imassa upari nāsavātaṃ vissajjessāmi, bhasmamutṭhi viya vikirissati, evaṃ me sīlaṃ bhijjissati”ti sīlabhedabhayā parakkamma taṃ dukkhaṃ adhivāsetvā tapo karoti, vīriyameva karotīti āha.

Rājā “kahaṃ paneso iminā gahito”ti pucchi. Athassa sā ācikkhantī gāthamāha –

246. “Cātuddasiṃ pañcadasiñca rāja, catuppathe sammati nāgarājā;
Tamaggahī puriso jīvikattho, taṃ bandhanā muñca patī mameso”nti.

Tattha **catuppatheti** catukkamaṃ āsannaṭṭhāne ekasmiṃ vammike caturaṅgasamannāgataṃ adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhahitvā uposathavāsaṃ vasanto nipajjatīti attho. **Taṃ bandhanā**nti taṃ evaṃ dhammikaṃ guṇavantaṃ nāgarājānaṃ etassa dhanamaṃ datvā peḷabandhanā pamuñca.

Evañca pana vatvā punapi taṃ yācantī dve gāthā abhāsi –

247. “Soḷasitthisahassāni, āmuttamaṇikuṇḍalā;
Vāriḡhasayā nārī, tāpi taṃ saraṇaṃ gatā.
248. “Dhammena mocehi asāhasena, gāmena nikkhena gavaṃ satena;
Ossaṭṭhakāyo urago carātu, puññatthiko muñcatu bandhanasmā”’ti.

Tattha **soḷasitthisahassānī**ti mā tvaṃ esa yo vā so vā daliddanāgoti maññittha. Etassa hi ettakā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā itthiyova, sesā sampatti aparimāṇāti dasseti. **Vāriḡhasayā**ti udakacchadanam udakagabbhaṃ katvā tattha sayanasīlā. **Ossaṭṭhakāyo**ti nissaṭṭhakāyo hutvā. **Carātū**ti caratu.

Atha naṃ rājā tisso gāthā abhāsi –

249. “Dhammena mocemi asāhasena, gāmena nikkhena gavaṃ satena;
Ossaṭṭhakāyo urago carātu, puññatthiko muñcatu bandhanasmā.
250. “Dammi nikkhasataṃ ludda, thūlañca maṇikuṇḍalaṃ;
Catussadañca pallaṅkaṃ, umāpupphasarinnibhaṃ.
251. “Dve ca sādisiyo bhariyā, usabhañca gavaṃ satam;
Ossaṭṭhakāyo urago carātu, puññatthiko muñcatu bandhanasmā”’ti.

Tattha **luddā**ti rājā uragaṃ mocetuṃ ahituṇḍikaṃ āmantetvā tassa dātabbaṃ deyyadhammaṃ dassento evamāha. Gāthā pana heṭṭhā vuttatthāyeva.

Atha naṃ luddo āha –

252. “Vināpi dānā tava vacanaṃ janinda, muñcemu naṃ uragaṃ bandhanasmā;
Ossaṭṭhakāyo urago carātu, puññatthiko muñcatu bandhanasmā”’ti.

Tattha **tava vacananti** mahārāja, vināpi dānena tava vacanameva amhākaṃ garu. **Muñcemu nanti** muñcissāmi etanti vadati.

Evañca pana vatvā mahāsattaṃ peḷato nīhari. Nāgarājā nikkhamitvā pupphantaraṃ pavisitvā taṃ attabhavaṃ vijahitvā māṇavakavaṇṇena alaṅkatasarīro hutvā pathaviṃ bhindanto viya nikkhanto aṭṭhāsi. Sumanā ākāsatō otaritvā tassa santike ṭhitā. Nāgarājā añjaliṃ paggayha rājānaṃ namassamāno aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā dve gāthā abhāsi –

253. “Mutto campeyyako nāgo, rājānaṃ etadabravi;
Namo te kāsirājatthu, namo te kāsivaḍḍhana;
Añjaliṃ te paggaṇhāmi, passeyyaṃ me nivesanaṃ.
254. “Addhā hi dubbissasametamāhu, yaṃ mānuso vissase amānusaṃhi;
Sace ca maṃ yācasi etamatthaṃ, dakkhemu te nāga nivesanāni”’ti.

Tattha **passeyyaṃ me nivesananti** mama nivesanaṃ campeyyanāgabavanaṃ ramaṇīyaṃ passitabbayuttakaṃ. Taṃ te ahaṃ dassetukāmo, taṃ sabalavāhano tvaṃ āgantvā passa, narindāti vadati. **Dubbissasanti** duvissāsaniyaṃ. **Sace cāti** sace maṃ yācasi, passeyyāma te nivesanāni, api ca kho pana taṃ na saddahāmīti vadati.

Atha naṃ saddahāpetuṃ sapathaṃ karonto mahāsatto dve gāthā abhāsi –

255. “Sacepi vāto girimāvaheyya, cando ca suriyo ca chamā pateyyuṃ;
Sabbā ca najjo paṭisotaṃ vajeyyuṃ, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyyaṃ.
256. “Nabhaṃ phaleyya udadhīpi susse, saṃvaṭṭaye bhūdadharā vasundharā;
Siluccayo meru samūlamuppate, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyya’nti.

Tattha **saṃvaṭṭaye bhūdadharā vasundharāti** ayaṃ bhūdadharāti ca vasundharāti ca saṅkhaṃ gatā mahāpathavī kilañjaṃ viya saṃvaṭṭeyya. **Samūlamuppate**ti evaṃ mahāsinerupabbato samūlo uṭṭhāya purāṇapaṇṇaṃ viya ākāse pakkhandeyya.

So mahāsattena evaṃ vuttepi asaddahanto –

257. “Addhā hi dubbissasametamāhu, yaṃ mānuso vissase amānusamhi;
Sace ca maṃ yācasi etamatthaṃ, dakkhemu te nāga nivesanāni’nti. –

Punapi tameva gāthaṃ vatvā “tvaṃ mayā kataguṇaṃ jānituṃ arahasi, saddahituṃ pana yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā ahaṃ jānissāmi’nti pakāsento itaraṃ gāthamāha –

258. “Tumhe khottha ghoravisā ulārā, mahātejā khippakopī ca hotha;
Maṃkāraṇā bandhanasmā pamutto, arahasi no jānituye katāni’nti.

Tattha **ulārāti** ulāravisā. **Jānituyeti** jānituṃ.

Atha naṃ saddahāpetuṃ puna sapathaṃ karonto mahāsatto gāthamāha –

259. “So paccataṃ niraye ghorarūpe, mā kāyikaṃ sātamaḷattha kiñci;
Peḷāya baddho maraṇaṃ upetu, yo tādisaṃ kammakataṃ na jāne’nti.

Tattha **paccatanti** paccatu. **Kammakatanti** katakammaṃ evaṃ guṇakāraṃ tumhādisaṃ yo na jānāti, so evarūpo hotūti vadati.

Athassa rājā saddahitvā thutiṃ karonto gāthamāha –

260. “Saccappaṭiññā tava mesa hotu, akkodhano hohi anupanāhi;
Sabbāṇa te nāgakulaṃ supaṇṇā, aggimva gimhesu vivajjayantū’nti.

Tattha **tava mesa hotūti** tava esā paṭiññā saccā hotu. **Aggimva gimhesu vivajjayantūti** yathā manussā gimhakāle santāpaṃ anicchantā jalamānaṃ aggim vivajjenti, evaṃ vivajjentu dūratova pariharantu.

Mahāsattopi rañño thutiṃ karonto itaraṃ gāthamāha –

261. “Anukampasī nāgakulaṃ janinda, mātā yathā suppiyaṃ ekaputtaṃ;
Ahaṇca te nāgakulena saddhiṃ, kāhāmi veyyāvaṭikaṃ ulāra’nti.

Taṃ sutvā rājā nāgabavanaṃ gantukāmo senaṃ gamanasajjaṃ kātuṃ āṇāpento gāthamāha –

262. “Yojentu ve rājarathe sucitte, kambojake assatare sudante;
Nāge ca yojentu suvaṇṇakappane, dakkhemu nāgassa nivesanāni’nti.

Tattha **kambojake assatare sudanteti** susikkhite kambojaraṭṭhasambhave assatare yojentu.

Itarā abhisambuddhagāthā –

263. “Bherī mudiṅgā paṇavā ca saṅkhā, avajjayiṃsu uggasenassa rañño;
Pāyāsi rājā bahu sobhamāno, purakkhato nāriḅaṅassa majjhe”’ti.

Tattha **bahu sobhamānoti** bhikkhave, bārāṅasirājā soḷasahi nārīsahashehi purakkhato parivārito tassa nārīḅaṅassa majjhe bārāṅasito nāḅabhavaṅaṃ gaḅchanto ativiya sobhamāno pāyāsi.

Tassa nagarā nikkhantakāleyeva mahāsatto attano ānubhāvena nāḅabhavaṅaṃ sabbaratanamayāṃ pākāraṅca dvāraṭṭalake ca dissamānarūpe katvā nāḅabhavaṅagāmiṃ maggaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ māpesi. Rājā sapariso tena maggena nāḅabhavaṅaṃ pavisitvā ramaṅīyaṃ bhūmibhāgaṅca pāsāde ca addasa. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

264. “Suvanṅacitakaṃ bhūmiṃ, addakkhi kāsivaḅḅhano;
Sovaṅṅamayapāsāde, veḷuriyaphalakatthate.

265. “Sa rājā pāvisi byamhaṃ, campeyyassa nivesanaṃ;
Ādiccavaṅṅasannibhaṃ, kaṃsavijjupabhassaraṃ.

266. “Nānārukkhehi saṅchannaṃ, nānāḅandhasamīritaṃ;
So pāvekkhi kāsirājā, campeyyassa nivesanaṃ.

267. “Paviṭṭhasmiṃ kāsirañṅe, campeyyassa nivesanaṃ;
Dibbā tūriyā pavajjiṃsu, nāḅakañṅā ca naccisum.

268. “Taṃ nāḅakañṅā caritaṃ gaṅena, anvāruhī kāsirājā pasanno;
Nisīdi sovaṅṅamayamhi pīṭhe, sāpassaye candanasāralitte”’ti.

Tattha **suvanṅacitakanti** suvaṅṅavālukāya santhataṃ. **Byamhanti** alaṅkatanāḅabhavaṅaṃ. **Campeyyassāti** nāḅabhavaṅaṃ pavisitvā campeyyanāḅarājassa nivesanaṃ pāvisi. **Kaṃsavijjupabhassaranti** meghamukhe saṅcaraṅasuvaṅṅaviḅḅu viya obhāsamānaṃ. **Nānāḅandhasamīritanti** nānāvidhehi dibbagandhehi anusaṅcaritaṃ. **Caritaṃ gaṅenāti** taṃ nivesanaṃ nāḅakañṅāgaṅena caritaṃ anusaṅcaritaṃ. **Candanasāralitteti** dibbasāracandanena anulitte.

Tattha nisinnamattassevassa nānaggarasaṃ dibbabhojanaṃ upanāmesum, tathā soḷasannaṃ itthisahassānaṃ sesarājaparisaḅa ca. So sattāhamattaṃ sapariso dibbannaḅānādīni paribhuṅḅitvā dibbehi kāmaguṅehi abhiraṃitvā sukhasayane nisinno mahāsattassa yasaṃ vaṅṅetvā “nāḅarāja, tvaṃ evarūpaṃ sampattiṃ pahāya manussaloke vammikamatthake nipajjitvā kasmā uposathavāsaṃ vasi”’ti pucchi. Sopissa katesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

269. “So tattha bhutvā ca atho ramitvā, campeyyakaṃ kāsirājā avoca;
Vimānaseṭṭhāni imāni tuyhaṃ, ādiccavaṅṅāni pabhassarāni;
Netādisaṃ atthi manussaloke, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.

270. “Tā kambukāyūradharā suvatthā, vaṭṭaṅgulī tambatalūpapannā;
Paggayha pāyenti anomavaṅṅā, netādisaṃ atthi manussaloke;
Kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.

271. “Najjo ca temā puthulomamacchā, āṭāsakuntābhīrudā sutitthā;

Netādisaṃ atthi manussaloke, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.

272. “Koñcā mayūrā diviyā ca haṃsā, vaggussarā kokilā sampatanti;
Netādisaṃ atthi manussaloke, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
273. “Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā;
Netādisaṃ atthi manussaloke, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
274. “Imā ca te pokkharāṇṇo samantato, dibbā ca gandhā satataṃ pavāyanti;
Netādisaṃ atthi manussaloke, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.
275. “Na puttahetu na dhanassa hetu, na āyuno cāpi janinda hetu;
Manussayoniṃ abhipatthayaṇo, tasmā parakkamma tapo karomī”ti.

Tattha **tāti** soḷasasahassanāgakañṇāyo sandhāyāha. **Kambukāyūradharā**ti suvaṇṇābharaṇadharā. **Vaṭṭaṅgulī**ti pavāḷaṅkurasadisavaṭṭaṅgulī. **Tambatalūpapannā**ti abhirattehi hatthapādālehi samannāgatā. **Pāyentī**ti dibbapānaṃ ukkhipitvā taṃ pāyenti. **Puthulomamacchā**ti puthulapattehi nānamacchehi samannāgatā. **Āṭṣakuntābhirudā**ti āṭṣasaṅkhātehi sakuṇehi abhirudā. **Sutitthā**ti sundaratitthā. **Diviyā ca haṃsā**ti dibbahaṃsā ca. **Sampatantī**ti manuñṇaravaṃ ravantā rukkhato rukkhaṃ sampatanti. **Dibbā ca gandhā**ti tāsū pokkharāṇṇesu satataṃ dibbagandhā vāyanti. **Abhipatthayaṇoti** patthayanto vicarāmi. **Tasmā**ti tena kāraṇena parakkamma vīriyaṃ paggaḥetvā tapo karomi, uposathaṃ upavasāmīti.

Evam vutte rājā āha –

276. “Tvam lohitaṅkha vihatantaraṃso, alaṅkato kappitakesamassu;
Surosito lohitaṅkhaṇena, gandhabbarājāva disā pabhāsasi.
277. “Deviddhipattosi mahānubhāvo, sabbehi kāmehi samaṅgibhūto;
Pucchāmi taṃ nāgarājetamatthaṃ, seyyo ito kena manussaloko”ti.

Tattha **surositoti** suvilitto.

Athassa ācikkhanto nāgarājā āha –

278. “Janinda nāññatra manussalokā, suddhīva saṃvijjati saṃyamo vā;
Ahaṅca laddhāna manussayoniṃ, kāhāmi jātīmaraṇassa anta”nti.

Tattha **suddhī vā**ti mahārāja, aññatra manussalokā amatamahānibbānasaṅkhātā suddhi vā sīlasaṃyamo vā natthi. **Antanti** manussayoniṃ laddhā jātīmaraṇassa antaṃ karissāmīti tapo karomīti.

Taṃ sutvā rājā āha –

279. “Addhā have sevitabbā sapañṇā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;
Nāriyo ca disvāna tuvaṅca nāga, kāhāmi puñṇāni anappakānī”ti.

Tattha **nāriyo cāti** imā tava nāgakañṇāyo ca tuvaṅca disvā bahūni puñṇāni karissāmīti vadati.

Atha naṃ nāgarājā āha –

280. “Addhā have sevitabbā sapañṇā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;

Nāriyo ca disvāna mamañca rāja, karohi puññāni anappakānī’’ti.

Tattha **karohīti** kareyyāsi, mahārājāti.

Evam vutte uggaseno gantukāmo hutvā ‘‘nāgarāja, ciram vasimha, gamissāmā’’ti āpucchi. Atha nam mahāsatto ‘‘tena hi mahārāja, yāvadicchakam dhanam gaṇhāhi’’ti dhanam dassento āha –

- 281.** ‘‘Idañca me jātārūpaṃ pahūtaṃ, rāsī suvaṇṇassa ca tālamattā;
Ito haritvāna suvaṇṇagharāni, karassu rūpiyapākāraṃ karontu.
- 282.** ‘‘Muttā ca vāhasahassāni pañca, veḷuriyamissāni ito haritvā;
Antepure bhūmiyaṃ santharantu, nikkaddamā hehiti nīrajā ca.
- 283.** ‘‘Etādisaṃ āvasa rājasetṭha, vimānasetṭhaṃ bahu sobhamānaṃ;
Bārāṇasiṃ nagaraṃ iddhaṃ phītaṃ, rajjañca kārehi anomapaññā’’ti.

Tattha **rāsīti** tesu tesu ṭhānesu tālapamāṇā rāsīyo. **Suvaṇṇagharānīti** suvaṇṇagehāni. **Nikkaddamāti** evaṃ te antepure bhūmi nikkaddamā ca nīrajā ca bhavissati. **Etādisanti** evarūpaṃ suvaṇṇamayaṃ rajatapakāraṃ muttāveḷuriyasanthatabhūmibhāgaṃ. **Phītanti** phītaṃ bārāṇasinagarañca āvasa. **Anomapaññāti** alāmakapaññā.

Rājā tassa kathaṃ sutvā adhivāsesi. Atha mahāsatto nāgabhave bheriṃ carāpesi ‘‘sabbā rājaparisā yāvadicchakam hiraññasuvaṇṇādikaṃ dhanam gaṇhantū’’ti. Rañño ca anekehi sakaṭasatehi dhanam pesesi. Rājā mahantena yasena nāgabhanā nikkhamitvā bārāṇasimeva gato. Tato paṭṭhāya kira jambudīpatalaṃ sahirāññaṃ jātaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘evaṃ porāṇakapaṇḍitā nāgasampattiṃ pahāya uposathavāsaṃ vasimsū’’ti vatvā jātaṃ samodhānesi – ‘‘tadā ahituṇḍiko devadatto ahoṣi, sumanā rāhulamātā, uggaseno sārīputto, campeyyanāgarājā pana ahameva ahoṣi’’nti.

Campeyyajātakavaṇṇanā dasamā.

[507] 11. Mahāpalobhanaajātakavaṇṇanā

Brahmalokā cavitvānāti idaṃ satthā jetavane viharanto visuddhasaṃkilesaṃ ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana satthā ‘‘bhikkhu mātugāmo nāmesa visuddhasattepi saṃkiliṭṭhe karotī’’ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyanti **cūḷapalobhane** (jā. 1.3.37 ādayo) vuttanayeneva atītavatthu vitthāritabbaṃ. Tadā pana mahāsatto brahmalokā cavitvā kāsirañño putto hutvā nibbatti, anitthigandhakumāro nāma ahoṣi. Itthīnaṃ hatthe na saṅṭhāti, purisavesena naṃ thaññaṃ pāyenti, jhānāgāre vasati, itthiyo na passati. Tamatthaṃ pakāsento satthā catasso gāthā abhāsi –

- 284.** ‘‘Brahmalokā cavitvāna, devaputto mahiddhiko;
Rañño putto udapādi, sabbakāmasamiddhisu.
- 285.** ‘‘Kāmā vā kāmasaññā vā, brahmaloke na vijjati;
Svāssu tāyeva saññāya, kāmehi vijjigucchatha.
- 286.** ‘‘Tassa cante pure āsi, jhānāgāraṃ sumāpitaṃ;
So tattha paṭisallīno, eko rahasi jhāyatha.

287. “Sa rājā paridevesi, puttasokena aṭṭito;
Ekaputto cayamaṃ mayhaṃ, na ca kāmāni bhuñjati”’ti.

Tattha **sabbakāmasamiddhisū**ti sabbakāmānaṃ samiddhīsu sampattīsu ṭhitassa rañño putto hutvā eko devaputto nibbatti. **Svāssū**ti so kumāro. **Tāyevā**ti tāya brahmaloke nibbattitāya jhānasaññāya eva. **Sumāpitanti** pitarā suṭṭhu manāpaṃ katvā māpitaṃ. **Rahasi jhāyathā**ti mātugāmaṃ apassanto vasi. **Paridevesī**ti vilapi.

Pañcamā rañño paridevanagāthā –

288. “Ko nu khvettha upāyo so, ko vā jānāti kiñcanaṃ;
Yo me puttaṃ palobheyya, yathā kāmāni patthaye”’ti.

Tattha **ko nu khvettha upāyoti** ko nu kho ettha etassa kāmānaṃ bhuñjanaupāyo. “Ko nu kho idhupāyo so”’tipi pāṭho, aṭṭhakathāyaṃ pana “ko nu kho etaṃ upavasitvā upalāpanakāraṇaṃ jānāti”’ti vuttaṃ. **Ko vā jānāti kiñcananti** ko vā etassa palibodhakāraṇaṃ jānātīti attho.

Tato paraṃ diyaḍḍhagāthā abhisambuddhagāthā –

289. “Ahu kumārī tattheva, vaṇṇarūpasamāhitā;
Kusalā naccagītassa, vādite ca padakkhiṇā.

290. “Sā tattha upasaṅkamma, rājānaṃ etadabravī”’ti;
Tattha **ahū**ti bhikkhave, tattheva antepure cūlanāṭakānaṃ antare ekā taruṇakumārikā ahoṣi. **Padakkhiṇā**ti susikkhitā.

“Ahaṃ kho naṃ palobheyyaṃ, sace bhattā bhavissatī”’ti. –

Upaḍḍhagāthā kumārikāya vuttā.

Tattha **sace bhattā**ti sace esa mayhaṃ pati bhavissatīti.

291. “Taṃ tathāvādiniṃ rājā, kumāriṃ etadabravi;
Tvaññeva naṃ palobhehi, tava bhattā bhavissatīti.

Tattha **tava bhattā**ti tavesa pati bhavissati, tvaññeva tassa aggamahesī bhavissasi, gaccha naṃ palobhehi, kāmarasaṃ jānāpehīti.

Evaṃ vatvā rājā “imissā kira okāsaṃ karontū”’ti kumārassa upaṭṭhākānaṃ pesesi. Sā paccūsakāle vīṇaṃ ādāya gantvā kumārassa sayanagabbhassa bahi avidūre ṭhatvā agganakhehi vīṇaṃ vādentī madhurasarena gāyitvā taṃ palobhesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

292. “Sā ca antepuraṃ gantvā, bahuṃ kāmupasaṃhitāṃ;
Hadayaṅgamā pemaṇīyā, citrā gāthā abhāsatha.

293. “Tassā ca gāyamānāya, saddaṃ sutvāna nāriyā;
Kāmacchandassa uppajji, janaṃ so paripucchatha.

294. “Kasseso saddo ko vā so, bhaṇati uccāvacaṃ bahuṃ;
Hadayaṅgamaṃ pemaṇīyaṃ, aho kaṇṇasukhaṃ mama.

295. “Esā kho pamadā deva, khiḍḍā esā anappikā;
Sace tvaṃ kāme bhuñjeyya, bhiyyo bhiyyo chādeyyu taṃ.
296. “Ingha āgacchatorena, avidūramhi gāyatu;
Assamassa samīpamhi, santike mayha gāyatu.
297. “Tirokuṭṭamhi gāyitvā, jhānāgāramhi pāvīsi;
Bandhi naṃ anupubbena, āraññamiva kuñjaraṃ.
298. “Tassa kāmarasaṃ ñatvā, issādhammo ajāyatha;
‘Ahameva kāme bhuñjeyyaṃ, mā añño puriso ahu’.
299. “Tato asiṃ gahetvāna, purise hantuṃ upakkami;
Ahameveko bhuñjissaṃ, mā añño puriso siyā.
300. “Tato jānapadā sabbe, vikkandiṃsu samāgatā;
Putto tyāyaṃ mahārāja, janaṃ heṭhetyadūsakaṃ.
301. “Tañca rājā vivāhesi, samhā raṭṭhā ca khattiyo;
Yāvataṃ vijītaṃ mayhaṃ, na te vatthabba tāvade.
302. “Tato so bhariyamādāya, samuddaṃ upasaṅkami;
Paṇṇasālaṃ karitvāna, vanamuñchāya pāvīsi.
303. “Athettha isi māgacchi, samuddaṃ uparūpari;
So tassa gehaṃ pāvekkhi, bhattakāle upaṭṭhite.
304. “Tañca bhariyā palobhesi, passa yāva sudāruṇaṃ;
Cuto so brahmacariyamhā, iddhiyā parihāyatha.
305. “Rājaputto ca uñchāto, vanamūlaphalaṃ bahuṃ;
Sāyaṃ kājena ādāya, assamaṃ upasaṅkami.
306. “Isī ca khattiyaṃ disvā, samuddaṃ upasaṅkami;
‘Vehāyasaṃ gamissa’nti, sīdate so mahaṇṇave.
307. “Khattiyo ca isiṃ disvā, sīdamānaṃ mahaṇṇave;
Tasseva anukampāya, imā gāthā abhāsatha.
308. “Abhijjamāne vārisiṃ, sayam āgamma iddhiyā;
Missībhāvitthiyā gantvā, saṃsīdasi mahaṇṇave.
309. “Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopānā;
Sīdanti naṃ veditvāna, ārakā parivajjaye.
310. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā;
Sīdanti naṃ veditvāna, ārakā parivajjaye.
311. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
Jātavedova saṃ ṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti taṃ.
312. “Khattiyassa vaco sutvā, isissa nibbidā ahu;

Laddhā porāṇakaṃ maggaṃ, gacchate so vihāyasaṃ.

313. “Khattiyo ca isiṃ disvā, gacchamānaṃ vihāyasaṃ;
Saṃvegaṃ alabhī dhīro, pabbajjaṃ samarocayi.

314. “Tato so pabbajitvāna, kāmarāgaṃ virājayi;
Kāmarāgaṃ virājetvā, brāhmalokūpago ahū’”ti.

Tattha **antepuranti** kumārassa vasanaṭṭhānaṃ. **Bahunti** bahuṃ nānappakāraṃ. **Kāmupasaṃhitanti** kāmanissitaṃ gītaṃ pavattayamānā. **Kāmacchandassāti** assa anitthigandhakumārassa kāmacchando uppajji. **Jananti** attano santikāvacaraṃ paricārikajanaṃ. **Uccāvacanti** uggatañca anuggatañca. **Bhuñjeyyāti** sace bhuñjeyyāsi. **Chādeyyu tanti** ete kāmā nāma tava rucceyyuṃ. So “pamadā”ti vacanaṃ sutvā tuṅhī ahoṣi. Itarā punadivasepi gāyi. Evaṃ kumāro paṭibaddhacitto hutvā tassā āgamaṃ rocento paricārike āmantetvā “**iṅghā**”ti gāthamāha.

Tirokuṭṭamhīti sayanagabbhakuṭṭassa bahi. **Mā aññoti** añño kāme paribhuñjanto puriso nāma mā siyā. **Hantuṃ upakkamīti** antaravīthiṃ otarivā māretuṃ ārabhi. **Vikandiṃsūti** kumārena katipayesu purisesu pahatesu purisā palāyivā gehāni pavisiṃsu. So purise alabhanto thokaṃ vissamī. Tasmīṃ khaṇe rājaṅgaṇe sannipatitvā upakkosiṃsu. **Janam heṭhetyadūsakanti** niraparādham jaṇam heṭheti, taṃ gaṇhāpethāti vadisiṃsu. Rājā upāyena kumāraṃ gaṇhāpetvā “imassa kiṃ kattabba”nti pucchi. “Deva, aññaṃ natthi, imaṃ pana kumāraṃ tāya kumārikāya saddhiṃ raṭṭhā pabbājetuṃ vaṭṭati”ti vutte tathā akāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā “**tañcā**”tiādimāha. Tattha **vivāhesīti** pabbājesi. **Na te vatthabba tāvadeti** yattakaṃ mayhaṃ vijitaṃ, tattake tayā na vatthabbaṃ. **Uñchāyāti** phalāphalathāya.

Tasmīṃ pana vanaṃ pavitṭhe itarā yaṃ tattha pacitabbayuttakaṃ atthi, taṃ pacitvā tassāgamaṃ oloketi paṇṇasāladvāre nisīdati. Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ antaradīpakavāsī eko iddhimantatāpaso assamapadato nikkhamitvā maṇiphalakaṃ viya udakaṃ maddamānova ākāse uppattitvā bhikkhācāraṃ gacchanto paṇṇasālāya uparibhāgaṃ patvā dhūmaṃ disvā “imasmīṃ thāne manussā vasanti maññe”ti paṇṇasāladvāre otari. Sā taṃ disvā nisīdāpetvā paṭibaddhacittā hutvā itthikuttaṃ dassetvā tena saddhiṃ anācāraṃ acari. Tamatthaṃ pakāsento satthā “**athetthā**”tiādimāha. Tattha **isi māgacchīti** isi āgacchi. **Samuddaṃ uparūparīti** samuddassa matthakamatthakena. **Passa yāva sudāruṇanti** passatha, bhikkhave, tāya kumārikāya yāva sudāruṇaṃ kammaṃ katanti attho.

Sāyanti sāyanhasamaye. **Disvāti** taṃ vijahituṃ asakkonto sakaladivasaṃ tattheva hutvā sāyanhasamaye rājaputtaṃ āgataṃ disvā palāyituṃ “vehāyasaṃ gamissa”nti uppatanākāraṃ karonto patitvā mahaṇṇave sīdati. **Isiṃ disvāti** anubandhamāno gantvā passitvā. **Anukampāyāti** sacāyaṃ bhūmiyā āgato abhaviṣsa, palāyitvā araṇñaṃ paviseyya, ākāseṇa āgato bhavissati, tasmā samudde patitopi uppatanākārameva karotīti anukampaṃ uppādetvā tasseva anukampāya abhāsatha. Tāsaṃ pana gāthānaṃ attho tikanipāte vuttōyeva. **Nibbidā ahūti** kāmesu nibbedo jāto. **Porāṇakaṃ magganti** pubbe adhigataṃ jhānavisesaṃ. **Pabbajitvānāti** taṃ itthiṃ manussāvāsaṃ netvā nivattitvā araṇñaṃ isipabbajjaṃ pabbajitvā kāmarāgaṃ virājayi, virājetvā brahmalokūpago ahoṣīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, mātugāmaṃ paṭicca visuddhasattāpi saṃkilissanti”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahattaṃ patto. Tadā anitthigandhakumāro ahameva ahoṣīti.

Mahāpalobhanajātakavaṇṇanā ekādasamā.

[508] 12. Pañcapanḍitajātakavaṇṇanā

315-336. Pañcapanḍitajātakaṃ mahāumaṅge āvi bhavissati.

Pañcapaṇḍitajātakavaṇṇanā dvādasamā.

[509] 13. Hatthipālajātakavaṇṇanā

Cirassaṃ vata passāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṇaṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ esukārī nāma rājā ahosi. Tassa purohito daharakālato paṭṭhāya piyasahāyo. Te ubhopi aputtakā ahesuṃ. Te ekadivasaṃ sukhasayane nisinnā mantayimṣu “amhākaṃ issariyaṃ mahantaṃ, putto vā dhītā vā natthi, kiṃ nu kho kattabba”nti. Tato rājā purohitaṃ āha – “samma, sace tava gehe putto jāyissati, mama rajjassa sāmiko bhavissati, sace mama putto jāyissati, tava gehe bhogaṇaṃ sāmiko bhavissati”ti. Evaṃ ubhopi aññaṃaññaṃ saṅkarimṣu.

Athekadivasaṃ purohito bhogagāmaṃ gantvā āgamanakāle dakkhiṇadvārena nagaraṃ pavisanto bahinagare ekaṃ bahuputtikaṃ nāma duggatitthiṃ passi. Tassā satta puttā sabbeva arogā, eko pacanabhājanakapallaṃ gaṇhi, eko sayanakaṭasārakaṃ, eko purato gacchati, eko pacchato, eko aṅguḷiṃ gaṇhi, eko aṅke nisinno, eko khandhe. Atha naṃ purohito pucchi “bhadde, imesaṃ dāraṇaṃ pitā kuhi”nti? “Sāmi, imesaṃ pitā nāma nibaddho natthi”ti. “Evarūpe satta putte kinti katvā alatthā”ti? Sā aññaṃ gahaṇaṃ apassanti nagaradvāre thitaṃ nigrodharukkhaṃ dassetvā “sāmi etasmiṃ nigrodhe adhivatthāya devatāya santike patthetvā labhiṃ, etāya me puttā dinnā”ti āha. Purohito “tena hi gaccha tva”nti rathā oruyha nigrodhamūlaṃ gantvā sākhāya gahetvā cāletvā “ambho devate, tvaṃ rañño santikā kiṃ nāma na labhasi, rājā te anusaṃvaccharaṃ sahasaṃ vissajjetvā balikammaṃ karoti, tassa puttaṃ na desi, etāya duggatitthiyā tava ko upakāro kato, yenassā satta putte adāsī. Sace amhākaṃ rañño puttaṃ na desi, ito taṃ sattame divase samūlaṃ chindāpetvā khaṇḍākhāṇḍikaṃ kāressāmī”ti rukkhaddevataṃ tajjetvā pakkāmi. So etena niyāmeneva punadivasepīti paṭipāṭiyā cha divase kathesi. Chatṭhe pana divase sākhāya gahetvā “rukkhaddevate ajjekarattimattakameva sesaṃ, sace me rañño puttaṃ na desi, sve taṃ niṭṭhāpessāmī”ti āha.

Rukkhaddevatā āvajjetvā taṃ kāraṇaṃ tathato ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo puttaṃ alabhanto mama vimānaṃ nāsessati, kena nu kho upāyena tassa puttaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Te “mayaṃ tassa puttaṃ dātuṃ na sakkhissāmā”ti vadimṣu. Aṭṭhavīsatiyakkhasenāpatīnaṃ santikaṃ agamāsī, tepi tathevāhaṃsu. Sakkassa devaraṇṇo santikaṃ gantvā kathesi. Sopi “labhissati nu kho rājā anucchavike putte, udāhu no”ti upadhārento puññavante cattāro devaputte passi. Te kira purimabhava bārāṇasiyaṃ pesakārā hutvā tena kamma laddhakaṃ pañcakoṭṭhāsaṃ katvā cattāro koṭṭhāse paribhuñjimsu. pañcamaṃ gahetvā ekatova dānaṃ adamsu. Te tato cutā tāvatimsabhavane nibbattimsu, tato yāmbhavaneti evaṃ anulomapaṭilomaṃ chasu devalokesu sampattiṃ anubhavanta vicaranti. Tadā pana nesaṃ tāvatimsabhavanato cavitvā yāmbhavanaṃ gamanavāro hoti. Sakko tesam santikaṃ gantvā pakkositvā “mārisā, tumhehi manussalokaṃ gantuṃ vaṭṭati, esukārirañño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattathā”ti āha. Te tassa vacanaṃ sutvā “sādhu deva, gamissāma, na panamhākaṃ rājakulenattho, purohitassa gehe nibbattitvā daharakāleyeva kāme pahāya pabbajissāmā”ti vadimṣu. Sakko “sādhu”ti tesam paṭiññaṃ gahetvā āgantvā rukkhaddevatāya tamatthaṃ ārocesi. Sā tuṭṭhamānasā sakkaṃ vanditvā attano vimānameva gatā.

Purohitopi punadivase balavapurise sannipātāpetvā vāsiphārasuādīni gāhāpetvā rukkhamūlaṃ gantvā rukkhasākhāya gahetvā “ambho devate, ajja mayhaṃ taṃ yācantassa sattamo divaso, idāni te niṭṭhānakālo”ti āha. Tato rukkhaddevatā mahantenānubhāvena khandhavivarato nikkhamitvā madhurasarena taṃ āmantetvā “brāhmaṇa, tiṭṭhatu eko putto, cattāro te putte dassāmī”ti āha. “Mama puttenattho natthi, amhākaṃ rañño puttaṃ dehi”ti. “Tuyhaṃyeva demi”ti. “Tena hi mama dve, rañño dve dehi”ti. “Rañño na demi, cattāropi tuyhameva dammi, tayā ca laddhamattāva bhavissanti, agāre pana aṭṭhatvā daharakāleyeva pabbajissanti”ti. “Tvaṃ me kevalaṃ putte dehi, apabbajanakāraṇaṃ pana amhākaṃ bhāro”ti. Sā tassa puttavaraṃ datvā attano bhavanaṃ pāvīsi. Tato paṭṭhāya devatāya sakkāro

mahā ahosi.

Jeṭṭhakadevaputto cavitvā purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase “hatthipālo”ti nāmaṃ katvā apabbajanatthāya hatthigopake paṭicchāpesuṃ. So tesam santike vaḍḍhati. Tassa padasā gamanakāle dutiyo cavitvā assā kucchimhi nibbatti, tassapi jātakāle “assapālo”ti nāmaṃ kariṃsu. So assagopakānaṃ santike vaḍḍhati. Tatiyassa jātakāle “gopālo”ti nāmaṃ kariṃsu. So gopālehi saddhiṃ vaḍḍhati. Catutthassa jātakāle “ajapālo”ti nāmaṃ kariṃsu. So ajapālehi saddhiṃ vaḍḍhati. Te vuḍḍhimanvāya sobhaggappattā ahesuṃ.

Atha nesam pabbajitabhayena rañño vijitā pabbajite nīhariṃsu. Sakalakāsiraṭṭhe ekapabbajitopi nāhosi. Te kumārā atipharusā ahesuṃ, yāya disāya gacchanti, tāya āhariyamānaṃ paṇṇākāraṃ vilumpanti. Hatthipālassa soḷasavassakāle kāyasampattiṃ disvā rājā ca purohito ca “kumārā mahallakā jāta, chattussāpanasamayo, tesam kiṃ nu kho kātabba”nti mantetvā “ete abhisittakālato paṭṭhāya atissarā bhavissanti, tato tato pabbajitā āgamissanti, te disvā pabbajissanti, etesam pabbajitakāle janapado ulloḷo bhavissati, vīmaṃsissāma tāva ne, pacchā abhisiñcissāmā”ti cintetvā ubhopi isivesam gahetvā bhikkham carantā hatthipālassa kumārassa nivesanadvāraṃ agamaṃsu. Kumāro te disvāva tuṭṭho pasanno upasankamitvā vanditvā tisso gāthā abhāsi –

337. “Cirassam vata passāma, brāhmaṇaṃ devavaṇṇinaṃ;
Mahājaṭaṃ khāridharaṃ, paṅkadantaṃ rajassiraṃ.

338. “Cirassam vata passāma, isiṃ dhammaguṇe ratam;
Kāsāyavatthavasanaṃ, vākacīraṃ paṭicchadam.

339. “Āsanaṃ udakaṃ pajjam, paṭigaṇhātu no bhavaṃ;
Agghe bhavantaṃ pucchāma, agghaṃ kurutu no bhava”nti.

Tattha **brāhmaṇanti** bāhitapāpabrāhmaṇaṃ. **Devavaṇṇinanti** seṭṭhavaṇṇinaṃ ghoratapaṃ paramatikkhindriyaṃ pabbajitabhāvaṃ upagatanti attho. **Khāridharanti** khāribhāradharaṃ. **Isinti** sīlakkhandhādayo pariyesitvā ṭhitaṃ. **Dhammaguṇe ratanti** sucaritakoṭṭhāse abhirataṃ. “**Āsana**”nti idaṃ tesam nisīdanatthāya āsanaṃ paññapetvā gandhodakañca pādabbhañjanañca upanetvā āha. **Aggheti** ime sabbepi āsanādayo agghe bhavantaṃ pucchāma. **Kurutu noti** ime no agghe bhavaṃ paṭiggaṇhatūti.

Evam so tesu ekekaṃ vārenāha. Atha naṃ purohito āha – “tāta hatthipāla tvam amhe ‘ke ime’ti maññamāno evaṃ kathesi”ti. “Hemavantakā isayo”ti. “Na mayam, tāta, isayo, esa rājā esukārī, aham te pitā parohito”ti. “Atha kasmā isivesam gaṇhitthā”ti? “Tava vīmaṃsanatthāyā”ti. “Mama kiṃ vīmaṃsathā”ti? “Sace amhe disvā na pabbajissasi, atha taṃ rajje abhisiñcituṃ āgatāmhā”ti. “Tāta na me rajjenattho, pabbajissāmahanti. Atha naṃ pitā “tāta hatthipāla, nāyaṃ kālo pabbajjāyā”ti vatvā yathājñhāsayaṃ anusāsanto catutthagāthamāha –

340. “Adhicca vede pariyesa vittaṃ, putte gehe tāta patiṭṭhapetvā;
Gandhe rase paccanubhuyya sabbam, araññaṃ sādhu muni so pasattho”ti.

Tattha **adhiccāti** sajjhāyitvā. **Putteti** chatthaṃ ussāpetvā nātake vārena upaṭṭhāpetvā puttadhītāhi vaḍḍhitvā te putte gehe patiṭṭhāpetvāti attho. **Sabbanti** ete ca gandharase sesaṅca sabbam vatthukāmaṃ anubhavitvā. **Araññaṃ sādhu muni so pasatthoti** pacchā mahallakakāle pabbajitassa araññaṃ sādhu laddhakaṃ hoti. Yo evarūpe kāle pabbajati, so muni buddhādīhi ariyehi pasatthoti vadati.

Tato hatthipālo gāthamāha –

341. “Vedā na saccā na ca vittalābho, na puttalābhena jaraṃ vihanti;
Gandhe rase muccanamāhu santo, sakammunā hoti phalūpapattī”ti.

Tattha **na saccā**ti yaṃ saggañca maggañca vadanti, na taṃ sādheṇti, tucchā nissārā nipphalā. **Na ca vittalābhoti** dhanalābhopi pañcasādhāraṇattā sabbo ekasabhāvo na hoti. **Jaranti** tāta, jaraṃ vā byādhimaraṇaṃ vā na koci puttalābhena paṭibāhituṃ samattho nāma atthi. Dukkhamulā hete upadhayo. **Gandhe raseti** gandhe ca rase ca sesesu ārammaṇesu ca muccanaṃ muttimeva buddhādayo paṇḍitā kathenti. **Sakammunā**ti attanā katakammeneva sattānaṃ phalūpapatti phalanipphatti hoti. Kammassakā hi, tāta, sattāti.

Kumārassa vacanaṃ sutvā rājā gāthamāha –

342. “Addhā hi saccaṃ vacanaṃ tavetaṃ, sakammunā hoti phalūpapatti;
Jiṇṇā ca mātāpitaro tavīme, passeyyuṃ taṃ vassasataṃ aroga”nti.

Tattha **vassasataṃ aroganti** ete vassasataṃ arogaṃ taṃ passeyyuṃ, tvampi vassasataṃ jīvanto mātāpitaro posassūti vadati.

Taṃ sutvā kumāro “deva, tvaṃ kiṃ nāmetaṃ vadasī”ti vatvā dve gāthā abhāsi –

343. “Yassassa sakkhī maraṇena rāja, jarāya mettī naravīraseṭṭha;
Yo cāpi jaññā na marissaṃ kadāci, passeyyuṃ taṃ vassasataṃ arogaṃ.

344. “Yathāpi nāvaṃ puriso dakamhi, ereti ce naṃ upaneti tīraṃ;
Evampi byādhi satataṃ jarā ca, upaneti maccaṃ vasamantakassā”ti.

Tattha **sakkhī**ti mittadhammo. **Maraṇenā**ti datto mato mitto matoti sammutimaraṇena. **Jarāyā**ti pākājarāya vā saddhiṃ yassa mettī bhavēyya, yassettaṃ maraṇaṇca jarā ca mittabhāvena nāgaccheyyāti attho. **Ereti ce nanti** mahārāja, yathā nāma puriso nadittithe udakamhi nāvaṃ ṭhapetvā paratīragāmiṃ janaṃ āropetvā sace arittena uppīḷento phiyena kaḍḍhanto cāleti ghaṭṭeti, atha naṃ paratīraṃ neti. Evaṃ byādhi jarā ca niccaṃ antakassa maccuno vasaṃ upanetiyevatī.

Evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitasāṅkhārassa parittabhāvaṃ dassetvā “mahārāja, tumhe tiṭṭhatha, tumhehi saddhiṃ kathayantameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchanti, appamattā hothā”ti ovādaṃ datvā rājānaṃca pitaraṃca vanditvā attano paricārake gahetvā bārāṇasiyaṃ rajjaṃ pahāya “pabbajissāmī”ti nagarato nikkhami. “Pabbajjā nāmesā sobhanā bhavissatī”ti hatthipālakumārena saddhiṃ mahājano nikkhami. Yojanikā parisā ahoṣi. So tāya parisāya saddhiṃ gaṅgāya tīraṃ patvā gaṅgāya udakaṃ oloketvā kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānāni nibbattetvā cintesi “ayaṃ samāgamo mahā bhavissati, mama tayo kaniṭṭhabhātaro mātāpitaro rājā devīti sabbe saparisā pabbajissanti, bārāṇasī suññā bhavissati, yāva etesaṃ āgamaṇā idheva bhavissāmī”ti. So tattheva mahājanassa ovādaṃ dento nisīdi.

Punadivase rājā ca purohito ca cintayīmsu “hatthipālakumāro tāva ‘rajjaṃ pahāya mahājanaṃ ādāya pabbajissāmī’ti gantvā gaṅgātīre nisinno, assapālaṃ vīmaṃsitvā abhisiñcissāmā”ti. Te isiveseneva tassapi gehadvāraṃ agamaṃsu. Sopi te disvā pasannaṃ mānaso upasaṅkamitvā “cirassaṃ vata passāmā”tiādīni vadanto tatheva paṭipajji. Tepi taṃ tatheva vatvā attano āgatakāraṇaṃ kathayīmsu. So “mama bhātike hatthipālakumāre sante kathaṃ paṭhamataraṃ mayhameva setacchattaṃ pāpuṇātī”ti pucchitvā “tāta, bhātā, te ‘na mayhaṃ rajjenattho, pabbajissāmī’ti vatvā nikkhanto”ti vutte “kahaṃ paneso idānī”ti vatvā “gaṅgātīre nisinno”ti vutte “tāta, mama bhātaraṃ chaḍḍitakheḷena kammaṃ natthi, bālā hi parittakapaññā sattā etaṃ kilesaṃ jahitūṃ na sakkonti, ahaṃ pana jahissāmī”ti rañño ca pitu ca dhammaṃ desento dve gāthā abhāsi –

345. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā, manoharā duttarā maccudheyyā;
Etasmim paṅke palipe byasannā, hīnattarūpā na taranti pāraṃ.
346. “Ayaṃ pure luddamakāsi kammaṃ, svāyaṃ gahīto na hi mokkhito me;
Orundhiyā naṃ parirakkhissāmi, māyaṃ puna luddamakāsi kamma”nti.

Tattha **paṅkoti** yo koci kaddamo. **Palipoti** sukhumavālukamisso saṅhakaddamo. Tattha kāmā laggāpanavasena paṅko nāma, osīdāpanavasena palipo nāmāti vuttā. **Duttarāti** duratikkamā. **Maccudheyyāti** maccuno adhiṭṭhānā. Etesu hi laggā ceva anupaviṭṭhā ca sattā uttaritum asakkontā dukkhakkhandhapariyāye vuttappakāraṃ dukkhañceva maraṇaṅca pāpuṇanti. Tenāha – “**etasmim paṅke palipe byasannā hīnattarūpā na taranti pāra**”nti. Tattha **byasannāti** sannā. “Visannā”tipi pāṭho, ayamevattho. **Hīnattarūpāti** hīnacittasabhāvā. **Na taranti pāraṃ** nibbānapāraṃ gantum na sakkonti.

Ayanti mahārāja, ayaṃ mamattabhāvo pubbe assagopakehi saddhim vaḍḍhanto mahājanassa vilumpanaviheṭhanādivasena bahuṃ luddaṃ sāhasikakammaṃ akāsi. **Svāyaṃ gahīto** so ayaṃ tassa kammaṃ vipāko mayā gahito. **Na hi mokkhito meti** saṃsāraṃ sati na hi mokkho ito akusalaphalato mama atthi. **Orundhiyā naṃ parirakkhissāmi** idāni naṃ kāyavacīmanodvārāni pidahanto orundhitvā parirakkhissāmi. Kimkāraṇā? **Māyaṃ puna luddamakāsi kammaṃ**. Ahañhi ito paṭṭhāya pāpaṃ akatvā kalyāṇameva karissāmi.

Evam assapālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṃ desetvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhim kathentameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchantī”ti ovādaṃ datvā yojanikaṃ parisam gahetvā nikkhamitvā hatthipālakumārāsseva santikaṃ gato. So tassa ākāse nisīditvā dhammaṃ desetvā “bhātika, ayaṃ samāgamo mahā bhavissati, idheva tāva homā”ti āha. Itaropi “sādhū”ti sampaṭicchhi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena gopālakumārassa nivesanaṃ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā attano āgamanakāraṇaṃ ācikkhimsu. Sopi assapālakumāro viya paṭikkhipitvā “ahaṃ cirato paṭṭhāya pabbajitukāmo vane naṭṭhagoṇaṃ viya pabbajjaṃ upadhārento vicarāmi, tena me naṭṭhagoṇassa padaṃ viya bhātikānaṃ gatamaggo diṭṭho, svāhaṃ teneva maggena gamissāmi”ti vatvā gāthamāha –

347. “Gavaṃva naṭṭhaṃ puriso yathā vane, anvesatī rāja apassamāno;
Evam naṭṭho esukārī mamattho, sohaṃ kathaṃ na gaveseyyaṃ rājā”ti.

Tattha **esukārī** rājānaṃ ālapati. **Mamatthoti** vane goṇo viya mama pabbajjāsankhāto attho naṭṭho. **Sohanti** so ahaṃ ajja pabbajitānaṃ maggaṃ disvā kathaṃ pabbajjaṃ na gaveseyyaṃ, mama bhātikānaṃ gatamaggameva gamissāmi narindāti.

Atha naṃ “tāta gopāla, ekāhaṃ dvīhaṃ āgamehi, amhe samassāsetvā pacchā pabbajissasī”ti vadimsu. So “mahārāja, ajja kattabbakammaṃ ‘sve karissāmi’ti na vattabbaṃ, kalyāṇakammaṃ nāma ajjeva kattabba”nti vatvā itaraṃ gāthamāha –

348. “Hiyyoti hiyyati poso, pareti parihāyati;
Anāgataṃ netamatthīti ñatvā, uppannachandaṃ ko panudeyya dhīro”ti.

Tattha **hiyyoti** sveti attho. **Pareti** punadivase. Idaṃ vuttaṃ hoti – “yo mahārāja, ajja kattabbaṃ kammaṃ ‘sve’ti, sve kattabbaṃ kammaṃ ‘pare’ti vatvā na karotī, so tato parihāyati, na taṃ kammaṃ kātuṃ sakkotī”ti. Evam gopālo **bhaddekarattasuttaṃ** (ma. ni. 3.272 ādayo) nāma kathesi. Svāyamattho bhaddekarattasuttena kathetabbo. **Anāgataṃ netamatthīti** yaṃ anāgataṃ, taṃ “netam atthi”ti ñatvā uppannaṃ kusalachandaṃ ko paṇḍito panudeyya hareyya.

Evam gopālakumāro dvīhi gāthāhi dhammaṃ desetvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhim

kathentameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchantī”ti yojanikaṃ parisam gahetvā nikkhamitvā dvinnaṃ bhātikānaṃ santikaṃ gato. Hatthipālo tassapi dhammaṃ desesi. Punadivase rājā ca purohito ca tenevupāyena ajapālakumārassa nivesanaṃ gantvā tenapi tatheva paṭinanditvā attano āgamanakāraṇaṃ ācikkhitvā “chattaṃ te ussāpessāmā”ti vadiṃsu. Kumāro āha – “mayhaṃ bhātikā kuhi”nti? Te “amhākaṃ rajjenattho natthi”ti setacchattaṃ pahāya tiyojanikaṃ parisam gahetvā nikkhamitvā gaṅgātūre nisinnāti. Nāhaṃ mama bhāतिकेहि chaḍḍitakheḷaṃ sīsenādāya vicarissāmi, ahampi pabbajissāmīti. Tāta, tvaṃ tāva daharo, amhākaṃ hatthabhāro, vayappattakāle pabbajissāsīti. Atha ne kumāro “kiṃ tumhe kathetha, nanu ime sattā daharakālepi mahallakakālepi marantiyeva, ‘ayaṃ daharakāle marissati, ayaṃ mahallakakāle’ti kassaci hatthe vā pāde vā nimittaṃ natthi, ahaṃ mama maraṇakālaṃ na jānāmi, tasmā idāneva pabbajissāmī”ti vatvā dve gāthā abhāsi –

349. “Passāmi vohaṃ daharaṃ kumāriṃ, mattūpamaṃ ketakapupphanettaṃ;
Abhuttabhoge paṭhame vayasmiṃ, ādāya maccu vajate kumāriṃ.

350. “Yuvā sujāto sumukho sudassano, sāmo kusumbhaparikiṇṇamassu;
Hitvāna kāme paṭikacca gehaṃ, anujāna maṃ pabbajissāmi devā”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ, passāmiccevāti attho. **Mattūpamanti** hāsabhāsavilāsehi mattaṃ viya carantiṃ. **Ketakapupphanettaṃ** ketakapupphapattaṃ viya puthulāyatanettaṃ. **Abhuttabhogeti** evaṃ uttamarūpadharaṃ kumāriṃ paṭhamavaye vattamānaṃ abhuttabhogameva mātāpitūnaṃ upari mahantaṃ sokaṃ pātetvā maccu gahetvāva gacchati. **Sujātoti** susaṅghito. **Sumukhoti** kañcanādāsapuṇṇacandasadisamukho. **Sudassanoti** uttamarūpadhāritāya sampannadassano. **Sāmoti** suvaṇṇasāmo. **Kusumbhaparikiṇṇamassūti** sannisinnatṭhena sukhumaṭṭhena ca taruṇakusumbhakesarasadisaparikiṇṇamassu. Iminā evarūpopi kumāro maccuvasaṃ gacchati. Tathāvidhampi hi sineruṃ uppātentō viya nikkaruṇo maccu ādāya gacchatīti dasseti. **Hitvāna kāme paṭikacca gehaṃ, anujāna maṃ pabbajissāmi devāti** deva, puttadārabandhanasmiñhi uppanne taṃ bandhanaṃ ducchedanīyaṃ hoti, tenāhaṃ puretaraññeva kāme ca gehaṇca hitvā idāneva pabbajissāmi, anujāna, manti.

Evañca pana vatvā “tiṭṭhatha tumhe, tumhehi saddhiṃ kathentameva maṃ byādhijarāmarāṇāni upagacchantī”ti te ubhopi vanditvā yojanikaṃ parisam gahetvā nikkhamitvā gaṅgātūrameva agamāsi. Hatthipālo tassapi ākāse nisīditvā dhammaṃ desetvā “samāgamo mahā bhavissati”ti tattheva nisīdi. Punadivase purohito pallaṅkavaramajjhagato nisīditvā cintesi “mama puttā pabbajitā, idānahaṃ ekakova manussakhāṇuko jātomhi, ahampi pabbajissāmī”ti. So brāhmaṇiyā saddhiṃ mantento gāthamāha –

351. “Sākhāhi rukkho labhate samaññaṃ, pahīnasākhaṃ pana khāṇumāhu;
Pahīnaputtassa mamajja bhoti, vāsetṭhi bhikkhācariyāya kālo”ti.

Tattha **labhate samaññanti** rukkhoti vohāraṃ labhati. **Vāsetṭhīti** brāhmaṇiṃ ālapati. **Bhikkhācariyāyāti** mayhampi pabbajjāya kālo, puttānaṃ santikameva gamissāmīti.

So evaṃ vatvā brāhmaṇe pakkosāpesi, saṭṭhi brāhmaṇasahassāni sannipatiṃsu. Atha ne āha – “tumhe kiṃ karissathā”ti tumhe pana ācariyāti. “Ahaṃ mama puttassa santike pabbajissāmī”ti. “Na tumhākameva nirayo uṇho, mayampi pabbajissāmā”ti. So asītikoṭidhanaṃ brāhmaṇiyā niyyādetvā yojanikaṃ brāhmaṇaparisam ādāya nikkhamitvā puttānaṃ santikaññeva gato. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse ṭhatvā dhammaṃ desesi. Punadivase brāhmaṇi cintesi “mama cattāro puttā setacchattaṃ pahāya ‘pabbajissāmā’ti gatā, brāhmaṇopi purohitaṭṭhānena saddhiṃ asītikoṭidhanaṃ chaḍḍetvā puttānaññeva santikaṃ gato, ahameva ekā kiṃ karissāmi, puttānaṃ gatamaggeneva gamissāmī”ti. Sā atītaṃ udāharaṇaṃ āharantī udānagāthamāha –

352. “Aghasmi koñcāva yathā himaccaye, katāni jālāni padāliya haṃsā;
Gacchanti puttā ca patī ca mayhaṃ, sāhaṃ kathaṃ nānuvaje pajāna”nti.

Tattha **aghasmi koñcāva yathā**ti yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti. **Himaccayeti** vassānaccaye. **Katāni jālāni padāliya haṃsā**ti atīte kira channavutisahassā suvaṇṇahaṃsāvassārattapahonakaṃ sālīm kañcanaguḥāyaṃ nikkhipitvā vassabhayena bahi anikkhamitvā catumāsaṃ tattha vasanti. Atha nesaṃ uṇṇanābhi nāma makkaṭako guhādvāre jālaṃ bandhati. Haṃsā dvinnāṃ taruṇahaṃsānaṃ dviguṇaṃ vaṭṭaṃ denti. Te thāmasampannatāya taṃ jālaṃ chinditvā purato gacchanti, sesā tesāṃ gatamaggena gacchanti. Sā tamatthaṃ pakāsentī evamāha. Idaṃ vuttaṃ hoti – yatheva ākāse koñcasakuṇā asajjamānā gacchanti, tathā himaccaye vassānātikame dve taruṇahaṃsā katāni jālāni padāletvā gacchanti, atha nesaṃ gatamaggena itare haṃsā. Idāni pana mama puttā taruṇahaṃsā jālaṃ viya kāmajālaṃ chinditvā gatā, mayāpi tesāṃ gatamaggena gantabbanti iminādhippāyena “**gacchanti puttā ca patī ca mayhaṃ, sāhaṃ kathaṃ nānuvaje pajāna**”nti āha.

Iti sā “kathaṃ ahaṃ evaṃ pajānantī na pabbajissāmi, pabbajissāmi yevā”ti sannitṭhānaṃ katvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā evamāha “tumhe kiṃ karissathā”ti? “Tumhe pana ayye”ti. “Ahaṃ pabbajissāmi”ti. “Mayampi pabbajissāmā”ti. Sā taṃ vibhavaṃ chaḍḍetvā yojanikaṃ parisāṃ gahetvā puttānaṃ santikameva gatā. Hatthipālo tāyapi parisāya ākāse nisīditvā dhammaṃ desesi. Punadvase rājā “kuhiṃ purohito”ti pucchi. “Deva, purohito ca brāhmaṇi ca sabbaṃ dhaṇaṃ chaḍḍetvā dviyojanikaṃ parisāṃ gahetvā puttānaṃ santikaṃ gatā”ti. Rājā “asāmikaṃ dhaṇaṃ amhākaṃ pāpuṇātī”ti tassa gehato dhaṇaṃ āharāpesi. Athassa aggamaheṣī “rājā kiṃ karotī”ti pucchitvā “purohitassa gehato dhaṇaṃ āharāpetī”ti vutte “purohito kuhi”nti vatvā “sapajāpatiko pabbajjattḥāya nikkhanto”ti sutvā “ayaṃ rājā brāhmaṇena ca brāhmaṇiyā ca catūhi puttehi ca jahitaṃ ukkāraṃ mohena mūlho attano gharaṃ āharāpeti, upamāya naṃ bodhessāmī”ti sūnato maṃsaṃ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsīṃ kāretvā ujumaggaṃ vissajjetvā jālaṃ parikkhipāpesi. Gijjhā dūratova disvā tassatṭhāya otariṃsu. Tattha sappaññā jālaṃ pasāritaṃ ṇatvā atibhārikā hutvā “ujukaṃ uppatitūṃ na sakkhissāmā”ti attanā khāditamaṃsaṃ chaḍḍetvā vāmitvā jālaṃ anallīyitvā ujukameva uppatitvā gamiṃsu. Andhabālā pana tehi chaḍḍitaṃ vāmitaṃ khāditvā bhāriyā hutvā ujukaṃ uppatitūṃ asakkontā āgantvā jāle bajjihīsu. Athekaṃ gijjhaṃ ānetvā deviyā dassayiṃsu. Sā taṃ ādāya rañño santikaṃ gantvā “etha tāva, mahārāja, rājaṅgaṇe ekaṃ kiriyaṃ passissāmā”ti sīhapañjaraṃ vivaritvā “ime gijjhe olokehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi –

353. “Ete bhutvā vāmitvā ca, pakkamanti vihaṅgamā;
Ye ca bhutvā na vāmiṃsu, te me hatthattamāgatā.

354. “Avamī brāhmaṇo kāme, so tvaṃ paccāvamissasi;
Vantādo puriso rāja, na so hoti pasamsiyo”ti.

Tattha **bhutvā vāmitvā cāti** maṃsaṃ khāditvā vāmitvā ca. **Paccāvamissasīti** paṭibhuñjissasi. **Vantādoti** parassa vāmitakhādaḥko. **Na pasamsiyoti** so taṇhāvasiko bālo buddhādīhi paṇḍitehi pasamsitabbo na hoti.

Taṃ sutvā rājā vippaṭisārī ahoṣi, tayo bhavā ādittā viya upaṭṭhahīsu. So “ajjeva rajjaṃ pahāya mama pabbajitūṃ vaṭṭatī”ti uppannaṃvego deviyā thutiṃ karonto gāthamāha –

355. “Pañke ca posāṃ palipe byasannaṃ, balī yathā dubbalamuddhareyya;
Evampi maṃ tvaṃ udatāri bhoti, pañcālī gāthāhi subhāsītāhi”ti.

Tattha **byasannanti** nimuggaṃ, “visanna”ntipi pāṭho. **Uddhareyyāti** kesesu vā hatthesu vā gahetvā ukkhipitvā thale ṭhapeyya. **Udatārīti** kāmapaṅkato uttārayi. “Udatāsī”ntipi pāṭho, ayamevattho. “Uddhaṭāsī”ntipi pāṭho, uddharīti attho. **Pañcālīti** pañcālarājadhīte.

Evañca pana vatvā tañkhaṇaṇṇeva pabbajitukāmo hutvā amacce pakkosāpetvā āha – “tumhe kiṃ karissathā”ti tumhe pana, devāti? “Ahaṃ hatthipālassa santike pabbajissāmi”ti. “Mayampi pabbajissāma, devā”ti. Rājā dvādasayojanike bārānasinagare rajjaṃ chaḍḍetvā “atthikā setacchattaṃ ussāpentū”ti amaccaparivuto tiyojanikaṃ parisāṃ gahetvā kumārassaeva santikaṃ gato. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinnō dhammaṃ desesi. Sathā rañño pabbajitabhāvaṃ pakāsento gāthamāha –

356. “Idaṃ vatvā mahārājā, esukārī disampati;
Raṭṭhaṃ hitvāna pabbaji, nāgo chetvāva bandhana”nti.

Punadivase nagare ohīnājano sannipatitvā rājadvāraṃ gantvā deviya ārocetvā nivesanaṃ pavisitvā devim vanditvā ekamantaṃ ṭhito gāthamāha.

357. “Rājā ca pabbajjamarocayittha, raṭṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho;
Tuvampi no hohi yatheva rājā, amhehi guttā anusāsa rajja”nti.

Tattha **anusāsā**ti amhehi guttā hutvā dhammena rajjaṃ kārehi.

Sā mahājanassa kathaṃ sutvā sesagāthā abhāsi –

358. “Rājā ca pabbajjamarocayittha, raṭṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho;
Ahampi ekā carissāmi loke, hitvāna kāmāni manoramāni.

359. “Rājā ca pabbajjamarocayittha, raṭṭhaṃ pahāya naravīraseṭṭho;
Ahampi ekā carissāmi loke, hitvāna kāmāni yathodhikāni.

360. “Accenti kālā tarayanti rattiyo, vayoguṇā anupubbaṃ jahanti;
Ahampi ekā carissāmi loke, hitvāna kāmāni manoramāni.

361. “Accenti kālā tarayanti rattiyo, vayoguṇā anupubbaṃ jahanti;
Ahampi ekā carissāmi loke, hitvāna kāmāni yathodhikāni.

362. “Accenti kālā tarayanti rattiyo, vayoguṇā anupubbaṃ jahanti;
Ahampi ekā carissāmi loke, sītībhūtā sabbamaticca saṅga”nti.

Tattha **ekā**ti puttadhītukilesasambādhehi muccitvā imasmim loke ekikāva carissāmi. **Kāmānī**ti rūpādayo kāmaguṇe. **Yatodhikānī**ti yena yena odhinā ṭhitāni, tena tena ṭhitāneva jahissāmi, na kiñci āmasissāmīti attho. **Accenti kālā**ti pubbaṇḍādayo kālā atikkamanti. **Tarayantī**ti atucchā hutvā āyusañkhāraṃ khepayamānā khādayamānā gacchanti. **Vayoguṇā**ti paṭhamavayādayo tayo, mandadasakādayo vā dasa koṭṭhāsā. **Anupubbaṃ jahantī**ti uparūparikoṭṭhāsaṃ appatvā tattha tattheva nirujjhanti. **Sītībhūtā**ti uṇhakārake uṇhasabhāve kilese pahāya sītālā hutvā. **Sabbamaticca saṅgā**nti rāgasāṅgādikāṃ sabbasaṅgaṃ atikkamitvā ekā carissāmi, hatthipālakumārassa santikaṃ gantvā pabbajissāmīti.

Iti sā imāhi gāthāhi mahājanassa dhammaṃ desetvā amaccabhariyāyo pakkosāpetvā āha – “tumhe kiṃ karissathā”ti tumhe pana ayyeti? “Ahaṃ pabbajissāmi”ti. “Mayampi pabbajissāmā”ti. Sā “sādhū”ti rājanivesane suvaṇṇakoṭṭhāgārādīni vivarāpetvā “asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca mahānidhi nidahita”nti suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā “dinnañṇeva, atthikā harantū”ti vatvā suvaṇṇapaṭṭaṃ mahātale thambhe bandhāpetvā nagare bherim carāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā nagarā nikkhami. Tasmim khaṇe sakalanagaraṃ sañkhubhi. “Rājā ca kira devī ca rajjaṃ pahāya ‘pabbajissāmā’ti nikkhamanti, mayaṃ idha kiṃ karissāmā”ti tato tato manussā yathāpūritāneva gehāni chaḍḍetvā putte hatthesu gahetvā nikkhamiṃsu. Sabbāpaṇā pasāritaniyāmeneva ṭhitā, nivattitvā olokeno nāma nāhosi.

Sakalanagaraṃ tuccaṃ ahoṣi, devīpi tiyojanikaṃ parisāṃ gahetvā tattheva gatā. Hatthipālo tassāpi parisāya ākāse nisinnō dhammaṃ desetvā dvādasayojanikaṃ parisāṃ gahetvā himavantābhimukho pāyāsī. “Hatthipālakumāro kira dvādasayojanikaṃ bārāṇasiṃ tuccaṃ katvā ‘pabbajissāmi’ ti mahājanaṃ ādāya himavantaṃ gacchati, kimaṅgaṃ pana maya’ nti sakalakāsiraṭṭhaṃ saṅkhubhi. Aparabhāge parisā tiṃsayojanikā ahesuṃ, so tāya parisāya saddhiṃ himavantaṃ pāvīsi.

Sakko āvajjento taṃ pavattim̐ ñatvā “hatthipālakumāro mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhanto, samāgamo mahā bhavissati, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭati” ti vissakammaṃ āṇāpesi “gaccha, āyāmato chattiṃsayojanaṃ, vitthārato pannarasayojanaṃ assamaṃ māpetvā pabbajitaparikkhāre sampādehi” ti. So “sādhū” ti paṭissuṇitvā gaṅgātīre ramaṇīye bhūmibhāge vuttappamāṇaṃ assamapadaṃ māpetvā paṇṇasālāsu kaṭṭhattharaṇapaṇṇattharaṇaṣānādīni paññāpetvā sabbe pabbajitaparikkhāre māpesi. Ekekissā paṇṇasālāya dvāre ekeko caṅkamo rattitṭhānadivāṭṭhānaparicchinnō katasudhāparikkamma ālambanaphalako, tesu tesu ṭhānesu nānāvaṇṇasurabhikusumasañchannā pupphagacchā, ekekassa caṅkamassa koṭiyaṃ ekeko udakabharito kūpo, tassa santike ekeko phalarukkho, so ekova sabbaphalāni phalati. Idaṃ sabbaṃ devatānubhāvena ahoṣi. Vissakammaṃ assamapadaṃ māpetvā paṇṇasālāsu pabbajitaparikkhāre ṭhapetvā “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gaṇhantū” ti jātihiṅgulakena bhittiyā akkharāni likhitvā attano ānubhāvena bheravasadde migapakkhī duddasike amanusse ca paṭikkamāpetvā sakaṭṭhānameva gato.

Hatthipālakumāro ekapadikamaggena sakkadattiyaṃ assamaṃ pavisitvā akkharāni disvā “sakkena mama mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhantabhāvo ñāto bhavissati” ti dvāraṃ vivaritvā paṇṇasālaṃ pavisitvā isipabbajjalīṅgaṃ gahetvā nikkhamitvā caṅkamaṃ otaritvā katipaye vāre aparāparaṃ caṅkamitvā sesajanakāyaṃ pabbājetvā assamapadaṃ vicārento taruṇaputtānaṃ itthīnaṃ majjhaṭṭhāne paṇṇasālaṃ adāsi. Tato anantaraṃ mahallakittīnaṃ, tato anantaraṃ majjhimittīnaṃ, samantā parikkhipitvā pana purisānaṃ adāsi. Atheko rājā “bārāṇasiyaṃ kira rājā natthi” ti āgantvā alaṅkatapaṭiyattaṃ nagaraṃ oloketvā rājanivesanaṃ āruya tattha tattha ratanarāsīṃ disvā “evarūpaṃ nagaraṃ pahāya pabbajitakālato paṭṭhāya pabbajjā nāmesā ulārā bhavissati” ti surāsoṇḍe maggaṃ pucchitvā hatthipālassa santikaṃ pāyāsī. Hatthipālo tassa vanantaraṃ āgatabhāvaṃ ñatvā paṭimaggam̐ gantvā ākāse nisinnō parisāya dhammaṃ desetvā assamapadaṃ netvā sabbaparisaṃ pabbājesi. Etenupāyena aññepi cha rājāno pabbajim̐su. Satta rājāno bhoge chaḍḍayim̐su, chattiṃsayojaniko assamo nirantaro paripūri. Yo kāmavitakkādīsū aññataraṃ vitakketi, mahāpuriso tassa dhammaṃ desetvā brahmavīhārabhāvanañceva kaṣiṇabhāvanañca ācikkhati. Te yebhuyyena jhānābhīññā nibbattetvā tīsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāsā brahmaloke nibbattim̐su. Tatiyakoṭṭhāsaṃ tidhā katvā eko koṭṭhāso brahmaloke nibbatti, eko chasu kāmasaggesu, eko isīnaṃ pāricariyaṃ katvā manussaloke tīsu kulasampattīsū nibbatti. Evaṃ hatthipālassa sāsanaṃ apaganirayatiracchānāyonipettivisaṃsurakāyaṃ ahoṣi.

Imasmim̐ tambapaṇḍidīpe pathavicālakadhammaguttatthero, kaṭakandhakāravāsī phussadevatthero, uparimaṇḍalavāsī mahāsaṅgharakkhitatthero, malayamahādevatthero, abhayagirivāsī mahādevatthero, gāmantapabbhāravāsī mahāsivatthero, kālavallimaṇḍapavāsī mahānāgatthero kuddālasamāgame mūgapakkhasamāgame cūlasutasomasamāgame ayogharapaṇḍitasamāgame hatthipālasamāgame ca sabbapacchā nikkhantapurisā ahesuṃ. Tenevāha bhagavā –

“Abhitharetha kalyāṇe, pāpā cittaṃ nivāraye;
Dandhañhi karoto puññaṃ, pāpasmim̐ ramate mano” ti. (dha. pa. 116);

Tasmā kalyāṇaṃ turitaturiteneva kātabbanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhantoyevā” ti vatvā jātaṃ samodhānesi – “tadā esukārī rājā suddhodanamahārājā ahoṣi, devī mahāmāyā, purohito kassapo, brāhmaṇī bhaddakāpīlāni, ajapālo anuruddho, goṇālo moggallāno, assapālo sāriputto, sesaparisaṃ buddhaparisaṃ, hatthipālo pana ahameva

ahosi’’nti.

Hatthipārajātakavaṇṇanā terasamā.

[510] 14. Ayogharajātakavaṇṇanā

Yamekarattim paṭhamanti idam sathā jetavane viharanto mahābhinnikkhamanaññeva ārabha kathesi. Tadāpi hi so ‘‘na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamanam nikkhantoyevā’’ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente brahmadattassa rañño aggamaheṣī gabbham paṭilabhitvā laddhagabbhāparihārā pariṇatagabbhā paccūsasamanantare puttam vijāyi. Tassā purimattabhāve ekā sapattikā ‘‘tava jātam jātam pajam khādītuṃ labhissāmī’’ti patthanam paṭṭhapesi. Sā kira sayam vañjhā hutvā puttamātukodhena tam patthanam katvā yakkhayoniyam nibbatti. Itarā rañño aggamaheṣī hutvā imam puttam vijāyi. Sā yakkhinī tadā okāsam labhitvā deviyā passantiyāva bībhaccharūpā hutvā āgantvā tam dāraḥ gahetvā palāyi. Devī ‘‘yakkhinī me puttam gahetvā palāyī’’ti mahāsaddena viravi. Itarāpi dāraḥ mūlakandaṃ viya muruṃ muruṃ karontī khādītvā deviyā hatthavikārādīhi bheravaṃ pakāsetvā tajjetvā pakkāmi. Rājā tam vacanam sutvā ‘‘kiṃ sakkā yakkhiniyā kātu’’nti tuṅhī ahosi. Puna deviyā vijāyanakāle daḥam ārakkhamakāsi. Devī puttam puna vijāyi. Yakkhinī āgantvā tampi khādītvā gatā. Tatiyavāre tassā kucchiyam mahāsatto paṭisandhim gaṇhi. Rājā mahājanam sannipātetvā ‘‘deviyā jātam jātam pajam ekā yakkhinī khādīti, kiṃ nu kho kātabba’’nti pucchi. Atheko ‘‘yakkhā nāma tālapaṇṇassa bhāyanti, deviyā hatthapādesu tālapaṇṇam bandhituṃ vaṭṭatī’’ti āha. Atheko ‘‘ayogharassa bhāyanti, ayogharam kātuṃ vaṭṭatī’’ti āha. Rājā ‘‘sādhū’’ti attano vijīte kammāre sannipātetvā ‘‘ayogharam karothā’’ti ānāpetvā āyuttake adāsi. Antonagareyeva ramaṇīye bhūmibhāge geḥam paṭṭhapesuṃ, thambhe ādiṃ katvā sabbagehasambhārā ayomayāva ahesuṃ, navahi māsehi ayomayam mahantam caturassasālam niṭṭhānam agamāsi. Tam niccam pajjalitapadīpameva hoti.

Rājā deviyā gabbhāparipākam nātvā ayogharam alaṅkārapetvā tam ādāya ayogharam pāvīsi. Sā tattha dhañṇapuñṇalakkhaṇasampannam puttam vijāyi, ‘‘ayogharakumāro’’tvevassa nāmam karīmsu. Tam dhātīnam datvā mahantam ārakkham saṃvidahitvā rājā devim ādāya nagaram padakkhiṇam katvā alaṅkatapāsādatalameva abhiruhi. Yakkhinīpi udakavāram gantvā vessavaṇassa udakam vahantī jīvitakkhayam pattā. Mahāsatto ayoghareyeva vadḍhitvā viññutam patto tattheva sabbasippāni uggaṇhi. Rājā ‘‘ko me puttassa vayappadeso’’ti amacce pucchitvā ‘‘soḷasavasso, deva, sūro thāmasampanno yakkhasahassampi paṭibāhituṃ samattho’’ti sutvā ‘‘rajjamassa dassāmi, sakalanagaram alaṅkaritvā ayogharato tam nīharitvā ānethā’’ti āha. Amaccā ‘‘sādhū, devā’’ti dvādasayojanikam bārānasim alaṅkaritvā sabbālaṅkāravibhūsitam maṅgalavāraṇam ādāya tattha gantvā kumāram alaṅkārapetvā hatthikkhandhe nisīdāpetvā ‘‘deva, kulasantakam alaṅkatanagaram padakkhiṇam katvā pitaram kāsirajānam vandatha, ajjeva setacchattam labhissathā’’ti āhaṃsu.

Mahāsatto nagaram padakkhiṇam karonto ārāmarāmaṇeyyakavanapokkharāṇibhūmirāmaṇeyyakapāsādarāmaṇeyyakādīni disvā cintesi ‘‘mama pitā maṃ ettakam kālam bandhanāgāre vasāpesi. Evarūpaṃ alaṅkatanagaram daṭṭhuṃ nādāsi, ko nu kho mayham doso’’ti amacce pucchi. ‘‘Deva, natthi tumhākam doso, tumhākam pana dvebhātike ekā yakkhinī khādī, tena vo pitā ayoghare vasāpesi, ayogharena jīvitam tumhākam laddha’’nti. So tesam vacanam sutvā cintesi ‘‘ahaṃ dasa māse lohakumbhiniraye viya ca gūthaniraye viya ca mātukucchimhi vasitvā mātukucchito nikkhantakālato paṭṭhāya soḷasa vassāni etasmim bandhanāgāre vasim, bahi oloketumpi na labhim, ussaniraye khitto viya ahosim, yakkhiniyā hatthato muttopi panāham neva ajaro, na amaro homi, kiṃ me rajjena, rajje ṭhitakālato paṭṭhāya dunnikkhamanam hoti, ajjeva mama pitaram pabbajjam anujānāpetvā himavantam pavisitvā pabbajissāmī’’ti. So nagaram padakkhiṇam katvā rājakulam pavisitvā rājānam vanditvā aṭṭhāsi.

Rājā tassa sarīrasobham oloketvā balavasinehena amacce olokesi. Te ‘‘kiṃ karoma, devā’’ti

vadiṃsu. Puttaṃ me ratanarāsīmhi t̥hapetvā tīhi saṅkhehi abhisiñcivā kañcanamālaṃ setacchattaṃ ussāpethāti. Mahāsatto pitaraṃ vanditvā “na mayhaṃ rajjenattho, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjaṃ me anujānāthā”ti āha. Tāta rajjaṃ paṭikkhipitvā kiṃkāraṇā pabbajissasīti. “Deva ahaṃ mātukucchimhi dasa māse gūthaniraye viya vasitvā mātukucchito nikkhanto yakkhinibhayena soḷasa vassāni bandhanāgāre vasanto bahi oloketumpi na alabhiṃ, ussadaniraye khitto viya ahoṣiṃ, yakkhiniyā hatthato muttomhītipi ajaro amaro na homi. Maccu nāmesa na sakkā kenaci jinituṃ, bhava ukkañthitomi, yāva me byādhijarāmarāṇāni nāgacchanti, tāvadeva pabbajitvā dhammaṃ carissāmi, alaṃ me rajjena, anujānātha maṃ, devā”ti vatvā pitu dhammaṃ desento āha –

363. “Yamekarattīṃ paṭhamaṃ, gabbhe vasati māṇavo;
Abbhutthitova so yāti, sa gacchaṃ na nivattati.
364. “Na yujjhamānā na balenavassitā, narā na jīranti na cāpi mīyare;
Sabbhaṃ hidaṃ jātijarāyupaddutaṃ, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
365. “Caturaṅginīṃ senaṃ subhiṃsarūpaṃ, jayanti raṭṭhādhipatī pasayha;
Na maccuno jayitumussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
366. “Hatthīhi assehi rathehi pattibhi, parivāritā muccare ekacceyyā;
Na maccuno muccitumussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
367. “Hatthīhi assehi rathehi pattibhi, sūrā pabhañjanti padhaṃsayanti;
Na maccuno bhañjitumussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
368. “Mattā gajā bhinnagaḷā pabhinnā, nagarāni maddanti janaṃ hananti;
Na maccuno madditumussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
369. “Issāsino katahatthāpi vīrā, dūrepātī akkhaṇavedhinopi;
Na maccuno vijjhitumussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
370. “Sarāni khīyanti saselakānanā, sabbhaṃ hidaṃ khīyati dīghamantaraṃ;
Sabbhaṃ hidaṃ bhañjare kālapariyāyaṃ, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
371. “Sabbesamevañhi narāna nāriṇaṃ, calācalaṃ pāṇabhunodha jīvitāṃ;
Paṭova dhuttassa, dumova kūlajo, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
372. “Dumapphalāneva patanti māṇavā, daharā ca vuddhā ca sarīrabhedā;
Nāriyo narā majjhimaporisā ca, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
373. “Nāyaṃ vayo tārakarājasannibho, yadabbhatītaṃ gatameva dāni taṃ;
Jiṇṇassa hī natthi ratī kuto sukhaṃ, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
374. “Yakkhā pisācā athavāpi petā, kupitā te assasanti manusse;
Na maccuno assasitussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
375. “Yakkhe pisāce athavāpi pete, kupitepi te nijjhapaṇaṃ karonti;
Na maccuno nijjhapaṇaṃ karonti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
376. “Aparādhake dūsake heṭhake ca, rājāno daṇḍenti viditvāna dosaṃ;
Na maccuno daṇḍayitussahanti, taṃ me matī hoti carāmi dhammaṃ.
377. “Aparādhakā dūsakā heṭhakā ca, labhanti te rājino nijjhapetuṃ;

Na maccuno nijjhapanam karonti, tam me matī hoti carāmi dhammam.

378. “Na khattiyoti na ca brāhmaṇoti, na aḍḍhakā balavā tejavāpi;
Na maccurājassa apekkhamatthi, tam me matī hoti carāmi dhammam.
379. “Sīhā ca byagghā ca athopi dīpiyo, pasayha khādanti vipphandamānam;
Na maccuno khāditumussahanti, tam me matī hoti carāmi dhammam.
380. “Māyākārā raṅgamajjhe karontā, mohenti cakkhūni janassa tāvade;
Na maccuno mohayitussahanti, tam me matī hoti carāmi dhammam.
381. “Āsīvisā kupitā uggatejā, ḍamsanti mārentipi te manusse;
Na maccuno ḍamsitumussahanti, tam me matī hoti carāmi dhammam.
382. “Āsīvisā kupitā yaṃ ḍamsanti, tikicchakā tesa viṣaṃ hananti;
Na maccuno daṭṭhaviṣaṃ hananti, tam me matī hoti carāmi dhammam.
383. “Dhammantarī vettaraṇī ca bhojo, visāni hantvāna bhujāṅgamānam;
Suyyanti te kālakatā tatheva, tam me matī hoti carāmi dhammam.
384. “Vijjādhārā ghoramadhīyamānā, adassanam osadhehi vajanti;
Na maccurājassa vajantadassanam, tam me matī hoti carāmi dhammam.
385. “Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ, dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti;
Esaṇisaṃso dhamme suciṇṇe, na duggatiṃ gacchati dhammacārī.
386. “Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino;
Adhammo nirayaṃ neti, dhammo pāpeti suggati’nti.

Tattha **yamekarattinti** yebhuyyena sattā mātukucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhantā rattiyameva gaṇhanti, tasmā evamāha. Ayaṃ panettha attho – yaṃ ekarattiṃ vā divā vā paṭhamameva paṭisandhiṃ gaṇhitvā mātukucchisaṅkhāte gabbhe vasati. **Māṇavoti** satto kalalabhāvena patiṭṭhāti. **Abbhutṭhitova so yātīti** so māṇavo yathā nāma valāhakasaṅkhāto abbho utṭhito nibbato vāyuvegāhato paṭigacchati, tatheva –

“Paṭhamam kalalam hoti, kalalā hoti abbudam;
Abbudā jāyate pesi, pesi nibbattatī ghano;
Ghanā pasākhā jāyanti, kesā lomā nakhāpi ca.

“Yañcassa bhuñjatī mātā, annam pānañca bhojanam;
Tena so tattha yāpeti, mātukucchigato naroti. (saṃ. ni. 1.235);

Imam mātukucchiyaṃ kalalādibhāvaṃ, mātukucchito ca nikkhanto mandadasakādibhāvaṃ āpajjamāno satatam samitam gacchati. **Sa gaccham na nivattatīti** sacāyaṃ evam gacchanto puna abbudato kalalabhāvaṃ, pesiādito vā abbudādibhāvaṃ, khiḍḍādasakato mandadasakabhāvaṃ, vaṇṇadasakādito vā khiḍḍādasakādibhāvaṃ pāpuṇitum na nivattati. Yathā pana so valāhako vātavegena saṃcuṇṇiyamāno “ahaṃ asukaṭṭhāne nāma utṭhito puna nivattitvā tattheva gantvā pakatibhāvena ṭhassāmī”ti na labhati, yaṃ disaṃ gataṃ, tam gatameva, yaṃ antarahitaṃ, tam antarahitameva hoti, tathā sopi kalalādibhāvena gacchamāno gacchateva, tasmim tasmim koṭṭhāse saṅkhārā purimānam purimānam paccayā hutvā pacchato anivattitvā tattha tattheva bhijjanti, jarākāle saṅkhārā “amhehi esa pubbe yuvā thāmasampanno kato, puna nam nivattitvā tattheva karissāmā”ti na labhanti, tattha tattheva

antaradhāyantīti dasseti.

Na yujjhamānāti ubhato byūlḥe saṅgāme yujjantā. **Na balenavassitāti** na kāyabalena vā yodhabalena vā upagatā samannāgatā. **Na jīrantīti** purima-na-kāraṃ āharitvā evarūpāpi narā na jīranti na cāpi na mīyareti attho veditabbo. **Sabbam hidanti** mahārāja, sabbameva idaṃ pāṇamaṇḍalaṃ mahāyantena pīḷiyamānā ucchughaṭikā viya jātiyā ca jarāya ca upaddutaṃ niccaṃ pīḷitaṃ. **Taṃ me matī hotīti** tena kāraṇena mama “pabbajitvā dhammaṃ carāmi”ti mati hoti cittaṃ uppajjati.

Caturaṅgininti hatthiādīhi caturaṅgehi samannāgataṃ. **Senam subhimsarūpanti** suṭṭhu bhimsanakajātikam senam. **Jayantīti** kadāci ekacce rājāno attano senāya jayanti. **Na maccunoti** tepi rājāno mahāsenassa maccuno senam jayitum na ussahanti, na byādhijarāmarāṇāni madditum sakkonti. **Muccare ekacceyyāti** etehi hatthiādīhi parivāritā ekacce paccāmittānaṃ hatthato muccanti, maccuno pana santikā muccitum na sakkonti. **Pabhañjantīti** etehi hatthiādīhi paccatthikarājūnaṃ nagarāni pabhañjanti. **Padhamṣayantīti** mahājanaṃ dhamṣentā padhamṣentā jīvitakkhayaṃ pāpenti. **Na maccunoti** tepi maraṇakāle patte maccuno bhañjitum na sakkonti.

Bhinnagaḷā pabhinnāti tīsu ṭhānesu pabhinnā hutvā madaṃ gaḷantā, paggharitamadāti attho. **Na maccunoti** tepi mahāmaccum madditum na sakkonti. **Issāsinoti** issāsā dhanuggahā. **Katahatthāti** susikkhitā. **Dūrepātīti** saram dūre pātetum samatthā. **Akkaṇavedhinoti** aviraddhavedhino, vijjuālokena vijjhanasamatthā vā. **Sarānīti** anotattādīni mahāsarāni khīyantiyeva. **Saselakānanāti** sapabbatavanasāṇḍā mahāpathavīpi khīyati. **Sabbam hidanti** sabbamidaṃ saṅkhāragataṃ dīghamantaram thatvā khīyateva. Kappuṭṭhānaggim patvā mahāsinerupi aggimukhe madhusitthakam viya vilīyateva, aṇumattopi saṅkhāro ṭhātum na sakkoti. **Kālapariyāyanti** kālapariyāyam nassanakālavāraṃ patvā **sabbam bhañjare**, sabbam saṅkhāragataṃ bhijjateva. Tassa pakāsanattham **sattasūriyasuttaṃ** (a. ni. 7.66) āharitabbaṃ.

Calācalanti cañcalaṃ sakabhāvena ṭhātum asamattham nānābhāvavinābhāvasabhāvameva. **Pāṇabhunodha jīvanti** idha loke imesaṃ pāṇabhūtānaṃ jīvitam. **Paṭova dhuttassa, dumova kūlajoti** suradhutto hi suram disvāva udare baddham sātakaṃ datvā pivāteva, nadīkūle jātadumova kūle lujjamāne lujjati, yathā esa paṭo ca dumo ca cañcalo, evam sattānaṃ jīvitam, devāti. **Dumapphalānevāti** yathā pakkāni phalāni vātāhatāni dumaggato bhūmiyam patanti, tathevime māṇavā jarāvātāhatā jīvitā gaḷitvā maraṇapathaviyam patanti. **Daharāti** antamaso kalalabhāve ṭhitāpi. **Majjhimaporisāti** nārīnarānaṃ majjhe ṭhitā ubhatobyañjanakanapuṃsakā.

Tāraakarājasannibhoti yathā tāraakarājā kālapakkhe khīṇo, puna juṇhapakkhe pūrati, na evam sattānaṃ vayo. Sattānañhi yaṃ abbatitāṃ, gatameva dāni taṃ, na tassa punāgamaṃ atthi. **Kuto sukhanti** jarājīṇṇassa kāmaguṇesu ratipi natthi, te paṭicca uppajjanakasukham kutoyeva. **Yakkhāti** mahiddhikā yakkhā. **Pisācāti** paṃsupisācakā. **Petāti** pettivisayikā. **Assasantīti** assāsavātena upahananti, āvisantīti vā attho. **Na maccunoti** maccum pana tepi assāsena upahanitum vā āvisitum vā na sakkonti. **Nijjhapanam karontīti** balikammavasena khamāpenti pasādentī. **Aparādhaketi** rājāparādhakārake. **Dūsaketi** rajjadūsake. **Heṭhaketīti** sandhicchedādīhi lokaviheṭhake. **Rājānoti** rājāno. **Viditvāna dosanti** dosaṃ jānitvā yathānurūpena daṇḍena daṇḍentīti attho. **Na maccunoti** tepi maccum daṇḍayitum na sakkonti.

Nijjhapetunti sakkhīhi attano niraparādhabhāvaṃ pakāsetvā pasādetum. **Na aḍḍhakā balavā tejavāpīti** “ime aḍḍhā, ayaṃ kāyabalañāṇabalādīhi balavā, ayaṃ tejavā”ti evampi na paccurājassa apekkham atthi, ekasmimpi satte apekkham pemaṃ sineho natthi, sabbameva abhimaddatīti dasseti. **Pasayhāti** balakkārena abhibhavitvā. **Na maccunoti** tepi maccum khādītum na sakkonti. **Karontāti** māyam karontā. **Mohentīti** abhūtam bhūtam katvā dassentā mohenti. **Uggatejāti** uggatena visatejena samannāgatā. **Tikicchakāti** visavejjā. **Dhammantarī vettaraṇī ca bhajoti** ete evaṃnāmakā vejjā. **Ghoramadhīyamānāti** ghoram nāma vijjam adhīyantā. **Osadhehīti** ghoram vā gandhāriṃ vā vijjam

sāvetvā osadham ādāya tehi osadhehi paccatthikānaṃ adassanaṃ vajanti.

Dhammoti sucaritadhammo. **Rakkhatīti** yena rakkhito, taṃ paṭirakkhati. **Sukhanti** chasu kāmasaggesu sukhaṃ āvahati. **Pāpetīti** paṭisandhivasena upaneti.

Evam mahāsatto catuvīsatiyā gāthāhi pitu dhammaṃ desetvā “mahārāja, tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotu, na mayhaṃ iminā attho, tumhehi pana saddhiṃ kathentameva maṃ byādhijarāmarānāni upagacchanti, tiṭṭhatha, tumhe”’ti vatvā ayadāmaṃ chinditvā mattahatthī viya kañcanapañjaraṃ chinditvā sīhapotako viya kāme pahāya mātāpitaro vanditvā nikkhami. Athassa pitā “mamapi rajjenattho natthī”’ti rajjaṃ pahāya tena saddhiññeva nikkhami, tasmiṃ nikkhante devīpi amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopīti sakalanagaravāsino gehāni chaḍḍetvā nikkhamiṃsu. Samāgamo mahā ahoṣi, parisā dvādasayojanikā jātā. Taṃ ādāya mahāsatto himavantam pāvīsi. Sakko tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā vissakammaṃ pesetvā dvādasayojanāyāmaṃ sattayojanavithhāraṃ assamapadam kāresi. Sabbe pabbajitaparikkhāre paṭiyādāpesi. Ito param mahāsattassa pabbajjā ca ovādadānañca brahmalokaparāyaṇatā ca parisāya anapāyagamanīyatā ca sabbā heṭṭhā vuttanayeneva veditabbā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṃ nikkhantoyevā”’ti vatvā jātakaṃ samodhānesi – “tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, sesaparisā buddhaparisā, ayogharapaṇḍito pana ahameva ahoṣi”’nti.

Ayogharajātakavaṇṇanā cuddasamā.

Jātakuddānaṃ –

Mātaṅgo cittasambhūto, sivi sirī ca rohaṇaṃ;
Haṃso sattigumbo bhallā, somanassaṃ campeyyakaṃ.

Palobhaṃ pañcapaṇḍitaṃ, hatthipālaṃ ayogharaṃ;
Vīsatiyamhi jātakā, catuddaseva saṅgitā.

Vīsatinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Catuttho bhāgo niṭṭhito)

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Jātaka-aṭṭhakathā

(Pañcama bhāgo)

16. Tiṃsanipāto

[151] 1. Kiṃchandaajātakavaṇṇanā

Kiṃchando kimadhippāyoti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabba kathesi. Ekadivasañhi satthā bahū upāsake ca upāsikāyo ca uposathike dhammassavanatthāya āgantvā

dhammasabhāyaṃ nisinne “uposathikāṭṭha upāsakā”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “sādhu vo kataṃ uposathaṃ karontehi, porāṇakā upaḍḍhūposathakamma nissandena mahantaṃ yasaṃ paṭilabhiṃsū”ti vatvā tehi yācīto aṭītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto dhammena rajjaṃ kārento saddho ahoṣi dānaṣīlauposathakammesu appamatto. So sesepi amaccādayo dānādīsu samādapesi. Purohito panassa parapiṭṭhimamsiko lañjakhādako kūṭavinicchayiko ahoṣi. Rājā uposathadivase amaccādayo pakkosāpetvā “uposathikā hothā”ti āha. Purohito uposathaṃ na samādiyi. Atha naṃ divā lañjaṃ gahetvā kūṭaḍḍaṃ katvā upaṭṭhānaṃ āgataṃ rājā “tumhe uposathikā”ti amacce pucchanto “tvampi ācariya uposathiko”ti pucchi. So “āmā”ti musāvādaṃ katvā pāsādā otari. Atha naṃ eko amacco “nanu tumhe na uposathikā”ti codesi. So āha – “ahaṃ velāyameva bhūñjiṃ, gehaṃ pana gantvā mukhaṃ vikkhāletvā uposathaṃ adhiṭṭhāya sāyaṃ na bhūñjissāmi, rattiṃ sīlaṃ rakkhissāmi, evaṃ me upaḍḍhūposathakammaṃ bhavissatī”ti? “Sādhu, ācariyā”ti. So gehaṃ gantvā tathā akāsi. Punekadivasaṃ tasmīṃ vinicchaye nisinne aññatarā sīlavatī itthī aḍḍaṃ karontī gharaṃ gantaṃ alabhamānā “uposathakammaṃ nātikkamissāmī”ti upakaṭṭhe kāle mukhaṃ vikkhāletuṃ ārabhi. Tasmīṃ khaṇe brāhmaṇassa supakkānaṃ ambaphalānaṃ ambapiṇḍi āhariyittha. So tassā uposathikabhāvaṃ ñatvā “imāni khādītva uposathikā hohī”ti adāsi. Sā tathā akāsi. Ettakaṃ brāhmaṇassa kammaṃ.

So aparabhāge kālaṃ katvā himavantapadese kosikigaṅgāya tīre tiyojanike ambavane ramaṇīye bhūmibhāge sobhaggappatte kanakavimāne alaṅkatasirisayane sutappabuddho viya nibbatti alaṅkatapaṭiyatto uttamarūpadharo soḷasasahassadevakaññāparivāro. So rattiññeva taṃ sirisampattiṃ anubhoti. Vemānikapetabhāvena hissa kamma sarikkhako vipāko ahoṣi, tasmā aruṇe uggacchante ambavanaṃ pavisati, pavīṭṭhakkhaṇeyevassa dibbatabhāvo antaradhāyati, asītiatthatalakkhandhappamāṇo attabhāvo nibbattati, sakalasarīraṃ jhāyati, supupphitakiṃsuko viya hoti. Dvīsu hatthesu ekekāva aṅguli, tattha mahākuddālappamāṇā nakhā honti. Tehi nakhehi attano piṭṭhimamsaṃ phāletvā uppāṭetvā khādanto vedanāppatto mahāravaṃ ravanto dukkhaṃ anubhoti. Sūriye atthaṅgate taṃ sarīraṃ antaradhāyati, dibbasarīraṃ nibbattati, alaṅkatapaṭiyattā dibbanāṭakittiyo nānātūriyāni gahetvā parivārenti. So mahāsampattiṃ anubhavanto ramaṇīye ambavane dibbapāsādaṃ abhiruhati. Iti so uposathikāya itthiyā ambaphaladānaṃ nissandena tiyojanikaṃ ambavanaṃ paṭilabhati, lañjaṃ gahetvā kūṭaḍḍakaraṇanissandena pana piṭṭhimamsaṃ uppāṭetvā khādati, upaḍḍhūposathassa nissandena rattiṃ sampattiṃ anubhoti, soḷasasahassanāṭakittihi parivuto paricāresi.

Tasmīṃ kāle bārāṇasirājā kāmesu dosaṃ disvā isipabbajjaṃ pabbajitvā adhogaṅgāya ramaṇīye bhūmipadese paṇṇasālaṃ kāretvā uñchācariyāya yāpento vihāsi. Athekadivasaṃ tamhā ambavanā mahāghaṭṭappamāṇaṃ ambapakkaṃ gaṅgāya patitvā sotena vuyhamānaṃ tassa tāpasassa paribhogatitthābhimukhaṃ agamāsi. So mukhaṃ dhovanto taṃ majjhe nadiyā āgacchantaṃ disvā udakaṃ taranto gantvā ādāya assamapadaṃ āharitvā agyāgāre ṭhapetvā sathakena phāletvā yāpanamattaṃ khādītva sesaṃ kadalipaṇṇehi paṭicchādetvā punappunaṃ divase divase yāva parikkhayā khādi. Tasmīṃ pana khīṇe aññaṃ phalāphalaṃ khādītuṃ nāsakkhi, rasataṇhāya bajjhitvā “tameva ambapakkaṃ khādissāmī”ti nadītīraṃ gantvā nadiṃ olovento “ambaṃ alabhitvā na uṭṭhahissāmī”ti sannitthānaṃ katvā nisīdi. So tattha nirāhāro ekampi divasaṃ, dvepi, tīni, catu, pañca, cha divasāni vātāpēna parisussanto ambaṃ olovento nisīdi. Atha sattame divase nadīdevatā āvajjamānā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ayaṃ tāpaso taṇhāvasiko hutvā sattāhaṃ nirāhāro gaṅgaṃ olovento nisīdi, imassa ambapakkaṃ adātuṃ na yuttaṃ, alabhanto marissati, dassāmi tassā”ti āgantvā gaṅgāya upari ākāse ṭhatvā tena saddhiṃ sallapantī paṭhamaṃ gāthamāha –

1. “Kiṃchando kimadhippāyo, eko sammasi ghammani;
Kiṃpatthayāno kiṃ esaṃ, kena atthēna brāhmaṇā”ti.

Tattha **chandoti** ajjhāsayo. **Adhippāyoti** cittaṃ. **Sammāsīti** acchasi. **Ghammanīti** gimhe. **Esanti**

esanto. **Brāhmaṇā**ti pabbajitattā tāpasam ālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti – brāhmaṇa, tvaṃ kiṃ adhippāyo kiṃ cintento kiṃ patthento kiṃ gavesanto kenatthena imasmim gangāṭṭire gangaṃ olokeno nisinnoti.

Taṃ sutvā tāpaso nava gāthā abhāsi –

2. “Yathā mahā vāridharo, kumbho supariṇāhavā;
Tathūpamaṃ ambapakkaṃ, vaṇṇagandharasuttamaṃ.
3. “Taṃ vuyhamānaṃ sotena, disvānāmalamajjhime;
Pāṇībhi naṃ gahetvāna, agyāyatanamāharim.
4. “Tato kadalipattesu, nikkhipitvā sayam aham;
Satthena naṃ vikappetvā, khuppipāsaṃ ahāsi me.
5. “Sohaṃ apetadaratho, byantībhūto dukhakkhamo;
Assādaṃ nādhigacchāmi, phalesvaññesu kesuci.
6. “Sosetvā nūna maraṇaṃ, taṃ mamaṃ āvahissati;
Ambaṃ yassa phalaṃ sādu, madhuraggaṃ manoramaṃ;
Yamuddharim vuyhamānaṃ, udadhimā mahaṇṇave.
7. “Akkhātaṃ te mayā sabbaṃ, yasmā upavasāmaṃ;
Rammaṃ pati nisinnosmi, puthulomāyutā puthu.
8. “Tvañca kho meva akkhāhi, attānamapalāyini;
Kā vā tvamasi kalyāṇi, kissa vā tvaṃ sumajjhime.
9. “Ruppapaṭṭapalimaṭṭhīva, byagghīva girisānujā;
Yā santi nāriyo devesu, devānaṃ paricārikā.
10. “Yā ca manussalokasmim, rūpenānvāgatitthiyo;
Rūpena te sadisī natthi, devesu gandhabbamanussaloke;
Puṭṭhāsi me cārupubbaṅgi, brūhi nāmañca bandhave”ti.

Tattha **vāridharo kumbhoti** udakaghaṭo. **Supariṇāhavā**ti susaṅghāno. **Vaṇṇagandharasuttamanti** vaṇṇagandharasehi uttamaṃ. **Disvānā**ti disvā. **Amalamajjhime**ti nimmalamajjhe. Devataṃ ālapanto evamāha. **Pāṇībhi**ti hatthehi. **Agyāyatanamāharinti** attano aggihutasālaṃ āharim. **Vikappetvā**ti vicchinditvā. “Vikantetvā”tipi pāṭho. “Khādī”nti pāṭhaseso. **Ahāsi meti** taṃ jivhagge ṭhapitamattameva satta rasaharaṇisahassāni pharitvā mama khudañca pipāsañca hari. **Apetadarathoti** vigatakāyacittadaratho. Sudhābhojanaṃ bhuttassa viya hi tassa sabbadarathaṃ apahari. **Byantībhūtoti** tassa ambapakkassa vigatanto jāto, parikkhīṇaambapakko hutvāti attho. **Dukhakkhamoti** dukkhena asātena kāyakkhamena ceva cittakkhamena ca samannāgato. Aññesu pana kadalipanasādīsū phalesu parittakampi assādaṃ nādhigacchāmi, sabbāni me jivhāya ṭhapitamattāni tittakāneva sampajjantīti dīpeti.

Sosetvāti nirāhāratāya sosetvā sukkhāpetvā. **Taṃ mamanti** taṃ mama. **Yassā**ti yaṃ assa, ahosīti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti – yaṃ phalaṃ mama sādu ahosi, yamaṃ gambhīre puthulaudakakkhandhasaṅkhāte mahaṇṇave vuyhamānaṃ tato udadhimā uddharim, taṃ ambaṃ mama maraṇaṃ āvahissatīti maññāmi, mayhaṃ taṃ alabhantassa jīvitaṃ nappavattissatīti. **Upavasāmī**ti khuppipāsāhi upagato vasāmi. **Rammaṃ pati nisinnosmī**ti ramaṇīyaṃ nadim pati aham nisinno.

Puthulomāyutā puthūti ayam nadī puthulomehi macchehi āyutā puthu vipulā, api nāma me ito sotthi bhaveyyāti adhippāyo. **Apalāyinīti** apalāyitvā mama sammukhe t̥hītetī taṃ devataṃ ālapati. “Apalāsīnī” tipī pāṭho, palāsarahite anavajjasarīreti attho. **Kissa vāti** kissa vā kāraṇā idhāgatāsīti pucchati.

Rūpapattapalimatthivāti suṭṭhu parimajjitakañcanapaṭṭasadisī. **Byagghivāti** līlavilāsena taruṇabyagghapotikā viya. **Devānanti** channaṃ kāmāvacaradevānaṃ. **Yā ca manussalokasminti** yā ca manussaloke. **Rūpenānvāgatitthiyoti** rūpena anvāgatā itthiyoti natthīti attano sambhāvanāya evamāha. Tava rūpasadisāya nāma na bhavitabbanti hissa adhippāyo. **Gandhabbamanussaloketi** mūlagandhādīnissitesu gandhabbesu ca manussaloke ca. **Cārupubbaṅgīti** cārunā pubbaṅgena ūrulakkhaṇena samannāgate. **Nāmañca bandhaveli** attano nāmagottañca bandhave ca mayhaṃ akkhāhīti vadati.

Tato devadhītā aṭṭha gāthā abhāsi –

11. “Yaṃ tvam pati nisinnosi, rammaṃ brāhmaṇa kosikiṃ;
Sāhaṃ bhusālayāvutthā, varavārivahoghasā.
12. “Nānādumagaṇākiṇṇā, bahukā girikandarā;
Mameva pamukhā honti, abhisandanti pāvuse.
13. “Atha bahū vanatodā, nīlavārivahindharā;
Bahukā nāgavittodā, abhisandanti vārinā.
14. “Tā ambajambulabujā, nīpā tālā cudumbarā;
Bahūni phalajātāni, āvahanti abhiṇhaso.
15. “Yaṃ kiñci ubhato tīre, phalaṃ patati ambuni;
Asaṃsayam taṃ sotassa, phalaṃ hoti vasānugam.
16. “Etadaññāya medhāvi, puthupañña suṇohi me;
Mā rocaya mabhisāgam, paṭisedha janādhīpa.
17. “Na vāhaṃ vaḍḍhavaṃ maññe, yaṃ tvam raṭṭhābhivaḍḍhana;
Āceyyamāno rājisi, maraṇam abhikaṅkhasi.
18. “Tassa jānanti pitaro, gandhabbā ca sadevakā;
Ye cāpi isayo loke, saññatattā tapassino;
Asaṃsayam tepi jānanti, paṭṭhabhūtā yasassino”ti.

Tattha **kosikinti** yaṃ tvam, brāhmaṇa, rammaṃ kosikiṃ gaṅgam pati nisinnosi. **Bhusālayāvutthāti** bhuse caṇḍasote ālayo yassa vimānassa, tasmīṃ adhivatthā, gaṅgaṭṭhakavimānavāsīnīti attho. **Varavārivahoghasāti** varavārivahena oghena samannāgatā. **Pamukhāti** tā vuttappakārā girikandarā maṃ pamukhaṃ karonti, ahaṃ tāsam pāmokkhā homīti dasseti. **Abhisandantīti** sandanti pavattanti, tato tato āgantvā maṃ kosikigaṅgam pavasantīti attho. **Vanatodāti** na kevalam kandarāva, atha kho bahū vanatodā tamhā tamhā vanamhā udakānīpi maṃ bahūni pavasanti. **Nīlavārivahindharāti** maṇivaṇṇena nīlavārinā yutte udakakkhandhasaṅkhāte vahe dhārayantiyo. **Nāgavittodāti** nāgānaṃ vittikārena dhanasaṅkhātena vā udakena samannāgatā. **Vārināti** evarūpā hi bahū nadiyo maṃ vārināva abhisandanti pūrentīti dasseti.

Tāti tā nadiyo. **Āvahantīti** etāni ambādīni ākaḍḍhanti. Sabbāni hi etāni upayogatthe

paccattavacanāni. Atha vā **tāti** upayogabahuvacanaṃ. **Āvahantīti** imāni ambādīni tā nadiyo āgacchanti, upagacchantīti attho, evaṃ upagatāni pana mama sotam pavisantīti adhippāyo. **Sotassāti** yaṃ ubhato tīre jātārukkhehi phalaṃ mama ambuni patati, sabbaṃ taṃ mama sotasseva vasānugaṃ hoti. Natthettha saṃsayoti evaṃ ambapakkassa nadīsotena āgamanakāraṇaṃ kathesi.

Medhāvi puthupaññāti ubhayaṃ ālapanameva. **Mā rocayāti** evaṃ taṇhābhisaṅgaṃ mā rocaya. **Paṭisedhāti** paṭisedhehi nanti rājānaṃ ovadati. **Vaḍḍhavanti** paññāvaḍḍhabhāvaṃ paṇḍitabhāvaṃ. **Raṭṭhābhivaḍḍhanāti** raṭṭhassa abhivaḍḍhana. **Āceyyamānoti** maṃsalohitehi āciyanto vaḍḍhanto, taruṇova hutvāti attho. **Rājisīti** taṃ ālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti – yaṃ tvaṃ nirāhāratāya sūssamāno taruṇova samāno ambalobhena maraṇaṃ abhikaṅkhasi, na ve ahaṃ tava imaṃ paṇḍitabhāvaṃ maññāmīti.

Tassāti yo puggalo taṇhāvasiko hoti, tassa taṇhāvasikabhāvaṃ “pitaro”ti saṅkhaṃ gatā brahmāno ca saddhiṃ kāmāvacaradevehi gandhabbā ca vuttappakārā dibbacakkhukā isayo ca asaṃsayam jānanti. Anacchariyañcetam, yaṃ te iddhimanto jāneyyūṃ, “asuko hi nāma taṇhāvasiko hoti”ti. Puna tesam bhāsamānānaṃ vacanaṃ sutvā yepi tesam paṭṭhabhūtā yasassino paricārakā, tepi jānanti. Pāpakammaṃ karontassa hi raho nāma natthīti tāpasassa saṃvegaṃ uppādentī evamāha.

Tato tāpaso catasso gāthā abhāsi –

19. “Evaṃ viditvā vidū sabbadhammaṃ, viddhamaṃsaṃ cavanaṃ jīvitassa;
Na cīyatī tassa narassa pāpaṃ, sace na ceteti vadhāya tassa.
20. “Isipūgasamaññāte, evaṃ lokyā viditā sati;
Anariyaparisaṃbhāse, pāpakammaṃ jigīsasi.
21. “Sace ahaṃ marissāmi, tīre te puthusussoṇi;
Asaṃsayam taṃ asiloko, mayi pete āgamissati.
22. “Tasmā hi pāpakaṃ kammaṃ, rakkhasseva sumajjhime;
Mā taṃ sabbo jano pacchā, pakuṭṭhāyi mayi mate”ti.

Tattha **evaṃ viditvāti** yathā ahaṃ sīlaṅca aniccataṅca jānāmi, evaṃ jānitvā ṭhitassa. **Vidūti** viduno. **Sabbadhammanti** sabbaṃ sucaritadhammaṃ. Tividhañhi sucaritam idha sabbadhammoti adhippetam. **Viddhamaṃsananti** bhaṅgaṃ. **Cavananti** cutiṃ. **Jīvitassāti** āyuno. Idaṃ vuttaṃ hoti – evaṃ viditvā ṭhitassa paṇḍitassa sabbaṃ sucaritadhammaṃ jīvitassa ca aniccataṃ jānantassa evarūpassa narassa pāpaṃ na cīyatī na vaḍḍhati. **Sace na ceteti vadhāya tassāti** tassa saṅkhaṃ gatassa parapuggalassa vadhāya na ceteti na pakappeti, neva parapuggalaṃ vadhāya ceteti, nāpi parasantakaṃ vināseti, ahaṅca kassaci vadhāya acetevā kevalaṃ ambapakke āsaṅgaṃ katvā gaṅgaṃ olokento nisinnō, tvaṃ mayhaṃ kiṃ nāma akusalaṃ passasīti.

Isipūgasamaññātetī isigaṇena suṭṭhu aññāte isīnaṃ sammate. **Evaṃ lokyāti** tvaṃ nāma pāpapavāhanena lokassa hitāti evaṃ viditā. **Satīti** sati sobhane uttameti ālapanametam. **Anariyaparisaṃbhāseti** “tassa jānanti pitaro”tiādikāya asundarāya paribhāsāya samannāgate. **Jigīsasīti** mayi pāpe asaṃvijjantepi maṃ evaṃ paribhāsantī ca paramaṇaṃ ajjuhekkhantī ca attano pāpakammaṃ gavesasi uppādesi. **Tīre teti** tava gaṅgātīre. **Puthusussoṇīti** puthulāya sundarāya soṇiyā samannāgate. **Peteti** ambapakkaṃ alabhivā paralokaṃ gate, mateti attho. **Pakuṭṭhāyīti** akkosi garahi nindi. “Pakvatthāsī”tipi pāṭho.

Taṃ sutvā devadhītā paṅca gāthā abhāsi –

23. “Aññātametaṃ avisayhasāhi, attānamambañca dadāmi te taṃ;
Yo dubbaje kāmaguṇe pahāya, santiñca dhammañca adhiṭṭhitosi.
24. “Yo hitvā pubbasaññogaṃ, pacchāsamojane ṭhito;
Adhammañceva carati, pāpañcassa pavaḍḍhati.
25. “Ehi taṃ pāpayissāmi, kāmaṃ appossuko bhava;
Upanayāmi sītasmiṃ, viharāhi anussuko.
26. “Taṃ puppharasamattebhi, vakkāṅgehi arindama;
Koñcā mayūrā diviyā, kolaṭṭhimadhusālikā;
Kūjitā haṃsapūgehi, kokilettha pabodhare.
27. “Ambettha vipasākhaggā, palālakhalasannibhā;
Kosambasalaḷā nīpā, pakkatālavilambino”’ti.

Tattha **aññātametanti** “garahā te bhavissatīti vadanto ambapakkatthāya vadasī”’ti etaṃ kāraṇaṃ mayā aññātaṃ. **Avisayhasāhīti** rājāno nāma dussahaṃ sahanti, tena naṃ ālapantī evamāha. **Attānanti** taṃ āliṅgitvā ambavanaṃ nayanāti attānañca te dadāmi tañca ambaṃ. **Kāmaguṇeti** kañcanamālāsetacchattapaṭimaṇḍite vatthukāme. **Santiñca dhammañcāti** dussīlyavūpasamena santisañkhātaṃ silañceva sucaritadhammañca. **Adhiṭṭhitosīti** yo tvaṃ ime guṇe upagato, etesu vā patiṭṭhitoti attho.

Pubbasaññoganti purimabandhanaṃ. **Pacchāsamojaneti** pacchimabandhane. Idaṃ vuttaṃ hoti – ambho tāpasa yo mahantaṃ rajjasirivibhavaṃ pahāya ambapakkamatte rasataṇhāya bajjhitvā vātāpapaṃ agaṇetvā nadīṭire sussamāno nisīdati, so mahāsamuddaṃ taritvā velante saṃsīdanapuggalasadisō. Yo puggalo rasataṇhāvasiko adhammañceva carati, rasataṇhāvasena kariyamānaṃ pāpañcassa pavaḍḍhatīti. Iti sā tāpasaṃ garahantī evamāha.

Kāmaṃ appossuko bhavāti ekaṃseneva ambapakke nirālayo hohi. **Sītasminti** sītale ambavane. **Tanti** evaṃ vadamānāva devatā tāpasaṃ āliṅgitvā ure nipajjāpetvā ākāse pakkhantā tiyojanikaṃ dibbaambavanaṃ disvā sakuṇasaddañca sutvā tāpasassa ācikkhantī “ta”’nti evamāha. **Puppharasamattebhīti** puppharasena mattehi. **Vakkāṅgehīti** vaṅkagīvehi sakuṇehi abhināditanti attho. Idāni te sakuṇe ācikkhantī “koñcā”’tiādimāha. Tattha **diviyāti** dibyā. **Kolaṭṭhimadhusālikāti** kolaṭṭhisakuṇā ca nāma suvaṇṇasālikā sakuṇā ca. Ete dibbasakuṇā ettha vasantīti dasseti. **Kūjitā haṃsapūgehīti** haṃsagaṇehi upakūjitā viravasāṅghaṭṭitā. **Kokilettha pabodhareti** ettha ambavane kokilā vassantiyo attānaṃ pabodhenti nāpenti. **Ambetthāti** ambā ettha. **Vipasākhaggāti** phalabhārena onamitasākhaggā. **Palālakhalasannibhāti** pupphasannicayena sālīpalālakhalasadisā. **Pakkatālavilambinoti** pakkatālaphalavilambino. Evarūpā rukkhā ca ettha atthīti ambavanaṃ vaṇṇeti.

Vaṇṇayitvā ca pana tāpasaṃ tattha otāretvā “’imasmiṃ ambavane ambāni khādanto attano taṇhaṃ pūrehi”’ti vatvā pakkāmi. Tāpaso ambāni khādītva taṇhaṃ pūretvā vissamitvā ambavane vicaranto taṃ petaṃ dukkhaṃ anubhavantaṃ disvā kiñci vattuṃ nāsakkhi. Sūriye pana atthaṅgate taṃ nāṭakithiparivāritaṃ dibbasampattiṃ anubhavamānaṃ disvā tisso gāthā abhāsī –

28. “Mālī kiriṭṭi kāyūrī, aṅgadī candanussado;
Rattim tvaṃ paricāresi, divā vedesi vedanaṃ.
29. “Soḷasitthisahassāni, yā temā paricārikā;
Evaṃ mahānubhāvosi, abbhuto lomahaṃsano.

30. “Kiṃ kammakarī pubbe, pāpaṃ attadukkhāvahaṃ;
Yaṃ karitvā manussesu, piṭṭhimamsāni khādasī”ti.

Tattha **mālīti** dibbamālādharo. **Kiriṭṭi** dibbaveṭhanadharo. **Kāyūrīti** dibbābharaṇapaṭimaṇḍito. **Aṅgadīti** dibbaṅgadasamānāgato. **Candanussadoti** dibbacandanavilitto. **Paricāresīti** indriyāni dibbavisayesu cāresi. **Divāti** divā pana mahādukkhaṃ anubhosi. **Yā temāti** yā te imā. **Abbhutoti** manussaloke abhūtapubbo. **Lomahaṃsanoti** ye taṃ passanti, tesam lomāni haṃsanti. **Pubbeti** purimabhava. **Attadukkhāvahanti** attano dukkhāvahaṃ. **Manussesūti** yaṃ manussaloke katvā idāni attano piṭṭhimamsāni khādasīti pucchati.

Peto taṃ sañjānitvā “tumhe maṃ na sañjānātha, ahaṃ tumhākaṃ purohito ahoṣiṃ, idaṃ me rattim sukhānubhavanaṃ tumhe nissāya katassa upaḍḍhūposathassa nissandena laddhaṃ, divā dukkhānubhavanaṃ pana mayā pakatassa pāpasseva nissandena. Ahañhi tumhehi vinicchaye ṭhapito kūṭaḍḍaṃ karitvā lañjaṃ gahetvā parapiṭṭhimamsiko hutvā tassa divā katassa kammassa nissandena idaṃ dukkhaṃ anubhavāmi”ti vatvā gāthādvayamāha –

31. “Ajjenāni paṭiggayha, kāmesu gadhito ahaṃ;
Acarim dīghamaddhānaṃ, paresaṃ ahitāyahaṃ.
32. “Yo piṭṭhimamsiko hoti, evaṃ ukkacca khādati;
Yathāhaṃ ajja khādāmi, piṭṭhimamsāni attano”ti.

Tattha **ajjenānīti** vede. **Paṭiggayhāti** paṭiggahetvā adhīyitvā. **Acarinti** paṭipajjim. **Ahitāyahanti** ahitāya atthanāsanāya ahaṃ. **Yo piṭṭhimamsikoti** yo puggalo paresaṃ piṭṭhimamsakhādako piṣuṇo hoti. **Ukkaccāti** ukkantitvā.

Idaṅca pana vatvā tāpasam pucchi – “tumhe kathaṃ idhāgatā”ti. Tāpaso sabbaṃ vitthārena kathesi. “Idāni pana, bhante, idheva vasissatha, gamissathā”ti. “Na vasissāmi, assamapadaṃyeva gamissāmi”ti. Peto “sādhū, bhante, ahaṃ vo nibaddhaṃ ambapakkena upaṭṭhahissāmi”ti vatvā attano ānubhāvena assamapadeyeva otāretvā “anukkaṇṭhā idheva vasathā”ti paṭiññaṃ gahetvā gato. Tato paṭṭhāya nibaddhaṃ ambapakkena upaṭṭhahi. Tāpaso taṃ paribhuñjanto kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānābhīññā nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā upāsakānaṃ imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino. Tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Kimchandajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[512] 2. Kumbhajātakavaṇṇanā

Ko pāturāsīti idaṃ satthā jetavane viharanto visākhāya sahāyikā surāpītā pañcasatā itthiyo ārabha kathesi. Sāvattiyam kira surāchaṇe saṅghuṭṭhe tā pañcasatā itthiyo sāmikānaṃ chaṇe kīlamānānaṃ tikkhasuraṃ paṭiyādetvā “chaṇam kīlissāmā”ti sabbāpi visākhāya santikaṃ gantvā “sahāyike chaṇam kīlissāmā”ti vatvā “ayaṃ surāchaṇo, na ahaṃ suraṃ pivissāmi”ti vutte – “tumhe sammāsambuddhassa dānaṃ detha, mayaṃ chaṇam karissāmā”ti āhaṃsu. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tā uyyojetvā satthāraṃ nimantāpetvā mahādānaṃ pavattetvā bahum gandhamālam ādāya sāyanhasamaye dhammakathaṃ sotum tāhi parivutā jetavanaṃ agamāsi. Tā panitthiyo suraṃ pivamānāva tāya saddhim gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā suraṃ pivitvāva tāya saddhim satthu santikaṃ agamaṃsu. Visākhā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi, itarāsu ekaccā satthu santikeyeva naccimṃsu, ekaccā gāyimṃsu, ekaccā hatthakukkucapādakukkuccāni, ekaccā kalahaṃ akaṃsu.

Satthā tāsam saṃvegajananatthāya bhamukalomato raṃsī vissajjesi, andhakāratimisā ahoṣi. Tā bhītā ahesuṃ maraṇabhayatajjitā, tena tāsam surā jīri. Satthā nisinnapallānke antarāhito sinerumuddhani ṭhatvā uṇṇalomato raṃsī vissajjesi, candasūriyasahassuggamaṇaṃ viya ahoṣi. Satthā tattha ṭhitova tāsam saṃvegajananatthāya –

“Ko nu hāso kimānando, niccaṃ pajjalite sati;
Andhakārena onaddhā, padīpaṃ na gavesathā”ti. (dha. pa. 146) –

Imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne tā pañcasatāpi sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Satthā āgantvā gandhakuṭichāyāya buddhāsane nisīdi. Atha naṃ visākhā vanditvā, “bhante, idaṃ hirottappabhedakaṃ surāpānaṃ nāma kadā uppanna”nti pucchi. So tassā ācikkhanto atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko kāsiraṭṭhavāsī suro nāma vanacarako bhaṇḍapariyesanattāya himavantaṃ agamāsi. Tattheko rukkho uggantvā porisamatte ṭhāne tidhākappo ahoṣi. Tassa tiṇṇaṃ kappānaṃ antare cāṭippamāṇo āvāto ahoṣi. So deve vassante udakena pūrito, taṃ parivāretvā harītakī āmalakī maricagaccho ca ahoṣi, tesam pakkāni phalāni chijjitvā tattha patanti. Tassāvidūre sayamjātasāli jāto, tato suvakā sālisīsāni āharitvā tasmim rukkhe nisīditvā khādanti. Tesam khādamānānaṃ sālīpi taṇḍulāpi tattha patanti. Iti taṃ udakaṃ sūriyasantāpena paccamānaṃ rasaṃ lohitavaṇṇaṃ ahoṣi. Nidāghasamaye pipāsītā sakuṇagaṇā āgantvā taṃ pivitvā mattā parivattitvā rukkhamūle patimsu, tasmim thokaṃ niddāyitvā vikūjamānā pakkamanti. Rukkhasunakhamakkaṭṭādisupī eseva nayo. Vanacarako taṃ disvā “sace idaṃ viṣaṃ bhavēyya, ime mareyyuṃ, ime pana thokaṃ niddāyitvā yathāsukhaṃ gacchanti, nayidaṃ viṣa”nti sayam pivitvā matto hutvā maṃsaṃ khādītukāmo ahoṣi. Tato aggiṃ katvā rukkhamūle patite tittirakukkuṭādayo māretvā maṃsaṃ āngāre pacitvā ekena hatthena naccanto ekena maṃsaṃ khādanto ekāhadvīhaṃ tattheva ahoṣi.

Tato pana avidūre eko varuṇo nāma tāpaso vasati. Vanacarako aññadāpi tassa santikaṃ gacchati. Athassa etadahosi – “idaṃ pānaṃ tāpasena saddhiṃ pivissāmi”ti. So ekaṃ veḷunāḷikaṃ pūretvā pakkamaṃsena saddhiṃ āharitvā paṇṇasālaṃ gantvā, “bhante, imaṃ pivathā”ti vatvā ubhopi maṃsaṃ khādantā pivimsu. Iti surena ca varuṇena ca diṭṭhattā tassa pānassa “surā”ti ca “varuṇā”ti ca nāmaṃ jātaṃ. Te ubhopi “attheso upāyo”ti veḷunāḷiyo pūretvā kājenādāya paccantanagaraṃ gantvā “pānakārakā nāma āgatā”ti rañño ārocāpesuṃ. Rājā ne pakkosāpesi, te tassa pānaṃ upanesuṃ. Rājā dve tayo vāre pivitvā majji, tassa taṃ ekāhadvīhamattameva ahoṣi. Atha ne “aññampi atthī”ti pucchi. “Atthi, devā”ti. “Kuhi”nti? “Himavante devā”ti. “Tena hi ānethā”ti. Te gantvā ekadve vāre ānetvā “nibaddhaṃ gantuṃ na sakkhissāmā”ti sambhāre sallakkhetvā tassa rukkhasa tacam ādim katvā sabbasambhāre pakkhipitvā nagare suraṃ karimsu. Nāgarā suraṃ pivitvā pamādaṃ āpannā duggatā ahesuṃ, nagaraṃ suññaṃ viya ahoṣi, tena pānakārakā tato palāyitvā bārāṇasiṃ gantvā “pānakārakā āgatā”ti rañño ārocāpesuṃ. Rājā ne pakkosāpetvā paribbayaṃ adāsi. Te tatthāpi suraṃ akaṃsu, tampi nagaraṃ tatheva vīnassi, tato palāyitvā sāketam, sāketato sāvattim āgamaṃsu.

Tadā sāvattiyam sabbamitto nāma rājā ahoṣi. So tesam saṅgahaṃ katvā “kena vo attho”ti pucchitvā “sambhāramūlena ceva sālīpiṭṭhena ca pañcahi cāṭisatehi cā”ti vutte sabbaṃ dāpesi. Te pañcasu cāṭisatesu suraṃ saṅṭhāpetvā mūsikabhayena cāṭirakkhaṇatthāya ekekāya cāṭiyā santike ekekaṃ biḷāraṃ bandhiṃsu. Te paccitvā uttarānakāle cāṭikucchīsu paggharantaṃ suraṃ pivitvā mattā niddāyimsu. Mūsikā āgantvā tesam kaṇṇanāsikadāṭhikanaṅguṭṭhe khādītva āgamaṃsu. “Biḷārā suraṃ pivitvā matā”ti āyuttakapurisā rañño ārocesuṃ. Rājā “visakārakā ete bhavissanti”ti tesam dvinnampi janānaṃ sīsāni chindāpesi. Te “suraṃ deva, madhuraṃ devā”ti viravantaṃ marimsu. Rājā te mārapetvā “cāṭiyo bhindathā”ti āṇāpesi. Biḷārāpi surāya jinṇāya utṭhahitvā kīlantā vicarimsu, te disvā rañño ārocesuṃ. Rājā “sace viṣaṃ assa, ete mareyyuṃ, madhureneva bhavitabbaṃ, pivissāmi na”nti nagaraṃ alaṅkārapetvā rājāṅgaṇe maṇḍapaṃ kārapetvā alaṅkatamaṇḍape samussitasetacchatte rājapallānke nisīditvā amaccagaṇaparivuto suraṃ pātum ārabhi.

Tadā sakko devarājā “ke nu kho mātupaṭṭhānādīsu appamattā tīṇi sucaritāni pūrentī”ti lokam volokento taṃ rājānaṃ suraṃ pātuṃ nisinnaṃ disvā “sacāyaṃ suraṃ pivissati, sakalajambudīpo nassissati. Yathā na pivissati, tathā naṃ karissāmī”ti ekaṃ surāpuṇṇaṃ kumbhaṃ hatthatale ṭhapetvā brāhmaṇavesenāgantvā rañño sammukhaṭṭhāne ākāse ṭhatvā “imaṃ kumbhaṃ kiṇātha, imaṃ kumbhaṃ kiṇāthā”ti āha. Sabbamittarājā taṃ tathā vadantaṃ ākāse ṭhitaṃ disvā “kuto nu kho brāhmaṇo āgacchatī”ti tena saddhiṃ sallapanto tisso gāthā abhāsi –

33. “Ko pāturāsī tidivā nabhamhi, obhāsayaṃ saṃvarim candimāva;
Gattehi te rasmiyo niccharanti, sateratā vijjurivantalikkhe.
34. “So chinnavātaṃ kamasī aghamhi, vehāyasaṃ gacchasi tiṭṭhasī ca;
Iddhī nu te vatthukatā subhāvitā, anaddhagūnaṃ api devatānaṃ.
35. “Vehāyasaṃ gammamāgama tiṭṭhasi, kumbhaṃ kiṇāthāti yametamatthaṃ;
Ko vā tuvaṃ kissa vā tāya kumbho, akkhāhi me brāhmaṇa etamattha”nti.

Tattha **ko pāturāsī**ti kuto pātubhūtosī, kuto āgatosīti attho. **Tidivā nabhamhī**ti kiṃ tāvatiṃsabhavanā āgantvā idha nabhamhi ākāse pākaṭo jātosīti pucchati. **Samvarinti** rattim. **Sateratā**ti evaṃnāmikā. **Soti** so tvaṃ. **Chinnavātanti** valāhakopi tāva vātena kamati, tassa pana sopi vāto natthi, tenevamāha. **Kamasī**ti pavattesi. **Aghamhī**ti appaṭighe ākāse. **Vatthukatāti** vatthu viya patiṭṭhā viya katā. **Anaddhagūnaṃ api devatānanti** yā padasā addhānaṃ agamanena anaddhagūnaṃ devatānaṃ iddhi, sā api tava subhāvitāti pucchati. **Vehāyasaṃ gammamāgammāti** ākāse pavattaṃ padavītihāraṃ paṭicca nissāya. “Tiṭṭhasī”ti imassa “ko vā tuva”nti iminā sambandho, evaṃ tiṭṭhamāno ko vā tvanti attho. **Yametamatthanti** yaṃ etaṃ vadasi. Imassa “kissa vā tāya”nti iminā sambandho, yaṃ etaṃ kumbhaṃ kiṇāthāti vadasi, kissa vā te ayaṃ kumbhoti attho.

Tato sakko “tena hi suṇāhī”ti vatvā surāya dose dassento āha –

36. “Na sappikumbho napi telakumbho, na phāṇitassa na madhussa kumbho;
Kumbhassa vajjāni anappakāni, dose bahū kumbhagate suṇātha.
37. “Gaḷeyya yaṃ pitvā pate papātaṃ, sobbhaṃ guhaṃ candaniyoḷigallaṃ;
Bahumpi bhuñjeyya abhojaneyyaṃ, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
38. “Yaṃ pitvā cittasmiṃ anesamāno, āhiṇḍatī goriva bhakkhasādī;
Anāthamāno upagāyati naccati ca, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
39. “Yaṃ ve pivitvā acelova naggo, careyya gāme visikhantarāni;
Sammūḷhacitto ativelasāyī, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
40. “Yaṃ pitvā uṭṭhāya pavedhamāno, sīsañca bāhuñca pacālayanto;
So naccatī dārukaṭallakova, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
41. “Yaṃ ve pivitvā aggidaḍḍhā sayanti, atho sigālehipi khādītāse;
Bandhaṃ vadhaṃ bhogaṇiñcupenti, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
42. “Yaṃ pitvā bhāseyya abhāsaneyyaṃ, sabhāyamāsīno apetavattho;
Sammakkhito vantagato byasanno, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
43. “Yaṃ ve pivitvā ukkaṭṭho āvilakkho, mameva sabbapathavīti maññe;
Na me samo cāturantopi rājā, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.

44. “Mānātimānā kalahāni pesuṇī, dubbaṇṇinī naggayinī palāyinī;
Corāna dhuttāna gaṭī niketo, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
45. “Iddhāni phītāni kulāni assu, anekasāhassadhanāni loke;
Ucchinnadāyajjakatānimāya, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
46. “Dhaññaṃ dhanam rajataṃ jātarūpaṃ, khettaṃ gavaṃ yattha vināsayanti;
Ucchedanī vittagataṃ kulānaṃ, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
47. “Yaṃ ve pitvā dittarūpova poso, akkosati mātaraṃ pitarāṇca;
Sassumpi gaṇheyya athopi suṇhaṃ, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
48. “Yaṃ ve pitvā dittarūpāva nārī, akkosatī sassuraṃ sāmikaṇca;
Dāsampi gaṇhe paricārikampi, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
49. “Yaṃ ve pivitvāna haneyya poso, dhamme ṭhitaṃ samaṇaṃ brāhmaṇaṃ vā;
Gacche apāyampi tatonidānaṃ, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
50. “Yaṃ ve pivitvā duccharitaṃ caranti, kāyena vācāya ca cetasā ca;
Nirayaṃ vajanti duccharitaṃ caritvā, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
51. “Yaṃ yācamānā na labhanti pubbe, bahuṃ hiraññampi pariccajantā;
So taṃ pivitvā alikaṃ bhaṇāti, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
52. “Yaṃ ve pitvā pesane pesiyanto, accāyike karaṇīyamhi jāte;
Atthampi so nappajānāti vutto, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
53. “Hirīmanāpi ahirīkabhāvaṃ, pātuṃ karonti madanāya mattā;
Dhīrāpi santā bahukaṃ bhaṇanti, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
54. “Yaṃ ve pitvā ekathūpā sayanti, anāsakā thaṇḍiladukkhaseyyaṃ;
Dubbaṇṇiyaṃ āyasyaṇcupenti, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
55. “Yaṃ ve pitvā pattakhandhā sayanti, gāvo kūṭahatāva na hi vāruṇiyā;
Vego narena susahoriva, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
56. “Yaṃ manussā vivajjanti, sappam ghoravisamiva;
Taṃ loke visasamānaṃ, ko naro pātumarahati.
57. “Yaṃ ve pitvā andhakaveṇḍaputtā, samuddatīre paricārayantā;
Upakkamuṃ musalebhi aññamaññaṃ, tassā puṇṇaṃ kumbhamimaṃ kiṇātha.
58. “Yaṃ ve pitvā pubbadevā pamattā, tidivā cutā sassatiyā samāyā;
Taṃ tādisaṃ majjamimaṃ niratthakaṃ, jānaṃ mahārāja kathaṃ piveyya.
59. “Nayimasmiṃ kumbhasmiṃ dadhi vā madhu vā, evaṃ abhiññāya kiṇāhi rāja;
Evañhimaṃ kumbhagatā mayā te, akkhātarūpaṃ tava sabbamittā’”ti.

Tattha **vajjānī**tiādīnavā. **Gaḷeyyā**ti gacchanto pade pade parivatteyya. **Yaṃ pitvā pateti** yaṃ pivitvā pateyya. **Sobbhanti** āvāṭaṃ. **Candaniyoḷigallanti** candanikaṇca oḷigallaṇca. **Abhojaneyyanti** bhujjituṃ ayuttaṃ. **Anesamānoti** anissaro. **Gorivāti** goṇo viya. **Bhakkhasādīti** purāṇakasatākhādako, yathā so tattha tattha bhakkhasaṃ pariyesanto āhiṇḍati, evaṃ āhiṇḍatīti attho. **Anāthamānoti**

niravassayo anātho viya. **Upagāyatīti** aññaṃ gāyantam disvā upagantvā gāyati. **Acelovāti** acelako viya. **Visikhantarānīti** antaravīthiyo. **Ativelasāyīti** aticirampi niddam okkameyya. “Ativelacārī”tipi pāṭho, ativelacārī hutvā careyyāti attho.

Dārukaṭallako vāti dārumayayantarūpakam viya. **Bhogajāniñcupentīti** bhogajāniñca upenti, pāṇātipātādīni katvā daṇḍapīḷitā dhanajāniñca aññañca vadhabandhanādidukkham pāpuṇantīti attho. **Vantagatoti** attano vantasmim gato. **Byasannoti** byasanāpanno. “Visanno”tipi pāṭho, tasmim vante osannoti attho. **Ukkaṭṭhoti** aham mahāyodho, ko mayā sadiso atthīti evam ukkaṃsagato hutvā. **Āvilakkhoti** rattakkho. **Sabbapathavīti** sabbā pathavī. “Sabbaputhuvī”tipi pāṭho. **Cāturantoti** catusamuddapariyantāya pathaviyā issaro. **Mānātimānāti** mānakārikā. Sesapadesupi eseva nayo. **Gatīti** nibbatti. **Niketoti** nivāso. **Tassā puṇṇanti** yā evarūpā, tassā puṇṇam. **Iddhānīti** samiddhāni. **Phitānīti** vatthālaṅkākarakappabhaṇḍehi pupphitāni. **Ucchinnadāyajjakatānīti** ucchinnadāyādāni niddhanāni katāni. **Yattha vināsayantīti** yaṃ nissāya yattha patīṭṭhitā, evam bahumpi dhanadhaññādisāpateyyam nāsayanti, kapaṇā honti.

Dittarūpoti dappitarūpo. **Gaṇheyyāti** bhariyasaññāya kilesavasena hatthe gaṇheyya. **Dāsampi gaṇhetī** attano dāsampi kilesavasena “sāmiko me”ti gaṇheyya. **Pivtvānāti** pivtvā. **Duccaritam caritvāti** evam tīhi dvārehi dasavidhampi akusalam katvā. **Yaṃ yācamānāti** yaṃ purisam pubbe suram apivantam bahum hiraññaṃ pariccajantā musāvādam karohīti yācamānā na labhanti. **Pitvāti** pivtvā ṭṭhito. **Nappajānāti vuttoti** “kenaṭṭhena āgatosī”ti vutto sāsana duggahitattā tam attham na jānāti. **Hirīmanāpīti** hiriyuttacittāpi. **Ekathūpāti** sūkarapotakā viya hīnājaccehipi saddhim ekarāsī hutvā. **Anāsakāti** nirāhārā. **Thaṇḍiladukkhasēyanti** bhūmiyam dukkhasēyam sayanti. **Āyasakyanti** garaham.

Pattakhandhāti patitakkhandhā. **Kūṭahatāvāti** gīvāya baddhena kūṭena hatā gāvo viya, yathā tā tiṇam akhādantiyo pāṇiyam apivantiyo sayanti, tathā sayantīti attho. **Ghoravisamivāti** ghoravisam viya. **Visasamānanti** visasadisam. **Andhakaveṇḍaputtāti** dasa bhātikarājāno. **Upakkamunti** paharimsu. **Pubbadevāti** asurā. **Tidivāti** tāvatimsadevalokā. **Sassatiyāti** sassatā, dīghāyukabhāvena nīccasammatā devalokāti attho. **Samāyāti** saddhim asuramayāhi. **Jānanti** evam “niratthakam eta”nti jānanto tumhādiso paṇḍito puriso katham piveyya. **Kumbhagatā mayāti** kumbhagatam mayā, ayameva vā pāṭho. **Akkhātārūpanti** sabhāvato akkhātam.

Tam sutvā rājā surāya ādīnavam ṇatvā tuṭṭho sakkassa thutiṃ karonto dve gāthā abhāsi –

60. “Na me pitā vā athavāpi mātā, etādisā yādisako tuvaṃsi;
Hitānukampī paramatthakāmo, soham karissam vacanam tavajja.
61. “Dadāmi te gāmarāni pañca, dāsīsatam satta gavaṃsatāni;
Ājaññayutte ca rathe dasa ime, ācariyo hosi mamatthakāmo”ti.

Tattha **gāmarānīti**, brāhmaṇa, ācariyassa nāma ācariyabhāgo icchitabbo, samvacchare samvacchare satasahassuṭṭhānake tuyham pañca gāme dadāmīti vadati. **Dasa imeti** ime dasa purato ṭṭhite kañcanavicitte rathe dassento evamāha.

Tam sutvā sakko devattabhāvam dassetvā attānam jānāpentō ākāse ṭṭatvā dve gāthā abhāsi –

62. “Taveva dāsīsatamatthu rājā, gāmā ca gāvo ca taveva hontu;
Ājaññayuttā ca rathā taveva, sakkohasmī tidasānamindo.
63. “Mamsodanam sappipāyāsam bhuñja, khādassu ca tvaṃ madhumāsapūve;
Evam tuvaṃ dhammarato janinda, anindito saggamupehi ṭṭhāna”nti.

Tattha **evam tuvaṃ dhammaratoti** evaṃ tvaṃ nānaggarasabhojanaṃ bhuñjanto surāpānā virato tīṇi duccharitāni pahāya tividhasucaritadhammarato hutvā kenaci anindito saggaṭṭhānaṃ upehīti.

Iti sakko tassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato. Sopi suraṃ apivtvā surābhājanāni bhindāpetvā sīlaṃ samādāya dānaṃ datvā saggaparāyaṇo ahoṣi. Jambudīpepi anukkamena surāpānaṃ vepullappattaṃ jātaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi – “tadā rājā ānando ahoṣi, sakko pana ahameva ahoṣi”nti.

Kumbhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[513] 3. Jayaddisajātakavaṇṇanā

Cirassaṃ vata meti idamaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu **sāmajātaka**sadiṣaṃ (jā. 2.22.296 ādayo). Tadā pana satthā “porāṇakapaṇḍitā kañcanamālaṃ setacchattaṃ pahāya mātāpitaro posesu”nti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kapilaratṭhe uttarapañcālanagare pañcālo nāma rājā ahoṣi. Tassa aggamaheṣī gabbhaṃ paṭilabhivā puttaṃ vijāyi. Tassā purimabhava ekā sapattikā kujjhivā “tuyhaṃ jātaṃ jātaṃ pajama khādituṃ samatthā bhavissāmi”ti patthanaṃ ṭhapetvā yakkhinī ahoṣi. Sā tadā okāsaṃ labhitvā tassā passantiyāva taṃ allamaṃsapesivaṇṇaṃ kumārakaṃ gahetvā murumurāyantī khāditvā pakkāmi. Dutiyavārepi tatheva akāsi. Tatiyavāre pana tassā pasūtigharaṃ pavitṭhakāle gehaṃ parivāretvā gālhaṃ ārakkhaṃ akaṃsu. Vijātadivase yakkhinī āgantvā puna dārakaṃ aggahesi. Devī “yakkhinī”ti mahāsaddamakāsi. Āvudhahatthā purisā āgantvā deviyā dinnasaññāya yakkhinim anubandhiṃsu. Sā khādituṃ okāsaṃ alabhanṭi tato palāyivā udakaniddhamaṇaṃ pāvīsi. Dārako mātusaññāya tassā thanaṃ mukhena gaṇhi. Sā puttasiṇhaṃ uppādetvā tato palāyivā susānaṃ gantvā dārakaṃ pāsāṇaleṇe ṭhapetvā paṭijaggi. Athassa anukkamena vaḍḍhamānassa manussamaṃsaṃ āharitvā adāsi. Ubhopi manussamaṃsaṃ khāditvā tattha vaṣiṃsu. Dārako attano manussabhāvaṃ na jānāti “yakkhiniputtosmi”ti saññāya. So attabhāvaṃ jahitvā antaradhāyituṃ na sakkoti. Athassa sā antaradhānatthāya ekaṃ mūlaṃ adāsi. So mūlanubhāvena antaradhāyivā manussamaṃsaṃ khādanto vicarati. Yakkhinī vessavaṇassa mahārājassa veyyāvaccatthāya gatā tattheva kālamakāsi. Devīpi catutthavāre aññaṃ puttaṃ vijāyi. So yakkhiniyā muttattā arogo ahoṣi. Paccāmittaṃ yakkhinim jinitvā jātattā “jayaddisakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā chattaṃ ussāpetvā rajjamanusāsi.

Tadā bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, “alīnasattukumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto uggahitasabbasippo uparājā ahoṣi. Sopi yakkhiniputto aparabhāge pamādena taṃ mūlaṃ nāsetvā antaradhāyituṃ asakkonto dissamānarūpova susāne manussamaṃsaṃ khādi. Manussā taṃ disvā bhītā āgantvā rañño upakkosiṃsu “deva eko yakkho dissamānarūpo susāne manussamaṃsaṃ khādanti, so anukkamena nagaraṃ pavisitvā manusse māretvā khādissati, taṃ gāhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā “gaṇhatha na”nti āṇāpesi. Balakāyo gantvā susānaṃ parivāretvā aṭṭhāsi. Yakkhiniputto naggo ubbiggarūpo maraṇabhayaabhīto viravanto manussānaṃ antaraṃ pakkhandi. Manussā “yakkho”ti maraṇabhayaabhītā dvidhā bhijjiṃsu. Sopi tato palāyivā araññaṃ pāvīsi, na puna manussapathaṃ āgacchi. So ekaṃ mahāvattaniāvaṃ nissāya maggapaṭipannesu manussesu ekekaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā māretvā khādanto ekasmiṃ nigrodhamūle vāsaṃ kappesi.

Atheko satthavāhabrāhmaṇo aṭavipālānaṃ sahasaṃ datvā pañcahi sakaṭasatehi taṃ maggaṃ paṭipajji. Manussayakkho viravanto pakkhandi, bhītā manussā urena nipajjiṃsu. So brāhmaṇaṃ gahetvā palāyanto khāṇunā pāde viddho aṭavipālesu anubandhantesu brāhmaṇaṃ chaḍḍetvā attano vasaṇaṭṭhānarukkhamūle nipajji. Tassa tattha nipannassa sattame divase jayaddisarājā migavadhaṃ āṇāpetvā nagarā nikkhami. Taṃ nagarā nikkhantamattameva takkasilavāsī nando nāma

mātuposakabrāhmaṇo catasso satārahagāthāyo ādāya āgantvā rājānaṃ addasa. Rājā “nivattitvā suṇissāmī”ti tassa nivāsagehaṃ dāpetvā migavaṃ gantvā “yassa passena migo palāyati, tasseva gīvā”ti āha. Atheko pasadamigo uṭṭhahitvā rañño abhimukho gantvā palāyī. Amaccā parihāsaṃ kariṃsu. Rājā khaggaṃ gahetvā taṃ anubandhitvā tiyojanamatthake patvā khaggena paharitvā dve khaṇḍāni karitvā kājenādāya āgacchanto manussayakkhassa nipannaṭṭhānaṃ patvā dabbatiṇesu nisīditvā thokaṃ vissamitvā gantuṃ ārabhi. Atha naṃ so uṭṭhāya “tiṭṭha kuhiṃ gacchasi, bhakkhosi me”ti hatthe gahetvā paṭhamaṃ gāthamāha –

64. “Cīrassaṃ vata me udapādi ajja, bhakkho mahā sattamibhattakāle;
Kutosi kovāsi tadiṅgha brūhi, ācikkha jātiṃ vidīto yathāsī”ti.

Tattha **bhakkho mahā**ti mahābhakkho. **Sattamibhattakāle**ti pāṭipadato paṭṭhāya nirāhārassa sattamiyaṃ bhattakāle. **Kutosī**ti kuto āgatosīti.

Rājā yakkhaṃ disvā bhīto ūrutthambhaṃ patvā palāyituṃ nāsakkhi, satiṃ pana paccupaṭṭhāpetvā dutiyaṃ gāthamāha –

65. “Pañcālarājā migavaṃ pavitṭho, jayaddiso nāma yadissuto te;
Carāmi kacchāni vanāni cāhaṃ, pasadaṃ imaṃ khāda mama jja muñcā”ti.

Tattha **migavaṃ pavitṭho**ti migavadhāya raṭṭhā nikkhanto. **Kacchāni**ti pabbatapassāni. **Pasadaṃ**ti pasadamigaṃ.

Taṃ sutvā yakkho tatiyaṃ gāthamāha –

66. “Seneva tvaṃ paṇasi sassamāno, mamesa bhakkho pasado yaṃ vadesi;
Taṃ khādiyāna pasadaṃ jighaṇṇaṃ, khādissaṃ pacchā na vilāpakālo”ti.

Tattha **senevā**ti mama santakeneva. **Paṇasī**ti voharasi attānaṃ vikkiṇāsī. **Sassamāno**ti vihiṃsayamāno. **Taṃ khādiyānā**ti taṃ paṭhamaṃ khādītva. **Jighaṇṇanti** ghasitukāmo. **Khādissanti** etaṃ pacchā khādissāmi. **Na vilāpakālo**ti mā vilapī. Nāyaṃ vilāpakālo vadati.

Taṃ sutvā rājā nandabrāhmaṇaṃ saritvā catutthaṃ gāthamāha –

67. “Na catthi makkho mama nikkayena, gantvāna pacchāgamanāya paṇhe;
Taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇassappaḍāya, saccānurakkhī punarāvajissa”nti.

Tattha **na catthī**ti na ce mayhaṃ nikkayena vimokkho atthi. **Gantvānā**ti evaṃ sante ajja imaṃ migamaṃsaṃ khādītva mama nagaraṃ gantvā. **Paṇheti** pageyeva, sveva pātarāsakāle paccāgamanatthāya paṭiṇṇaṃ gaṇhāhīti adhippāyo. **Taṃ saṅgaranti** mayā “dhaṇaṃ te dassāmī”ti brāhmaṇassa saṅgaro kato, taṃ tassa datvā imaṃ mayā vuttaṃ saccāṃ anurakkhanto ahaṃ puna āgamissāmīti attho.

Taṃ sutvā yakkho pañcamaṃ gāthamāha –

68. “Kiṃ kammajātaṃ anutappate tvaṃ, pattaṃ samīpaṃ maraṇassa rāja;
Ācikkha me taṃ api sakkuṇemu, anujānituṃ āgamanāya paṇhe”ti.

Tattha kammameva **kammajātaṃ**. **Anutappate**ti taṃ anutappati. **Pattanti** upagataṃ. **Api sakkuṇemū**ti api nāma taṃ tava sokakāraṇaṃ sutvā pātova āgamanāya taṃ anujānituṃ sakkuṇeyyāmāti attho.

Rājā taṃ kāraṇaṃ kathento chaṭṭhaṃ gāthamāha –

69. “Katā mayā brāhmaṇassa dhanāsā, taṃ saṅgaram paṭimukkaṃ na muttaṃ;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇassappaḍāya, saccānurakkhī punarāvajissa”nti.

Tattha **paṭimukkaṃ na muttanti** catasso satārahā gāthā sutvā “dhanam te dassāmī”ti paṭiññāya mayā attani paṭimuñcitvā ṭhapitaṃ, na pana taṃ muttaṃ dhanassa adinnattā.

Taṃ sutvā yakkho sattamaṃ gāthamāha –

70. “Yā te katā brāhmaṇassa dhanāsā, taṃ saṅgaram paṭimukkaṃ na muttaṃ;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇassappaḍāya, saccānurakkhī punarāvajassū”ti.

Tattha **punarāvajassūti** puna āgacchassu.

Evañca pana vatvā rājānaṃ vissajjesi. So tena vissaṭṭho “tvaṃ mā cintayī, ahaṃ pātova āgamissāmī”ti vatvā magganimitāni sallakkhento attano balakāyaṃ upagantvā balakāyaparivuto nagaram pavasitvā nandabrāhmaṇaṃ pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā tā gāthā sutvā cattāri sahasāni datvā yānaṃ āropetvā “imaṃ takkasilameva nethā”ti manusse datvā brāhmaṇaṃ uyyojetvā dutiyadivase paṭigantukāmo hutvā puttaṃ āmantetvā anusāsī. Tamatthaṃ dīpento sathā dve gāthā abhāsi –

71. “Muttoca so porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇassappaḍāya, āmantayī puttamalīnasattum.
72. “Ajjeva rajjaṃ abhisiñcayassu, dhammaṃ cara sesu paresu cāpi;
Adhammakāro ca te māhu raṭṭhe, gacchāmaṃ porisādassa ñatte”ti.

Tattha **alīnasattunti** evaṃnāmakam kumāraṃ. Pāliyaṃ pana “arinasattu”nti likhitaṃ. **Ajjeva rajjanti** putta rajjaṃ te dammi, tvaṃ ajjeva muddhani abhisekaṃ abhisiñcayassu. **Ñatteti** abhyāse, santiketī attho.

Taṃ sutvā kumāro dasamaṃ gāthamāha –

73. “Kiṃ kamma krubbaṃ tava deva pāva, nārādhayī taṃ tadicchāmi sotum;
Yamajja rajjamhi udassaye tvaṃ, rajjampi niccheyyaṃ, tayā vināha”nti.

Tattha **krubbanti** karonto. **Yamajjāti** yena anārādhakammena ajja maṃ rajjamhi tvaṃ udassaye ussāpesi paṭiṭṭhāpesi, taṃ me ācikkha, ahañhi tayā vinā rajjampi na icchāmīti attho.

Taṃ sutvā rājā anantaram gāthamāha –

74. “Na kammunā vā vacasāva tāta, aparādhitoṃ tuviyaṃ sarāmi;
Sandhiñca katvā purisādakena, saccānurakkhī punāhaṃ gamissa”nti.

Tattha **aparādhitoti** aparādham ito. **Tuviyanti** tava santakam. Idaṃ vuttaṃ hoti – tāta, ahaṃ ito tava kammato vā tava vacanato vā kiñci mama appiyaṃ aparādham na sarāmīti. **Sandhiñca katvāti** maṃ pana migavaṃ gataṃ eko yakkho “khādissāmī”ti gaṇhi. Athāhaṃ brāhmaṇassa dhammakathaṃ sutvā tassa sakkāraṃ katvā “sve tava pātarāsakāle āgamissāmī”ti tena purisādakena sandhiṃ saccam katvā āgato, tasmā taṃ saccam anurakkhanto puna tattha gamissāmī, tvaṃ rajjam kārehīti vadati.

Taṃ sutvā kumāro gāthamāha –

75. “Ahaṃ gamissāmi idheva hohi, natthi tato jīvato vippamokkho;
Sace tuvaṃ gacchasiyeva rāja, ahampi gacchāmi ubho na homā”’ti.

Tattha **idhevā**ti tvam idheva hoti. **Tatoti** tassa santikā jīvantassa mokkho nāma natthi. **Ubhoti** evaṃ sante ubhopi na bhavissāma.

Taṃ sutvā rājā gāthamāha –

76. “Addhā hi tāta satānesa dhammo, maraṇā ca me dukkhataraṃ tadassa;
Kammāsapādo taṃ yadā pacitvā, pasayha khāde bhidā rukkhasūle”’ti.

Tassattho – **addhā** ekamsena esa, tāta, **satānaṃ** paṇḍitānaṃ **dhammo** sabhāvo, yuttaṃ tvam vadasi, api ca kho pana mayhaṃ maraṇatopetaṃ dukkhataraṃ assa, yadā taṃ so kammāsapādo. **Bhida rukkhasūleti** tikhiṇarukkhasūle bhivā pacitvā pasayha balakkārena khādeyyāti.

Taṃ sutvā kumāro gāthamāha –

77. “Pāṇena te pāṇamaṃ nimissaṃ, mā tvam agā porisādassa ñatte;
Evañca te pāṇamaṃ nimissaṃ, tasmā matam jīvitassa vaṇṇemi”’ti.

Tattha **nimissanti** ahaṃ idheva tava pāṇena mama pāṇam parivattessaṃ. **Tasmāti** yasmā etaṃ pāṇam tava pāṇeṇamaṃ nimissaṃ, tasmā tava jīvitassatthāya mama maraṇam vaṇṇemi maraṇameva varemi, icchāmi attho.

Taṃ sutvā rājā puttassa balaṃ jānanto “sādhu tāta, gacchāhi”’ti sampañcchi. So mātāpitaro vanditvā nagaramhā nikkhami. Tamatthaṃ pakāsento satthā upaḍḍhagāthamāha –

78. “Tato have dhitimā rājaputto, vanditvā mātu ca pitu ca pāde”’ti.

Tattha **pādeti** pāde vanditvā nikkhantoti attho;

Athassa mātāpitaropi bhaginīpi bhariyāpi amaccaparijanehi saddhimyeva nikkhamiṃsu. So nagarā nikkhamitvā pitarāṃ maggaṃ pucchitvā suṭṭhu vavatthapetvā mātāpitaro vanditvā sesānaṃ ovādaṃ datvā acchambhito kesarasīho viya maggaṃ āruyha yakkhāvāsaṃ pāyāsī. Taṃ gacchantam disvā mātā sakabhāvena saṅghātaṃ asakkontī pathaviyaṃ pati. Pitā bhāva paggayha mahantena saddena kandī. Tampi atthaṃ pakāsento satthā –

- “Dukhinissa mātā nipatā pathabyā, pitāssa paggayha bhujāni kandatī”’ti. –

Upaḍḍhagātham vatvā tassa pitarā payuttaṃ āsīsavādaṃ abhivādanavādaṃ mātārā bhaginībhariyāhi ca kataṃ saccakiriyaṃ pakāsento aparāpi catasso gāthā abhāsi –

79. “Taṃ gacchantam tāva pitā viditvā, parammukho vandati pañjaliko;
Somo ca rājā varuṇo ca rājā, pajāpatī candimā sūriyo ca;
Etehi gutto purisādakamhā, anuññāto sotthi paccehi tāta.

80. “Yaṃ daṇḍakirañño gatassa mātā, rāmassakāsi sotthānaṃ suguttā;
Taṃ te ahaṃ sotthānaṃ karomi, etena saccena sarantu devā;
Anuññāto sotthi paccehi putta.

81. “Āvī raho vāpi manopadosaṃ, nāhaṃ sare jātu malīnasatte;
Etena saccena sarantu devā, anuññāto sotthi paccehi bhātika.
82. “Yasmā ca me anadhimanosi sāmī, na cāpi me manasā appiyosi;
Etena saccena sarantu devā, anuññāto sotthi paccehi sāmī”ti.

Tattha **parammukhoti** ayaṃ me putto parammukho mātāpitaro vanditvā gacchati, iti etaṃ parammukhaṃ gacchantāṃ disvā viditvā. **Pañjalīkoti** tasmim kāle sirasi añjaliṃ ṭhapetvā vandati devatā namassati. **Purisādakamhāti** purisādassa santikā tena anuññāto sotthinā paccehi.

Rāmassakāsīti rāmassa akāsī. Eko kira bārāṇasivāsī rāmo nāma mātuposako mātāpitaro paṭijagganto vohāratthāya gato daṇḍakirañño vijite kumbhavatīnagaraṃ gantvā navavidhena vassena sakalaraṭṭhe vināsiyamāne mātāpitūnaṃ guṇaṃ sari. Atha naṃ mātupaṭṭhānakamassa phalena devatā sotthinā ānayitvā mātu adamsu. Taṃ kāraṇaṃ sutavasenāharitvā evamāha. **Sotthānanti** sotthibhāvaṃ. Taṃ pana kiñcāpi devatā kariṃsu, mātupaṭṭhānaṃ nissāya nibbattatā pana mātā akāsīti vuttaṃ. **Taṃ te ahanti** ahampi te tameva sotthānaṃ karomi, maṃ nissāya tatheva tava sotthibhāvo hotūti attho. Atha vā **karomīti** icchāmi. **Etena saccenāti** sace devatāhi tassa sotthinā ānītabhāvo sacco, etena saccena mamapi puttaṃ sarantu devā, rāmaṃ viya tampi āharitvā mama dassantūti attho. **Anuññātoti** porisādena “gacchā”ti anuññāto devatānaṃ ānubhāvena sotthi paṭiāgaccha puttāti vadati.

Jātu malīnasatteti jātu ekaṃsena alīnasatte mama bhātike ahaṃ sammukhā vā parammukhā vā manopadosaṃ na sarāmi, na mayā tamhi manopadoso katapubboti evamassa kaniṭṭhā saccamakāsi. **Yasmā ca me anadhimanosi, sāmīti** mama, sāmī alīnasattu yasmā tvaṃ anadhimanosi, maṃ abhibhavitvā atikkamitvā aññaṃ manena na patthesi. **Na cāpi me manasā appiyosīti** mayhampi ca manasā tvaṃ appiyo na hosi, aññamaññaṃ piyasaṃvāsāva mayanti evamassa aggamaheṣī saccamakāsi.

Kumāropi pitarā akkhātanayena rakkhāvāsamaggaṃ paṭipajji. Yakkhopi “khattiyā nāma bahumāyā hontī, ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti rukkhaṃ abhiruhitvā rañño āgamaṃ olokento nisīdi. So kumāraṃ āgacchantāṃ disvā “pitaraṃ nivattetvā putto āgato bhavissati, natthi me bhaya”nti otaritvā tassa piṭṭhiṃ dassento nisīdi. So āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. Atha yakkho gāthamāha –

83. “Brahā ujū cārumukho kutosi, na maṃ pajānāsi vane vasantaṃ;
Luddaṃ maṃ ñatvā ‘purisādako’si, ko sotthimājānamidhāvajeyyā”ti.

Tattha **ko sotthimājānamidhāvajeyyāti** kumāra ko nāma puriso attano sotthibhāvaṃ jānanto icchanto idhāgaccheyya, tvaṃ ajānanto āgato maññeti.

Taṃ sutvā kumāro gāthamāha –

84. “Jānāmi ludda purisādako tvaṃ, na taṃ na jānāmi vane vasantaṃ;
Ahañca puttosmi jayaddisassa, mamajja khāda pituno pamokkhā”ti.

Tattha **pamokkhāti** pamokkhahetu ahaṃ pitu jīvitaṃ datvā idhāgato, tasmā taṃ muñca, maṃ khādāhīti attho.

Tato yakkho gāthamāha –

85. “Jānāmi puttoti jayaddisassa, tathā hi vo mukhavaṇṇo ubhinnaṃ;
Sudukkaraññeva kataṃ tavedaṃ, yo mattumicche pituno pamokkhā”ti.

Tattha **tathā hi voti** tādiso vo tumhākaṃ. Ubhinnaṃpi sadisova mukhavaṇṇo hotīti attho. **Kataṃ**

tavedanti idaṃ tava kammaṃ sudukkaraṃ.

Tato kumāro gāthamāha –

86. “Na dukkaraṃ kiñci mahettha maññe, yo mattumicche pituno pamokkhā;
Mātu ca hetu paraloka gantvā, sukkena saggena ca sampayutto”’ti.

Tattha **kiñci mahettha maññeti** kiñci ahaṃ ettha na maññāmi. Idaṃ vuttaṃ hoti – yakkha yo puggalo pitu vā pamokkhatthāya mātu vā hetu paralokaṃ gantvā sukkena sagge nibbattanakasukhena sampayutto bhavituṃ **mattumicche** marituṃ icchati, tasmā ahaṃ ettha mātāpitūnaṃ atthāya jīvitapariccāge kiñci dukkaraṃ na maññāmīti.

Taṃ sutvā yakkho “kumāra, maraṇassa abhayānakasatto nāma natthi, tvaṃ kasmā na bhāyasī”’ti pucchi. So tassa kathento dve gāthā abhāsi –

87. “Ahañca kho attano pāpakiriyaṃ, āvī raho vāpi sare na jātu;
Saṅkhātajātīmaraṇohamasmī, yatheva me idha tathā parattha.
88. “Khādajja maṃ dāni mahānubhāva, karassu kiccāni imaṃ sarīraṃ;
Rukkhasa vā te papatāmi aggā, chādayamāno mayhaṃ tvamadesi maṃsa”’nti.

Tattha **sare na jātūti** ekaṃseneva na sarāmi. **Saṅkhātajātīmaraṇohamasmīti** ahaṃ ñāṇena suparicchinnajātīmaraṇo, jātasatto amaraṇadhammo nāma natthīti jānāmi. **Yatheva me idhāti** yatheva mama idha, tathā paraloke, yathā ca paraloke, tathā idhāpi maraṇato mutti nāma natthīti idampi mama ñāṇena suparicchinnaṃ. **Karassu kiccānīti** iminā sarīrena kattabbakiccāni kara, imaṃ te mayā nissatṭhaṃ sarīraṃ. **Chādayamāno mayhaṃ tvamadesi maṃsanti** mayi rukkhaggā patitvā mate mama sarīrato tvaṃ chādayamāno rocayamāno yaṃ yaṃ icchasi, taṃ taṃ maṃsaṃ adesi, khādeyyāsīti attho.

Yakkho tassa vacanaṃ sutvā bhīto hutvā “na sakkā imassa maṃsaṃ khādituṃ, upāyena naṃ palāpessāmī”’ti cintetvā imaṃ gāthamāha –

89. “Idañca te ruccati rājaputta, cajesī pāṇaṃ pituno pamokkhā;
Tasmā hi so tvaṃ taramānarūpo, sambhañja kaṭṭhāni jalehi aggī”’nti.

Tattha **jalehīti** araññaṃ pavisitvā sārādārūni āharitvā aggiṃ jāletvā niddhūme aṅgāre kara, tattha te maṃsaṃ pacitvā khādissāmīti dīpeti.

So tathā katvā tassa santikaṃ agamāsi. Taṃ kāraṇaṃ pakāsento satthā itaraṃ gāthamāha –

90. “Tato have dhitimā rājaputto, dāruṃ samāharitvā mahantamaggiṃ;
Santīpayitvā paṭivedayittha, ādīpito dāni mahāyamaggī”’ti.

Yakkho aggiṃ katvā āgataṃ kumāraṃ oloketvā “ayaṃ purisasīho, maraṇāpissa bhayaṃ natthi, mayā ettakaṃ kālaṃ evaṃ nibbhayo nāma na diṭṭhapubbo”’ti lomahaṃsajāto kumāraṃ punappunaṃ olokeno nisīdi. Kumāro tassa kiriyaṃ disvā gāthamāha –

91. “Khādajja maṃ dāni pasayhakāri, kiṃ maṃ muhuṃ pekkhasi haṭṭhalomo;
Tathā tathā tuyhamahaṃ karomi, yathā yathā maṃ chādayamāno adesi”’ti.

Tattha **muhunti** punappunaṃ. **Tathā tathā tuyhamahanti** ahaṃ tuyhaṃ tathā tathā vacanaṃ karomi, idāni kiṃ karissāmi, yathā yathā maṃ chādayamāno rocayamāno adesi khādissasi, tasmā

khādajja manti.

Athassa vacanaṃ sutvā yakkho gāthamāha –

92. “Ko tādisaṃ arahati khāditāye, dhamme ʘhitaṃ saccavādiṃ vadaññuṃ;
Muddhāpi tassa vipphaleyya sattadhā, yo tādisaṃ saccavādiṃ adeyyā”ti.

Taṃ sutvā kumāro “sace maṃ na khāditukāmosi, atha kasmā dārūni bhañjāpetvā aggiṃ kāresī”ti vatvā “palāyissati nu kho, noti tava pariggaṇhanatthāyā”ti vutte “tvaṃ idāni maṃ kathaṃ pariggaṇhissasi, yohaṃ tiracchānayanīyaṃ nibbatta sakkassa devaraṅṅo attānaṃ pariggaṇhituṃ nādāsi”nti vatvā āha –

93. “Idaṅhi so brāhmaṇaṃ maññamāno, saso avāsesi sake sarīre;
Teneva so candimā devaputto, sasatthuto kāmāduhajja yakkhā”ti.

Tassattho – idaṅhi so sasapaṇḍito “brāhmaṇo eso”ti brāhmaṇaṃ maññamāno “ajja imaṃ sarīraṃ khāditvā idheva vasā”ti evaṃ sake sarīre attano sarīraṃ dātuṃ avāsesi, vasāpesīti attho. Sarīraṅcassa bhakkhatthāya adāsi. Sakko pabbatarasaṃ piḷetvā ādāya candamaṇḍale sasalakkhaṇaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya teneva sasalakkhaṇena so candimā devaputto “sasi sasi”ti evaṃ sasatthuto lokassa kāmāduho pemavaḍḍhano ajja yakkha virocāti. Kappaṭṭhiyañhetuṃ pāṭihāriyanti.

Taṃ sutvā yakkho kumāraṃ vissajjento gāthamāha –

94. “Cando yathā rāhumukhā pamutto, virocate pannaraseva bhāṇumā;
Evaṃ tuvaṃ porisādā pamutto, viroca kappile mahānubhāva;
Āmodayaṃ pitaraṃ mātaraṅca, sabbo ca te nandatu ñātipakkho”ti.

Tattha **bhāṇumāti** sūriyo. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā pannarase rāhumukhā mutto cando vā bhāṇumā vā virocāti, evaṃ tvampi mama santikā mutto kapilaraṭṭhe viroca mahānubhāvāti. **Nandatūti** tussatu.

Gaccha mahāvīrāti mahāsattaṃ uyyojesi. Sopi taṃ nibbisevanaṃ katvā pañca sīlāni datvā “yakkho nu kho esa, no”ti pariggaṇhanto “yakkhānaṃ akkhīni rattāni honti animmisāni ca, chāyā na paññāyati, acchambhitā honti. Nāyaṃ yakkho, manusso eso. Mayhaṃ pitu kira tayo bhātaro yakkhiniyā gahitā. Tesu etāya dve khāditā bhavissanti, eko puttāsinehena paṭijaggito bhavissati, iminā tena bhavitabbaṃ, imaṃ netvā mayhaṃ pitu ācikkhitvā rajje paṭiṭṭhāpessāmī”ti cintetvā “ehi ambho, na tvaṃ yakkho, pitu me jeṭṭhabhātikosī, ehi mayā saddhiṃ gantvā kulasantake rajje chattaṃ ussāpehi”ti vatvā itarena “nāhaṃ manusso”ti vutte “na tvaṃ mayhaṃ saddhasi, atthi pana so, yassa saddhasi”ti pucchitvā “atthi asukaṭṭhāne dibbacakkhukatāpasō”ti vutte taṃ ādāya tattha agamāsi. Tāpasō te disvāva “kiṃ karontā piṭāputtā araṅṅe carathā”ti vatvā tesu ñātibhāvaṃ kathesi. Porisādo tassa saddahitvā “tāta, tvaṃ gaccha, ahaṃ ekasmiññeva attabhāve dvidhā jāto, na me rajjenattho, pabbajissāmaha”nti tāpasassa santike isipabbajjaṃ pabbaji. Atha naṃ kumāro vanditvā nagaraṃ agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento sathā –

95. “Tato have dhitimā rājaputto, katañjalī pariyāya porisādaṃ;
Anuññāto sotthi sukhī arogo, paccāgamā kapilamalīnasattā”ti. –

Gāthaṃ vatvā tassa nagaraṃ gatassa negamādīhi katakirīyaṃ dassento osānagāthamāha –

96. “Taṃ negamā jānapadā ca sabbe, hatthārohā rathikā pattikā ca;
Namassamānā pañjalikā upāgamaṃ, namatthu te dukkarakāraṅkosī”ti.

Rājā “kumāro kira āgato”ti sutvā paccuggamaṇaṃ akāsi. Kumāro mahājanaparivāro gantvā rājānaṃ vandi. Atha naṃ so pucchi – “tāta, kathaṃ tādīsā porisādā muttosī”ti. “Tāta, nāyaṃ yakkho, tumhākaṃ jeṭṭhabhātiko, esa mayhaṃ petteyyo”ti sabbhaṃ pavattiṃ ārocetvā “tumhehi mama petteyyaṃ daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti āha. Rājā taṅkhaṇaññeva bheriṃ carāpetvā mahantena parivārena tāpasānaṃ santikaṃ agamāsi. Mahātāpasō tassa yakkhiniyā ānetvā akhāditvā positakāraṇaṇca yakkhābhāvākāraṇaṇca tesāṃ nātibhāvaṇca sabbhaṃ vitthārato kathesi. Rājā “ehi, bhātika, rajjaṃ kārehī”ti āha. “Alaṃ mahārājā”ti. “Tena hi etha uyyāne vasissatha, ahaṃ vo catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi”ti? “Na āgacchāmi mahārājā”ti. Rājā tesāṃ assamapadato avidūre ekaṃ pabbatantaraṃ bandhitvā mahantaṃ taḷākaṃ kāretvā kedāre sampādetvā mahāḍḍhakulasahassaṃ ānetvā mahāgāmaṃ nivāsetvā tāpasānaṃ bhikkhācāraṃ paṭṭhapesi. So gāmo cūlakammāsadammanigamo nāma jāto. Sutasomamahāsattena porisādassa damitapadeso pana mahākammāsadammanigamoti veditabbo.

Satthā idaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakatthero sotāpattiṃphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, tāpasō sārīputto, porisādo aṅgulimālo, kaniṭṭhā uppalavaṇṇā, aggamahesī rāhulamātā, alīnasattukumāro pana ahameva ahosinti.

Jayaddisajātakavaṇṇanā tatiyā.

[514] 4. Chaddantajātakavaṇṇanā

Kim nu socasīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ daharabhikkhuṇiṃ ārabha kathesi. Sā kira sāvattiyāṃ kuladhītā gharāvāse ādīnavaṃ disvā sāsane pabbajitvā ekadivasāṃ bhikkhuṇiṃ saddhiṃ dhammasavanāya gantvā alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desentassa dasabalassa aparimānapuñṇapabhāvābhiniṃbattaṃ uttamarūpasampattiyuttaṃ attabhāvaṃ oloketvā “pariṇṇapubbā nu kho me bhavasmim vīcarantiyā imassa mahāpurisassa pādapariṇṇārikā”ti cintesi. Athassā taṅkhaṇaññeva jātissaraññaṃ uppajji – “chaddantavāraṇakāle ahaṃ imassa mahāpurisassa pādapariṇṇārikā bhūtapubbā”ti. Athassā sarantiyā mahantaṃ pītipāmojjaṃ uppajji. Sā pītivegena mahāhasitaṃ hasitvā puna cintesi – “pādapariṇṇārikā nāma sāmikānaṃ hitajjhāsayaṃ appakā, ahitajjhāsayaṃ bahutarā, hitajjhāsayaṃ nu kho ahaṃ imassa mahāpurisassa ahosiṃ, ahitajjhāsayaṃ”ti. Sā anussaramānā “ahaṃ appamattakaṃ dosaṃ hadaye ṭhapetvā vīsaratanasatikaṃ chaddantamahāgajissaraṃ sonuttaraṃ nāma nesādaṃ pesetvā visapītasallena vijjhāpetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi”nti addasa. Athassā soko udapādi, hadayaṃ uṇhaṃ ahosi, sokaṃ sandhāretuṃ asakkontī assasitvā passasitvā mahāsaddena parodi. Taṃ disvā satthā sitaṃ pātu karitvā “ko nu kho, bhante, hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti bhikkhusaṅghena puṭṭho “bhikkhave, ayaṃ daharabhikkhuṇī pubbe mayi kataṃ aparādhaṃ saritvā rodati”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte himavantapadeso chaddantadahaṃ upanissāya aṭṭhasahassā hatthināgā vasimsu iddhiṃantā vehāsaṅgamā. Tadā bodhisatto jeṭṭhakavāraṇassa putto hutvā nibbatti, so sabbaseto ahosi rattamukhapādo. So aparabhāge vuddhippatto aṭṭhāsītiṃhatthubbedho ahosi vīsaratanasatāyāmo. Aṭṭhapaṇṇāsahatthāya rajatadāmasadisāya soṇḍāya samannāgato. Dantā panassa parikkhepato pannarasahatthā ahesuṃ dīghato tiṃsahatthā chabbaṇṇaraṃsīhi samannāgatā. So aṭṭhannaṃ nāgasahassānaṃ jeṭṭhako ahosi, pañcasate paccekabuddhe pūjesi. Tassa dve aggamahesiyo ahesuṃ – cūlasubhaddā, mahāsubhaddā cāti. Nāgarājā aṭṭhanāgasahassaparivāro kañcanaguhāyaṃ vasati. So pana chaddantadaho āyāmato ca vitthārato ca paṇṇāsajojano hoti. Tassa majjhe dvādasajojanappamāṇe ṭhāne sevālo vā paṇakaṃ vā natthi, mañikkhandhavaṇṇaudakameva santiṭṭhati, tadanantaraṃ yojanavittathaṃ suddhaṃ kallahāraṇaṃ, taṃ udakaṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ, tadanantaraṃ yojanavittathameva suddhaṃ nīlupalavanaṃ taṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ, tato yojanayojanavittathāneva rattuppalasetuppalarattapadumasetapadumakumudavanāni purimaṃ purimaṃ parikkhipitvā ṭhitāni. Imesaṃ pana sattannaṃ vanānaṃ anantaraṃ sabbesampi tesāṃ kallahārādivanānaṃ vasena omīssakavanaṃ yojanavittathameva tāni parikkhipitvā ṭhitaṃ. Tadanantaraṃ nāgānaṃ kaṭippamāṇe udake yojanavittathameva rattasālīvanaṃ, tadanantaraṃ udakapariyante yojanavittathameva

nīlapītalohitaodātasurabhisukhumakusumasamākiṇṇaṃ khuddakagacchavanaṃ, iti imāni dasa vanāni yojanavittatāneva. Tato khuddakarājamāsamahārājamāsamuggavanaṃ, tadanantaraṃ tipusaelālulakālabukumbhaṇḍavallivanāni, tato pūgarukkhappamaṇaṃ ucchuvanaṃ, tato hatthidantappamaṇaphalaṃ kadalivanaṃ, tato sālavanaṃ, tadanantaraṃ cāṭippamaṇaphalaṃ panasavanaṃ, tato madhuraphalaṃ ciñcavanaṃ, tato ambavanaṃ, tato kapiṭṭhavanaṃ, tato omisso mahāvanasaṇḍo, tato veḷuvanaṃ, ayamassa tasmim kāle sampatti. Saṃyuttaṭṭhakathāyaṃ pana idāni pavattamaṇasampattiyeva kathitā.

Veḷuvanaṃ pana parikkhipitvā satta pabbatā ṭhitā. Tesam bāhiraṇṭato paṭṭhāya paṭṭhama cūlakālapabbato nāma, dutiyo mahākālapabbato nāma, tato udakapabbato nāma, tato candimapassapabbato nāma, tato sūriyapassapabbato nāma, tato maṇipassapabbato nāma, sattamo suvaṇṇapassapabbato nāma. So ubbedhato sattayojaniko chaddantadahaṃ parikkhipitvā pattassa mukhavaṭṭi viya ṭhito. Tassa abhantarimaṃ passaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ, tato nikkhantena obhāseṇa chaddantadaho samuggatabālasūriyo viya hoti. Bāhiraṇṭabatesu pana eko ubbedhato chayojaniko, eko pañca, eko cattāri, eko tīṇi, eko dve, eko yojaniko, evaṃ sattapabbataparikkhittassa pana tassa dahassa pubbutarakaṇṇe udakavātappaharaṇokāse mahānigrodharukkho atthi. Tassa khandho parikkhepato pañcayojaniko, ubbedhato sattayojaniko, catūsu disūsu catasso sākhā chayojanikā, uddham ugghatasākhāpi chayojanikāva, iti so mūlato paṭṭhāya ubbedhena terasayojaniko, sākhānaṃ orimantato yāva pārimantā dvādasayojaniko, aṭṭhahi pārohasahasseehi paṭimaṇḍito muṇḍamaṇipabbato viya vilāsamāno tiṭṭhati. Chaddantadahassa pana pacchimadisābhāge suvaṇṇapassapabbate dvādasayojanikā kañcanaguḥā tiṭṭhati. Chaddanto nāma nāgarājā vassāratte hemante aṭṭhasahasanaṅaparivuto kañcanaguḥāyaṃ vasati. Gimhakāle udakavātaṃ sampaṭicchamaṇo mahānigrodhamūle pārohanṭare tiṭṭhati.

Athassa ekadivasam “mahāsālavanaṃ pupphita”nti taruṇanāgā āgantvā ārocayimṣu. So saparivāro “sālakīlaṃ kīḷissāmī”ti sālavanaṃ gantvā ekaṃ supupphitaṃ sālaruḅkhaṃ kumbhena pahari. Tadā cūlasubhaddā paṭivātapasse ṭhitā, tassā sarīre sukkhadaṇḍakamissakāni purāṇapaṇṇāni ceva tambakipillikāni ca paṭimṣu. Mahāsubhaddā adhovātapasse ṭhitā, tassā sarīre pupphareṇukiṅjakkhapattāni paṭimṣu. Cūlasubhaddā “ayaṃ nāgarājā attano piyabhariyāya upari pupphareṇukiṅjakkhapattāni pātesi, mama sarīre sukkhadaṇḍakamissāni purāṇapaṇṇāni ceva tambakipillikāni ca pātesi, hotu, kātappaṃ jānissāmī”ti mahāsante veraṃ bandhi.

Aparampi divasaṃ nāgarājā saparivāro nhānatthāya chaddantadahaṃ otari. Atha dve taruṇanāgā soṇḍāhi usirakalāpe gahetvā kelāsakūṭaṃ majjantā viya nhāpesuṃ. Tasmim nhatvā uttiṇṇe dve kareṇuyo nhāpesuṃ. Tāpi uttaritvā mahāsattassa santike aṭṭhamṣu. Tato aṭṭhasahasanaṅāsaraṃ otarivā udakakīlaṃ kīḷitvā sarato nānāpupphāni āharitvā rajatathūpaṃ alaṅkarontā viya mahāsattaṃ alaṅkaritvā pacchā dve kareṇuyo alaṅkariṃsu. Atheko hatthi sare vicaranto sattuddayaṃ nāma mahāpadumaṃ labhitvā āharitvā mahāsattassa adāsi. So taṃ soṇḍāya gahetvā reṇuṃ kumbhe okiritvā jeṭṭhakāya mahāsubhaddāya adāsi. Taṃ disvā itarā “idampi sattuddayaṃ mahāpadumaṃ attano piyabhariyāya eva adāsi, na mayha”nti punapi tasmim veraṃ bandhi.

Athekadivasam bodhisatte madhuraphalāni ceva bhisamuḷālāni ca pokkharamadhunā yojetvā pañcasate paccekabuddhe bhojente cūlasubhaddā attanā laddhaphalāphalaṃ paccekabuddhānaṃ datvā “bhante, ito cavitvā maddarājakule nibbattitvā subhaddā nāma rājakañṇā hutvā vayappattā bārāṇasirañño aggamaheṣibhāvaṃ patvā tassa piyā manāpā taṃ attano ruciṃ karetuṃ samatthā hutvā tassa ācikkhitvā ekaṃ luddakaṃ pesetvā imaṃ hatthim visapītena sallena vijjhāpetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā chabbaṇnaraṃsim vissajjente yamakadante āharāpetuṃ samatthā homī”ti patthanaṃ ṭhapesi. Sā tato paṭṭhāya gocaraṃ aggahetvā sussitvā nacirasseeva kālaṃ katvā maddaraṭṭhe rājaaggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, subhaddātissā nāmaṃ kariṃsu. Atha naṃ vayappattaṃ bārāṇasirañño adamsu. Sā tassa piyā ahoṣi manāpā, soḷasannaṃ itthisahasanaṃ jeṭṭhikā hutvā jāṭissaraññaṇca paṭilabhi. Sā cintesi – “samiddhā me patthanaṃ, idāni tassa nāgassa yamakadante āharāpessāmī”ti. Tato sarīraṃ telena

makkhetvā kiliṭṭhavatthaṃ nivāsetvā gilānākāraṃ dassetvā sirigabbhaṃ pavisitvā mañcake nipajji. Rājā “kuhiṃ subhaddā”ti vatvā “gilānā”ti sutvā sirigabbhaṃ pavisitvā mañcake nisīditvā tassā piṭṭhiṃ parimajjanto paṭhamāṃ gāthamāha –

97. “Kiṃ nu socasinuccaṅgi, paṇḍūsi varavaṇṇini;
Milāyasi visālakkhi, mālāva parimadditā”ti.

Tattha **anuccaṅgi**ti kañcanasannibhasarīre. **Mālāva parimadditā**ti hatthehi parimadditā padumamālā viya.

Taṃ sutvā sā itaraṃ gāthamāha –

98. “Dohaḷo me mahārāja, supinantenupajjhagā;
Na so sulabharūpova, yādiso mama dohaḷo”ti.

Tattha **na soti** yādiso mama **supinantenupajjhagā** supine passantiyā mayā diṭṭho dohaḷo, so sulabharūpo viya na hoti, dullabho so, mayhaṃ pana taṃ alabhantiyā jīvitāṃ natthīti avaca.

Taṃ sutvā rājā gāthamāha –

99. “Ye keci mānūsā kāmā, idha lokamhi nandane;
Sabbe te pacurā mayhaṃ, ahaṃ te dammi dohaḷa”nti.

Tattha **pacurā**ti bahū sulabhā.

Taṃ sutvā devī, “mahārāja, dullabho mama dohaḷo, na taṃ idāni kathemi, yāvattakā pana te vijjite luddā, te sabbe sannipātetha, tesāṃ majjhe kathessāmi”ti dīpentī anantaraṃ gāthamāha –

100. “Luddā deva samāyantu, ye keci vijjite tava;
Etesāṃ ahamakkhissaṃ, yādiso mama dohaḷo”ti.

Rājā “sādhū”ti sirigabbhā nikkhamitvā “yāvaticā tiyojanasatike kāsikaratṭhe luddā, tesāṃ sannipātathāya bheriṃ carāpethā”ti amacce āṇāpesi. Te tathā akāṃsu. Nacirasseva kāsiratṭhavāsino luddā yathābalaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā āgantvā āgatabhāvaṃ rañño ārocāpesuṃ. Te sabbe pi saṭṭhisahassamattā ahesuṃ. Rājā tesāṃ āgatabhāvaṃ ñatvā vātapāne ṭhito hatthaṃ pasāretvā tesāṃ āgatabhāvaṃ deviyā kathento āha –

101. “Ime te luddakā devī, katahatthā visāradā;
Vanaññū ca migaññū ca, mamatthe cattajīvitā”ti.

Tattha ime teti ye tvaṃ sannipātāpesi, ime te. Katahatthāti vijjhanachedanesu katahatthā kusalā susikkhitā. Visāradāti nibbhayā. Vanaññū ca migaññū cāti vanāni ca mige ca jānanti. Mamattheti sabbe pi cete mamatthe cattajīvitā, yamaṃ icchāmi, taṃ karontīti.

Taṃ sutvā devī te āmantetvā itaraṃ gāthamāha –

102. “Luddaputtā nisāmetha, yāvantettha samāgatā;
Chabbisāṇaṃ gajaṃ setaṃ, addasaṃ supine ahaṃ;
Tassa dantehi me attho, alābhe natthi jīvita”nti.

Tattha nisāmethāti suṇātha. Chabbisāṇanti chabbāṇṇavisāṇaṃ.

Taṃ sutvā luddaputtā āhaṃsu –

- 103.** “Na no pitūnaṃ na pitāmahānaṃ, diṭṭho suto kuñjaro chabbisāṇo;
Yamaddasā supine rājaputtī, akkhāhi no yādiso hatthināgo”ti.

Tattha pitūnanti karaṇatthe sāmivacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – devi neva amhākaṃ pitūhi, na pitāmahehi evarūpo kuñjaro diṭṭhapubbo, pageva amhehi, tasmā attanā diṭṭhalakkhaṇavasena akkhāhi no, yādiso tayā diṭṭho hatthināgoti.

Anantaragāthāpi teheva vuttā –

- 104.** “Disā catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyo;
Katamaṃ disaṃ tiṭṭhati nāgarājā, yamaddasā supine chabbisāṇa”nti.

Tattha disāti disāsu. Katamanti etāsu disāsu katamāya disāyāti.

Evam vutte subhaddā sabbe ludde oloketvā tesam antare patthaṭapādaṃ bhattapuṭasadisajaṅghaṃ mahājāṇukaṃ mahāphāsukaṃ bahalamassutambadāṭhikaṃ nibbidhapiṅgalaṃ dussaṅṭhānaṃ bībhacchaṃ sabbesaṃ matthakamatthakena paññāyamānaṃ mahāsattassa pubbaveriṃ sonuttaraṃ nāma nesādaṃ disvā “esa mama vacanaṃ kātuṃ sakkhissatī”ti rājānaṃ anujānāpetvā taṃ ādāya sattabhūmikapāsādassa uparimataṃ āruya uttarasīhapañjaraṃ vivarivā uttarahimavantābhimukhaṃ hatthaṃ pasāretvā catasso gāthā abhāsi –

- 105.** “Ito ujum uttariyaṃ disāyaṃ, atikkamma so satta girī brahmante;
Suvaṇṇapasso nāma girī ulāro, supupphito kimpurisānuciṇṇo.
- 106.** “Āruya selaṃ bhavanaṃ kinnarānaṃ, olokaya pabbatapādamūlaṃ;
Atha dakkhasī meghasamānavañṇaṃ, nigrodharājaṃ aṭṭhasahassapādaṃ.
- 107.** “Tatthacchatī kuñjaro chabbisāṇo, sabbaseto duppasaho parebhi;
Rakkhanti naṃ aṭṭhasahassanāgā, īsādantā vātajavappahārino.
- 108.** “Tiṭṭhanti te tumūlaṃ passasantā, kuppanti vātassapi eritassa;
Manussabhūtaṃ pana tattha disvā, bhasmaṃ kareyyuṃ nāssa rajopi tassā”ti.

Tattha **itoti** imamhā ṭhānā. **Uttariyanti** uttarāya. **Ulāro**ti mahā itarehi chahi pabbatehi uccataro. **Olokayāti** ālokeyyāsī. **Tatthacchatī**ti tasmim nigrodhamūle gimhasamaye udakavātaṃ sampaṭicchanto tiṭṭhati. **Duppasahoti** aññe taṃ upagantvā pasayhakāraṃ kātuṃ samatthā nāma natthīti duppasaho parebhi. **Īsādantā**ti rathīsāya samānadantā. **Vātajavappahārino**ti vātajavena gantvā paccāmitte paharaṇasīlā evarūpā aṭṭhasahassanāgā nāgarājānaṃ rakkhanti. **Tumūlanti** bhimsanakaṃ mahāsaddānubandhaṃ assāsaṃ muñcantā tiṭṭhanti. **Eritassāti** vātapaharitassa yaṃ saddānubandhaṃ eritaṃ calanaṃ kampanaṃ, tassapi kuppanti, evaṃpharusā te nāgā. **Nāssāti** tassa nāsavātena viddhaṃsetvā bhasmaṃ katassa tassa rajopi na bhaveyyāti.

Taṃ sutvā sonuttaro maraṇabhayaabhīto āha –

- 109.** “Bahū hime rājakulamhi santi, piḷandhanā jātarūpassa devi;
Muttā maṇī veḷuriyāmayā ca, kiṃ kāhasi dantapiḷandhanena;
Māretukāmā kuñjaraṃ chabbisāṇaṃ, udāhu ghātesasī luddaputte”ti.

Tattha **piḷandhanāti** ābharaṇāni. **Veḷuriyāmayāti** veḷuriyamayāni. **Ghātesasīti** udāhu

piḷandhanāpadesena luddaputte ghātāpetukāmāsīti pucchati.

Tato devī gāthamāha –

110. “Sā issitā dukkhitā casmi ludda, uddhañca sussāmi anussarantī;
Karoḥi me luddaka etamatthaṃ, dassāmi te gāmarāni pañcā”ti.

Tattha **sā**ti sā ahaṃ. **Anussarantī**ti tena vāraṇena pure mayi kataṃ veraṃ anussaramānā. **Dassāmi** teti etasmim te atthe nipphādite samvachhare satasahassuttāhānake pañca gāmarāni dadāmi.

Evañca pana vatvā “samma luddaputta ahaṃ ‘etaṃ chaddantahatthim mārāpetvā yamakadante āharāpetuṃ samatthā homī’ti pubbe paccekabuddhānaṃ dānaṃ datvā patthanaṃ patthapesim, mayā supinantena diṭṭhaṃ nāma natthi, sā pana mayā patthitapatthanā samijjhissati, tvam gacchanto mā bhāyī”ti taṃ samassāsetvā pesesi. So “sādhu, ayye”ti tassā vacanaṃ sampañcchitvā “tena hi me pākāṃ katvā tassa vasanaṭṭhānaṃ kathehi”ti pucchanto imaṃ gāthamāha –

111. “Katthacchatī kattha mupeti ṭhānaṃ, vīthissa kā nhānatassa hoti;
Kathañhi so nhāyati nāgarājā, kathaṃ vijānemu gatiṃ gajassā”ti.

Tattha **katthacchatī**ti kattha vasati. **Kattha mupetī**ti kattha upeti, kattha tiṭṭhatīti attho. **Vīthissa** **kā**ti tassa nhānatassa kā vīthi hoti, kataramaggena so gacchati. **Kathaṃ vijānemu gatiṃ**ti tayā akathite mayam kathaṃ tassa nāgarājassa gatiṃ vijānissāma, tasmā kathehi noti attho.

Tato sā jātissarañāṇena paccakkhato diṭṭhatṭhānaṃ tassa ācikkhantī dve gāthā abhāsi –

112. “Tattheva sā pokkharāṇī adūre, rammā sutitthā ca mahodikā ca;
Sampupphitā bhamaragaṇānuciṇṇā, ettha hi so nhāyati nāgarājā.

113. “Sīsam nahātuppalamālabhārī, sabbaseto puṇḍarīkattacaṅgī;
Āmodamāno gacchati sanniketam, purakkhatvā mahesim sabbabhadda”nti.

Tattha **tatthevā**ti tassa vasanaṭṭhāneyeva. **Pokkharāṇī**ti chaddantadahaṃ sandhāyāha. **Sampupphitā**ti duvidhehi kumudehi tividhehi uppalehi pañcavaṇṇehi ca padumehi samantato pupphitā. **Ettha hi** soti so nāgarājā ettha chaddantadahe nhāyati. **Uppalamālabhārī**ti uppālādīnaṃ jalajathalajānaṃ pupphānaṃ mālaṃ dhārento. **Puṇḍarīkattacaṅgī**ti puṇḍarīkasadisatācena odātena aṅgena samannāgato. **Āmodamānoti** āmoditapamodito. **Sanniketanti** attano vasanaṭṭhānaṃ. **Purakkhatvā**ti sabbabhaddam nāma mahesim purato katvā aṭṭhahi nāgasahashehi parivuto attano vasanaṭṭhānaṃ gacchatīti.

Taṃ sutvā sonuttaro “sādhu ayye, ahaṃ taṃ vāraṇaṃ māretvā tassa dante āharissāmī”ti sampañcchi. Athassa sā tuṭṭhā sahasam datvā “gehaṃ tāva gaccha, ito sattāhaccayena tattha gamissasi”ti taṃ uyyojetvā kammāre pakkosāpetvā “tātā amhākaṃ vāsipharasu-kuddāla-nikhādāna-muṭṭhikaveḷugumbacchedana-sattha-tiṇalāyana-asilohadaṇḍakakacakhāṇuka- ayasiṅghātakehi attho, sabbam sīgham katvā āharathā”ti āṇāpetvā cammakāre pakkosāpetvā “tātā amhākaṃ kumbhabhāragāhitaṃ cammabhastam kātuṃ vaṭṭati, cammayottavarattahatthipādaupāhanacammachattehipi no attho, sabbam sīgham katvā āharathā”ti āṇāpesi. Te ubhopi sabbāni tāni sīgham katvā āharitvā adamsu. Sā tassa pātheyyaṃ samvidahitvā araṇisahitaṃ ādiṃ katvā sabbam upakaraṇaṃca baddhasattumādiṃ katvā pātheyyaṃca cammabhastāyaṃ pakkhipi, taṃ sabbampi kumbhabhāramattam ahoṣi.

Sonuttaropi attano parivacham katvā sattame divase āgantvā devim vanditvā aṭṭhāsi. Atha nam sā

“niṭṭhitam te samma sabbūpakaraṇam, imaṃ tāva pasibbakam gaṇhā”ti āha. So pana mahāthāmo pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhāreti, tasmā tambūlapasibbakam viya ukkhipitvā upacchāntare ṭhapetvā rittahattho viya aṭṭhāsi. Subhaddā luddassa puttadārānaṃ paribbayaṃ datvā rañño ācikkhitvā sonuttaraṃ uyyojesi. Sopi rājānañca devīñca vanditvā rājanivesanā oruyha rathe ṭhatvā mahantena parivārena nagarā nikkhamitvā gāmanigamajanapadaparamparāya paccantaṃ patvā jānapade nivattetvā paccantavāsīhi saddhiṃ araññaṃ pavisitvā manussapathaṃ atikkamma paccantavāsīnopi nivattetvā ekakova gacchanto tiṃsayojanaṃ patvā paṭhamaṃ dabbagahaṇaṃ kāsagahaṇaṃ tiṇagahaṇaṃ tulasigahaṇaṃ saragahaṇaṃ tirivacchagahaṇanti cha gahaṇāni, kaṇṭakaveḷugumbagahaṇāni vettagahaṇaṃ omisakagahaṇaṃ naḷagahaṇaṃ saragahaṇasadiṣaṃ uragenapi dubbinivijjhaṃ ghanavanagahaṇaṃ rukkagahaṇaṃ veḷugahaṇaṃ aparampi veḷugumbagahaṇaṃ kalalagahaṇaṃ udakagahaṇaṃ pabbatagahaṇanti aṭṭhārasa gahaṇāni paṭipāṭiyā patvā dabbagahaṇādīni asitena lāyitvā tulasigahaṇādīni veḷugumbacchedanasatthēna chinditvā rukkhe pharasunā koṭṭetvā atimahante rukkhe nikhādanena vijjhītvā maggaṃ karonto veḷuvane nisseṇiṃ katvā veḷugumbaṃ āruyha veḷuṃ chinditvā aparassa veḷugumbassa upari pātetvā veḷugumbamatthakena gantvā kalalagahaṇe sukkharukkhapadaraṃ attharītvā tena gantvā aparāṃ attharītvā itaraṃ ukkhipitvā puna purato attharonto taṃ atikkamitvā udakagahaṇe doṇiṃ katvā tāya udakagahaṇaṃ taritvā pabbatapāde ṭhatvā ayasiṅghāṭakaṃ yottena bandhitvā uddhaṃ khipitvā pabbate laggāpetvā yottenāruyha vajiraggena lohadaṇḍena pabbataṃ vijjhītvā khāṇukaṃ koṭṭetvā tattha ṭhatvā siṅghāṭakaṃ ākaḍḍhitvā puna upari laggāpetvā tattha ṭhito cammayottaṃ olambetvā taṃ ādāya otarītvā heṭṭhimakhāṇuke bandhitvā vāmahatthēna yottaṃ gahetvā dakkhiṇahatthēna muggaraṃ ādāya yottaṃ paharītvā khāṇukaṃ nīharītvā puna abhiruhati. Etenupāyena pabbatamatthakaṃ abhiruṇṇaṃ parato otaronto purimanayeneva paṭhamaṃ pabbatamatthake khāṇukaṃ koṭṭetvā cammapasibbake yottaṃ bandhitvā khāṇuke veṭhetvā sayāṃ antopasibbake nisīditvā makkaṭakānaṃ makkaṭasuttavissajjanākāreṇa yottaṃ viniveṭhento otarati. Cammachattēna vātaṃ gāhāpetvā sakuṇo viya otaratīpi vadantiyeva.

Evamaṃ tassa subhaddāya vacanaṃ ādāya nagarā nikkhamitvā sattarasa gahaṇāni atikkamitvā pabbatagahaṇaṃ patvā tatrāpi cha pabbate atikkamitvā suvaṇṇapassapabbatamatthakaṃ āruḷhabhāvaṃ āvikaronto satthā āha –

114. “Tattheva so uggahetvāna vākyam, ādāya tūṇiñca dhanuñca luddo;
Vituriyati satta giri brahante, suvaṇṇapassaṃ nāma giriṃ ulāraṃ.
115. “Āruyha selaṃ bhavanaṃ kinnarānaṃ, olokayī pabbatapādamūlaṃ;
Tatthaddasā meghasamānavāṇaṃ, nigrodharājaṃ aṭṭhasahassapādaṃ.
116. “Tatthaddasā kuñjaraṃ chabbisānaṃ, sabbasetam duppasahaṃ parebhi;
Rakkhanti naṃ aṭṭhasahassanāgā, īsādantā vātajavappahārino.
117. “Tatthaddasā pokkharāṇiṃ adūre, rammaṃ sutitthañca mahodikañca;
Sampupphitaṃ bhamaragaṇānuciṇṇaṃ, yattha hi so nhāyati nāgarājā.
118. “Disvāna nāgassa gatiṃ ṭhitiñca, vīthissayā nhānatassa hoti;
Opātamāgacchi anariyarūpo, payojito cittavasānugāyā”ti.

Tattha **soti**, bhikkhave, so luddo tattheva sattabhūmikapāsādatale ṭhitāya tassā subhaddāya vacanaṃ uggahetvā saratūṇiñca mahādhanuñca ādāya pabbatagahaṇaṃ patvā “kataro nu kho suvaṇṇapassapabbato nāmā”ti satta mahāpabbate vituriyati, tasmīṃ kāle tuletī tīreti. So evamaṃ tīrento suvaṇṇapassaṃ nāma giriṃ ulāraṃ disvā “ayaṃ so bhavissatī”ti cintesi. **Olokayīti** taṃ kinnarānaṃ bhavanabhūtaṃ pabbataṃ āruyha subhaddāya dinnasaññāvasena heṭṭhā olokesi. **Tatthāti** tasmīṃ pabbatapādamūle avidūreyeva taṃ nigrodhaṃ addasa.

Tatthāti tasmim nigrodharukkhamūle thitam. **Tatthāti** tattheva antopabbate tassa nigrodhassāvīdūre yattha so nhāyati, tam pokkharanīm addasa. **Disvānāti** suvaṇṇapassapabbatā oruyha hatthīnaṃ gatakāle hatthipādaupāhanaṃ āruyha tassa nāgarañño gataṭṭhānaṃ nibaddhavasanaṭṭhānaṃ upadhārento “iminā maggena gacchati, idha nhāyati, nhatvā uttiṇṇo, idha tiṭṭhati” ti sabbaṃ disvā ahirikabhāvena anariyarūpo tāya cittavasānugāya payojito, tasmā opātaṃ āgacchi paṭipajji, āvātaṃ khaṇīti attho.

Tatrāyaṃ anupubbikathā – “so kira mahāsattassa vasanokāsaṃ sattamāsādhikehi sattahi saṃvaccharehi sattahi ca divasehi patvā vuttanayeneva tassa vasanokāsaṃ sallakkhetvā “idha āvātaṃ khaṇitvā tasmim thito vāraṇādhīpatiṃ visapītena sallena vijjhivā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī” ti vavatthapetvā araṇṇaṃ pavisitvā thambhādīnaṃ atthāya rukkhe chinditvā dabbasambhāre sajjitvā hatthīsu nhānatthāya gatesu tassa vasanokāse mahākuddālena caturassaṃ āvātaṃ khaṇitvā uddhatapaṃsuṃ bījaṃ vapanto viya udakena vikiritvā udukkhalapāsāṇānaṃ upari thambhe patiṭṭhapetvā tulā ca kāje ca datvā padarāni attharivā kaṇḍappamaṇaṃ chiddaṃ katvā upari paṃsuṃca kacavaraṇca pakkhipitvā ekena passena attano pavisaṇaṭṭhānaṃ katvā evaṃ niṭṭhite āvāte paccūsakāleyeva patisīsaṃ paṭimuṇcitvā kāsāyāni paridahitvā saddhiṃ visapītena sallena dhanuṃ ādāya āvātaṃ otarivā aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

119. “Khaṇitvāna kāsūṃ phalakehi chādayi, attānamodhāya dhanuṃca luddo;
Passāgataṃ puthusallena nāgaṃ, samappayī dukkaṭakammakārī.
120. “Viddho ca nāgo koṇcamaṇādi ghoram, sabbe ca nāgā ninnaduṃ ghorarūpaṃ;
Tiṇaṇca kaṭṭhaṇca raṇaṃ karontā, dhāvimsu te aṭṭha disā samantato.
121. “Vadhissametanti parāmasanto, kāsāvamaddakkhi dhajaṃ isīnaṃ;
Dukkheṇa phuṭṭhassudapādi saññā, arahaddhajo sabbhi avajjharūpo” ti.

Tattha **odhāyāti** odahitvā pavesetvā. **Passāgatanti** attano āvāṭassa passaṃ āgataṃ. So kira dutiyadivase āgantvā nhatvā uttiṇṇo tasmim mahāvisālamālake nāma padese aṭṭhāsi. Athassa sarīrato udakaṃ nābhīpadesena ogalitvā tena chiddena luddassa sarīre pati. Tāya saññāya so mahāsattassa āgantvā thitabhāvaṃ ṇatvā tam passāgataṃ puthunā sallena samappayī vijjhi. **Dukkaṭakammakārīti** tassa mahāsattassa kāyīkacetāsikassa dukkhassa uppādanena dukkaṭassa kammaṃ kārako.

Koṇcamaṇādīti koṇcanādaṃ akari. Tassa kira tam sallaṃ nābhīyaṃ pavisitvā pihakādīni saṅcunnetvā antāni chinditvā piṭṭhibhāgaṃ pharasunā padālentam viya uggantvā ākāse pakkhandi. Bhinnarajatakumbhato rajanaṃ viya pahāramukhena lohitaṃ pagghari, balavavedanā uppajji. So vedanaṃ adhvāsetuṃ asakkonto vedanāppatto sakalapabbataṃ ekaninnādaṃ karonto tikkhattuṃ mahantaṃ koṇcanādaṃ nadi. **Sabbe cāti** tepi sabbe aṭṭhasahassanāgā tam saddaṃ sutvā maraṇabhayaṃ ghorarūpaṃ ninnaduṃ anuravaṃ karimsu. **Raṇaṃ karontāti** tena saddena gantvā chaddantavāraṇaṃ vedanāppattaṃ disvā “paccāmittaṃ gaṇhissāmā” ti tiṇaṇca kaṭṭhaṇca cuṇṇavicuṇṇaṃ karontā samantā dhāvimsu.

Vadhissametanti “bhikkhave, so chaddantavāraṇo disā pakkantesu nāgesu subhaddāya kareṇuyā passe thātvā sandhāretvā samassāsāyamānāya vedanaṃ adhvāsetvā kaṇḍassa āgataṭṭhānaṃ sallakkhento ‘sace idaṃ puratthimadisādīhi āgataṃ abhaviṃsa, kumbhādīhi pavisitvā pacchimakāyīdīhi nikkhamissa, idaṃ pana nābhīyaṃ pavisitvā ākāsaṃ pakkhandi, tasmā pathaviyaṃ thitena vissatthaṃ bhavissati’ ti upadhāretvā thitaṭṭhānaṃ upaparikkhitukāmo “ko jānāti, kiṃ bhavissati, subhaddaṃ apanetuṃ vaṭṭati” ti cintetvā “bhaddo, aṭṭhasahassanāgā mama paccāmittaṃ pariyesantā disā pakkhandā, tvam idha kiṃ karosī” ti vatvā, “deva, ahaṃ tumhe sandhāretvā samassāsenti thitā, khamatha me” ti tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu thānesu vanditvā tāya ākāsaṃ pakkhandāya nāgarājā bhūmim pādanakhena pahari, padaraṃ uppatitvā gataṃ. So chiddena olokeno sonuttaraṃ disvā “vadhissāmi

na’’nti cittam uppādetvā rajatadāmaṇṇasoṇḍam pavesetvā parāmasanto buddhānaṃ isīnaṃ dhajam kāsāvaṃ addakkhi. Luddo kāsāvaṃ mahāsattassa hatthe ṭhapesi. So taṃ ukkhipitvā purato ṭhapesi. Athassa tena tathārūpenapi dukkhena phuṭṭhassa ‘‘arahaddhajo nāma sabbhi paṇḍitehi avajjharūpo, aññadatthu sakkātabbo garukātabboyevā’’ti ayaṃ saññā udapādi.

So tena saddhiṃ sallapanto gāthādvayamāha –

122. ‘‘Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vatthaṃ paridahissati;
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

123. ‘‘Yo ca vantakasāvassa, sīlesu susamāhito;
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī’’ti.

Tassattho – samma luddaputta yo puriso rāgādīhi kasāvehi anikkasāvo indriyadāmena ceva vacīsaccena ca apeto anupagato tehi guṇehi kasāvarasapītaṃ kāsāvavattaṃ paridahati, so taṃ kāsāvaṃ nārahati, nānucchaviko so tassa vatthassa. Yo pana tesam kasāvānaṃ vantattā vantakasāvo assa sīlesu susamāhito supatīṭṭhito paripuṇṇasīlācāro, so taṃ kāsāvaṃ arahati nāmāti.

Evam vatvā mahāsatto tasmim cittam nibbāpetvā ‘‘samma kimatthaṃ tvaṃ maṃ vijjhasi, kiṃ attano atthāya, udāhu aññena payojitō’’ti pucchi. Tamatthaṃ āvīkaronto satthā āha –

124. ‘‘Samappito puthusallena nāgo, aduṭṭhacitto luddakamajjhabhāsi;
Kimatthayaṃ kissa vā samma hetu, mamaṃ vadhī kassa vāyaṃ payogo’’ti.

Tattha **kimatthayanti** āyatim kiṃ patthento. **Kissa vāti** kissa hetu kena kāraṇena, kiṃ nāma tava mayā saddhiṃ veranti adhippāyo. **Kassa vāti** kassa vā aññassa ayaṃ payogo, kena payojito maṃ avadhīti attho.

Athassa ācikkhanto luddo gāthamāha –

125. ‘‘Kāsissa rañño mahesī bhādante, sā pūjitā rājakule subhaddā;
Taṃ addasā sā ca mamaṃ asaṃsi, dantehi atthoti ca maṃ avocā’’ti.

Tattha **pūjitāti** aggamahesitṭhāne ṭhapetvā pūjitā. **Addasāti** sā kira taṃ supinante addasa. **Asaṃsīti** sā ca mama sakkāraṃ kāretvā ‘‘himavantapadese evarūpo nāma nāgo asukasmim nāma ṭhāne vasatī’’ti mamaṃ ācikkhi. **Dantehīti** tassa nāgassa chabbaṇṇaramsisamujjalā dantā, tehi mama attho, piḷandhanaṃ kāretukāmāmi, te me āharāti maṃ avocāti.

Taṃ sutvā ‘‘idaṃ cūḷasubhaddāya kamma’’nti ñatvā mahāsatto vedanaṃ adhivāsetvā ‘‘tassā mama dantehi attho natthi, maṃ māretukāmatāya pana paṇḍitō’’ti dīpento gāthādvayamāha –

126. ‘‘Bahū hime dantayugā uḷārā, ye me pitūnañca pitāmahānaṃ;
Jānāti sā kodhanā rājaputtī, vadhatthikā veramakāsi bālā.

127. ‘‘Uṭṭhehi tvaṃ ludda kharaṃ gahetvā, dante ime chinda purā marāmi;
Vajjāsī taṃ kodhanaṃ rājaputtim, nāgo hatto handa imassa dantā’’ti.

Tattha **imeti** tassa kira pitu pitāmahānaṃ dantā mā vinassantūti guhāyaṃ sannicitā, te sandhāya evamāha. **Jānātīti** bahūnaṃ vāraṇānaṃ idha sannicīhe dante jānāti. **Vadhatthikāti** kevalaṃ pana sā maṃ māretukāmā appamattakaṃ dosaṃ hadaye ṭhapetvā attano veraṃ akāsi, evarūpena pharusakammena matthakaṃ pāpesi. **Kharanti** kakacaṃ. **Purā marāmīti** yāva na marāmi. **Vajjasīti**

vadeyyāsi. **Handa imassa dantā**ti hato so mayā nāgo, manoratho te matthakappatto, gaṇha, ime tassa dantāti.

So tassa vacanaṃ sutvā nisīdanaṭṭhānā vuṭṭhāya kakacaṃ ādāya “dante chindissāmī”ti tassa santikaṃ upagato. So pana ubbedhato aṭṭhāsītihattho rajatapabbato viya ṭhito, tenassa so dantaṭṭhānaṃ na pāpuṇi. Atha mahāsatto kāyaṃ upanāmento heṭṭhāsīsako nipajji. Tadā nesādo mahāsattassa rajatadāmasadisamaṃ soṇḍaṃ maddanto abhiruhitvā kelāsakūṭe viya kumbhe ṭhatvā mukhakoṭimamsaṃ dhanukena paharivā anto pakkhipitvā kumbhato oruyha kakacaṃ antomukhe pavesesi, ubho hi hatthehi daḷhaṃ aparāparaṃ kaḍḍhi. Mahāsattassa balavavedanā uppajji, mukhaṃ lohiteṇa pūri. Nesādo ito cito ca sañcārento kakacena chindituṃ nāsakkhi. Atha naṃ mahāsatto mukhato lohitaṃ chaḍḍetvā vedanaṃ adhivāsetvā “kiṃ samma chindituṃ na sakkosī”ti pucchi. “Āma, sāmī”ti. Mahāsatto satim paccupaṭṭhapetvā “tena hi samma mama soṇḍaṃ ukkhipitvā kakacakoṭim gaṇhāpehi, mama sayamaṃ soṇḍaṃ ukkhipituṃ balaṃ natthī”ti āha. Nesādo tathā akāsi.

Mahāsatto soṇḍāya kakacaṃ gahetvā aparāparaṃ cāresi, dantā kaḷirā viya chijjimsu. Atha naṃ te āharāpetvā gaṇhitvā “samma luddaputta ahaṃ ime dante tuyhaṃ dadamāno neva ‘mayhaṃ appiyā’ti dammi, na sakkattamārattabrahmatṭāni patthento, imehi pana me dantehi sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbaññūtaññāṇadantāva piyatarā, sabbaññūtaññāṇappaṭivedhāya me idaṃ puññaṃ paccayo hotū”ti dante datvā “samma idaṃ ṭhānaṃ kittakena kālena āgatosī”ti pucchitvā “sattamāsasattadivasādhikehi sattahi saṃvaccharehī”ti vutte – “gaccha imesaṃ dantānaṃ ānubhāvena sattadivasabbhantareyeva bārānasim pāpuṇissasī”ti vatvā tassa parittaṃ katvā taṃ uyyojesi. Uyyojetvā ca pana anāgatesuyeva tesu nāgesu subhaddāya ca anāgatāya kālamakāsi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha –

128. “Uṭṭhāya so luddo kharaṃ gahetvā, chetvāna dantāni gajuttamassa;
Vaggū subhe appaṭime pathabyā, ādāya pakkāmi tato hi khippa”nti.

Tattha **vaggū**ti vilāsavante. **Subheti** sundare. **Appaṭimeti** imissaṃ pathaviyaṃ aññehi dantehi asadiseti.

Tasmim pakkante te nāgā paccāmittaṃ adisvā āgamiṃsu. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha –

129. “Bhayaṭṭitā nāgavadhena aṭṭā, ye te nāgā aṭṭha disā vidhāvum;
Adisvāna posamaṃ gajapaccamittaṃ, paccāgamuṃ yena so nāgarājā”ti.

Tattha **bhayaṭṭitā**ti maraṇabhayena upaddutā. **Aṭṭā**ti dukkhitā. **Gajapaccamittanti** gajassa paccāmittaṃ. **Yena soti** yattha visālamālake so nāgarājā kālaṃ katvā kelāsapabbato viya patito, taṃ ṭhānaṃ paccāgamunti attho.

Tehi pana saddhiṃ mahāsubhaddāpi āgatā. Te sabbepi aṭṭhasahassanāgā tattha roditvā kanditvā mahāsattassa kulupakānaṃ paccekabuddhānaṃ santikaṃ gantvā, “bhante, tumhākaṃ paccayādāyako visapīṭeṇa sallena viddho kālakato, sīvathikadassanamassa āgacchathā”ti vadiṃsu. Pañcasatā paccekabuddhāpi ākāsenāgantvā visālamālake otariṃsu. Tasmim khaṇe dve taruṇanāgā nāgarañño sarīraṃ dantehi ukkhipitvā paccekabuddhe vandāpetvā citakaṃ āropetvā jhāpayiṃsu. Paccekabuddhā sabbarattim āḷāhane dhammasajjhāyamakaṃsu. Aṭṭhasahassanāgā āḷāhanaṃ nibbāpetvā vanditvā nhatvā mahāsubhaddaṃ purato katvā attano vasanaṭṭhānaṃ agamaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha –

130. “Te tattha kanditvā roditvāna nāgā, sīse sake paṃsukaṃ okiritvā;
Agamaṃsu te sabbe sakamaṃ nicketaṃ, purakkhatvā mahesim sabbabhadda”nti.

Tattha **paṃsukanti** āḷāhanapaṃsukaṃ.

Sonuttaropi appattheyeva sattame divase dante ādāya bārāṇasiṃ sampāpuṇi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha –

131. “Ādāya dantāni gajuttamassa, vaggū subhe appaṭime pathabyā;
Suvaṇṇarājīhi samantamodare, so luddako kāsipuram upāgami;
Upanesi so rājakaññāya dante, nāgo hatō handa imassa dantā”ti.

Tattha **suvaṇṇarājīhī**ti suvaṇṇarājiraṃsīhi. **Samantamodare**ti samantato obhāsante sakalavanasaṇḍaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ viya karonte. **Upanesī**ti ahaṃ chaddantavāraṇassa chabbaṇṇaraṃsivissajjane yamakadante ādāya āgacchāmi, nagaram alaṅkārapethāti deviyā sāsanaṃ pesetvā tāya rañño ārocāpetvā devanagaram viya nagare alaṅkārapite sonuttaropi nagaram pavisitvā pāsādaṃ āruhitvā dante upanesi, upanetvā ca pana, “ayye, yassa kira tumhe appamattakaṃ dosaṃ hadaye karittha, so nāgo mayā hatō mato, ‘matabhāvaṃ me āroceyyāsi’ti āha, tassa matabhāvaṃ tumhe jānātha, gaṇhatha, ime tassa dantā”ti dante adāsi.

Sā mahāsattassa chabbaṇṇaraṃsivicittadante maṇitālavaṇṇena gaheṭvā ūrūsu ṭhapetvā purimabhava attano piraśāmikassa dante oloketi “evarūpaṃ sobhaggappattaṃ vāraṇaṃ visapītena sallena jīvitakkhayaṃ pāpetvā ime dante chinditvā sonuttaro āgato”ti mahāsattaṃ anussaranti sokaṃ uppādetvā adhivāsetuṃ nāsakkhi. Athassā tattheva hadayaṃ phali, taṃ divasameva kālamakāsi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha –

132. “Disvāna dantāni gajuttamassa, bhattuppiyassa purimāya jātiyā;
Tattheva tassā hadayaṃ aphāli, teneva sā kālamakāsi bālā”ti.
133. “Sambodhipatto sa mahānubhāvo, sitaṃ akāsi parisāya majjhe;
Pucchiṃsu bhikkhū suvimuttacittā, nākāraṇe pātukaronti buddhā.
134. “Yamaddasātha dahariṃ kumāriṃ, kāsāyavatthaṃ anagāriyaṃ carantiṃ;
Sā kho tadā rājakaññā ahoṣi, ahaṃ tadā nāgarājā ahoṣiṃ.
135. “Ādāya dantāni gajuttamassa, vaggū subhe appaṭime pathabyā;
Yo luddako kāsipuram upāgami, so kho tadā devadatto ahoṣi.
136. “Anāvasūraṃ cirarattasaṃsitaṃ, uccāvacaṃ caritamidaṃ purāṇaṃ;
Vītaddaro vītasoko visallo, sayaṃ abhiññāya abhāsi buddho.
137. “Ahaṃ vo tena kālena, ahoṣiṃ tattha bhikkhavo;
Nāgarājā tadā homi, evaṃ dhāretha jātaka”nti. –

Imā gāthā dasabalassa guṇe vaṇṇentehi dhammasaṅgāhakattherehi ṭhapitā.

Tattha **sitaṃ akāsi**ti so sambodhipatto sathā mahānubhāvo alaṅkatadhammasabhāyaṃ alaṅkatadhammāsane parisamajjhe nisinno ekadivasaṃ sitaṃ akāsi. **Nākāraṇeti** “bhante, buddhā nāma akāraṇe sitaṃ na karonti, tumhehi ca sitaṃ kataṃ, kena nu kho kāraṇena sitaṃ kata”nti mahākhīṇāsavā bhikkhū pucchiṃsu. **Yamaddasāthāti** evaṃ puṭṭho, āvuso, sathā attano sitakāraṇaṃ ācikkhanto ekaṃ daharabhikkhuniṃ dassetvā evamāha – “bhikkhave, yaṃ ekaṃ daharam yobbanappattaṃ kumāriṃ kāsāyavatthaṃ anagāriyaṃ upetaṃ pabbajitvā imasmiṃ sāsane carantiṃ addasātha passatha, sā tadā ‘visapītena sallena nāgarājā vijjhītvā vadhehi’”ti sonuttarassa pesetā rājakaññā ahoṣi. Tena gantvā jīvitakkhayaṃ pāpito ahaṃ tadā so nāgarājā ahoṣinti attho. **Devadattoti**, bhikkhave, idāni devadatto tadā so luddako ahoṣi.

Anāvasūranti na avasūraṃ, anattaṅgatasūriyanti attho. **Cirarattasamsitanti** ito ciraratte anekavassakoṭimattake samsitaṃ samsaritaṃ anuciṇṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – āvuso, ito anekavassakoṭimattake samsaritampi pubbaṅhe kataṃ taṃ divasameva sāyanhe saranto viya attano caritavasena uccattā tāya rājadhītāya ca sonuttarassa ca caritavasena nīcattā uccānīcaṃ caritaṃ idaṃ purāṇaṃ rāgādīnaṃ darānaṃ vigatātāya vītaddaro, ñātidhanasokādīnaṃ abhāvena vītasoko, rāgasallādīnaṃ vigatattā visallo attanāva jānitvā buddho abhāsīti. **Ahaṃ** voti ettha **voti** nipātamattaṃ, bhikkhave, ahaṃ tena kālena tattha chaddantadahe ahosinti attho. **Nāgarājāti** honto ca pana na añño koci tadā homi, atha kho nāgarājā homīti attho. **Evaṃ cārethāti** tumhe taṃ jātakaṃ evaṃ dhāretha uggaṇhātha pariyāpuṇāthāti.

Imaṅca pana dhammadesanaṃ sutvā bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Sā pana bhikkhunī pacchā vipassitvā arahattaṃ pattāti.

Chaddantajātakavaṇṇanā catutthā.

[515] 5. Sambhavajātakavaṇṇanā

Rajjañca paṭipannāsmāti idaṃ sathā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **mahāumaṅgajātaka** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte pana kururaṭṭhe indapatthanagare dhanañcayakorabyo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa sucirato nāma brāhmaṇo purohito atthadhammānusāsako ahoṣi. Rājā dānādīni puññāni karonto dhammena rajjamanusāsī. So ekadivasaṃ dhammayāgaṃ nāma pañhaṃ abhisankharitvā sucirataṃ nāma brāhmaṇaṃ purohitaṃ āsane nisīdāpetvā sakkāraṃ katvā pañhaṃ pucchanto catasso gāthāyo abhāsi –

138. “Rajjañca paṭipannāsmā, ādhipaccaṃ sucīrata;
Mahattaṃ pattumicchāmi, vijetaṃ pathaviṃ imaṃ.

139. “Dhammena no adhammena, adhammo me na ruccati;
Kiccova dhammo carito, rañño hoti sucīrata.

140. “Idha cevāninditā yena, pecca yena aninditā;
Yasaṃ devamanussesu, yena pappomu brāhmaṇa.

141. “Yohaṃ atthañca dhammañca, kattumicchāmi brāhmaṇa;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, brāhmaṇakkhāhi pucchito”’ti.

Tattha **rajjanti**, ācariya, mayaṃ imasmiṃ sattayojanike indapatthanagare rajjañca, tiyojanasatike kururaṭṭhe issarabhāvasankhātāṃ ādhipaccañca. **Paṭipannāsmāti** adhigatā bhavāma. **Mahattanti** idāni mahantabhāvaṃ. **Pattumicchāmi vijetunti** imaṃ pathaviṃ dhammena abhibhavituṃ ajjhottharituṃ icchāmi. **Kiccovāti** avasesajanehi rañño carito dhammo kicco karaṇīyataro. Rājānuvattako hi loko, so tasmīṃ dhammike sabbopi dhammiko hoti. Tasmā esa dhammo nāma raññoova kiccoti.

Idha cevāninditāti yena mayaṃ idhaloke paraloke ca aninditā. **Yena pappomūti** yena mayaṃ nirayādīsu anibbattitvā devesu ca manussesu ca yasaṃ issariyaṃ sobhaggaṃ pāpuṇeyyāma, taṃ no kāraṇaṃ kathehīti. **Yohanti**, brāhmaṇa, yo ahaṃ phalavipākasañkhātāṃ atthañca tassa atthassa hetubhūtaṃ dhammañca kattuṃ samādāya vattituṃ uppādetuñca icchāmi. **Taṃ tvanti** tassa mayhaṃ tvaṃ sukheveva nibbānagāmiṃ maggaṃ āruya apaṭisandhikabhāvaṃ patthentassa taṃ atthañca dhammañca pucchito akkhāhi, pākātaṃ katvā kathehīti brāhmaṇaṃ dhammayāgapañhaṃ pucchi.

Ayaṃ pana pañho gambhīro buddhavisayo, sabbaññubuddhameva taṃ pucchituṃ yuttaṃ, tasmīṃ asati sabbaññutaññāpariyesakaṃ bodhisattanti. Sucirato pana attano abodhisattatāya pañhaṃ kathetuṃ

nāsakkhi, asakkonto ca paṇḍitamānaṃ akatvā attano asamatthabhāvaṃ kathento gāthamāha –

142. “Nāññatra vidhurā rāja, etadakkhātumarahati;
Yaṃ tvaṃ atthañca dhammañca, kattumicchasi khattiyā”ti.

Tassattho – avisayo esa, mahārāja, pañho mādisānaṃ. Ahañhi nevasa ādiṃ, na pariyosānaṃ passāmi, andhakāraṃ pavittṭho viya homi. Bārāṇasirañño pana purohito vidhuro nāma brāhmaṇo atthi, so etaṃ ācikkheyya, taṃ tṭhapetvā yaṃ tvaṃ atthañca dhammañca kattumicchasi, etaṃ akkhātuṃ na añño arahatīti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “tena hi, brāhmaṇa, khippaṃ tassa santikaṃ gacchāhi”ti paṇṇākāraṃ datvā taṃ pesetukāmo hutvā gāthamāha –

143. “Ehi kho pahito gaccha, vidhurassa upantikaṃ;
Nikkhañcimāṃ suvaṇṇassa, hamaṃ gaccha sucīrata;
Abhihāraṃ imaṃ dajjā, atthadhammānusiṭṭhiyā”ti.

Tattha **upantikanti** santikaṃ. **Nikkhanti** pañcasuvaṇṇo eko nikkho. Ayaṃ pana rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ datvā evamāha. **Imaṃ dajjāti** tena imasmiṃ dhammayāgapañhe kathite tassa atthadhammānusiṭṭhiyā abhihārapūjaṃ karonto imaṃ nikkhasahassaṃ dadeyyāsīti.

Evañca pana vatvā pañhavissajjanassa likhanatthāya sataśahassagghanakaṃ suvaṇṇapaṭṭaṇṇa gamanatthāya yānaṃ, parivāratthāya balakāyaṃ, tañca paṇṇākāraṃ datvā taṅkhaṇaṇṇeva uyyojesi. So pana indapatthanagarā nikkhamitvā ujukameva bārāṇasiṃ agantvā yattha yattha paṇḍitā vasanti, sabbāni tāni tṭhānāni upasaṅkamitvā sakalajambudīpe pañhassa vissajjetāraṃ alabhitvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā ekasmiṃ tṭhāne nivāsaṃ gahetvā katipayehi janehi saddhiṃ pātarāsabhuñjanavelāya vidhurassa nivesanaṃ gantvā āgatabhāvaṃ ārocāpetvā tena pakkosāpito taṃ sake ghare bhuñjamānaṃ addasa. Tamatthaṃ āvikaronto sathā sattamaṃ gāthamāha –

144. “Svādhippāgā bhāradvājo, vidhurassa upantikaṃ;
Tamaddasa mahābrahmā, asamānaṃ sake ghare”ti.

Tattha **svādhippāgāti** so bhāradvājagotto sucirato adhippāgā, gatoti attho. **Mahābrahmāti** mahābrāhmaṇo. **Asamānanti** bhuñjamānaṃ.

So pana tassa bālasahāyako ekācariyakule uggahitasippo, tasmā tena saddhiṃ ekato bhuñjitvā bhattakiccapariyosāne sukhanisino “samma kimatthaṃ āgatosī”ti puṭṭho āgamanakāraṇaṃ ācikkhanto aṭṭhamaṃ gāthamāha –

145. “Raññoḥaṃ pahito dūto, korabyassa yasassino;
‘Atthaṃ dhammañca pucchesi’, iccabravi yudhiṭṭhilo;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, vidhurakkhāhi pucchito”ti.

Tattha **raññoḥanti** ahaṃ rañño korabyassa yasassino dūto. **Pahitoti** tena pesito idhāgamiṃ. **Pucchesīti** so yudhiṭṭhilagotto dhanañcayarājā maṃ dhammayāgapañhaṃ nāma pucchi, ahaṃ kathetuṃ asakkonto “tvaṃ sakkhissasi”ti ñatvā tassa ārocesim, so ca paṇṇākāraṃ datvā pañhapucchanatthāya maṃ tava santikaṃ pesento “vidhurassa santikaṃ gantvā imassa pañhassa atthañca pāḷidhammañca puccheyyāsī”ti abravi. “Taṃ tvaṃ idāni mayā pucchito akkhāhi”ti.

Tadā pana so brāhmaṇo “mahājanassa cittaṃ gaṇhissāmī”ti gaṅgaṃ pidahanto viya vinicchayaṃ vicāreti. Tassa pañhavissajjane okāso natthi. So tamatthaṃ ācikkhanto navamaṃ gāthamāha –

146. “Gaṅgaṃ me pidahissanti, na taṃ sakkomi brāhmaṇa;
Apidhetuṃ mahāsindhuṃ, taṃ kathaṃ so bhavissati;
Na te sakkomi akkhātuṃ, atthaṃ dhammañca pucchito”ti.

Tassattho – brāhmaṇa, mayhaṃ “mahājanassa nānācittagatisaṅkhātāṃ gaṅgaṃ pidahissa”nti byāpāro uppanno, tamaṃ mahāsindhuṃ apidhetuṃ na sakkomi, tasmā kathaṃ so okāso bhavissati, yasmā te ahaṃ pañhaṃ vissajjeyyaṃ. Iti cittekaggatañceva okāsañca alabhanto na te sakkomi akkhātuṃ atthaṃ dhammañca pucchitoti.

Evañca pana vatvā “putto me paṇḍito mayā ñāṇavantataro, so te byākarissati, tassa santikaṃ gacchāhī”ti vatvā dasamaṃ gāthamāha –

147. “Bhadrakāro ca me putto, oraso mama atrajo;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, gantvā pucchassu brāhmaṇā”ti.

Tattha **orasoti** ure saṃvaḍḍho. **Atrajoti** attanā jātoti.

Taṃ sutvā sucirato vidhurassa gharā nikkhamitvā bhadrakārassa bhuttapātarāsassa attano parisamajjhe nisinnakāle nivesanaṃ agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā ekādasamaṃ gāthamāha –

148. “Svādhīpāgā bhāradvājo, bhadrakārassupantikaṃ;
Tamaddasa mahābrahmā, nisinnaṃ samhī vesmanī”ti.

Tattha **vesmanīti** ghare.

So tattha gantvā bhadrakāramāṇavena katāsanābhīhārasakkāro nisīditvā āgamanakāraṇaṃ puṭṭho dvādasamaṃ gāthamāha –

149. “Raññoḥaṃ pahito dūto, korabyassa yasassino;
‘Atthaṃ dhammañca puchesi’, iccabravi yudhiṭṭhilo;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, bhadrakāra pabrūhi me”ti.

Atha naṃ bhadrakāro, “tāta, ahaṃ imesu divasesu paradārikakamme abhiniviṭṭho, cittaṃ me byākulaṃ, tena tyāhaṃ vissajjetuṃ na sakkhissāmi, mayhaṃ pana kaniṭṭho sañcayakumāro nāma mayā ativiya ñāṇavantataro, taṃ puccha, so te pañhaṃ vissajjessatī”ti tassa santikaṃ pesento dve gāthā abhāsi –

150. “Maṃsakājaṃ avahāya, godhaṃ anupatāmahaṃ;
Na te sakkomi akkhātuṃ, atthaṃ dhammañca pucchito.

151. “Sañcayo nāma me bhātā, kaniṭṭho me sucīrata;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, gantvā pucchassu brāhmaṇā”ti.

Tattha **maṃsakājanti** yathā nāma puriso thūlamigamaṃsaṃ kājenādāya gacchanto antarāmagge godhapotakaṃ disvā maṃsakājaṃ chaḍḍetvā taṃ anubandheyya, evameva attano ghare vasavattiniṃ bhariyaṃ chaḍḍetvā parassa rakkhitagopitaṃ itthiṃ anubandhanto homīti dīpento evamāhāti.

So tasmīṃ khaṇe sañcayassa nivesanaṃ gantvā tena katasakkāro āgamanakāraṇaṃ puṭṭho ācikkhi. Tamatthaṃ pakāsento satthā dve gāthā abhāsi –

152. “Svādhīpāgā bhāradvājo, sañcayassa upantikaṃ;

Tamaddasa mahābrahmā, nisinnaṃ samhi vesmani.

153. “Raññoḥaṃ pahito dūto, korabyassa yasassino;
‘Atthaṃ dhammañca pucchesi’, iccabravi yudhiṭṭhilo;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, sañcayakkhāhi pucchito”ti.

Sañcayakumāro pana tadā paradārameva sevati. Athassa so “ahaṃ, tāta, paradāraṃ sevāmi, sevanto ca pana gaṅgaṃ otarivā paratīraṃ gacchāmi, taṃ maṃ sāyañca pāto ca nadiṃ tarantaṃ maccu gilati nāma, tena cittaṃ me byākulaṃ, na tyāhaṃ ācikkhituṃ sakkhissāmi, kaniṭṭho pana me sambhavamāro nāma atthi jātiyā sattavassiko, mayā sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇenādhikaññātaro, so te ācikkhissati, gaccha taṃ pucchāhi”ti āha. Imamatthaṃ pakāsentō sathā dve gāthā abhāsi –

154. “Sadā maṃ gilate maccu, sāyaṃ pāto sucīrata;
Na te sakkomi akkhātuṃ, atthaṃ dhammañca pucchito.
155. “Sambhavo nāma me bhātā, kaniṭṭho me sucīrata;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, gantvā pucchassu brāhmaṇā”ti.

Taṃ sutvā sucirato “ayaṃ pañho imasmiṃ loke abbhuto bhavissati, imaṃ pañhaṃ vissajjetuṃ samattho nāma natthi maññe”ti cintetvā dve gāthā abhāsi –

156. “Abbhuto vata bho dhammo, nāyaṃ asmāka ruccati;
Tayo janā pitāputtā, te su paññāya no vidū.
157. “Na taṃ sakkotha akkhātuṃ, atthaṃ dhammañca pucchitā;
Kathaṃ nu daharo jaññā, atthaṃ dhammañca pucchito”ti.

Tattha **nāyanti** ayaṃ pañhadhammo abbhuto, imaṃ kathetuṃ samatthena nāma na bhavitabbaṃ, tasmā yaṃ tvaṃ “kumāro kathessatī”ti vadati, nāyaṃ asmākaṃ ruccati. **Te sūti** ettha **su-kāro** nipātamattaṃ. **Pitāti** vidhuro paṇḍito, puttā bhadrakāro sañcayo cāti tepi tayo pitāputtā paññāya imaṃ dhammaṃ no vidū, na vijānanti, añño ko jānissatīti attho. **Na tanti** tumhe tayo janā pucchitā etaṃ akkhātuṃ na sakkotha, daharo sattavassiko kumāro pucchito kathaṃ nu jaññā, kena kāraṇena jānituṃ sakkhissatīti attho.

Taṃ sutvā sañcayakumāro, “tāta, sambhavamāraṃ ‘daharo’ti mā uññāsi, sacepi pañhavissajjanenātthiko, gaccha naṃ pucchā”ti atthadīpanāhi upamāhi kumārassa vaṇṇaṃ pakāsentō dvādasa gāthā abhāsi –

158. “Mā naṃ daharoti uññāsi, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇa.
159. “Yathāpi cando vimalo, gacchaṃ ākāsadhātuyā;
Sabbe tārāgaṇe loke, ābhāya atirocati.
160. “Evampi daharūpeto, paññāyogena sambhavo;
Mā naṃ daharoti uññāsi, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇa.
161. “Yathāpi rammako māso, gimhānaṃ hoti brāhmaṇa;
Atevaññehi māsehi, dumapupphehi sobhati.

162. “Evampi daharūpeto, paññāyogena sambhavo;
Mā naṃ daharotī uññāsī, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇa.
163. “Yathāpi himavā brahme, pabbato gandhamādano;
Nānārukkhehi sañchanno, mahābhūtagaṇālayo;
Osadhehi ca dibbehi, disā bhāti pavāti ca.
164. “Evampi daharūpeto, paññāyogena sambhavo;
Mā naṃ daharotī uññāsī, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇa.
165. “Yathāpi pāvako brahme, accimālī yasassimā;
Jalamāno vane gacche, analo kaṇhavattanī.
166. “Ghatāsano dhūmaketu, uttamāhevanandaho;
Nisīthe pabbataggasmim, pahūtedho virocāti.
167. “Evampi daharūpeto, paññāyogena sambhavo;
Mā naṃ daharotī uññāsī, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇa.
168. “Javena bhadraṃ jānanti, balibaddaṇca vāhiye;
Dohena dhenuṃ jānanti, bhāsamānañca paṇḍitaṃ.
169. “Evampi daharūpeto, paññāyogena sambhavo;
Mā naṃ daharotī uññāsī, apucchitvāna sambhavaṃ;
Pucchitvā sambhavaṃ jaññā, atthaṃ dhammañca brāhmaṇā’’ti.

Tattha **jaññāti** jānissasi. **Candoti** puññacando. **Vimaloti** abbhādimalavirahito. **Evampi daharūpetoti** evaṃ sambhavaṃ kumāro daharabhāvena upetopi paññāyogena sakalajambudīpatale avasese paṇḍite atikkamitvā virocāti. **Rammakoti** cittamāso. **Atevaññehīti** ativiya aññehi ekādasahi māsehi. **Evanti** evaṃ sambhavopi paññāyogena sobhati. **Himavāti** himapātasamaye himayuttoti himavā, gimhakāle himaṃ vamatīti himavā. Sampattaṃ janaṃ gandhena madayatīti **gandhamādano**. **Mahābhūtagaṇālayoti** devagaṇānaṃ nivāso. **Disā bhātīti** sabbadisā ekobhāsā viya karoti. **Pavātīti** gandhena sabbadisā vāyati. **Evanti** evaṃ sambhavopi paññāyogena sabbadisā bhāti ceva pavāti ca.

Yasassimāti tejasampattiyā yasassimā. **Accimālīti** accīhi yutto. **Jalamāno vane gaccheti** gacchasaṅkhāte mahāvane jalanto carati. **Analoti** atitto. Gatamaggassa kaṇhabhāvena **kaṇhavattanī**. Yaññe āhutivasena āhutaṃ ghaṭaṃ asnātīti **ghatāsano**. Dhūmo ketukiccaṃ assa sādhetīti **dhūmaketu**. **Uttamāhevanandahoti** ahevanam vuccati vanasaṇḍo, uttamaṃ vanasaṇḍaṃ dahatīti attho. **Nisītheti** rattibhāge. **Pabbataggasminti** pabbatasikhare. **Pahūtedhoti** pahūtaindhano. **Virocatīti** sabbadisāsu obhāsati. **Evanti** evaṃ mama kaniṭṭho sambhavaṃ kumāro daharopi paññāyogena virocāti. **Bhadranti** bhadraṃ assājānīyaṃ javasampattiyā jānanti, na sarīrena. **Vāhiyeti** vahitabbabhāre sati bhāravahatāya “ahaṃ uttamo’’ti balibaddaṃ jānanti. **Dohenāti** dohasampattiyā dhenuṃ “sukhīrā’’ti jānanti. **Bhāsamānanti** ettha “nābhāsamānaṃ jānanti, missaṃ bālehi paṇḍita’’nti suttaṃ (saṃ. ni. 2.241) āharitabbaṃ.

Sucirato evaṃ tasmim sambhavaṃ vaññente “pañhaṃ pucchitvā jānissāmī’’ti “kahaṃ pana te kumāra kaniṭṭho’’ti pucchi. Athassa so sīhapañjaraṃ vivaritvā hatthaṃ pasāretvā “yo esa pāsādadvāre antaravīthiyā kumārakehi saddhim suvaññaṃ vañño kīlati, ayaṃ mama kaniṭṭho, upasaṅkamitvā taṃ

puccha, buddhalīlāya te pañhaṃ kathessatī’’ti āha. Sucirato tassa vacanaṃ sutvā pāsādā oruyha kumārassa santikaṃ agamāsī. Kāya velāyāti? Kumārassa nivatthasāṭakaṃ mocetvā khandhe khipitvā ubhohi hatthehi paṃsuṃ gahetvā ʘhitavelāya. Tamatthaṃ āvikaronto satthā gāthamāha –

170. ‘‘Svādhippāgā bhāradvājo, sambhavassa upantikaṃ;
Tamaddasa mahābrahmā, kīlamānaṃ bahīpure’’ti.

Tattha **bahīpure**ti bahinivesane.

Mahāsattopi brāhmaṇaṃ āgantvā purato ʘhitaṃ disvā ‘‘tāta, kenatthenāgatosī’’ti pucchitvā, ‘‘tāta, kumāra ahaṃ jambudīpatale āhiṇḍanto mayā pucchitaṃ pañhaṃ kathetuṃ samatthaṃ alabhitvā tava santikaṃ āgatomhī’’ti vutte ‘‘sakalajambudīpe kira avinicchito pañho mama santikaṃ āgato, ahaṃ ñāṇena mahallako’’ti hirottappaṃ paṭilabhivā hatthagataṃ paṃsuṃ chaḍḍetvā khandhato sāṭakaṃ ādāya nivāsetvā ‘‘puccha, brāhmaṇa, buddhalīlāya te kathessāmī’’ti sabbaññupavāraṇaṃ pavāresi. Tato brāhmaṇo –

171. ‘‘Raññoḥaṃ pahito dūto, korabyassa yasassino;
‘Atthaṃ dhammañca pucchesi’, iccabravi yudhiṭṭhilo;
Taṃ tvaṃ atthañca dhammañca, sambhavakkhāhi pucchito’’ti. –

Gāthāya pañhaṃ pucchi.

Tassa attho sambhavapaṇḍitassa gaganamajjhe puṇṇacando viya pākaṭo ahosi.

Atha naṃ ‘‘tena hi suṇohī’’ti vatvā dhammayāgapañhaṃ vissajjento gāthamāha –

172. ‘‘Taggha te ahamakkhissaṃ, yathāpi kusalo tathā;
Rājā ca kho taṃ jānāti, yadi kāhati vā na vā’’ti.

Tassa antaravīthiyaṃ ʘatvā madhurassarena dhammaṃ desentassa saddo dvādasayojanikaṃ sakalabārāṇasinagaraṃ avatthari. Atha rājā ca uparājādayo ca sabbe sannipatiṃsu. Mahāsatto mahājanassa majjhe dhammadesanaṃ paṭṭhapesi.

Tattha **tagghā**ti ekaṃsavacanaṃ. **Yathāpi kusaloti** yathā atikusalo sabbaññubuddho ācikkhati, tathā te ekaṃseneva ahamakkhissanti attho. **Rājā ca kho tanti** ahaṃ taṃ pañhaṃ yathā tumbhākaṃ rājā jānituṃ sakkoti, tathā kathessāmī. Tato uttari rājā eva taṃ jānāti, yadi karissati vā na vā karissati, karontassa vā akarontassa vā tassevetam bhavissati, mayhaṃ pana doso natthīti dīpeti.

Evam imāya gāthāya pañhakathanaṃ paṭijānitvā idāni dhammayāgapañhaṃ kathento āha –

173. ‘‘Ajja suveti saṃseyya, raññā puṭṭho sucīrata;
Mā katvā avasī rājā, atthe jāte yudhiṭṭhilo.
174. ‘‘Ajjhataññeva saṃseyya, raññā puṭṭho sucīrata;
Kummaggaṃ na niveseyya, yathā mūlho acetaso.
175. ‘‘Attānaṃ nātivatteyya, adhammaṃ na samācare;
Atitthe nappatāreyya, anatthe na yuto siyā.
176. ‘‘Yo ca etāni ʘhānāni, kattuṃ jānāti khattiyo;
Sadā so vaḍḍhate rājā, sukkapakkheva candimā.

177. “Ñātīnañca piyo hoti, mittesu ca virocati;
Kāyassa bheda sappañño, saggam so upapajjati”ti.

Tattha **saṃseyyā**ti katheyya. Idam vuttam hoti – tāta, sucirata sace tumhākaṃ rañña “ajja dānaṃ dema, sīlaṃ rakkhāma, uposathakammaṃ karomā”ti koci puṭṭho, “mahārāja, ajja tāva pānaṃ hanāma, kāme paribhuñjāma, suraṃ pivāma, kusalaṃ pana karissāma suve”ti rañño katheyya, tassa atimahantassapi amaccassa vacanaṃ katvā tumhākaṃ rājā yudhiṭṭhilagotto tathārūpe atthe jāte taṃ divasaṃ pamādena vītināmento mā avasi, tassa vacanaṃ akatvā uppannaṃ kusalacittaṃ aparihāpetvā kusalapaṭisaṃyuttaṃ kammaṃ karotuyeva, idamassa katheyyāsīti. Evaṃ mahāsatto imāya gāthāya –

“Ajjeva kiccamātappaṃ, ko jañña maraṇaṃ suve”ti. (ma. ni. 3.272) –

Bhaddekarattasuttañceva,

“Appamādo amatapadaṃ, pamādo maccuno pada”nti. (dha. pa. 21) –

Appamādo vādañca kathesi.

Ajjhattaññevāti, tāta, sucirata sambhavapaṇḍito tayā dhammayāgapañhe pucchite kiṃ kathesīti rañña puṭṭho samāno tumhākaṃ rañño ajjhattaññeva saṃseyya, niyakajjhattasaṅkhātaṃ khandhapañcakaṃ hutvā abhāvato aniccanti katheyyāsi. Ettāvata mahāsatto –

“Sabbe saṅkhārā aniccāti, yadā paññāya passati”ti. (dha. pa. 277) –

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino”ti. (dī. ni. 2.221) –

Evaṃ vibhāvitaṃ aniccatam kathesīti.

Kummagganti, brāhmaṇa, yathā mūlho acetano andhabālaputhujjano dvāsaṭṭhiditṭhigatasāṅkhātaṃ kummaggaṃ sevati, evaṃ tava rājā taṃ kummaggaṃ na seveyya, niyyānikaṃ dasakusalakamma pathamaggameva sevatu, evamassa vadeyyāsīti.

Attānanti imaṃ sugatiyaṃ ṭhitaṃ atabhāvaṃ nātivatteyya, yena kammaṃ na kareyyāti attho. **Adhammanti** tividhaduccaritasāṅkhātaṃ adhammaṃ na samācareyya. **Atitṭheti** dvāsaṭṭhiditṭhisāṅkhāte atitṭhe nappatāreyya na otāreyya. “Na tāreyyā”tipi pāṭho, attano ditṭhānugataṃ pāpajantam jaṇam na otāreyya. **Anatṭheti** akāraṇe. **Na yutoti** yuttapayutto na siyā. Brāhmaṇa, yadi te rājā dhammayāgapañhe vattitukāmo, “imasmiṃ ovāde vattatū”ti tassa katheyyāsīti ayamettha adhippāyo.

Sadāti satataṃ. Idam vuttam hoti – “yo khattiyo etāni kāraṇāni kātuṃ jānāti, so rājā sukkaṃ pakke cando viya sadā vaḍḍhati”ti. **Virocatī**ti mittāmaccaṇaṃ majjhe attano sīlacāraññādihi guṇehi sobhati virocātīti.

Evaṃ mahāsatto gaganatale candaṃ uṭṭhāpentō viya buddhalīlāya brāhmaṇassa pañhaṃ kathesi. Mahājano nadanto selento apphoṭento sādhu kārasahassāni adāsi, celukkhepe ca aṅguliphoṭe ca pavattesi, hatthapiḷandhanādīni khiṇi. Evaṃ khittadhanaṃ koṭimattaṃ ahoṣi. Rājāpissa tuṭṭho mahantaṃ yasaṃ adāsi. Suciratopi nikkhasahassena pūjaṃ katvā suvaṇṇapaṭṭe jātihiṅgulakena pañhavissajjanaṃ likhitvā indapatthanagaraṃ gantvā rañño dhammayāgapañhaṃ kathesi. Rājā tasmim dhamme vattitvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahāpañño evā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dhanañcayarājā ānando ahosi, sucirato anuruddho, vidhuro kassapo, bhadrakāro moggallāno, sañcayamāṇavo sārīputto, sambhavapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Sambhavajātakavaṇṇanā pañcamā.

[516] 6. Mahākapijātakavaṇṇanā

Bārāṇasyaṃ ahū rājāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa silāpavijjhaṇaṃ ārabha kathesi. Tena hi dhanuggahe payojetvā aparabhāge silāya paviddhāya bhikkhūhi devadattassa avaṇṇe kathite satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ silaṃ pavijjhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kāsikagāmake eko kassakabrāhmaṇo khettaṃ kasitvā goṇe vissajjetvā kuddālakammaṃ kātuṃ ārabhi. Goṇā ekasmiṃ gacche paṇṇāni khādantā anukkamena aṭaviṃ pavisitvā palāyimsu. So velaṃ sallakkhetvā kuddālaṃ ṭhapetvā goṇe olokeno adisvā domanassappatto te pariyesanto antoṭaviṃ pavisitvā āhiṇḍanto himavantaṃ pāvisi. So tattha disāmūlho hutvā sattāhaṃ nirāhāro vicaranto ekaṃ tindukarukkhaṃ disvā abhiruyha phalāni khādanto tindukarukkhatto parigaḷitvā satṭhihatthe narakapāte pati. Tatrassa dasa divasā vītivattā. Tadā bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā phalāphalāni khādanto taṃ purisaṃ disvā silāya yoggaṃ katvā taṃ purisaṃ uddharitvā silāya matthake nisīdāpetvā evamāha – “bho brāhmaṇa, ahaṃ kilāmāmi, muhuttaṃ niddāyissāmi, maṃ rakkhāhi”ti. So tassa niddāyantassa silāya matthakaṃ padālesi. Mahāsatto tassa taṃ kammaṃ ṇatvā uppatitvā sākāya nisīditvā “bho purisa, tvaṃ bhūmiyā gaccha, ahaṃ sākhaḡgena tuyhaṃ maggaṃ ācikkhanto gamissāmi”ti taṃ purisaṃ araṇṇato nīharitvā magge ṭhapetvā pabbatapādameva pāvisi. So puriso mahāsatte aparajjhītvā kuṭṭhī hutvā diṭṭhadhammeyeva manussapeto ahosi.

So satta vassāni dukkhapīḷito vicaranto bārāṇasiyaṃ migājinaṃ nāma uyyānaṃ pavisitvā pākārantare kadalipaṇṇaṃ attharitvā vedanāppatto nipajji. Tadā bārāṇasirājā uyyānaṃ gantvā tattha vicaranto taṃ disvā “kosi tvaṃ, kiṃ vā katvā imaṃ dukkhaṃ patto”ti pucchi. Sopissa sabbaṃ vitthārato ācikkhi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha –

178. “Bārāṇasyaṃ ahū rājā, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
Mittāmaccaparibyūlho, agamāsi migājinaṃ.
179. “Tattha brāhmaṇamaddakkhi, setaṃ citraṃ kilāsinaṃ;
Viddhastāṃ koviḷāraṃva, kisaṃ dhamanisanthataṃ.
180. “Paramakāruṇṇataṃ pattaṃ, disvā kicchagataṃ naraṃ;
Avaca byamhito rājā, yakkhānaṃ katamo nusi.
181. “Hatthapādā ca te setā, tato setataraṃ siro;
Gattaṃ kammāsavaṇṇaṃ te, kilāsabahulo casi.
182. “Vaṭṭanāvaḷisaṅkāsā, piṭṭhi te ninnatunnatā;
Kāḷapabbāva te aṅgā, nāṇṇaṃ passāmi edisaṃ.
183. “Ugghaṭṭapādo tasito, kiso dhamanisanthato;
Chāto ātattarūposi, kutosi kattha gacchati.
184. “Duddasī appakārosi, dubbaṇṇo bhīmadassano;

Janetti yāpi te mātā, na taṃ iccheyya passitum.

185. “Kiṃ kammamakaram pubbe, kaṃ avajjhaṃ aghātayi;
Kibbisam yaṃ karitvāna, idaṃ dukkhaṃ upāgamī”ti.

Tattha **bārāṇasyanti** bārāṇasiyaṃ. **Mittāmaccaparibyūḷhoti** mittehi ca dalhabhattīhi amaccehi ca parivuto. **Migājīnanti** evaṃnāmakaṃ uyyānaṃ. **Setanti** setakuṭṭhena setaṃ kabarakuṭṭhena vicitraṃ paribhinnena kaṇḍūyanakilāsakuṭṭhena kilāsinaṃ vedanāpattaṃ kadalipaṇṇe nipannaṃ addasa. **Viddhastam kovīlāramvāti** vaṇamukhehi paggharantena maṃsena viddhastam pupphitakovīlārasadisam. **Kisanti** ekaccesu padesesu aṭṭhicammamattasarīraṃ sirājālasanthataṃ. **Byamhitoti** bhīto vimhayamāpanno vā. **Yakkhānanti** yakkhānaṃ antare tvam katarayakkho nāmāsi. **Vaṭṭanāvaḷisaṅkāsaṭi** piṭṭhikaṇṭakataṭṭhāne āvunitvā ṭhapitāvaṭṭanāvaḷisadisā. **Angāti** kāḷapabbavallisadisāni te aṅgāni. **Nāññanti** aññaṃ purisaṃ edisaṃ na passāmi. **Ugghaṭṭapādoti** rajokiṇṇapādo. **Ātattarūpoti** sukkhasarīro. **Duddasīti** dukkhena passitabbo. **Appakārosīti** sarīrappakārarahitosi, dussaṇṭhānosīti attho. **Kiṃ kammakaranti** ito pubbe kiṃ kammaṃ akaram, akāsīti attho. **Kibbisanti** dāruṇakammaṃ.

Tato paraṃ brāhmaṇo āha –

186. “Taggha te ahamakkhissam, yathāpi kusalo tathā;
Saccavādīñhi lokasmiṃ, pasamsantīdha paṇḍitā.
187. “Eko caraṃ gogaveso, mūḷho accasariṃ vane;
Araññe iriṇe vivane, nānākuñjarasevite.
188. “Vālamigānucarite, vippanaṭṭhosmi kānane;
Acarim tattha sattāhaṃ, khuppipāsasamappito.
189. “Tattha tindukamaddakkhiṃ, visamaṭṭhaṃ bubhukkhito;
Papātamabhilambantaṃ, sampannaphaladhāriṇaṃ.
190. “Vātassitāni bhakkhesiṃ, tāni rucchiṃsu me bhusaṃ;
Atitto rukkhamarūhiṃ, tattha hessāmi āsito.
191. “Ekaṃ me bhakkhitaṃ āsi, dutiyaṃ abhipatthitaṃ;
Tato sā bhañjatha sākāhi, chinnā pharasunā viya.
192. “Sohaṃ sahāva sākāhi, uddhampādo avamsiro;
Appatiṭṭhe anālambe, giriduggasmi pāpataṃ.
193. “Yasmā ca vāri gambhīraṃ, tasmā na samapajjisam;
Tattha sesiṃ nirānando, anūnā dasa rattiyo.
194. “Athettha kapi māgañchi, gonaṅgulo darīcaro;
Sākāhi sākhaṃ vicaranto, khādamāno dumapphalaṃ.
195. “So maṃ disvā kisaṃ paṇḍum, kāruññamakaram mayi;
Ambho ko nāma so ettha, evaṃ dukkhena aṭṭito.
196. “Manusso amanusso vā, attānaṃ me pavedaya;
Tassañjaliṃ paṇāmetvā, idaṃ vacanamabravim.

197. “Manussohaṃ byasampatto, sā me natthi ito gati;
Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, tvañca me saraṇaṃ bhava.
198. “Garuṃ silaṃ gahetvāna, vicarī pabbate kapi;
Silāya yoggaṃ katvāna, nisabho etadabravi.
199. “Ehi me piṭṭhimāruya, gīvaṃ gaṇhāhi bāhubhi;
Ahaṃ taṃ uddharissāmi, giriduggata vegasā.
200. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, vānarindassa sirīmato;
Piṭṭhimāruya dhīrassa, gīvaṃ bāhāhi aggahiṃ.
201. “So maṃ tato samuṭṭhāsi, tejassī balavā kapi;
Vihaññamāno kicchena, giriduggata vegasā.
202. “Uddharitvāna maṃ santo, nisabho etadabravi;
Iṅgha maṃ samma rakkhassu, pasupissaṃ muhuttakaṃ.
203. “Sīhā byaggā ca dīpī ca, acchakokataracchayo;
Te maṃ pamattaṃ hiṃseyyumaṃ, te tvaṃ disvā nivāraya.
204. “Evaṃ me parittātūna, pasupī so muhuttakaṃ;
Tadāhaṃ pāpikaṃ diṭṭhiṃ, paṭilacchiṃ ayoniso.
205. “Bhakkho ayaṃ manussānaṃ, yathā caññe vane migā;
Yaṃ nūnimaṃ vadhitvāna, chāto khādeyya vānaraṃ.
206. “Asito ca gamissāmi, maṃsamādāya sambalaṃ;
Kantāraṃ nittharissāmi, pātheyyaṃ me bhavissati.
207. “Tato silaṃ gahetvāna, matthakaṃ sannitālayiṃ;
Mama gattakilantassa, pahāro dubbalo ahu.
208. “So ca vegenudappatto, kapi ruhiraṃakkhito;
Assuṇṇehi nettehi, rodanto maṃ udikkhati.
209. “Māyyo maṃ kari bhaddante, tvañca nāmedisaṃ kari;
Tvañca kho nāma dīghāvu, aññe vāretumarahasī.
210. “Aho vata re purisa, tāvadukkarakāraka;
Edisā visamā duggā, papātā uddhato mayā.
211. “Ānīto paralokāva, dubbheyyaṃ maṃ amaññatha;
Taṃ tena pāpakammaṃ, pāpaṃ pāpena cintitaṃ.
212. “Mā heva tvaṃ adhammaṭṭha, vedanaṃ kaṭukaṃ phusi;
Mā heva pāpakammaṃ taṃ, phalaṃ veḷuṃva taṃ vadhi.
213. “Tayi me natthi vissāso, pāpadhamma asaññata;
Ehi me piṭṭhito gaccha, dissamānova santike.
214. “Muttosi hatthā vāḷānaṃ, pattosi mānusiṃ padaṃ;

Esa maggo adhammaṭṭha, tena gaccha yathāsukhaṃ.

215. “Idaṃ vatvā giricaro, rahade pakkhalya matthakaṃ;
Assūni sampamajjitvā, tato pabbatamāruhi.
216. “Sohaṃ tenābhisattosmi, pariḷāhena aṭṭito;
Ḍayhamānena gattena, vāriṃ pātuṃ upāgamiṃ.
217. “Agginā viya santatto, rahado ruhiramakkhito;
Pubbalohitasāṅkāso, sabbo me samapajjatha.
218. “Yāvanto udabindūni, kāyasmimṃ nipatiṃsu me;
Tāvanto gaṇḍa jāyetha, addhabeluvasādisā.
219. “Pabhinnā pagghariṃsu me, kuṇapā pubbalohitā;
Yena yeneva gacchāmi, gāmesu nigamesu ca.
220. “Daṇḍahattā nivārenti, itthiyo purisā ca maṃ;
Okkitā pūtigandhena, māssu orena āgamā.
221. “Etādisaṃ idaṃ dukkhaṃ, satta vassāni dāni me;
Anubhomi sakaṃ kammaṃ, pubbe dukkaṭamattano.
222. “Taṃ vo vadāmi bhaddante, yāvattettha samāgatā;
Māssu mittāna dubbhittho, mittadubbho hi pāpako.
223. “Kuṭṭhī kilāsī bhavati, yo mittānidha dubbhati;
Kāyassa bhedā mittaddu, nirayaṃ sopapajjati’”ti.

Tattha **kusaloti** yathā cheko kusalo katheti, tathā vo kathessāmi. **Gogavesoti** naṭṭhe goṇe gavesanto. **Accasarinti** manussapathaṃ atikkamitvā himavantaṃ pāvisiṃ. **Araññeti** arājake suññe. **Iriṇeti** sukkhakantāre. **Vivaneti** vivitte. **Vippanaṭṭhoti** maggamūlho. **Bubhukkhiti** sañjātabubhukkho chātājjhato. **Papātambhambantanti** papātābhimukhaṃ olambantaṃ. **Sampannaphaladhārinanti** madhuraphaladhāriṇaṃ. **Vātassitānīti** paṭhamaṃ tāva vātapatitāni khādiṃ. **Tattha hessāmīti** tasmimṃ rukkhe suhito bhavissāmīti āruḷhomhi. **Tato sā bhañjatha sākḥāti** tassa abhipatthitassa atthāya hatthe pasārite sā mayā abhirulhā sākḥā pharasunā chinnā viya abhañjatha. **Anālambeti** ālambitabbaṭṭhānarahite. **Giriduggasminti** girivisame. **Sesinti** sayitomhi.

Kapi māgañchīti kapi āgañchi. **Gonaṅguloti** gunnaṃ naṅguṭṭhasadisanaṅguṭṭho.

“Gonaṅguṭṭho”tipi pāṭho. “Gonaṅgulī”tipi paṭhanti. **Akaraṃ mayīti** akarā mayi. **Ambhoti**, mahārāja, so kapiṛājā tasmimṃ narakapapāte mama udakapothanasaddaṃ sutvā maṃ “ambho”ti ālapitvā “ko nāmeso”ti pucchi. **Byasampattoti** byasanaṃ patto, papātassa vasaṃ pattoti vā attho. **Bhaddaṃ voti** tasmā tumhe vadāmi – “bhaddaṃ tumhākaṃ hotu”ti. **Garuṃ silanti**, mahārāja, so kapiṛājā mayā evaṃ vutte “mā bhāyī”ti maṃ assāsetvā paṭhamaṃ tāva garuṃ silaṃ gahetvā yoggaṃ karonto pabbate vicari. **Nisabhoti** purisanisabho uttamavānarindo pabbatapapāte ṭhatvā maṃ etadabravīti.

Bāhubhīti dvīhi bāhāhi mama gīvaṃ suggahitaṃ gaṇha. **Vegasāti** vegena. **Sirīmatoti** puññavantassa. **Aggahinti** saṭṭhihatthaṃ narakapapātaṃ vātavegena otarivā udakapiṭṭhe ṭhitassa ahaṃ vegena piṭṭhimabhiruhitvā ubhoḥi bāhāhi gīvaṃ aggahesiṃ. **Vihaññamānoti** kilamanto. **Kicchenāti** dukkhena. **Santoti** paṇḍito, atha vā parisanto kilanto. **Rakkhassūti** ahaṃ taṃ uddharanto kilanto muhuttaṃ vissamanto pasupissaṃ, tasmā maṃ rakkhāhi. **Yathā caññe vane migāti** sīhādīhi aññepi ye

imasmim vane vālamigā. Pāḷiyam pana “acchakokataracchayo”ti likhanti. **Parittātūnāti**, mahārāja, evaṃ so kapirājā maṃ attano parittāṇaṃ katvā muhuttaṃ pasupi. **Ayonisoti** ayonisomanasikārena. **Bhakkhoti** khāditabbayuttako. **Asito** dhāto suhito. **Sambalanti** pātheyyaṃ. **Matthakaṃ sannitālayinti** tassa vānarindassa matthakaṃ pahariṃ. “Sannitālaya”ntipi pātho. **Dubbalo ahūti** na balavā āsi, yathāhippāyaṃ na agamāsīti.

Vegenāti mayā pahaṭapāsāṇavegena. **Udappattoti** uṭṭhito. **Māyyoti** tena mittadubbhipurisenā silāya paviddhāya mahācammaṃ chinditvā olambi, ruhiraṃ pagghari. Mahāsatto vedanāppatto cintesi – “imasmim ṭhāne añño natthi, idaṃ bhayaṃ imaṃ purisaṃ nissāya uppanna”nti. So maraṇabhayaabhīto olambantaṃ cammabandhaṃ hatthena gahetvā uppatitvā sākhaṃ abhiruyha tena pāpapurisenā saddhim sallapanto “**māyyo ma**”ntiādimāha. Tattha **māyyo maṃ kari bhaddanteti** mā akari ayyo maṃ bhaddanteti taṃ nivāreti. **Tvañca kho nāmāti** tvaṃ nāma evaṃ mayā papātā uddhaṭo edisaṃ pharusakammaṃ mayi kari, aho te ayuttaṃ katanti. **Aho vatāti** taṃ garahanto evamāha. **Tāvadukkarakārakāti** mayi aparajjanena atidukkarakammakāraka. **Paralokāvāti** paralokato viya ānīto. **Dubbheyyanti** dubbhitabbaṃ vadhitabbaṃ. **Vedanaṃ kaṭukanti** evaṃ santepi tvaṃ adhammatṭha yādisaṃ vedanaṃ ahaṃ phusāmi, edisaṃ vedanaṃ kaṭukaṃ mā phusi, taṃ pāpakammaṃ phalaṃ veḷuṃva taṃ mā vadhi. Iti maṃ, mahārāja, so piyaputtakaṃ viya anukampi.

Atha naṃ ahaṃ etadavocaṃ – “ayya, mayā kataṃ dosaṃ hadaye mā kari, mā maṃ asappurisaṃ evarūpe araññe nāsaya, ahaṃ disāmūlho maggaṃ na jānāmi, attanā kataṃ kammaṃ mā nāsetha, jīvitadānaṃ me detha, araññā nīharitvā manussapathe ṭhapethā”ti. Evaṃ vutte so mayā saddhim sallapanto “**tayi me natthi vissāso**”ti ādimāha. Tattha **tayīti** ito paṭṭhāya mayhaṃ tayi vissāso natthi. **Ehīti**, bho purisa, ahaṃ tayā saddhim maggena na gamissāmi, tvaṃ pana ehi mama piṭṭhito avidūre dissamānasarīrova gaccha, ahaṃ rukkhaḡgeheva gamissāmīti. **Muttosīti** atha so maṃ, mahārāja, araññā nīharitvā, bho purisa, vālamigānaṃ hatthā muttosi. **Pattosi mānusiṃ padanti** manussūpacāraṃ patto āgatosi, esa te maggo, etena gacchāti āha.

Giricaroti giricārī vānaro. **Pakkhalyāti** dhovitvā. **Tenābhisattosmīti** so ahaṃ, mahārāja, tena vānarena abhisatto, pāpakamme pariṇate tenābhisattosmīti maññaṃmāno evamāha. **Aṭṭitoti** upadduto. **Upāgaminti** ekaṃ rahadaṃ upagatosmi. **Samapajjathāti** jāto, evarūpo hutvā upaṭṭhāsī. **Yāvantoti** yattakānī. **Gaṇḍa jāyethāti** gaṇḍā jāyimsu. So kira pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto udakañjalim ukkhipitvā thokaṃ pivitvā sesaṃ sarīre siñci. Athassa tāvadeva udakabindugaṇānāya aḍḍhabeluvapakkappamāṇā gaṇḍā uṭṭhahimsu, tasmā evamāha. **Pabhinnāti** te gaṇḍā taṃ divasameva bhijjitvā kuṇapā pūtigandhikā hutvā pubbalohitāni pagghariṃsu. **Yena yenāti** yena yena maggena. **Okkitāti** pūtigandhena okiṇṇā parikkhittā parivāritā. **Māssu orena āgamāti** duṭṭhasatta orena māssu āgamā, amhākaṃ santikaṃ mā āgamīti evaṃ vadantā maṃ nivārentīti attho. **Satta vassāni dāni meti**, mahārāja, tato paṭṭhāya idāni satta vassāni mama ettakaṃ kālaṃ sakaṃ kammaṃ anubhomi.

Iti so attano mittadubbhikammaṃ vitthāretvā, “mahārāja, maññeva oloketvā evarūpaṃ kammaṃ na kenaci kattabba”nti vatvā “**taṃ vo**”tiādimāha. Tattha **tanti** tasmā. Yasmā evarūpaṃ kammaṃ evaṃ dukkhavipākaṃ, tasmāti attho.

223. “Kutṭhī kilāsī bhavati, yo mittānidha dubbhati;
Kāyassa bhedaṃ mittaddu, nirayaṃ sopapajjati”ti. –

Ayaṃ abhisambuddhagāthā. Bhikkhave, yo idha loke mittāni dubbhati himsati, so evarūpo hotīti attho.

Tassapi purisassa raññā saddhim kathentasseva pathavī vivaraṃ adāsi. Taṅkhaṇaṇñeva cavitvā avīcimhi nibbatto. Rājā tasmim pathaviṃ pavitṭhe uyyānā nikkhamitvā nagaraṃ pavitṭho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ silaṃ

paṭivijjhiyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā mittadubbhī puriso devadatto ahosi, kapirājā pana ahameva ahosi”nti.

Mahākapijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[517] 7. Dakarakkhasajātakavaṇṇanā

224-257. Sace vo vuyhamānānanti dakarakkhasajātakam. Tam sabbam mahāumaṅgajātake āvi bhavissatīti.

Dakarakkhasajātakavaṇṇanā sattamā.

[518] 8. Paṇḍaranāgarājajātakavaṇṇanā

Vikiṇṇavācanti idam satthā jetavane viharanto musāvādam katvā devadattassa pathavippavesanam ārabha kathesi. Tadā hi satthā bhikkhūhi tassa avaṇṇe kathite “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto musāvādam katvā pathaviṃ pavitṭhoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente pañcasatavāṇijā nāvāya samuddam pakkhandivā sattame divase atīradassaniyā nāvāya samuddapitṭhe bhinnāya ṭhapetvā ekam avasesā macchakacchapabhakkhā ahesum, eko pana vātavegena karampiyapaṭṭanam nāma pāpuṇi. So samuddato uttarivā naggabhogo tasmim paṭṭaneyeva bhikkhāya cari. Tamenam manussā “ayam samaṇo appiccho santuṭṭho”ti sambhāvetvā sakkāram karimsu. So “laddho me jīvikūpāyo”ti tesu nivāsanapārupanam dentesupī na icchi. Te “natthi ito uttari appiccho samaṇo”ti bhiyyo bhiyyo pasīditvā tassa assamapadam katvā tattha nam nivāsāpesum. So “karampiyaacelo”ti paññāyi. Tassa tattha vasantassa mahālābhasakkāro udapādi.

Eko nāgarājāpissa supaṇṇarājā ca upaṭṭhānam āgacchanti. Tesu nāgarājā nāmena paṇḍaro nāma. Athekadivasam supaṇṇarājā tassa santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnō evamāha – “bhante, amhākam nātakā nāge gaṇhantā bahū vinassanti, etesam nāgānam gahaṇaniyāmam mayam na jānāma, guyhakāraṇam kira tesam atthi, sakkuṇeyyātha nu kho tumhe ete piyāyamanā viya tam kāraṇam pucchitu”nti. So “sādhū”ti sampatichitvā supaṇṇarāje vanditvā pakkante nāgarājassa āgatakāle vanditvā nisinnam nāgarājānam pucchi – “nāgarāja, supaṇṇā kira tumhe gaṇhantā bahū vinassanti, tumhe gaṇhantā katham gaṇhitum na sakkontī”ti. Bhante, idam amhākam guyham rahassam, mayā imam kathentena nātisaṅghassa maraṇam āhaṭam hotīti. Kim pana tvam, āvuso, “ayam aññassa kathessatī”ti evamaññī hosi, nāham aññassa kathessāmi, attanā pana jānitukāmatāya pucchāmi, tvam mayham saddahitvā nibbhayo hutvā kathehīti. Nāgarājā “na kathessāmi, bhante”ti vanditvā pakkāmi. Punadivasepi pucchi, tathāpissa na kathesi.

Atha nam tatiyadivase āgantvā nisinnam, “nāgarāja, ajja tatiyo divaso, mama pucchantassa kimattham na kathesī”ti āha. “Tumhe aññassa ācikkhissathā”ti bhayena, bhanteti. Kassaci na kathessāmi, nibbhayo kathehīti. “Tena hi, bhante, aññassa mā kathayitthā”ti paṭiññam gahetvā, “bhante, mayam mahante mahante pāsāṇe gilitvā bhāriyā hutvā nipajjivā supaṇṇānam āgamanakāle mukham nibbāhetvā dante vivarivā supaṇṇe ḍamsitum acchāma, te āgantvā amhākam sīsam gaṇhanti, tesam amhe garubhāre hutvā nipanne uddharitum vāyamantānaññeva udakam ottharati. Te sīdantā antoudakeyeva maranti, iminā kāraṇena bahū supaṇṇā vinassanti, tesam amhe gaṇhantānam kim sīsena gahitena, bālā naṅguṭṭhe gahetvā amhe heṭṭhāsīsake katvā gahitam gocaram mukhena chaḍḍāpetvā lahuke katvā gantum sakkontī”ti so attano rahassakāraṇam tassa dussīlassa kathesi.

Atha tasmim pakkante supaṇṇarājā āgantvā karampiyaacelaṃ vanditvā “kim, bhante, pucchitam te nāgarājassa guyhakāraṇa”nti āha. So “āmāvuso”ti vatvā sabbam tena kathitaniyāmeneva kathesi. Tam sutvā supaṇṇo “nāgarājena ayuttam kataṃ, nātīnam nāma nassananiyāmo parassa na kathetabbo, hotu, ajjeva mayā supaṇṇavātam katvā paṭhamam etameva gahetum vaṭṭatī”ti supaṇṇavātam katvā

paṇḍaranāgarājānaṃ naṅguṭṭhe gahetvā heṭṭhāsisaṃ katvā gahitagocaraṃ chaḍḍāpetvā uppatitvā ākāsaṃ pakkhandi. Paṇḍaro ākāse heṭṭhāsisaṃ olambanto “mayāva mama dukkhaṃ ābhata”nti paridevanto āha –

258. “Vikiṇṇavācaṃ aniguyhamantaṃ, asaṅṅataṃ aparicakkhitāraṃ;
Bhayaṃ tamanveti sayāṃ abodhaṃ, nāgaṃ yathā paṇḍarakaṃ supaṇṇo.
259. “Yo guyhamantaṃ parirakkhaṇeyyaṃ, mohā naro saṃsati hāsamaṇo;
Taṃ bhinnamantaṃ bhayamanveti khippaṃ, nāgaṃ yathā paṇḍarakaṃ supaṇṇo.
260. “Nānumitto garuṃ atthaṃ, guyhaṃ veditumarahati;
Sumitto ca asambuddhaṃ, sambuddhaṃ vā anattavā.
261. “Vissāsamāpajjimahaṃ acelaṃ, samaṇo ayaṃ sammato bhāvitatto;
Tassāhamakkhiṃ vivariṃ guyhamatthaṃ, atītamatto kapaṇaṃ rudāmi.
262. “Tassāhaṃ paramaṃ brahme guyhaṃ, vācaṃ himaṃ nāsakkhiṃ saṃyametuṃ;
Tappakkhato hi bhayamāgataṃ mamaṃ, atītamatto kapaṇaṃ rudāmi.
263. “Yo ve naro suhadaṃ maṅṅamaṇo, guyhamatthaṃ saṃsati dukkulīne;
Dosā bhayā athavā rāgarattā, pallatthito bālo asaṃsayāṃ so.
264. “Tirokkhavāco asataṃ pavitṭho, yo saṅgatīsu mudīreti vākyāṃ;
Āsīviso dummukhotyāhu taṃ naraṃ, ārā ārā saṃyame tādīsamhā.
265. “Annaṃ pānaṃ kāsīkacandanañca, manāpitthiyo mālamucchādānañca;
Ohāya gacchāmaṃ sabbakāme, supaṇṇa pāṇūpagatāva tyamhā”ti.

Tattha **vikiṇṇavācanti** patthaṭavacanaṃ. **Aniguyhamantanti** appaṭicchannamantaṃ. **Asaṅṅatanti** kāyadvārādīni rakkhituṃ asakkontaṃ. **Aparicakkhitāranti** “ayaṃ mayā kathitamantaṃ rakkhituṃ sakkhissati, na sakkhissatī”ti puggalaṃ oloketuṃ upaparikkhituṃ asakkontaṃ. **Bhayaṃ tamanvetīti** taṃ imehi catūhi aṅgehi samannāgataṃ abodhaṃ duppaṅṅaṃ puggalaṃ sayāṃkatameva bhayaṃ anveti, yathā maṃ paṇḍarakanāgaṃ supaṇṇo anvāgatoti. **Saṃsati hāsamaṇoti** rakkhituṃ asamattassa pāpapurisassa hāsamaṇo katheti. **Nānumittoti** anuvattanamattena yo mitto, na hadayena, so guyhaṃ atthaṃ jānituṃ nārahatīti paridevati. **Asambuddhanti** asambuddhanto ajānanto, appaṅṅoti attho. **Sambuddhanti** sambuddhanto jānanto, sappaṅṅoti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti – “yopi suhadayo mitto vā amitto vā appaṅṅo sappaṅṅopi vā yo anattavā anattacaro, sopi guyhaṃ vedituṃ nārahate”ti.

Samaṇo ayanti ayaṃ samaṇoti ca lokasammatoti ca bhāvitattoti ca maṅṅamaṇo ahaṃ etasmim viśāsamāpajjim. **Akkhinti** kathesiṃ. **Atītamattoti** atītattho, atikkantattho hutvā idāni kapaṇaṃ rudāmīti paridevati. **Tassāti** tassa acelakassa. **Brahmeti** supaṇṇaṃ ālapati. **Saṃyametuṃ** imaṃ guyhavācaṃ rahassakāraṇaṃ rakkhituṃ nāsakkhiṃ. **Tappakkhato hīti** idāni idaṃ bhayaṃ mama tassa acelakassa pakkhato koṭṭhāsato santikā āgataṃ, iti atītattho kapaṇaṃ rudāmīti. **Suhadanti** “suhado mama aya”nti maṅṅamaṇo. **Dukkulīneti** akulaje nice. **Dosāti** etehi dosādīhi kāraṇehi yo evarūpaṃ guyhaṃ saṃsati, so bālo asaṃsayāṃ **pallatthito** parivattetvā pāpito, hatoyeva nāmāti attho.

Tirokkhavācoti attano yaṃ vācaṃ kathetukāmo, tassā tirokkhakatattā paṭicchannavāco. **Asataṃ pavitṭhoti** asappurisaṇaṃ antaraṃ pavitṭho asappurisesu pariyāpanno. **Saṅgatīsu mudīrefīti** yo evarūpo paresaṃ rahassaṃ sutvāva parisamajjesu “asukena asukaṃ nāma kataṃ vā vuttaṃ vā”ti vākyāṃ udīreti, taṃ naraṃ “āsīviso dummukho pūtimukho”ti āhu, tādīsamhā purisā **ārā ārā saṃyame**, dūrato dūrato va virameyya, parivajjeyya nanti attho. **Mālamucchādānañcāti** mālañca dibbaṃ

catujjātiyagandhañca ucchādanañca. **Ohāyāti** ete dibbaannādayo sabbakāme ajja mayam ohāya chaḍḍetvā gamissāma. **Supaṇṇa, pāṇūpagatāva tyamhāti**, bho supaṇṇa, pāṇehi upagatāva te amhā, saraṇam no hohīti.

Evam paṇḍarako ākāse heṭṭhāsīsako olambanto aṭṭhahi gāthāhi paridevi. Supaṇṇo tassa paridevanasaddam sutvā, “nāgarāja attano rahassam acelakassa kathetvā idāni kimattham paridevasī”ti tam garahitvā gāthamāha –

266. “Ko nīdha tiṇṇam garaham upeti, asmiṃdha loke pāṇabhū nāgarāja;
Samaṇo supaṇṇo athavā tvameva, kiṃkāraṇā paṇḍarakaggahīto”ti.

Tattha **ko nīdhāti** idha amhesu tīsu janesu ko nu. **Asmiṃdhāti** ettha **idhāti** nipātamattam, asmiṃ loketi attho. **Pāṇabhūti** pāṇabhūto. **Athavā tvamevāti** udāhu tvameveva. Tattha samaṇam tāva mā garaha, so hi upāyena tam rahassam pucchi. Supaṇṇampi mā garaha, ahañhi tava paccatthikova. **Paṇḍarakaggahītoti**, samma paṇḍaraka, “aham kiṃkāraṇā supaṇṇena gahito”ti cintetvā ca pana attānameva garaha, tayā hi rahassam kathentena attanāva attano anatto katoti ayamettha adhippāyo.

Tam sutvā paṇḍarako itaram gāthamāha –

267. “Samaṇoti me sammatatto ahosi, piyo ca me manasā bhāvitatto;
Tassāhamakkhiṃ vivariṃ guyhamattham, aṭṭamattho kapaṇam rudāmī”ti.

Tattha **sammattototi** so samaṇo mayham “sappuriso aya”nti sammatabhāvo ahosi. **Bhāvitattoti** sambhāvitabhāvo ca me ahoṣīti.

Tato supaṇṇo catasso gāthā abhāsi –

268. “Na catthi satto amaro pathabyā, paññāvidhā natthi na ninditabbā;
Saccena dhammena dhitiyā damena, alabbhamabyāharatī naro idha.

269. “Mātā pitā paramā bandhavānam, nāssa tatiyo anukampakatthi;
Tesampi guyham paramam na samse, mantassa bhedaṃ parisāṅkamāno.

270. “Mātā pitā bhaginī bhātaro ca, sahāyā vā yassa honti sapakkhā;
Tesampi guyham paramam na samse, mantassa bhedaṃ parisāṅkamāno.

271. “Bhāriyā ce purisam vajjā, komārī piyabhāṇinī;
Puttarūpayasūpetā, ñātisaṅghapurakkhatā;
Tassāpi guyham paramam na samse, mantassa bhedaṃ parisāṅkamāno”ti.

Tattha **amaroti** amaraṇasabhāvo satto nāma natthi. **Paññāvidhā natthīti na**-kāro padasandhikaro, paññāvidhā atthīti attho. Idam vuttam hoti – nāgarāja, loke amaropi natthi, paññāvidhāpi atthi, sā añṇesam paññākoṭṭhāsasaṅkhātā paññāvidhā attano jīvitahetu na ninditabbāti. Atha vā **paññāvidhāti** paññāsadisā na ninditabbā nāma aññā dhammajāti natthi, tam kasmā nindasīti. Yesam pana “paññāvidhānampi na ninditabba”ntipi pāṭho, tesam ujukameva. **Saccenāti**adisū vacīsaccena ca sucaritadhammena ca paññāsaṅkhātāya dhitiyā ca indriyadamena ca **alabbham** dullabham aṭṭhasamāpattimaggaphalanibbānasaṅkhātampi visesam **abyāharati** āvahati tam nipphādeti naro idha, tasmā nārahasi acelam ninditum, attānameva garaha. Acelena hi attano paññavantatāya upāyakusalatāya ca vañcetvā tvam rahassam guyham mantam pucchitoti attho.

Paramāti ete ubho bandhavānam uttamabandhavā nāma. **Nāssa tatiyoti** assa puggalassa mātāpitūhi

añño tatiyo satto anukampako nāma natthi, mantassa bhedaṃ parisāṅkamāno paṇḍito tesam mātāpitūnampi paramaṃ guyhaṃ na saṃseyya, tvaṃ pana mātāpitūnampi akathetabbaṃ acelakassa kathesīti attho. **Sahāyā vāti** suhadayamittā vā. **Sapakkhāti** petteyyamātulapitucchādayo samānapakkhā ñātayo. **Tesampīti** etesampi ñātimittānaṃ na katheyya, tvaṃ pana acelakassa kathesi, attanova kujjhassūti dīpeti. **Bhāriyā ceti** komārī piyabhāṇinī puttehi ca rūpena ca yasena ca upetā evarūpā bhāriyāpi ce “ācikkhāhi me tava guyha”nti vadeyya, tassāpi na saṃseyya.

Tato parā –

272. “Na guyhamatthaṃ vivareyya, rakkheyya naṃ yathā nidhiṃ;
Na hi pātukato sādhu, guyho attho pajānatā.
273. “Thiyā guyhaṃ na saṃseyya, amittassa ca paṇḍito;
Yo cāmisenā saṃhīro, hadayattheno ca yo nāro.
274. “Guyhamatthaṃ asambuddhaṃ, sambodhayati yo nāro;
Mantabhedabhayā tassa, dāsabhūto titikkhati.
275. “Yāvanto purissatthaṃ, guyhaṃ jānanti mantinaṃ;
Tāvanto tassa ubbegā, tasmā guyhaṃ na vissaje;
276. “Vivicca bhāseyya divā rahassaṃ, rattim giram nāivelam pamuñce;
Upassutikā hi suṇanti mantam, tasmā manto khippamupeti bheda”nti. –

Pañca gāthā umaṅgajātaka pañcapaṇḍitapañhe āvi bhavissanti.

Tato parāsu –

277. “Yathāpi assa nagaram mahantaṃ, advāraṃ āyasaṃ bhaddasālam;
Samantakhātāparikhāupetaṃ, evampi me te idha guyhamantā.
278. “Ye guyhamantā avikiṇṇavācā, dalhā sadatthesu narā dujivha;
Ārā amittā byavajanti tehi, āsivisā vā riva sattusaṅghā”ti. –

Dvīsu gāthāsu **bhaddasālanti** āpaṇādhīhi sālāhi sampannaṃ. **Samantakhātāparikhāupetanti** samantakhātāhi tīhi parikhāhi upagataṃ. **Evampi meti** evampi mayhaṃ te purisā khāyanti. Katāre? Ye idha guyhamantā. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā advārakassa ayomayanagarassa manussānaṃ upabhogaparibhogo antova hoti, na abbhantarimā bahi nikkhamanti, na bāhirā anto pavisanti, aparāparaṃ sañcāro chijjati, guyhamantā purisā evarūpā honti, attano guyhaṃ attano antoyeva jīrāpentī, na aññassa kathentīti. **Dalhā sadatthesūti** attano atthesu thirā. **Dujivhāti** paṇḍarakanāgaṃ ālapati. **Byavajantīti** paṭikkamanti. **Āsivisā vā riva sattusaṅghāti** ettha vāti nipātamattaṃ, āsivisā sattusaṅghā rivāti attho. Yathā āsivisato sattusaṅghā jīvitukāmā manussā ārā paṭikkamanti, evaṃ tehi guyhamantehi narehi ārā amittā paṭikkamanti, upagantuṃ okāsaṃ na labhantīti vuttaṃ hoti.

Evam supaṇṇena dhamme kathite paṇḍarako āha –

279. “Hitvā gharaṃ pabbajito acelo, naggo muṇḍo carati ghāsahetu;
Tamhi nu kho vivariṃ guyhamatthaṃ, atthā ca dhammā ca apagatāmhā.
280. “Kathaṃkaro hoti supaṇṇarāja, kiṃsīlo kena vatena vattaṃ;
Samaṇo caraṃ hitvā mamāyitāni, kathaṃkaro saggamupeti thāna”nti.

Tattha **ghāsahetū**ti nissiriko kucchipūraṇatthāya khādanīyabhojanīye pariyesanto carati. **Apaggatāmhā**ti apagatā parihīnāmhā. **Kathaṃkaroti** idaṃ nāgarājā tassa naggassa samaṇabhāvaṃ ñatvā samaṇapaṭipattiṃ pucchanto āha. Tattha **kiṃsiloti** katarena ācārena samannāgato. **Kena vatenā**ti katarena vatasamādānena vattanto. **Samaṇo caranti** pabbajjāya caranto taṇhāmamāyitāni hitvā kathaṃ samitapāpasamaṇo nāma hoti. **Sagganti** kathaṃ karonto ca suṭṭhu aggaṃ devanagaraṃ so samaṇo upetīti.

Supaṇṇo āha –

- 281.** “Hiriyā titikkhāya damenupeto, akkodhano pesuṇiyam pahāya;
Samaṇo caraṃ hitvā mamāyitāni, evaṃkaro saggamupeti ṭhāna”’ti.

Tattha **hiriyā**ti, samma nāgarāja, ajjhatabahiddhāsamuṭṭhānehi hirottappehi titikkhāsāṅkhātāya adhivāsanaḥantiyā indriyadamena ca upeto akujjhanasīlo piṣuṇavācaṃ pahāya taṇhāmamāyitāni ca hitvā pabbajjāya caranto samaṇo nāma hoti, evaṃkaroyeva ca etāni hirīādīni kusalāni karonto saggamupeti ṭhānanti.

Idaṃ supaṇṇarājassa dhammakathaṃ sutvā paṇḍarako jīvitam yācanto gāthamāha –

- 282.** “Mātāva puttaṃ taruṇaṃ tanujjaṃ, samphassatā sabbagattaṃ phareti;
Evampi me tvaṃ pāturahu dijinda, mātāva puttaṃ anukampamāno”’ti.

Tassattho – yathā mātā **tanujjaṃ** attano sarīrajātaṃ taruṇaṃ puttaṃ samphassataṃ disvā taṃ ure nipajjāpetvā thaṇṇaṃ pāyentī puttasamphassena sabbam attano gattaṃ phareti, napi mātā puttato bhāyati napi putto mātito, evampi me tvaṃ **pāturahu** pātubhūto **dijinda** dijarāja, tasmā mātāva puttaṃ mudukena hadayena anukampamāno maṃ passa, jīvitam me dehīti.

Athassa supaṇṇo jīvitam dento itaram gāthamāha –

- 283.** “Handajja tvaṃ muñca vadhā dujivha, tayo hi puttā na hi añño atthi;
Antevāsī dinnako atrajo ca, rajjassu puttaññataro me ahoṣī”’ti.

Tattha **muñcā**ti mucca, ayameva vā pāṭho. **Dujivhā**ti taṃ ālapati. **Aññoti** añño catuttho putto nāma natthi. **Antevāsī**ti sippaṃ vā uggaṇhamāno pañhaṃ vā suṇanto santike nivuttho. **Dinnakoti** “ayaṃ te putto hotū”’ti parehi dīno. **Rajjassū**ti abhīramassu. **Aññataroti** tīsu puttesu aññataro antevāsī putto me tvaṃ jātoti dīpeti.

Evañca pana vatvā ākāsa otarivā taṃ bhūmiyaṃ paṭiṭṭhāpesi. Tamatthaṃ pakāsento sathā dve gāthā abhāsi –

- 284.** “Iceva vākyam visajjī supaṇṇo, bhumiyaṃ paṭiṭṭhāya dijo dujivham;
Muttajja tvaṃ sabbabhayātivatto, thalūdake hohi mayābhigutto.

- 285.** “Ātaṅkinaṃ yathā kusalo bhisakko, pipāsītānaṃ rahadova sīto;
Vesmaṃ yathā himasītāṭṭitānaṃ, evampi te saraṇamaḥaṃ bhavāmī”’ti.

Tattha **iceva vākyanti** iti evaṃ vacanaṃ vatvā taṃ nāgarājaṃ vissajji. **Bhumiyaṃ** so sayampi bhūmiyaṃ paṭiṭṭhāya dijo taṃ dujivham samassāsento mutto ajja tvaṃ ito paṭṭhāya sabbabhayāni ativatto thale ca uḍake ca mayā bhigutto rakkhito hohīti āha. **Ātaṅkinanti** gilānānaṃ. **Evampi teti** evaṃ ahaṃ tava saraṇaṃ bhavāmi.

Gaccha tvanti uyyojesi. So nāgarājā nāgabhavanam pāvīsi. Itaropi supaṇṇabhavanam gantvā “mayā paṇḍarakanāgo sapatham katvā saddahāpetvā vissajjito, kīdisam nu kho mayi tassa hadayam, vīmaṃsissāmi na”nti nāgabhavanam gantvā supaṇṇavātam akāsi. Tam disvā nāgo “supaṇṇarājā maṃ gahetuṃ āgato bhavissatī”ti maññamāno byāmasahassamattam attabhāvam māpetvā pāsāṇe ca vālukaṇca gilitvā bhāriyo hutvā naṅguṭṭham heṭṭhākatvā bhogamatthake phaṇam dhārayamāno nipajjitvā supaṇṇarājānam ḍamsitukāmo viya ahosi. Tam disvā supaṇṇo itaram gāthamāha –

286. “Sandhiṃ katvā amittena, aṇḍajena jalābuja;
Vivariya dāṭham sesi, kuto tam bhayamāgata”nti.

Tam sutvā nāgarājā tisso gāthā abhāsi –

287. “Saṅketheva amittasmim, mittasmimpi na vissase;
Abhayā bhayamuppannam, api mūlāni kantati.

288. “Katham nu vissase tyamhi, yenāsi kalaho kato;
Niccayattena ṭhātabbam, so disabbhi na rajjati.

289. “Vissāsaye na ca tam vissayeyya, asaṅkito saṅkito ca bhaveyya;
Tathā tathā viññū parakkameyya, yathā yathā bhāvam paro na jaññā”ti.

Tattha **abhayāti** abhayaṭṭhānabhūtā mittamhā bhayam uppannam jīvitasāṅkhātāni mūlāneva kantati. **Tyamhīti** tasmim. **Yenāsīti** yena saddhiṃ kalaho kato ahosi. **Niccayattenāti** niccapaṭiyattena. **So disabbhi na rajjatīti** yo niccayattena abhītiṭṭhati, so attano sattūhi saddhiṃ vissāsavasena na rajjati, tato tesam yathākāmakaraṇīyo na hotīti attho. **Vissāsayeti** param attani vissāsaye, tam pana sayam na vissaseyya. Parena asaṅkito attanā ca so saṅkito bhaveyya. **Bhāvam paroti** yathā yathā paṇḍito parakkamati, tathā tathā tassa paro bhāvam na jānāti, tasmā paṇḍitena vīriyam kātabbamevāti dīpeti.

Iti te aññamaññam sallapitvā samaggā sammodamānā ubhopi acelakassa assamaṃ agamiṃsu. Tamattham pakāsento satthā āha –

290. “Te devavaṇṇā sukhumālarūpā, ubho samā sujayā puññakhandhā;
Upāgamuṃ karampiyam acelam, missībhūtā assavāhāva nāgā”ti.

Tattha **samāti** samānarūpā sadisasaṅṭhānā hutvā. **Sujayāti** suvayā parisuddhā, ayameva vā pāṭho. **Puññakhandhāti** katakusalatāya puññakkhandhā viya. **Missībhūtāti** hatthena hattham gahetvā kāyamiṣṭhāvam upagatā. **Assavāhāva nāgāti** dhure yuttakā rathavāhā dve assā viya purisanāgā tassa assamaṃ agamiṃsu.

Gantvā ca pana supaṇṇarājā cintesi – “ayam nāgarājā acelakassa jīvitam na dassati, etaṃ dussīlam na vandissāmī”ti. So bahi ṭhatvā nāgarājānameva tassa santikaṃ pesesi. Tam sandhāya satthā itaram gāthamāha.

291. “Tato have paṇḍarako acelam, sayamevupāgamma idam avoca;
Muttajjaham sabbabhayātivatto, na hi nūna tuyham manaso piyamhā”ti.

Tattha **piyamhāti** dussīlanaggabhoggamusāvādi nūna mayam tava manaso na piyā ahumhāti paribhāsi.

Tato acelo itaram gāthamāha –

292. “Piyo hi me āsi supaṇṇarājā, asaṃsayam paṇḍarakena saccam;
So rāgarattova akāsimetaṃ, pāpakammaṃ sampajāno na mohā”ti.

Tattha **paṇḍarakenā**ti tayā paṇḍarakena so mama piyataro ahosi, saccametaṃ. **Soti** so aham tasmim supaṇṇe rāgena ratto hutvā etaṃ pāpakammaṃ jānantova akāsim, na mohena ajānantoti.

Taṃ sutvā nāgarājā dve gāthā abhāsi –

293. “Na me piyam appiyam vāpi hoti, sampassato lokamimaṃ parañca;
Susaññatānañhi viyañjanena, asaññato lokamimaṃ carāsi.

294. “Ariyāvakāsosi anariyovāsi, asaññato saññatasannikāso;
Kaṇhābhijātikosi anariyarūpo, pāpaṃ bahuṃ duccharitaṃ acārī”ti.

Tattha **na meti** ambho dussīlanaggamusāvādi pabbajitassa hi imañca parañca lokam sampassato piyam vā me appiyam vāpi meti na hoti, tvam pana **susaññatānaṃ** sīlavantānaṃ byañjanena pabbajitaliṅgena asaññato hutvā imaṃ lokam vañcento carasi. **Ariyāvakāso**ti ariyapaṭirūpakosi. **Asaññatoti** kāyādīhi asaññatosi. **Kaṇhābhijātikoti** kālakasabhāvo. **Anariyarūpoti** ahirikasabhāvo. **Acārī**ti akāsi.

Iti taṃ garahitvā idāni abhisapanto imaṃ gāthamāha –

295. “Aduṭṭhassa tuvaṃ dubbhi, dubbhī ca piṣuṇo casi;
Etena saccavajjena, muddhā te phalatu sattadhā”ti.

Tassattho – ambho dubbhi tvam aduṭṭhassa mittassa dubbhī cāsi, piṣuṇo cāsi, etena saccavajjena muddhā te sattadhā phalatūti.

Iti nāgarājassa sapantasseva acelakassa sīsam sattadhā phali. Nisinnatthāneyevassa bhūmi vivaram adāsi. So pathaviṃ pavisitvā avīcimhi nibbatti, nāgarājasupaṇṇarājānopi attano bhavanameva agamiṃsu. Sathā tassa pathaviṃ pavitṭhabhāvaṃ pakāsento osānagāthamāha –

296. “Tasmā hi mittānaṃ na dubbhitabbaṃ, mittadubbhā pāpiyo natthi añño;
Āsittasatto nihato pathabyā, indassa vākyena hi saṃvaro hato”ti.

Tattha **tasmā**ti yasmā mittadubbhikamma pharuso vipāko, tasmā. **Āsittasattoti** āsittavisena satto. **Indassā**ti nāgindassa vākyena. **Saṃvaroti** “aham saṃvare ṭhitosmī”ti paṭiññāya evaṃ paññāto ājīvako hatoti.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto musāvādaṃ katvā pathaviṃ pavitṭhoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi – “tadā acelako devadatto ahosi, nāgarājā sārīputto, supaṇṇarājā pana ahameva ahosi”nti.

Paṇḍaranāgarājajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[519] 9. Sambulājātakavaṇṇanā

Kā vedhamānāti idaṃ sathā jetavane viharanto mallikaṃ devim ārabha katesi. Vatthu **kummāsapiṇḍijātake** (jā. 1.7.142 ādayo) vitthāritameva. Sā pana tathāgatassa tiṇṇam kummāsapiṇḍikānaṃ dānānubhāvena taṃ divasaññeva rañño aggamahesibhāvaṃ patvā pubbuṭṭhāyitādīhi pañcahi kalyāṇadhammehi samannāgatā nāṇasampannā buddhupaṭṭhāyikā patidevatā ahosi. Tassā patidevatābhāvo sakalanagare pākaṭo ahosi. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ katham

samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, mallikā devī kira vattasampannā ñāṇasampannā patidevatā”ti. Sattā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepeṣā vattasampannā patidevatāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadattassa rañño sotthiseno nāma putto ahoṣi. Taṃ rājā vayappattaṃ uparajje patitṭhapesi, sambulā nāmassa aggamahesī ahoṣi uttamarūpadharā sarīrappabhāsampannā, nivāte jalamānā dīpasikhā viya khāyati. Aparabhāge sotthisenassa sarīre kuṭṭhaṃ uppajjati, vejjā tikicchituṃ nāsakkhiṃsu. So bhijjamāne kuṭṭhe paṭikūlo hutvā vippaṭisāraṃ patvā “ko me rajjena attho, araññe anāthamaṇaṃ marissāmi”ti rañño ārocāpetvā itthāgāraṃ chaḍḍetvā nikkhami. Sambulā bahūhi upāyehi nivattiyamānāpi anivattitvāva “ahaṃ taṃ sāmikaṃ araññe paṭijaggissāmi”ti vatvā saddhiññeva nikkhami. So araññaṃ pavisitvā sulabhamūlaphalāphale chāyūdakasampanne padese paṇṇasālaṃ katvā vāsaṃ kappesi. Rājadhītā taṃ paṭijaggi. Kathaṃ? Sā hi pāto vuṭṭhāya assamapadaṃ sammajjitvā pāṇiyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhapetvā dantakaṭṭhañca mukhadhovanañca upanāmetvā mukhe dhote nānāosadhāni pisitvā tassa vaṇe makkhetvā madhuramadhurāni phalāphalāni khādāpetvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthesu dhotesu “appamatto hohi devā”ti vatvā vanditvā pacchikhaṇṭtiaṅkusake ādāya phalāphalattāya araññaṃ pavisitvā phalāphalāni āharitvā ekamante ṭhapetvā ghaṭena udakaṃ āharitvā nānācuṇṇehi ca mattikāhi ca sotthisenaṃ nhāpetvā puna madhuraphalāphalāni upanāmeti. Paribhogāvasāne vāsitaṇṇīyaṃ upanetvā sayāṃ phalāphalāni paribhuñjitvā padarasantharaṃ saṃvidahitvā tasmīṃ tattha nipanne tassa pāde dhovitvā sīsaparikkammaṃpiṭṭhiparikkammaṃpādaparikkammāni katvā sayanapassaṃ upagantvā nipajjati. Etenupāyena sāmikaṃ paṭijaggi.

Sā ekadivasāṃ araññe phalāphalaṃ āharantī ekaṃ girikandaraṃ disvā sīsato pacchiṃ otāretvā kandaratīre ṭhapetvā “nhāyissāmi”ti otaritvā haliddāya sarīraṃ ubbaṭṭetvā nhatvā sudhotasarīrā uttaritvā vākacīraṃ nivāsetvā kandaratīre aṭṭhāsi. Athassā sarīrappabhāya vanaṃ ekobhāsaṃ ahoṣi. Tasmīṃ khaṇe eko dānavo gocaratthāya caranto taṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā gāthādvayaṃ āha –

297. “Kā vedhamānā girikandarāyaṃ, ekā tuvaṃ tiṭṭhasi saṃhitūru;
Puṭṭhāsi me pāṇipameyyamajjhe, akkhāhi me nāmañca bandhave ca.
298. “Obhāsayaṃ vanaṃ rammaṃ, sīhabyagghanisevitaṃ;
Kā vā tvamasi kalyāṇi, kassa vā tvaṃ sumajjhime;
Abhivādemi taṃ bhadde, dānavāhaṃ namatthu te”ti.

Tattha **kā vedhamānā**ti nhānamattatāya sītabhāvena kampamānā. **Saṃhitūrūti** sampiṇḍitūru uttamaūrulakkhaṇe. **Pāṇipameyyamajjheti** hatthena minitabbamajjhe. **Kā vā tvanti** kā nāma vā tvaṃ bhavasi. **Abhivādemīti** vandāmi. **Dānavāhanti** ahaṃ eko dānavo, ayaṃ namakkāro tava atthu, añjaliṃ te paggaṇhāmīti avaca.

Sā tassa vacanaṃ sutvā tisso gāthā abhāsi –

299. “Yo putto kāsirājassa, sotthisenoti taṃ vidū;
Tassāhaṃ sambulā bhariyā, evaṃ jānāhi dānava;
Abhivādemi taṃ bhante, sambulāhaṃ namatthu te.
300. “Vedehaputto bhaddante, vane vasati āturo;
Tamaṃ rogasammattaṃ, ekā ekaṃ upaṭṭhahaṃ.
301. “Ahañca vanamuñchāya, madhumaṃsaṃ migābilaṃ;
Yadāharāmi taṃ bhakkho, tassa nūnāja nādhatī”ti.

Tattha **vedehaputtoti** vedeharājadhītāya putto. **Rogasammattanti** rogapīlitaṃ. **Upaṭṭhahanti** upaṭṭhahāmi paṭijaggāmi. “Upaṭṭhitā” tipi pāṭho. **Vanamuñchāyāti** vanaṃ uñchetvā uñchācariyaṃ caritvā. **Madhumamsanti** nimmakkhikaṃ madhuñca migābilamaṃsañca sīhabyagghamigehi khāditamaṃsato atirittakoṭṭhāsaṃ. **Taṃ bhakkhoti** yaṃ ahaṃ āharāmi, taṃ bhakkhova so mama sāmiko. **Tassa nūnajjāti** tassa maññe ajja āhāraṃ alabhamānassa sarīraṃ ātape pakkhittapadumaṃ viya **nādhati** upatappati milāyati.

Tato paraṃ dānavassa ca tassā ca vacanapaṭivacanagāthāyo honti –

302. “Kiṃ vane rājaputtena, āturena karissasi;
Sambule pariciñṇena, ahaṃ bhattā bhavāmi te.
303. “Sokaṭṭāya durattāya, kiṃ rūpaṃ vijjate mama;
Aññaṃ pariyesa bhaddante, abhirūpataraṃ mayā.
304. “Ehimaṃ girimāruya, bhariyā me catussatā;
Tāsaṃ tvaṃ pavarā hohi, sabbakāmasamiddhinī.
305. “Nūna tārakavaṇṇābhe, yaṃ kiñci manasicchasi;
Sabbhaṃ taṃ pacuraṃ mayhaṃ, ramassvajja mayā saha.
306. “No ce tvaṃ maheseyyaṃ, sambule kārayissasi;
Alaṃ tvaṃ pātārāsāya, paṇhe bhakkhā bhavissasi.
307. “Tañca sattajaṭo luddo, kaḷāro purisādako;
Vane nāthaṃ apassantiṃ, sambulaṃ aggahī bhujje.
308. “Adhipannā pisācena, luddenāmisacakkhunā;
Sā ca sattuvasaṃ pattā, patimevānusocati.
309. “Na me idaṃ tathā dukkhaṃ, yaṃ maṃ khādeyya rakkhaso;
Yañca me ayyaputtassa, mano hessati aññathā.
310. “Na santi devā pavasanti nūna, na hi nūna santi idha lokapālā;
Sahasā karontānamasaññātānaṃ, na hi nūna santi paṭisedhitāro” ti.

Tattha **pariciñṇenāti** tena āturena pariciñṇena kiṃ karissasi. **Sokaṭṭāyāti** sokāturāya. “Sokaṭṭhāyā” tipi pāṭho, soke ṭhitāyāti attho. **Durattāyāti** duggatakapaṇabhāvappattāya attabhāvāya. **Ehimanti** mā tvaṃ durattāmhīti cintayī, etaṃ mama girimhi dībbavimānaṃ, ehi imaṃ girim āruha. **Catussatāti** tasmim me vimāne aparāpi catussatā bhariyāyo atthi. **Sabbhaṃ tanti** yaṃ kiñci upabhogaparibhogavatthābharaṇādikaṃ icchasi, sabbhaṃ taṃ nūna mayhaṃ pacuraṃ bahuṃ sulabhaṃ, tasmā mā kapaṇāmhīti cintayī, ehi mayā saha ramassūti vadati.

Maheseyyanti, “bhaddo, sambule no ce me tvaṃ mahesibhāvaṃ kāressasi, pariyattā tvaṃ mama pātārāsāya, tena taṃ balakkārena vimānaṃ nessāmi, tatra maṃ asaṅgaṇhantī mama sve pātova bhakkhā bhavissasi” ti evaṃ vatvā so sattahi jaṭāhi samannāgato luddako dāruṇo nikkhantadanto taṃ tasmim vane kiñci attano nāthaṃ apassantiṃ sambulaṃ bhujje aggahesi. **Adhipannāti** ajjhotthaṭā. **Āmisacakkhunāti** kilesalolena. **Patimevāti** attano acintevā patimeva anusocati. **Mano hessatīti** maṃ cirāyantim viditvā aññathā cittaṃ bhavissati. **Na santi devāti** idaṃ sā dānavena bhujje gahitā devatujjhāpanaṃ karontī āha. **Lokapālāti** evarūpānaṃ silavantūnaṃ patidevatānaṃ pālakā lokapālā nūna idha loke na santīti paridevati.

Athassā sīlatejena sakkassa bhavaṇaṃ kampaṃ, paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā vajiraṃ ādāya vegena gantvā dānavassa matthake ṭhatvā itaraṃ gāthamāha

311. “Itthīnaṃsā pavarā yasassinī, santā samā aggirivuggatejā;
Tañce tuvaṃ rakkhasādesi kaññaṃ, muddhā ca hi sattadhā te phaleyya;
Mā tvam dahī muñca patibbatāyā”ti.

Tattha **santā**ti upasantā, atha vā paṇḍitā ñāṇasampannā. **Samā**ti kāyavisamādivirahitā. **Adesī**ti khādasī. **Phaleyyā**ti iminā me indavajirena paharivā muddhā bhijjetha. **Mā tvam dahī**ti tvam imaṃ patibbatam mā tāpeyyāsīti.

Taṃ sutvā dānavo sambulaṃ vissajjesi. Sakko “punapi esa evarūpaṃ kareyyā”ti cintevā dāvaṃ devasaṅkhalikāya bandhitvā puna anāgamanāya tatiye pabbatantare vissajjesi, rājadhītaṃ appamādena ovaditvā sakaṭṭhānameva gato. Rājadhītāpi atthaṅgate sūriye candālokena assamaṃ pāpuṇi. Tamatthaṃ pakāsento satthā aṭṭha gāthā abhāsi –

312. “Sā ca assamaṃāgacchi, pamuttā purisādakā;
Nīlaṃ paḷinaṃ sakuṇīva, gataṅgaṃva ālayaṃ.
313. “Sā tattha paridevesi, rājaputtī yasassinī;
Sambulā utumattakkhā, vane nāthaṃ apassantī.
314. “Samaṇe brāhmaṇe vande, sampannacaraṇe ise;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā.
315. “Vande sīhe ca byagghe ca, ye ca aññe vane migā;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā.
316. “Tiṇā latāni osajho, pabbatāni vanāni ca;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā.
317. “Vande indīvarīsamaṃ, rattim nakkhattamālinim;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā.
318. “Vande bhāgīrathim gaṅgaṃ, savantīnaṃ paṭiggahaṃ;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā.
319. “Vande ahaṃ pabbatarājasetṭhaṃ, himavantaṃ siluccayaṃ;
Rājaputtaṃ apassantī, tumhaṃmhi saraṇaṃ gatā”ti.

Tattha **nīlaṃ paḷinaṃ sakuṇīvā**ti yathā sakuṇikā mukhatuṇḍakena gocaraṃ gahetvā kenaci upaddavena sakuṇapotakānaṃ paḷinattā paḷinaṃ sakuṇinīlaṃ āgaccheyya, yathā vā **gataṅgaṃ** nikkhantavacchakaṃ **ālayaṃ** suññaṃ vacchakasālaṃ vacchagiddhinī dhenu āgaccheyya, evaṃ suññaṃ assamaṃ āgacchīti attho. Tadā hi sotthiseno sambulāya ciraṃānāya “itthiyo nāma lolā, paccāmittampi me gahetvā āgaccheyyā”ti parisānkanto paṇṇasālato nikkhamitvā gacchantaraṃ pavisitvā nisīdi. Tenetaṃ vuttaṃ. **Utumattakkhā**ti sokavegasañjātena uṇhena utunā mandalocanā. **Apassantī**ti tasmim vane nāthaṃ attano patiṃ apassantī ito cito ca sandhāvamānā paridevesi.

Tattha **samaṇe brāhmaṇe**ti samitapāpabāhitapāpe samaṇe brāhmaṇe. **Sampannacaraṇe**ti saha sīlena aṭṭhannaṃ samāpattīnaṃ vasena ca sampannacaraṇe ise vandeti evaṃ vatvā rājaputtaṃ apassantī

tumhākaṃ saraṇaṃ gatā amhi. Sace me sāmikassa nisinnaṭṭhānaṃ jānātha, ācikkhathāti paridevesīti attho. Sesagāthāsupi eseva nayo. **Tiṇā latāni osajhoti** antopheggubahisāratiṇāni ca latāni ca antosāraosadhiyo ca. Imaṃ gāthaṃ tiṇādīsu nibbattadevatā sandhāyāha. **Indīvarīsāmanti** indīvarīpupphasamānavanṇaṃ. **Nakkhattamālininti** nakkhattapaṭipāṭisamannāgataṃ. **Tumhaṃmhīti** rattim sandhāya tampi amhīti āha. **Bhāgīrathim gaṅganti** evaṃpariyāyanāmikaṃ gaṅgaṃ. **Savantīnanti** aññasaṃ bahūnaṃ nadīnaṃ paṭiggāhikaṃ. Gaṅgāya nibbattadevataṃ sandhāyevamāha. Himavantepi eseva nayo.

Taṃ evaṃ paridevamānaṃ disvā sotthiseno cintesi – “ayaṃ ativiya paridevati, na kho panassā bhāvaṃ jānāmi, sace mayi sinehena evaṃ karoti, hadayampissā phaleyya, pariggaṇhissāmi tāva na’nti gantvā paṇṇasāladvāre nisīdi. Sāpi paridevamānāva paṇṇasāladvāraṃ gantvā tassa pāde vanditvā ‘kuhiṃ gatosi, devā’nti āha. Atha naṃ so, ‘bhadde, tvaṃ aññesu divasesu na imāya velāya āgacchasi, ajja atisāyaṃ āgatāsi’nti pucchanto gāthamāha –

320. “Atisāyaṃ vatāgañchi, rājaputti yasassini;
Kena nujja samāgacchi, ko te piyataro mayā’nti.

Atha naṃ sā “ahaṃ, ayyaputta, phalāphalāni ādāya āgacchantī ekaṃ dānavaṃ passim, so mayi paṭibaddhacitto hutvā maṃ hatthe gaṇhitvā ‘sace mama vacanaṃ na karosi, khādissāmi ta’nti āha, ahaṃ tāya velāya taññeva anusocantī evaṃ paridevi’nti vatvā gāthamāha –

321. “Idaṃ khoṃ tadāvocaṃ, gahitā tena sattunā;
Na me idaṃ tathā dukkhaṃ, yaṃ maṃ khādeyya rakkhaso;
Yañca me ayyaputtassa, mano hessati aññathā’nti.

Athassa sesampi pavattim ārocantī “tena panāhaṃ, deva, dānavena gahitā attānaṃ vissajjāpetuṃ asakkontī devatujjhāpanakammaṃ akāsim, atha sakko vajirahattho āgantvā ākāse ṭhito dānavaṃ santajjetvā maṃ vissajjāpetvā taṃ devasaṅkhalikāya bandhitvā tatiye pabbatantare khipitvā pakkāmi, evāhaṃ sakkam nissāya jīvitaṃ labhi’nti āha. Taṃ sutvā sotthiseno, “bhadde, hotu, mātugāmassa antare saccaṃ nāma dullabhaṃ, himavante hi bahū vanacarakatāpasavijjādhārādayo santi, ko tuyhaṃ saddahissati’nti vatvā gāthamāha –

322. “Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ;
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaye gata’nti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā, “ayyaputta, ahaṃ taṃ asaddahantaṃ mama saccabaleneva tikicchissāmi’nti udakassa kalasaṃ pūretvā saccakiriyaṃ katvā tassa sīse udakaṃ āsiṅcantī gāthamāha –

323. “Tathā maṃ saccaṃ pāletu, pālayissati ce mamaṃ;
Yathāhaṃ nābhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā;
Etena saccavajjena, byādhi te vūpasammatū’nti.

Tattha tathā-saddo “ce mama’nti iminā saddhim yojetabbo. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathāhaṃ vadāmi, tathā ce mama vacanaṃ saccaṃ, atha maṃ idānipi pāletu, āyatimpi pālessati, idāni me vacanaṃ suṇātha “yathāhaṃ nābhijānāmi’nti. Potthakesu pana “tathā maṃ saccaṃ pāleti’nti likhitaṃ, taṃ aṭṭhakathāyaṃ natthi.

Evaṃ tāya saccakiriyaṃ katvā udake āsittamatteyeva sotthisenassa kuṭṭhaṃ ambulena dhotam viya tambamalaṃ tāvadeva apagacchi. Te katipāhaṃ tattha vasitvā araṇṇā nikkamma bārāṇasiṃ patvā uyyānaṃ pavisiṃsu. Rājā tesam āgatabhāvaṃ ṇatvā uyyānaṃ gantvā tattheva sotthisenassa chattaṃ ussāpetvā sambulaṃ aggamaheṣiṭṭhāne abhiṣiṅcāpetvā nagaraṃ pavesetvā sayam isipabbajjam

pabbajitvā uyyāne vāsaṃ kappesi, rājanivesaneyeva ca nibaddhaṃ bhuñji. Sothhisenopi sambulāya aggamaheṣiṭṭhānamattameva adāsi, na punassā koci sakkāro ahosi, atthibhāvampissā na aññāsi, aññāheva itthi saddhiṃ abhirami. Sambulā sapattidosavasena kisā ahosi upaṇḍupaṇḍukajātā dhamanīsanthatagattā. Sā ekadivasam sokavinodanatham bhuñjituṃ āgatassa sasuratāpasassa santikaṃ gantvā taṃ katabhattakiccaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. So taṃ milātindriyaṃ disvā gāthamāha –

324. “Ye kuñjarā sattasatā ulārā, rakkhanti rattindivamuyyutāvudhā;
Dhanuggahānañca satāni soḷasa, kathamvidhe passasi bhadde sattavo”ti.

Tassattho – bhadde, sambule ye amhākaṃ sattasatā kuñjarā, tesaññeva khandhagatānaṃ yodhānaṃ vasena uyyuttāvudhā, aparāni ca soḷasadhanuggahasatāni rattindivaṃ bārāṇasiṃ rakkhanti. Evaṃ surakkhite nagare kathamvidhe tvaṃ sattavo passasi. Bhadde, yassā tava sāsankā sappatibhayā araññā āgatakālepi pabhāsampannaṃ sarīraṃ, idāni pana milātā paṇḍupalāsavaṇṇā ativiya kilantindriyāsi, kassa nāma tvaṃ bhāyāsī”ti pucchi.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “putto te, deva, mayi na purimasadiso”ti vatvā pañca gāthā abhāsi –

325. “Alaṅkatāyo padumuttarattacā, virāgitā passati haṃsagaggārā;
Tāsaṃ suñitvā mitagītavāditaṃ, na dāni me tāta tathā yathā pure.

326. “Suvaṇṇasaṃkaccadharā suviggahā, alaṅkatā mānusiyaaccharūpamā;
Senopiyā tāta aninditaṅgiyo, khattiyakaññā paṭilobhayanti naṃ.

327. “Sace ahaṃ tāta tathā yathā pure, patiṃ tamuñchāya punā vane bhare;
Sammānaye maṃ na ca maṃ vimānaye, itopi me tāta tato varam siyā.

328. “Yamannapāne vipulasmi ohite, nārī vimaṭṭhābharaṇā alaṅkatā;
Sabbāṅupetā patino ca appiyā, abajjha tassā maraṇaṃ tato varam.

329. “Api ce daliddā kapaṇā anāḷhiyā, kaṭādutiyā patino ca sā piyā;
Sabbāṅupetāyapi appiyāya, ayameva seyyā kapaṇāpi yā piyā”ti.

Tattha **padumuttarattacā**ti padumagabbhasadisauttarattacā. Sabbāsaṃ sarīrato suvaṇṇapabhā niccharantīti dīpeti. **Virāgitā**ti vilaggasarīrā, tanumajjhāti attho. **Haṃsagaggārā**ti evarūpā haṃsā viya madhurassarā nārīyo passati. **Tāsanti** so tava putto tāsaṃ nārīnaṃ mitagītavādītādīni suñitvā idāni me, tāta, yathā pure, tathā na pavattatīti vadati. **Suvaṇṇasaṃkaccadharā**ti suvaṇṇamayasaṃkaccālaṅkāradharā. **Alaṅkatā**ti nānālaṅkārapaṭimaṇḍitā. **Mānusiyaaccharūpamā**ti mānusiyo accharūpamā. **Senopiyā**ti sothhisenassa piyā. **Paṭilobhayanti** nantī naṃ tava puttam paṭilobhayanti.

Sace ahanti, tāta, yathā pure sace ahaṃ punapi taṃ patiṃ tatheva kuṭṭharogena vanaṃ pavitṭhaṃ uñchāya tasmim vane bhareyyaṃ, punapi maṃ so sammāneyya na vimāneyya, tato me itopi bārāṇasirajjato taṃ araññameva varam siyā sapattidosena sussantiyāti dīpeti. **Yamannapāneti** yaṃ annapāne. **Ohiteti** ṭhapite paṭiyatte. Iminā bahunnapānagharaṃ dasseti. Ayaṃ kirassā adhippāyo – yā nārī vipulannapāne ghare ekikāva asapatti samānā vimaṭṭhābharaṇā nānālaṅkārehi alaṅkatā sabbehi guṇaṅgehi upetā patino ca appiyā hoti, abajjha gīvāya valliyā vā rajjuyā vā bandhitvā tassā tato gharāvāsato maraṇameva varataranti. **Anāḷhiyā**ti anāḷhā. **Kaṭādutiyā**ti nipajjanakaṭasārakadutiya. **Seyyā**ti kapaṇāpi samānā yā patino piyā, ayameva uttamāti.

Evaṃ tāya attano parisussanakāraṇe tāpasassa kathite tāpaso rājānaṃ pakkosāpetvā “tāta, sothhisena tayi kuṭṭharogābhībhūte araññaṃ pavisante tayā saddhiṃ pavisitvā taṃ upaṭṭhahantī attano

saccabalena tava rogaṃ vūpasametvā yā te rajje patiṭṭhānakāraṇamakāsi, tassā nāma tvaṃ neva ṭhitaṭṭhānaṃ, na nisinnaṭṭhānaṃ jānāsi, ayuttaṃ te kataṃ, mittadubbhikammaṃ nāmetāṃ pāpaka’’nti vatvā puttaṃ oবাদanto gāthamāha –

330. “Sudullabhitthī purisassa yā hitā, bhattitthiyā dullabho yo hito ca;
Hitā ca te sīlavatī ca bhariyā, janinda dhammaṃ cara sambulāyā’’ti.

Tassattho – tāta, yā purisassa hitā muducittā anukampikā itthī, yo ca bhattā itthiyā hito katagūṇaṃ jānāti, ubhohete sudullabhā. Ayañca sambulā tuyhaṃ hitā ceva sīlasampannā ca, tasmā etissā dhammaṃ cara, katagūṇaṃ jānitvā muducitto hohi, cittamassā paritosehīti.

Evāṃ so puttassa ovādaṃ datvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Rājā pitari gate sambulaṃ pakkosāpetvā, ‘‘bhadde, ettakaṃ kālaṃ mayā kataṃ dosaṃ khama, ito paṭṭhāya sabbissariyaṃ tuyhameva dammī’’ti vatvā osānagāthamāha –

331. “Sace tvaṃ vipule laddhabhoge, issāvatiṇṇā maraṇaṃ upesi;
Ahañca te bhadde imā rājakaññā, sabbe te vacanakarā bhavāmā’’ti.

Tassattho – bhadde, sambule sace tvaṃ ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisittā aggamahesiṭṭhānavasena vipule bhoge labhitvāpi issāya otiṇṇā maraṇaṃ upesi, ahañca imā ca rājakaññā sabbe tava vacanakarā bhavāma, tvaṃ yathādhippāyaṃ imaṃ rajjaṃ vicārehīti sabbissariyaṃ tassā adāsi.

Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasantā dānādīni puññāni karitvā yathākammaṃ gamiṃsu. Tāpaso jhānābhīññāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā ‘‘na, bhikkhave, idāneva, pubbepi mallikā patidevatāyevā’’ti vatvā jātaṃ samodhānesi ‘‘tadā sambulā mallikā ahosi, sotthiseno kosalarājā, pitā tāpaso pana ahameva ahosi’’nti.

Sambulājātakavaṇṇanā navamā.

[520] 10. Gandhatindukajātakavaṇṇanā

Appamādoti idam satthā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabha kathesi. Rājovādo heṭṭhā vitthāritova. Atīte pana kapilaraṭṭhe uttarapañcālanagare pañcālo nāma rājā agatigamane ṭhito adhammena pamatto rajjaṃ kāresi. Athassa amaccādayo sabbepi adhammikāva jātā. Balipīṭitā raṭṭhavāsino puttadāre ādāya araññe migā viya carimṃsu, gāmaṭṭhāne gāmo nāma nāhosi. Manussā rājapurisānaṃ bhayena divā gehe vasitūṃ asakkontā gehāni kaṇṭakasākhāhi parikkhipitvā gehe rattim vasitvā aruṇe uggacchanteyeva araññaṃ pavisanti. Divā rājapurisā vilumpanti, rattim corā. Tadā bodhisatto bahinagare gandhatindukarukkhe devatā hutvā nibbatti, anusamvaccharaṃ rañño santikā sahasagghanakaṃ balikammaṃ labhati. So cintesi – ‘‘ayaṃ rājā pamatto rajjaṃ kāreti, sakalaraṭṭhaṃ vinassati, ṭhapetvā maṃ añño rājānaṃ patirūpe nivesetuṃ samattho nāma natthi, upakārako cāpi me anusamvaccharaṃ sahasagghanakabalinaṃ pūjeti, ovadissāmi na’’nti.

So rattibhāge rañño sirigabbhaṃ pavisitvā ussīsakapasse ṭhatvā obhāsaṃ vissajjetvā ākāse aṭṭhāsi. Rājā taṃ bālasūriyaṃ viya jalamānaṃ disvā ‘‘kosi tvaṃ, kena vā kāraṇena idhāgatosī’’ti pucchi. So tassa vacanaṃ sutvā, ‘‘mahārāja, ahaṃ gandhatindukadevatā, ‘tuyhaṃ ovādaṃ dassamī’’ti āgatomhī’’ti āha. ‘‘Kiṃ nāma ovādaṃ dassasī’’ti evaṃ vutte mahāsatto, ‘‘mahārāja, tvaṃ pamatto hutvā rajjaṃ kāresi, tena te sakalaraṭṭhaṃ hataviluttaṃ viya vinaṭṭhaṃ, rājāno nāma pamādena rajjaṃ kārentā sakalaraṭṭhassa sāmīno na honti, diṭṭheva dhamme vināsaṃ patvā samparāye puna mahāniraye nibbattanti. Tesu ca pamādaṃ āpannesu antojanā bahijanāpissa pamattāva honti, tasmā rañña atirekena appamattena bhavitabba’’nti vatvā dhammadesanaṃ paṭṭhapento imā ekādasa gāthā āha –

332. “Appamādo amatapadaṃ, pamādo maccuno padaṃ;
Appamattā na mīyanti, ye pamattā yathā matā.
333. “Madā pamādo jāyetha, pamādā jāyate khayō;
Khayā padosā jāyanti, mā mado bharatūsabha.
334. “Bahū hi khattiyā jīnā, atthaṃ raṭṭhaṃ pamādinō;
Athopi gāmino gāmā, anagārā agārino.
335. “Khattiyassa pamattassa, raṭṭhasmiṃ raṭṭhavaḍḍhana;
Sabbe bhogā vinassanti, rañño taṃ vuccate aghaṃ.
336. “Nesa dhammo mahārāja, ativelaṃ pamajjasi;
Iddhaṃ phītaṃ janapadaṃ, corā viddhaṃsayanti naṃ.
337. “Na te puttā bhavissanti, na hiraññaṃ na dhāniyaṃ;
Raṭṭhe viluppamānamhi, sabbabhogehi jīyasi.
338. “Sabbabhogā pariḷiṇṇaṃ, rājānaṃ vāpi khattiyaṃ;
Ñātimittā suhajjā ca, na taṃ maññanti māniyaṃ.
339. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
Tamevamupajīvāntā, na taṃ maññanti māniyaṃ.
340. “Asaṃvihitakammaṃtaṃ, bālaṃ dummantimantinaṃ;
Sirī jahati dummedhaṃ, jīṇṇaṃva urago taccaṃ.
341. “Susaṃvihitakammaṃtaṃ, kāluṭṭhāyimaṃ atanditaṃ;
Sabbe bhogaḃhivaḍḍhanti, gāvo sausaḃhāmiva.
342. “Upassutiṃ mahārāja, raṭṭhe janapade cara;
Tattha dīsvā ca sutvā ca, tato taṃ paṭipajjasi”ti.

Tattha **appamādoti** satiyā avippavāso. **Amatapadanti** amatassa nibbānassa padaṃ adhigamakāraṇaṃ. **Maccuno padanti** maraṇassa kāraṇaṃ. Pamattā hi vipassanaṃ avaḍḍhetvā appaṭṭisandhikabhāvaṃ pattuṃ asakkontā punappunaṃ saṃsāre jāyanti ceva mīyanti ca, tasmā pamādo maccuno padaṃ nāma. **Na mīyantīti** vipassanaṃ vaḍḍhetvā appaṭṭisandhikabhāvaṃ pattā puna saṃsāre anibbattatā na mīyanti nāma. **Ye pamattāti**, mahārāja, ye puggalā pamattā, te yathā matā, tattheva daṭṭhabbā. Kasmā? Akiccasādhanaṭāya. Matassapi hi “ahaṃ dānaṃ dassāmi, sīlaṃ rakkhissāmi, uposathakammaṃ karissāmi, kalyāṇakammaṃ pūressāmi”ti ābhogo vā patthanā vā pariyaṭṭhānaṃ vā natthi apagataviññāntā, pamattassapi appamādābhāvāti tasmā ubhopete ekasadisāva.

Madāti, mahārāja, ārogyayobbanajīvitamadasaṅkhātā tividhā madā pamādo nāma jāyati. So madappatto pamādāpanno pāṇātipātādīni pāpakammāni karoti. Atha naṃ rājāno chindāpentī vā hanāpentī vā, sabbaṃ vā dhanamassa haranti, evamassa pamādā ñātidhanajīvitakkhayo jāyati. Puna so dhanakkhayaṃ vā yasakkhayaṃ vā patto jīvituṃ asakkonto jīvitavuttatthāya kāyaduccaritādīni karoti, iccassa khayā padosā jāyanti, tena taṃ vadāmi **mā mado bharatūsabhāti**, raṭṭhabhāraḃkajēṭṭhaka bharatūsabha mā pamādamāpajjīti attho. **Atthaṃ raṭṭhanti** janapadavāsīnaṃ vuddhiñceva sakalaraṭṭhañca bahū pamādinō jīnā. Tesam āvibhāvattāya khantivādiḃjātaka-mātāṅgajātaka-bharujātaka-sarabhaṅgajātaka-cetiyajātakāni kathetabbāni. **Gāminoti** gāmaḃhōjakāpi te gāmāpi bahū pamādadosena jīnā pariḃnā vinaṭṭhā. **Anagārā agārīnoti** pabbajitāpi pabbajitapaṭipattito, gihīpi

gharāvāsato ceva dhanadhaññādīhi ca bahū jīnā parihīnāti vadati. **Taṃ vuccate aghanti**, mahārāja, yasabhogaparihāni nāmetam rañño dukkham vuccati. Bhogābhāvena hi niddhanassa yaso hāyati, hīnayaso mahantaṃ kāyikacetāsikadukkham paṇuṇāti.

Nesa dhammoti, mahārāja, esa porāṇakarājūnaṃ dhammo na hoti. **Iddham phīnti** annapānādinā samiddham hiraññasuvaṇṇādinā phītaṃ pupphitaṃ. **Na te puttāti**, mahārāja, pavenipālakā te puttā na bhavissanti. Raṭṭhavāsino hi “adhammikarañño esa putto, kiṃ amhākaṃ vuḍḍhiṃ karissati, nāssa chattaṃ dassāmā”ti chattaṃ na denti. Evametesam pavenipālakā puttā na honti nāma. **Parijñanti** parihīnaṃ. **Rājānaṃ vāpīti** sacepi so rājā hoti, atha naṃ rājānaṃ samānampi. **Māniyanti** “ayaṃ rājā”ti garucittena sammānetabbaṃ katvā na maññanti. **Upajīvantāti** upanissāya jīvantāpi ete ettakā janā garucittena maññitabbaṃ na maññanti. Kiṃkāraṇā? Adhammikabhāvena.

Sirīti yasavibhavo. **Tacanti** yathā urago jīṇatacaṃ jīgucchanto jahati, na puna oloketi, evaṃ tādīsaṃ rājānaṃ sirī jahati. **Susaṃvihitakammantanti** kāyadvārādīhi pāpakammaṃ akarontaṃ. **Abhivaḍḍhanti** abhimukhaṃ gacchantā vaḍḍhanti. **Sausabhānivāti** sausbhā iva. Appamattassa hi sausbhajeṭṭhako gogaṇo viya bhogā vaḍḍhanti. **Upassutinti** janapadacārittasavanāya cārikaṃ attano sakalaraṭṭhe ca janapade ca cara. **Tatthāti** tasmīṃ raṭṭhe caranto daṭṭhabbaṃ disvā sotabbaṃ sutvā attano guṇāguṇaṃ paccakkhaṃ katvā tato attano hitapaṭipattiṃ paṭipajjissasīti.

Iti mahāsatto ekādasahi gāthāhi rājānaṃ ovaditvā “gaccha papañcaṃ akatvā pariggaṇha raṭṭhaṃ, mā nāsayī”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato. Rājāpi tassa vacanaṃ sutvā saṃvegappatto punadivase rajjaṃ amacce paṭicchāpetvā purohitena saddhiṃ kālasseva pācīnavārena nagarā nikkhamitvā yojanamattaṃ gato. Tattheko gāmaṃvāsī mahallako aṭavito kaṇṭakasākhaṃ āharitvā gehadvāraṃ parikkhipitvā pidahitvā puttadāraṃ ādāya araññaṃ pavisitvā sāyaṃ rājapurisesu pakkantesu attano gharaṃ āgacchanto gehadvāre pāde kaṇṭakena viddho ukkuṭikaṃ nisīditvā kaṇṭakaṃ nīharanto –

343. “Evaṃ vedetu pañcālo, saṅgāme saramappito;
Yathāhamajja vedemi, kaṇṭakena samappito”ti. –

Imāya gāthāya rājānaṃ akkosi. Taṃ panassa akkosanaṃ bodhisattānubhāvena ahosi. Bodhisattena adhiggahitova so akkosīti veditabbo. Tasmīṃ pana samaye rājā ca purohito ca aññātakavesena tassa santikeva aṭṭhaṃsu. Athassa vacanaṃ sutvā purohito itaraṃ gāthamāha –

344. “Jiṇṇo dubbalacakkhūsi, na rūpaṃ sādhu passasi;
Kiṃ tattha brahmadattassa, yaṃ taṃ maggeyya kaṇṭako”ti.

Tattha **maggeyyāti** vijjheyya. Idaṃ vuttaṃ hoti – yadi tvaṃ attano abyattatāya kaṇṭakena viddho, ko ettha rañño doso. Yena rājānaṃ akkosi, kiṃ te rañña kaṇṭako oloketvāva ācikkhitabboti.

Taṃ sutvā mahallako tisso gāthā abhāsī –

345. “Bahvettha brahmadattassa, sohaṃ maggasmi brāhmaṇa;
Arakkhitā jānapadā, adhammabalinā hatā.

346. “Rattiñhi corā khādanti, divā khādanti tuṇḍiyā;
Raṭṭhasmiṃ kūṭarājassa, bahu adhammiko jano.

347. “Etādise bhaye jāte, bhayaṭṭā tāta māṇavā;
Nillanakāni kubbanti, vane āhatva kaṇṭaka”nti.

Tattha **bahvetthāti**, brāhmaṇa, sohaṃ sakaṇṭake magge patito sannisinno, bahu ettha

brahmadattassa doso, tvaṃ ettakaṃ kālaṃ rañño dosena mama sakaṇṭake magge vicaraṇabhāvaṃ na jānāsi. Tassa hi arakkhitā jānapadā...pe... kaṇṭakanti. Tattha **khādanti** vilumpanti. **Tuṇḍiyāti** vadhabandhādīhi pīletvā adhammena balisādhakā. **Kūṭarājassāti** pāparañño. **Adhammikoti** paṭicchannakammanto. **Tātāti** purohitaṃ ālapati. **Māṇavāti** manussā. **Nillanakānti** nilīyanaṭṭhānāni. **Vane āhatva kaṇṭakanti** kaṇṭakaṃ āharitvā dvārāni pidahitvā gharaṃ chaḍḍetvā puttadāraṃ ādāya vanaṃ pavisitvā tasmim vane attano nilīyanaṭṭhānāni karonti. Atha vā vane yo kaṇṭako, taṃ āharitvā gharāni parikkhipanti. Iti rañño dosenevamhi kaṇṭakena viddho, mā evarūpassa rañño upatthambho hohīti.

Taṃ sutvā rājā purohitaṃ āmantetvā, “ācariya, mahallako yuttaṃ bhaṇati, ambākameva doso, ehi nivattāma, dhammena rajjaṃ kāressāmā”ti āha. Bodhisatto purohitassa sarīre adhimuccitvā purato gantvā “pariggaṇhissāma tāva, mahārājā”ti āha. Te tamhā gāma aññaṃ gāmaṃ gacchantā antarāmagge ekissā mahallikāya saddaṃ assosum. Sā kirekā dalidditthī dve dhītarō vayappattā rakkhamānā tāsāṃ araṇṇaṃ gantuṃ na deti. Sayāṃ araṇṇato dārūni ceva sākañca āharitvā dhītarō paṭijaggati. Sā taṃ divasaṃ ekaṃ gumbaṃ āruya sākaṃ gaṇhantī pavaṭṭamānā bhūmiyaṃ patitvā rājānaṃ maraṇena akkosantī gāthamāha –

348. “Kadāssu nāmayaṃ rājā, brahmadatto marissati;
Yassa raṭṭhamhi jīyanti, appatikā kumārikā”ti.

Tattha **appatikā**ti assāmikā. Sace hi tāsāṃ sāmikā assu, maṃ poseyyuṃ. Pāparañño pana rajje ahaṃ dukkhaṃ anubhomi, kadā nu kho esa marissatīti.

Evam bodhisattānubhāveneva sā akkosi. Atha naṃ purohito paṭisedhento gāthamāha –

349. “Dubbhāsitañhi te jammi, anattapadakovide;
Kuhim rājā kumārīnaṃ, bhattāraṃ pariyesatī”ti.

Taṃ sutvā mahallikā dve gāthā abhāsi –

350. “Na me dubbhāsitaṃ brahme, kovidatthapadā ahaṃ;
Arakkhitā jānapadā, adhammabalinā hatā.

351. “Rattiñhi corā khādanti, divā khādanti tuṇḍiyā;
Raṭṭhasmim kūṭarājassa, bahu adhammiko jano;
Dujjīve dubbhare dāre, kuto bhattā kumāriyo”ti.

Tattha **kovidatthapadā**ti ahaṃ atthapade kāraṇapade kovidā chekā, mā tvaṃ etaṃ pāparājānaṃ pasamsi. **Dujjīveti** dujjīve raṭṭhe dubbhare dāre jāte manussesu bhīttatasītesu araṇṇe vasantesu **kuto bhattā kumāriyo**, kuto kumāriyo bhattāraṃ labhissantīti attho.

Te tassā vacanaṃ sutvā “yuttaṃ sā kathetī”ti tato paraṃ gacchantā ekassa kassakassa saddaṃ assosum. Tassa kira kasantassa sāliyo nāma balibaddo phālena pahaṭo sayi. So rājānaṃ akkosanto gāthamāha –

352. “Evaṃ sayatu pañcālo, saṅgāme sattiyā hato;
Yathāyaṃ kapaṇo seti, hato phālena sāliyo”ti.

Tattha **yathā**ti yathā ayaṃ vedanāppatto sāliyabalibaddo seti, evaṃ sayatūti attho.

Atha naṃ purohito paṭisedhento gāthamāha –

353. “Adhammena tuvaṃ jamma, brahmadattassa kujjhasi;
Yo tvaṃ sapasi rājānaṃ, aparajjhivāna attano”’ti.

Tattha **adhammenā**ti akāraṇena asabhāvena.

Taṃ sutvā so tisso gāthā abhāsi –

354. “Dhammena brahmadattassa, ahaṃ kujjhāmi brāhmaṇa;
Arakkhitā jānapadā adhammabalinā hatā.

355. “Rattiñhi corā khādanti, divā khādanti tuṇḍiyā;
Raṭṭhasmiṃ kūṭarājassa, bahu adhammiko jano.

356. “Sā nūna puna re pakkā, vikāle bhattamāhari;
Bhattahāriṃ apekkhanto, hato phālena sāliyo”’ti.

Tattha **dhammenā**ti kāraṇeneva, akāraṇena akkosatīti saññaṃ mā kari. **Sā nūna puna re pakkā, vikāle bhattamāharī**ti, brāhmaṇa, sā bhattahārikā itthī pātova mama bhattaṃ pacitvā āharantī adhammabalisādakehi brahmadattassa dāsehi palibuddhā bhavissati, te parivisitvā puna mayhaṃ bhattaṃ pakkaṃ bhavissati, tena kāraṇena vikāle bhattaṃ āhari, “ajja vikāle bhattaṃ āharī”’ti cintetvā chātajjhatto ahaṃ taṃ bhattahāriṃ olokeno goṇaṃ aṭṭhāne patodena vijjhim, tenesa pādaṃ ukkhipitvā phālaṃ paharanto hato phālena sāliyo. Tasmā “esa mayā hato”’ti saññaṃ mā kari, pāparaññoyeva hato nāmesa, mā tassa vaṇṇaṃ bhaṇṭi.

Te purato gantvā ekasmiṃ gāme vasiṃsu. Punadivase pātova ekā kūṭadhenu godohakaṃ pādena paharitvā saddhiṃ khīrena pavaṭṭesi. So brahmadattaṃ akkosanto gāthamāha –

357. “Evaṃ haññatu pañcālo, saṅgāme asinā hato;
Yathāhamajja pahato, khīrañca me pavaṭṭita”’nti.

Taṃ sutvā purohito paṭisedhento gāthamāha –

358. “Yaṃ pasu khīraṃ chaḍḍeti, pasupālaṃ vihiṃsati;
Kiṃ tattha brahmadattassa, yaṃ no garahate bhava”’nti.

Brāhmaṇena gāthāya vuttāya puna so tisso gāthā abhāsi –

359. “Gārayho brahme pañcālo, brahmadattassa rājino;
Arakkhitā jānapadā, adhammabalinā hatā.

360. “Rattiñhi corā khādanti, divā khādanti tuṇḍiyā;
Raṭṭhasmiṃ kūṭarājassa, bahu adhammiko jano.

361. “Caṇḍā aṭanakā gāvī, yaṃ pure na duhāmase;
Taṃ dāni ajja dohāma, khīrakāme hupaddutā”’ti.

Tattha **caṇḍā**ti pharusā. **Aṭanakā**ti palāyanasīlā. **Khīrakāme hī**ti adhammikarañño purisehi bahum khīraṃ āharāpentehi upaddutā duhāma. Sace hi so dhammena rajjaṃ kāreyya, na no evarūpaṃ bhayaṃ āgaccheyyāti.

Te “so yuttaṃ kathetī”’ti tamhā gāmā nikkhamma mahāmaggaṃ āruyha nagarābhimukhā

gamimsu. Ekasmiñca gāme balisādhakā asikosatthāya ekaṃ taruṇaṃ kabaravacchakaṃ māretvā cammaṃ gaṇhimsu. Vacchakamātā dhenu puttasokena tiṇaṃ na khādati pānīyaṃ na pivati, paridevamānā ahiṇḍati. Taṃ disvā gāmadārakā rājānaṃ akkosantā gāthamāhaṃsu –

362. “Evaṃ kandatu pañcālo, viputto vippasukkhatu;
Yathāyaṃ kapaṇā gāvī, viputtā paridhāvati”ti.

Tattha **paridhāvati**ti paridevamāno dhāvati.

Tato purohito itaraṃ gāthamāha –

363. “Yaṃ pasu pasupālassa, sambhameyya raveyya vā;
Konīdha aparādhatti, brahmadattassa rājino”ti.

Tattha **sambhameyya raveyya vāti** bhameyya vā viraveyya vā. Idaṃ vuttaṃ hoti – tātā, pasu nāma pasupālassa rakkhantasseva dhāvati pi viravati pi, tiṇampi na khādati pānīyampi na pivati, idha rañño ko nu aparādhoti.

Tato gāmadārakā dve gāthā abhāsimsu –

364. “Aparādho mahābrahme, brahmadattassa rājino;
Arakkhitā jānapadā, adhammabalinā hatā.

365. “Rattiñhi corā khādanti, divā khādanti tuṇḍiyā;
Raṭṭhasmiṃ kūṭarājassa, bahu adhammiko jano;
Kathaṃ no asikosatthā, khīrapā haññate pajā”ti.

Tattha **mahābrahmeti** mahābrāhmaṇa. **Rājino**ti rañño. **Kathaṃ not**i kathaṃ nu kena nāma kāraṇena. **Khīrapā haññate pajāti** pāparājassa sevakehi khīrapako vacchako haññati, idāni sā dhenu puttasokena paridevati, sopi rājā ayaṃ dhenu viya paridevatūti rājānaṃ akkosimsuyeva.

Te “sādhu vo kāraṇaṃ vadathā”ti vatvā pakkamimsu. Athantarāmagge ekissā sukkhapokkharaniyā kākā tuṇḍehi vijjhivā maṇḍūke khādanti. Bodhisatto tesu taṃ ṭhānaṃ sampattesu attano ānubhāvena maṇḍūkena –

366. “Evaṃ khajjatu pañcālo, hato yuddhe saputtako;
Yathāhamajja khajjāmi, gāmikehi araññajo”ti. –

Rājānaṃ akkosāpesi.

Tattha **gāmikehī**ti gāma vāsīhi.

Taṃ sutvā purohito maṇḍūkena saddhiṃ sallapanto gāthamāha –

367. “Na sabbabhūtesu vidhenti rakkhaṃ, rājāno maṇḍūka manussaloke;
Nettāvatā rājā adhammacārī, yaṃ tādisaṃ jīvamadeyyu dhankā”ti.

Tattha **jīvanti** jīvantaṃ. **Adeyyunti** khādeyyuṃ. **Dhankāti** kākā. Ettāvatā rājā adhammiko nāma na hoti, kiṃ sakkā araññaṃ pavisitvā raññā taṃ rakkhantena caritunti.

Taṃ sutvā maṇḍūko dve gāthā abhāsi –

368. “Adhammarūpo vata brahmacārī, anuppiyaṃ bhāsasi khattiyassa;
Viluppamānāya puthuppajāya, pūjesi rājaṃ paramappamādaṃ.

369. “Sace idaṃ brahme surajjakaṃ siyā, phītaṃ raṭṭhaṃ muditaṃ vippasannaṃ;
Bhuvā balim aggapiṇḍaṅca kākā, na mādisaṃ jīvamadeyyu dhaṅkā”ti.

Tattha **brahmacārī**ti purohitaṃ garahanto āha. **Khattiyassā**ti evarūpassa pāparaṅṅo.
Viluppamānāyāti viluppamānāya, ayameva vā pāṭho. **Puthuppajāyā**ti vipulāya pajāya
vināsiyamānāya. **Pūjesī**ti pasamsi. **Surajjakanti** chandādivasena agantvā dasa rājadhamme akopentena
appamattena raṅṅā rakkhiyamānaṃ sace idaṃ surajjakaṃ bhavēyya. **Phītaṃ**ti devesu sammādhāraṃ
anuppaveccantesu sampannasassaṃ. **Na mādisanti** evaṃ sante mādisaṃ jīvamānaṅṅeva kākā na
khādeyyuṃ.

Evam chasupi ṭhānesu akkosanaṃ bodhisattasseva ānubhāvena ahosi;

Taṃ sutvā rājā ca purohito ca “araṅṅavāsīm tiracchānagataṃ maṅḍukaṃ upādāya sabbe amheyyeva
akkosantī”ti vatvā tato nagaraṃ gantvā dhammena rajjaṃ kāretvā mahāsattassovāde ṭhitā dānādīni
puṅṅāni karimṃsu.

Satthā kosalaraṅṅo imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “mahārāja, raṅṅā nāma agatigamaṇaṃ pahāya
dhammena rajjaṃ kāretabba”nti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā gandhatindukadevatā ahameva
ahosi”nti.

Gandhatindukajātakavaṅṅanā dasamā.

Jātakuddānaṃ

Kimchanda kumbha jayaddisa chaddanta, atha paṅḍitasambhava sirakapi;
Dakarakkhasa paṅḍaranāgavaro, atha sambula tindukadevasutoti.

Tiṃsanipātavaṅṅanā niṭṭhitā.